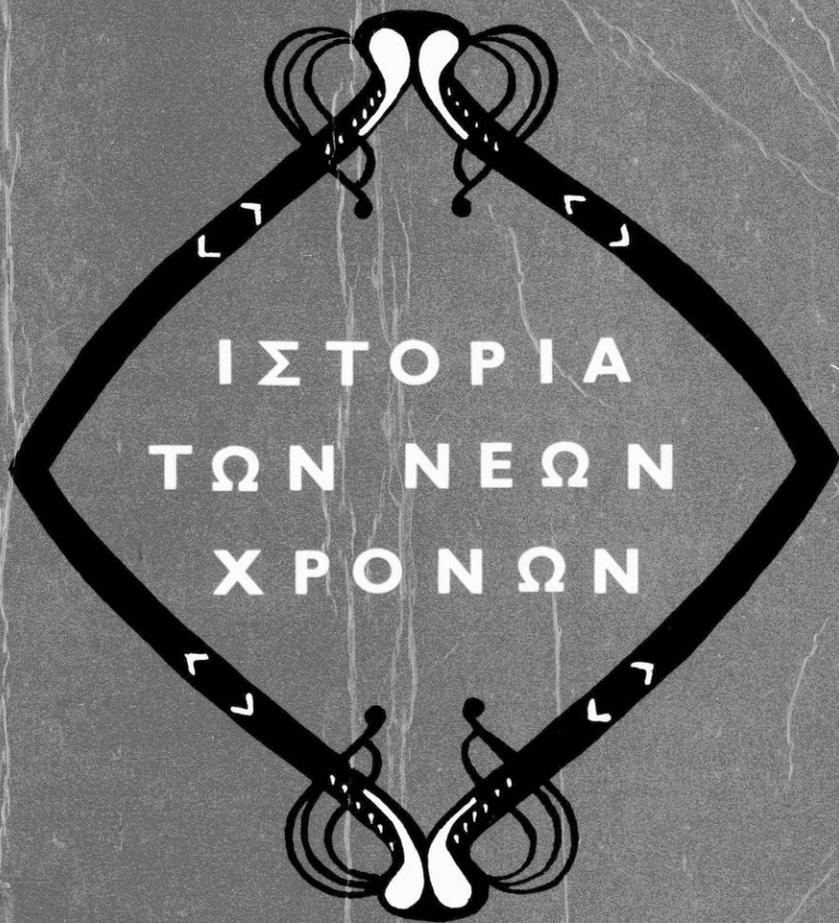

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ ΑΘ. ΔΙΑΦΑ

Ε΄ ΤΑΞΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1980

18096

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

ΑΙΘΡΙΑ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - ΑΘ. ΔΙΑΦΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1966

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΦΑΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟΛΟΙΠΩΝ

Α·Ι·Φ·Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΣΥΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΣΥΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΚΔΟΣΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΑΘΗΝΑ 1964

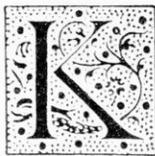
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ (ΙΣΤ΄ ΑΙΩΝ)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Α

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ

Αἱ ἀνακαλύψεις

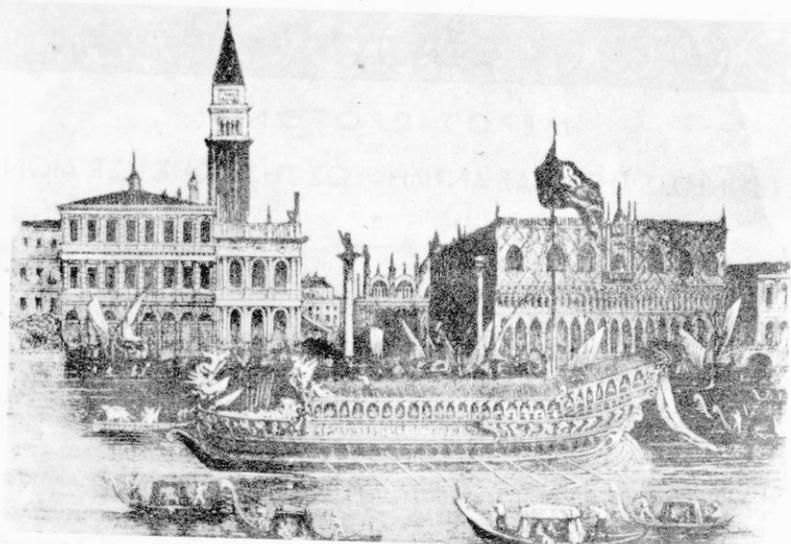
ΑΤΑ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἐπλατύνθησαν τὰ ὄρια τοῦ γνωστοῦ κόσμου διὰ τῶν μεγάλων θαλασσοποριῶν, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσαν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπαυσε νὰ εἶναι φραγμὸς ἀνυπέρβλητος, ὅπως εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς μέσους χρόνους.

Ἀνεκαλύφθη μία νέα μεγάλη ἥπειρος, ἡ Ἀμερική, καὶ ἡ θαλασσία ὁδὸς πρὸς τὰς Ἰνδίας.

Ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακαλύψεων ἦτο ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ γενικῶς ἡ αὐξησις τοῦ πλοῦτου τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Ὁρμὴ πρὸς ἀγνώστους χώρας

Τὰ ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἦσαν πολὺ στενὰ, διότι οἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἔζησαν καὶ ἔδρασαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐπλάτυνε τὰ ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀσίας, ἀλλ' ὁ σύνδεσμος, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησε νὰ δημιουργήσῃ μεταξύ Ἰνδιῶν καὶ Εὐρώπης, διεκόπη ἤδη ἐπὶ τῶν Ρωμαίων. Βραδύτερον, κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου ἔγινεν ἡ Κωνσταντινού-

1. Ἡ Βενετία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Νεωτέρων χρόνων
(ἀρχαία χαλκογραφία)

πολις, ὅπου τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν ἐφθανον διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Τραπεζοῦντος. Ἄλλ' ὅταν οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Μ. Ἀσίαν, διεκόπη καὶ ἡ ὁδὸς αὕτη.

Ἀπὸ τότε τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν διεξήγετο διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀραβες ἔμποροι μετεκόμιζον διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ διὰ τῆς ἐρυθρᾶς Θαλάσσης τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. Ἀπ' ἐκεῖ παρελάμβανον αὐτὰ τὰ πλοῖα τῆς Βενετίας καὶ ἄλλων ἰταλικῶν πόλεων, τὰ μετέφεραν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰ ἐπώλουν ἐκεῖ εἰς ὑπερόγκους τιμὰς. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦσαν περιζήτητα εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν, ἰδίως τὰ μπαχαρικά λεγόμενα, πιπέρι, γαρύφαλλον, μοσχοκάρυον, κανέλλα κλπ. Ἀπὸ τὰς Ἰνδίας ἤρχοντο ἐπίσης οἱ πολύτιμοι λίθοι, ὁ ἔλεφαντόδους, ὁ ἔβενος, τὰ βαμβακερὰ ὑφάσματα. Αἱ ἰταλικαὶ πόλεις ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν ἐμπόριον καὶ ἐκίνησαν τὸν φθόνον ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων.

Πολλοὶ λοιπὸν ἐσκέφθησαν νὰ εὔρουν ἄλλην ὁδὸν διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν πλουτοφόρον χώραν, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν. Αἱ χῶ-

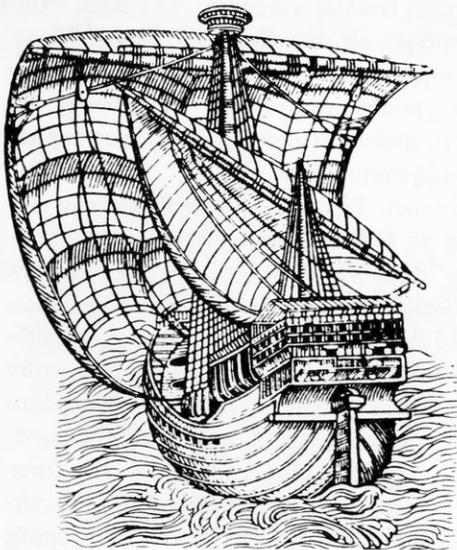
ραι ἐκείναι ἦσαν ἀκόμη ἀγνωστοὶ ἢ ἀτελῶς γνωστοί. Ὁ ἰταλὸς περιηγητὴς Μάρκο Πόλο εἶχε περιγράψει, εἰς τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰῶνος, τοὺς μυθώδεις θησαυροὺς των, τὴν Κίναν, πατρίδα τῆς μετάρξης, τὴν Ἰαπωνίαν, πλημμυροῦσαν ἀπὸ χρυσόν, τὰς νήσους τῆς Σόνδης νοτιώτερον, τὴν χώραν τῶν μπαχαρικῶν. Ἡ δίψα τοῦ κέρδους κυρίως ὤθησε τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀναζήτησιν νέων χωρῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ στιγμή ἦτο εὐνοϊκὴ. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Δύσιν ὑπῆρχεν ἀπόθεμα δυνάμεως, τὸ ὁποῖον ἐζήτηε διέξοδον. Αἱ σταυροφορίαι εἶχον σταματήσει, ἀφ' ὅτου εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπεκράτησαν ὀριστικῶς οἱ Μωαμεθανοὶ καὶ ὁ ὀρίζων τῆς δράσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐστένευε διὰ τῆς διαρκοῦς κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων προωθήσεως τῶν τουρανικῶν φυλῶν, τῶν ὁποίων ἡ πρωτοπορεία εἶχε φθάσει μέχρι τῆς Οὐγγαρίας. Μογγόλοι ἐπίσης εἶχον ἐμφανισθῆ εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ἡ ἐνίσχυσις τέλος τῆς δυνάμεως τῶν βασιλέων εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ὑπεχρέωσεν εἰς ὑπακοὴν τοὺς εὐγενεῖς. Ὅσοι λοιπὸν ἔφερον μὲ δυσφορίαν τὴν νέαν τάξιν ἐζήτησαν στάδιον διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀσκήσιν τῆς ἵπποτικῆς ὀρμῆς καὶ τῆς ρωμαντικῆς διαθέσεως εἰς θαλασσοπορίας καὶ περιπετείας εἰς μακρυνὰς χώρας.

Τελειοποιήσις τῶν τεχνικῶν μέσων. Ἡ ναυτικὴ πυξίς

Κυρίως ὁμως ἡ τελειοποίησις τῆς ναυτικῆς τέχνης ἐπέτρεψε τὴν πραγματοποιήσιν τῶν μεγάλων ταξιδίων. Οἱ Βενετοὶ ἐπενόησαν τὸν 14ον αἰῶνα νέον τύπον πλοίου, τὴν κ α ρ α β ἔ λ λ α ν (caravelle, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τὸ νεοελληνικὸν καράβι), μήκους τριάκοντα περίπου μέτρων, μὲ ὑψηλὰς πλευράς, ἐφωδιασμένον μὲ τρεῖς ἴστους καὶ πέντε τριγωνικὰ ἴστια, κατάλληλον δι' ἔλιγμούς, ταχὺ καὶ στερεόν, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπε νὰ ἀντιμετωπίζουσι τὴν τρικυμίαν τοῦ ὠκεανοῦ.

Ἰσως παρεστάθη ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ἡ ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν προσέφερον ἡ ν α υ τ ι κ ῆ π υ ξ ῖ ς εἰς τὰς μεγάλας θαλασσοπορίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν νέων χρόνων. Εἶναι ἐξηκριβωμένον, ὅτι οἱ Σῖναι ἐγνώριζον δύο καὶ πλέον αἰῶνας π.Χ. τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης νὰ στρέφεται πρὸς βορρᾶν, οἱ δὲ Ἄραβες μαθόντες παρ' αὐτῶν μετέδωσαν αὐτὴν εἰς τοὺς ναυτικούς τῆς Μεσογείου. Παρὰ τὰς τελειοποιήσεις ὁμως ἡ πυξίς δὲν ἦτο ἀκόμη εἰς θέσιν

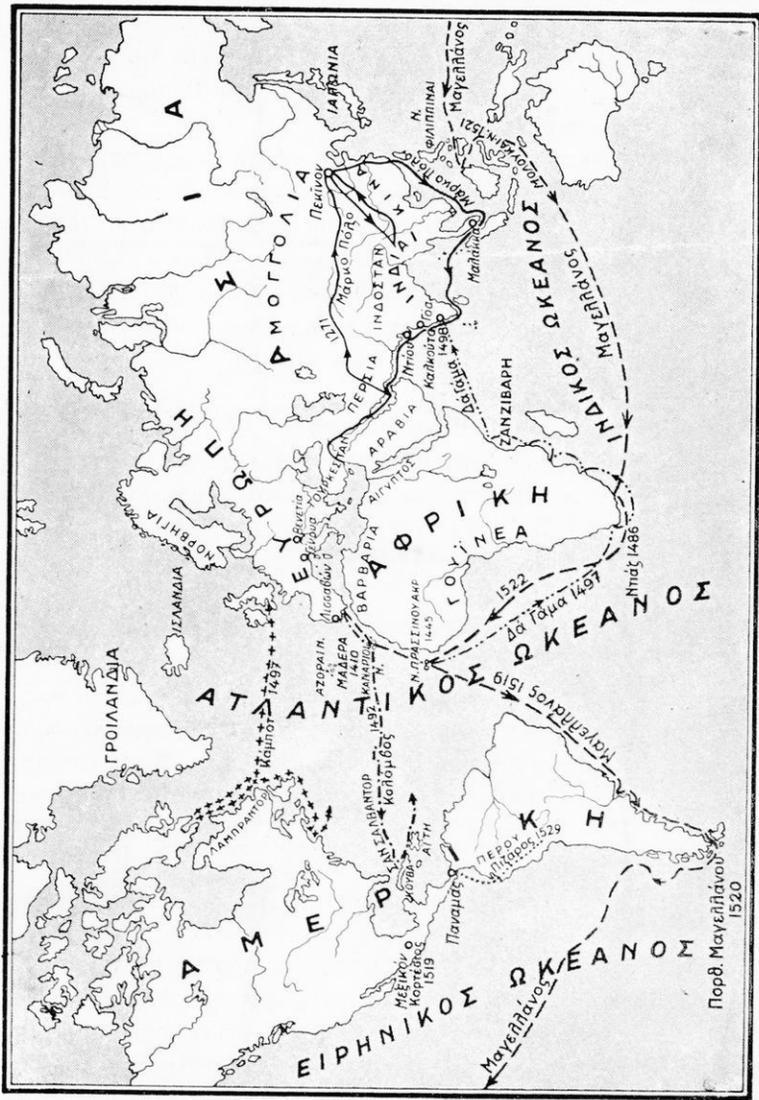
2. Πλοῖον τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος
ναυτικούς νὰ ἀνάγωνται εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων δὲν ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὰς ἀκτᾶς.

Θαλασσοπλοία τῶν Πορτογάλων

Ναυτικοὶ τῆς Μεσογείου εἶχον προηγηθῆ εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ οἱ ἴδιοι ἀνεκάλυψαν τὸν 14ον αἰῶνα νήσους τινὰς τοῦ ὠκεανοῦ, τὰς Ἀζόρας, τὴν Μαδέραν, τὰς Καναρίους.

Ἡ Πορτογαλία, ἀπομονωθείσα διὰ τῆς ἐξαπλώσεως κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα τοῦ κράτους τῆς Καστίλλης εἰς τὸ ἄκρον τῆς Εὐρώπης καὶ στερηθεῖσα ἐπαφῆς καὶ ἐπικοινωνίας μετὰ τὸ Ἀραβικὸν κράτος (τῶν Maures, ὅπως τοὺς εἶπαν οἱ Εὐρωπαῖοι), ἐστρεφεν ὅλην τὴν δραστηριότητά της πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ ναυτικοὶ της ἐπέδωθησαν εἰς τὴν ἀλιείαν, ἤρχισαν νὰ ἐμπορεύονται εἰς τὸν Ὠκεανὸν καὶ ἔκαμαν πραγματικὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μωαμεθανῶν τοῦ Μαρόκου. Ἡ ἰσχυρὰ προσωπικότης ἐνὸς ἀνθρώπου ἤσκησε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 14ου αἰῶνος μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὸ μέλλον τῆς χώρας. Ὁ Ἰνφάν-

νὰ κατευθύνῃ τοὺς ναυτιλομένους μετὰ ἀκρίβειαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Συνδυαζομένη ὁμως μετὰ ἄλλας πρακτικώτερας γνώσεις τῆς ἐποχῆς, ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ναυτικούς νὰ ὀρίζουν τὴν θέσιν τῶν πλοίων εἰς τὸ πέλαγος. Τὸν πρῶτον εὐχρηστον τύπον ναυτικῆς πυξίδος ἐπένοησαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 14ου αἰῶνος εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν (bussola). Πλήρη ὁμως πυξίδα μετὰ ἀνεμολογίου κατεσκεύασαν οἱ Πορτογάλοι ναυτικοὶ τὸ 1483. Ἡ τελειοποίησις αὐτὴ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ναυτι-

3. Χάρτης των ανακαλύψεων

της (πριγκιψ) Δὸν Ἑρρίκος (1394 - 1460), πέμπτος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Α', ἀφοῦ κατὰ τὴν νεότητά του ἔλαβε μέρος εἰς ἐνδόξους ἐκστρατείας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ἀφιέρωσεν, ἀπὸ τοῦ 1419, τὴν ζωὴν του εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν συμπολιτῶν του. Διὰ τοῦτο εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ὄνομα **Θ α λ α σ σ ο π ὀ ρ ο ς**.

Ὁ Ἑρρίκος ὤθησε τοὺς Πορτογάλους ναύτας πρὸς τὰς κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας εἶχον ἐγκαταλείψει ἀπὸ καιροῦ οἱ θαλασσινοί. Πρὸ τῆς πύραυρος τῶν πλοίων των ἤρχισαν νὰ διαλύωνται οἱ μῦθοι, τοὺς ὁποίους εἶχον ἐμπνεύσει αἱ ἔρημοι καὶ ἀκατοίκητοι ἀκτὰί τῆς Ἀφρικῆς, ὅτι δηλαδὴ εἰς τὰς τροπικὰς χώρας ἡ θάλασσα βράζει, ὅτι εἰς τὴν διακεκαυμένην ζώνην ἀνθρωπος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ζήσῃ ἢ ὅτι μεταβάλλεται εἰς Αἰθίοπα, ὅτι ἐκεῖ κάπου εἶναι τὸ στόμιον τῆς κολάσεως.

Τὸ 1434 ὑπερέβησαν τὸ Βογιαδὸρ καὶ τὸ 1445, ἀφοῦ ἔκαμψαν τὴν ἐκβολὴν τοῦ Σενεγάλη, παρετήρησαν μὲ εὐχάριστον ἔκπληξιν ἀκρωτήριον κατάφυτον, ἐκεῖ ὅπου ἀνέμενον χώραν ἔρημον καὶ ἄγονον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασαν **Πράσινον** ἀκρωτήριον. Ὅταν ἀπέθανεν ὁ Ἑρρίκος τὸ 1460 εἶχε τὴν ἱκανοποίησιν, ὅτι οἱ ἀνθρωποὶ του προσήγγισαν τὴν ἀκτὴν τῆς Γουϊνέας.

Ἀλλὰ τὸ 1471, ἀφοῦ τὸ θάρρος ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Πορτογάλους νὰ ὑπερβούν τὸν Ἰσημερινόν, διεπίστωσαν μὲ ἀπογοήτευσιν ὅτι ἡ ἀφρικανικὴ παραλία, ἀντὶ νὰ δείξῃ διέξοδον πρὸς τὰς Ἰνδίας, ἐκάμπετο πρὸς νότον. Ἐπὶ δέκα ἔτη ἐδίστασαν νὰ διακινδυνεύσουν εἰς τὸ νέον αὐτὸ ἡμισφαίριον, ὅπου ὁ πολικὸς ἀστὴρ δὲν ἦτο ὄρατός. Τὸ 1482, ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Β', ἐπανελάβον τὴν προσπάθειαν καὶ τὸ 1485 ἔφθασαν εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Κογκὸ καὶ κατόπιν τοῦ Ὁράγγη.

Τέλος τὸ 1486 ὁ Βαρθολομαῖος Διάς (Bartolomeu Dias), ἐνῶ μὲ τρία ἑλαφρὰ πλοῖα ἐσυνέχιζε τὸν πλοῦν πρὸς νότον, ἔμεινεν ἐκπληκτος βλέπων τὴν ξηρὰν πρὸς τὴν Δύσιν. Εἶχε παρακάμψῃ τὴν νοτιωτάτην ἄκραν τῆς Ἀφρικῆς χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῇ. Ἡ κακοκαιρία τὸν ἠμπόδισε νὰ προχωρήσῃ καί, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐπιστρέψῃ, διέκρινε τὸ ἀκρωτήριον νὰ μαστιγώνεται ἀπὸ τὰ κύματα. Τὸ ὠνόμασεν Ἀκρωτήριον τῶν Τρικυμιῶν. Ὅταν ὅμως τὸ ἐπόμενον

έτος επέστρεψεν εις την Λισσαβώνα, ο βασιλεύς Ίωάννης τὸ ἐβάπτισεν Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος.

Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλοι ἐζήτουν νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἰνδίας πλέοντες πρὸς ἀνατολάς, ἄλλοι ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο πλέοντες πρὸς δυσμὰς.

Ἀπὸ αἰῶνος ἤδη ἐγένετο λόγος περὶ τούτου εἰς τὸν κόσμον τῶν λογίων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Φλωρεντῖνος ἰατρός Πάολο Τοσκανέλι ὑπεστήριζε μὲ θέρμην τὴν ἄποψιν. Ἐσχεδίασε μάλιστα σχετικὸν χάρτην, τὸν ὁποῖον ὑπέβαλε μετὰ ὑπομνήματος εἰς τὸν βασιλεῆ τῆς Πορτογαλίας. Ὁ Κολόμβος ἀπεφάσισε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ιδέαν.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος (Christoforo Colombo, 1446 -1506) ἐγεννήθη περὶ τὸ 1446 εἰς τὰ περίχωρα τῆς Γενούης, ἀπὸ πατέρα ὑφαντουργόν, ἔλαβε μικρὰν μόρφωσιν καὶ μέχρι τοῦ 25ου ἔτους κατεγίνετο εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς του. Ἄλλ' αἱ διηγήσεις καὶ τὰ ἀναγνώσματα περὶ ἀγνώστων καὶ περιέργων χωρῶν ἐξῆψαν τὴν φαντασίαν του. Ἐγνώριζε τὸν Τοσκανέλι καὶ ἐπίστευεν εἰς τὸν χάρτην του. Ἐγένετο ὁ ἴδιος ναυτικὸς καὶ χαρτογράφος καὶ ἐταξιδεύσεν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς θαλάσσας, ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς ἕως τὴν Βόρειον Θάλασσαν, ἴσως καὶ εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Ἀνατολῆς. Ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Λισσαβώνα, ὅπου καὶ ἐνυμφεύθη. Συνεδύαζε διορατικότητά ἐπιστημονικὴν μὲ ζωηρὰν φαντασίαν, εὐκολόπιστος ἀπὸ μυστικοπαθῆ διαθέσειν.

Ἐπειδὴ ἡ πορτογαλικὴ κυβέρνησις δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασίν του νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐξερευνητικὸν πλοῦν πρὸς δυσμὰς, κατέφυγεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδον

4. Ὁ Κολόμβος

καὶ Ἰσαβέλλαν. Οἱ σοφοὶ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Σαλαμάγκας, εἰς τοὺς ὁποίους παρέπεμψαν τὴν ὑπόθεσιν, δὲν ἐβιάζοντο νὰ ἀπαντήσουν. Ὅταν ὅμως οἱ δύο βασιλεῖς ἐκυρίευσαν τὴν Γρενάδαν καὶ ἤνωσαν τὴν Ἰσπανίαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των, ἐφάνησαν πρόθυμοι διὰ μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Ἡ Ἰσαβέλλα ἰδίως ἔλαβεν ὑπὸ τὴν εὐνοϊάν της τὸν Κολόμβον.

Τὴν 17ην Ἀπριλίου 1492, ἐπὶ τοῦ πρὸ τῆς Γρενάδας στρατοπέδου, ὑπέγραψαν συμβόλαιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδέχοντο τοὺς ὄρους τοῦ ἐρευνητοῦ, τίτλον εὐγενοῦς καὶ μεγάλου Ναυάρχου εἰς τὸν ἴδιον καὶ τὴν οἰκογένειάν του, ἀντιβασιλείαν καὶ τὸ δέκατον ἐπὶ τῆς φορολογίας τῶν ἀνακαλυφθησομένων χωρῶν.

Ὁ Κολόμβος ἀπέπλευσε μὲ τρία πλοῖα τὴν 3ην Αὐγούστου 1492 ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Πάλου. Ὁ ἴδιος ἐπέβαινε τοῦ μεγαλυτέρου, τῆς « Santa Maria », 23 μέτρων μήκους (πρβλ. εἰκ. 2 σελ. 8). Τὸ πλήρωμα τῶν πλοίων, 90 περίπου ἄνδρες, ἀπετελεῖτο ἐν μέρει ἀπὸ καταδίκους τῆς φυλακῆς. Ἠκολούθησε τὴν γνωστὴν ὁδὸν μέχρι τῶν Καναρίων νήσων, καί, ἀφοῦ ἀνεπαύθη ὀλίγον, ἐρρίφθη εἰς τὸν ὠκεανόν. Οἱ ναῦται ἦσαν ἀνήσυχτοι, ἐνόμιζον ὅτι δὲν θὰ ἐπανίδουν τὴν Εὐρώπην, ἐγόγγυζον, στάσις ὅμως δὲν ἐγινεν. Ὁ ἴδιος ἦτο σταθερὸς καὶ ἔδειξε πεποιθήσιν καὶ θάρρος.

Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου, 23 ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπὸ τὰς Καναρίους, διέκριναν ξηρὰν καὶ τὴν ἐπομένην ἀπεβιβάσθησαν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Βαχαμικοῦ πελάγους, τὴν ὁποίαν ὁ Κολόμβος ὠνόμασε San - Salvador, δηλαδὴ Ἁ γ ι ο ν Σ ω τ ῆ ρ α. Κατόπιν ἀνεκάλυψε τὴν Κ ο ὕ β α ν καὶ τὴν Χ α ἰ τ ῆ ν, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην ἐξέλαβεν ὡς Κίναν καὶ τὴν δευτέραν ὡς Ἰαπωνίαν, ὅπως εἰκονίζοντο αὐται εἰς τὸν χάρτην τοῦ Τοσκανέλι.

Ἐπέστρεψε τὴν 15ην Μαρτίου 1493 εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου τοῦ ἐγίνε θριαμβευτικὴ ὑποδοχὴ. Εἶχε φέρει μαζί του βάμβακα, χρυσόν, ἰθαγενεῖς, ὄχι ὅμως μπαχαρικά. Ἡ ἀνακάλυψις προεκάλεσε κατὰ πληξιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Οἱ ἄνθρωποι εἶπον, ὅτι ὁ Κολόμβος ἐδώρησεν ὀλόκληρον νέον κόσμον εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Ὁ Κολόμβος ἔκαμεν ἄλλα τρία ταξίδια. Τὸ δεύτερον ἐγίνε μὲ πολὺν μεγαλυτέρας δυνάμεις, 14 караβέλλας, 3 φορτηγὰ καὶ ἔνοπλον ἀποβατικὸν ἄγλημα ἀπὸ 1200 ἄνδρας. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως δὲν

έδικαίωσαν τὰς προσδοκίας, διότι ἡ ἀνακάλυψις δὲν ἀπέφερεν οὔτε μπαχαρικά, οὔτε ἀρώματα καὶ χρυσόν.

Εἰς τὸ τρίτον ταξίδιον (1498 - 1500) προσήγγισε τὴν βόρειον ἀκτὴν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, πλησίον τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ὀρενόκου. Ἐπίστευεν ὅτι αὐτὴν τὴν φορὰν εὕρισκετο εἰς τὰς Ἰνδίας, « πλησίον τοῦ ἐπιγείου παραδείσου ». Ἀλλὰ δυσαρέσκεια καὶ ἐξηγήσεις ἐναντίον του ἤνάγκασαν τοὺς βασιλεῖς νὰ ἀφαιρέσουν τὴν διοίκησιν ἀπὸ τὸν Κολόμβον, ὁ δὲ ἀντικαταστάτης του ἐθεώρησε καλὸν νὰ τὸν φυλακίσῃ καὶ νὰ τὸν στείλῃ μαζί μὲ τοὺς δύο ἀδελφούς του σιδηροδέτους εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ Κολόμβος ὅμως κατώρθωσε νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά του καὶ οἱ βασιλεῖς ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησαν καὶ τὸν ἀπεζημίωσαν, ἀλλὰ τοῦ ἀνέθεσαν καὶ τέταρτον ταξίδιον.

Τὸ τέταρτον ταξίδιον (1502 - 1504) ἦτο ἀτυχέστερον. Ζητῶν, ὡς ἐνόμιζε, διέξοδον πρὸς τὸν κόλπον τῆς Βεγγάλης εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου ἤδη εἶχον φθάσει οἱ Πορτογάλοι, προσήγγισε τὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμαᾶ, πιστεύων ὅτι περιπλέει τὴν Κίναν, ὅτι ἀπέχει 18 ἡμερονύκτια ἀπὸ τὸν Γάγγην καὶ ὅτι εὕρισκεται πρὸ τῆς « Χερσονήσου τοῦ χρυσοῦ », ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὁ Σολομών εἶχε προμηθευθῆ τὰ μέσα διὰ νὰ κτίσῃ τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Τρικυμῖαι καὶ ἐξηγήσεις τῶν ἰθαγενῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους οἱ ἐρευνηταὶ συμπεριφέροντο ἀπανθρώπως, τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰσπανίαν (Νοέμβριος 1504). Ἡ Ἰσαβέλλα μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν, ὁ Φερδινάνδος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον δι' αὐτὸν καὶ ἀπέθανε τὴν 20ὴν Μαΐου 1506 σχεδὸν λησμονημένος.

Ὁ Κολόμβος μέχρι τέλους ἐπίστευεν ὅτι ἀνεκάλυψε τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀσίας. Διὰ τοῦτο, τὰς νήσους, εἰς τὰς ὁποίας προσωρμίσθη, ὠνόμασαν Δυτικὰς Ἰνδίας καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῶν Ἰνδοὺς. Οἱ δὺσπιστοι ὅμως δὲν ἔλειψαν. Διορατικὸς ἱστορικὸς ἀπὸ τὸ 1493 ὑπεστήριζεν ὅτι ὁ πλανήτης μας εἶναι πολὺ εὐρύτερος ἀπὸ ὅ,τι ὑπέθετεν ὁ Κολόμβος.

Ἡ Ἀμερικὴ

Ἐν τούτοις ἡ νέα ἡπειρος, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀνακαλύψει ὁ Κολόμβος, ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ ἄλλον, τὸν Φλωρεντινὸν ναυτικὸν Ἀμέριγον Βεσπούτσι (Amerigo Vespucci), ὁ ὁποῖος

συνώδευσε τὸν Κολόμβον εἰς τὰ νεώτερα ταξιδιά του καὶ ἔδωσε περιγραφὴν τῶν νέων χωρῶν ὑπὸ τύπον ἐπιστολῶν. Εἰς μίαν ἀπ' αὐτάς, τὸ 1507, ἔκαμε λόγον περὶ μεγάλης ἡπείρου, τοῦ νέου κόσμου (novus mundus), ἀνακαλυφθείσης πρὸς δυσμὰς τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, μεταφρασθεῖσα εἰς πολλὰς γλώσσας, συνέδεσε τὸ ὄνομά του μετὰ τὴν νέαν ἡπειρον. Ὁ ἴδιος ἀπέθανε (1512) χωρὶς νὰ ἴδῃ τὴν μεγάλην τύχην, ἣ ὁποία ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸ ὄνομά του. Περὶ τῆς παρουσίας νέας ἡπείρου ἐβεβαιώθησαν ὅταν, τὸ 1513, ὁ Ἰσπανὸς Μπαλμπόα (Balboa) διέκρινεν ἀπὸ τὰ ὑψώματα τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Παναμᾶ τὸν Εἰρηνικὸν καὶ περισσότερον, ὅταν ὁ Μαγελᾶνος ἀνεκάλυψε τὴν διάβασιν εἰς αὐτόν.

Οἱ Πορτογάλοι φθάνουν εἰς τὰς Ἰνδίας (1498)

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Πορτογάλοι ἐξηκολούθησαν τὴν προσπάθειάν των νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἰνδίας, καὶ ἐνέτειναν αὐτὴν μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Κολόμβου. Τὴν 8ην Ἰουλίου 1497 ὁ Βάσκο δὰ Γάμα (Basco da Gama), υἱὸς θαλασσοπόρου καὶ ἀπὸ βασιλικὸν γένος, ἀνεχώρησε μετὰ τέσσαρα σκάφη. Τὴν 22αν ὑπερέβαινε τὸ τέρμα τοῦ ταξιδίου τοῦ Διάς, τοῦ ὁποίου εἶχε συμπαραλάβει τὸν πλοηγόν. Τὴν 15ην Ἀπριλίου 1498 εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀφρικανικὴν ἄκτὴν ἀπέναντι τῆς Μαδαγασκάρης, ὅπθθεν καὶ ἔλαβεν Ἄραβας πλοηγούς καί, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν περιοδικὸν ἄνεμον τοῦ Ἰνδικοῦ μουσὶμ (mousson), προσήγγισε τὰς Ἰνδίας, τὴν 20ὴν Μαΐου, πλησίον τῆς Καλκούτας, καὶ ὕστερον ἔφθασεν εἰς τὴν Γόαν.

Ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς

Ὁ Μαγελᾶνος (Magalhães) ἀπὸ μεγάλην πορτογαλικὴν οἰκογένειαν ἀσκηθεὶς εἰς τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς πατρίδος του εἰς τὰς Ἰνδίας ἐπεφορτίσθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, τὸν περίφημον Κάρολον Ε', νὰ ἀναζητήσῃ δρόμον πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Μολούκας νήσους. Μετὰ πέντε πλοῖα καὶ 265 ἄνδρας ἀνεχώρησε τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1519 ἀπὸ λιμένα τῆς νοτίου Ἰσπανίας. Ἐχρειάσθη μῆνας διὰ νὰ πλεύσῃ τὴν παραλίαν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, καὶ τὴν 21ὴν Ὀκτωβρίου εἰσηλθεν εἰς τὸν ἐλικοειδῆ πορ-

θμόν μεταξύ τῆς ἠπείρου καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τότε φέρει τὸ ὄνομά του, κατηνάλωσεν ὀλόκληρον μῆνα διὰ νὰ τὸν περάσῃ καὶ ἐξῆλθεν εἰς εὐρύχωρον ὠκεανόν, τὸν ὁποῖον ὠνόμασεν Εἰρηνικόν, διότι τοῦ ἐφάνη ἐξαιρετικὰ ἡσυχος, ἐπειδὴ ἦτο ἡ περίοδος τῆς γαλήνης.

Μετὰ μακρὸν καὶ κοπιώδη πλοῦν ἐφθασεν εἰς τὰς Φιλιππίνas, ὅπου ὁ ἴδιος ἐφονεύθη εἰς συμπλοκὴν μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς. Οἱ ἄνδρες του ἐξηκολούθησαν τὸν δρόμον, ἐφθασαν εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου συνητηθήσαν μὲ τοὺς Πορτογάλους καὶ διὰ τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος οἱ περισωθέντες 18 ἄνδρες ἀπὸ τοὺς 265 μὲ ἓν πλοῖον ἐπέστρεψαν τὴν 6ην Σεπτεμβρίου 1522. Τοιοῦτοτρόπως συνετελέσθη ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς.

Κατάληψις καὶ ἐκμετάλλευσις τῶν νέων χωρῶν

Τὰς ἀνακαλύψεις ἠκολούθησε ζωηροτάτη κίνησις διὰ τὴν κατάληψιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν νέων χωρῶν. Οἱ Εὐρωπαῖοι κατελήφθησαν ἀπὸ τὸ πάθος ταξιδίων, ὑπερποντίων ἐπιχειρήσεων καὶ περιπετειῶν. Πολλοὺς ἐκίνει ἡ ἔλξις τοῦ ἀγνώστου. Ἄλλοι ἦσαν ἐνθουσιώδεις ἀπὸ θρησκευτικὸν ζῆλον νὰ κατηχήσουν τοὺς εἰδωλολάτραις. Οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπὸ τοὺς περιφήμους αὐτοὺς κατὰ τὴν ἰσπανιστὴν (conquistadori) ἦσαν παράτολμοι διώκται τύχης καὶ ἐπικερδῶν ἀνδραγαθημάτων, σκληροὶ καὶ ἄπληστοι, τοὺς ὁποῖους ἔκαμεν τολμηροτέρους ἢ ἐπίγνωσις, ὅτι ἔχουν νὰ μετρηθοῦν μὲ ἀόπλους ἰθαγενεῖς.

Εἰς τὰς ἀποικιακὰς ἐπιχειρήσεις προηγῆθησαν οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἰσπανοί. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς, τὴν 3ην Μαΐου 1493, ἐνῶ ἀκόμη ἡ γῆ κατὰ τὰ τρία τέταρτα ἦτο ἀγνωστος, ὁ Πάπας Ἀλέξανδρος ΣΤ' ἐμοίρασεν αὐτὴν διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ διερχομένου 370 μίλια πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀζορῶν, εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δυτικόν, τὸν Νέον Κόσμον, ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς, τὸ ἄλλο εἰς τοὺς Πορτογάλους.

Δὲν ἤργησαν ὅμως τοὺς δύο αὐτοὺς λαοὺς νὰ ἀκολουθήσουν ἄλλοι, Ὀλλανδοί, Ἀγγλοὶ, Γάλλοι, οἱ ὁποῖοι ἔδειξαν μεγαλυτέρας ἱκανότητας.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Πορτογάλων

Εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Πορτογάλοι διὰ τὰ μονοπωλήσουν τὸ ἐμπόριον, περιήλθον εἰς προστριβὰς πρὸς τοὺς Ἀραβας, τοὺς Ἰνδοὺς ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους οἱ Ἀραβες ἐξηρέθιζον, πρὸς τὴν Αἴγυπτον, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὴν Βενετίαν. Ἐδειξαν ἀρκετὴν δραστηριότητα καὶ ἐπέβαλον ἐπὶ τι διάστημα τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὰς Ἰνδικὰς θαλάσσας, ἄλλοτε συνεννοούμενοι, ἄλλοτε μετερχόμενοι βίαν, καίοντες τὰ πλοῖα, σφάζοντες ἢ ἀκρωτηριάζοντες τὰ πληρώματα, βομβαρδίζοντες καὶ δίδοντες πραγματικὰς ναυμαχίας πρὸς τοὺς Ἀραβας.

Ὁ κύριος ὁμως ἰδρυτὴς τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλων εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν ὑπῆρξεν ὁ Ἀλφόνσος δ' Ἀλμπουκέρκε (Alfonso d' Albuquerque), ἀντιβασιλεὺς ἀπὸ τὸ 1508 - 1515. Καταλαβὼν ἐπικαίρους θέσεις, ἐξουσίαζε τὴν εἰσοδὸν τοῦ Περσικοῦ Κόλπου καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης καὶ κατέστησε κέντρον τῶν πορτογαλικῶν κτήσεων τὴν Γόαν, σπουδαίαν ἀγορὰν ἀνατολικῶν προϊόντων. Οἱ Πορτογάλοι ἐξουσίαζον μόνον τὴν παραλίαν τοῦ Ἰνδικοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἱδρυσαν πρακτορεῖα καὶ φρούρια. Κατέλαβον τὴν Κεϋλάνην, τὰς νήσους τῆς Σόνδης, τὴν Μαλάκκαν. Πρὸς ἀνατολὰς ἐξέτειναν τὴν ἐξερεύνησίν των μέχρι τῆς Αὐστραλίας, ἐστράφησαν ὁμως περισσότερον πρὸς τὴν Κίναν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν.

Εἰς τὴν δυτικὴν Ἀφρικὴν ἱδρυσαν πρῶτον πρακτορεῖα, ἀργότερα δὲ καὶ ὄχυράς θέσεις (Γουϊνέα 1515, Κόγκο καὶ Ἀγγολα 1575-1584). Ἐγκατασταθέντες εἰς τὸ Ἀκρωτήριο, συνέδεσαν τὰς κτήσεις των τοῦ Ἀτλαντικοῦ μετὰ τῶν τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ.

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Βραζιλίαν τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν τυχαίως. Κατὰ τὴν πρώτην δηλαδὴ ἐκστρατείαν μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας μὲ 13 πλοῖα παρεσύρθησαν ἀπὸ τὰ ρεύματα καὶ προσήγγισαν τὴν παραλίαν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἡ Βραζιλία ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν πορτογαλικὴ κτήσις, οἱ δὲ Πορτογάλοι ἀπώκισαν αὐτὴν συστηματικώτερον.

Ἐπὶ τι διάστημα οἱ Πορτογάλοι ἔμονοπώλησαν τὸ ἐμπόριον τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἡ Λισσαβὼν, ὑποσκελίσασα τὴν Βενετίαν, ἔγιγεν ἡ μεγάλη ἀγορὰ τῶν μπαχαρικῶν. Ἡ Λισσαβὼν εἶχε περὶ τοὺς

100.000 κατοίκους, ἐφαίνετο ὑπερπληρωμένη ἀπὸ πλοῦτον καὶ ἡ μικρὰ Πορτογαλία παρουσιάσθη πρὸς στιγμήν ὡς μεγάλη δύναμις καὶ ἀνέδειξε ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς.

Ἄλλ' ἡ πτωχὴ εἰς ἀνθρώπους καὶ μέσα χώρα δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ κρατήσῃ τὸ βάρος αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος της, ὅπως τῶν Φοινίκων, ἀπετελεῖτο ἀπὸ σειρὰν πρακτορειῶν, διεσκορπισμένων εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀσίας, ἐπὶ 20.000 χιλιομέτρων χωρὶς συνοχὴν. Οἱ Πορτογάλοι ἐκυβέρνησαν κακῶς. Καταχρήσεις ὑπαλλήλων, αὐθαιρεσίαι καὶ ἀπανθρωπιᾶι ἀντιβασιλέων, διωγμοὶ θρησκευτικοί, ἔφεραν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς ἰθαγενεῖς. Ὄταν δὲ τὸ 1580 ἡ Πορτογαλία προσηρτήθη εἰς τὴν Ἰσπανίαν, αἱ ἀποικίαι της ἔμειναν ἀδέσποτοι. Κληρονόμοι των ὅμως ἔγιναν οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἰσπανίας

Θέατρον τοῦ ἀποικισμοῦ τῶν Ἰσπανῶν ἦτο ἡ Ἀμερική. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἰσπανῶν ἐξετείνεται εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Νότιον Ἀμερικὴν, πλὴν τῆς Βραζιλίας, ἡ ὁποία ἦτο κτῆσις πορτογαλικῆ. Αἱ ὀνομαστότεραι κατακτήσεις εἶναι τοῦ Μεξικοῦ, τοῦ Περού καὶ τῆς Χιλῆς.

Αἱ φυλαὶ τῶν μερῶν αὐτῶν εἶχον χρῶμα ποικίλον, ἀπὸ τοῦ κίτρινου μέχρι τοῦ ἐρυθροῦ, μαλλιά χονδρά, μαῦρα, λεῖα, ἀραιὰ γένεια, ἐξωγκωμέναις παρεῖαις, ὀφθαλμοὺς βαθουλοὺς καὶ μικροὺς, ἀνάστημα μέτριον. Εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς, οἱ λευκοὶ ἄνθρωποι ἐφαίνοντο ὄντα ὑπερφυσικά, διότι μὲ τὰ πυροβόλα ὄπλα των παρουσιάζοντο ὡς χρησιμοποιοῦντες τὸν κεραυνὸν καὶ διότι ἐπολέμουν ἔφιπποι.

Τὸ 1519 ὁ Ἰσπανὸς Φερδινάνδος Κορτές (Fernando Cortés) ἐκυρίευσεν μὲ ὀλίγας ἑκατοντάδας ἀνδρῶν τὸ Μεξικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔζη λαὸς ὀργανωμένος εἰς κράτος μὲ τὴν ἱερατικὴν τάξιν τῶν Ἀζτέκων καὶ βασιλέα ἐπὶ κεφαλῆς. Ὁ ἄρκετὰ προχωρημένος πολιτισμὸς των, μὲ ὑφαντικὴν, μὲ χρυσοχοικὴν, μὲ μεγάλας γεφύρας καὶ μὲ πυραμιδοειδεῖς ναοὺς, εὐρίσκετο εἰς τὴν βαθμίδα τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ. Οἱ Ἀζτέκοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν ἵππου καὶ πυροβόλων ὀπλων, ἐλάτρευον θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον προσέφερον ἀνθρωποθυσίας. Ἡ πρωτεύουσά των Μεξικόν μὲ τοὺς 200.000 κατοί-

κους της ἦτο μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας πόλεις τοῦ κόσμου. Οἱ Ἴσπανοί, μὲ τὰς ἀπανθρώπους βιαιοπραγίας ἐναντίον τῶν ἰθαγενῶν, ἔγιναν κύριοι τῆς χώρας, ἀνμείχθησαν ὅμως ταχέως μὲ τοὺς ἐγχωρίους. Σήμερον κατοικοῦν εἰς τὸ Μεξικὸν 19 ο)ο λευκοί, 38ο)ο Ἰνδιάνοι, 43ο)ο μιγάδες.

Ὁ Φραντσίσκο Πιτζάρρο (Francisco Pizarro) μὲ 165 ἄνδρας κατέλαβε τὸ Περού, τὸ θεοκρατικὸν κράτος τῶν Ἰνκας, « τῶν μίῶν τοῦ ἡλίου ». Ἡ εὐφροσύνη γῆ ἦτο κτῆμα τοῦ κράτους. Ἡ ἐσοδεία ἐμοιράζετο εἰς τοὺς κατοίκους. Ὑφαντουργικὴ ταπήτων οἰκοδομικὴ ναῶν, πυλῶν, πύργων, εὕρισκετο εἰς ἀξιοσημείωτον πρόοδον. Σκληρότερος ἀπὸ τὸν Κορτές, ὀλιγώτερον ἵπποτικὸς καὶ περισσότερον ληστρικός, ὁ Πιτζάρρο ἐπωφελήθη ἀπὸ τὴν διένεξιν δύο ἀδελφῶν καὶ ἠχμαλώτισε τὸν βασιλέα, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσε, ἀφοῦ ἔλαβεν ὄγκους χρυσοῦ ὡς λύτρα. Μέγα μέρος τῶν ἰθαγενῶν ἐξηφανίσθη (1535).

Οἱ Ἴσπανοὶ ἀρχηγοὶ εἶχον κακὸν τέλος. Ἄλλος ἀπηγχονίσθη, ἄλλος κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ὁ Πιτζάρρο ἐδολοφονήθη.

Ἀπὸ τὴν Μαδρίτην τὸ Συμβούλιον τῶν Ἰνδιῶν, ἰδρυθὲν τὸ 1511, εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῶν ἀποικιῶν, ἕως ὅτου τὸ στέμμα ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς αὐθαιρεσίας τῶν τυχοδιωκτῶν, ἀναλαβὸν αὐτὸ τὴν ἄμεσον διοίκησιν τῶν ἀποικιῶν.

Ἀνακαλύψεις τῶν Ἀγγλων, Γάλλων, Ὀλλανδῶν

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἴσπανοὶ ἐζήτησαν τὴν ὁδὸν εἰς τὰς Ἰνδίας πρὸς Νότον, ἄλλοι ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ φθάσουν εἰς τὸν σκοπὸν αὐτὸν πλέοντες βορειοδυτικά. Ὅταν δὲ ἀπεκαλύφθη ὅτι ἡ εὐρεθεῖσα γῆ ἦτο ἡπειρος, φυσικὸν ἦτο νὰ σκεφθοῦν ὅτι θὰ ὑπῆρχε διέξοδος εἰς τὸν Εἰρηνικὸν καὶ ἀπὸ τὸ βόρειον ἄκρον αὐτῆς. Ἀγγλοὶ καὶ Γάλλοι μὲ ἐπιμονὴν ἐζήτησαν τὴν διέξοδον αὐτῆν.

Ἀπὸ τοῦ 1497 ὁ Γενουήσιος Τσοβάννι Καμπόττο (Giovanni Cabotto), διατελὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκου Η΄, μὲ τοὺς τρεῖς υἱοὺς του προσήγγισε τὴν παραλίαν βορειοανατολικῶς, ἕως ὅτου τὸν ἠμπόδισαν οἱ κινητοὶ πάγοι. Τὸ ἐπόμενον ἔτος, πλεύσας πρὸς ἀντίθετον διεύθυνσιν, συνεπλήρωσε τὴν ἐξερεύνησιν τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἢ ὅποια βραδύτερον ἔγινε τόπος ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀγγλων.

Γάλλοι ναυτικοί υπό τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον Ἰάκωβον Καρτιέ (Jacques Cartier), ζητοῦντες ἐπίσης τὴν πρὸς βορρᾶν διάβασιν, κατέλαβον τὸν Καναδάν, ὅπου ἀργότερα ἱδρυσαν εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Saint-Lorenz τὴν πόλιν Κεμπέκ, (Quebec, 1608). Οἱ Ὁλλανδοὶ ἐπίσης πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν κατηύθυναν τὰς προσπάθειάς των.

Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων

Αἱ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ ἡ ἐγκατάστασις πολυαρίθμων Εὐρωπαϊῶν εἰς τὰς νέας χώρας ἤλλαξαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὰς ἐμπορικὰς ὁδοὺς, τὸν τρόπον τῆς μεταφορᾶς, τὸ ποσὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀνταλλασσομένων ἐμπορευμάτων, τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐμπορίου, μὲ μίαν λέξιν τὰ ὑλικά μέσα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ διαξηρᾶς μεταφορὰ ἠλαττώθη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς ὄφελος τῆς διὰ θαλάσσης. Εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν ἐξηκολούθησαν τὰ καραβάνια μὲ τὰς χιλιάδας τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἑκατοντάδας τῶν καμήλων. Ἐν τούτοις τὸν 16ον αἰῶνα τὸ φορτίον ἑνὸς πλοίου ἐρχομένου ἀπὸ τὰς Ἰνδίας εἰς τὴν Λισσαβῶνα ὑπερέβαινε τὸ μεγαλύτερον καραβάνι. Τὰ φορτηγὰ τῆς ἐποχῆς ἔφθανον τοὺς 2.000 τόννους, δηλαδὴ 2 ἑκατομμύρια χιλιόγραμμα, ἐνῶ τὸ σὺνηθες φορτίον τῆς καμήλου εἶναι 150 χιλιόγραμμα.

Οἱ νέοι δρόμοι ἦσαν περισσότερον θαλάσσιοι παρά ἡπειρωτικοί, περισσότερον ὠκεάνιοι παρά μεσογειακοί. Οἱ μεγάλοι ὠκεάνιοι δρόμοι εἶχον τρεῖς κατευθύνσεις: 1) μεταξὺ δυτικῆς Εὐρώπης, Ἀκρωτηρίου, Ἰνδιῶν, νήσων Σόνδης, Κίνας καὶ Ἰαπωνίας 2) μεταξὺ Λισσαβῶνος καὶ Βραζιλίας 3) μεταξὺ Σεβίλλης καὶ Μεξικοῦ.

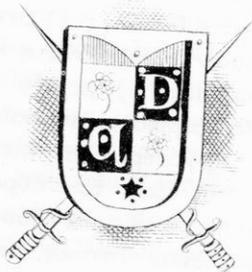
Ἡ εἰσαγωγή καθαρῶς ἀμερικανικῶν προϊόντων, ἀραβοσίτου, καπνοῦ, κακάο, βανίλλιας, ἀργότερα καὶ πατάτας, ἤλλαξεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν Εὐρωπαϊῶν. Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὰ εἶδη τῶν ἰδικῶν μας σιτηρῶν, λαχανικά, ὀπωρικά, σακχαροκάλαμον, ἵππους, βοῦς, ἀκόμη καὶ καφέ καὶ βάμβακα

Οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἰσπανοὶ ἀπηγόρευον αὐστηρῶς εἰς τὰς ἀποικίας νὰ φυτεύσουν ὅ,τι φύεται εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Πορτογαλίαν.

Εἰς τὴν Ἀσίαν αἱ Ἰνδίαὶ ἔδιδον πιπέρι, κανέλλαν καὶ ὄππιον, αἱ νῆσοι τῆς Σόνδης σάνδαλον (ἐρυθρόξυλον διὰ βαφήν), καμφοράν, μοσχοκάρυον, ἢ Περσία τάπητας καὶ ἵππους, ἢ Κίνα μέταξαν, σινικὴν μελάνην, πορσελάνην, ὀρείχαλκον. Ἡ χρῆσις τῶν ἐξωτικῶν αὐτῶν προϊόντων ἐγενικεύθη καὶ ἡ τιμὴ των ἔπεσεν.

Ἐγίνε ζωηροτάτη ἐκμετάλλεσις τῶν εὐρεθέντων εἰς τὰς νέας χώρας μεταλλείων. Μεγάλαι ποσότητες χρυσοῦ καὶ ἀργύρου εἰσέρρευσαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀγοράν. Ἡ συνολικὴ περιουσία τῆς Εὐρώπης εἰς εὐγενῆ μέταλλα, ἐνῶ τὸ 1500 ἀνεπροσώπευε 2 1)2 χρυσᾶ δισεκατομμύρια, ἠυξήθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς 4 δισεκατομμύρια. Ὁ τόκος κατήλθεν εἰς 5 ο)ο, ἡ ἀξία τοῦ χρήματος εἰς τὸ 1)6 τῆς παλαιᾶς.

Οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς, φύσει μικρᾶς ἀντοχῆς καὶ ἀπὸ τὴν κακὴν μεταχείρησιν, ἐξηφανίσθησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὰ δάση. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ ἄποικοι ἐχρειάζοντο ἐργατικὰς χεῖρας διὰ τὰ μεταλλεῖα καὶ τὰς φυτείας, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα, ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν μαύρους ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν. Παρὰ τὰς ἀσθενεῖς διαμαρτυρίας τῶν ἱεραποστόλων, ἡ μαύρη φυλὴ ἀκουσίως μετηνάστευσεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

1. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ — ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Ἡ συνοπτικὴ εἰκὼν

ΕΤΑ μακρὰν προετοιμασίαν κατὰ τοὺς μέσους χρό-
νους ἤρχισε ζωηρὰ πνευματικὴ κίνησις τὸν ΙΕ' καὶ
ΙΣΤ' αἰῶνα εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἰδίως εἰς τὴν
Ἰταλίαν.

Οἱ ἄνθρωποι διψῶντες μάθησιν, ἐστράφησαν
πρὸς τὴν ἀρχαιότητα. Ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλ-
λάδα καὶ τὴν Ρώμην ἔγινεν ἀντικείμενον θερμῆς λατρείας. Οἱ ἀρχι-
τέκτονες, οἱ γλύπται, οἱ ζωγράφοι ἔλαβον ὡς πρότυπον τοὺς ναοὺς
καὶ τ' ἀγάλματα, οἱ συγγραφεῖς ἐμιμήθησαν τὸ ὕφος τῶν ἀρχαίων.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων ἤλλαξαν αἱ περὶ κόσμου καὶ
ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ παλαιὰ ἀσκητικὴ ἀντίληψις ὑ-
ποχωρεῖ πρὸ τῆς εὐθύμου ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἀγάπης τῶν ἀγαθῶν
τῆς γῆς.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀρχαίων ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ. Πολλοὶ χῶροι
τῆς Εὐρώπης, ἰδίως ἡ Ἰταλία, ἀνέδειξαν ἀξιολόγους καλλιτέχνας,
λογίους καὶ συγγραφεῖς. Τὴν κίνησιν αὐτὴν ὠνόμασαν Ἀναγέν-
νησιν.

πρὸς τὴν ἀρχαίαν

Ἡ ἔννοια τῆς Ἀναγέννησεως

Τὴν Ἀναγέννησιν δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὡς φαινόμενον
αἰφνίδιον προκληθὲν ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἀρχαιότητος. Προη-
γήθησαν εὐνοϊκαὶ συνθήκαι καὶ μακρὰ προετοιμασία τοῦ ἀνθρώπου
εἰς τὴν Δύσιν διὰ νὰ δεχθῆ τὸ ἀρχαίον πνεῦμα. Μετὰ τὴν ἀναστά-
τωσιν τῶν γερμανικῶν μεταναστεύσεων εἰς τὴν Δύσιν ἔμειναν ἀρκε-
τὰ στοιχεῖα τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὅποια ἐχρησίμευ-
σαν ὡς ζύμη διὰ τὴν ἀνανέννησιν.

Ἡ Δύσις οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ θαυμάζη τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ἔφερεν ἀπὸ τὴν Ραβένναν κίονας διὰ νὰ κοσμήσῃ τὸν ναὸν του εἰς τὸ Ἄαχεν. Ὁ Ἐγκιναρντ διὰ νὰ γράψῃ τὸν βίον Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἔλαβεν ὑπόδειγμα τὸν Ρωμαίων ἱστορικὸν Σουητώνιον. Μία μοναχὴ τοῦ 10ου αἰῶνος ἔγραφε θρησκευτικὰς κωμωδίας ἀπομιμουμένη τὸν Ρωμαίων ποιητὴν Τερέντιον. Ἐκεῖνος ὁ μὲν, ὁ ὅποιος ἔσφωζεν ἰδιαίτερος τὴν μνήμην τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν Δύσιν ἦτο ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, ὁ λατρευτὸς διδάσκαλος τῶν σοφῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα

Αἱ χῶραι τῆς Δύσεως ἦσαν πλούσιαι, οἱ κάτοικοι τῶν, Ἴταλοί, Ἰσπανοί, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, Γερμανοί, ἦσαν πολυπληθεῖς καὶ εἶχον νεαρὸν αἷμα καὶ μεγάλην ζωτικότητα. Ἡ ζωὴ τῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα δὲν ἦτο σκότος καὶ ἀμάθεια, ὅπως ἤθελαν νὰ παραστήσουν παλαιότερον. Εἶχον ἔντονον σφριῖγος καὶ ἀνέπτυξαν ἴδιον πολιτισμὸν, τὸν μεσαιωνικὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως, τοῦ ὁποίου ἐκδηλώσεις εἶναι ὁ ἵπποτικὸς βίος, αἱ πολεμικαὶ ἀρεταί, ἀγοραὶ καὶ πανηγύρεις, δημῶδης ποίησις, οἱ γοθτικοὶ ναοί.

Ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν καὶ ἐξῆς οἱ δυτικοὶ λαοὶ ἀναπτύσσονται. Δημιουργοῦν ναυτικόν, ἐπιδίδονται εἰς τὸ ἐμπόριον, κινοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται δραστηρίως.

Τὸν 14ον ἤδη αἰῶνα ἀνακαλύπτουν τοὺς ἀρχαίους. Ἡ κίνησις λαμβάνει τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα, εἰς τὰς ἰταλικὰς ἰδίως πόλεις, μορφὴν ραγδαίας μεταβολῆς. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων αἱ τέχναι, τὰ γράμματα, αἱ ἰδέαι καὶ τὰ ἠθῆ μεταμορφώνονται. Οἱ σύγχρονοι εἶχον τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἀνεστήθησαν τὰ ἀρχαῖα γράμματα, αἱ τέχναι, τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν γόνιμον πνοὴν αὐτοῦ ἀνεκαινίσθη ὁ πολιτισμὸς. Διὰ τοῦτο τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν κίνησιν εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ὠνόμασαν Ἀναγέννησιν (Renaissance).

Εἰς τὴν πραγματικότητα εὐρισκόμεθα πρὸ μεγάλης ἀνθήσεως. Δι' αὐτὸ ἡ Ἀναγέννησις δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ξαναγέννημα τοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ ὁ πολιτισμὸς οὐδέποτε ἀπέθανεν, ἀλλὰ ὡς ἀναγέννησις τῆς ἀρχαίας παραδόσεως καί, εἰς εὐρυτέραν ἔννοιαν, ἀκμή, ἀνθησις τοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὁμιλοῦμεν καὶ σήμερον περὶ ἀναγεννήσεως εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν κλάδον, εἰς αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν χῶραν.

Αἱ πόλεις καὶ οἱ ἄρχοντες

Ἡ Ἰταλία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο τὸ θέατρον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο καθολικῶν ἐξουσιῶν, τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας (τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας) καὶ τοῦ Πάπα. Ἀλλὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 13ου αἰῶνος παρέλυσεν ἡ δύναμις τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ δὲ Πάπαι ἀπὸ τοῦ 1309 ἦσαν αἰχμάλωτοι τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Ἀβινιόν. Ἡ Ἰταλία, ἀπαλλαγείσα τότε ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς ἰσχυρὰς ἐξουσίας, εὐρέθη διηρημένη εἰς δεκάδας κρατῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ σημαντικώτερα ἦσαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ μέσον, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σικελίας πρὸς νότον, αἱ μεγάλαι δημοκρατικαὶ πόλεις Βενετία, Μιλᾶνον, Φλωρεντία πρὸς βορρᾶν.

Τὰ κράτη τῆς Ἰταλίας ὑπέφεραν πολὺ ἀπὸ τὰς ἀτελευτήτους προστριβᾶς καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν μεγάλων οἰκῶν διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας ἐπροκάλεσεν αἱματηρὰς συγκρούσεις. Τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι ἀναθέτου εἰς πολεμιστὰς ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀρχηγοὺς μισθοφόρων, εἰς τοὺς περιφήμους Condottieri, οἱ ὅποιοι γίνονται πολλάκις κύριοι τῆς ἐξουσίας καὶ ἰδρύουσι πραγματικὰς τυραννίδας, τὰς ὁποίας προσπαθοῦν νὰ ἐξασφαλίσουν δι' ἑαυτοὺς καὶ τὴν οἰκογένειάν των μὲ πᾶν μέσον.

Οἱ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας ἐκυβέρνησαν αὐταρχικῶς στηριζόμενοι εἰς τοὺς ἐνόπλους των. Ἔδωσαν τοιοῦτοτρόπως πρῶτοι τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ τοῦ μονίμου στρατοῦ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης. Ὑποχρεωμένοι νὰ ζοῦν « ἐπικινδύνως », εἶχον τὸ πνεῦμα διαρκῶς ἀγρυπνον. Ἐπροστάτευσαν τοὺς σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας, κυρίως διὰ νὰ χρησιμοποιήσουν τὰς τεχνικὰς των γνώσεις πρὸς κατασκευὴν ὀχυρωμάτων, μηχανῶν, τηλεβόλων, συγχρόνως ὅμως διότι ἀπέκτησαν τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ

5. Μακιαβέλλι

(Ἀγνώστου Καλλιτέχνου - Φλωρεντία, μουσεῖον Uffizi)

Τὴν νέαν ἀντίληψιν περὶ τοῦ ἡγεμόνος ἐκθέτει ὁ Φλωρεντινὸς

συγγραφεὺς Μακιαβέλλι εἰς τὸ ὄνομαστὸν σύγγραμμά του « Ὁ Ἡγεμών » (Il Principe).

« Συζητεῖται, γράφει, ἂν εἶναι προτιμότερον (ὁ ἄρχων) νὰ εἶναι ἀγαπητὸς ἢ ἐπίφοβος. Εὐκταία εἶναι καὶ τὰ δύο. Ἐπειδὴ ὁμῶς αὐτὸ εἶναι δύσκολον καὶ χρειάζεται νὰ γίνῃ ἐκλογή, πρέπει νὰ προτιμήσωμεν τὸ δεύτερον... Ἄλλωστε οἱ ἄνθρωποι τολμοῦν νὰ προσβάλουν ὀλιγώτερον ὅσους φοβοῦνται παρά ὅσους ἀγαποῦν... Μοναδικὸς σκοπὸς τοῦ ἄρχοντος πρέπει νὰ εἶναι νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐξουσίαν του... Τὸ συμφέρον τοῦ κράτους ὑποχρεώνει πολλὰκις τὸν ἡγεμόνα νὰ παραβῇ τὸν λόγον καὶ τὴν πίστιν του καὶ νὰ πράξῃ ἐναντίον τῆς φιλανθρωπίας, τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς θρησκείας... Ὅπου πρόκειται διὰ τὸ ἀγαθὸν τῆς πατρίδος, δὲν πρέπει νὰ ὑπολογίζῃ κανεὶς ἂν εἶναι δίκαιον ἢ ἀδίκον, ἥπιον ἢ ἀπάνθρωπον, ἀξιέπαινον ἢ ἀξιοκατάκριτον ».

Ἡ ἀντίληψις αὐτῆ, κοινὴ εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς ἐποχῆς, ἐχρησίμωσεν ὡς βᾶσις τῆς ἀπολυταρχίας καὶ τῆς μυστικῆς διπλωματίας.

Ἡ νέα ἀντίληψις περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ζωῆς

Ὅπως ἡ πολιτεία ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς καθολικὰς δυνάμεις, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὰς κοινότητας, σωματεῖα, συντεχνίας κλπ. Ἡ Ἄναγέννησις ἐκήρυξε τὴν ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος, τὸ δικαίωμα τοῦ ἀτόμου νὰ δημιουργήσῃ τὴν ζωὴν του. Καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐλεύθερος πλέον, ἐστράφη πρὸς τὸν κόσμον, ἀνεκάλυψε τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Τὴν θέσιν τοῦ ἀσκητισμοῦ, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς φυγῆς ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὸν πόθον λυτρώσεως, ἔλαβον ἢ χαρὰ, ἢ ἀγάπη τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, ὁ πόθος ἰσχύος καὶ κοσμικῆς ἀπολαύσεως. Ἀνεγεννήθη δηλαδὴ τὸ εὐθυμον πνεῦμα τῶν ἀρχαίων.

Ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει τὴν ἐποχὴν αὐτὴν νὰ συγκινητῆται ἀπὸ τὰς φυσικὰς καλλονάς, ἐνθουσιάζεται ἀπὸ πᾶν ὅ,τι δίδει χρῶμα καὶ λάμψιν εἰς τὸν κόσμον. Ἐλέχθη ὅτι ὁ νεώτερος ἄνθρωπος ἐγεννήθη καθ' ἡμέραν ὁ ποιητὴς Πετράρχης ἀνέβη εἰς ἓν ὄρος διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

Ἄλλ' ὅστις θέλει νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν πλήρη ἀγώνων ζωὴν, ὀφείλει νὰ ἀναπτύξῃ ἰδιαιτέρας ἰκανότητας. Ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον, ὡς προσωπικότης, ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ἀναπτύξῃ τὰς πνευματικὰς, ψυχικὰς καὶ σωματικὰς ἰκανότητας ἐν πλήρει ἐσωτερικῇ ἀρμονίᾳ. Ἡ

πολυμερής μόρφωσις, ὁ καθολικὸς ἄνθρωπος, ὁ homo universalis, ἔγινε τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐποχῆς. Ἀκριβῶς εἰς τὴν δίψαν αὐτὴν πρὸς γνῶσιν, μάθησιν, μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν ὄλων τῶν ἱκανοτήτων συνίσταται ἡ ἀνανέωσις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Ἀναγέννησις.

Στροφή πρὸς τὴν Ἀρχαιότητα

Ἡ νοσταλγία πρὸς γνῶσιν ὤθησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀνακαλύψουν τοὺς ἀρχαίους. Παρατήρησαν ὅτι εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων ἐκρύπτοντο θησαυροὶ πολῦτιμοι. Κατ' ἀρχὰς ἐμελέτησαν τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, διότι ἡ λατινικὴ ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Δύσιν ὡς γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πετράρχης, τὸ 1354, ἔγραφεν εἰς ἕνα φίλον, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶχε κάμει δῶρον τὸν Ὅμηρον εἰς τὸ πρωτότυπον : «Ὁ Ὅμηρός σου εἶναι βωβὸς δι' ἐμέ ἢ ἐγὼ εἶμαι κωφὸς δι' αὐτόν. Ἐν τούτοις χαίρω καὶ μόνον νὰ τὸν βλέπω ἐμπρὸς μου καὶ πολλακίς ἀναλογίζομαι τὸ βιβλίον καὶ λέγω μὲ στεναγμόν : ὦ, σὺ, Μεγάλε, πόσον ἐπιθυμῶ νὰ σὲ ἀκούσω ! ». Ἀλλ' ἀπὸ τὸν 15ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ μετανάστευσις Ἑλλήνων λογίων εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠνάγκασε πολλοὺς νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐδίδαξαν τὴν Ἑλληνικὴν. Συγχρόνως ἐκομίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην πολλὰ χειρόγραφα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Οἱ λόγιοι τῆς Δύσεως παρατήρησαν τότε ὅτι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι καὶ ὅτι ἐχρησίμευσαν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς Λατίνους. Ἦρχισαν ἐπίσης νὰ κατανοοῦν καλύτερον καὶ νὰ ἀγαποῦν τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Τότε ὁ βίος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων ἐγίνεν ἀντικείμενον λατρείας καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως εἶδον εἰς αὐτὸν πραγματοποιημένον τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθέρως καὶ ἁρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δεξιότητων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μόρφωσις διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἀρχαίων ἐθεωρήθη ἡ μᾶλλον ἐμπρέπουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ ἐνασχόλησις εἰς αὐτὰ ὠνομάσθη ἀ ν θ ρ ω π ι σ τ ι κ α ἰ σ π ο υ δ α ἰ (studia humaniora ἢ humanitatis) καὶ ἡ διανοητικὴ αὐτὴ κίνησις ἀ ν θ ρ ω π ι σ μ ὸ ς (humanismus).

II. Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τὰ κέντρα

Πρὸ τῶν νέων ἰδανικῶν ὑποχωρεῖ ἡ παλαιὰ διαίρεσις τῆς κοινωνίας εἰς πλουσίους καὶ πτωχοὺς. Δημιουργεῖται νέα διάκρισις, τῶν μορφωμένων καὶ τῶν ἀμορφῶτων. Πνεῦμα καὶ μόρφωσις θεωροῦνται πρώτην φοράν ἀπαραίτητα διὰ τὴν γυναῖκα.

Ἡ νέα ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος δημιουργεῖ κοινωνικοὺς τρόπους καὶ πλῆθος λεπτῶν ἐνασχολήσεων καὶ ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας δὲν εἶχεν ἶδει ὁ κόσμος ἀπὸ τὸν καιρὸν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐκτιμᾶται ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔχει γνώσεις, καλαισθησίαν, καλὴν συμπεριφοράν. Ὁ ἐκλεκτὸς ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς εἶναι ἐξ ἴσου δεξιὸς εἰς τὴν ἵππασίαν, ξιφομαχίαν, κυνήγιον καὶ χορόν, ὅσον καὶ ἔμπειρος εἰς τὰς πνευματικὰς ἐνασχολήσεις. Φιλόμουσοι ἡγεμόνες καὶ κληρικοὶ ὑποστηρίζουν τὴν κίνησιν.

Ἔστια πνευματικῆς ζωῆς ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος εἶναι ἡ Φλωρεντία, ὅπου ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν ἐρίων συγκεντρώνουν μεγάλα κεφάλαια καὶ δημιουργοῦν μεγάλας Τραπεζάς. Οἱ Μέδικοι (Medici), ἰδιοκτῆται μεγάλου τραπεζικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ οἴκου, ἀποκτοῦν εἰς τὴν πόλιν ἡγεμονικὴν δύναμιν. Οἱ Μέδικοι Κόσιμος καὶ Ἰδίως ὁ Λορέντζος, ὁ ἐπικληθεὶς μεγαλοπρεπῆς, εἶναι ὁ ὀνομαστὸς Μαικήνας τῆς ἐποχῆς. Εἰς τὸ μέγαρόν του, ὅπως ἄλλοτε εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Περικλέους, συναντῶνται αἱ ἐξοχώτεροι κεφαλαὶ τῆς Ἰταλίας καὶ περὶ τὴν φιλόξενον τράπεζαν συζητοῦν περὶ Ἰησοῦ καὶ Πλάτωνος καὶ ὀνειρεύονται νέαν θρησκείαν, ἡ ὁποία θὰ ἐνώσῃ χριστιανικὴν ἠθικότητα καὶ ἑλληνικὴν καλαισθησίαν.

Ἡ στροφὴ εἰς τὰ ἐγκόσμια καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐπροχώρησε τόσον ὥστε νὰ σκανδαλίξῃ τοὺς ἀπλουστεροὺς. Περὶ τὸ 1500 ἠκούσθη ἡ βία διαμαρτυρία τοῦ δομινικανοῦ μοναχοῦ Σαβοναρόλα (Savonarola), ὁ ὁποῖος εἰς τὰ φλογερὰ κηρύγματά του ὠνόμαζε τὴν Φλωρεντίαν ἀμαρτωλήν, τοὺς ἰσχυροὺς Μεδίκοις καὶ τοὺς φίλους των «εἰδωλολάτρας». Ἐπὶ κεφαλῆς λαϊκῆς ἐξεγέρσεως, προσεπάθησε νὰ ἀλλάξῃ τὸν ρυθμὸν τῆς ζωῆς εἰς τὴν πόλιν. Ἀρχαῖα καλλιτεχνήματα ἐθραύσθησαν, συγγράμματα τῶν «εἰδωλολατρῶν» ἐκάησαν. Ὁ Σαβοναρόλα κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Πάπα ὡς αἰρετικὸς καὶ ἐτελείωσε τὴν ζωὴν του ἐπὶ τῆς πυρᾶς.

Τὸν 16ον αἰῶνα τὴν ἡγεσίαν ἔλαβεν ἡ Ρώμη. Εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία διέσωζε περισσότερας ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, εἶχον συν-αθροισθῆ μεγάλα πλοῦτη. Ἐπὶ τῶν παπῶν Ἰουλίῳ Β΄ καὶ Λέοντος Ι΄ ἡ Ἀναγέννησις ἐφθασεν εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἀνθησιν. Ὁ πάπας Λέων Ι΄ ἦτο υἱὸς τοῦ Λορέντζου τῶν Μεδίκων.

Ἡ Ἀναγέννησις λοιπὸν παρουσιάζει δύο περιόδους, τῆς Φλωρεντίας, τὸν 15ον αἰῶνα, καὶ τῆς Ρώμης, τὸν 16ον αἰῶνα.

6. Ὁ Πάπας Λέων Ι΄
(Τοῦ Ραφαήλ - Φλωρεντία, Μέγαρον Πίτσι)

✕ Οἱ Ἕλληνας λόγιοι εἰς τὴν Δύσιν

Ἡ Ἰταλία, πολὺ πλησίον εἰς τὴν Ἀνατολήν, δὲν διέκοψε ποτὲ τὰς σχέσεις της μὲ αὐτήν. Εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν διατηροῦνται ἀκόμη σήμερον ἑλληνόφωνοι καὶ εἰς μοναστήρια τῆς Καλαβρίας δὲν ἔπαυσε νὰ καλλιεργῆται ἡ ἑλληνικὴ.

Ὅταν ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ὀθωμανῶν ἐδημιούργησε θλιβερὰν κατάστασιν εἰς τὴν Ἀνατολήν, πολλοὶ λόγιοι ἐζήτησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὡς πρῶτος γνήσιος Ἕλλην διδάξας τὴν ἑλληνικὴν (εἰς τὴν Βενετίαν, Φλωρεντίαν, Παβίαν, Ρώμην) ἐμφανίζεται, περὶ τὸ 1415, ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς. Ἀργότερα ἦλθεν ὁ ἀνεψιὸς του Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ ὁποῖος εἶχε μαθητὴν τὸν Φραγκίσκον Φίλελφον (Filelfo, Filelphus, 1388 - 1481), ὁ ὁποῖος διεκρίθη ὡς ἑλληνιστὴς καὶ συνεζεύχθη τὴν λογίαν θυγατέρα τοῦ διδασκάλου τοῦ Θεοφανῶ.

Εἰς τὸ Μιλᾶνον ἐδίδαξεν ὁ Κωνσταντινουπολίτης Κωνσταντῖνος Λάσκαρης. Τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην ἔστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ σουλτάνου Βαγιαζίτ, διαδόχου τοῦ Μωά-

μεθ, ὁ Λορέντζος Μένδικος διὰ νὰ ἀγοράσῃ ἑλληνικὰ χειρόγραφα.

Αἱ δύο σύνοδοι πρὸς ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν (Φερράρας - Φλωρεντίας, 1439) ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Ἰταλίαν πολλοὶ ἐπίσημοι Ἕλληνες. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ ἐξοχώτατος τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς ἐποχῆς, ὁ Γεώργιος Γεμιστός ἢ Πλήθων (1355 - 1450), ὁ πλατωνικὸς ἢ, ὀρθότερον, νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος, ἐμπνεόμενος ἀπὸ θερμὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν Πλάτωνα. Ἦτο ἐπιβλητικὴ φυσιογνωμία καὶ πολυμαθῆς, μὲ θρησκευτικὰς τάσεις. Ὁ Πλήθων παρέμεινε εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Μεδίκων καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀγάπη τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τοὺς λόγιους τῆς Ἰταλίας.

Φίλος καὶ ὁμοιδεάτης του ἦτο ὁ Βασίλειος Βησσαρίων, γεννηθεὶς εἰς τὴν Τραπεζοῦντα (1395 - 1475). Ἦκολούθησε τὸν βασιλέα Ἰωάννην Παλαιολόγον εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν (1439). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειας ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου προήχθη εἰς καρδιάλιον καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ γίνῃ Πάπας. Διαλλακτικὸς φύσει καὶ ἀγαθός, ἔστενοχωρεῖτο διὰ τὴν ἐμπάθειαν τῶν προσφύγων λογίων εἰς τὰς συζητήσεις των, ἡ ὁποία ἐκινδύνευε νὰ τοὺς ἐκθέσῃ πρὸ τῶν ξένων. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι δηλαδὴ, ὅταν ἐφθασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἦσαν διηρημένοι εἰς Ἀριστοτελικούς καὶ Πλατωνικούς καὶ ἐξηκολούθησαν καὶ ἐκεῖ τὰς φιλονεικίας των. Ἦθελον μάλιστα νὰ περιπλέξουν καὶ τὸν Βησσαρίωνα, ἐπειδὴ ἔτρεφεν, ὅπως ὁ Πλήθων, μεγαλύτεραν συμπάθειαν πρὸς τὸν Πλάτωνα. Ὁ ἴδιος ἤθελε μὲ πάντα τρόπον νὰ κατευνάσῃ τὰ πνεύματα : « Ἐμὲ δέ, γράφει, φιλοῦντα μὲν ἴσθι Πλάτωνα, φιλοῦντα δ' Ἀριστοτέλη καὶ ὡς σοφωτάτω σεβόμενον ἑκατέρω ».

Χάρτης. Τυπογραφία

Τὴν διάδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων διηκόλυναν ἡ γεινέουσι τῆς χρήσεως τοῦ χάρτου καὶ ἡ τελειοποιήσις ὠρισμένων τεχνικῶν μέσων, ἰδίως ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας.

Ὁ χάρτης ἦτο γνωστός εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ παλαιότερων χρόνων. Οἱ Ἀραβες ἔμαθαν αὐτὸν ἀπὸ Σίνας αἰχμαλώτους τὸ 751 καὶ πρῶτην φορὰν τὸν 11ον αἰῶνα ἔγινε γνωστός εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἡ χρῆσις του ὁμως ἐγενικεύθη πολὺ ἀργότερα, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

Ἡ τυπογραφία ἀνεπτύχθη ἀπὸ τὴν ξυλογλυπτικὴν καὶ ξυλογραφίαν. Ἀπὸ μακροῦ δηλαδὴ ἐγνώριζον νὰ σκαλίζουν ἐπὶ ξύλου εἰκόνας μετὰ ρητῶν, ἀρχικὰ χειρογράφων, κοσμήματα καὶ ὀλοκλήρους φράσεις καὶ νὰ ἀποτυπώνουν αὐτὰ ἐπὶ πανίου καὶ βραδύτερον ἐπὶ χάρτου. Ἐσκάλιζον ἀκόμη ὀλοκλήρους σελίδας καὶ τὰς ἐπολλαπλασίαζον διὰ τῆς ἀποτυπώσεως. Ἡ τυπογραφία ὁμως ἐγεννήθη ὅταν κατεσκεύασαν κινητὰ στοιχεῖα καὶ μὲ τὸν συνδυασμὸν των ἐσχημάτιζαν τὰς λέξεις. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἔπραξεν ἕνας Ὁλλανδός. Ὁ Ἰωάννης Γούτεμπεργ (Gutemberg, 1397 - 1468) εἰς τὴν Μαγεντίαν (Mainz, ἐπὶ τοῦ Ρήνου) κατεσκεύασε πρῶτος μετάλλινα στοιχεῖα. Συνεταιρισθεὶς μετὰ τοῦ χρυσοχόου Φούστ (Fust), ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δὲν εἶχε κεφάλαια, ἐτελειοποίησε τὴν τέχνην αὐτὴν καὶ ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἔντυπον βιβλίον, τὴν Ἀγίαν Γραφήν (Biblia latina vulgata). Εἰς αὐτὸν ἀναγνωρίζομεν διὰ τοῦτο τὸν ἐφευρέτην τῆς τυπογραφίας. Ἡ σπουδαιότης ἐφευρέσεως διεδόθη ταχέως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Ἄλδος Μανούτιος (Aldus Manutius) ἐτύπωσε ἀρχαίους συγγραφεῖς (editiones principes, Βενετία περὶ τὸ 1470).

Διὰ τῆς τυπογραφίας τὸ βιβλίον ἔπαυσε νὰ εἶναι κτῆμα τῶν πλουσιῶν καὶ ἔγινε προσιτὸν εἰς τοὺς πολλοὺς.

III. Οἱ Ἀνθρώπισται

Τὰ κλασσικὰ γράμματα

Οἱ λόγιοι ἐξέθαψαν ἀπὸ τὰς βιβλιοθήκας τῶν μοναστηρίων τὰ κείμενα τῶν μεγάλων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος (Πλάτωνος, Πινδάρου, Λουκιανοῦ, Λουκρητίου, Κικέρωνος κλπ.), τὰ ἐξέδωσαν καὶ τὰ ἐσχολίασαν καὶ ἐθαύμασαν τὸ ὕψος καὶ τὰς ιδέας των. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Κικέρων ἀπεθεώθησαν. Ὁ Μαρσίλιος Φικίνος (Marsilio Ficino, 1433 - 1499) παρέστησε τὸν Πλάτωνα ὡς ἀρχαῖον Θεόν, ὁ ὁποῖος προανήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς καὶ οἱ φίλοι του ἱδρυσαν εἰς τὴν Φλωρεντίαν τὴν Πλατωνικὴν Ἀκαδημίαν, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐπεδίδοντο εἰς σοφὰς συνομι-

λίαις εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν ὁδῶν τῆς Τροσκάνης, τῶν φυτευμένων μὲ ἐλαίας καὶ κυπαρίσσους.

Αἱ δύο κλασσικαὶ γλῶσσαι ἔθεωρήθησαν αἱ μόναι ἀξιαὶ νὰ γραφοῦν. Ὁ Κικέρων ἔγινε πρότυπον κλασσικοῦ ὕφους. Ἡ μεσαιωνικὴ λατινικὴ τῆς ἐκκλησίας περιεφρονήθη.

Εἰς τὴν ἐκκαθαρισθεῖσαν αὐτὴν λατινικὴν ἔγραψαν οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς ἱστορίας καὶ ἀφθονα ποιήματα. Εἰς τὰ ἀνθρωπιστικὰ σχολεῖα ἔγραφον καὶ ἔπαιζον δράματα εἰς τὴν λατινικὴν ἑλληνικαὶ καὶ λατινικαὶ λέξεις εἰσηλθόντες εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλῶσσας καὶ οἱ λόγιοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἐξελληνίσουν ἢ νὰ ἐκλατινίσουν τὰ ὀνόματά των. Ὁ Hauslicht ἔγινε Οἰκολαμπάς, ὁ Schwarzerd Μελάγχθων, ὁ Schmidt Faber καὶ ὁ Weber Textor.

Ἀλλὰ πέραν ἀπ' αὐτὰς τὰς ἐξωτερικότητας ἔγινε ἀληθινὴ διανοητικὴ ἐπανάστασις εἰς τὸ μεσαιωνικὸν πνεῦμα καὶ ἀνατολὴ τοῦ νεωτέρου πνεύματος, ἐπιστροφή εἰς τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν.

Ἡ Ἀναγέννησις ἐξωγόνησε τὴν ἐπιστήμην. Πολλοὶ ἀνθρωπισταὶ ἀπέρριψαν τὴν ἐπιβολὴν τῆς παπικῆς ἐκκλησίας καὶ ἤνοιξαν τὸν δρόμον πρὸς τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν εἴτε τὴν ἐλευθέραν διανόησιν.

Ὁ Ἐρασμὸς (1467 - 1536)

Πολλὰ χῶρα τῆς Εὐρώπης εἶχον λατινιστὰς καὶ ἑλληνιστὰς.

7. Ὁ Ἐρασμος
(Χόλμπάιν, Μουσεῖον Λούβρου)

Ὅλους ὅμως ὑπερέβη εἰς τὴν φήμην ὁ Ὁλλανδὸς λόγιος ἀπὸ τὸ Ρόττερδαμ, ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ἐξελληνισμένον ὄνομά του Ἐρασμος (Desiderius). Προωρισμένος διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον, ἐστράφη εἰς τὰ κλασσικὰ συγγράμματα καὶ μὲ τὴν ἐξαιρετικὴν του εὐφυΐαν ἔγινε ἐντριβέστατος γνώστης τῶν ἀρχαίων. Ἐγραφε τὴν λατινικὴν εἰς ὕφος κικερῶνειον, ἔγραφε τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἤθελε νὰ τὴν προφέρῃ ὅπως οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἰσοκράτους. Αὐτὸς εἰσήγαγε τὴν γνωστὴν μὲ τὸ ὄνομά του προφορὰν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς.

*Έκαμεν ἐξαιρετούς ἐκδόσεις τῶν καλυτέρων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, καθὼς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῶν Πατέρων. Εἰς ἰδιαίτερον σύγγραμμα συνεπύκνωσε τὰς σοφὰς γνώσεις τῶν ἀρχαίων καὶ τὰς ἐξελαίκευσε διὰ τῶν ἐγχειριδίων του. Οἱ λίβελλοι καὶ αἱ σάτιραί του μὲ τὸ ἐξαιρετικὸν διὰ τὴν ἐποχὴν πνεῦμα καὶ καυστικότητα ἀνεγινώσκοντο ἀπλήστως. Ἡ ὀνομαστοτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ *Ἐπαινος τῆς μωρίας (Laus stultitiae), διὰ τοῦ ὁποίου σατιρίζει ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἀνθρωπίνης μωρίας καὶ τὴν σχολαστικότητα καὶ ἀμάθειαν τῶν καθηγητῶν τῶν μεσαιωνικῶν πανεπιστημίων. Ὁ Ἔρασμος ἔμεινεν ἐν τούτοις πιστὸς εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἔγραψε μόνον εἰς τὴν λατινικὴν.

Διὰ τοῦτο δὲν ὑπολογίζεται εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς ἔθνικὰς λογοτεχνίας. Οὔτε ἀναγνωρίζομεν σήμερον λογοτεχνικὰς ἀρετὰς εἰς τὸ ἔργον του.

IV. ΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Τὰ ἰταλικά γράμματα

Ἄλλα δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κλασικισμοῦ. Οἱ Εὐρωπαῖοι παρατηρήσαντες ὅτι εἰς ξένην καὶ νεκρὰν γλῶσσαν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γραφοῦν ἔργα ζωντανὰ ἐστράφησαν πρὸς τὴν γλῶσσάν των καὶ ἐντὸς ὀλίγου τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα ἢ ἰταλική, ἢ γαλλικὴ, ἢ ἰσπανικὴ, ἢ ἀγγλικὴ κτλ. ὑψώθησαν εἰς γραφομένας γλώσσας καὶ ἀνέδειξαν ἀξιολόγους συγγραφεῖς. Τοιοῦτοτρόπως ἐγεννήθησαν αἱ ἔθνικαὶ λογοτεχνίαι.

Ἡ Ἰταλία εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς εἰς τὴν ἔθνικὴν γλῶσσαν πολὺ πρὸ τοῦ 15ου αἰῶνος. Ὁ ἐπιβλητικώτερος ἐξ αὐτῶν, ὁ Δάντης (1265 - 1321), ἔγραψε τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν καὶ ἔγινεν ὑπόδειγμα τῆς γραπτῆς ἰταλικῆς, ἢ ὁποῖα ἀπέβη τὸ μέσον διὰ τὴν πνευματικὴν ἐνότητα τῆς κατατεμαχισμένης πατρίδος του. Ὁ Πετράρχης (1304 - 1374) εἰς τοὺς ἰταλικούς στίχους ὀφείλει τὴν φημὴν ὡς λυρικός ποιητής, ἐνῶ τὰ λατινικὰ του ποιήματα ἐλησμονήθησαν.

Εἰς τὸν 14ον αἰῶνα ἀνήκει ἐπίσης ὁ Βοκκάκιος (1313 - 1367), λατινιστὴς καὶ ἑλληνιστὴς, πολυμαθὴς καὶ εὐφρέστατος, ἐράζεται διὰ τὴν διάδοσιν ἀνθρωπιστικῶν γνώσεων εἰς εὐρυτέρους

κύκλους, γράφει λατινικά συγγράμματα και ποιήματα, έγινε όμως άθνατος με τὰ εύφύεστατα εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν διηγήματά του, τὴν Δεκαήμερον.

Μετὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν οἱ λόγιοι ἐπανήλθον εἰς τὰς κλασσικὰς γλῶσσας καὶ ἐμεσολάβησε παροδικὴ ἀναβίωσις τῆς λατινικῆς. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια νὰ ἀναστήσουν τὴν γλῶσσαν τοῦ Κικέρωνος ἀπέτυχε καὶ ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς ἡ ἰταλική, ἡ διάλεκτος τῆς Φλωρεντίας, ἡ τοςκανικὴ, ἡ ὁποία ἐπεβλήθη ὡς γραφομένη καὶ ὡς πνευματικὸς σύνδεσμος τοῦ ἰταλικοῦ ἔθνους. Τὸν 16ον αἰῶνα ἡ Ἰταλία ἀνέδειξε ἀξιολόγους πεζογράφους καὶ ποιητάς.

Ὁ Νικόλαος Μακιαβέλλι (Nicolas Machiavelli, 1469-1527), διοικητικὸς καὶ διπλωματικὸς ὑπάλληλος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος τοῦ Φλωρεντίας, ἐμελέτησε τὴν πολιτικὴν τῆς ἐποχῆς του, ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς φλωρεντινῆς πολιτείας καὶ εἰς τὸ περιβόητον βιβλίον του ὁ Ἡγεμῶν (Il Principe, 1513), ἐξέθεσε τὴν ἄποψιν του περὶ τῆς διοικήσεως τῶν πολιτειῶν. Πατριώτης θερμὸς, ἐπὶ τὴν διαίρεσιν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπεθύμει τὴν ἐπικράτησιν ἑνὸς οἰουδήποτε ἡγεμόνος καὶ με ὅποιονδήποτε μέσον. Διὰ τοῦτο θέτει ὑπεράνω πάντων, ὑπὲρ τὴν ἠθικὴν καὶ φιλανθρωπίαν, τὴν πολιτικὴν σκοπιμότητα (ὅπως εἶδομεν εἰς τὸ ἀνωτέρω σελὶς 24 ἀπόσπασμα). Τὴν ἀποκρουστικὴν αὐτὴν ἄποψιν ὠνόμασαν μακιαβελλισμὸν. Ὁ Μακιαβέλλι γράφει εἰς ὕφος λιτόν, σταθερόν, ἐκφραστικὸν καὶ ζωηρόν.

Ὅνομαστοὶ εἶναι οἱ Ἰταλοὶ ποιηταὶ τοῦ 16ου αἰῶνος. Ὁ Ἀριόστο (Ariosto, 1474-1533), με ρωμαντικὴν φαντασίαν, με τὸ χάρισμα ἀκριβοῦς παρατηρήσεως, με οἶστρον ἀπαράμιλλον καὶ σπάνιον αἰσθημα τῆς ἀρμονίας καὶ τοῦ μέτρου, διηγῆθη εἰς τὸ εὐθυμογραφικὸν ἔπος Ρολάνδος μαϊνόμενος (Orlando Furioso) τὴν περιπέτειαν τοῦ γάλλου μεσαιωνικοῦ ἥρωος, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὁποῖος, ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν μιᾶς εἰδωλολάτρινος, χάνει τὸ λογικὸν του καὶ διέρχεται μακρινῶν, ἀναστατώνων τὰ πάντα, τὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βόρειον Ἀφρικὴν. Θεραπεύεται δὲ μόλις ἐπανευρίσκει τὸν ἐγκέφαλόν του, ὁ ὁποῖος ἐπὶ μακρὸν ἔμεινε κρυμμένος εἰς τὴν σελήνην, μεταξύ

πλήθους άλλων έξαφανισθέντων πραγμάτων, δακρύων έραστών, αὐταπάτης, εὐγνωμοσύνης καὶ ἀναριθμητῶν ἐγκεφάλων.

Ὁ Τορκοάτος Τάσσο (Torquato Tasso, 1544 - 1595) ἔγινε ἐνδοξος ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἤδη ἔτους. Εἰς τὸ θελκτικώτατον ἔπος Ἐλευθερωμένη Ἱερουσαλήμ ἐξύμνησε τοὺς ἵππους τῆς πρώτης Σταυροφορίας καὶ περισσότερο ἀκόμη τὰς φανταστικὰς περιπετείας τῆς μαγίσσης Ἀρμίδας. Ἡ ὑποβλητικὴ μαγεία τοῦ ὕφους, ἡ μουσικὴ τοῦ στίχου, ἡ ζωηρότης τῆς περιγραφῆς τῶν μαχῶν καὶ αἱ συναισθηματικαὶ περιπέτειαί θέτουν τὸ ἔργον εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ὑψηλότερας κορυφὰς τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας.

Ἡ Ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων εἰς τὴν Γαλλίαν

Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀνθρωπιστικῆς κινήσεως ἔγινε μόλις τὸν 16ον αἰῶνα πραγματικῶς αἰσθητὴ εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα, διότι αὐτὰ εἶχαν μακρὰν παράδοσιν ἀπὸ τὸν μεσαιῶνα. Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀλλαγῆς μεθόδων διδασκαλίας ὁ Φραγκίσκος Α' ἱδρυσεν τὸ Collège de France (1530), τὸ ὁποῖον εἶχε ὡς ἔμβλημα νὰ διδάσκωνται τὰ πάντα (omnia docere).

Ἡ τυπογραφία ἐβοήθησε τὴν ἔκδοσιν διαρκῶς νέων κειμένων. Λεξικά, γραμματικὰ καὶ μεταφράσεις ἐπολλαπλασιάσθησαν. Τῆς κινήσεως προΐστατο ὁ ἔξοχος λατινιστὴς καὶ ἑλληνιστὴς Γουλιέλμος Μπυντέ (Guillaume Budé, 1468 - 1540), ὁ Ἐρασμος τῆς Γαλλίας, γραμματεὺς τοῦ Βασιλέως καὶ ἐμψυχωτὴς τῶν κλασσικῶν σπουδῶν. Κατὰ προτροπὴν τοῦ Ὁ Ἄμυο (Amyot) ἤρχισε τὴν ὀνομαστὴν μετάφρασιν τοῦ Πλουτάρχου.

Παρὰ τὴν μεγάλην του οἰκειότητα μὲ τὰ κλασσικὰ γράμματα, γνήσιος γάλλος συγγραφεὺς, ἀπὸ τοὺς γνησιωτέρους ὄλων τῶν χρόνων, ἔμεινε ὁ Φραγκίσκος Ραμπελαί (François Rabelais, 1494 - 1553), ὁ ὁποῖος εἰς τὸ σατιρικὸν μυθιστόρημά του Gargantua et Pantagruel περιγράφει ὑπὸ μορφήν χονδρῆς σατίρας τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του καὶ διασύρει τὴν παιδαγωγικὴν μέθοδον τῶν μέσων χρόνων.

Ἡ νεοκλασσικὴ παιδεία ἐθριάμβευσε κατὰ τὸ μέσον τοῦ αἰῶνος, ἀφοῦ εὐρέθη ὁ ἐπιτυχὴς συμβιβασμὸς τῶν δύο τάσεων. Ἡ ἀρχαιότης τοῦ λοιποῦ δὲν εἶναι σκοπός, ἀλλὰ μέσον διὰ νὰ πλουτίσῃ

τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν λάμψιν τῆς. Ἀντὶ νὰ πνίγῃ τὴν γαλλικὴν ἰδιοφυΐαν, παιδεύει καὶ ἀναπτύσσει αὐτὴν. Τὸ δόγμα τῆς νέας αἰσθητικῆς ἐσάλπισε τὸ 1549 ὁ νεαρὸς Ἰωακείμ ντὺ Μπελαϊ (Joachim du Bellay) εἰς τὸ περίφημον μανιφέστο Ἄμυνα καὶ στολισμὸς τῆς γαλλικῆς γλώσσης Défense et illustration de la langue française.

ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ εἰργάσθη ἡ ὁμάς τῶν ἑπτὰ ποιητῶν περὶ τὸν Πιέρ Ρονσάρ (Pierre Ronsard, 1524 - 1585), ἡ λεγομένη Πλειάς (Pleiade), τῶν ὁποίων ἡ γαλλικὴ μούσα ἐλλήνιζε καὶ ἐλατίνιζε.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἐσημείωσε μεγάλην ἀνάπτυξιν ἡ γαλλικὴ πεζογραφία, ἀντιπροσωπευθεῖσα ἀπὸ πολλοὺς συγγραφεῖς. Ὁ ἐξοχώτερος ἀπ' αὐτοὺς Μιχαήλ Μονταίν (Michel Montaigne, 1533 - 1592) εἰς τὰ Δοκίμιά του (Essais) ἐκθέτει τὰς γνώμας του περὶ διαφόρων συγχρόνων προβλημάτων ἀποδοκιμάζων τὰς θεολογικὰς συζητήσεις, αἱ ὁποῖαι φέρουν τὰς διαιρέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ κρίνων μετ' ἐπιεικειᾶς τὰς ἀνθρωπίνας ἀδυναμίας. ὑπὸ τὸν ἐλαφρὸν σκεπτικισμόν του κρύπτεται ἀκριβῆς γνώσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολλὴ φιλανθρωπία.

Ἡ Ἀναγέννησις εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Ἀγγλίαν, Γερμανίαν

Παραλλήλως πρὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς τὰ γράμματα ἀνεπτύχθησαν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἔδωσαν τροφὴν τὰ καταπληκτικὰ γεγονότα τῶν ἀνακαλύψεων. Μετὰ πολλὰς ἀποπειράς, ἡ γλῶσσα κατέστη ὄριμος καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος ἔγινεν ὄργανον πρὸς σπουδαίαν παραγωγὴν. Τὸ θέατρον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Λόπε ντε Βέγκα (Lope de Vega, 1562 - 1635), παρουσίασε πραγματικὸν θαῦμα. Ὁ γονιμώτατος συγγραφεὺς ἐμελέτησε τὴν ἰσπανικὴν κοινωνίαν, ἐσχέδιασε τοὺς τύπους τῆς, μὲ τὴν αὐτὴν ἰκανότητα ἐχρησιμοποίησε ποικιλωτάτους ρυθμοὺς τοῦ στίχου καὶ συνέγραψε 1800 δράματα.

Ἄλλὰ εἰς τὸν πεζὸν ὁ Μιχαήλ Θερβάντες (Miguel de Cervantes, 1547 - 1616), ἔγραψε μεταξὺ τοῦ 1604 καὶ 1614, τὸ ἀληθινὸν ἀριστούργημα τῆς ἐποχῆς καὶ ὅλης τῆς ἰσπανικῆς καὶ γενι-

κώτερον τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας, τὸν περίφημον Δὸν Κιχώτην (Don Quichotte), διὰ τοῦ ὁποίου παρῶδησε τὰ περὶ ἵπποτῶν μυθεύματα τῶν χρόνων του. Ὁ φαντασιόπληκτος ἥρωας του, παρὰ τὴν ἡμιπαραφροσύνην, τὰς ἀτυχεῖς περιπετειάς καὶ τὰς κωμικὰς τύχας του, μένει ἔξαιρετικὸν πρόσωπον, τύπος αὐτοθυσίας καὶ εὐγενοῦς φρονήματος.

8. Γουλιέλμος Σαίξπηρ

Ἡ Ἀγγλία ἐδυσκολεύθη νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν νέαν παιδείαν καὶ τεχνοτροπίαν. Οἱ ἀγγλοσάξονες συγγραφεῖς, ἐμιμήθησαν τὸν 16ον αἰῶνα

περισσότερον τοὺς κλασικίζοντας συγγραφεῖς τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γαλλίας παρὰ τῆς ἀρχαιότητος ἀπ' εὐθείας. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο σημαντικὴ ἡ ἀπόδοσις των εἰς τὰ κλασσικὰ γράμματα κυρίως. Πρὸς τὸ τέλος ὅμως τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου ἐπὶ τῆς βασιλείσσης Ἐλισάβετ, ὁ Γουλιέλμος Σαίξπηρ (William Shakespeare, 1564 - 1616), παρορμηθεὶς ἀπὸ τὴν ἀναγέννησιν, ἀκολουθῶν ὅμως τὴν ἐμπνευσιν τῆς μεγάλης του διανοίας καὶ ὀλιγώτερον τὰ διδάγματα καὶ τοὺς κανόνες τῶν ἀνθρωπιστῶν, ἐδημιούργησε τὰ ἀθάνατα δράματά του, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἔλαβεν ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τοὺς μύθους τῶν μέσων χρόνων καὶ τῆς ἀρχαιότητος ἀκόμη.

Ἡ Γερμανία ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ πνεῦμα τῶν δυτικωτέρων εὐρωπαϊκῶν λαῶν διὰ τῆς ἐκ τῶν ἄνω ἐπιβολῆς, τῆς ἰδρύσεως δηλαδὴ ἀνωτάτων ἐκπαιδευτηρίων ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων. Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Δ' ἱδρυσεν τὸ 1348 τὸ πρῶτον Γερμανικὸν Πανεπιστήμιον εἰς τὴν Πράγαν, εἰς τὸ ὁποῖον προσεκάλεσε διδασκάλους ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, οἱ ὅποιοι ἔφερον μαζί τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ ἐπέβαλον αὐτὸ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ὑπαλληλίαν.

Ὁ γερμανικὸς οὐμανισμὸς ἔδραν εἶχε κυρίως τὰ πανεπιστήμια καὶ ἔμεινε σχεδὸν πάντοτε χριστιανικός, καί, ὅταν ἐπέρασε τὸ στάδιον τῆς μιμήσεως, ἔγινεν ἐθνικιστικός. Οἱ Γερμανοὶ λόγιοι δηλαδὴ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν δυτικῶν λαῶν, κατὰ

τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Τὸν χαρακτήρα αὐτὸν τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὰς δυτικὰς δυνάμεις διετήρησεν ἡ γερμανικὴ διανόησις εἰς ὅλην τὴν ζωὴν της. Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ λόγιοι ἐπειδὴ ἔμειναν προσκεκολλημένοι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, δὲν ἔδωσαν ἀξιόλογα λογοτεχνικὰ ἔργα κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν.

Ἡ Ἐπιστήμη

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν νέων χωρῶν ἀνεστάτωσε τὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, καὶ ἀφύπνισε τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον μετὰ μακροὺς ἐνδοιασμοὺς ἔκαμνε τὴν πρώτην προσπάθειαν νὰ στηρίξῃ τὰς γνώσεις ἐπὶ παρατηρήσεως καὶ ἀκριβοῦς ὑπολογισμοῦ.

Ἡ ἀξίωσις αὐτὴ ὠδήγησε τοὺς σοφοὺς τῆς Ἀναγεννήσεως εἰς τὴν προϋπόθεσιν πάσης ἐπιστήμης, τὰ μαθηματικά. Ἡ ἀριθμητικὴ, ἡ ἀλγεβρα, ἡ γεωμετρία ἐκαλλιεργήθησαν με ἀγάπην.

Τὸ πείραμα προβάλλει ἀκόμη δειλὰ εἰς τὴν φυσικὴν. Ὁ Λεονάρδος δὰ Βίντσι ἐπιδίδεται εἰς ἐρεῦνας ἐπὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ, ἐπὶ τῶν μέσων τῆς κατασκευῆς μηχανῶν, πλοίων, φρουρίων, ἀκόμη καὶ τῆς πτητικῆς μηχανῆς. Ἀσχολεῖται εἰς ἀνατομικὴν ἔρευναν ἐπὶ πτωμάτων. Ὁ μὲ τὸ ἐκκλαστικισμένον ὄνομά του γνωστός ἔλβετὸς ἱατρὸς καὶ ἀλχημιστῆς Θεόφραστος Παράκελσος (1493 - 1541) ἐξωρίσθη, διότι ἔκαμε μαθήματα εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν, καὶ ἐξήγειρε τὸ μῖσος τῶν ὁμοτέχνων του, διότι ἐκηρύχθη κατὰ τῶν μεθόδων τῆς παλαιότερας ἱατρικῆς. Καταδιωκόμενος ἐφονεύθη κατόπιν εἰς τὴν Γερμανίαν. Αὐτὸς ὅμως ἐβελτίωσε πρῶτος τὴν χημείαν καὶ τὴν τέχνην τοῦ φαρμακοποιοῦ καὶ μετερρῦθμισε τὴν ἱατρικὴν, ὀνομασθεὶς διὰ τοῦτο Λούθηρος τῶν ἱατρῶν.

Ἡ σημαντικώτερα ὅμως ἐπιστημονικὴ κατάκτησις τῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Κοπερνικοῦ περὶ τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος.

Ὁ Νικόλαος Κοπέρνικος (Copernicus, 1473 - 1543) ἐγεννήθη εἰς τὸ Θόρν τῆς Πολωνίας, ἀλλ' εἶναι κυρίως μαθητῆς τῆς ἰταλικῆς ἐπιστήμης. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν καὶ μαθηματικὰ εἰς τὴν πατρίδα του, ἤκουσεν ὅμως ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀστρονομίαν καὶ μαθηματικὰ εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας. Ἀφοῦ ἐγινε διδάκτωρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρωθιερεὺς

εις μίαν πόλιν τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσσίας. Ἀπὸ παρορμήσεις, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς διδασκάλους του, διεμόρφωσε τὴν θεωρίαν, ὅτι κέντρον τοῦ πλανητικοῦ μας συστήματος εἶναι ὁ ἥλιος, καὶ ὄχι ἡ γῆ καὶ ὅτι περὶ αὐτὸν στρέφονται ἡ γῆ καὶ οἱ πλανῆται.

Τὸ κύριον ἔργον του *De evolutionibus orbium coelestium* εἶδε τὸ φῶς μόλις κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του, ἐκδοθὲν εἰς τὴν Χαϊδελβέργην. Εἰς αὐτὸ ὁ Κοπέρνικος ἀπεδείκνυε τὴν σφαιρικότητα τῆς γῆς, τὴν περὶ τὸν ἄξονα στροφὴν αὐτῆς, τὴν κεντρικὴν θέσιν τοῦ ἡλίου, τὴν στροφὴν τῶν πλανητῶν περὶ τὸν ἥλιον κτλ.

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶχαν φθάσει οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἤδη τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, ὅπως βλέπομεν εἰς τὸ γεροντικὸν σύγγραμμα τοῦ Πλάτωνος, τοὺς Νόμους. Περὶ τὸ 280 π.Χ. διετύπωσε καθαρὰ τὴν ἡλιοκεντρικὴν ἄποψιν ὁ ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος. Ἡ διδασκαλία του ἔγινε γνωστὴ εἰς κύκλον ἐκλεκτῶν ἀπὸ ἀνακοινώσεις τοῦ ἰδίου ἢ περιλήψεις τῶν ἀπόψεών του ἀπὸ μαθητὰς καὶ φίλους.

Τὸ αὐτὸ ἔτος (1543) ἐξεδόθη τὸ κύριον ἔργον τοῦ βέλγου ἱατροῦ Ἀντρέ Βεζάλ (*André Vésal*), ὁ ὁποῖος προήγαγε σημαντικῶς τὴν ἀνατομίαν καὶ ἐπολέμησε τὰς θεωρίας τοῦ Ἕλληνος ἱατροῦ τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος Κλαυδίου Γαληνοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθει νὰ θεωρῆται ἀυθεντία εἰς τὰ ἱατρικὰ ζητήματα, ὅπως ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὰ κοσμογραφικά.

Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ζάλην τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων μικρὰν προσοχὴν ἔδωσαν εἰς τὰς ἀνακαλύψεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἔφερον λαμπροὺς καρπούς κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Γ

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Αί τέχναι

Η ΓΝΗΣΙΩΤΕΡΑ και αξιολογωτέρα εκδήλωσις τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι αἱ καλαὶ τέχναι. Λέγοντες ἀναγέννησιν ἀναπολοῦμεν ἰδίως καλλιτεχνίαν, πολυτελῆ μέγαρα, μαρμαρίνους ναοὺς καὶ κίονας, γοητευτικούς πίνακας ζωγραφικῆς καὶ ἀγάλματα. Συγχρόνως μὲ τὴν διανοητικὴν ζωὴν ἀνακαινίζεται ἡ καλλιτεχνική.

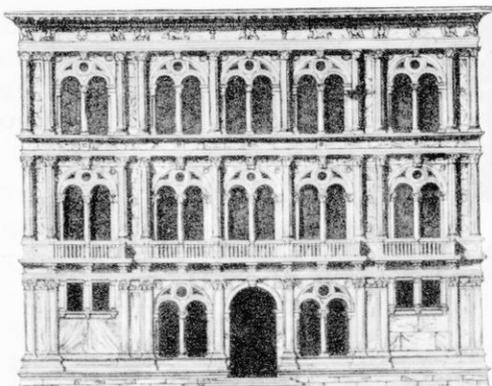
Ἡ Εὐρώπη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους εἶχε προηγμένην τέχνην. Ἰδίως ἤκμασεν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐκτίσθησαν ἀξιό-

9 Μιτρονελλέσκι

(Φλωρεντία, παρεκκλήσιον Pazzi) λήψεις τῶν ἀρχαίων, περιεφρο-

λογοὶ ναοὶ γοθτικοῦ ρυθμοῦ, ὅπως οἱ ὀνομαστοὶ καθεδρικοὶ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, τῆς Κολωνίας, τῆς Ρέμς, τῆς Οὐλμ κλπ. Κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν οἱ καλλιτέχναι τῆς Ἰταλίας ἐπανῆλθον εἰς τὸν ρωμαϊκὸν καὶ ἑλληνικὸν ρυθμὸν καὶ διὰ νέων συνδυασμῶν ἐδημιούργησαν τὸν λεγόμενον Ρυθμὸν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἐπίσης εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ γλυπτικὴν ἔλαβον ὡς πρότυπα τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡ τέχνη τῶν μέσων χρόνων, ἐπειδὴ δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τοὺς κανόνας καὶ τὰς περὶ ρυθμοῦ ἀντι-

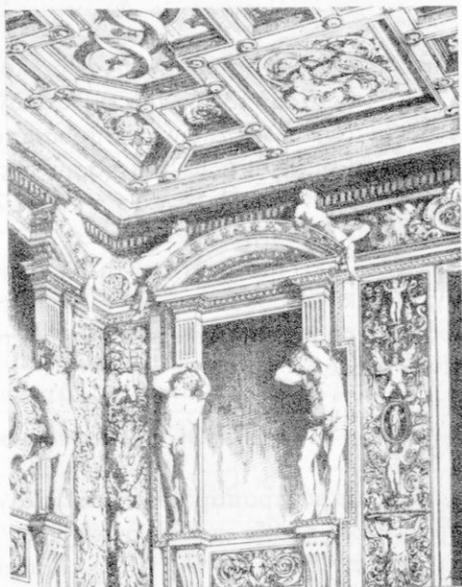
νήθη ως τέχνη βαβάρων,
των Γόθων, ἐξ οὗ ἡ ὀ-
νομασία γοθική τέχνη.

**Φλωρεντία, τὸ Κου-
αττροσέντο**

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς
Ἰταλικῆς τέχνης ὁ 15ος
αἰὼν, τὸν ὁποῖον οἱ Ἰ-
ταλοὶ καὶ μὲ αὐτοὺς οἱ ἱ-
στορικοὶ τῆς τέχνης ὀνο-
μάζουν Quattrocento, δη-

10. Μέγαρον Βεντραμίνι Καλέργι (Βενετία) λαδὴ αἰῶνα, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει μὲ τὸ 14, εἶναι περίοδος μεταβατική. Ἡ ἀρχαία καὶ ἡ μεσαιωνική παράδοσις συνυπάρχουν ἐνίοτε εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον. Ἰδιαίτερος διέπρεψε τότε ἡ Φλωρεντία κυβερνωμένη ὑπὸ τῶν Μεδίκων.

Πρώτη ἡ ἀρχιτεκτονική ἐπανέρχεται εἰς μεθόδους οἰκοδομήσεως καὶ εἰς διακόσμησιν, αἱ ὁποῖαι μιμοῦνται τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Οἱ ζωγράφοι κατορθώνουν νὰ δώσουν εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ζωὴν καὶ εὐκαμψίαν ἀγνώστους ἕως τότε. Ὁ Ντονατέλλο (Donatello, 1386-1466) πρῶτος εἰς τοὺς νέους χρόνους, ἐτόλμησε νὰ παρουσιάσῃ γυμνά σώματα καὶ νὰ στήσῃ εἰς πλατεῖαν ἔφιππον ἄγαλμα. Τὰ ἔργα του, ὅπως ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὁ Δαυῖδ, συνενώνουν τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα μὲ τὸν μεσαιωνικὸν ρεαλισμὸν. Εἰς

11. Ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάρου Σπάντα (Ρώμη)

12. 'Η *Ανοιξίς
(Μποττιτσέλλι - Φλωρεντία, 'Αρχαία Πινακοθήκη)

τὴν ζωγραφικὴν ὁ ἰσχυρὸς δημιουργὸς Φρά 'Αντζέλικο (Fra Angelico 1387 - 1455), ὁ ζωγράφος δηλαδὴ τῶν ἀγγέλων, εἶναι ἐκ τῶν τελευταίων ἀντιπροσώπων τοῦ μεσαίωνα, τοῦ ὁποῦ το ἔργον διαπρέπει μὲ τὴν χάριν τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὸν ἀμίμητον χρωματισμόν, ἐνῶ ὁ Μ π ο τ τ ι τ σ έ λ λ ι (Botticelli, 1444 -1510) ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα.

Τὸ Κουαττροσέντο εἶναι εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν ἡ ἐποχὴ μεγάλης τεχνικῆς προόδου. Κατ' αὐτὴν μεταξὺ ἄλλων ἀνεκαλύφθη ὁ νόμος τῆς προοπτικῆς καὶ ἐμελετήθη λεπτομερῶς ἡ ἀνατομία τοῦ ἀνθρώπινου σώματος.

Οἱ τέσσαρες κορυφαῖοι

Ἡ μακρὰ προπαρασκευὴ καὶ ἡ ἐργασία γνωστῶν καὶ ἀγνωστων προδρόμων ἤνοιξε τὴν ὁδὸν εἰς τοὺς τέσσαρας μεγάλους, Λεονάρδο δὰ Βίντσι, Μιχαὴλ Ἄγγελον, Ραφαήλ, Τιτσιάνο.

Ὁ Λεονάρδο δὰ Βίντσι (Leonardo da Vinci, 1452-1519) παρομοιάζεται μὲ τὴν πολυμερεστάτην μόρφωσιν ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσωπευτικωτέρους τύπους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ζωγράφος,

γλύπτης, αρχιτέκτων, μουσικός και επιδέξιος μηχανικός, δημιουργεί υπέροχα καλλιτεχνήματα και κατασκευάζει γεφύρας, οχυρωματικά έργα και πλοία. Προς τούτους άφησε χειρόγραφα περι μηχανικής, πολεμικής τέχνης και φυσικών επιστημών, από τα όποια φαίνεται ότι ο Λεονάρδο ήτο πλουσιωτάτη διάνοια και ότι προείδε τα στοιχεία πολλών εφευρέσεων, αί όποιαί έπραγματοποιήθησαν επί των ήμερών μας, όπως

13. 'Η παρθένος, ή 'Αγία Άννα και ο Χριστός (Λεονάρδο δά Βίντσι - Παρίσιοι, Μουσείον Λούβρου)

ειργάσθη εις τὸ Μεδιόλανον, όπου ὁ Δουξ ανέθεσεν εις αὐτὸν τὴν κατασκευὴν οἰκογενειακοῦ μνημείου μετ' ἐρίππου ἀνδριάντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας. Τὸ σημαντικώτερον ἔργον κατὰ τὴν διαμονὴν του εις τὸ Μεδιόλανον εἶναι ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος, τὸν ὅποιον ἐζωγράψισεν εις τὸν τοῖχον τοῦ ἐστιατορίου μιᾶς μονῆς.

Εἰς τὴν Ρώμην ἐφιλοτέχνησε τὴν προσωπογραφίαν τῆς ὠραίας φλωρεντικῆς κυρίας, τῆς Mona Lisa, τῆς ὁποίας ἀπέδωκε πιστῶς τὰ χαρακτηριστικὰ ἐξιδανικεύσας συγχρόνως αὐτὰ. Ἡ εἰκὼν αὐτῆ εἶναι ἡ ὀνομαστὴ Gioconda, εὑρισκομένη εις τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Ὁ Λεονάρδο εἶναι ἀρχηγὸς τῆς λεγομένης Λομβαρδικῆς σχολῆς

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος (Michel Angelo Buonarrotti, 1475 - 1564) ἦτο μεγάλος δημιουργός, γλύπτης κυρίως, ἀλλὰ καὶ ζωγράφος καὶ ποιητής, συνθέσας ὠραῖα ποιήματα, ἐπίσης νοῦς πολυμερῆς, ὅπως ὁ Λεονάρδο. Μετὰ μακρὰς ἀνατομικὰς μελέτας ἀπέβη

14. Τζιοκόντα
(Λεονάρδο δα Βίντσι-Παρίσι, Μουσείον Λούβρου)

γνώστης τοῦ γυμνοῦ σώματος. Ἡ βαθυτέρα του τάσις ἦτο νὰ αἰσθητοποιήσῃ ὑψηλὰς ἐννοίας μὲ πλαστικὴν μορφὴν, κατάρθωνε δὲ τοῦτο δίδων τολμηρὰς στάσεις εἰς τὰ πρόσωπα τῶν παραστάσεων του, καὶ δὲν ὑπεχώρει πρὸ τῶν μεγίστων δυσχερειῶν. Διὰ τοῦτο τὰ ἔργα του περισσότερο συγκινοῦν καὶ ταραττοῦν καὶ ὀλιγώτερον δίδουν τὴν ἡρεμον ἀπόλαυσιν τοῦ ὥραίου. Τοιοῦτον δημιουργημα εἶναι ἡ γιγαντιαία μορφή τοῦ Μωϋσέως, τὴν ὁποίαν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πάπα Ἰουλίου Β', καθὼς καὶ ἡ νεανικὴ μορφή τοῦ Δαυΐδ, αἱ μορφαὶ τῶν Μεδίκων ἐπὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ μαισωλείου αὐτῶν καὶ ἡ Μαρία πρὸ τοῦ σώ-

ματος τοῦ Χριστοῦ, ἡ λεγομένη Ριετὰ.

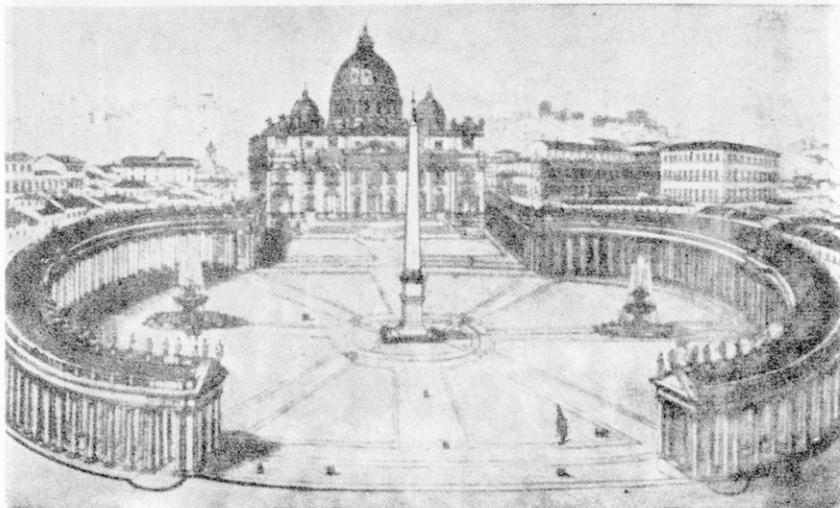
Ὁ πάπας Ἰούλιος Β' ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν νὰ κοσμήσῃ μὲ τοιχογραφίας τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Σίξτου ἐντὸς τοῦ Βατικανοῦ. Ὁ Μ. Ἄγγελος εἰργάσθη ἐπὶ τέσσαρα καὶ ἡμισυ ἔτη δυσανασχετῶν πολλάκις, διότι ἠναγκάζετο νὰ ζωγραφίζῃ τὴν ὄροφὴν ὑπτίως ἐπὶ ἰκριώματος. Εἰς τὴν ὄροφὴν εἰκόνισε σκηνὰς ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τὴν Δημιουργίαν, τὴν Παρακοήν, εἰς τὰς γωνίας κολοσσιαίας μορφᾶς Προφητῶν καὶ Σιβυλλῶν καὶ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ θυσιαστηρίου τὴν Δευτέραν Παρουσίαν μὲ τὴν ἠράκλειον παράστασιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ μέσον καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη τοὺς δικαίους ἀνερχομένους εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς κατακρημιζομένους εἰς τὴν κόλασιν. Τὰ πρόσωπα ἐνθυμίζουσι ἀρχαϊκὰς μορφὰς καὶ ἐπανευρίσκουσι εἰς αὐτὰς τὸ μεγα-

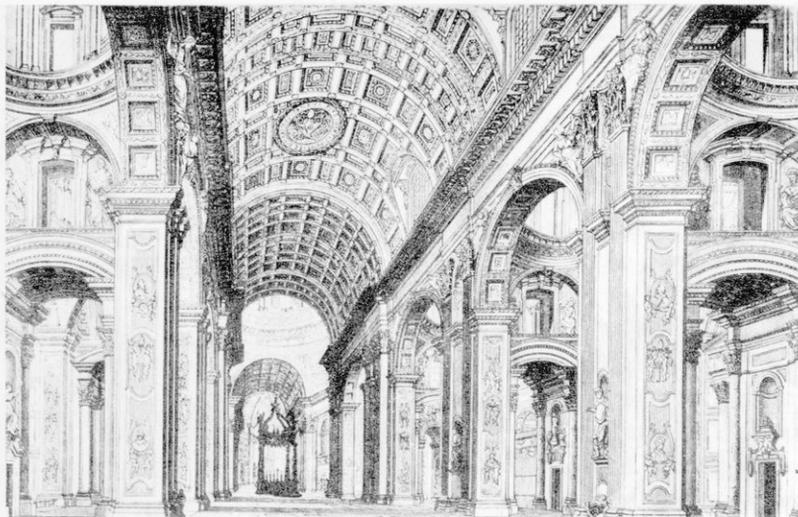
15. Ἡ Πιετὰ τοῦ Ἁγίου Πέτρου
(Μιχαήλ Ἀγγέλου)

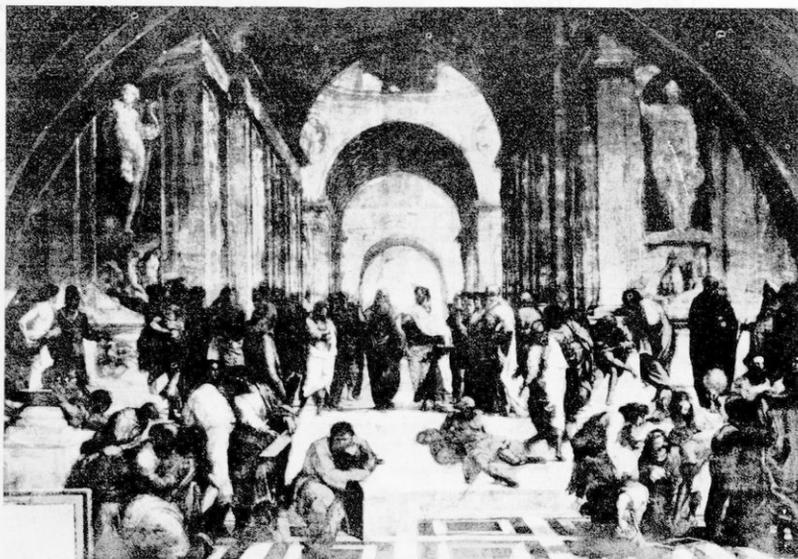
16. Ὁ Ἀναστάς Χριστός
(Μιχαήλ Ἀγγέλου)

17. Πλατεία Ἁγίου Πέτρου (Ρώμη)

18. Τὸ ἔσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου (Ρώμη)

19. Σχολή Ἀθηνῶν
(Ραφαήλ, Τοιχογραφία εἰς αἴθουσαν τοῦ Βατικανοῦ)

λειῶδες, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὴν γλυπτικὴν τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου. Ὁ Μ. Ἄγγελος εἶναι ἀρχηγὸς τῆς λεγομένης Φλωρεντινῆς Σχολῆς.

Εἰς τὸν Μ. Ἄγγελον ἀνετέθη ἡ ἐξακολούθησις τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει τὸ 1505 ὁ ὄνομαστός ἀρχιτέκτων Μπραμάντε (Bramante) καὶ τὰς ἐργασίας εἶχε διευθύνει ἐπὶ τινα χρόνον ὁ Ραφαήλ. Ὁ Μ. Ἄγγελος ἔδωκε νέον σχέδιον εἰς τὸν ναόν, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἠκολούθησαν πιστῶς οἱ διάδοχοί του. Ὁ ναὸς συνεπληρώθη μετὰ δύο

20. Μία Μαντόνα (Ραφαήλ)

μόλις αἰῶνας καὶ ἔγινεν ἓν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἔργα τέχνης, ἐμπνέων σεβασμὸν καὶ κατάνυξιν διὰ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ μυθώδους πλούτου τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου.

Ὁ Ραφαήλ Σάντι (Raffaello Santi, 1483 - 1520) ἀποτελεῖ τὸ κορυφῶμα τῆς ἰταλικῆς ζωγραφικῆς. Ὁ βραχὺς βίος του (διότι ἀπέθανε 37 ἐτῶν) ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Ραφαήλ

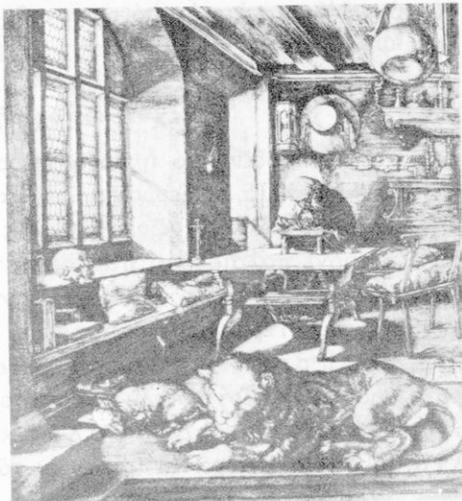
21. Τὸ νόμισμα τοῦ Κήνσου
(Τιτσιάνο - Μουσεῖον Δρέσδης)

ἦτο φύσις καλλιτεχνική ἀπὸ τὰς σπανίας, προικισμένος μὲ λεπτὴν αἴσθησιν τοῦ ὠραίου καὶ ἁρμονικοῦ. Μὲ ἀπερίγραπτον εὐχέριαν καὶ κυριαρχίαν τοῦ χρωστήρος ἐζωγράφισεν εἰκόνας ἀποπνεύσας εὐλάβειαν καὶ χάριν συγχρόνως, καθὼς καὶ δραματικὰ συμπλέγματα καὶ προσωπογραφίας πλήρεις ζωῆς.

Ὁ Ραφαήλ, τοῦ ὁποῦο ἡ ἰδιοφυΐα εἶχεν ἐκδηλωθῆ εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν, προσεκλήθη μόλις 25ετῆς ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰουλίου Β' εἰς Ρώμην, ὅπου ἐκόσμησε τοὺς τοίχους διαμερίσματος τοῦ Βατικανοῦ. Εἰς τὰς τοιχογραφίας ταύτας

εἰκονίζονται συμπλέγματα παριστῶντα τὴν Θεολογίαν, τὴν Ποίησιν, τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ τὴν Δικαιοσύνην (Disputa, Σχολὴ Ἀθηνῶν κτλ.).

Ὁ Ραφαήλ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος ἱερῶν εἰκόνων, τὰς ὁποίας χαρακτηρίζουν οἱ στρογγυλοπρόσωποι μικροὶ ἄγγελοι καὶ οἱ πλήρεις παιδικῆς ἀθωότητος καὶ εὐρωστίας μικροὶ Χριστοὶ καὶ ἰδίως αἱ ὁμοίαι τεχνοτροπίας Παναγίαι, τὰς ὁποίας παριστᾷ νεαρὰς καὶ ὠραίας ἐντὸς γλυκυτάτου φωτὸς καὶ ἀπαραμίλλου χρωματισμοῦ. Ἐζωγράφησε μέγα πλῆθος εἰκόνων τῆς Παναγίας μετὰ τοῦ παιδὸς Χριστοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Madonna. Ὀνομαστοτάτη ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ Παναγία τοῦ Ἀγίου Σίξτου (Madonna Sixtina), τῆς ὁποίας τὸ πρωτότυπον εὐρίσκεται εἰς τὴν πινακοθήκην τῆς Δρέσδης. Ὁ Ραφαήλ εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρω-

23. Ο Άγιος Ίερόνυμος
(Άλμπρεχτ Ντύρερ)

μαϊκῆς σχολῆς καὶ ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἡ Βενετία εἶχε μεγάλους καλλιτέχνες καὶ ἰδίως ζωγράφους. Ὁ ὀνομαστότερος ἐξ αὐτῶν Τιτσιάνο (Tiziano, 1477-

22. Οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Μάρκος (Άλμπρεχτ Ντύρερ) 1576) ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας καὶ ἐφιλοτέχνησε πλῆθος εἰκόνων. Ἐζωγράφιζε συνήθως ἐπὶ τοίχων πλατυτάτας παραστάσεις, σκηναὶς ἀπὸ τὴν μυθολογίαν ἢ ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἄλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων τούτων ἦσαν σύγχρονοι ἀνθρωποὶ φέροντες στολὰς τῆς ἐποχῆς τοῦ ζωγράφου πολυτελεστάτας καὶ εἰς τὸ σύνολον αἱ παραστάσεις διακρίνονται διὰ τὴν φυσικὴν ζωηρότητα καὶ χάριν. (Ἔργα: Ἡ ταφὴ τοῦ Χριστοῦ, ἡ Madonna τοῦ οἴκου Pesaro, Οὐράνιος καὶ Ἐπίγειος Ἔρως, τὸ Νόμισμα τοῦ Κήνσου κλπ). Ὁ Τιτσιάνο διεκρίθη καὶ ὡς προσωπογράφος καὶ εἶναι ὀνομασταὶ αἱ εἰκόνες τῶν

δύο άντιζήλων τότε ήγεμόνων : τοῦ Καρόλου Ε΄ τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ Φραγκίσκου τῆς Γαλλίας.

Ἡ τέχνη ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας

Ἡ Ἰταλία δὲν ἦτο ἡ μόνη χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἤκμασαν αἱ τέχναι. Ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, αἱ Κάτω Χῶραι κ. ἄ. ἠκολούθησαν τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν. Ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν, ὅπου ὑπῆρχε παλαιοτάτη παράδοσις τῆς τέχνης, παρήχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀξιόλογα ἔργα.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνεπτύχθη ἰδιαίτερος ἡ ξυλογλυπτική. Ὁ Ἄλμπρεχτ Ντύρερ (Albrecht Dürer 1471 - 1528) ἐφιλοτέχνησε μερικά ἔργα πολὺ χαρακτηριστικά, ὅπως εἶναι ὁ Ἰππότης τῆς Θάνατος καὶ Διάβολος καὶ ἡ περίφημος Μελαγχολία, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὡς ἓν ἐκ τῶν βαθυτάτων ἔργων τῆς Ἀναγεννήσεως, ὁ δὲ Ἰωάννης Χόλμπαϊν (Hol-

bein, 1497 - 1543), ὁ νεώτερος, διεκρίθη ὡς προσωπογράφος καὶ μερικά ἀπὸ τὰ ἔργα του θεωροῦνται ἀπὸ τὰ τελειότερα τῆς Ἀναγεννήσεως (Ἐρασμος, ὁ Δήμαρχος Meyer, Georg Gisze κτλ.). Αἱ δὲ θρησκευτικοῦ περιεχομένου εἰκόνες του διακρίνονται διὰ τὴν αὐστηρὰν ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος (Μαδοννα τοῦ δημάρχου Meyer, ὁ Χριστὸς νεκρὸς κτλ.).

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ἐγχώριος γλυπτική, ἡ ὁποία προσεπάθει νὰ ἀπομιμηθῇ φυσικὰ ἀντικείμενα, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες ἐξηκολούθησαν νὰ

24. Ὁ Πιλάτος νίπτει τὰς χεῖρας
(Χάνς Χόλμπαϊν - Βασιλεῖα, Μουσεῖον)

25. Εικόνα νέου
(Χάνς Χόλμπάιν)

26. Διάκοσμον πινάκιον τοῦ
16ου αἰῶνος

27 'Ο Ἰησοῦς εἰς τὸ ὄρος τῶν ἑλαιῶν
(Θεοτοκόπουλος — Λίλλη, Μουσεῖον)

Η βουλή Χριστιανική

28. Ο αἶρων τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ
(Θεοτοκόπουλος - Μαδρίτη, Μουσείον)

κτίζουν κατὰ τὸν γοθτικὸν ρυθμὸν. Ἄλλὰ βαθμηδὸν καλλιτέχναι ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν εἰσήγαγον τὴν Ἰταλικὴν τέχνην εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Μιχαήλ Κολλόμπ (Michel Colombe) συνδυάζων τὰς δύο τάσεις ἐφιλοτέχνησε τὸν τάφον τοῦ δουκὸς τῆς Bretagne, ἐν τῶν χαρισστάτων ἔργων τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπέδρασεν ἡ Ἰταλικὴ τέχνη, ἰδίως εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος τῶν οἰκοδομῶν.

Μεταξὺ τῶν ζωγράφων τῆς Ἰσπανικῆς ἀναγεννήσεως ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ Ἕλλην ζωγράφος Κυριάκος Δο-

μήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα El Greco (1545 - 1614). Ἐγένετο ἐνωρὶς τέλειος κάτοχος τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς καὶ εἰς τὸ 20ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐγκατέλειψε τὴν πατρίδα του, τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης, καὶ μετέβη εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου εἰργάσθη πλησίον τοῦ γέροντος ἤδη Τιτσιάνο. Ἐμείνεν ἐπίσης εἰς τὴν Ρώμην καὶ βραδύτερον μετέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Τολέδον. Ἐκεῖ συνεδέθη μὲ ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, στρατιωτικοὺς καὶ ἐπιστήμονας καὶ ἔγινε γνωστός ὡς περίφημος ζωγράφος. «Ἡ ζωγραφικὴ, ἔλεγεν ὁ Γκρέκο, δὲν εἶναι τεχνικὴ, δηλαδὴ συναγαγὰ καὶ κανόνες, ἀλλὰ ἄθλος, ἔμπνευσις, ἐνέργεια ἀπολύτως προσωπικὴ».

Τὸ ἔργον του ὑπῆρξε πλουσιώτατον. Ἐπὶ πολὺ ὁμως ἔμεινεν ἄγνωστον ἢ περιφρονημένον. Σήμερον διεγείρει ἄπειρον ἐνθουσιασμόν, αἱ δὲ πινακοθηκαὶ τῆς Εὐρώπης εἶναι πλήρεις ἀπὸ ἔργα τοῦ Θεοτοκοπούλου, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς πρόδρομος τοῦ ἐξπρεσιονισμοῦ, τῆς τεχνοτροπίας, ἡ ὁποία θέλει νὰ παραστήσῃ τὴν ἔκφρασιν (expression) τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα αἰσθάνεται ὡς ἔμψυχα, καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς μεγάλους ζωγράφους τοῦ κόσμου.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Δ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Ἡ ἔννοια τῆς μεταρρυθμίσεως

ΑΤΑ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν νέων χρόνων, τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἀπασχόλησαν πολὺ τοὺς ἀνθρώπους.

Πολλοὶ ἐπέκριναν τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, τὸν βίον τοῦ ἀνωτέρου Κλήρου, τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ Πάπα καὶ γενικῶς τὰς καταχρήσεις, αἱ ὅποια εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε σημαντικὴ κίνησις, ἡ ὅποια ὠνομάσθη μεταρρύθμισις, διότι σκοπὸν εἶχε νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ μεταρρύθμισις ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς ὀξείας θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις, ἐπροκάλεσεν αἱματηροὺς πολέμους καὶ τέλος ἐπέφερε τὴν διάσπασιν τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος εἰς τὴν Δύσιν.

Τὰ αἷτια

Οἱ εἰσηγηταὶ τῶν μεταρρυθμίσεων δὲν ἤθελαν νὰ ἰδρῦσουν νέαν θρησκείαν. Διετίθεντο ὅτι ἀποκαθιστοῦν τὸν Χριστιανισμὸν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, ὁ ὁποῖος εἶχε χάσει τὴν γνησιότητα εἰς τὸ δόγμα καὶ εἰς τὴν πράξιν. Ἦτο λοιπὸν πάλιν ἐπάνοδος εἰς τὸ παλαιόν, τὸ γνήσιον, τὸ κλασσικόν, ὅπως εἰς τὴν γλῶσσαν (τὰ καλὰ λατινικά), εἰς τὴν ἔμπνευσιν καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν ἢ τὸ ὑπόδειγμα τῆς τέχνης. Ἡ ἔμπνευσις ἐπίσης ἦτο ὅμοια.

Ἡ θρησκευτικότης τῶν μέσων χρόνων ἦτο μᾶλλον θρησκοληψία καὶ δεισιδαιμανία. Ὁ μεσαιωνικὸς ἄνθρωπος ἔζη διαρκῶς ὑπὸ τὸν φόβον τοῦ Σατανᾶ καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἁμαρτάνει εἰς κάθε βῆμα.

Τὸ κυριώτερον μέλημά του ἦτο πῶς νὰ ἀποφύγη τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως. Ἐπίστευεν ὅτι σῶζεται ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν καὶ ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως μὲ τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων. Διὰ τοῦτο ἐπεχείρει μακρυνὰς ἀποδημίας καὶ ἐπήγαινε εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους, διὰ νὰ προσκυνήσῃ καὶ νὰ ζητήσῃ ἄφεσιν ἀμαρτιῶν. Κύριος τόπος προσκυνήματος τῶν πιστῶν ἦσαν οἱ Ἅγιοι Τόποι. Ἄλλ' ἀφ' οὗ οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Παλαιστίνην, ἤρχισαν νὰ πηγαίνουν εἰς ἄλλα μέρη, ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου τοὺς ἔδιδον γραπτὴν ἄφεσιν ἀμαρτιῶν, τὰ περίφημα συγχωροχάρτια (indulgentia).

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων, ἕνεκα διαφόρων λόγων, ἀφυπνίσθη τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας. Ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας ἤρχισε νὰ μὴ ἱκανοποιῇ πολλοὺς. Οἱ εὐφυέστεροι, μελετῶντες τὰς Γραφάς, ἔβλεπον ὅτι ὁ βίος τῶν χριστιανῶν δὲν ἦτο σύμφωνος μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδίως ἐσκανδάλιζε τὴν συνείδησιν τῶν αὐστηροτέρων ἢ πολιτεία τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων βίον πολυτελεῖ, ὅπως οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες, ἐνεδύοντο ὅπως οἱ ἵπποταὶ ἐθήρευον καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τοὺς πολέμους μετὰ τὴν διάδοσιν δὲ τῆς παιδείας πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεγίγνωσκον τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ εἶχον ἐμπνευσθῆ τὴν ἀγάπην τῆς κοσμικῆς ζωῆς, ἢ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀσκητικὴν τάσιν τῶν μέσων χρόνων.

Ἐντύπωσιν ἐπροξένει ἐπίσης ἡ κατάστασις τοῦ κατωτέρου Κλήρου, ὁ ὁποῖος ἔστερεῖτο μονίμου εἰσοδήματος· διετηρεῖτο ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν πιστῶν, ἦτο ἀμαθής, ἔζη ὅπως οἱ πτωχοὶ χωρικοί, ἐσύχναζεν εἰς τὰ λαϊκὰ κέντρα, ἔπιπε καὶ ἐχαρτοπαίκτηι.

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Γερμανίαν

Πολλοὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς εἶχον αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναμορφώσεως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπως π.χ. ὁ Ἰωάννης Οὐϊκλεφ (Wiclef, 1324 - 1384) εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ὁ Ἰωάννης Χοῦς (Hus, 1369 - 1413) εἰς τὴν Βοημίαν. Ἄλλ' ἡ φωνὴ των δὲν εὔρισκεν εὐρύτεραν ἀπήχησιν, ἐνῶ ὁ Κλήρος, πανίσχυρος ἀκόμη καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, κατέπνιγε τὰς

διαμαρτυρίας, πολλάκις κατὰ τρόπον ἄγριον. Ὁ Χούς π.χ. ἐκάη ζῶν, κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ συνόδου.

Ἄλλὰ τὸν 16ον αἰῶνα ὁ ἀναβρασμὸς ἦτο πολὺ ζωηρότερος. Ἰδίως ἐξημμένα ἦσαν τὰ πνεύματα εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἐπιέζετο βαρύτερον ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τοῦ Κλήρου, διότι ἡ γερμανικὴ Ἐκκλησία ἐξηρτᾶτο ἀμέσως ἀπὸ τὸν Πάπαν.

Ὁ πάπας Λέων Ι', ἐπειδὴ εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μαγεντίας τὴν ἐκδοσὶν συγχωροχαρτίων ἐπὶ 8 ἔτη, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μοιρασθοῦν τὰ κέρδη. Ἡ πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων ἐγένετο κατὰ τρόπον σκανδαλώδη. Ὁ δομινικανὸς μοναχὸς Τέτζελ (Tetzl) ἐκήρυξε τὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ἀντὶ ὠρισμένου τιμήματος ἠδύνατό τις νὰ ἐξαγοράσῃ ὄχι μόνον τὰς ἁμαρτίας του, ἀλλὰ καὶ τὰς ἁμαρτίας ἀποθανόντων συγγενῶν. «Μόλις ἀκουσθῆ ὁ ἦχος τοῦ κρήματος, ἔλεγεν, ἡ ψυχὴ ἀναπηδᾷ ἀπὸ τὸ καθαρτήριον».

Ὁ Αὐγουστινιανὸς μοναχὸς Μαρτίνος Λουθήρος ἱεροκήρυξ καὶ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης, ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐπετέθη κατὰ τοῦ Τέτζελ εἰς τὰ κηρύγματά του καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων. ἀνήρτησε τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1517 εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας τῶν ἀνακτόρων 95 θέσεις¹, διὰ τῶν ὁποίων κατέκρινε τὸν τρόπον τῆς πωλήσεως τῶν συγχωροχαρτίων καὶ ἄλλας καταχρήσεις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ προεκάλεε τὸν Τέτζελ εἰς δημοσίαν συζήτησιν. Ἡ πρᾶξις τοῦ Λουθήρου εἶχε μεγάλην ἀπήχησιν εἰς τὴν Γερμανίαν.

1. Θέσεις (thèses, Thesen) ἦσαν θέματα προτεινόμενα πρὸς δημοσίαν συζήτησιν.

29. Λουθήρος

(τοῦ Λουκά Κράναχ, "Λουξμπουργκ")

Ὁ Μαρτίνος Λούθηρος (Martin Luther, 1483 - 1546, ἐγεννήθη εἰς Ἄϊσλεμπεν (Eisleben) τῆς Σαξονίας ἀπὸ γονεῖς πτωχοῦς. Ἐλαβε τὴν ξηρὰν λατινικὴν καὶ σχολαστικὴν μόρφωσιν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἡ ὁποία παρέιχετο δι' ἀφθόνων ραβδισμῶν. Διήλθεν εὐθυμοτέρας ἡμέρας ὡς φοιτητῆς εἰς τὴν πόλιν Erfurt. Ἀλλὰ περιστατικά τινα συνετέλεσαν νὰ περιβληθῆ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ τάγμα τῶν Αὐγουστίνων. Βραδύτερον ἐσπούδασε Θεολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Βιττεμβέργης καὶ διωρίσθη καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ συγχρόνως ἱεροκέρυς τῆς πόλεως αὐτῆς.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου

Ὅπως ὅλοι οἱ ἐμπνευσμένοι ἰδρυταὶ θρησκειῶν καὶ ἀναμορφωταί, ὁ Λούθηρος δὲν ἔδωσε πλῆρες καὶ ὀριστικὸν σύστημα τῶν δοξασιῶν του. Αἱ βασικαὶ ἀντιλήψεις τῆς διδασκαλίας του εἶναι ἡ τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἐλευθέρου ἐρεῦνης.

Τὸ κυριώτερον μέλημα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του ἦτο τὸ πῶς νὰ σώσουν τὴν ψυχὴν των. Εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ὁ Λούθηρος ἔδωκεν ἱκανοποιητικὴν λύσιν, διδάξας ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν σώζεται δι' ἔργων νόμου (ἀσκήσεων, νηστειῶν, προσευχῶν, προσκυνημάτων κλπ.), ἀλλὰ διὰ τῆς θερμῆς πίστεως καὶ δι' ἀμέσου ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἄνευ μεσολαβήσεως ἱερέων, ἐπισκόπων ἢ τοῦ Πάπα, καὶ ὅτι τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εὕρισκε κανεὶς μελετῶν ἀπ' εὐθείας τὴν Ἀγίαν Γραφήν, διότι ἡ παράδοσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίζετο ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, δὲν ἔχει ἀξίαν, ἐφ' ὅσον δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν Γραφήν.

Αὐτὰ εἶναι τὰ δύο γενικώτερα σημεῖα τῆς νέας διδασκαλίας, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν καὶ προσεῖλκυσαν ὄπαδους.

Ἐκ τῶν μυστηρίων ὁ Λούθηρος ἐδέχετο δύο, τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν. Ἡ τελευταία εἶναι τελετὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν γίνεται μετουσίωσις, ἀλλ' ἀπλῶς παρουσία τοῦ Θεοῦ. Ἡ λατρεία πρέπει νὰ γίνεται εἰς τὴν ὀμιλουμένην γλῶσσαν τοῦ τόπου καὶ ὄχι εἰς τὴν λατινικὴν. Κέντρον αὐτῆς εἶναι τὸ κήρυγμα. Διὰ τοῦτο ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἱεροκέρυκας ἀντὶ ἱερέων καὶ καταργεῖ τὰς πομπώδεις τελετάς. Ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ ἐρχονται τὰ ἄσματα. Τὰ πρωτεῖα τοῦ Πάπα δὲν ἔχουν δικαιολογίαν, ὅπως καὶ ἡ ἀγαμία τῶν ἱερέων, καὶ ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων αὐτῶν.

Κατὰ ταῦτα, ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου δὲν εἶναι προῖον ἐπι-

στημονικῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ γέννημα ζωηρᾶς θρησκευτικῆς συγκινήσεως. Ὅμιλεῖ μὲ περιφρόνησιν διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ ἀποστρέφεται τὴν ὁρμὴν πρὸς ἔρευναν καὶ μάθησιν, ἣ ὁποία χαρακτηρίζει τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ μεταρρυθμισίς στρέφεται κατὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν συγγραφέων καὶ κατὰ τῆς εὐθύμου ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς, ἣ ὁποία ἦτο συνέπεια αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ὁ Ἔρασμος ἔγραφεν ὅτι, ὅπου διαδίδεται ὁ λουθηρανισμὸς, καταστρέφονται αἱ ἐπιστῆμαι. Κατ' οὐσίαν ὁ Λούθηρος θέλει νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν παλαιὰν ἀπλότητα καὶ αὐστηρότητα.

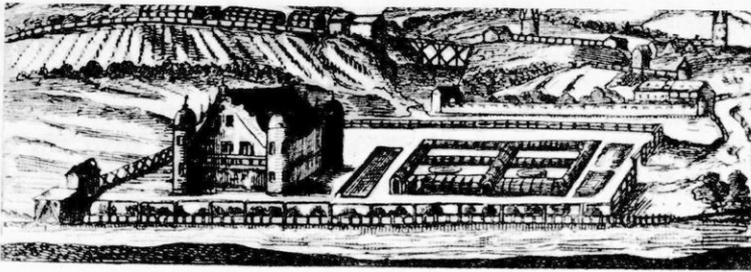
Ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως μόνον, ἡ μεταρρυθμισίς εἶχε γόνιμον ἐπίδρασιν. Ἐπειδὴ ἔδιδεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐλευθερίαν νὰ μορφώσῃ τὴν πίστιν του διὰ τῆς ἀμέσου μελέτης τῆς Γραφῆς, ἐνίσχυε τὴν ἀτομικότητα καὶ τὸ θάρρος τῆς γνώμης καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ ἐφάνησαν βραδύτερον.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου διεδόθη εἰς τὴν μέσην καὶ εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν, εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ εἰς τὴν Δανίαν, ὅπου ἐδέχθησαν αὐτὴν οἱ ἡγεμόνες καὶ τὴν κατέστησαν θρησκείαν τοῦ κράτους

Ἡ ἐξάπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως

Ἡ μεταρρυθμισίς εὔρε πρόσφορον ἔδαφος εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἐξηπλώθη κυρίως, διότι ὑπεστηρίχθη, διὰ λόγους πολιτικούς, ὑπὸ τῶν μικρῶν ἡγεμόνων. Συνήτησεν ὁμως καὶ μεγάλα ἐμπόδια καὶ ἰσχυροὺς ἀντιπάλους, τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης.

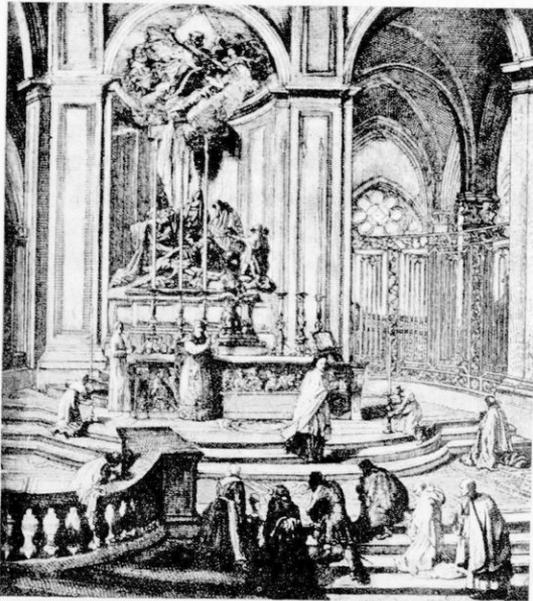
Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου (1519) ἀνηγορεύετο αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὁ περίφημος Κάρολος Ε', τὸν ὁποῖον θὰ γνωρίσωμεν καλύτερα κατωτέρω. Ὁ Κάρολος ἔτρεφε τὸ σχέδιον νὰ ταπεινώσῃ τοὺς μικροὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς του καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο εἶχε λόγους νὰ ἀντιπαθῇ τὴν μεταρρυθμισίν, ἣ ὁποία θὰ προεκάλει νέαν διαίρεσιν εἰς τὴν διηρημένην ἤδη Γερμανίαν καὶ ἦτο φυσικὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς στήριγμα εἰς τοὺς φεουδάρχας.

30. Κατοικία γερμανού ευγενούς τὸν 16ον αἰῶνα

Ὁ Πάπας ἐπίσης, μετὰ τινες ἐνδοιασμούς, ἐκηρύχθη κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀφόρισε τὸν Λούθηρον. Ἐκεῖνος ὅμως ἔκαυσε τὴν « βούλλαν » τοῦ Πάπα πανηγυρικῶς πρὸ τῆς πύλης τῆς πόλεως, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του καὶ ἀπὸ πλῆθος λαοῦ, ὡς ἔγραφε ἀιρετικὸν (1520).

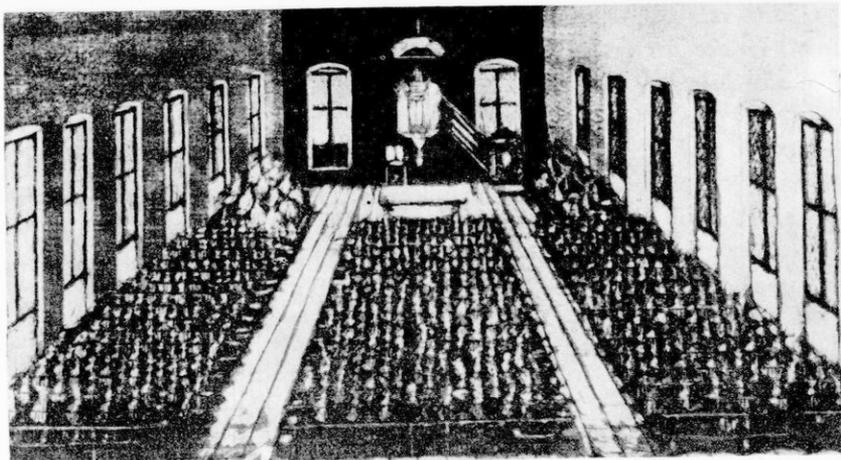
Εἰς τὴν πρώτην συνέλευσιν τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, τὴν δίαταν ἢ Reichstag, ὅπως ὀνομάζεται αὕτη, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσεν εἰς τὴν πόλιν Worms τὸ 1521, ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ

31. Καθολικὴ ἐκκλησία.

λύσῃ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα. Ἐκάλεσε τὸν Λούθηρον πρὸ τοῦ συνεδρίου, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ συνῆλθεν ἀπὸ τὴν ταραχὴν τῆς πρώτης ἡμέρας, ἐδήλωσεν ὅτι ἀρνεῖται νὰ ἀνακαλέσῃ τὰς γνώμας του, ἂν δὲν ἀνεσκεύαζε κανεὶς αὐτὰς διὰ τῶν γραφῶν ἢ τοῦ λογικοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκήρυξεν αὐτὸν ἔκτος νόμου καὶ διέταξε νὰ καίωνται τὰ συγγράμματά του.

Καταδικασθεὶς τοιουτοτρόπως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ

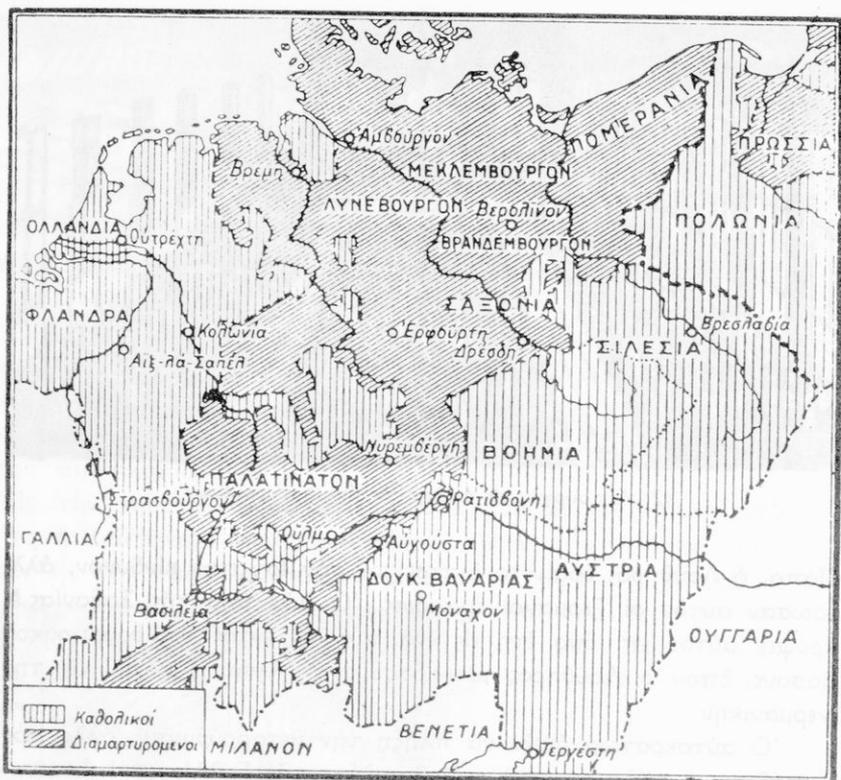

32. Λειτουργία εἰς ἐκκλησίαν διαμαρτυρομένων

Πάπα, ὁ Λούθηρος ἐφαίνετο διατρέχων τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἀλλ' ἔσωσαν αὐτὸν οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας ἔκρυψεν αὐτὸν ἐπὶ δύο ἔτη εἰς ἕνα πύργον ἐντὸς τοῦ θουριγκικῆ δάσους, ὅπου ὁ Λούθηρος μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφήν εἰς τὴν γερμανικὴν.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε νὰ πλήξῃ τὴν μεταρρύθμισιν, ἀλλὰ τὸν ἠμπόδισεν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τουρκικὸς κίνδυνος. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ πανίσχυρος σουλτάνος τῶν Τούρκων Σουλεῦμάν Β' ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἠνωμένης Γερμανίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ μεταρρύθμισις κατέκτησεν ἕδαφος. Πολλοὶ ἡγεμόνες εἰσήγαγον αὐτὴν εἰς τὴν χώραν των, κατέλαβον τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐκκλησίας τοῦ κράτους των. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν αἱ κρατικαὶ ἐκκλησίαι τῆς Γερμανίας. Ὅταν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως, οἱ λουθηριανοὶ κατέθεσαν ἔγγραφον διαμαρτυρίαν καὶ ὠνομάσθησαν διὰ τοῦτο Διαμαρτυρομένοι (Protestantes), ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐκάλουσαν ἑαυτοὺς Εὐαγγελικοὺς.

33. Ἡ Γερμανία μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Αὐγούστας

Τὸ ἐπόμενο ἐτος (1530) εἰς τὴν διάιταν τῆς Αὐγούστας οἱ διαμαρτυρόμενοι ὑπέβαλον ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως τὴν ὀνομασθεῖσαν Αὐγουσταίαν ὁμολογίαν (Confessio augustana), διὰ τῆς ὁποίας ἤθελον νὰ δεῖξουν ὅτι οἱ μεταρρυθμισταὶ δὲν εἶναι κακόδοξοι αἰρετικοί, ἀλλ' ὅτι θέλουν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν γνησίαν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας. Τὴν ὁμολογίαν εἶχε συντάξει ὁ ὀνομαστὸς ἑλληνιστῆς, γνωστὸς μὲ τὸ ἐξελληνισθὲν, κατὰ τὴν συνθήκειαν τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, ὄνομά του Φίλιππος Μελάγχθων (1497 - 1560), ὁ ὁποῖος ἔγινε πολῦτιμος συνεργάτης τοῦ Λουθήρου.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἐρίδες ἔλαβον διαστάσεις εἰς τὴν Γερμανίαν, οἱ ὄπαδοὶ τῶν δύο δογμάτων ὠργανώθησαν καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος

εφαινετο ἔτοιμος νὰ ἐκραγῆ. 'Αλλ' ὁ Κάρολος Ε', βλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα, ἐπρωτίμησε νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας. Διὰ τῆς λεγομένης Θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ῆ ς ε ἰ ρ ῆ ν η ς τ ῆ ς Α Ὑ γ ο Ὑ σ τ α ς (1555) ὠρίσθησαν τὰ ἑξῆς : 1) Τὰ δύο δόγματα ἔχουν ἴσα δικαιώματα, 2) οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι δικαιοῦνται νὰ ἐπιβάλλουν τὸ δόγμα των εἰς τοὺς ὑπηκόους των (cuius regio, eius religio) καὶ 3) τὰ μέχρι τοῦ 1552 κατασχεθέντα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα μένουν εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους.

Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης ἀπεσοβήθη εἴτε ἀνεβλήθη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὴν Γαλλίαν

Σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὸν Λούθηρον καὶ λαβὼν ἀφορμὴν ἐπίσης τὰ συγχωροχάρτια, ἐκήρυξε τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Ζυρίχην ὁ ἑλβετὸς ἱερεὺς Οὐλριχ Ζβίγγλιος (Zwingli, 1484 - 1531). Πολιτικώτερος ἀπὸ τὸν Λούθηρον ἐσκέφθη νὰ ἐνώσῃ τὰς περιφερείας, αἱ ὁποῖαι εἶχον δεχθῆ τὴν μεταρρύθμισιν, κατὰ τῆς καθολικῆς Αὐστρίας καὶ τῆς συγκεντρωτικῆς τάσεως τοῦ Ἀψβουργικοῦ Οἴκου. Κατὰ παρακίνησίν του, ἡ Ζυρίχη κατήργησε μοναστήρια, εἰκόνας, λειτουργίαν. Συνταυτίζων κρατικὴν καὶ θρησκευτικὴν κοινότητα, ἱδρυσε κ ρ α τ ι κ ῆ ν ἐ κ κ λ η σ ί α ν. Ἡ διδασκαλία του, ἡ ὁποία διέφερεν ἀπὸ τοῦ Λουθήρου κυρίως εἰς τὸ ζήτημα τῆς θείας εὐχαριστίας, διεδόθη εἰς τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν Ἑλβετίαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἐνῶ ἡ ὄρεινὴ Ἑλβετία ἔμεινε πιστὴ εἰς τὸν Πάπαν. Ὁ Ζβίγγλιος ἐφονεύθη εἰς μίαν σύγκρουσιν ὀπαδῶν του μὲ τοὺς κατοίκους τῆς περιφερείας αὐτῆς (1531).

Περισσότερον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Λούθηρον ὁ γάλλος μεταρρυθμιστὴς Κ α λ β ῖ ν ο ς (Jean Calvin, 1509 - 1564). Γεννηθεὶς εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν, ἔλαβεν ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν καὶ νέος ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Λουθήρου.

Ἐπειδὴ ἐκινδύνευεν εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τὰς θρησκευτικὰς του ἀντιλήψεις, κατέφυγεν εἰς τὴν Γενεύην, ὅπου εὗρε πρόσφορον ἔδαφος διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν διδασκαλίαν του, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Κ α λ β ῖ ν ἰ σ μ ὸ ς καὶ οἱ ὀπαδοὶ του Κ α λ β ῖ ν ἰ σ τ α ῖ . Ὁ Καλβίνος

34. 'Ο Καλβίνος.

έδίδαξε τὸν προορισμόν, ὅτι δηλαδή ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς γεννήσεώς του προορίζεται ἀπὸ τὸν Θεὸν ἂν θᾶ σωθῆ ἢ θᾶ καταδικασθῆ. Ἦθελε νὰ ἐπιβάλλῃ μεγαλύτεραν αὐστηρότητα εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Κατήργησε τὸν κλῆρον καὶ ὥρισε νὰ διοικοῦν τὴν ἐκκλησίαν οἱ γέροντες τῆς κοινότητος (πρεσβύτεροι). Διὰ τοῦτο ἡ καλβινικὴ ἐκκλησία ὀνομάζεται Π ρ ε σ β υ τ ε ρ ι α ν ῆ .

Εἰς τὴν Γενεύην ὁ Καλβίνος ἀπέκτησε δικτατορικὴν ἐξουσίαν, διωργάνωσε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν κοινότητα

καὶ ἐκανόνισε τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον. Ἀπηγόρευσε τοὺς χοροὺς, τὰ παιγνίδια, τὰς διασκεδάσεις, ὥρισε τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν τροφήν, ἔκλεισε τὰ θέατρα καὶ τὰ καπηλεῖα, καὶ ὑπεχρέωσεν, ὅσους δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν, νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν.

Ὁ Καλβίνος ἦτο ἐμπαθῆς καὶ μισαλλόδοξος, ὅσον ὁ χειρότερος τῶν ἱεροξεταστῶν. Συνέλαβε μὲ δόλον τὸν ἱατρὸν Σερβέ (Michel Servet), ὁ ὁποῖος εἶχε γράψῃ κατὰ τοῦ δόγματος τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τὸν ἔκαυσε (1553).

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὰς νεολατινικὰς χώρας, ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν, καθὼς καὶ εἰς τὰς Κάτω Χώρας, εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ λαὸς δὲν ἤθελε κυρίως θρησκευτικὸν νεωτερισμὸν καὶ οἱ βασιλεῖς κατεδίωξαν ἀμειλίκτως τὴν αἵρεσιν, ἡ ὁποία ἠπέιλει νὰ διασπάσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Μολαταῦτα, ἡ μεταρρύθμισις ἀπέκτησε θερμούς ὁπαδούς εἰς πολλὰ μέρη τῆς Γαλλίας, ἰδίως εἰς τὰς πόλεις καὶ μεταξὺ τῶν ἀνεπτυγμένων. Οἱ Καλβινισταὶ τῆς Γαλλίας ἀνέπτυξαν ζωηρὰν δρᾶσιν καὶ ὠνομάσθησαν Ο ὕ γ ε ν ὅ τ ο ι (Huguenots).

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Σκωτίαν

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου τὰ πνεύματα ἦσαν ἀπὸ μακροῦ προπαρεσκευασμένα διὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταβολήν, τὴν μεταρρύθμισιν εἰσήγαγεν ὁ δραστήριος καὶ ιδιότροπος βασιλεὺς Ἑρρίκος ὁ Η΄. Ὁ Ἑρρίκος ἤθελε νὰ διαζευχθῆ τὴν σύζυγόν του Αἰκατερίνην τῆς Ἀραγωνίας, θείας τοῦ Καρόλου Ε΄, καὶ νὰ συζευχθῆ μίαν κυρίαν τῶν τιμῶν, τὴν Ἄνναν Μπολέυν (Boleyn). Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Πάπας παρεῖλκε τὴν ὑπόθεσιν, ἐκήρυξε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀνεξάρτητον καὶ ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας (1531).

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἀγγλίαν διήλθε σειρὰν περιπετειῶν. Ὅριστικὴν μορφήν ἔλαβεν ἐπὶ τῆς περιφήμου βασιλείσσης Ἐλισάβετ, θυγατρὸς τοῦ Ἑρρίκου Η΄ καὶ τῆς Ἄννας Μπολέυν. Ὁ βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἐπίσκοποι διετηρήθησαν, εἰσήχθη ἡ λειτουργία εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἔγινε δεκτὸν τὸ καλβινικὸν δόγμα. Ἀλλὰ συγχρόνως διετηρήθησαν τύποι τινὲς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὁ σταυρὸς, τὸ ὄργανον, ἡ στολὴ τῶν ἱερέων κλπ. Τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη ἡ ἀγγλικὴ Ἐπισκοπικὴ Ἐκκλησία.

Ἡ Σκωτία εἰσήγαγε ριζικώτεραν μεταρρύθμισιν. Κατήργησε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ὅλους τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, οἱ ὅποιοι ὑπενθύμιζον τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ σκωτικὴ ἐκκλησία διεμορφώθη κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐν Γενεύῃ καλβινικῆς (πρεσβυτεριανῆ).

Ἀπὸ τὴν ἐπίσημον ἀγγλικὴν καὶ σκωτικὴν ἐκκλησίαν ἀπεσχίσθησαν δύο ὁμάδες αὐστηροτέρων μεταρρυθμιστῶν, οἱ Πουριτάνοι καὶ οἱ Ἀνεξάρτητοι, οἱ ὅποιοι ἀπέριπτον πᾶσαν τελετὴν καὶ ἐδέχοντο ἰσότητά μεταξὺ τῶν πιστῶν.

Ἡ Ἰρλανδία ἔμεινε καθολικὴ καὶ οὕτως εἰς τὴν ἐθνικὴν διαφορὰν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν προσετέθη καὶ ἡ θρησκευτικὴ.

Ἡ ἀντιμεταρρύθμισις

Αἱ ἐπιθέσεις τῶν μεταρρυθμιστῶν προεκάλεσαν τὴν ἀντίδρασιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἠγέρθη μετ' ὀλίγον, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὴν αἵρεσιν. Οὕτως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος ἤρχισε

ζωηρά κινήσις εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσαν Ἀντιμεταρρύθμισιν ἢ Καθολικὴν μεταρρύθμισιν. Ὡς μέσα διὰ τὴν ἄμυναν καὶ τὴν ἐπίθεσιν ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν :

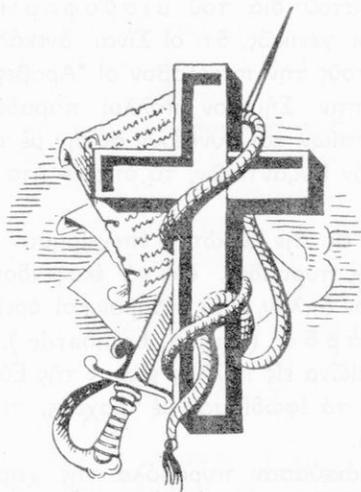
1) Ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος, ἡ ὁποία συνήλθεν εἰς τρεῖς περιόδους, ἀπὸ τὸ 1545 - 1563, διετύπωσε τὸ καθολικὸν δόγμα εἰς ἐνιαῖον σύστημα καὶ ἐξῆρε σκοπίμως τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία διεφώνει πρὸς τὴν διαμαρτυρομένην. Ἀνεγνώρισε τὸν Πάπαν ἄνωτερον τῶν συνόδων καὶ ἐνέκρινε τὴν δίωξιν τῶν αἰρετικῶν.

2) Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν (Societas Jesu, 1540), τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ ἰσπανὸς Λουῶλα (Loyola), ὄργανώσας αὐτὸ στρατιωτικῶς. Ὁ Ἰησουΐτης εἶναι καλόγηρος καὶ συγχρόνως στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Ἐκτὸς τῶν μοναχικῶν ἀρετῶν, τῆς πεινίας καὶ τῆς παρθενίας, πρέπει νὰ ἔχη τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπακοῆς, τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς (ὡς πτώμα) πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ τάγματος καὶ πρὸς τὸν Πάπαν. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τάγματος, ὑπῆρξε καταπληκτικὴ. Προτοῦ συμπληρωθῆ αἰὼν, οἱ Ἰησουῖται εἶχον ἐξαπλωθῆ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ δὲ ἀντελήφθησαν ὅτι ἰσχυρὸν ὄπλον ἦτο ἡ διαπαιδαγώγησις τῆς νεολαίας, κατώρθωσαν νὰ λάβουν εἰς χεῖράς των μὲγα μέρος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Εὐρώπης.

3) Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις (Inquisitio). Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐξ καρδιναλίου καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Κατηρτίσθη κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῆς Ἰσπανίας, τὸ ὁποῖον εἶχον χρησιμοποίησει οἱ Βασιλεῖς τῆς χώρας ταύτης πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀνυποτάκτων φεουδαρχῶν καὶ βραδύτερον πρὸς καταδίωξιν τῶν ἀλλοδόξων, ἑβραίων, μωαμεθανῶν, διαμαρτυρομένων. Κατεδίκαζεν εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον τοὺς ἀπομακρυνομένους ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν. Ἡ ἀπάνθρωπος αὐτὴ πρᾶξις ἐθεωρεῖτο ὡς κατ' ἐξοχὴν θεάρεστος, ἔργον πίστεως (actus Fidei, ἐξ οὗ τὸ ἰσπανικὸν autodafé), καὶ εὐεργετικὴ διὰ τὸν καταδικαζόμενον, διότι οὗτος διὰ τῆς προσκαίρου βασάνου ἀπηλλάσσεται ἀπὸ τὴν αἰωνίαν καταδίκην. Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐκτύπωσιν συγγραμμάτων ἀνευ προηγουμένης ἐγκρίσεως ἢ ἀπηγόρευε τὴν ὑπὸ τῶν πιστῶν ἀνάγνωσιν ὠρισμένων βιβλίων. Ἐκ τούτων

προήλθον οι Πίνακες ἀπηγορευμένων βιβλίων (Indices librorum prohibitorum ἢ ἀπλῶς Index) πίνακες, δηλαδή, εις τοὺς ὁποίους ἀνέγραφε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναγράφῃ ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία τὰ ἀνεπιθύμητα συγγράμματα. Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις διέπραξε φρικτὰς ἀγριότητας καὶ παρεκώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου.

Πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἀμυντικῶν μέτρων, ἐγινε βαθυτέρα μεταβολὴ εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ ἀντίδρασις εἰς τὴν μεταρρύθμισιν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀφύπνισιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος εἰς τὸν καθολικὸν κόσμον. Ζωηρὰν ἐκδήλωσιν τούτου βλέπομεν εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν λογοτεχνίαν τῶν μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν χρόνων, εἰς τὰ ἔργα τῆς ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς, ἰδίως εἰς τὸν νέον, τὸν βαρύν καὶ ἐπιβλητικὸν ρυθμὸν τῶν ναῶν, τὸν λεγόμενον Μπαρόκ, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ εἰς τὴν ποίησιν, τῆς ὁποίας κορυφῶμα εἶναι ἡ «Ἐλευθερωμένη Ἱερουσαλήμ» τοῦ Τάσσο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ι. ΚΑΘΟΛΙΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑΙ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Ἡ μεταβολὴ τῆς πολεμικῆς τέχνης (Πυρίτις - Πεζὸς στρατὸς)

ΑΤΑ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἔγιναν δύο σημαντικοὶ νεωτερισμοὶ εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, ἡ χρησιμοποίησις τῆς πυρίτιδος διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς καὶ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἵπποτικοῦ στρατοῦ διὰ τοῦ μισθοφορικοῦ πεζικοῦ.

Ἄλλοτε ἐπίστευον γενικῶς, ὅτι οἱ Σῖναι ἀνεκάλυψαν τὴν πυρίτιδα καὶ ὅτι ἀπ' αὐτοὺς τὴν παρέλαβον οἱ Ἄραβες καὶ μετέδωσαν αὐτὴν εἰς τὴν Εὐρώπην. Σήμερον πολλοὶ παραδέχονται ὅτι εἶναι ἐφεύρεσις τῶν Εὐρωπαίων καὶ συνδέουν αὐτὴν μὲ τὸ ὑ γ ρ ο ν ἢ ἑ λ λ η ν ι κ ὸ ν π ῦ ρ τ ῶ ν Βυζαντινῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο μείγμα ρητίνης, νίτρου καὶ θείου.

Τὸν 13ον αἰῶνα εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπεχείρησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος, διὰ νὰ ἐκσφενδονίζουσι βλήματα, καὶ κατεσκευάσθη νέον ὄπλον, ἀπὸ σίδηρον καὶ ὀρείχαλκον, τὸ τηλεβόλον ἢ μ π ο μ π ἄ ρ δ α (canon, bombarde), τὸ ὁποῖον ἔγινε γνωστὸν τὸν 14ον αἰῶνα εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης.

Τὸν 15ον αἰῶνα τὰ ἐφωδίασαν μὲ τροχοὺς, τέσσαρας κατ' ἀρχάς, βραδύτερον δύο.

Ἄργότερα κατεσκεύασαν πυροβόλα τῆς χειρός, εἶδος μικροῦ τηλεβόλου (mousquet), τὰ ὁποῖα ὁμως ἦσαν βαρέα καὶ δύσχρηστα, ὥστε ἐπὶ μακρὸν τὸ δόρυ ἔμεινε τὸ κυριώτερον ὄπλον. Κατὰ

τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος μόλις τὸ ἡμισυ τοῦ πεζικοῦ ἦτο ἐφωδιασμένοι με πυροβόλα ὄπλα. Δὲν ἤργησεν ὁμως νὰ φανῆ ὅτι τὸ πυροβολικὸν θὰ ἔκρινε τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ἦδη κατὰ τὸν Ἑπταετῆ πόλεμον τὸ τηλεβόλον ἐβοήθησε τοὺς Ἄγγλους νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ βραδύτερον τοὺς Γάλλους, διὰ νὰ τοὺς ἐκδιώξουν.

Τὸ πυροβόλον ἀνεστάτωσε τὴν πολεμικὴν τέχνην, διότι τὰ σιδηρᾶ ἀμυντικὰ ὄπλα δὲν ἐξησφάλιζον πλέον τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἔπεσαν εἰς ἀχρηστίαν. Ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία δὲν ἦτο ἀποτελεσματικὴ καὶ οἱ ἀγέρωχοι ἵπποτικοὶ πύργοι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὴν δύναμιν τῶν τηλεβόλων. Ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ παρακμὴ τοῦ στρατοῦ τῶν εὐγενῶν, τῶν ὁποίων ἡ κυρία δύναμις ἦτο τὸ ἵππικόν.

Ἡ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας

Ἡ μεταβολὴ τῆς πολεμικῆς τέχνης, συνδυαζομένη με τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πλοῦτου, προεκάλεσεν οὐσιώδη πολιτικὴν μεταβολήν. Εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης οἱ ἡγεμόνες, διαθέτοντες ἀφθονώτερα χρήματα διὰ τῆς τακτικῆς φορολογίας, κατήρτισαν στρατὸν ἀπὸ μισθοφόρους χωρικοὺς, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἀποτελεσματικώτερος ἀπὸ τὸ ἵππικόν. Ἰσχυροὶ διὰ τοῦ χρήματος καὶ τοῦ στρατοῦ οἱ ἡγεμόνες ἠθέλησαν νὰ παραμερίσουν πάντα περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας των καὶ νὰ κυβερνήσουν αὐταρχικῶς.

Διὰ τοῦ μονίμου στρατοῦ οἱ βασιλεῖς συνέτριψαν τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν. Ἐπεβλήθησαν δηλαδὴ εἰς τοὺς φεουδάρχας καὶ εἰς τὰς ὀργανώσεις (κοινότητος καὶ ἀντιπροσωπείας τῶν τάξεων), αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν Μεσαίωνα παρενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν. Ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ κατάλυσις τῆς φεουδαρχίας. Γενικῶς ὁμως οἱ ἄρχοντες μεγάλου εἴτε μικροσκοπικοῦ κράτους εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐπέμενον νὰ κυβερνήσουν αὐταρχικῶς, χωρὶς περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας των. Οὕτω κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἤρχισε νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ Ἀπολυτομοναρχία.

Τὸ παράδειγμα ἔδωσαν οἱ μικροὶ ἡγεμόνες καὶ τύραννοι τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς εὐρύτεραν κλίμακα τὸ ἠκολούθησαν οἱ κυβερνηταὶ τῶν μεγάλων κρατῶν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας πρῶτοι τὸν 15ον

αίωνα απέκτησαν μόνιμον στρατόν και τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν ἄλλοι ἡγεμόνες, οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἀγγλίας κλπ.

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἦτο κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα τὸ ἰδανικόν διὰ τοὺς διανοουμένους, διότι ἔθετε τέρμα εἰς τὴν μεσαιωνικὴν διάσπασιν τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἔθνους καὶ ἀπήλλαξε τὴν χώραν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μικρῶν τυραννίσκων.

Δυναστικά καὶ Ἐθνικά κράτη

Ἡ νέα αὐτὴ κατάστασις προεκάλεσε μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὴν σύστασιν τῶν κρατῶν. Τὸν Μεσαίωνα, καθὼς γνωρίζομεν, ἐπεβλήθησαν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μεγάλης ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, καθολικαὶ ὑπερεθνικαὶ ἐξουσίαι, ἄρχοντες δηλαδὴ, οἱ ὅποιοι ἐξουσίαζον λαοὺς διαφέροντας εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν κλπ. Τὸ ἔθνικόν αἶσθημα δὲν ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένον κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ ὡς διακριτικὸν γνῶρισμα τῶν λαῶν ἐχρησίμευεν ἡ θρησκεία.

Εἰς τὴν Δύσιν λοιπόν, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Δυτικῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἄρχηγὸς τῶν χριστιανικῶν λαῶν ἔμεινεν ὁ Πάπας. Ἰσχυροὶ ἡγεμόνες ὅμως ἐπεχείρησαν νὰ ἀνασυστήσουν τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, ὅπως ὁ Κάρολος Μέγας τῆς Γαλλίας (800) καὶ οἱ αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας, τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους (ἀπὸ τὸ 962). Αἱ δύο ἐξουσίαι, αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ Πάπας, διετέλεσαν εἰς διαρκεῖς ἐριδας. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας απέκτησαν κατὰ καιροὺς μεγάλην ἐπιβολὴν καὶ ἐξουσίασαν πολλὰς χώρας, ἰδίως τὴν Ἰταλίαν.

Ἀπὸ τοῦ 13ου ὅμως αἰῶνος αἱ ὑπεράνω τῶν ἔθνῶν ἐξουσίαι αὐταὶ ὑποχωροῦν. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία ἐξασθενεῖ διὰ τῆς ἐπεκτάσεως καὶ ἐνισχύσεως τῶν μικρῶν κρατῶν καὶ μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς οἰκογενείας τῶν Στὰουφεν (1250) ἡ ἐξουσία τῆς καταντᾷ σκιώδης. Ὁ Πάπας, πρόσφυξ ἡ αἰχμάλωτος τῶν Γάλλων βασιλέων εἰς τὴν Ἀβινιὸν (ἀπὸ τοῦ 1309-1377), βλέπει νὰ διαλύεται τὸ ὄνειρον τῆς παγκοσμίου μοναρχίας.

Ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν μεσαιωνικῶν ἐξουσιῶν, προβάλλει ἡ ὀρμὴ τῶν λαῶν νὰ συγκροτηθοῦν εἰς ἔθνικα κράτη. Ἀσθενὴς ἀκόμη καὶ

άκαθόριστος ή τάσις αὐτή, ἐμπλέκεται κατ' ἄρχας εἰς πολλὰ κωλύματα. Τὰ συμφέροντα τῶν ἡγεμόνων ἀλλαχοῦ βοηθοῦν τήν κίνησιν, ἀλλαχοῦ ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς αὐτήν. Ἀποτελεσματική εἶναι εἰς ὠρισμένας χώρας, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Ἀγγλίαν, αἱ ὁποῖαι συμπληρώνουν τήν ἔθνικήν των ἔνωσιν καὶ ἀναπτύσσονται εἰς μεγάλα κράτη. Ἀνυπέρβλητα προσκόμματα συναντᾷ εἰς τήν Γερμανίαν καὶ τήν Ἰταλίαν.

Ἐξακολουθοῦν ὁμως οἱ ἡγεμόνες νὰ θέτουν τὰ δυναστικά συμφέροντα ὑπεράνω τοῦ συμφέροντος τῶν λαῶν. Χῶραι καὶ λαοὶ κληρονομοῦνται, δίδονται ὡς προίξ, ἢ ἀνταλλάσσονται εἴτε προσαρτῶνται διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὄπλων. Ἡ Εὐρώπη λοιπὸν ταράσσεται ἀπὸ δυναστικούς πολέμους, οἱ ὅποιοι περιπλέκονται πρὸς τὰς θρησκευτικὰς διενέξεις καὶ τὸ σύνολον τῶν συγκρούσεων αὐτῶν δίδει τήν χαρακτηριστικὴν μορφήν εἰς τὸν Ἰβὸν αἰῶνα.

II. ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία

Προέλευσις. Ἡ Γερμανία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες εἶχον διαφόρους τίτλους (βασιλεῖς, δούκες, κόμιτες κλπ.). Τὸν 10ον αἰῶνα, πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Οὐγγρων, οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἠσθάνθησαν τήν ἀνάγκην νὰ ἐνωθοῦν ὑπὸ κοινὸν ἄρχοντα, ὁ ὅποιος νὰ διευθύνῃ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐξέλεξαν τὸν ἰσχυρότατον ἡγεμόνα τῆς ἐποχῆς, τὸν Ἑρρίκον τῆς Σαξονίας, ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τῆς Γερμανίας (919 - 936). Ἀπὸ τότε τὰ γερμανικὰ κράτη ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀγία Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Οἱ σημαντικώτεροι γερμανοὶ ἡγεμόνες, ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν κατ' ἄρχας, βραδύτερον ὀκτώ, οἱ καλούμενοι ἐκλέκτορες, ἐξέλεγον ἐκάστοτε ὡς αὐτοκράτορα ἓνα ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, τὸν ἰσχυρότερον συνήθως, ὁ ὅποιος ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἡγεμὼν τῆς ἐπικρατείας του μὲ τὸν παλαιὸν τίτλον του καὶ συγχρόνως εἶχε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα.

Οἱ Ἀψβούργοι. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία, ἐνῶ κατὰ

τούς τελευταίους αιώνας τῶν μέσων χρόνων εἶχε περιπέσει εἰς ἀφάνειαν, ἤρχισε πάλιν νὰ ἀκμάζη κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, μὲ τοὺς Ἀψβούργους ἐπὶ κεφαλῆς.

Ἀπὸ τὸ τέλος δηλαδή τοῦ 14ου αἰῶνος ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἐκλέγουν αὐτοκράτορας κανονικῶς πρίγκιπας ἀπὸ τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον (Habsburg). Οἱ Ἀψβούργοι ἦσαν ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας καὶ εἶχον τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιδουκός. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος ἔγινε κύριος ἐκτεταμένων χωρῶν διὰ κληρονομίας καὶ πρὸ πάντων δι' ἐπιτυχῶν ἐπιγαμιῶν.

Μαξιμιλιανὸς Α' (1493 - 1519), εὐφυῆς καὶ δραστήριος, ἦτο ἄξιον τέκνον τῆς Ἀναγεννήσεως. Μορφωμένος, κομψός, εὐγλωττος, συγγραφεὺς καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων, καλὸς στρατηγὸς καὶ δημοφιλής, ἔλαβε διὰ τοῦ γάμου του μὲ τὴν κληρονόμον τῆς Βουργουνδίας (Bourgogne) ὡς προῖκα τὸ Ἄρτοά, τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, τὸ Λουξεμβούργον καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν (Franche Comté). Νυμφεύσας τὸν υἱὸν του Φίλιππον μὲ τὴν Ἰωάνναν τὴν Τρελλήν, κληρονόμον τῶν βασιλείων τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας, κατῴρθωσε νὰ περιέλθῃ εἰς τὸν οἶκόν του ἡ Ἰσπανία, ἡ μεσημβρινὴ Ἰταλία καὶ ἡ Ἀμερική. «Ἄς κάμουν πόλεμον ἄλλοι· σύ, εὐτυχῆς Αὐστρία, νυμφεύου!» ἔλεγε λατινικὸν ἐπίγραμμα τῆς ἐποχῆς (della gerant alii, tu, felix Austria, nube).

Κάρολος Ε' (1519 - 1556). Ὁ Κάρολος Ε', υἱὸς τῆς Ἰωάννας τῆς Τρελλῆς καὶ τοῦ Φιλίππου, υἱοῦ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας 16 ἐτῶν. Ὅταν μετ' ὀλίγον ἐχίρηνε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ὁ θρόνος τῆς Γερμανίας, οἱ ἐκλέκτορες ἔσπευσαν νὰ ἐκλέξουν αὐτόν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν Φραγκίσκον Α' τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος ἦτο συνυποψήφιος, ὡς συγγενέων ἐπίσης πρὸς τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον.

Ὁ Κάρολος ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ε' (Carolus Quintus, Charles Quint) ἔγινεν ὁ πρῶτος ἤρως τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀψβούργων. Ὑπερήφανος, ψυχρὸς, ὑπολογιστικὸς, ὑποκριτὴς, πείσμων ὅμως, τολμηρὸς καὶ σταθερὸς εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς τύχης, εἶχε θαυμαστὴν εὐκολίαν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ χάρισμα τῆς γλωσσομαθείας. Ὡμίλει τὴν γλῶσσαν ὅλων τῶν ὑπηκόων του, γερμανικά, ἰσπανικά, ἰταλικά, φλαμανδικά, τσεχικὰ καὶ οὐγγρικά.

Αἱ κτήσεις του ἦσαν ἀπέραντοι. Ὡς βασιλεὺς τῆς Ἰσπανί-

ας έξουσίαζε την 'Ισπανίαν, την Νεάπολιν και Σικελίαν και τὰς ἀπεράντους κτήσεις τῆς Ἀμερικῆς, ἐπίσης τὰς Κάτω Χώρας, τὰς κτήσεις τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας· ὡς ἀρχιδουξ τῆς Αὐστρίας τὰς κληρονομικὰς κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, τὴν Αὐστρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν ἀπὸ τοῦ 1526 τὸ βασίλειον τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βοημίας, καὶ ἦτο συγχρόνως αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Δικαίως ἔλεγον ὅτι εἰς τὸ κράτος τοῦ ὁ ἥλιος δὲν δύει.

35. Κάρολος Ε΄

Ἡ βασιλεία του συνέπεσε μὲ ἐξαιρετικῶς δραματικὰ γεγονότα, τὴν διάδοσιν τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν προέλασιν τῶν Τούρκων πρὸς τὴν Εὐρώπην. Αἱ κυριαρχικαὶ καὶ κατακτητικαὶ τάσεις του ἀφ' ἑτέρου ἐδημιούργησαν μεγάλης σημασίας γεγονότα εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ ὄνειρον τοῦ Καρόλου ἦτο νὰ κάμῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντρίψῃ τὴν ἀντίστασιν τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ σχέδιά του ἀνησύχησαν τοὺς γείτονες, περιῆλθεν εἰς μακρὸν πόλεμον πρὸς τὸν Φραγκίσκον Α' τῆς Γαλλίας, προεκάλεσε συνασπισμοὺς ἐναντίον του, ἡ δὲ θρησκευτικὴ πολιτικὴ του ἐξήγειρε σειρὰν ἐσωτερικῶν ταραχῶν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ὁ Κάρολος δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοποὺς του, κατελήφθη ἀπὸ μελαγχολίαν, ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἐμοίρασε τὸ κράτος του μεταξὺ τοῦ ἀδελφοῦ του Φερδινάνδου καὶ τοῦ υἱοῦ του Φιλίππου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἔλαβε τὴν Γερμανίαν καὶ ὁ δεῦτερος τὴν Ἰσπανίαν. Ἐξηκολούθησεν ὅμως νὰ διευθύνῃ ἀπὸ τὰ παρασκήνια.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Καρόλου Φερδινάνδος Α' (1558 - 1564), Μαξιμιλιανὸς Β' (1564 - 1576) καὶ Ροδόλφος Β' (1576 -

36. 'Η Εὐρώπη καὶ ἡ Γερμανία ἐπὶ Καρόλου τοῦ Ε΄

1612) ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον φιλόδοξοι καὶ ὀλιγώτερον λαμπροί, ἐκυβέρνησαν ὅμως μὲ σύνεσιν καὶ μετριοπάθειαν. Εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἦσαν ὀλιγώτερον φανατικοί. Ὁ Μαξιμιλιανὸς Β΄, ἀνεκτικώτερος καὶ μὲ εὐρύτερον πνεῦμα, ἐπροστάτευσε τοὺς καλλιτέχνας καὶ τοὺς λογίους.

Γ α λ λ ί α

Σύστασις τοῦ Κράτους. Ἡ Γαλλία εἶχε τὸ πλεονέκτημα νὰ κατοικῆται ἀπὸ ὁμοιογενῆ πληθυσμόν. Ὁ βασιλικὸς οἶκος δὲν εἶχε διακοπὴν, ἀλλὰ ἔδωσε σειρὰν ἐπιβλητικῶν βασιλέων, ὥστε εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν ἐπῆλθε παράλυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ὅπως ἔγινε τοῦτο εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Ἡ χώρα τούναντιον συνεσφίγγετο περὶ τὸν βασιλικὸν οἶκον.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἑκατονταετοῦς πολέμου (1453) ἐξαιρετικὰ γεγονότα ἐνίσχυσαν τὴν ἐξουσίαν τῶν γάλλων βασιλέων.

Οἱ βασιλεῖς τοῦ 15ου αἰῶνος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 15ου αἰῶνος σειρά δραστηρίων βασιλέων ἐθεμελίωσε τὴν βα-

σιλικήν ἔξουσίαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Κάρλος Ζ' (1422 - 1461), ἐνῶ εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀγγλων εἶχε δεῖξει ἀσύγγνωστον χαλαρότητα, ἐφάνη δραστήριος καὶ ὀργανωτικὸς μετὰ τὴν εἰρήνην. Ἔλαβεν ἀστοὺς συμβούλους καί, στηριζόμενος εἰς τὰ καλῶς ὀργανωμένα οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, ἐδημιούργησε πρῶτος μετὰ τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης μόνιμον στρατόν, καλῶς μισθοδοτούμενον, καὶ ἐγκατέστησε φρουροὺς εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἐπέβαλε φόρους χωρὶς νὰ ζητῇ τὴν ἔγκρισιν τῶν γενικῶν τάξεων. Διὰ συμβάσεως ἀπὸ τὰς ἐπεμβάσεις τοῦ Πάπα. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἢ Γαλλία παρουσιάσθη τὸν ἰσχυρότερον στρατιωτικῶς κράτος τῆς Εὐρώπης.

Τὴν προσπάθειάν του ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς του Λουδοβίκος ΙΑ' (1461 - 1483), σκληρὸς καὶ ὕπουλος, ὅπως ὁ πατήρ του, νευροπαθὴς, φιλόδοξος καὶ ἐκδικητικὸς, ἔκαμεν ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ τῶν ἰσχυρῶν εὐγενῶν τῆς χώρας, οἱ ὅποιοι διωργάνωσαν πολλὰς συνωμοσίας καὶ ἐξεγέρσεις ἐναντίον του. Ὁ Λουδοβίκος ἐκινδύνευσεν, ἀλλὰ διὰ τῆς διπλωματίας του κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ. Ἐξωλόθρευσε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, τέλος τὸν ἰσχυρὸν καὶ ἐπικίνδυνον δοῦκα τῆς Βουργουνδίας Κάρολον (Charles le Téméraire) καὶ συνήνωσε τὰς κτήσεις του μετὰ τῶν κτήσεων τοῦ στέμματος. Ἐβοήθησε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ ἐδιπλασίασε τὰ εἰσοδήματα τοῦ δημοσίου δι' ἐπιμελοῦς διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν. Ἀπεμάκρυνε τοὺς συμβούλους καὶ ἐκυβέρνησε προσωπικῶς καὶ αὐταρχικῶς. Κληρὸς, εὐγενεῖς, ἄστοι καὶ λαὸς ἐδοκίμασαν τὴν ἐπιβολὴν τῆς αὐθαιρεσίας του. Ὁ Λουδοβίκος ἦτο ἐπίφοβος, ὄχι ἀγαπητός.

37. Πόλις τῆς Γαλλίας τοῦ 16ου αἰῶνος
(Ἡ Ἀνζέ, Angers, Χαλκογραφία τῆς ἐποχῆς)

38. Φραγκίσκος Α'
(Παρίσι, Μουσείον τοῦ Λούβρου)

Ἡ ἀπολυταρχία ἐγένεον ἠπιωτέρα ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Καρόλου Η' (1483 - 1498) καὶ Λουδοβίκου Β' (1498 - 1515). Στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἰσχύος τῆς χώρας, οἱ δύο ἡγεμόνες ἐσκέφθησαν δι' ἑξωτερικὰς κατακτήσεις, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ τῶν αὐτῶν περιέπλεξε τὴν Γαλίαν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Πάπαν, τὸν αὐτοκράτορα καὶ βραδύτερον καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας.

Οἱ Ἰταλικοὶ πόλεμοι διήρκεσαν 21 ἔτη (1494 - 1515), ἐξετροχίασαν τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλίας καὶ ἐσπατάλησαν ἀσκόπως καὶ ἐπιβλαβῶς τὴν δύναμιν τῆς χώρας.

Φραγκίσκος Α' — Ἑρρίκος Β'. Ὁ Φραγκίσκος Α' (1515 - 1547), ἦτο φιλομαθής, ταχὺς εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ εἰς τὴν ἀπόφασιν καὶ ἀνῆλθε νεώτατος εἰς τὸν θρόνον. Ἡ βασιλεία του εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὀνομαστοτέρας τῆς γαλλικῆς ἱστορίας, διότι συνέπεσεν εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἐφρόντισε μὲ ἀγάπην. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ἡ Αὐλὴ ἔλαβον μεγίστην λαμπρότητα. Ὀνομαστὸς ἐγένε διὰ τοὺς μακροὺς καὶ περιπετειώδεις πολέμους τοῦ πρὸς τὸν Κάρολον Ε', τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, καὶ διὰ τὴν συνεννόησιν μὲ τὸν περίφημον Σουλτάνον τῶν Τούρκων Σουλεϊμάν τὸν Μεγαλοπρεπῆ.

Ὁ υἱὸς του Ἑρρίκος Β' (1547 - 1559) ἦτο ὀλιγώτερον λαμπρὸς, ἀλλὰ σοβαρύτερος καὶ ἐξηκολούθησε μὲ μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν τοὺς πολέμους τοῦ πατρὸς του. Διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς Βρετάνης, τοῦ Μέτς, τῆς Τούλ, καὶ τοῦ Καλαί, τὸ ὁποῖον ἀφήρесе τελειωτικῶς ἀπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ, ἔδωσε μεγάλην συνοχὴν εἰς τὴν Γαλίαν. Ἡ διοίκησις ἠσκέιτο διὰ τοῦ συμβουλίου τοῦ βασιλέως

εις τὸ κέντρον καὶ διὰ τῶν συμβουλιῶν τῶν νομαρχῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἡ δικαιοσύνη, ἡ φορολογία καὶ τὸ δικαίωμα πολέμου περιήλθον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὸν βασιλέα.

Ἀπὸ τοῦ 1461 μέχρι τοῦ 1560, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐνὸς αἰῶνος, ἡ Γαλλία ἔγινεν αὐστηρῶς συγκεντρωμένον κράτος. Ἡ φεουδαρχία, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Μεσαίωνα διέσπα τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους, ἔχασε τὴν δύναμίν της. Διὰ τοῦτο τὸ γαλλικὸν κράτος κατώρθωσε νὰ ὑπερικήσῃ τὰς σκληρὰς δοκιμασίας τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνος.

Ἰσπανία

Προέλεσις. Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς χερσονήσου Ἰβηρης ἐξελατινίσθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Οἱ Βησιγότθοι, οἱ ὁποῖοι τὸν καιρὸν τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν γερμανικῶν λαῶν κατέλαβον τὴν χώραν, ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς παλαιούς κατοίκους, ὥστε οἱ Ἰσπανοὶ ἐξακολουθοῦν μέχρι σήμερον νὰ ὁμιλοῦν μίαν ἀπὸ τὰς νεολατινικὰς γλώσσας.

Τὸν 8ον αἰῶνα ἦλθον οἱ Ἄραβες, ἐνίκησαν τοὺς Βησιγόθους, κατέλαβον τὰ εὐφορώτερα μέρη τῆς χώρας καὶ περιώρισαν τοὺς χριστιανούς εἰς τὰς ὄρεινὰς περιοχάς. Ἐκεῖ οἱ χριστιανοὶ ἵδρυσαν κράτη, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς πολεμιστάς, καὶ διετέλουν εἰς διηνεκεῖς πολέμους πρὸς τοὺς Ἄραβας, ὅπως ὠνομάσθησαν οἱ ἀφρικανοὶ ἐπιδρομεῖς.

Οἱ Μουσουλμάνοι εἰσήγαγον τὸν ἀνατολικὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐκαλλιέργησαν μὲ ἐπιμέλειαν τὴν γῆν, εἶχον ἐξαιρετικὸν σύστημα ὑδρεύσεως, προήγαγον τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἔκτισαν ἐξαιρετικούς οἰκοδομάς, ὅπως τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλάμπρας εἰς τὴν Γρενάδαν (13ος αἰών).

Τὸν 11ον αἰῶνα διελύθη τὸ χαλιφᾶτον τῆς Κορδοῦης καὶ προήλθον διάφορα μουσουλμανικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα περιήλθον εἰς πόλεμον πρὸς ἄλληλα. Οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἐπωφελήθησαν ἀπ' αὐτὸ καὶ ἐξέτειναν τὰς κτήσεις των πρὸς νότον. Ὁ πόλεμος τῶν χριστιανῶν τῆς Ἰσπανίας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν ἦτο συμπαθῆς εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης, εἶδος σταυροφορίας, καὶ ἐνισχύετο ἀπὸ τὸν Πάπαν.

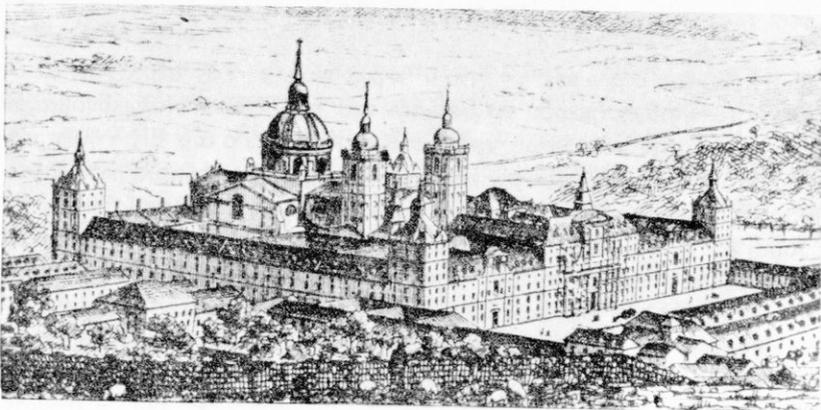
Ἡ ἐνωσις τῆς Ἰσπανίας. Ἰσαβέλλα-Φερδι-

νά νδ ος. Τὸν 15ον αἰῶνα τὰ δύο χριστιανικά κράτη, τῆς Καστίλλης, καὶ τῆς Ἀραγωνίας, παρουσίαζον ἀρκετὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ βασίλισσα τῆς Καστίλλης Ἰσαβέλλα ἦτο ἐνεργητικὴ, εὐσεβὴς, μὲ βλέψεις, αἱ ὁποῖαι ἔφθανον πέραν τῶν μικρῶν ἐδαφικῶν ἐπιτυχιῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδος ἦτο ρωμαλέος, δεξιός, πονηρός, καὶ φιλόδοξος. Οἱ δύο ἡγεμόνες συνεζεύχθησαν καὶ ἤνωσαν τὰ κράτη των (1469), δηλαδὴ τὰ τέσσαρα πέμπτα τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου. Ἀνέλαβον τότε μὲ περισσοτέραν διάθεσιν καὶ μεγαλύτερα μέσα τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Μουσουλμάνων. Ἐχρειάσθησαν δέκα ἔτη διὰ νὰ καταβάλουν τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τῆς πρωτεύουσας των Γρενάδας. Ἡ πτώσις τοῦ τελευταίου προπυργίου τῶν Μωαμεθανῶν (1492) εἶχε τεραστίαν ἀπήχησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ἦτο μία ἀνακούφισις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἀνησυχητικὴν ἐξάπλωσιν τῶν Ὀθωμανῶν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ Πάπας ὠνόμασε τὸν Φερδινάνδον Καθολικόν.

Οἱ δύο βασιλεῖς, ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα, ἤνωσαν ὅλην τὴν χερσόνησον, πλὴν τῆς Πορτογαλίας, ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των. Ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἀναπτυσσομένην ἀστικήν τάξιν καὶ συνέτριψαν τοὺς εὐγενεῖς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐδημιούργησαν ἰδιαιτέρον δικαστήριον, τὴν Ἰερὰν Ἐξέτασιν, τὸ ὁποῖον κατεδίωξε τοὺς ἀνυποτάκτους φεουδάρχας.

Ἡ Σικελία καὶ ἡ Σαρδηνία ἀνήκον ἀνεκάθεν εἰς τὸν οἶκον τῆς Ἀραγωνίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ 16οῦ αἰῶνος ὁ Φερδινάνδος κληρονομικῶς δικαιώματι κατέλαβε τὸ κράτος τῆς Νεαπόλεως, ἐνῶ ὁ Κολόμβος εἶχεν ἀνακαλύψει τὴν Ἀμερικὴν. Ἐφάνη τότε ὅτι ἀνοίγεται εὐρὺ μέλλον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία πράγματι ἔφθασεν εἰς μεγάλην λαμπρότητα ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου τῶν δύο βασιλέων Κάρολου.

Κάρολος Α'. Ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα κληρονόμον εἶχον μίαν κόρην, τὴν λεγομένην Ἰωάνναν Τρελλήν, τὴν ὁποῖαν συνεζεύχθη (1496) ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Φίλιππος (βλ. σελ. 68). Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατήγετο ὁ Μαξιμιλιανός, ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὸν ἰσπανικὸν θρόνον. Ἀπὸ τὸν γάμον τοῦτον ἐγενήθη τὸ 1500 ὁ διάσημος Κάρολος Α' (1516 - 1556), ὁ ὁποῖος τὸ

39. Τὸ Ἐσκουριάλ

1519 ἐξελέγη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ὡς γόνος τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, καὶ ἔγινεν ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρλος Πέμπτος (βλ. σελ. 68). Συνήνωσε μὲ τὰς κτήσεις τῆς Ἰσπανίας τὰς ἀπεράντους κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ ἐπεδίωξε νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν.

Φίλιππος Β'. Ὁ Φίλιππος Β' (1556 - 1598), υἱὸς τοῦ Καρόλου καὶ διάδοχός του ἐπὶ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, ἦτο ὁ πλουσιώτερος καὶ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς ἐποχῆς του εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐξουσίαζε, πλὴν τῆς Ἰσπανίας, τὰς Κάτω Χώρας (Βέλγιον καὶ Ὀλλανδίαν), τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, τὴν Σικελίαν καὶ τὸ Μεδιόλανον καὶ κατεῖχεν ἀπεράντους χώρας εἰς τὴν Ἀμερικὴν, διέθετε δὲ ἀφθόνουσ πόρους, στρατὸν καὶ στόλον.

Ψυχρὸς καὶ δυσπρόσιτος, ἐργατικὸς εἰς ἄκρον ὡς ὁ πατὴρ του, βραδύς ὁμως εἰς τὴν ἐργασίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν σκέψιν, ἔζησε μονήρη βίον εἰς τὰ ὀνομαστὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἐσκουριάλ (Escorial), τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Προσηλωμένος, ὅπως ὁ πατὴρ του, εἰς τὴν καθολικὴν θρησκείαν, μὴ ἔχων ὁμως τὴν πολιτικότητα ἐκείνου, ἐνόμιζεν ὅτι ἐκτελεῖ θεάρεστον πρᾶξιν καταδιώκων τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἔλαβε ζωηρὸν μέρος εἰς τὰς θρησκευτικὰς διαμάχας τῆς ἐποχῆς, κατεδίωξε τοὺς ἀλλοδόξους πάσης ἀποχρώσεως εἰς τὸ κράτος του καὶ περιεπλάκη εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους, οἱ ὁποῖοι ἐξήντηλσαν τὴν δύναμιν τῆς Ἰσπανίας.

Ό λ λ α ν δ ί α

Ἡ διαμόρφωσις τοῦ κράτους. Τὰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν σήμερον τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, ὠνόμαζον κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων Κά τ ω Χ ὠ ρ α ς. Εἰς τὴν πρῶτην κατοικοῦν γαλλόφωνοι, εἰς τὴν δευτέραν δραστηρία καὶ ἐργατικὴ γερμανικὴ φυλὴ, ἡ ὁποία ὀμιλεῖ κλάδον τῆς γερμανικῆς. Ἡ εὐνοϊκὴ θέσις τῆς χώρας εἰς τὴν ἐκβολὴν μεγάλων ποταμῶν (Ρήνου, Μάας, Σέλδε) καὶ τὸ σχεδὸν μονοπωλιακὸν μεταπρατικὸν ἐμπόριον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐπλούτισαν τὴν χώραν καὶ ἀνέπτυξαν εἰς αὐτὴν εὐ π ο ρ ο ῦ σ α ν ἀστικὴν τάξιν. Αἱ Κάτω Χῶραι, ἀνήκουσαι εἰς τὸ στέμμα τῆς Βουργουνδίας, περιῆλθον δι' ἐπιγαμίας εἰς τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν Φίλιππον Β' τῆς Ἰσπανίας.

Ἡ μεταρρυθμίσις διεδόθη εἰς αὐτὰς ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Ἰδίως ὁ Καλβινισμὸς ἀπέκτησε φανατικούς ὁπαδοὺς.

Ἡ ἀ ν ε ξ α ρ τ η σ ί α. Ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Φιλίππου νὰ ἐκριζώσῃ τὴν αἵρεσιν, ὅπως ἀπεκάλει τὴν μεταρρυθμίσιν, προεκάλεσε τὴν ἐξέγερσιν εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας, ἐνῶ τὸ καθολικὸν Βέλγιον ἔμεινε πιστὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Αἱ ἑπτὰ βόρειοι ἐπαρχίαι ἐσημάτισαν, τὸ 1579, τὴν Ἐνωσιν τῆς Οὐτρεχτ καί, τὸ 1581, ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἡ ἀνακήρυξις ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, διότι εἰς αὐτὴν πρῶτην φορὰν ἐμφανίζεται ἡ ἰδέα τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τοῦ ἡγεμόνος, καθὼς καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀντιστάσεως.

« Ὁ Λαὸς δὲν ἐπλάσθη χάριν τοῦ ἡγεμόνος, ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν χάριν τοῦ λαοῦ, διότι χωρὶς τὸν λαὸν δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἡγεμὼν. Ἔργον τοῦ ἡγεμόνος εἶναι νὰ κυβερνᾷ τοὺς ὑπηκόους μὲ δικαιοσύνην καὶ ἐπιείκειαν καὶ νὰ τοὺς ἀγαπᾷ ὡς πατὴρ τὰ τέκνα του... Ἄν δὲν τοὺς μεταχειρίζεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ ὡς δούλους, τότε παύει νὰ εἶναι ἡγεμὼν καὶ γίνεται τύραννος. Οἱ ὑπήκοοί του ὁμῶς ἔχουν τὸ δικαίωμα, μετὰ νόμιμον ἀπόφασιν τῶν ἀντιπροσώπων των, ἂν δὲν μὲνη πλεόν ἄλλο μέσον νὰ ἐπιτύχουν ἀπὸ τὸν τύραννον ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας διὰ τὴν ζωὴν καὶ περιουσίαν, διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα, νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν (Διακήρυξις ἐλευθερίας, 26 Ἰουλίου 1581).

Αἱ Ἠ ν ω μ έ ν α ι Ἐ πα ρ χ ί α ι, μετὰ μακρὸν καὶ περιπετειώδη ἀγῶνα ὀγδοήκοντα περίπου ἐτῶν, ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συνθήκης τῆς Βεστφαλίας (1648) ὡς ἀνεξάρτητον κράτος, τὸ

όποιοι από την μεγαλύτεραν και επικρατετέραν έπαρχίαν ώνομάσθη 'Ολλανδία.

Τò óμοσπονδιακόν σύστημα. 'Η 'Ολλανδία έδωσεν εις την Εύρώπην τò παράδειγμα του όμοσπονδιακού κράτους. Αί έπαρχίαι διετήρησαν την αυτοδιοίκησιν των, τὰς έπαρχιακάς τάξεις, δηλαδή συμβούλιον αντιπροσωπείας τών πόλεων, και τους Διοικητάς των. Τήν άνωτάτην όμως έξουσίαν τών 'Ηνωμένων 'Επαρχιών είχον αί Γενικαί τάξεις, ώς νομοθετική έξουσία, και τò 'Ανώτερον Συμβούλιον με τον Κυβερνήτην (Stathouder), ώς εκτελεστική. Τò άξίωμα του Κυβερνήτου έγινε κληρονομικόν εις την οίκογένειαν τής 'Ορανίας, τής οποίας οί άρχηγοί είχον προσφέρει μεγάλας υπηρεσίας κατά τον άγώνα υπέρ τής έλευθερίας. 'Ως διοικητής του στρατού και του στόλου ο κυβερνήτης ήτο ο άνώτατος άρχων τής χώρας και οί 'Οράνιοι απέκτησαν ήγεμονικήν έξουσίαν.

Τò άποικιακόν κράτος, ή άκμή. Εις τò νέον κράτος ήκμασε τò έμπόριον, ιδίως τò μεταπρατικόν, και αί τέχναι. Τò χρηματιστήριον του *Αμστερνταμ (1609) έγινε μεγάλη χρηματαγορά. 'Η έξασθένεισις τής 'Ισπανίας επέτρεψεν εις τους 'Ολλανδούς νά ιδρύσουν εκτεταμένον άποικιακόν κράτος. 'Ιδρυσαν άποικίας εις την Κεϋλάνην, εις τὰς νήσους τής Σόνδης, εις την Νότιον 'Αφρικήν ('Ακρωτήριο) και εις την θέσιν τής σημερινής Νέας 'Υόρκης έκτισαν τò Νέον *Αμστερνταμ.

Δύο έμπορικά και ναυτικά εταιρείαι, ιδρυθείσαι κατά την άρχήν του 17ου αιώνος, ή 'Εταιρεία τών 'Ανατολικών 'Ινδιών (1602) και ή 'Εταιρεία τών Δυτικών 'Ινδιών (1621), 20.000 πλοία και 168.000 ναυτικοί, με τò *Αμστερνταμ ώς κέντρον, υπηρέγουν την συγκοινωνίαν εις όλας τὰς θαλάσσας του κόσμου.

'Αποτέλεσμα τής οικονομικής άκμής και τής γνωριμίας του κόσμου ήτο ή άνύψωσις του όλλανδικού λαού από πολλὰς άπόψεις. Τήν πνευματικήν άνάπτυξιν έβοήθησεν ή ίδρυσις του Πανεπιστημίου του Λάϊντεν (Leiden), όπου έδίδαξεν ο περίφημος φιλόλογος και νομικός Ούγκο Γκρότιους (Hugo Grotius), ο οποίος άνενέωσε την περι φυσικού δικαίου διδασκαλίαν τών αρχαίων 'Ελλήνων, ώνειρεύετο την Ένωσιν τής Εύρώπης εις μίαν μεγάλην

Ὁμοσπονδίαν καὶ ὑπεστήριξαν ὅτι τὸ κράτος εἶναι συμβόλαιον μεταξὺ κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων. Εἰς τὴν Ὀλλανδίαν ἔζησεν ὁ Ἑβραῖος φιλόσοφος Σπινόζα, ὁ καταδικωμένος ἀπὸ τοὺς ὁμοθρήσκους του, καὶ ἐκεῖ ἐδημιουργήθησαν μερικά ἀπὸ τὰ ἐξοχώτερα ἔργα ζωγραφικῆς.

Ἄ γ γ λ ί α

Προέλευσις. Τὸ δραστήριον ἀγγλικὸν ἔθνος προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν παλαιότερων κατοίκων τῆς μεγάλης Βρετανίας, τῶν Βρεττανῶν, ἐκ τοῦ κελτικοῦ κλάδου τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς φυλῆς, μετὰ τοῦ ὀρμητικοῦ γερμανικοῦ φύλου τῶν Ἀγγλοσαξόνων, οἱ ὅποιοι περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος μ.Χ. μετηνάστευσαν ἀπὸ τὴν βόρειον Γερμανίαν εἰς τὴν Μ. Βρεττανίαν καὶ ἱδρυσαν εἰς αὐτὴν διάφορα κράτη. Κατὰ τὰς ἀρχὰς ἤδη τῶν μέσων χρόνων οἱ Ἀγγλοι ἦσαν ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένοι.

Βραδύτερον ὑπέστησαν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῶν Γάλλων, ἰδίως ὅταν οἱ δουῖκες τῆς Νορμανδίας (Γουλιέλμος ὁ κατακτητῆς, 1066) ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ Διοίκησις. Τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα ἐπεκράτησε καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλ' ἡ βασιλεία ἔμεινε πάντοτε ἀρκετὰ ἰσχυρά, διότι ἡ ἀριστοκρατία οὐδέποτε ἔγινε κυρίαρχος εἰς τὴν χώραν καὶ οἱ κόμητες ἦσαν μᾶλλον ὑπάλληλοι τοῦ βασιλέως.

Τὸ Κοινοβούλιον εἶναι τὸ ἰδιάζον γνῶρισμα εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς Ἀγγλίας. Παρὰ τὴν βασιλικὴν δηλαδὴ ἐξουσίαν, ἀνεπτύχθη Συμβούλιον τῶν γαιοκτημόνων (Parlement), τὸ ὅποιον εἶχε γνῶμην ἰδίως ἐπὶ φορολογικῶν ζητημάτων. Ὁ βασιλεὺς δηλαδὴ δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ σώματος τούτου, τὸ ὅποιον τοιοῦτοτρόπως περιώριζε τὴν ἐξουσίαν του. Ὄταν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων τὸν 13ον αἰῶνα, ἐπεχείρησε νὰ καταργήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦτο, οἱ εὐγενεῖς ἐξηγέρθησαν καὶ τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ ἐπικυρώσῃ τοῦτο δι' ἐπίσημον ἐγγράφου, τῆς Magna Charta (1215), ἡ ὁποία εἶχε σοβαρωτάτην σημασίαν εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος.

Ἐξωτερικοὶ καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας περιεπλάκη-

σαν εις μακρότατον πόλεμον πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος διήρκεσε μετὰ διαλειμμάτων περισσότερον ἀπὸ 100 ἔτη καὶ ὠνομάσθη Ἑκατονταετής πόλεμος (1337 - 1453). Μετὰ πολλὰς φάσεις καὶ περιπετείας οἱ Ἄγγλοι, οἱ ὅποιοι εἶχον καταλάβει σημαντικὸν μέρος τῆς Γαλλίας, ἐξεδιώχθησαν ἐξ αὐτῆς. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀπήλλαξε τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὴν ξένην ἐπιδρομὴν καὶ δὲν ἦτο ὀλιγώτερον εὐεργετικὸν διὰ τὴν Ἀγγλίαν, διότι ἐσώθη ἀπὸ τὰς περιπετείας καὶ τὴν σπατάλην τῶν δυνάμεων τῆς εἰς ἄσκοπον πόλεμον, συνεκεντρώθη εἰς ἑαυτὴν καὶ ἔστρεψε τὴν δραστηριότητά τῆς πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν, τὴν θάλασσαν, ὅπου ἐπεφυλάσσετο δι' αὐτὴν λαμπρότατον μέλλον, καθὼς καὶ εἰς τὰ ζητήματα τῶν δύο γειτονικῶν κρατῶν, Σκωτίας καὶ Ἰρλανδίας.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα τριάκοντα ἔτη ἡ Ἀγγλία ἐταράχθη ἀπὸ αἰματηρὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἕνεκα τῆς ἀντιθέσεως τῶν δύο βασιλικῶν οἰκῶν Λανκαστερ καὶ Ἰόρκ διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου, τὸν ὀνομασθέντα Πόλεμον τῶν Δύο Ρόδων (1455 - 1485), ὁ ὅποιος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐξαφάνισιν μεγάλου μέρους τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τοῦ Κοινοβουλίου καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἐνίσχυσιν τῆς βασιλείας.

Ἡ βασιλεία τὸν 16ον αἰῶνα. Ὁ Ἑρρίκος Ζ' Τυδώρ (Tudor, 1485 - 1509) ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ ἔστερέωσε τὴν οἰκογένειαν τῶν Τυδώρ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὥστε ὁ ἄμεσος διάδοχος του ἦτο ἰσχυρὸς ἡγεμῶν.

Ὁ Ἑρρίκος Η' (1509 - 1547) εἶναι ὁ περίφημος ἄγγλος βασιλεὺς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Δεκαοκτῶ ἐτῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου, προικισμένος μὲ ἐξαιρετικὰ χαρίσματα, νεότητα, κάλλος, ἀθλητικὴν ρώμην καὶ δεξιότητα, ἀντίληψιν διὰ τὴν τέχνην, τὴν ἀνθρωπιστικὴν παιδείαν, τὴν θεολογίαν καὶ τὰς ξένας γλώσσας, ἀλλὰ θρησκώληπτος συγχρόνως, νωχελής, φιλόδοξος, ὥστε νὰ θέλῃ νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ μέρος τῆς Εὐρώπης ἔκτος τῆς Ἀγγλίας, εἶχεν ἀνήσυχον καὶ παραχώδη βασιλείαν. Αἱ διαζεύξεις καὶ οἱ ἐξγάμοι του ἐξέθεσαν τὴν δυναστείαν του. Εἶχε συζευχθῆ εἰς πρῶτον γάμον μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ Πάπα τὴν νύμφην του, σύζυγον τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του, Αἰκατερίνην πριγκίπισσαν τῆς Ἀραγωνίας, ἀδελφὴν τοῦ Καρόλου Ε'. Μετὰ 18 ἔτη (1527) ἀντελήφθη ὅτι τὰ ἱερὰ κείμενα δὲν ἐπέ-

40. 'Ερρίκος Η'
('Αγγλία, άνάκτορα του Ουίνδσορ)

γάλην σκληρότητα πρὸς τοὺς ἀντιτιθεμένους.

'Εδουάρδος ΣΤ'. 'Ο 'Εδουάρδος ΣΤ' (1547 - 1553), υἱὸς τοῦ 'Ερρίκου Η' ἀπὸ τὴν τρίτην γυναικά του, ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον 13 ἐτῶν. Ἄδύνατος καὶ ἀσθενικός, ἀπέθανε 17 ἐτῶν.

'Η Μαρία Τυδώρ (1553 - 1558), κόρη τῆς Αἰκατερίνης τῆς Ἀραγωνίας, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον 37 ἐτῶν. Καθολικὴ ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς μητρὸς της καὶ ἀπὸ πεποιθήσιν, εἶχε μνηστευθῆ τὸν Φίλιππον τῆς Ἰσπανίας, τὸν ὁποῖον συνεζεύχθη μόλις ἔγινε βασίλισσα (1554), καί, παρακινουμένη ὑπ' αὐτοῦ, ἐπεχείρησε νὰ ἀναστηλώσῃ τὸν καθολικισμόν εἰς τὴν χώραν της καὶ περιεπλάκη εἰς ἐπιβλαβεῖς διὰ τὴν χώραν της ἔξωτερικούς πολέμους. 'Ο ἀνεπιθύμητος γάμος της μὲ τὸν καθολικώτατον ἡγεμόνα καὶ ἡ θρησκευ-

τρεπον τοιοῦτον γάμον. Ἡ ἐπιμονὴ του νὰ τὴν χωρίσῃ τὸν ἔφερεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Πάπαν καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ εἰσαγάγῃ τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ δευτέρα σύζυγός του, ἡ Ἄννα Μπολέυν, μία ὡραία ἱρλανδὶς, τοῦ ἔδωσε μίαν κόρην, τὴν Ἐλισάβετ, ἀλλὰ τοῦ ἔφάνη πολὺ φιλάρεσκος καὶ τὴν κατεδίκασεν εἰς θάνατον (1536). Ἡ τρίτη ἀπέθανεν, ἀφοῦ ἔδωσε εἰς αὐτὸν υἱόν, τὸν Ἐδουάρδον. Τὴν τετάρτην διεζεύχθη, τὴν πέμπτην ἐκρέμασεν ἐπίσης, ἡ ἕκτη (1543) ἐπέζησε τοῦ τρομεροῦ συζύγου.

Διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀπεριόριστον κυβέρνησιν, ὑπεχρέωσεν εὐγενεῖς καὶ Κοινοβούλιον εἰς ὑπακοὴν καὶ ἐχώρισε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὴν Ρώμην, κατέσχε τὴν περιουσίαν τῶν μοναστηρίων καὶ ἔδειξε με-

τική πολιτική της προεκάλεσαν ἐξεγέρσεις εἰς τὴν χώραν. Εἰς τὴν Γαλλίαν οἱ Ἄγγλοι ἔχασαν τὸ Καλαί, τὸ τελευταῖον φρούριον, τὸ ὁποῖον κατεῖχον ἐπὶ τῆς ἠπείρου.

Ἐπὶ τῶν βασιλείων τούτων ἡ Ἄγγλία ἐφαίνετο ὅτι παρητήθη ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἐλευθερίας της καὶ ὅτι ἀνέχεται πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν δεσποτείαν. Ἡ θρησκεία της ἤλλαξε μὲ τοὺς βασιλεῖς. Ἐζήτει ὁμως δοκιμαστικῶς τὸν δρόμον της, τὸν ὁποῖον εὔρεν ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ.

Ἐ λ ι σ ἄ β ε τ. Ἡ Ἐλισάβετ (1558 - 1603) κόρη τῆς Ἄννας Μπόλεϋν, ἐγκαινιάζει τὴν περίοδον τῆς δόξης εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ. Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἡ Ἄγγλία ἦτο πτωχὴ ἀγροτικὴ χώρα μὲ 3 ἑκατομμύρια κατοίκους. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας της οἱ Ἄγγλοι ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς βιομηχανίας, τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν.

41. Ἡ Βασίλισσα Ἐλισάβετ

Ἡ Ἐλισάβετ ἦτο ἰδιόρρυθμος χαρακτήρ. Εἴκοσι πέντε ἐτῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἀφοῦ εἶχε δοκιμάσει πικρίας ἐπὶ τῶν προκατόχων της, ἦτο ζωηρά, φιλάρεσκος καὶ ματαιόδοξος, χωρὶς νὰ εἶναι ὠραία μὲ τοὺς μικροὺς εὐκινήτους ὀφθαλμούς της, οἱ ὁποῖοι ἐφώτιζον πρόσωπον μακρὸν καὶ ὀστεῶδες. Ἐπίμονος καὶ ἐργατικὴ, ἐγνώριζε νὰ ὑποκρίνεται. Εἰς αἰῶνα θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἔμεινε σκεπτικίστρια καὶ οὐδέποτε παρεφέρετο. Εἶχε λάβει ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν καὶ ἦτο ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησιν, ἔμεινεν ὁμως βαθύτατα ἀγγλῖς, ἐννοοῦσα καὶ ἐννοουμένη ἀπὸ τὸν λαόν της.

Ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς μὲ προσωπικὸν συμβούλιον, χωρὶς Κοινοβούλιον. Ἐπέβαλε τὴν εὐεργετικὴν διὰ τὴν χώραν θρησκευτικὴν γαλήνην, διὰ τῆς ὀριστικῆς διαμορφώσεως τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὸν βασιλέα ἐπὶ κεφαλῆς. Πρά-

42. Μαρία Στούαρτ

γματι, καθ' ὃν χρόνον αἱ γειτονικαὶ χῶραι τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης ἠρημόνωντο ἀπὸ τοὺς θρησκευτικούς πολέμους, ἡ Ἀγγλία διῆλθε περίοδον ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ οἰκονομικῆς ἀκμῆς.

Περίφημος ἔγινεν ἡ ἀντιζηλία τῆς πρὸς τὴν ἐξαδέλφην τῆς (ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν τοῦ πατρὸς τῆς, ἡ ὁποία εἶχε συζευχθῆ τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον Ε' Στούαρτ), τὴν Μαρίαν Στούαρτ, βασίλισσαν τῆς Σκωτίας, ὡς νεωτέραν καὶ θελκτικωτέραν. Ἡ Μαρία εἶχε συζευχθῆ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον Β', ἔζησεν εἰς τὴν περίφημον διὰ τὴν λαμπρότητά τῆς γαλλικὴν αὐλὴν καί, μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον ἐκείνου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σκωτίαν, ὡς διάδοχος τοῦ θρόνου. Οἱ καθολικοὶ μάλιστα αὐτὴν ἔθεώρουν ὡς νόμιμον διάδοχον τοῦ

ἀγγλικῆς θρόνου, ἐπειδὴ δὲν ἀνεγνώριζον ὡς κανονικὸν τὸν γάμον τοῦ Ἑρρίκου Η' μὲ τὴν Ἄνναν Μπόλεϋν. Κατόπιν περιπετειῶν εἰς τὴν χώραν τῆς, ἡ Μαρία ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἔπου ἡ Ἐλισάβετ τὴν ὑπεδέχθη φιλικῶς, κατόπιν τὴν ἔθεσεν εἰς μακροχρόνιον περιορισμὸν καὶ τέλος τὴν κατεδίκασεν εἰς θάνατον (8 Φεβρουαρίου 1587).

Νηφαλία εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἀποστρέφεται τὰ μεγάλα σχέδια καὶ τὰς περιπλοκάς διὰ θρησκευτικούς λόγους. Ἀναγκάζεται ἐν τούτοις εἰς τὴν Σκωτίαν, τὰς Κάτω Χώρας καὶ τὴν Γαλλίαν νὰ εὐρεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διαμαρτυρομένων κατὰ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας. Τὸν ἀγγλογαλλικὸν ἀνταγωνισμὸν ἀντικαθιστᾷ ὁ ἀγγλοϊσπανικός.

Ἡ ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἀγγλίας ἀνεπτύχθη μετὰ

τραχυν ἀγῶνα πρὸς τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀητ-
τήτου Ἀρμάδας (1588, πρβλ. σελ. 91) ἐκρίθη ἡ ἐπικίνδυνος πάλῃ
πρὸς τὴν Ἰσπανικὴν κοσμοκρατορίαν, ὃ ἀγγλικὸς λαὸς ἔλαβε συνεί-
δησιν τῆς σημασίας του καὶ τὴν ὀριστικὴν του θέσιν μεταξύ τῶν ἀ-
ποικιακῶν δυνάμεων. Εἰς τὴν παραλίαν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς οἱ
Ἄγγλοι ἵδρυσαν τὴν πρώτην ἀποικίαν, τὴν ὁποίαν πρὸς τιμὴν
τῆς ἀνυπάρχου βασιλίσσης ὠνόμασαν Βιργινίαν. Ἐν ἔτος
μετὰ τὴν μεγάλην ἐπιτυχίαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵδρυσαν τὴν Ἐ-
ταιρείαν τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, κατὰ παρά-
δειγμα τῆς ὀλλανδικῆς.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Σ Τ'

ΟΙ ΔΥΝΑΣΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Αί διεθνείς περιπλοκαί

ΟΝ 16ον αἰῶνα ὑπάρχουν πολλαὶ ἀφορμαὶ πρὸς διεθνεῖς συρράξεις. *Ἄλλαι ἀπ' αὐτὰς ἐκληρονομήθησαν ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ ἄλλαι προέκυψαν ἀπὸ τὴν νέαν μορφήν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Εὐρώπη.

Εἰς τὰς πρώτας ἀνήκει τὸ τουρκικὸν πρόβλημα καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κληρονομίας ὠρισμένων χωρῶν. Πῶς νὰ ἀναχαιτίσουν δηλαδὴ τοὺς Τούρκους ; Θὰ ἀναλάβουν σταυροφορίαν ; Πῶς θὰ συμβιβάσουν τὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ; Ὅξύτερα διὰ τὴν Εὐρώπην εἶναι τὰ ζητήματα, ἂν εἰς τὴν Γερμανίαν ἢ εἰς τὴν Γαλίαν θὰ περιέλθουν αἱ κτήσεις τῆς Βουργουνδίας, τί θὰ γίνον αἱ διαφιλονεικούμεναι περιοχαὶ Νεαπτόλεως, Σικελίας, Μιλάνου.

Νέα προβλήματα γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν ὠρισμένων κρατῶν καὶ τὴν αὐξησιν τῶν δυνάμεων μερικῶν ἐξ αὐτῶν, ἀπὸ τὴν σχέσιν βασιλέων καὶ τῶν φεουδαρχικῶν ἀρχόντων, μὲ τὴν ὁποίαν ἀμέσως συνδέεται τὸ πρόβλημα τῆς θέσεως τοῦ προτεσταντισμοῦ.

Τὰ προβλήματα δὲν παρουσιάζονται μεμονωμένα. Περιπλέκονται καὶ δημιουργοῦν συγκεχυμένας καταστάσεις, διότι τὰ πολιτικά, θρησκευτικά, οἰκονομικά καὶ κοινωνικά συμφέροντα ἐπιδρῶσι διαρκῶς τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου.

Ὁ 16ος αἰὼν εἶδε τὰς πρώτας πραγματικὰς διεθνεῖς συρράξεις, εἰς τὰς ὁποίας ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες εἶχον τὸ μέρος των. Εἰς αὐτὰς ἔδωσαν ἀφορμὴν κατ' ἀρχὰς τὰ κληρονομικὰ ζητήματα καὶ αἱ κατακτητικαὶ τάσεις ὠρισμένων ἡγεμόνων. Αἱ θρησκευτικαὶ διενέξεις ἔπειτα ἐδημιούργησαν πραγματικὰς διεθνεῖς ἀντιπάλους παρατάξεις. Αἱ διεθνεῖς αὐταὶ σχέσεις ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν διεθνoῦς διπλωματίας. Τὰ κράτη, ἀκολουθοῦντα τὸ πα-

ράδειγμα του Πάπα και των Ιταλικών πόλεων, ήρχισαν να διατηρούν εις τὰς ξένας ἐπικρατείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μυστικούς ἀντιπροσώπους, τοὺς πρεσβευτὰς (ambassadeurs). Ἐγεννήθη δὲ μεταξύ τῶν ἐθνῶν δίκαιον, τὸ λεγόμενον Διεθνὲς Δίκαιον.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, τοὺς πολέμους τοῦ 16ου αἰῶνος διακρίνομεν εἰς δυναστικούς καὶ θρησκευτικούς.

Οἱ ἰταλικοὶ πόλεμοι

Οἱ πρῶτοι διεθνοῦς χαρακτῆρος πόλεμοι τῆς Εὐρώπης εἶναι οἱ λεγόμενοι Ἰταλικοὶ Πόλεμοι.

Προεκλήθησαν ἀπὸ τὴν ἀξίωσιν τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας νὰ ἐξουσιάσουν τὴν Ἰταλίαν, ἡ ὁποία, διηρημένη εἰς τρεῖς περίπου δεκάδας κρατῶν, ἦτο διαρκῆς ἐστία ταραχῶν καὶ ἀφορμὴ εἰς ξένας ἐπεμβάσεις.

Ὁ Κάρολος Η', φιλόδοξος, ἵπποτικός, διεκδικεῖ τὰς κληρονομικὰς ἀξιώσεις τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς Νεαπόλεως, οὐνειροπολῶν περιπετείας καὶ ἵπποτικά μυθιστορήματα. Μετὰ τὴν Νεάπολιν καὶ Ἰταλίαν ἔρχεται ἡ Ἀνατολή. Ἀγοράζει τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματα τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου, θέλει νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ στεφθῆ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἡ προέλασίς του διὰ μέσου τῆς Ἰταλίας λαμβάνει κατ' ἀρχὰς μορφήν θριαμβευτικῆς πορείας (1494).

Ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐνώνονται ἐναντίον τῶν Τούρκων, συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ Βενετία, Γένοα, ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ΣΤ', ὁ Φερδινάνδος τῆς Ἀραγωνίας, ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς καὶ ὁ Ἑρρίκος Η' τῆς Ἀγγλίας (1495). Ἐχρειάσθη ὅλη ἡ γαλλικὴ ὁρμή, διὰ νὰ διανοίξουν τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς. Ἡ ἐπιχειρήσις τοῦ Καρόλου ἐνεκαίνιασε περίοδον ἑξαντλητικῶν περιπετειῶν διὰ τὴν Γαλλίαν. Ὁ Λουδοβίκος Β' κυριεύει καὶ χάνει δύο φορές τὸ Μιλᾶνον, ὁ Φραγκίσκος Α' τὸ ἀνακτᾷ (1521). Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Καρόλου Ε' εἰς τὸν θρόνον τῆς Γερμανίας (1519), ὁ γαλλικὸς ἱμπεριαλισμὸς εὐρίσκει ἀντιμέτωπον τὸν ἰσχυρότερον ἰσπανογερμανικὸν ἱμπεριαλισμόν.

Ἡ προέλασις τῶν Τούρκων

Περὶ τὸ 1520 τρεῖς νεαροὶ καὶ φιλόδοξοι ἡγεμόνες ἐκυβέρνησαν

43. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

τὰ τρία ἰσχυρότερα κράτη, ὁ Φραγκίσκος Α' τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὸ 1515, ὁ Κάρολος Ε' τὴν Γερμανίαν ἀπὸ τὸ 1519 καὶ μετὰ ἐν ἔτος ἀνέρχεται εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὄθωμανῶν ὁ διαπρεπέστερος τῶν σουλτάνων Σοὐλεῦ μὰν Β' ὁ Μεγαλοπρεπῆς (1521 - 1566). Χρησιμοποιῶν τὴν τεραστίαν δύναμιν τῶν Ὄθωμανῶν ὁ Σουλεῦ μὰν ἔκαμε τὴν πρώτην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Εὐρώπης. Ἦδη εἶχε καταβάλει τὰ δύο προπύργια τῶν Χριστιανῶν, τὸ Βελιγράδιον καὶ τὴν Ρόδον (1522), καὶ ἐνῶ οἱ δύο ἰσχυρότεροι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, ὁ Κάρολος καὶ ὁ Φραγκίσκος, εἶχον περιπλακῆ εἰς δεινὸν μεταξύ των ἀγῶνα, ὁ σουλτάνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ἐνίκησε τοὺς

Ούγγρους εις τὴν καταστρεπτικὴν μάχην τοῦ Μοχάτς (1526). Ὁ βασιλεὺς τῶν Λουδοβίκος, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως βασιλεὺς τῆς Βοημίας, ἐφονεύθη. Οἱ εὐγενεῖς τῶν δύο χωρῶν προσέφερον τότε τὰ δύο στέμματα, τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βοημίας, εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Καρόλου Ε' Φερδινάνδον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκεῖνος εἶχε δώσει ὡς φέουδον τὰς αὐστριακὰς κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνηα τὴν Γερμανίαν ἀντὶ ἐκείνου. Ἡ Βοημία περιήλθεν ἀμέσως εἰς τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον, σημαντικὸν ὅμως μέρος τῶν Οὐγγρων ἐξέλεξεν ἐγχώριον ἄρχοντα καὶ ἔθεσεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ σουλτάνου. Ὁ Σουλεῦμάν ὅμως ἤθελε πολὺ περισσότερα. Ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν Χαλίφην τῆς Ρώμης καὶ τὸ 1529 ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης. Ὁ Κάρολος ἀνήσυχος ἐβλεπεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν τὸν κίνδυνον εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους.

Κοσμοκρατορικὴ πολιτικὴ Καρόλου Ε'

Κυρίαρχος τοῦ ἀχανοῦς κράτους ὁ Κάρολος ὠνειρεύθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν προσφιλεῖ εἰς τὸν μεσαῖωνα ἰδέαν τῆς καθολικῆς χριστιανικῆς μοναρχίας.

Πρῶτον σταθμὸν ἐπικρατήσεως ἐθεώρει τὴν Ἰταλίαν, ἡ ὁποία ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Μεσόγειον, ἤνοιγε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀνατολήν καὶ διευκόλυνε τὴν συγκοινωνίαν τῆς Τεργέστης, τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Παλέρμου μετὰ τὴν Βαρκελώνην καὶ τὴν Βαλτικὴν.

Ἀλλὰ μετὰ τῶν μεγάλων κτήσεών του τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας, Γερμανίας καὶ Κάτω Χωρῶν παρενεβάλλετο ὡς συμπαγῆς ὄγκος ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς ἔτρεφεν ἐπίσης κυριαρχικὰ σχέδια καὶ εἶχε παρουσιασθῆ ἀντίπαλός του, ἀπαιτητῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου.

Οἱ δύο ἡγεμόνες περιεπλάκησαν εἰς μακρὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον συνέχισαν οἱ διάδοχοί των. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ἡ πάλῃ μετὰ τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ αἰῶνας, συνετάραξε τὴν Εὐρώπην καὶ συνεχίζεται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ γαλλογερμανικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Ὁ Κάρολος, ἐν συνεννοήσει μετὰ τὸν Ἑρρίκον Η' τῆς Ἀγγλίας,

προσέβαλε τὸν Φραγκίσκον εἰς τὸ κράτος του καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐπίθεσις εἰς τὰ δυτικά σύνορα ἀνεχαιτίσθη, καθὼς καὶ ἡ προσπάθειά του νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν δὲν ἐπέτυχεν. Ἄλλ' ὁ ἵπποτικός στρατὸς τῶν Γάλλων συνετρίβη παρὰ τὴν Παβίαν ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ πεζικοῦ καὶ ὁ Φραγκίσκος, πολεμῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γάλλων εὐγενῶν, συνελήφθη αἰχμάλωτος (1525).

Μετὰ σκληρὰν αἰχμαλωσίαν ὁ Φραγκίσκος ὑπέγραψε τὴν Συνοθήκην τῆς Μαδρίτης (Ἰανουάριος 1526), διὰ τῆς ὁποίας παρητεῖτο τῶν ἀξιώσεων του ἐπὶ τῆς Βουργουνδίας, τῆς Ναβάρρας, τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Μιλάνου.

Ἐ συνασπισμὸς κατὰ τοῦ Καρόλου Ε'

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Καρόλου ἀνησύχησεν ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἑρρίκος Η' εἶπεν : « Ἡ συνθήκη αὕτη θὰ ὀδηγήσῃ τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν χριστιανικὴν μοναρχίαν ». Ἡ Ἰταλία ἔτρεμε μήπως ὑποδουλωθῇ εἰς τὸν νικητὴν, ὥστε ὅλοι ἐπεδοκίμασαν τὸν Φραγκίσκον Α', ὅταν ἐδήλωσεν ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ ἀποξενωθῇ παρὰ τὴν θέλησίν των τοὺς ὑπηκόους τῆς Βουργουνδίας καὶ ὅταν ἡ Βουργουνδία ἐβεβαίωσεν ὅτι μένει γαλλικὴ. Περὶ τὸν ἠττημένον τῆς Παβίας συνησιπίσθησαν ὁ Πάπας, ὁ Ἑρρίκος Η', ἡ Βενετία, ἡ Φλωρεντία. Μανιώδης ὁ Κάρολος, ἰδίως ἐναντίον τοῦ Πάπα, ὁ ὅποιος, ἐκτὸς τούτου, εἶχεν ἀπαλλάξει τὸν Φραγκίσκον ἀπὸ τὸν ὄρκον του νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὴν συνθήκην τῆς Μαδρίτης, ἐρρίφθη κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν ἀγρίως ἐληλάτησαν οἱ γερμανοὶ στρατιῶται (6 Μαΐου 1527).

Ἡ πρᾶξις προεκάλεσε γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ὁ Κάρολος, πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τοῦ νέου τουρκικοῦ κινδύνου, περιώρισε τὰς ἀξιώσεις του καὶ ἐκλείσεν εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Φραγκίσκος ἐκράτει τὴν Βουργουνδίαν, ἐγκατέλειπεν ὅμως τὴν Ἰταλίαν (1529). Ὁ Πάπας ἔσπευε τὸν Κάρολον Ε' εἰς Βολωνίαν, ἐν μέσῳ ἰσπανικῆς φρουρᾶς, αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης. Διὰ τῆς στέψεως αὐτῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ τελευταία γενομένη ὑπὸ τοῦ Πάπα, ἡ Ἀγία Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ἐγίνε τοῦ ἰσπανικοῦ ἔθνους.

Διὰ νὰ κρατήσῃ ἰσορροπίαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ Φραγκί-

σκος Α' δὲν ἐδίστασε νὰ ἐνώση εἰς ἓνα συνασπισμὸν τοὺς Διαμαρτυρομένους τῆς Γερμανίας καὶ Σουηδίας, τὸν Σουλεῦμάν Β', τὸν Ἑρρίκον Η' καὶ τὸν Πάπαν. Καὶ ὁ κόσμος εἶδε τὸν « χριστιανικώτατον » βασιλέα τῆς Γαλλίας νὰ κλείη συμμαχίαν μὲ τὸν τρομερὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀπίστων καὶ νὰ ὑποκινή αὐτὸν εἰς ἐπιθέσιν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ μωαμεθανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χαϊρεντίν Βαρβαρόσσαν ἐλεηλάτησε τὴν Νότιον Ἰταλίαν καὶ ἀπήγαγε πολλοὺς αἰχμαλώτους.

Διὰ τοῦτο ὁ Κάρολος ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Τύνιδος, ἣ ὁποία ἔλαβε χαρακτῆρα σταυροφορίας. Εἰς αὐτὴν μετέσχον κυρίως Ἴσπανοί, ἀλλὰ καὶ Ἱταλοὶ καὶ Γερμανοὶ (1535). Τὴν 14 Ἰουλίου κατελήφθη ἡ Γολέττη, τὴν 20ὴν συνετρίβη ὁ ἀριθμητικῶς ἀνώτερος στρατὸς τοῦ Χαϊρεντίν πρὸ τῆς Τύνιδος. Οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως κρατούμενοι 20.000 αἰχμάλωτοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπιτεθέντες ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν διηκούλουν τὸν Κάρολον νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν.

Ὁ πόλεμος συνεχίσθη ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Φραγκίσκου Ἑρρίκου Β'. Εἰς τὸ τέλος ἐπεκράτησε νέα τάξις εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀντὶ τῆς μονοκρατίας ἐπεβλήθη τὸ σύστημα τῆς Εὐρωπαικῆς ἰσορροπίας. Ὁ Κάρολος, μολονότι ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς συνησπισμένους Διαμαρτυρομένους τῆς Γερμανίας (1547), ὑπεχρεώθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν Ἐρησκευτικὴν Εἰρήνην τῆς Αὐγούστας (Augsburg, 1555) καί, ἀπογοητευμένος, διότι κανὲν ἀπὸ τὰ μεγάλα σχέδιά του δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ, παρητήθη ἀπὸ τὸν θρόνον, τὸ 1556 (πρβλ. σελ. 69).

Τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν πολέμων αὐτῶν ἔκλεισεν ἡ εἰρήνη τοῦ 1559 μεταξὺ τοῦ Φερδινάνδου Β' καὶ τοῦ Ἑρρίκου Β', ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειπε τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ συγκεντρωθῇ εἰς τὰ νοτιοανατολικά σύνορα τοῦ κράτους του, ἀφοῦ ἐκράτησε τὸ Μέτς, Τούλ καὶ Βερντέν.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας (1556 - 1598)

Εἰς τὰς ἀπεράντους κτήσεις, τὰς ὁποίας ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, προσέθεσεν ὁ Φίλιππος τὰς Φιλιππῖνας (1565 -

1571), ονομασθείσας ούτως εκ του ὀνόματός του, καί τήν Πορτογαλίαν (1580), ἡ ὁποία ἔμεινεν ἐπί 60 ἔτη ἰσπανική.

Ὁ Φίλιππος Β' ἔγινεν ἀπό πεποιθήσιν ὑπέραρχος τοῦ καθολικισμοῦ, ἡ Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας ἔγινε, χωρίς νά τὸ θέλῃ, ὑπέραρχος τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἐνῶ ἡ Γαλλία ἔγινεν ἡ παλαίστρα, εἰς τήν ὁποίαν συνεκρούσθησαν ὁ καθολικισμός καί ὁ προτεσταντισμός. Ὁ Φίλιππος ὑπέτασσε τήν πολιτικὴν εἰς τήν θρησκείαν. Ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ καί ἐπίστευεν ὅτι ἦτο ὑποχρεωμένος νά ἐξοντώσῃ διὰ παντός μέσου τοὺς ἑτεροδόξους. Διηύθυνεν ὁ ἴδιος τήν Ἱερὰν Ἐξέτασιν καί εἰς ὅλην τήν ζωὴν του διετέλεσεν εἰς σταυροφορίαν ἐναντίον 1) τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Ἰσπανίας· 2) τῶν Τούρκων· 3) τῶν Διαμαρτυρομένων τῆς Ἰσπανίας· 4) τῶν αἰρετικῶν ἄλλων χωρῶν.

1) Οἱ ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατακτητῶν, οἱ περισσότεροι ἐξαραβισμένοι Βέρβεροι, εἶχον βαπτισθῆ πρὸ τῆς ἀπειλῆς τῶν διωγμῶν τοῦ 1521, διετήρουν ὁμως μυστικῶς τήν θρησκείαν καί τὰ ἤθη των. Ὁ Φίλιππος ἐκήρυξεν ἐξοντωτικὸν διωγμὸν ἐναντίον των. Ἀπορεῖ κανεὶς διὰ τὴν ἐφευρετικότητά εἰς ἀπάνθρωπα μέσα. Κατόπιν ἀγρίας ἐξεγέρσεως, εἰς τήν ὁποίαν ἐξώθησαν αὐτοὺς τὰ φρικτὰ παθήματα, ἐξοντώθησαν σχεδὸν ὅλοι. Ὅσοι τοὺς ἀντικατέστησαν « δὲν κατώρθωσαν νά διατηρήσουν οὔτε τὰ ἄνθη εἰς τοὺς κήπους οὔτε τὰ σπαρτὰ εἰς τὰ ὑψώματα οὔτε τοὺς φράκτας εἰς τὰς κοιλάδας » (1571).

2) Ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν Πάπαν, κατήρτισε τὸν στόλον, ὁ ὁποῖος, ἐνισχυθεὶς μὲ πλοῖα τῆς Βενετίας καί τοῦ ἰδίου τοῦ Πάπα ὑπὸ τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν τοῦ Φιλίππου Ντὸν Ζουὰν τῆς Αὐστρίας (Don Juan d' Austria), κετεναυμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Λεπάντου ἢ τῆς Ναυπάκτου, ὅπως λέγομεν ἡμεῖς (1571).

3) Θέλων, ὅπως ὁ πατήρ του, νά προφυλάξῃ τὴν χώραν του ἀπὸ τὸ μόλυσμα τοῦ προτεσταντισμοῦ ἢ καί νά ἐκρίζωσῃ τὸν ὑπάρχοντα, ἔλαβεν αὐστηρότατα μέτρα. Ὁ ἴδιος διηύθυνε τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν. Ἡ Ἰσπανία ὑπεβλήθη εἰς πνευματικὸν ἀποκλεισμόν. Οὐδεὶς φοιτητῆς ἢ καθηγητῆς ἐπετρέπετο νά φοιτήσῃ εἰς ξένον πανεπιστήμιον.

4) Ἐπιχειρήσας νά ἐκρίζωσῃ τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὰς Κάτω

Χώρας και να κυβερνήσει αυτές απολυταρχικώς, προσέκρουσε εις ζωηράν αντίστασιν, η οποία κατέληξε εις εξέγερσιν. Ο Φίλιππος μετῆλθε βίαια μέσα. Ο στρατηγός του κόμης Άλβα έγινε περιβόητος δια τας ωμότητάς του. Εις το τέλος η Ολλανδία ανέκτησε την ανεξαρτησίαν της μετά μακροχρόνιον και τραχύν αγώνα.

5) Εις την Γαλλίαν, δια να υποστηρίξει τους καθολικούς εναντίον των διαμαρτυρομένων, κατέβαλεν επίμονον και αδέξιον αγώνα δια της διπλωματίας η των μυστικῶν συνεννοήσεων με τους Γκυίζας.

6) Συνεζεύχθη την βασιλίσσαν της Άγγλιας Μαρίαν Τυδώρ, δια να συνεργασθῆ με αυτήν προς παλινόρθωσιν του καθολικισμού εις την χώραν. Υπέστηριξε κατόπιν την Μαρίαν Στούαρτ και μετά την θανάτωσιν εκείνης ανέλαβεν επιχείρησιν μεγάλην. Ο Ισπανικός στόλος, αποτελούμενος από 130 πλοία, των οποίων επέβαινον 19 χιλιάδες πολεμισταί, και φέρων 2.700 τηλεβόλα, επρόκειτο να παραλάβη άλλας 30.000 άνδρας από την βελγικὴν ἀκτὴν και να επιχειρήσει απόβασιν εις την Μ. Βρεττανίαν. Άλλ' η Άήττητος Άρμάδα (Invincible Armada), όπως ωνομάσθη ο στόλος αυτός, προσεβλήθη αιφνιδιαστικῶς από τα μικρά άγγλικά πλοία και πυρπολικά, υπέστη μεγάλας ζημίας και την καταστροφὴν συνεπλήρωσεν η τρικυμία (1588). Ούτω διεσπάσθη η κυριαρχία της Ισπανίας επί της θαλάσσης και οι Άγγλοι επέτυχον ἐλευθερίαν κινήσεως.

Ο Φίλιππος, παρά τα ώρισμένα προσόντα του, την εργατικότητα και την άφοσίωσιν εις μίαν ιδέαν, έπεσώρευσε μόνον άτυχήματα εις την χώραν του, την οποίαν εξήντηλε με τους μακρούς και άσκόπους πολέμους του, ώστε η ονομαστή άλλοτε δια τα πλούτη Ισπανία να καταντήση η χώρα της πείνης.

Επί των διαδόχων του Φιλίππου Γ' και Φιλίππου Δ' εξηκολούθησεν η παρακμή. Η γῆ έκαλλιιεργείτο κακῶς, άφ' οτου η μισαλλοδοξία εξεδίωξεν από την χώραν τους Μωαμεθανούς, οι όποιοι ησαν καλοι γεωργοι και τεχνίται. Ο κληρος επεκράτησε, σύμβουλοι του βασιλέως, ύπουργοί, διοικηται έπαρχιων ησαν κληρικοι και το 1700 το ήμισυ της γῆς ανῆκεν εις τον κληρον και τα μοναστήρια.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ζ'

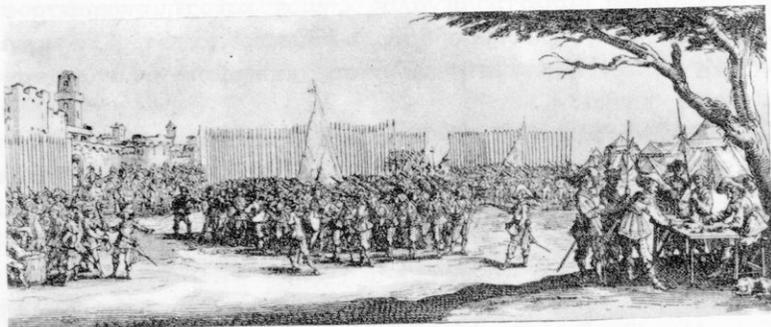
ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Μορφή τῶν νέων πολέμων

ΕΧΡΙ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος ἡ μεταρρύθμισις ἦτο κυρίως θρησκευτικὸν ζήτημα. Ὄταν ὅμως διεδόθη πλατύτερον καὶ ἀντεμετώπισε διωγμούς, ἔγινεν ὀργάνωσις καὶ παράταξις. Ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι παρεμερίσθησαν αἱ ἀντιθέσεις διὰ τὰ δυναστικά καὶ τὰ ἔθνικα συμφέροντα καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς ἔλαβε χαρακτηριστὴρα πάλῃς μεταξύ δύο ἀντιθέτων θρησκευτικῶν παρατάξεων.

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος, σχεδὸν ἐπὶ ἓνα αἰῶνα, ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ θρησκευτικὰς ἔριδας.

44. Στρατὸς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος

Ἰδίως ὅμως θέατρον αἱματηρῶν πολέμων ἔγινε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισὶ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Γερμανία. Ἡ ἐπέμβασις ξένων δυνάμεων ἐπεδείνωσε τὴν κατάστασιν. Ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἡ χώρα ἔγινε τὸ πεδῖον τῶν μαχῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ὑπέστη φρικτὰς καταστροφὰς (1618 - 1648).

Οί θρησκευτικοί πόλεμοι τῆς Γαλλίας

Οί βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἐπολέμησαν σφοδρότατα τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν διὰ νὰ προλάβουν τὴν διάσπασιν, τὴν ὁποῖαν ἠπείλει νὰ φέρῃ εἰς τὸ κράτος των. Ἐν τούτοις ἡ Γαλλία κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος ἐταράχθη σχεδὸν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὑπὸ ἐμφυλίων θρησκευτικῶν ταραχῶν, διότι τὰς θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ εὐγενεῖς, διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἰσχὺν καὶ τὰ παλαιὰ δικαιώματά των.

Τὴν βασιλείαν τοῦ Ἑρρίκου Β' ἠκολούθησεν ἡ ἀσθενὴς βασιλεία τῶν υἱῶν τοῦ Φραγκίσκου Β' (1559), Καρόλου Θ' (1560 - 1574) καὶ Ἑρρίκου Γ' (1574 - 1589), ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἀνήλθον ἀνήλικοι εἰς τὸν θρόνον. Διὰ τοῦτο ἴσχυσε μέγਾਲως ἡ μήτηρ των, ἡ πονηρὰ καὶ φίλαρχος Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων. Ἐπὶ τῶν βασιλέων τούτων διεφιλονείκουν τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν αὐτὴν δύο ἰσχυραὶ οἰκογένειαι, οἱ Βουρβόνοι (Bourbons) καὶ οἱ Γκυίζαι (Guises). Οἱ Γκυίζαι ἦσαν ἀδιάλλακτοὶ καθολικοί, ἐνῶ οἱ Βουρβόνοι ἔκλιναν πρὸς τὴν μεταρρύθμισιν.

Διὰ νὰ παγιωθῇ ἡ εἰρήνη, οἱ περὶ τὴν Αἰκατερίνην ἐμνήστευσαν τὴν ἀδελφὴν τοῦ Καρόλου Θ' μετὰ τοῦ νεαροῦ βουρβόνου Ἑρρίκου τῆς Ναυάρρας, ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ ὁ οἶκός του, ἀνῆκεν εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Οἱ Βουρβόνοι λοιπὸν καὶ οἱ Οὐγενότοι ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ἡ Αἰκατερίνη, φοβουμένη μήπως παραγκωνισθῇ τελείως, συνεννοήθη μὲ τοὺς Γκυίζας καὶ τὸ καθολικὸν κόμμα. Κατὰ τὴν τέλεσιν λοιπὸν τῶν γάμων τοῦ Ἑρρίκου συνέβησαν εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν σκηναὶ τρομακτικαί, ἐκ τῶν βαρβαρωτάτων τῆς ἱστορίας. Οἱ καθολικοί, τῇ ὑποκινήσει τῆς Αἰκατερίνης, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Οὐγενότων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συρρεύσει εἰς Παρισίους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων, καὶ κατέσφαξαν δύο χιλιάδας ἐξ αὐτῶν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη Νύξ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου (23 Αὐγ. 1572). Ἡ κατάδωξις τῶν Οὐγενότων ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ἐφορεύθησαν περὶ τὰς 30.000.

Οἱ καθολικοὶ συνηνώθησαν εἰς τὴν λεγομένην Liga καὶ ὁ ἀγὼν ἐπανελήφθη μετὰ πείσματος, διότι οἱ καθολικοὶ ἤθελον νὰ

έμποδίσουν τὴν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ἀνοδὸν τοῦ Ἑρρίκου τῆς Ναυάρρας, ὁ ὁποῖος ἦτο νόμιμος διάδοχος τοῦ ἀτέκνου Ἑρρίκου Γ'. Μετὰ πεισματώδη πάλην, ἐπεκράτησεν ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρρας, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη τὸ καθολικὸν δόγμα, εἰσῆλθεν εἰς Παρισίους καὶ ἐστέφθη βασιλεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἑρρίκος Δ' (1589).

Διὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' (1589 - 1610), ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τῶν σοβαρωτέρων βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐτέθη τέρμα εἰς τοὺς θρη-

45. Μετάλλιον ἀναμνηστικὸν τῆς Νυκτὸς τοῦ Ἁγ. Βαρθολομαίου

σκευτικούς πολέμους καὶ ἡ Γαλλία, ἠσυχάσασα πάλιν, εἰσῆλθεν εἰς περίοδον ἀκμῆς. Πρὸς ὀριστικὴν κατάπαυσιν τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων, ἐξέδωκεν ὁ Ἑρρίκος Δ' τὸ Διάταγμα τῆς Νάντης (1598), διὰ τοῦ ὁποῖου παρεχωρεῖτο θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἰσότης πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς τοὺς Οὐγενότους, οἱ ὁποῖοι πρὸς τούτοις διετήρησαν ὀχυρὰς τινὰς θέσεις. Διὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Βουρβονικὸς οἶκος.

Ἐο Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648)

Ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστας (1555) εἶχεν ἀποκαταστήσει τὴν γαλήνην εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία διτηρήθη πλεον τοῦ ἡμίσεως αἰῶνος. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ μεταρρύθμισις προώδευσε πολὺ. Οἱ διαμαρτυρούμενοι ἡγεμόνες ἀπετέλεσαν συνασπισμόν, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Union (ἔνωσις), τῆς ὁποίας ἀρ-

46. Χάρτης τῶν τριακονταετοῦς πολέμου.

χηγός ἦτο ὁ Φρειδερίκος Δ', ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου. Συνεννοήθησαν καὶ μετὰ ξένων ὁμοφρόνων ἡγεμόνων, τῆς Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας, τοῦ πρίγκιπος τῆς Ὁρανίας, ἄρχοντος τῆς Ὁλλανδίας, καὶ μετὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' τῆς Γαλλίας. Οἱ δὲ καθολικοὶ ἡγεμόνες συνέστησαν τὴν Liga (σύνδεσμον), τοῦ ὁποίου προΐστατο ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός.

47. Οικία Νυρεμβέργης
(Ἀρχὴ τοῦ 17ου αἰῶνος)

Διαιροῦν αὐτὸν εἰς τέσσαρας περιόδους, τὴν Παλατινικήν, τὴν Δανικήν, τὴν Σουηδικήν καὶ τὴν Γαλλοσουηδικήν.

Ἐπί τῷ πολέμῳ ἤρχισε δι' ἐξεγέρσεως τῶν Διαμαρτυρομένων τῆς Πράγας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μαθθαίου. Ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκος Δ' ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος. Τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε στρατόν, ὑπεστήριξαν ὁ ἐξαδελφός του ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας καὶ ἡ Liga. Ὁ στρατηγὸς τῆς Liga Τίλλυ (Tilly) ἐνίκησε τοὺς ἐπαναστάτας, ὑπεχρέωσε τὸν Φρειδερίκον νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ προήλασε πρὸς τὴν Βόρειον Γερμανίαν, ἀπειλῶν ὄχι μόνον τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ τὴν Δανίαν, Σουηδίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας.

Ἡ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλουμένη σύρραξις ἤρχισε τὸ 1618 ἐξ ἀφορμῆς τῶν ταραχῶν τῆς Βοημίας. Ὁ αὐτοκράτωρ συνέτριψε τοὺς διαμαρτυρομένους τῆς Βοημίας καὶ σχεδὸν ἐξερρίζωσε τὴν μεταρρυθμισίαν ἀπὸ τὴν χώραν τῶν. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας εἰσῆλθον ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἔσπευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς Δανίας καὶ Σουηδίας. Τέλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον ἡ Γαλλία. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τριάκοντα ἔτη καὶ ὠνομάσθη τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648).

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπενέβη ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανὸς Δ΄, δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματικὸς ἡγεμὼν. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ματθίαν αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Β΄, θέλων ν' ἀποκτήσῃ ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ τὴν καθολικὴν ἑνωσιν (Liga), ἀπεφάσισε νὰ ἀποκτήσῃ ἴδιον στρατόν. Τότε παρουσιάσθη ὁ περίφημος βοημὸς εὐπατρίδης Ἄλμπρεχτ Βαλλενστάϊν (Wallenstein), ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε νὰ σχηματίσῃ στρατόν διὰ τὸν αὐτοκράτορα.

48. Στρατόπεδον τριακονταετοῦς πολέμου
(Ἀπὸ τὴν συλλογὴν J. Callot « Αἱ ἀθλιότατες τοῦ πολέμου », 1633)

Οἱ γερμανοὶ ἱστορικοὶ ἐξυμνοῦν ὡς μέγαν ὀργανωτὴν καὶ στρατηγὸν τὸν Βαλλενστάϊν. Κατήρτισε πράγματι ἀξιόλογον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ μισθοφόρους πάσης προελεύσεως. Ὁ ὅπλισμός του, ὅπως ὄλων τῶν στρατῶν τῆς ἐποχῆς, ἦτο κατὰ τὸ ἡμισυ μεσαιωνικὸς, διότι ὁ πεζὸς στρατὸς ἦτο ὠπλισμένος μὲ λόγχας καὶ ὀλίγα μόνον τάγματα ἔφερον πυροβόλα ὄπλα. Ἐγκαινίωσε τὸ σύστημα νὰ συντηρῆ τὸν στρατόν ἐπὶ τόπου, διὰ βιαίων ἐπιτάξεων καὶ διαρπαγῆς τῆς ἐχθρικής καὶ τῆς ἰδίας χώρας.

49. Βαλλενστάιν
(τοῦ Βάν Ντάιχ, Μόναχον, Μουσεῖον)

Διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς κατήρτισε στρατόν, ὁ ὁποῖος κατὰ καιροὺς ἔφθασε τὰς 70 καὶ 100 χιλιάδας, ἐπέτυχε σημαντικὰ κατορθώματα καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ.

Ὁ Χριστιανὸς τῆς Δαβίας ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ κράτος του καὶ ὁ Βαλλενστάιν νικητῆς κατῆλθε πρὸς τὴν Βαλτικὴν, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὸν τίτλον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ Ὁκεανοῦ καὶ τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐπεχείρησε νὰ ναυπηγήσῃ στόλον.

Ὁ Βαλλενστάιν, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν, συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ συντρίψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας καὶ νὰ μεταβάλλῃ αὐτὴν εἰς μέγα, ἑνιαῖον καὶ συγκεντρωμένον κράτος. Διὰ τοῦτο ἐτιμήθη ἔξαιρετικῶς ἀπὸ τοὺς νεωτέρους Γερμανοὺς πατριώτας ὡς ὁ πρόδρομος τοῦ Βίσμαρκ.

Τοῦτο ὅμως ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν ἀκόμη καὶ τοὺς καθολικοὺς ἡγεμόνας, τοὺς συμμάχους τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ ὁποῖοι ἀπήτησαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βαλλενστάιν, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ συμπράξουν μὲ τὴν Γαλίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ, μετὰ τινος δισταγμοῦ, ἐθυσίασε τὸν Βαλλενστάιν καὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων εἰς τὸν Τίλλν.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην διὰ τοὺς Διαμαρτυρομένους στιγμὴν (1630) ἐπενέβη ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος (1611 - 1632), διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς ὁμοδόξους του, καὶ νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Βαλτικὴν. Ἡ Γαλία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ περίφημος Καρδινάλιος Ρισελιέ, ὑπεστήριξεν αὐτὸν χρηματικῶς.

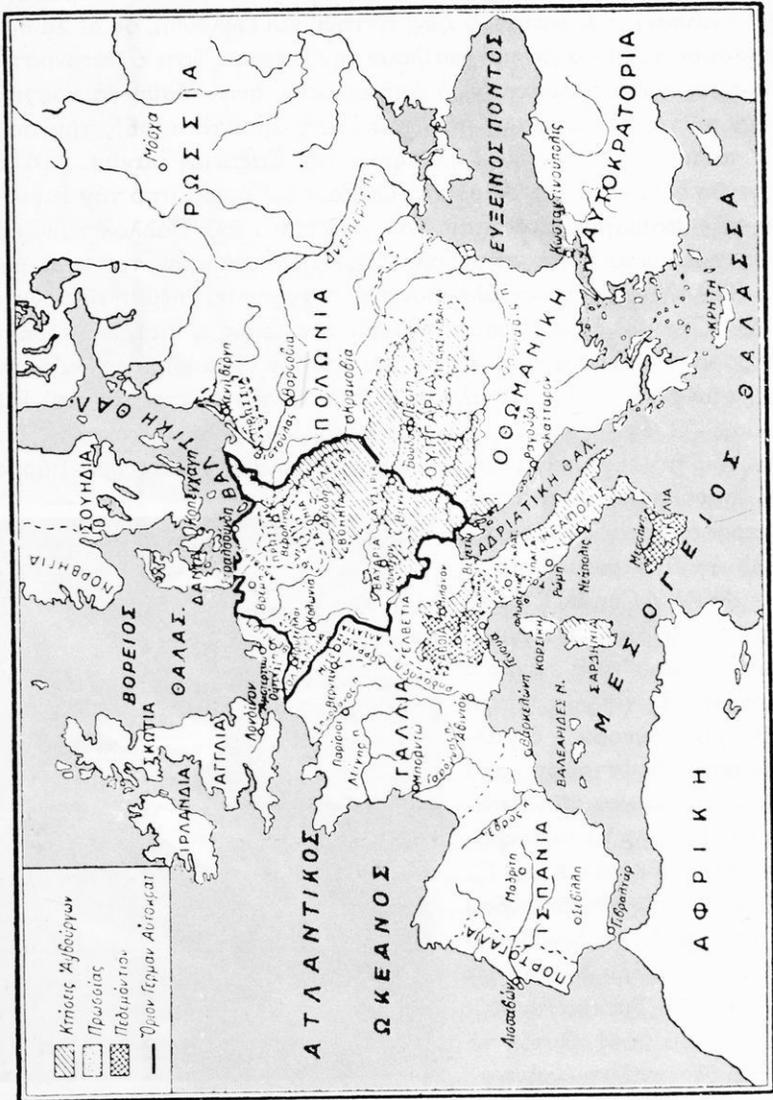
Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1632 ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας προήλασε νικηφόρως πρὸς τὴν Βαυαρίαν. Ὁ Τίλλυ, προσπαθῆσας νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Λέχ, ἠττήθη καὶ ἐφονεύθη, οἱ δὲ Σουηδοὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον καὶ ἠπέιλουν τὴν Βιέννην. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεκάλεσε τὸν Βαλλενστάιν, ὁ ὁποῖος ὅμως ἠναγκάσθη νὰ κρατήσῃ ἀπέναντι τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἐφεκτικὴν στάσιν. Εἰς τὴν παρὰ τὴν πόλιν Λοῦτσην (Lützen) τῆς Σαξονίας μάχην (1632) ἐφονεύθη ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος. Οἱ Σουηδοὶ ὅμως, ὑπὸ τὸν Βερνάρδον τῆς Βαϊμάρης, ἐνίκησαν τὸν στρατὸν τοῦ Βαλλενστάιν καί, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον.

Ἡ Γαλλία ἔκρινε κατάλληλον τὴν στιγμὴν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον. Ὄταν δὲ ὁ Βερνάρδος ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ὁ Ρισελιέ ἠγόρασεν τὸν στρατὸν του καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐγίνε κύριος τῆς Ἀλσατίας, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει ἐν τῷ μεταξύ ὁ στρατὸς τοῦ Βερνάρδου. Ὁ ἀγὼν περιεπλάκη περισσότερον, ὅταν ἡ Ἰσπανία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ ἔλαβε χαρακτῆρα βάρβαρον, συνοδευόμενον ἀπὸ καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεως.

Ἄλλ' ἀφοῦ ὁ νεαρὸς πρίγκιψ Κονδὲ (Condé) συνέτριψε τὸ 1643 τὸν ἰσπανικὸν στρατὸν παρὰ τὸ Ροκροά (Roerui, Β. Γαλλία, παρὰ τὰ Βελγικὰ σύνορα), ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἐστράφη κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἤδη ἠπειλεῖτο ἡ Βιέννη. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Γ', διάδοχος τοῦ Φερδινάνδου Β', ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν εἰρήνην, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχον ἀρχίσει διαπραγματεύσεις ἀπὸ τὸ 1641. Οὕτω τὸ 1648 ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη ἐτερμάτισε τὸν μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν πόλεμον.

50. Γουσταῦος Ἀδόλφος
(τοῦ Βάν Ντάικ, Μόναχον, Μουσεῖον)

51. 'Η Εύρώπη μετά την Συνθήκη της Βεστφαλίας (1648)

Ειρήνη Βεστφαλίας

Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας :

1) Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ὀριστικῶς τὸ Μ έ τ ς, Τ ο ὺ λ καὶ Β ε ρ δ έ ν καὶ προσήρτησε τὴν Ἄ λ σ α τ ί α ν. Ἡ Σουηδία ἔλαβε τὰς ἀ κ τ ἄ ς τῆς Π ο μ ε ρ α ν ί α ς καὶ ἄλλας ἐπικαίρους θέσεις εἰς τὰς γερμανικὰς ἀκτὰς, οὕτως ὥστε ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐξουσίαζε τὰς ἐκβολὰς τῶν γερμανικῶν ποταμῶν. Ἄνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας.

2) Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα, ἀνεγνωρίσθησαν ἴσα δικαιώματα εἰς τὰ διάφορα δόγματα καὶ ἀποκατεστάθη ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη.

3) Ἄνεγνωρίσθη π λ ῆ ρ η ς α ὐ τ ο τ έ λ ε ι α τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας ἐντὸς τῶν κτήσεών των καὶ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ συνάπτουν συμμαχίας μεταξὺ των καὶ μεταξὺ ξένων κρατῶν.

Ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου

Ὁ τριακονταετῆς πόλεμος μετέβαλε τὴν Γερμανίαν εἰς ἐρείπια. Ἡ χώρα ἐλεηλατήθη, τὰ χωρία κατεστράφησαν, οἱ ἀγροὶ ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι, αἱ πόλεις ἠρημώθησαν καὶ σχεδὸν εἶχον ἐκλείψει οἱ τεχνίται. Ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἐλαττωθῆ εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ χώρα ὑπέστη ἰσχυρὸν πλήγμα, ἡ ἀνάπτυξις τῆς καθυστέρησε ἐπὶ ἓνα καὶ ἡμισυ αἰῶνα τοῦλάχιστον καὶ μόλις περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Γερμανία κατῶρθωσε νὰ συνέλθῃ καὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν πρόοδον τῶν δυτικῶν λαῶν.

Ἡ εἰρήνη ὅμως αὐτῆ ἦτο ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἀρχὴ νέας ζωῆς διὰ τὴν Γερμανίαν, διότι ἐκλείσε τὴν ἑκατονταετῆ περίοδον τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων καὶ ἐξησφάλιζε τὸ πολῦτιμον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, τὴν ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α ν τῆς σ υ ν ε ι δ ῆ σ ε ω ς. Ἡ Αὐστρία, καταπιψάσα τὴν ἐλευθερίαν ταύτην, ἔφερε τὴν πνευματικὴν ἀποτελεμάτωςιν εἰς τὴν χώραν καὶ ἀπεξενώθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς λοιπῆς Γερμανίας.

Μ Ε Ρ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο Ν

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ (ΙΖ' ΑΙΩΝ)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Η'

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ ΕΝ ΓΑΛΛΙΑ ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Ι. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΓ' — ΡΙΣΕΛΙΕ, ΜΑΖΑΡΕΝ

Ἡ ἀπολυταρχία εἰς τὴν Γαλλίαν

ΕΤΑ προσωρινὰς διακοπὰς κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' (1610 - 1624) καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' (1643 - 1653), ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐστερεώθη εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος διὰ τῶν ὑπουργῶν Ρισελιέ (1624 - 1642) καὶ Μαζαρέν (1643 - 1661) καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς ἰσχὺν κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Ἡ Γαλλία ἔγινε τότε πρώτη δύναμις τῆς Εὐρώπης, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριόν της ἀνεπτύχθησαν καὶ ἤκμασαν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι. Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἡ Γαλλία εἶχε τὸν λεγόμενον χρυσοῦν αἰῶνά της.

Ἄλλ' ἡ ἀποκλειστικὴ συγκέντρωσις ὅλων τῶν ἐξουσιῶν, ἡ κατὰπνιξις πάσης πρωτοβουλίας εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἡγεμονίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ οἱ μακροὶ καὶ ἐξαντλητικοὶ διὰ τὴν χώραν πόλεμοι ἐπιφέρουν τὸν βαθμιαῖον κλονισμόν τοῦ καθεστῶτος. Διὰ τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματός του ὁ Λουδοβίκος ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ζύμωσιν, ἡ ὅποια κατέληξεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ Γαλλία τὸ 1610

Ὁ Ἑρρίκος Δ', βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ 1589, ἐδολοφονήθη τὸ 1610 ὑπὸ φανατικοῦ καλογήρου, ὁ ὁποῖος ἔβλεπεν εἰς αὐτὸν ἐκπρόσωπον τοῦ Σατανᾶ, ἔτοιμον νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Πάπα καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Ὁ « ἀγαθός », ὁ « πατήρ », ὅπως ὠνομάσθη ὁ Ἑρρίκος, ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς καταστροφὰς τεσσαρακονταετοῦς περίπου πολέμου καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν δύναμιν τῆς. Ἀφοῦ δὲ διὰ τοῦ εὐεργετικωτάτου Διατάγματος τῆς Νάντης (1598) ἀποκατέστησε τὴν θρησκευτικὴν γαλήνην, ἐβοήθησε τὴν ἀναγέννησιν τῆς γεωργίας καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐμπορίου. Ἐνίσχυσε τὴν ἐπικινδύνως κλονισθεῖσαν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπην (πρβλ. σελ. 94).

Τὸ 1610 ἡ κατάστασις ἐφαίνετο ἐξαιρετος. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἠττημένοι, οἱ Διαμαρτυρόμενοι εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν, ὁ λαὸς ἦτο προσηλωμένος εἰς τὴν βασιλείαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν εἰρήνην καὶ εὐημερίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπαυεῖρι.

Ἐν τούτοις ἡ ἀντίδρασις παρεμόνευεν. Οἱ εὐγενεῖς ἐνοστάλουν κρυφίως τὴν ἐπιρροὴν τῶν προγόνων των καὶ λόγῳ τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων ἀπετέλουν ὡ ρ γ α ν ω μ έ ν η ν δ ύ ν α μ ι ν. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι, χάρις εἰς τοὺς ὄρους τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης, ἀπέβησαν « κράτος ἐν κράτει », « μία μικρὰ Ὀλλανδία ἐντὸς τῆς μεγάλης Γαλλίας ».

Ἐξασθένεισις τῆς βασιλείας (1610 - 1624)

Ὁ Ἑρρίκος ἀπέθανε, προτοῦ συμπληρῶσει τὸ ἔργον του, καὶ ἡ ἀντικατάστασις ἀνδρὸς εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας ὑπὸ τοῦ ἔννεα-ετοῦς υἱοῦ του Λ ο υ δ ο β ί κ ο υ Ι Γ' ἔφερε κλονισμὸν εἰς τὸ καθεστῶς. Ἐφ' ὅσον τὸν ἀνήλικον βασιλέα ἐπετρόπευεν ἡ βασιλομήτωρ Μ α ρ ί α τ ῶ ν Μ ε δ ί κ ω ν ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοοῦμενοι καὶ οἱ αὐλοκόλακες. Ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν ἤρχισαν νὰ κινουῦνται οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ καλβινισταί. Διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ πᾶσαν πρόφασιν πρὸς ἐξέγερσιν, ἡ Μαρία ἐκάλεσε τὰς Γ ε ν ι κ ᾶ ς Τ ᾶ ξ ε ι ς, τοὺς

52. 'Ο Ρισελιέ
(Παρίσιοι, Μουσείον Λούβρου)

άντιπροσώπους δηλαδή τῶν τριῶν τάξεων (1614), οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐφάνησαν ἀνίκανοι νὰ θεραπεύσουν τὴν κακὴν διοίκησιν. Οἱ ἀντιπρόσωποι, ὑπερβολικὰ εὐλαβεῖς πρὸ τῆς βασιλείας, περιορίσθησαν εἰς συζητήσεις διὰ τὰ προνόμια τῶν. Ἡ Μαρία, ἀφοῦ ἐπέτυχεν ὅ,τι ἀνέμενε ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, διέκοψε τὰς ἐργασίας αὐτῆς (24 Φεβρουαρίου 1615). "Ὅταν τὴν ἐπομένην οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τάξεων εἶδον κλεισμένην τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, διελύθησαν ἠσύχως. Ἀπὸ τότε αἱ γενικαὶ τάξεις δὲν συνεκλήθησαν μέχρι τοῦ 1789.

ἽΟ Ρισελιέ (1624 - 1642)

Ἡ κατάσταση ἐφαίνετο ἐξελισσομένη εἰς ἀναρχίαν, ἰδίως μετὰ τὴν διένεξιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' πρὸς τὴν μητέρα του, ὁπότε τὴν ἐξουσίαν ἔλαβεν εἰς τὰς στιβάρας τοῦ χεῖρας ὁ καρδινάλιος Ρισελιέ (1624).

ἽΟ Armand du Blessis κόμης τοῦ Richelieu (1585 - 1642) κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένειαν καὶ ἔλαβε τὴν ἀνατροφὴν τῶν εὐγενῶν. Ἀρχικῶς προσωρίζετο διὰ τὸ στρατιωτικὸν στάδιον καὶ ἔμαθε ξιφασκίαν, ἵππασίαν καὶ ἄλλας σωματικὰς ἀσκήσεις. Ἐπειδὴ ὅμως ἐχρειάσθη νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπισκοπὴν, τὴν ὁποῖαν ἐλάμβανον οἱ δευτερότοκοι τῆς οἰκογενείας του, κατέγινεν εἰς θεολογικὰς μελέτας καὶ εἴκοσι ἐτῶν ἔχειροτονήθη ἐπίσκοπος. Ἐζῆσεν ὅμως εἰς τὴν αὐλήν, ὅπως πολλοὶ κληρικοὶ τῆς ἐποχῆς. Τὰ προσόντα του διέκρινεν ἡ βασιλομήτωρ, ἡ ὁποία διώρισεν αὐτὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν. Μετὰ τὴν διένεξιν ὅμως πρὸς τὸν υἱὸν τῆς, ὁ Ρισελιέ ἐξορίζεται ἐπὶ

τι διάστημα. Ἀνακληθείς, κατώρθωσε νά συμφιλιώσῃ τὸν υἱὸν μὲ τὴν μητέρα καὶ διὰ τὴν ἐκδούλευσιν αὐτὴν ὠνομάσθη κ α ρ δ ι ν ἄ λ ι ο ς. Κληθείς εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ βασιλέως, ἔλαβε μετ' ὀλίγον τὴν πρώτην θέσιν εἰς αὐτὸ (13' Αὐγούστου 1624), τὴν ὁποίαν διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1642).

Εὐφυής, διορατικός, κρυφίνους καὶ σκοτεινός, γνώστης τῶν ἀνθρώπων, ἰδίως γνωρίζων νά ἐκμεταλλεύεται τὸν Λουδοβίκον ΙΓ', ψυχρὸς καὶ ἄτεγκτος, ὥστε νά φαίνεται ἐστερημένος ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, ἐπεβλήθη διὰ τῆς θελήσεώς του, ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς ἐπὶ δεκαοκτῶ ἔτη καὶ ἐπέβαλε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὴν ἰσχύν τῆς Γαλλίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὥστε ἡ διοίκησις του νά θεωρῆται μία ἀπὸ τὰς χαρακτηριστικωτέρας περιόδους τῆς Γαλλικῆς ἱστορίας καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἀνδρας τῆς ἱστορίας.

Δι' αὐτοῦ ἤρχισε νά μορφώνεται τὸ δόγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Κατὰ τὸν καρδινάλιον, ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἢ «ζωντανωτέρα εἰκὼν τοῦ Θεοῦ», δὲν ἔμπορεῖ νά περιορίζεται ἀπὸ καμίαν κοσμικὴν ἢ πνευματικὴν ἐξουσίαν. Διὰ νά διατηρήσῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τὰ συμφέροντα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπιφορτισμένος ὁ ἡγεμῶν, ἔχει τὸ δικαίωμα νά μεταχειρίζεται ὅλα τὰ μέσα, νόμιμα καὶ μὴ. Ὡς ἀντάλλαγμα ὅμως διὰ τὴν ἀπόλυτον αὐτὴν ὑπακοὴν εἰς τὰ θελήματά του, ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑποχρέωσιν νά προστατεύσῃ τοὺς ὑπηκόους τοῦ καὶ νά ἐργάζεται διὰ τὴν εὐτυχίαν των. Ὅσοι ἀντιτάσσονται εἰς τὸ ἔργον αὐτό, εἶναι ἐνοχοὶ τοῦ ἐγκλήματος καθοσιώσεως.

Ὁ Ρισελιέ, ὅπως ὁ ἴδιος ἔγραψεν ἄργότερα εἰς τὴν Πολιτικὴν Διαθήκην του, ἐπεδίωξε: 1) νά καταστρέψῃ τὸ κόμμα τῶν Οὐγενότων· 2) νά ταπεινώσῃ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ 3) νά ἀνυψώσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, συντρίβων τὴν δύναμιν τῶν Ἀψβούργων. Ἐπέτυχε καὶ τὰ τρία, παρὰ τὰς ἀμέτρους δυσκολίας καὶ τοὺς πολυαριθμούς καὶ ἐπικινδύνους ἐχθρούς, χάρις εἰς τὴν ἀκλόνητον καὶ πολλὰκις σκληρὰν δραστηριότητά του.

Τὸ 1628, μετὰ ἐπίμονον πολιορκίαν, ἐκυριεύθη ἡ Λαροσέλ (La Rochelle), ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Γαλλίας, τὸ ἰσχυρότερον προπύργιον τῶν καλβινιστῶν, παρὰ τὴν ζωηρὰν ἀντίστασιν τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Ὁ Ρισελιέ ὅμως εἶχε τὴν περίνοιαν νά διατηρήσῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν Οὐγενότων.

Συγχρόνως, έστράφη έναντίον τών εύγενών, οί όποίοι κατά τήν διάρκειαν τών έμφυλίων ταραχών είχον άποβή σχεδόν άνεξάρτητοι, και κατέβαλεν αυτούς δια τών όπλων και τών θανατώσεων. Διέταξε νά καταστρέψουν τούς όχυρωμένους πύργους, όσοι δέν έχρησίμευον δια τήν άμυναν τής χώρας. Οί διοικηται τών έπαρχιών άνετίναξαν πολλούς πύργους.

Δια τών μέσων αυτών και τής συνεχούς έφαρμογής του συστήματός του έστερέωσε τήν βασιλικήν άπολυταρχίαν. Δέν συνεκάλεσε τās γενικās τάξεις και κατέπνιξε δι' αύστηρωών μέτρων τήν άντίστασιν του Κ ο ι ν ο β ο υ λ ί ο υ (Parlement), δηλαδή του άνωτάτου δικαστηρίου τών Παρισίων, τò όποιον, κατά παλαιάν συνήθειαν, είχεν άποκτήσει τò δικαίωμα νά έκφέρη κρίσεις επί τών διαταγμάτων τής κυβερνήσεως.

Ό Ρισελιέ έμισείτο πολύν και ή θέσις του ήτο έπισφαλής. Είχεν άσπονδον έχθρόν τήν βασιλισσαν και ήτο κίνδυνος εις πᾶσαν στιγμήν οί άντίθετοι νά άποκτήσουν τήν εύνοιαν του βασιλέως και νά επιτύχουν τήν καταστροφήν του. Δια τής άπαραμίλλου επιτηδειότητός του διέλυε τās δολοπλοκίαις. Δια μυστικών όργάνων επέβλεπε τὰ πάντα, έκυβέρνα τυραννικώς, και έφόνευσε υπέρ τούς πενήτηντα ανθρώπους, ως έπιβουλευομένους τήν ζωήν του.

Εις τήν έξωτερικήν πολιτικήν έξεμεταλλεύθη τούς έμφυλίους σπαραγμούς τής Γερμανίας, δια νά ταπεινώση τόν αύστριακόν οίκον. Έβοήθησεν, όπως είδομεν, κατ' άρχάς τόν Γουσταύον Άδόλφον και βραδύτερον εισήλθεν ό ίδιος εις τόν Τριακονταετή πόλεμον.

Ό Ρισελιέ κατ' ουσίαν έκυβέρνα κακώς. Ήτο μισάνθρωπος, έγωιστής, ό όποίος δια τής ψυχράς έπιβολής και τής ραδιουργίας επέβαλε τήν αύθαιρεσίαν του και παρεκώλυε τήν ανάπτυξιν προσωπικοτήτων και εύγενεστέρων χαρακτήρων. Καταστρεπτική ήτο ιδίως ή οικονομική πολιτική του. Όταν άπέθανεν είχε προεξοφλήσει τὰ έσοδα πολλών έτών. Τὰ έξοδα υπερέβαινον κατά 50 έκατομμύρια τὰ έσοδα, ενῶ οί γεωργοί κατεστρέφοντο από τήν φορολογίαν. Ό καρδινάλιος άπέθανε μισούμενος από όλους.

Βραδύτερον, ιδίως τόν 19ον αιώνα, ξεθείασαν αυτόν οί Γάλλοι πατριώται, διότι συνέτριψε τήν δύναμιν τής Γερμανίας, όπως δια τόν άντίθετον λόγον οί Γερμανοί τόν Βαλλενστάιν και τόν Βίμαρκ.

Ἐπὶ τοῦ Ρισελιέ ιδρύθη ἡ Γ α λ λ ι κ ῆ Ἀ κ α δ η μ ί α (1635) καὶ ἡ Γαλλία εἶδε τὴν πρώτην μεγάλην ἀκμὴν τῶν γραμμάτων.

Ἵ Ο Μ α ζ α ρ ἔ ν (1643 - 1661)

Ἵ Ο Ρισελιέ δὲν εἶδε τὸ τέλος τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Τὴν πολιτικὴν του ὅμως συνέχισεν ὁ διάδοχός του καρδινάλιος Μ α ζ α ρ ἔ ν.

Ἵ Ο Μ α ζ α ρ ἔ ν (Mazarin), Ἰταλὸς τὴν καταγωγὴν, γεννηθεὶς τὸ 1602, ἀνετράφη εἰς τὴν Ρώμην καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Σαλαμάγκαν τῆς Ἰσπανίας, ὅπου κατῴρθωσε νὰ διαπιστώσῃ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ἰσπανίας. Κατ' ἀρχὰς στρατιωτικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πάπα, ἐστράφη εἰς τὴν διπλωμασίαν, ἐγνώρισεν εἰς τὰς ἀποστολάς του τὸν Ρισελιέ, ἐχειροτονήθη περισσότερο ἀπὸ ὑπολογισμὸν παρά ἀπὸ πεποίθησιν, ἐπολιτογραφήθη γάλλος, ἐκέρδισε τὴν φιλίαν τοῦ Ρισελιέ, εἰσήλθεν εἰς τὸ Συμβούλιον (1642) καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ καρδινάλιου. Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Ρισελιέ, ὑποχρεωτικὸς καὶ γλυκὺς, μετριοπαθής, οὐδένα κατεδίκασεν εἰς θάνατον· ἐξαιρετικὰ εὐλύγιτος καὶ δεξιός, δὲν ἀπέφευγε τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὸ ψεῦδος.

Ἵ Ο Λουδοβίκος ΙΓ' ἀπέθανεν ὀλίγον μετὰ τὸν περίφημον πρωθυπουργόν του (1643) καὶ ἄφησε κατάστασιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ 1610, διότι ὁ υἱὸς του Λουδοβίκος ΙΔ' ἦτο πέντε ἐτῶν. Τὴν ἀντιβασιλείαν ἔλαβεν ἡ μήτηρ του Ἄννα ἡ Α Ὑ σ τ ρ ι α κ ῆ (Anne d' Autriche) καὶ αὐτὴ διώρισε πρωθυπουργὸν τὸν Μαζαρέν.

Ἵ Ε ξ ἔ γ ε ρ ι σ ι ς τ ῶ ν ε ὑ γ ε ν ῶ ν (1648 - 1653)

Ἵ Ο νέος πρωθυπουργὸς ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας. Ἄλλ' ἀκριβῶς τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὑπεγράφη ἡ τὸσον εὐνοϊκὴ διὰ τὴν Γαλλίαν εἰρήνη τῆς Βεστφαλίας, ἡ χώρα ἐταράχθη ἀπὸ ἐσωτερικὴν ἐξέγερσιν. Ἡ βαθυτέρα αἰτία ἦτο ἡ ἀντιπολιτευτικὴ κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας διάθεσις. Ἀφορμὴν ὅμως ἔδωκεν ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ καρδινάλιου. Ἵ Ο λαὸς ἐστέναζεν ἤδη ὑπὸ τὸ βᾶρος τῆς φορολογίας, ἐνεκα τῆς κακῆς διαχειρίσεως τοῦ Ρισελιέ. Τὸ Κοινοβούλιον τῶν Παρισίων διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν νέων φορολογικῶν νομοθετημάτων. Ὅταν δὲ ὁ Μαζαρέν διέταξε τὴν σύλληψιν μερικῶν ἀπὸ τὰ ζωηρότερα μέλη του, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐπανεστάτησεν, ὑποκινούμενος ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Ἡ ἐξέγερσις

διήρκεσε πέντε έτη (1648 - 1653) και ώνομάσθη Fronde (Σφενδόνη) κατά τήν σκωπτικήν διάθεσιν τής εποχής, έπειδή είχε πολλά εύτράπελα έπεισόδια, όπως έκθέτει εις τά περίφημα άπομνημονεύματά του δ εκ τών πρωταγωνιστών καρδινάλιος του Ρ έ τ ζ (Mémoires du cardinal de Retz).

Ή αντίστασις του Κοινοβουλίου συνετρίβη εύκόλως. Έπικινδυνωδεστέρα όμως ήτο ή εμφάνισις επί τής σκηνης τών ευγενών, οι όποιοι έδωσαν τήν τελευταίαν μάχην διά τά προνόμιά των. Άποτέλεσμα τής στάσεως αυτής ήτο ή μεγάλη πενία του λαου και ή τελειωτική έπιβολή τής άπολυταρχίας.

II. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

Λουδοβίκος ΙΔ΄ (1661 - 1715)

Όταν απέθανεν ο Μαζαρέν, ο Λουδοβίκος ήτο 22 έτων και μέχρι τής ήμέρας εκείνης δεν είχε λάβει ενεργόν μέρος εις τήν κυβέρνησιν. Διά τουτο πολλοι ενόμιζον ότι δεν θα ενδιαφερθή διά τά πράγματα του κράτους. Τήν ήμέραν όμως του θανάτου του Μαζαρέν προσεκάλεσε τους ύπουργους και έδήλωσεν ότι άπεφάσισε νά είναι ο ίδιος πρωθυπουργός του και ανέλαβε προσωπικώς τήν διοίκησιν του κράτους, τήν όποιαν διεχειρίσθη μέχρι τέλους τής μακράς βασιλείας του. Τά δε έτη τής αρχής του Λουδοβίκου αποτελοϋν μίαν τών άξιοσημειώτων περιόδων τής εύρωπαϊκής ιστορίας.

Ό Λουδοβίκος ΙΔ΄ (Louis XIV) δεν διεκρίνετο διά τον πλοϋτον των ιδεών, άλλ΄ είχε διαυγεστάτην αντίληψιν, ισχυροτάτην βούλησιν και τά προσόντα του άρχοντος εις ύψιστον βαθμόν. Τό πρόσωπον και αι κινήσεις του είχαν κάτι τό επιβλητικόν και μεγαλοπρεπές, εις τους τρόπους του είχεν έπισημότητα, ήτο κύριος των κινήσεων και των λόγων του και σχεδόν ούδέποτε έγέλα, ούτε ώργίζετο, ώμίλει όλίγον και ήκουε μετά προσοχής τους άλλους. Κατά βάθος δεν ήτο κακός, άλλ΄ ο άμετρος έγωϊσμός του, αι έπιτυχιαί και τά θυμιάματα, τά όποια προσέφερε προθύμως τό σμήνος των αλικών, συνετέλεσαν ώστε νά άγαπή μόνον τό έαυτόν του.

Τό δόγμα τής ολοκληρωτικής μοναρχίας διετύπωσεν ο ίδιος καθαρώτατα εις τά δύο συγγράμματα, Άπομνημονεύματα διά τήν διδασκαλίαν του διαδόχου και Στοχασμοί επί του βασιλικου έπαγγελματος.

Ό Λουδοβίκος θεώρει έαυτόν αντιπρόσωπον του Θεου επί τής

γῆς, ὑπεύθυνον καὶ ὑπόλογον μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐφρώνει ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως οὐδένα ἔχει περιορισμόν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνήκει ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν ὑπηκόων. Ὁ βασιλεὺς εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ κράτους. « Ἐγὼ εἶμαι τὸ κράτος » (*L' état c' est moi*), συνήθιζε νὰ λέγη, καὶ τὰ βασιλικά διατάγματα συνήθως ἐτελείωναν διὰ τῆς φράσεως *car tel est mon plaisir*. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶναι ὁ « χριστιανικώτατος », ὁ « πρεσβύτερος » υἱὸς τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν συμμαρίζεται ἡ πλειονότης τῶν συγχρόνων. Ὁ περίφημος θεολόγος Μπισσοσυὲ τὴν στηρίζει εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς.

53. Λουδοβίκος ΙΔ΄
(Παρίσιαι, Μουσείον Λούβρου)

Ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἐγένεν αὐταρχική, ἤσκειτο αὐστηροτάτη ἀστυνομικὴ ἐπίβλεψις· οἱ ὑποπτοὶ καὶ οἱ ὑποπίπτοντες εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν ἀρχόντων συνελαμβάνοντο διὰ τῶν μυστικῶν ἐνταλάματων (*lettres de cachet*) καὶ ἐνεκλείοντο, χωρὶς νὰ δικασθοῦν, εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ κράτους, τῶν ὁποίων ὀνομαστοτάτη ἦτο ἡ Βαστίλλη (*Bastille*), ἀρχαῖον φρούριον τῶν Παρισίων. Ὁ Λουδοβίκος ἐγκατεστάθη εἰς τὰ πολυτελεῖ ἄνακτορα τῶν Βερσαλλιδῶν, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Περὶ αὐτὰ ἔκτισαν τὰ μέγαρά των οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀνέμενον τὰ πάντα ἐκ τῆς εὐνοίας τοῦ ἀρχοντος. Ὁ βασιλεὺς περιεστοιχίσθη ἀπὸ πολυτελεστάτην καὶ δαπανηροτάτην αὐλήν. Ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας πρόσωπα ἀπετέλουν τὴν ὑπηρεσίαν του. Ἡ ζωὴ τῆς αὐλῆς ἐκανονίζετο ἀπὸ αὐστηρὰν ἐθιμοτυπίαν. Ἦτο ὠρισμένον πότε θὰ σηκωθῆ ὁ βασιλεὺς, πότε θὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν κοιτῶνα, πότε θὰ δεχθῆ τοὺς οἰκείους, ποῖος θὰ προσφέρῃ τὸ νυκτερινὸν ἔνδυμα, ὅταν μετέβαινεν εἰς τὴν κλίνην, ἢ τὸν πῖλον, ὅταν ἐξήρχετο.

Με την ίδιαν αυστηρότητα κανονίζεται καὶ ἡ ἑνασχόλησις τοῦ βασιλέως, ἡ λειτουργία τῶν γραφείων τῆς αὐλῆς. Ὁ Λουδοβίκος εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀνακτόρων του περιστοιχισμένος ἀπὸ τοὺς αὐλικοὺς του εἶναι ὁ βασιλεὺς ἡλιος εἰς τὸ μέσον τῶν ἀστερισμῶν.

Ὑπὸ τὴν ἐκλαμπρότητα ὅμως αὐτῆν, τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν πρόθυμον ὑπόκλισιν, ἐκρύπτετο πολλὴ ὑποκρισία, ψεῦδος καὶ διαφθορά.

Διοικήσις

Ἡ αὐταρχία ἐκτείνεται εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐχομεν λοιπὸν ἀπολυταρχίαν διοικητικὴν, τοῦ κέντρου καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, βιομηχανικὴν καὶ οἰκονομικὴν, στρατιωτικὴν, θρησκευτικὴν.

Ἡ διοίκησις τοῦ κέντρου ὠργανώθη τελειωτικῶς χωρὶς πολλοὺς νεωτερισμοὺς. Αἱ κυριώτεραι ὑπηρεσίαι, συμβούλια, ὑπουργεῖα, συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς Βερσαλλίας. Εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν ὅλαι αἱ παλαιαὶ ἐλευθερίαι κατηργήθησαν. Κυβερνῆται, δικαστικὰ σώματα (Parlements), ἐπαρχιακαὶ τάξεις καὶ πόλεις ἔχασαν τὰ προνόμιά των. Ὅλη ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸν intendant.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἰκανότητα νὰ ἐκλέγη τοὺς συνεργάτας του. Διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ἐχρησιμοποίησεν ἐκ συστήματος ἄνδρας ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν, υἱοὺς ἐπιχειρηματιῶν καὶ τραπεζιτῶν, διότι ἦσαν ἐργατικώτεροι καὶ πειθαρχικώτεροι. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς του ἔδειξαν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυίαν καὶ ἐγίναν ὀνομαστοί, ὅπως π.χ. ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν Κολμπέρ καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λουβῶα.

Τὰ οἰκονομικὰ

Ὁ Κολμπέρ (Colbert) διεχειρίσθη ἐπὶ μακρὸν τὰ οἰκονομικὰ. Ἐργατικώτατος, με ἀσυνήθη ἀντοχήν, συνεκέντρωνε τὰς ὑποθέσεις ἐπὶ τὰ σημερινῶν ὑπουργείων. Ὁ Κολμπέρ εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν οἰκονομικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς του. Ἐφρόνει ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποσὸν τοῦ ὑπάρ-

χοντος εις αὐτὴν χρήματος. Διὰ τὴν αὐξηθῆναι τὴν πλοῦτος τῆς Γαλλίας, ἔπρεπε νὰ εἰσάγεται ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον χρῆμα. Τοῦτο θὰ κατωρθοῦτο, ἂν ἡ ἐξαγωγή ὑπερέβαινε τὴν εἰσαγωγὴν, μὲ ἄλλας λέξεις, ἂν ἡ Γαλλία εἶχεν ἀκμαίαν βιομηχανίαν. Ὁ Κολμπέρ ἐπίστευεν ὅτι ἡ βιομηχανία ἀναπτύσσεται μόνον μὲ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους. Τὸ κράτος ἔπρεπε νὰ λάβῃ π ρ ο σ τ α τ ε υ τ ι κ ἄ μ ε τ ρ α, νὰ ἐμποδίσῃ δηλαδὴ τὴν εἰσαγωγὴν ξένων βιομηχανικῶν προϊόντων, νὰ διευκολύνῃ τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν, νὰ κανονίσῃ τὴν παραγωγὴν. Τὴν οἰκονομικὴν αὐτὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν 17ον αἰῶνα, ὠνόμασαν μερκαντισμόν.

Συγχρόνως ὁ Κολμπέρ κατήργησε τοὺς ἐντὸς τῆς Γαλλίας περιορισμοὺς τοῦ ἐμπορίου, κατεσκεύασεν ὁδοὺς, διώρυγας κτλ. Εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία τῆς Γαλλίας ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἡ Γαλλία ἀπέκτησεν ἀξιόλογον ἀποικιακὸν κράτος, τὸν Καναδᾶν, καὶ τὴν Λουϊζιάναν ἐπὶ τοῦ Μισσισιπιππῆ.

Ὁ στρατὸς

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς ἦτο ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ἰσχὺς τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐπὶ δεκαετίας ἦτο ὁ πλουσιώτερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. Ἐδημιούργησεν ἰσχυρὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ στήριγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τῆς ἐπιβολῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁργανωτὴς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ Λ ο υ β ο ἄ (Louvois).

Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἀνῆλθεν εἰς 220 χιλιάδας ἄνδρας, ἐνῶ ἡ χώρα δὲν εἶχε περισσοτέρους ἀπὸ 15 - 20 ἑκατομ. κατοίκους. Οἱ στρατιῶται ἦσαν, ὅπως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, μισθωτοί. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐστρατολόγει μόνον Γάλλους, ἰδίως χωρικούς. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἦτο προηγμένος πολὺ ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως (πυροβολικόν, τελειότερα ὄπλα, συνένωσις πυροβόλου, ὄπλου καὶ λόγχης). Ἀντιθέτως εἰς ἀνωτέρας θέσεις τοῦ στρατοῦ ὁ Λουδοβίκος μετεχειρίσθη μόνον εὐγενεῖς. Ὁ στρατὸς ἦτο καθαρῶς βασιλικός, ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς διώριζε τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ἐμισθοδότηι αὐτοὺς ἐκ τοῦ ταμείου του.

Ὁ Λουδοβίκος ἀπέκτησε πολλοὺς ὀνομαστοὺς στρατηγούς, ὅπως

τόν Condé, Turenne, Luxembourg, Catinat κ.ά., καθώς και τόν διάσημον μηχανικόν Vauban, ὁ ὁποῖος ὠχύρωσε τὰ βόρεια καί ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους μέ νέου τύπου ὀχυρώματα, χαμηλά καί παχέα, καλυπτόμενα μέ πυκνὸν χῶμα καί χλόην. Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ἀπέκτησεν ἐπίσης σημαντικὴν ναυτικὴν δύναμιν.

Τὰ θρησκευτικά. Ἀνάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης

Ὁ Λουδοβίκος ἤθελε νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διότι εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπεν εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ βασιλεύη μία πίστις, εἰς βασιλεὺς καί εἰς νόμος (un roi, une loi, une foi). Διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς ρήξιν πρὸς τὸν Πάπαν, τοῦ ὁποῖου ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Γαλλίαν, ὡς πρὸς τὸν διορισμὸν τῶν ἐπισκόπων. Ὁ βασιλεὺς ἐστηρίχθη ἐπὶ σημαντικοῦ μέρους τοῦ γαλλικοῦ κλήρου καί πρόθυμον ἀπολογητὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς του εἶχε τὸν ὄνομαστὸν

54. Ὁ Μποσσουέ
(Παρίσιαι, Μουσεῖον Λούβρου)

ρήτορα καί συγγραφέα Μποσσουέ (Bossuet).

Ἀπάνθρωπος καί συγχρόνως ἀσύνητος ἦτο ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τοὺς καλβινιστάς. Παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ἰδίως ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἀφοῦ μετεχειρίσθη πολλὰ βίαια μέτρα κατ' αὐτῶν, ἀνέκαλεσε τὸ Διάταγμα τῆς Νάντης (1685). Οἱ καλβινισταὶ ἤ ἔπρεπε νὰ δεχθοῦν τὸν καθολικισμὸν ἢ νὰ ἐγκατολείψουν τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Τὴν διαταγὴν συνώδευσαν ἀπάνθρωπα καί ἐξευτελιστικά μέτρα. Χιλιάδες καλβινισταὶ, ὑπὲρ τὰς 100 χιλιάδας, ἄφησαν τὴν πατρίδα των. Ὁ

βασιλεύς ἐφάνη ὅτι ἐθριάμβευσε καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπανηγύριζεν ὁ καθολικὸς κλῆρος.

Ἄλλ' ἡ ἀνάκλησις τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης (Révocation de l' Edit de Nantes) ἦτο καταστρεπτικὴ διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ εἶχε διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης συνεπιείας, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προΐδῃ τις. Οἱ Οὐγενότοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς διαφόρους χώρας, ἰδίως εἰς τὰς ὁμοδόξους, φέροντες τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιμελείαν των εἰς αὐτάς, διότι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ἄριστοι τεχνῖται. Εἰς τὴν Πρωσσίαν μόνον ἐγκατεστάθησαν ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδες, οἱ ὁποιοὶ ἐδημιούργησαν πυρῆνα τεχνικῆς, βιομηχανικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ ἐγγράμματοι, οἱ λόγιοι, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος καὶ τὸ πάθος κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ἔκαμαν αὐτοὺς καλοὺς συγγραφεῖς. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἦτο ὁ περίφημος Πιέρ Μπαύλ, (Pierre Bayle, 1647 1706), δημοσιογράφος, σατιριστὴς, καὶ φιλόσοφος. Αὐτοὶ ἐξέδωκαν ἐφημερίδας, περιοδικὰ, καὶ βιβλία, διὰ τῶν ὁποίων ἤνοιξαν σφοδρὰν πολεμικὴν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου καὶ διέσυραν αὐτὸν καὶ τὸ καθεστῶς του. Στήριγμα εἶχον τὸν ἀντίπαλόν του βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας καὶ τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον ἀπέλυσαν εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ πόλεμοι τοῦ Λουδοβίκου.

Θάνατος τοῦ Λουδοβίκου (1715)

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀπέθανεν 77 ἐτῶν, τὸ 1715, ἀφοῦ

55. Ὁ ἄρτος τοῦ βασιλέως
(Χαλκογραφία τῆς ἐποχῆς)

ἔμεινεν εἰς τὸν θρόνον 72 ἔτη καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν 54 ἔτη.

Ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ βασιλεὺς Ἡλῖος, ἀποθνήσκων, ἄφηκε τὴν χώραν του κάτεστραμμένην, ὅπως ὁ Φίλιππος Β' τὴν Ἰσπανίαν πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν. Ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσὰ διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τὰς ὀρέξεις του. Ἀπὸ τοῦ 1689 διεξῆγε διαρκῆ πόλεμον κατὰ τῆς Εὐρώπης, ἐνῶ αἱ δαπάναι διὰ τὰς οἰκοδομὰς, τὰ δῶρα εἰς τοὺς εὐνοουμένους καὶ ὁ πολυτελεῆς βίος τῆς αὐτῆς ἐσπατάλησαν μυθώδη ποσά.

Ἡ ἀκαταλόγιτος φορολογία ἀπεμύζησε τὸ αἷμα τῶν χωρικῶν, ἢ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐστέρησε τὴν χώραν τεχνιτῶν καὶ κατέστρεψε τὴν βιομηχανίαν. Ὁ βίος εἰς τὴν ὑπαιθρον ἦτο θλιβερός. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ χωρικοὶ μόλις εὕρισκον ἄρτον καὶ εἰς ὅλην τὴν Γαλλίαν παρετηρήθη ἐλάττωσις πληθυσμοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἠσθάνθη ἀνακούφισιν, ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατόν του, καὶ ἠὺχαριστήθη, διότι ἔληξεν ἡ μακρὰ βασιλεία του.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Θ'

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑΝ

Πολιτική ανάπτυξις τῆς Ἀγγλίας

ΑΓΓΛΙΚΟΣ λαὸς ἀνεπτύχθη πολιτικῶς ἐνωρίτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ἡδη κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἐτέθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν αἱ βάσεις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

Τὸν 17ον αἰῶνα οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Στούαρτ βασιλεῖς ἐπεχείρησαν, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν γάλλων βασιλέων, νὰ καταργήσουν τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ νὰ κυβερνήσουν ἀπολυταρχικῶς. Ἄλλ' οἱ Ἀγγλοὶ διὰ δύο ἐπαναστάσεων, τοῦ 1648 καὶ 1688, ἐματαίωσαν τὴν προσπάθειαν αὐτῶν.

Οὕτως ἡ χώρα διῆλθε περίοδον πολιτικῶν ἀναστατώσεων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπαγιάθη καὶ διεμορφώθη περαιτέρω τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.

Ἀπὸ τότε ἡ Ἀγγλία, εἰρηνεύσασα καὶ εὐνομουμένη, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μεγάλης ὕλικῆς καὶ διανοητικῆς προόδου.

Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ

Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τῆς Ἀγγλίας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο οὐσιωδῶς διάφορος τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Οἱ βασιλεῖς αὐτῆς διέτηρησαν πάντοτε μεγάλην ἰσχύν, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς οὐδέποτε ἀπέκτησαν κυριαρχικὰ δικαιώματα.

Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ὅμως ὑπεβάλλετο ἀνέκαθεν εἰς μερικοὺς περιορισμούς. Ἰδίως εἰς ζητήματα φορολογίας ὁ βασιλεὺς ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τῶν φορολογουμένων. Ὅσακίς ἐπρόκειτο νὰ ἐπι-

βάλη νέον φόρον, ἐκάλει εἰς συμβούλιον τοὺς γαιοκτῆμονας, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν μοναστηρίων. Οὕτω διεμορφώθη τὸ πρῶτον κοινοβούλιον (Parlement) ἢ Β ο υ λ ῆ τ ῶ ν Λ ὀ ρ δ ω ν.

Ὅταν τὸν 13ον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων (1199 - 1216) ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν κατὰ τὰς ὁρέξεις του, οἱ εὐγενεῖς ἐξανέστησαν καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ τὴν ὀνομαστὴν Magna Charta (1215), τὸν πρῶτον δηλαδὴ συνταγματικὸν χάρτην τῆς Ἀγγλίας, ὁ ὅποιος ἐξησφάλιζε τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (συγκατάθεσις διὰ τὴν φορολογία, προσωπικὴ ἐλευθερία, δικαίωμα ἀντιστάσεως).

Βραδύτερον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ συμβουλευέται ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ οἰκονομικῶν ἰδίως ζητημάτων, ἀντιπροσώπους τῶν συμβουλίων τῶν κομητειῶν καὶ τῶν κοινοτήτων. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθε δευτέρον συμβούλιον, ἡ δευτέρα ἀγγλικὴ Βουλή, ἢ Β ο υ λ ῆ τ ῶ ν Κ ο ι ν ο τ ῆ τ ω ν , ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβε μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, διότι ἀντεπροσώπευε μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ βασιλεία εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐτέθη ὑπὸ τὸν νόμον, ἐνῶ ἡ βασιλεία εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο ὑπὲρ τὸν νόμον.

Ἐπολυταρχικαὶ τάσεις τῶν Στούαρτ

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισάβετ (1603), εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας προσεκλήθη ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας Ἰάκωβος, ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας Στούαρτ. Τοιοῦτοτρόπως ἀνῆλθεν ἡ δυναστεία τῶν Στούαρτ εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον καὶ ἠνώθησαν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον Ἀγγλία καὶ Σκωτία.

Οἱ Στούαρτ, ἀκολουθοῦντες τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς των, ἰδίως τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐπεχείρησαν νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀπολυταρχικῶς. Ἄλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὰς συνηθείας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ ἐξήγειραν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν. Ἐπιχειρήσαντες ἀφ' ἐτέρου νὰ κανονίσουν αὐθαιρέτως τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, ἐξηρέθισαν τοὺς ὀπαδοὺς καὶ τῶν δύο δογμάτων.

Διὰ τοῦτο εἶχον διαρκεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ κοινοβούλιον. Πολλάκις διέλυσαν αὐτό, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν πάλιν νὰ τὸ συγκαλέσουν, διότι εἶχον ἀνάγκην χρημάτων. Ἡ τακτικὴ των γενικῶς δὲν εἶχε σταθερότητα καὶ συνέπειαν.

Ὁ Ἰάκωβος Α΄
(1603 - 1625) εἶχε μεγάλην
ιδεάν διὰ τὸ βασιλικὸν ἀξι-
ωμα. Ἐφρόνει ὅτι ὁ βασιλεὺς
εἶχεν ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θα-
νάτου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του.

Υἱὸς καθολικῆς, ἀνατρα-
φείς εἰς τὸ καλβινικὸν δόγμα,
ἦτο ἀρκετὰ ἐξυπνος καὶ μορ-
φωμένος, ἀλλὰ στενὸς εἰς τὴν
ἀντίληψιν καὶ σχολαστικός.
Ἰδίως ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀρμό-
διον εἰς τὰ θεολογικὰ ζητή-
ματα. Διὰ τὰ κανονίστη τὰ
θρησκευτικά, ἐστηρίχθη εἰς
τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν, τῆς
ὁποίας ἦτο ἀρχηγός, καὶ ἐ-
πίεσε τοὺς καθολικοὺς καὶ
πουριτανούς Οἱ καθολικοί,

κατόπιν σκοτεινῆς συνωμο-
σίας, ἀποδοθείσης εἰς αὐτοὺς, κατεδιώχθησαν ἀπηνέστατα. Ἐναντίον
τῶν πουριτανῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἤθελον ἐπισκόπους, ἐπίσημα προσευ-
χητάρια καὶ διασκεδάσεις τῆς Κυριακῆς, ἔλαβε τοιαῦτα μέτρα, ὥστε
μετηνάστευσαν οὗτοι ὁμαδικῶς εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἴδρυσαν τὰς πρῶ-
τας ἀγγλικὰς ἀποικίας. Ὁ Ἰάκωβος διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς
προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐσώρευσε σφάλματα, τὰ ὁποῖα
ἐπλήρωσε ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον υἱὸς του Κάρολος ὁ Α΄.

Ὁ Κ α ρ ο λ ο ς Α΄ (1625 - 1649) ἦτο διάφορος τοῦ πατρὸς
του. Εὐκίνητος, ὠραῖος καὶ ἵπποτικός τὴν ἐμφάνισιν, κατὰ βάθος
ἦτο ἀδύνατος χαρακτήρ καὶ δὲν ἀπέφευγε τὸ ψεῦδος. Ἐπολιτεύθη
κακῶς, ὅπως ὁ πατὴρ του. Διέλυσεν ἐπανειλημμένως τὸ Κοινοβούλιον,
ἐκυβέρνησεν ἐπὶ ἑνδεκά ἔτη ἀπολυταρχικῶς, ἀλλ' ὅταν τέλος ἠναγ-
κάσθη νὰ συγκαλέσῃ τὸ ὀνομασθὲν Μ α κ ρ ὸ ν Κ ο ι ν ο β ο ὑ λ ι ο ν,
ἕνεκα τῆς μακρᾶς διαρκείας (1640 - 1653), προσέκρουσεν εἰς σφο-
δρὰν ἀντίδρασιν. Ἡ βουλὴ κατεδίκασεν εἰς θάνατον ὑπουργοὺς τοῦ
βασιλέως, οἱ ὅποιοι ἦσαν συνένοχοι εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ μέτρα καὶ

56. Κάρολος Α΄

(Β ἄ ν Ν τ ἄ ι κ , Π α ρ ἰ σ ο ἰ , Μ ο υ σ ε ἰ ὸ ν Λ ο ῦ β ρ ο υ)

τὰς θρησκευτικὰς καινοτομίας. Ὁ Κάρολος ἦλθε τέλος εἰς φανεράν ρῆξιν πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὑπαιθρον διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1648. Κρόμβελ

Οὕτως ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ βασιλέως καὶ Κοινοβουλίου. Μετὰ τοῦ βασιλέως ἐτάχθησαν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν γένει αἱ δυτικά καὶ βόρειοι ἐπαρχίαι, ἐνῶ τὸ πολυπληθέστερον καὶ πλουσιώτερον μέρος τῆς Ἀγγλίας, τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ νότιον, ὑπεστήριξε τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως ἦτο μαχιμώτερος, διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ εὐγενεῖς ἵππεις, ἐξησκημένους καὶ τολμηροὺς, καὶ τὸ ἵππικὸν ἀπετέλει ἀκόμη τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ τότε στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ στρατὸς τοῦ Κοινοβουλίου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀστους μὴ ἐξησκημένους εἰς τὸν πόλεμον, εἶχε πολλὰς ἀποτυχίας.

Τότε ὁ Κρόμβελ, βουλευτὴς καὶ ἀξιωματικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κοινοβουλίου, εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν. Κατήρτισεν ἵππικὸν ἀπὸ ὀρεινοὺς πουριτανούς, φανατισμένους εἰς τὴν πίστιν των, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπολέμουν, ὅπως οἱ μισθοφόροι, διὰ τὸ χρῆμα, ἀλλὰ ἀπὸ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν θρησκείαν. Οἱ πολεμισταὶ αὐτοί, ὅπως καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἠσθάνοντο βαθεῖαν ἀποστροφήν πρὸς πᾶν καθολικόν. Ὁ Κρόμβελ κατάρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα μὲ βίον αὐστηρόν, μὲ προσευχάς, μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ μὲ ἄσματα τοῦ ψαλτηρίου. Ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἤργησε νὰ φανῆ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως. Ὁ Κρόμβελ διωρίσθη στρατηγὸς καὶ ἐνίκησε τὸν βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Σκωτίαν. Ἀλλ' οἱ Σκῶτοι παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τὸ ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον.

Ὁ Ὀλιβιέρος Κρόμβελ (Olivier Cromwell, 1599 - 1658) ἦτο υἱὸς εὐπόρου γαιοκτήμονος, μεγαλόσωμος καὶ ρωμαλέος, δραστηριώτατος, μὲ αὐστηρὰν φυσιογνωμίαν καὶ ρήτωρ νευρώδης. Ἐνεπνέετο ἀπὸ θερμὸν θρησκευτικὸν ζῆλον καὶ διετήρει τὴν ὠμότητα τῆς ἀγγλικῆς φυλῆς κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους. Ἀνεδείχθη ἀξιὸς ὀργανωτὴς καὶ διπλωμάτης ὀξυδερκής, ὥστε νὰ θεωρῆται ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς τοῦ ἀγγλικοῦ μεγαλείου.

Τοιουτοτρόπως ἐπεκράτησε τὸ Κοινοβούλιον. Δὲν ἤργησεν ὅμως

νά ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν νικητὴν στρατηγόν. Ἡ πλειοψηφία τοῦ Κοινοβουλίου ἦτο ἐναντίον τοῦ Κρόμβελ καὶ ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσίας του. Ἐκεῖνος εἰσηγήθη μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὸ Λονδῖνον καὶ ἀπέβαλε τοὺς ἀντιπολιτευομένους ἀπὸ τὴν Βουλὴν. Τοῦτο ὠνομάσθη κἄθαρσις τοῦ Κοινοβουλίου καὶ τὸ οὕτως ἀκρωτηριασθὲν σῶμα Κολοβὸν Κοινοβούλιον (Rump-Parlement), κατὰ τὴν σκωπτικὴν τάσιν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὠρίμασεν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀξίωματικῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ἡ ἰδέα, ὅτι πᾶσα κυριαρχία στηρίζεται εἰς τὸν λαὸν καὶ πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Τοιοῦτοτρόπως ἐγεννήθη, ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐλέφ Θεοῦ κυριαρχίας, τὸ ἀξίωμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ.

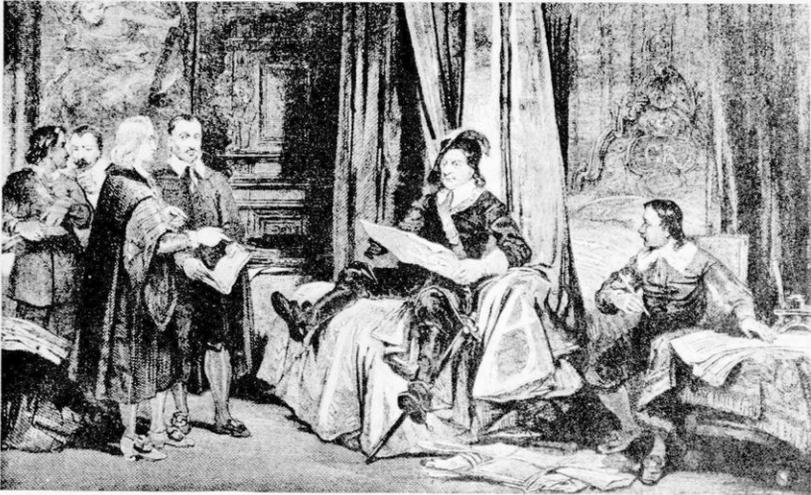
Ὁ Βασιλεὺς εἰσήχθη εἰς δίκην πρὸ ἐκτάκτου στρατοδικείου, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ὡς τύραννος, προδότης καὶ ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπεκεφαλίσθη (1649).

Ἡ Δημοκρατία (1649 - 1660)

Ἡ μερίς, ἡ ὁποία εἶχε γίνῃ κυρία τῆς καταστάσεως μετὰ τοῦ Κρόμβελ, ἀπετέλει μειοψηφίαν. Ἄλλ' ἔδειξε μεγίστην δραστηριότητα καὶ διετηρήθη ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἡ Ἀγγλία ἀνεκηρύχθη δημοκρατία, ἡ Ἄνω Βουλὴ διελύθη, ἀνετέθη δὲ εἰς ἕκτακτον συμβούλιον ἢ κυβέρνησιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Σκωτία καὶ ἡ Ἰρλανδία δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπανάστασιν, ὁ Κρόμβελ ἀπεβίβασθη μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἰρλανδίαν καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἀντίστασιν. Ἐπίσης κατεστάλη ἡ ἐξέγερσις τῆς Σκωτίας.

57. Ὁ Κρόμβελ
(κατὰ προσωπογραφίαν τοῦ 1657,
Λονδῖνον, Ἐθνικὴ Πινακοθήκη)

58 'C Κρόμβελ συνομιλῶν μετὰ τοὺς δικηγόρους
(Λονδίνον, Πανακοθήκη)

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτάς, ὁ Κρόμβελ ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται πρὸς ἐξύψωσιν τῆς δυνάμεως τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπειδὴ ἡ ὀλλανδικὴ δημοκρατία ὑπεστήριξε τοὺς ἄγγλους βασιλόφρονas, ὁ Κρόμβελ ἐστράφη κατ' αὐτῆς. Τὸ 1651, τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισε τὴν περίφημον περὶ ναυτιλίας πρᾶξιν, ἡ ὁποία ἀπηγόρευεν εἰς ξένα πλοῖα νὰ μεταφέρουν εἰς ἀγγλικούς λιμένας προϊόντα ἄλλα ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ παραγομένων. Τοῦτο ἔβλαπτεν ἰδίως τὴν ὀλλανδικὴν ναυτιλίαν, ἡ ὁποία τότε διεξήγε σχεδὸν ἀποκλειστικῶs τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὑψηλίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ὀλλανδία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἄλλ' ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἶχε σειρὰν ἐπιτυχιῶν καὶ ἡ Ὀλλανδία ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνέυσῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν πρᾶξιν τῆς ναυτιλίας.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Κρόμβελ διέλυσε βιαίως τὸ Κολοβὸν Κοινοβούλιον καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν ἀνώτατον ἄρχοντα Ἰσοβίως, ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Λόρδου Προστάτου (Lord Protector). Ὁ Κρόμβελ ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν καὶ ἐκυβέρνηα τὴν χώραν ὡs δικτάτωρ μετὰ συμβούλιον, τοῦ ὁποίου αὐτὸs

διώριζε τὰ μέλη. Ἡ Ἀγγλία κατέστη ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἰσχυρότερον διαμαρτυρόμενον κράτος, αἱ δὲ αὐλαὶ τῆς Εὐρώπης ἐζήτουν τὴν συμμαχίαν του, μολονότι ἀπεστρέφοντο αὐτὸν ὡς βασιλοκτόνον.

Ὁ Κρόμβελ ἀπέθανε τὸ 1658 καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ριχάρδος Κρόμβελ ὡς λόρδος προστάτης. Ἀλλά, λεπτός καὶ εὐγενής ἐκ φύσεως, δὲν εἶχεν οὔτε σθένος οὔτε τὰ ἀρχικὰ προσόντα τοῦ πατρὸς του. Διὰ τοῦτο παρητήθη οἰκειοθελῶς.

Παλινόρθωσις τῶν Στούαρτ

Τότε ὁ στρατηγὸς Μόνκ (Monk), ὁ ὁποῖος εἶχε καταστείλει νέαν ἐπανάστασιν τῆς Σκωτίας, ἐβάδισε μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τῆς πρωτευούσης, εἰσήλθεν εἰς αὐτὴν ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῆς πλειοψηφίας, ἣ ὁποία ἐπεθύμει τὴν κατάλυσιν τῆς στρατοκρατίας καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῆς βασιλείας. Τὸ νέον Κοινοβούλιον ἐκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κάρολον Β', τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ἐδέχθη μὲ ζωηρὰς ἐκδηλώσεις χαρᾶς.

Ἄλλ' οἱ Στούαρτ δὲν εἶχον συνετισητῆ εἰς τὴν ἐξορίαν. Ὁ Κάρολος Β' καὶ ὁ ἀδελφὸς του Ἰάκωβος Β' ἐπανέλαβον τὰ σφάλματα τῶν προκατόχων καὶ ὑπερέβησαν αὐτά. Ἐπειδὴ ἐζήσαν ὡς φυγάδες εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', εἶχον προσοικειωθῆ τὰς συνηθείας τῆς γαλλικῆς αὐλῆς καὶ ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τοὺς ἀπολυταρχικοὺς τρόπους καὶ τὸν αὐλικὸν βίον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἐκτὸς τούτου, εἰργάσθησαν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τοῦ καθολικοῦ δόγματος.

Ἡ βασιλεία τοῦ Καρόλου Β' διήλθε μὲ συνεχεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ Κάρολος εἰργάσθη διὰ νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν τῶν καθολικῶν. Ἀλλὰ τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισεν ὅτι μόνον ὀπαδοὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας διορίζονται εἰς δημοσίας θέσεις. Ὁλίγον βραδύτερον ἐψήφισε τὸν περίφημον νόμον Habeas corpus, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τοὺς πολίτας ἀπὸ τὴν αὐθαίρετον φυλάκισιν, διότι κατήργησε τὴν προφυλάκισιν, ὅρισας ὅπως πᾶς πολίτης συλλαμβανόμενος προσάγεται εἰς δίκην ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς πολιτικῆς διαμάχης ἐμορφώθησαν τὰ δύο μεγάλα κόμματα τοῦ ἀγγλικοῦ Κοινοβουλίου, τὰ ὁποῖα ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας ἐκυβέρνησαν τὴν Ἀγγλίαν, τὸ κόμμα τῶν

φιλοβασιλικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Τόρις (Tories, οἱ σημερινοὶ συντηρητικοί) καὶ τὸ κόμμα τῶν συνταγματικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο Οὐίξ (Whigs, οἱ σημερινοὶ φιλελεύθεροι).

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Καρολον Β' Ἰάκωβος Β' ὑπεστήριξεν ἀναφανδὸν τὸν καθολικισμόν, ἐπέτρεπεν ἐπισήμως τὴν καθολικὴν λειτουργίαν καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα καθολικούς. Ὁ λαὸς ἠλπίζεν ὅτι θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ὑπερβασίας αὐτὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, διότι αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Ἰακώβου, αἱ ὁποῖαι ἐμελλοῦν νὰ διαδεχθῶν αὐτόν, ἦσαν διαμαρτυρόμεναι. Ἀλλὰ, παρὰ προσδοκίαν, ἡ βασίλισσα ἐγέννησεν υἱόν, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς θὰ ἀντρέφετο εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα. Τότε συνεννοήθησαν Τόρις καὶ Οὐίξ καὶ προσεκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὴν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Ἰακώβου Μαρίαν καὶ τὸν σύζυγόν της Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας, τὸν κυβερνήτην τῆς Ὁλλανδίας. Καὶ ὅταν ἐκεῖνοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς Ἀγγλίαν, ὅλη ἡ χώρα προσεχώρησεν εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ Ἰάκωβος ἔφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ὁ Λουδοβίκος τὸν ἐδέχθη ἡγεμονικῶς.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἦτο ἔργον τῆς εὐπορούσης τάξεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648, ἡ ὁποία εἶχε προέλθει ἀπὸ τὰ λαϊκὰ στρώματα. Διὰ τοῦτο ἡ δευτέρα ἐπανάστασις ἐστερεώθη καὶ οἱ Ἀγγλοὶ τὴν ὠνόμασαν ἔνδοξον ἐπανάστασιν.

Ὁ Γουλιέλμος καὶ ἡ Μαρία ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας, ἀφοῦ ὑπέγραψαν τὴν Διακήρυξιν τῶν Δικαιωμάτων (Bill of rights), διὰ τῆς ὁποίας ἐξησφαλίζοντο τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (1688). Ἡ διακήρυξις εἶναι συμβόλαιον μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος δὲν δικαιούται, χωρὶς ἐξουσιοδότησιν τοῦ Κοινοβουλίου, νὰ ἀναστειλῇ ἢ νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς νόμους, νὰ ἐπιβάλλῃ νέους φόρους ἢ νὰ συλλέξῃ στρατεύματα. Αἱ δύο Βουλαὶ πρέπει νὰ συγκαλῶνται κανονικῶς καὶ νὰ ἀποφασίζουσιν χωρὶς νὰ παρεμβάλλωνται κωλύματα εἰς τὸ ἔργον των. Ἐπιτρέπεται ἡ ἐλευθέρως ἀσκήσις ὅλων τῶν δογμάτων, τὰ ὁποῖα προῆλθον ἀπὸ τὴν μεταρρύθμισιν. Ὁ βασιλεὺς ὑποχρεοῦται κατὰ τὴν στέψιν του νὰ ὀρκίζεται ὅτι θὰ διατηρήσῃ τὸν προτεσταντισμὸν καὶ τοὺς θεμελιώδεις νόμους.

‘Ο Κοινοβουλευτισμός

Αί άρχαι αύται έτέθησαν εις έφαρμογήν, χωρίς πολλούς κλονισμούς, επί τής βασιλείας του Γουλιέλμου Γ' (1689 - 1702) και τής Άννης (1702 - 1714).

‘Η έκτελεστική έξουσία ήσκήθη υπό ύπουργών ύπευθύνων πρò του Κοινοβουλίου. Άπό του 1694 έπεκράτησεν ή συνήθεια να λαμβάνη ο βασιλεύς τους ύπουργούς του άπό τò πλειοψηφοϋν εις τήν Βουλήν κόμμα. Δύο μεγάλα, ισχυρώς ώργανωμένα κόμματα, οί Οϋξ και οί Τόρις, παρακάθηνται εις τήν Βουλήν, τò εν εις τήν έξουσίαν και τò άλλο εις τήν αντίπολίτευσιν. Και τὰ δύο είναι ολιγαρχικά, αντιπροσωπεύουν τήν μεγάλην ιδιοκτησίαν, τò εμπόριον και τήν βιομηχανίαν, άλλα προστατεύουν μαζί με τὰ ιδιαίτερα συμφέροντά των και τὰ συμφέροντα του έθνους.

‘Η Άγγλία πρώτη έγινε συνταγματική και κοινοβουλευτική μοναρχία.

Γουλιέλμος Γ' (1689 - 1702)

Όταν εκλήθη εις τόν θρόνον τής Άγγλίας ο Γουλιέλμος, ήτο ήδη άνήρ μεγάλης δράσεως και φήμης. Άρκετά καλò στρατηγòς, εξάιρετος διπλωμάτης, έδοξάσθη κυρίως εις τήν άμυναν τής Όλλανδίας κατά τής γαλλικής εισβολής και διετέλεσεν εις όλην τήν ζωήν του, ο δραστήριος και επικίνδυνος αντίπαλος του Λουδοβίκου ΙΔ', ή ψυχή τής αντιπολιτεύσεως κατά τής καταπληκτικής πολιτικής του και πρόμαχος τής προτεσταντικής ύποθέσεως.

Άπέκρουσεν άπόπειραν του Ίακώβου Β', ο όποιος ύποστηριζόμενος υπό του Λουδοβίκου και έχων όρμητήριο τήν καθολικήν Όλλανδίαν, άπεβιβάσθη εις τήν Σκωτίαν, δια να ανακτήση τόν θρόνον του.

‘Η πράξις τής διαδοχής. ‘Η βασίλισσα Άννα (1702 - 1714)

‘Η Μαρία, σύζυγος του Γουλιέλμου Γ' και πρωτότοκος κόρη του Ίακώβου Β', άπέθανε τò 1695 και, επειδή ή δευτέρα κόρη του ίδιου Άννα ήτο άτεκνος, τò Κοινοβούλιον δια τής Πράξεως τής Διαδοχής (1701) άπέκλεισεν εκ του θρόνου τόν καθολικόν υίον

του 'Ιακώβου και ὤρισε διάδοχον πρῶτον τὴν *Ανναν καὶ μετ' αὐτὴν τὴν ἐγγονὴν τοῦ 'Ιακώβου Α' Σοφίαν, ἡ ὁποία εἶχε συζευχθῆ τὸν ἐκλέκτορα τοῦ 'Αννοβέρου τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τὸν Γουλιέλμον Γ' ἐβασίλευσεν ἡ *Αννα Στούαρτ, ὅπως λέγεται, τῆς ὁποίας τὴν σύντομον βασιλείαν μὲ εὐχαρίστησιν ἐνθυμοῦνται οἱ *Αγγλοι.

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς βασιλείας της, ἡ ὁποία εἶναι ἡ μακροτέρα καὶ ἐνδοξότερα, ἡ βασίλισσα εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Οὐίξ καὶ διευθύνεται ἀπὸ τὴν δούκισσαν τοῦ Μάρλμπορω (Marlborough). Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς 'Ισπανίας εἶχεν ἀρχίσει ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον. Ἐδέχθη νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' συνασπισμόν. Διπλωμάτης καὶ στρατηγός της ἦτο ὁ σύζυγος τῆς εὐνοουμένης της Μάρλμπορω, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ἔξοχος στρατηγός. Οἱ *Αγγλοι εἶχον μεγάλας ἐπιτυχίας κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς 'Ισπανίας. Ἀπὸ τὴν τελευταίαν ἀφῆρσαν τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ κλεῖς τῆς Μεσογείου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ καὶ τὸ ὁποῖον κατέχουν ἔκτοτε (1704). Συγχρόνως κατέστησαν σχεδὸν ὑποτελῆ τὴν Πορτογαλίαν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐγένεν ἡ ὀριστικὴ ἔνωσις τῆς Σκωτίας μὲ τὴν 'Αγγλίαν καὶ ἡ *Αννα ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς βασίλισσας τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἡ 'Αγγλία ἀπέκτησε μεγάλην οἰκονομικὴν ἀκμὴν καὶ ἀνέδειξεν ἀξιολόγους συγγραφεῖς, ὥστε ἡ βασιλεία τῆς *Αννης θεωρεῖται μία ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας περιόδους τῶν ἀγγλικῶν γραμμάτων.

Λόγοι ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἰδίως ἡ ἐπιθυμία της νὰ παλινορθώσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφόν της 'Ιακώβον Γ', διαμένοντα ἀπὸ τοῦ ἐκθρονισμοῦ τοῦ πατρός του εἰς τὴν Γαλίαν, τὴν παρεκίνησαν νὰ διακόψῃ ἀποτόμως τὴν συνεργασίαν μὲ τοὺς Οὐίξ καὶ νὰ προσεγγίσῃ τοὺς Τόρις. Διέκοψεν ἐπίσης τὸν πόλεμον πρὸς τὴν Γαλίαν καί, καταλλήλως ἐργασθεῖσα, ἐξησφάλισε τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Τόρις κατὰ τὰς ἐκλογάς. Ἄλλ' ἡ βασίλισσα ἀπέθανεν ἐν μέσῳ τῆς προσπαθείας ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΤΟΝ ΙΖ' ΑΙΩΝΑ ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Τὰ αἴτια

ΟΝ 17ον αἰῶνα ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἐνδημική κατάστασις, ἡ δὲ εἰρήνη βραχυχρόνιον διάλειμμα μεταξύ τῶν συγκρούσεων.

Ὁ Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648) εἶχεν ὡς συνέχειαν τὸν πόλεμον μεταξύ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας (1648 - 1659) καὶ ἀπὸ τοῦ 1667 ἤρχισεν ἡ σειρά τῶν πολέμων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', οἱ ὅποιοι ἐπλήρωσαν μετὰ διαλειμμάτων τὰς τρεῖς τελευταίας δεκαετίας τοῦ αἰῶνος καὶ συνεχίσθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἡ εἰρήνη λοιπὸν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐταράχθη ἐπὶ 60 περίπου ἔτη ἀπὸ διεθνεῖς περιπλοκάς.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύρραξιν ἔδωσαν κατ' ἀρχὰς αἱ κυριαρχικαὶ διαθέσεις τῶν Ἀψβούργων καὶ κατόπιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Κατὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς ἡγεμονίας ἐνὸς ἰσχυροῦ ἄρχοντος συνησπίσθησαν αἱ ἄλλαι δυνάμεις. Ὅπως παλαιότερον ἡ Γερμανία, οὕτω καὶ ἡ Γαλλία ἐξῆλθεν ἐξηντλημένη ἀπὸ τὴν ἀσύνητον ἐπιχείρησιν τοῦ βασιλέως τῆς.

Ἰσπανικὸς πόλεμος. Ἦττα τῶν Ἀψβούργων

Αἱ συμπαγεῖς κτήσεις τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην (Αὐστρία, Βοημία, Οὐγγαρία) ἀπετέλουν βάσιν ἰσχυρᾶς δυνάμεως. Ἀπόλυτοι κύριοι εἰς αὐτὰς οἱ Ἀψβούργοι ἐπεχείρησαν νὰ μεταβάλλουν τὴν αἰρετὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Γερμανίας εἰς κληρονομικὴν μοναρχίαν. Ἐκ τούτου προῆλθεν ὁ μακρὸς καὶ περιπετειώδης Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648), ὁ ὅποιος, ἔνεκα τῶν γνωστῶν ἐν Γερμανίᾳ συνθηκῶν, ἔλαβε τὴν μορφήν σκληροῦ θρη-

σκευτικοῦ πολέμου καὶ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἤτταν καὶ ἐξασθέ-
νησιν τῶν Ἀσβούργων τῆς Βιέννης.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Δ', ἑγγονος τοῦ Φιλίππου Β',
δὲν προσεχώρησεν εἰς τὴν συνθήκην τῆς Βεσφαλίας, διότι, ἀκριβῶς
κατὰ τὸ ἔτος τῆς ὑπογραφῆς της, ἡ Γαλλία ἤρχισε νὰ ταρασσεται
ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν ἐξέγερσιν τῆς Fronde, τῆς ὁποίας ἠλπίζε νὰ
ἐπωφεληθῇ.

Ὁ πόλεμος μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας (1648 - 1659) ἔγινε
κυρίως εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς Γαλλίας, μὲ ἀφετηρίαν τὸ Βέλγιον,
τὸ ὁποῖον ἦτο κτῆσις ἰσπανικὴ. Κύριοι εἰς τὴν θάλασσαν οἱ Ἰσπανοί,
εἶχον τὴν εὐκολίαν νὰ μεταφέρουν διὰ θαλάσσης στρατεύματα καὶ
νὰ στρατολογοῦν μισθοφόρους ἀπὸ τὴν Γερμανίαν.

Ἡ διπλωματία ὁμως τοῦ Μαζαρέν κατώρθωσε, παρὰ τὴν ἀντι-
πάθειαν τῆς γαλλικῆς αὐτῆς πρὸς τὸν φονέα τοῦ Καρόλου Α' τῆς
Ἀγγλίας, θεῖου τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', νὰ προσελκύσῃ τὸν Λόρδον
Προστάτην (τὸν Κρόμβελ) καὶ συγχρόνως νὰ ἐνώσῃ τοὺς ἡγεμόνας
τῆς Δυτικῆς Γερμανίας εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ Ρήνου (1658). Τοιο-
τοτρόπως ἀπεκλείσθη ἡ θαλασσία ὁδὸς εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ ἐξη-
σφαλίσθη ἡ οὐδετερότης τοῦ αὐτοκράτορος.

Διὰ ζωηρᾶς ἐπιθέσεως ὁ στρατηγὸς Turenne, ἐπὶ κεφαλῆς γαλ-
λικοῦ καὶ ἀγγλικοῦ στρατοῦ, ἀπέκλεισεν ἢ κατέλαβεν ἐπικαίρους
θέσεις καὶ ἐβάδισε κατὰ τῶν Βρυξελλῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας
ἐδέχθη τὴν εἰρήνην.

Ἡ Συνθήκη τῶν Πυρηναίων (7 Νοεμ. 1659) ἐξη-
σφάλισεν ἀξιόλογα ἔδαφικὰ ὠφελήματα εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἐσημεί-
ωσε τὴν ὀριστικὴν ὑποχώρησιν τῆς ἰσπανικῆς δυνάμεως. Ὁ Λουδο-
βίκος ΙΔ' συναζεύχθη τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν, κόρην τοῦ Φιλίππου Δ',
ἡ ὁποία παρητήθη ἀπὸ πᾶσαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τῆς Ἰ-
σπανίας, ἔναντι πληρωμῆς 500.000 ταλλήρων ἐντὸς ἑξαμήνου, ὑπο-
σχέσεως δυσεκπληρώτου διὰ τὴν οἰκονομικῶς ἐξηντλημένην Ἰσπανίαν.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'

Αἱ δύο μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερ-
μανίας καὶ ἡ Ἰσπανία, ἐξῆλθον ἐξηντλημένοι ἀπὸ τοὺς δύο πολέμους,
τὸν Τριακονταετῆ καὶ τὸν Ἰσπανικόν. Ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε μόνιμον
στρατὸν καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἀκαταστασίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτει ὑπὸ τοὺς

Στούαρτ, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπέμβῃ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἔγινεν ὁ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκυριάρχησεν ἐπὶ μακρόν. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐχρησιμοποίησε κακῶς τὴν δύναμίν του, διότι ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του εἰς βάρους τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἐπιβληθῇ ὡς ἀνώτατος δεσπότης εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ ἄλλοι λαοὶ συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ 23 ἔτη διεξῆγε πολέμους ἐναντίον τῆς Εὐρώπης. Κίνητρον διὰ τοὺς πολέμους ἦτο ἡ ἐπιθυμία νὰ δοξασθῇ καὶ φθάσῃ τὰ φυσικὰ σύνορα, ὅπως ἔλεγον εἰς τὴν Γαλλίαν, δηλαδὴ τὸν Ρήνον. Ὁ Λουδοβίκος ὑπηρετήθη ἀπὸ ἐξόχους διπλωμάτας καὶ στρατιωτικούς. Οἱ ἐχθροὶ του ὠνόμασαν αὐτοὺς ληστρικοὺς πολέμους, διότι σκοπὸν εἶχον τὴν ἀρπαγὴν ξένων χωρῶν.

Πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας (1667 - 1668)

Ὅταν τὸ 1665 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Δ', ὁ Λουδοβίκος ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς κληρονομίας του, παρὰ τὴν ἐπίσημον παραίτησιν τῆς συζύγου του ἀπὸ παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τῶν ἰσπανικῶν κτήσεων. Ὁ στρατὸς του εἰσῆλθεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὰς ἰσπανικὰς Κάτω Χώρας καὶ κατέλαβε τὴν Φλάνδραν καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν. Ἄλλ' ἡ Ὁλλανδία κατῴρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Σουηδίας καὶ ἡ τριπλῆ συμμαχία ἠνάγκασε τὸν Λουδοβίκον νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία ὁμως ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ δώδεκα στρατηγικὰς θέσεις εἰς τὰ σύνορα (Εἰρήνη Αἶξ - λα - Σατέλ, 2 Μαΐου 1668).

Ὁ πόλεμος τῆς Ὁλλανδίας (1672 - 1678)

Διψῶν ἐκδίκησιν ὁ Λουδοβίκος, ἐστράφη κατὰ τῆς δημοκρατικῆς, καλβινικῆς καὶ ἐμπορικῆς Ὁλλανδίας. Κατῴρθωσε νὰ τὴν ἀπομονώσῃ καὶ τὴν προσέβαλε μὲ πρωτοφανῆ διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δύναμιν, μὲ 90 χιλιάδας ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν 30 χιλιάδες τῶν συμμάχων γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἡ Ὁλλανδία διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον. Αἱ πόλεις ἐδέχοντο τοὺς Γάλλους χωρὶς ἀντίστασιν, φοβούμεναι τὸν βομβαρδισμόν. Ὁ Ὁλλανδικὸς λαὸς ἀνέτρεψε τὴν

59. 'Ο Γουλιέλμος τῆς 'Ορανίας
(κατὰ χαλκογραφίαν τοῦ Romain
Hooghe)

τά ἐτη καὶ ἀνεδείχθη ἔξοχος διπλωμάτης. Ὡς κυβερνήτης τῆς 'Ολλανδίας καὶ ἀργότερα, ὡς βασιλεὺς τῆς 'Αγγλίας, ἐξηκολούθησε νὰ συνασπίζη διάφορα κράτη κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Γουλιέλμου στρατὸς βραδεμβουργικὸς καὶ αὐτοκρατορικὸς ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βεστροφάλιαν καὶ μετ' ὀλίγον συνήφθη συμμαχία κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, τὴν ὁποίαν ἀπ.τέλεσεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ 'Ολλανδία καὶ ἡ 'Ισπανία. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν 'Ολλανδίαν, ἀφοῦ ἐληλάτησεν ἀγρίως τὴν χώραν κατὰ διαταγὴν τοῦ Λουδοβίκου (manger le pays). Ἐπηκολούθησε πόλεμος εἰς τὰ διάφορα μέτωπα, νικηταὶ ἀνεδείχθησαν οἱ Γάλλοι καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου ἐπλήρωσε πάλιν ἡ 'Ισπανία, παραχωρήσασα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν καὶ συνοριακὰς θέσεις εἰς τὸ Βέλγιον (Συνθήκη Νιμέγκ, Nimègue, 10 Αὐγ. 1678).

'Ο πόλεμος τοῦ Συνασπισμοῦ τῆς Αὐγούστας (1688 - 1697)

'Ο Λουδοβίκος εἶχε κατισχύσει τοιοῦτοτρόπως πολεμῶν ἐναντίον τοῦ ἡμίσεος τῆς Εὐρώπης. Ἐφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως καὶ ἐδέσποζε τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ἐνόμισεν ὅτι ἡδύνατο νὰ

κυβέρνησιν τῶν μεγαλεμπόρων, ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν 22ετῆ Γουλιέλμον τῆς 'Ορανίας καὶ κατέρριψε τοὺς ὕδατοφρόκτας, οἱ ὁποῖοι προασπίζουσι τὴν 'Ολλανδίαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, οὕτω δὲ ὅλη ἡ χαμηλὴ χώρα κατεκλύσθη ἀπὸ τὰ ὕδατα.

'Ο Γουλιέλμος (1650 - 1702) κατήγετο ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς 'Ορανίας (Orange). Οἱ πρόγονοὶ του εἶχον γίνει ἐνδοσοὶ εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Κάτω Χωρῶν κατὰ τῆς 'Ισπανίας. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς, ὁ νέος Γουλιέλμος ἐκυβέρνησε τὴν 'Ολλανδίαν ἐπὶ τριάκοντα

καταλάβη χώρας άνευ άντιστάσεως. Συνέστησεν ιδιαίτερα συμβούλια (Chambres de réunion), διά νά εξετάσουν τίνες πόλεις ή χώραι είχον άποτελέσει άλλοτε έξαρτήματα τής Γαλλίας. Τά συμβούλια ταύτα άνεζήτησαν παλαιούς τίτλους, έκ τών όποίων τινές άνήρχοντο μέχρι Καρόλου του Μεγάλου και του βασιλέως Δαγοβέρτου. Ο Λουδοβίκος κατελάμβανε διά του στρατού έν πλήρει ειρήνη τās έπιδικαζομένης εις αυτόν ύπό τών συμβουλίών πόλεις. Ούτω κατέλαβε κατ' άρχάς δέκα πόλεις τής Άλσατίας, κατόπιν τό Στρασβούργον (1681), χώρας άνηκούσας εις τήν Γερμανικήν Αυτοκρατορίαν. Άλλ' ό αυτοκράτωρ τής Αυστρίας ήτο άπησχολημένος, λόγω τών ταραχών τής Ούγγαρίας και του κατά τών Τούρκων πολέμου, και δέν ήδυνήθη ν' άντιταχθή κατά του Λουδοβίκου.

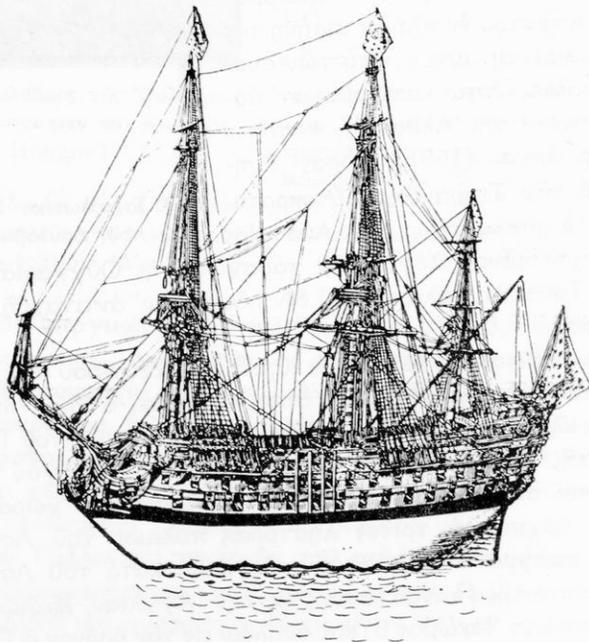
60. Στρατιωτική Σημαία του Λουδοβίκου

Ο Λουδοβίκος δέν ήργησε νά εύρεθί προ δευτέρου συνασπισμού, εις τόν όποιον άφορμήν έδωκεν, όπως πάντοτε, ό ίδιος, διότι, διεκδικών τήν κληρονομίαν του άποθανόντος εκλέκτορος του Παλατινάτου ύπερ τής Έλισάβετ Σαρλόττε (Charlotte), συζύγου του άδελφου του, και άδελφής του εκλέκτορος, κατέλαβε τήν χώραν. Τοιουτοτρόπως ήρχισεν ό τρίτος ληστρικός πόλεμος του Λουδοβίκου. Άλλά τά πράγματα έστράφησαν άφηνιδίως κατά του Λουδοβίκου, διότι, κατόπιν τής έπαναστάσεως εις τήν Άγγλίαν, ξεδιώχθη ό φίλος του βασιλεύς Ιάκωβος Β' και άνήλθεν εις τόν θρόνον ό Γουλιέλμος τής Ορανίας, ό όποίος συνήνωσε κατά του Λουδοβίκου τόν αυτοκράτορα, νικητήν ήδη εις τόν πόλεμον κατά τών Τούρκων, τήν Άγγλίαν και Όλλανδίαν, τήν Ισπανίαν και τήν Σαβοΐαν. Ο πόλεμος διεξήχθη εις διάφορα μέτωπα. Οί Γάλλοι, άναγκασθέντες νά έκκενώσουν τό Παλατινάτον, ήρήμωσαν τήν χώραν κατά τρόπον βάρβαρον. Ο Λουδοβίκος διετήρησε τās κτήσεις. ώς και τό Στρασβούργον, άλλ' ή όφρυσ αυτού έταπεινώθη.

‘Ο πόλεμος δια τήν διαδοχήν τοῦ ‘Ισπανικοῦ θρόνου (1701 - 1713)

‘Ο τέταρτος καί τελευταῖος πόλεμος τοῦ Λουδοβίκου ὑπῆρξε καταστρεπτικός δι’ αὐτόν καί ἐσημείωσε τήν κατάρρευσιν τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τήν Εὐρώπην.

‘Ο πόλεμος ἤρχισεν εὐθύς μέ τόν νέον αἰῶνα καί διήρκεσε δεκατρία ἔτη. ‘Ο Λουδοβίκος ἐπεχείρησε νά ἐγκαταστήσῃ εἰς τόν θρόνον

61. Πολεμικόν τοῦ 17' αἰῶνος « Λουδοβίκος 14 ».

τῆς ‘Ισπανίας τόν ἐγγονόν του Φίλιππον δ’ Ἀνζού (Philippe d’ Anjou) ὡς διάδοχον τοῦ ἀσθενικοῦ καί ἀπαιδος βασιλέως Καρόλου Β’. Ἄλλ’ ἐπειδή τοιοῦτοτρόπως ἡ δύναμις τῆς Γαλλίας θά ἀπέβαινε μεγίστη, συνησπίσθησαν κατ’ αὐτοῦ αἱ σημαντικώτεραι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Μόνον ἡ ‘Ισπανία ἐτάχθη μέ τόν Λουδοβίκον. Οὕτω προῆλθε νέος πόλεμος, ὁ λεγόμενος Πόλεμος διὰ τήν δια-

δοχήν τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μεγά-
λας διαστάσεις καὶ χαρακτηῖρα παγκοσμίου πολέμου.

Ἡ Γαλλία δὲν διέθετε πλέον τὰ ἄφθονα μέσα, ὁ Λουδοβίκος ἦτο γέρων καὶ εἶχον ἀποθάνει οἱ καλύτεροι στρατηγοὶ του, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ του ἀνέδειξαν δύο ἐξαιρετοὺς στρατηγούς, οἱ Αὐστριακοὶ τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας, ὁ ὁποῖος εἶχε δοξασθῆ εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους, καὶ οἱ Ἄγγλοι τὸν Μάρλμπορω (Marlborough), τὸν σύζυγον τῆς εὐνοουμένης τῆς βασιλίσσης Ἄννης (σελ. 124).

Ὁ πόλεμος ἐλάμβανε κατ' ἀρχὰς εὐνοϊκὴν τροπὴν διὰ τὸν Λουδοβίκον, ἀλλ' ἀφοῦ οἱ δύο στρατηγοί, Εὐγένιος καὶ Μάρλμπορω μετέφεραν κρυφίως τὸν ἀγγλοολλανδικὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς κάτω Χώρας εἰς Βαυαρίαν, ὁ ἐκεῖ εὐρισκόμενος γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη δεινὴν ἥτταν. Τότε ἀκριβῶς (1704) ὁ ἀγγλικὸς στόλος κατέλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον διατηροῦν οἱ Ἄγγλοι μέχρι σήμερον. Μετὰ νέαν νίκην τοῦ ἠνωμένου στρατοῦ εἰς Βέλγιον, οἱ δύο στρατηγοὶ ἐβάδιζον ἤδη κατὰ τῶν Παρισίων. Ἀπὸ τὴν κρίσιμον αὐτὴν θέσιν ἔσωσε τὸν Λουδοβίκον αἰφνιδία πολιτικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Ἄγγλιαν.

Ἡ Κυβέρνησις Οὐίξ ἀνετράπη, ὁ στρατηγὸς Μάρλμπορω ἀπώλεσε τὴν ἰσχὺν καὶ ἡ νέα κυβέρνησις τῶν Τόρις, ἔκλινε πρὸς τὴν εἰρήνην. Συγχρόνως εἶχεν ἀποθάνει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Α' καὶ ὁ ἀδελφός του Κάρολος, ὁ ἀπαιτητὴς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἄγγλία καὶ ἡ Ὀλλανδία δὲν εἶχον συμφέρον νὰ ἐνωθῆ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ νὰ ἀναστηθῆ τὸ Κράτος Καρόλου Ε'. Τοιοῦτοτρόπως ἡ συμμαχία διεσπάσθη.

Εἰρήνη τῆς Οὐτρέχτ (11 Ἀπρ. 1713)

Ἡ εἰρήνη τῆς Οὐτρέχτ (Utrecht, πόλεως ὀλλανδικῆς) ὠρισε τὰ ἑξῆς :

1) Ὁ Φίλιππος Ε', ἕγγονος τοῦ Λουδοβίκου, ἀναγνωρίζεται βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν (Ἀμερικῆς), ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας.

2) Αἱ Ἰσπανικαὶ κτήσεις τῆς Εὐρώπης (Κάτω Χῶραι, Μιλᾶνον, Σαρδηνία, καὶ Νεάπολις) παρεχωρήθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν πρίγκιπα τῆς Σαβοΐας.

3) Ὁ δούξ τῆς Σαβοΐας Εὐγένιος ἔλαβε τὴν Σικελίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, ὑπεχρεώθη ὅμως ν' ανταλλάξῃ τὴν Νεάπολιν ἔναντι τῆς Σαρδηνίας.

4) Ἡ Ἀγγλία ἔλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὴν Μινόρκαν καὶ πλεονεκτήματα ἐμπορικά, ἰδίως τὸ ἐμπόριον τῶν δούλων εἰς τὰς ἰσπανικὰς κτήσεις τῆς Ἀμερικῆς.

5) Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ἀκέραιον τὸ ἔδαφος τῆς εἰς τὴν Εὐρώπην, τὰς κατακτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', παρεχώρησεν ὅμως εἰς τὴν Ἀγγλίαν σημαντικὰς ἀποικίας τοῦ Καναδά, τὴν Νέα Ἰνγκλιαν (μεγάλην νῆσον εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Σαιν-Λόρενς), τὴν Ἀκαδία (ἀπέναντι αὐτῆς, σήμερον Νέα Σκωτία). Ἀνεγνώρισε τὴν κλειδατοῦ Καναδά. Ἀνεγνώρισεν ἐπίσης τὸν Γεώργιον Α' τοῦ Ἀνοβέρου ὡς βασιλέα τῆς Ἀγγλίας καὶ ἔδεχθη νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν ἀπαιτητὴν τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου Στούαρτ.

Ἡ εἰρήνη τῆς Οὐτρεχτ ἔχει διὰ τὸν 18ον αἰῶνα τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ εἰρήνη τῆς Βεστφαλίας διὰ τὸν 17ον. Ἐπεσφράγισε τὴν γαλλοῖσπανικὴν ἤτταν. Διὰ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας ἐσήμαινε ἐπανόρθωσιν τῆς καταστροφῆς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποστῆ ἐκ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας. Δι' αὐτῆς ἡ Αὐστρία ἀπέβαινε πάλιν ἰσχυρὰ δύναμις. Ἐξουσίαζε μέρος τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ ἐκυριάρχει ἐπὶ τῆς Ἰταλίας, ἐνῶ εἶχε γίνει κυρία ὀλοκλήρου τῆς Οὐγγαρίας ἐκδιώξασα τοὺς Τούρκους.

Ἡ Ἀγγλία ἐπεξετάθη πολὺ εἰς τὰς ἀποικίας, ἐνῶ ἡ Ὁλλανδία κατέπιπτε διαρκῶς. Ἡ Γαλλία διετήρησε τὰς κατακτήσεις τῆς, δὲν ἦτο ὅμως πλέον δεσπόζουσα εἰς τὴν Εὐρώπην δύναμις.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι Α'

ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΖ' ΑΙΩΝΑ ΑΙΩΝ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Ἡ πνευματικὴ κίνησις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

ΕΤΑ τὴν μεγάλην ζύμωσιν, ἣ ὁποία ἔγινε κατὰ τὴν ἀναγέννησιν, τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀπέκτησαν ἀξιόλογον ὠριμότητα τὸν 17ον αἰῶνα. Εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἔφθασαν ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία καὶ ἡ ἰσπανικὴ καὶ ὀλλανδικὴ ζωγραφικὴ. Παραλλήλως ἔγινε σημαντικὴ πρόοδος εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἀνεπτύχθησαν τὰ πρῶτα μεγάλα φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν νέων χρόνων.

Ἐπειδὴ κέντρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἦτο ἡ Γαλλία καὶ ὁ περίφημος βασιλεὺς αὐτῆς παρουσιάσθη ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ὀλόκληρος ἡ περίοδος ὠνομάσθη αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Τὰ γαλλικὰ γράμματα

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἡ Γαλλία ἔγινε κέντρον διανοητικῆς κινήσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἰδίως ἀνεπτύχθη πολὺ ἡ λογοτεχνία. Οἱ ἐξοχώτεροι τῶν συγγραφέων τοῦ 17ου αἰῶνος ὑπῆρξαν Γάλλοι, ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀπέβη ἡ γλῶσσα τῶν ἀνεπτυγμένων καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς ἔγιναν ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους λαούς.

Βραδύτερον ὑπέθεσαν ὅτι τὴν ἀκμὴν αὐτὴν προεκάλεσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', προστατεύσας τοὺς συγγραφεῖς, καὶ ὁ Βολταῖρος ὠνόμασε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν Αἰὼνα Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβές, διότι ἡ Γαλλία εἶχε μεγάλους συγ-

γραφείς ήδη πρὸ τοῦ Λουδοβίκου καὶ ἡ λεγομένη ἐπίδρασις τοῦ βασιλέως ἦτο πολὺ μικροτέρα παρ' ὅσον ὑπέθεσαν. Ἡ ἀνάπτυξις ἦτο κυρίως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἰσχύος τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ Γαλλικὴ αὐλὴ, σκορπίσασα πλουσίως τὰ μέσα τῆς εὐεξίας εἰς τὰς Βερσαλλίας καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐδημιούργησεν ἐκλεκτὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας τὸ ἀνθισμα ἦτο ἡ ἀκμὴ τῶν γραμμάτων.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη ἦτο κομψὴ καὶ ἀνυπέβλητος εἰς λεπτότητα, ἀλλὰ καὶ ὑπερβολικὰ πειθαρχικὴ, ἄνευ ἰσχυρᾶς ἐσωτερικῆς ὀρμῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ λογοτεχνία τῆς διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν συμμετρίαν τῆς μορφῆς, ἀλλὰ δὲν διαπνέεται ἀπὸ ἰσχυρὰν δημιουργικὴν πνοήν.

Ἡ γαλλικὴ Ἀκαδημία

Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἦτο κατ' ἀρχὰς συνάθροισις ἰδιωτῶν. Ἄλλ' ὁ Ρισελιὲ ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς ἐπίσημον σωματεῖον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Γαλλικὴ Ἀκαδημία» καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προστάτου αὐτῆς (1635). Ὁσαύτως καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐπροστάτευσεν αὐτὴν, ὅταν δὲ τελειωτικῶς ὠργανώθη, ἀπετελέσθη ἀπὸ τεσσαράκοντα μέλη, τὰ ὁποῖα βραδύτερον ὠνομάσθησαν ἀ θ ἄ ν α τ ο ι . Ὁ Ρισελιὲ ἐπεφόρτισεν αὐτὴν νὰ κανονίσῃ τὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ ἐξαρκῆ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντάξῃ λεξικόν, γραμματικὴν, ρητορικὴν καὶ ποιητικὴν, ἀλλὰ κατῴρθωσε νὰ συμπληρώσῃ μόνον τὸ λεξικόν. Οὕτω προῆλθε τὸ ὀνομαστὸν Λ ε ξ ι κ ὸ ν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1η ἔκδοσις, 1694).

Οἱ συγγραφεῖς

Τὸν 17' αἰῶνα δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἰδιαιτέρα τάξις συγγραφέων, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀναγνωστικὸν κοινὸν καὶ τὰ ἔργα ἀπέφερον ἐλάχιστον κέρδος. Οἱ λογοτέχναι τοῦ 17ου αἰῶνος ἦσαν εὐκατάστατοι ἄστοί, καλλιεργοῦντες ἐρασιτεχνικῶς τὰ γράμματα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ ἴδῃ λαμπρυνομένην τὴν βασιλείαν του ἀπὸ μεγάλους συγγραφεῖς, ὡς καὶ ἀπὸ μεγάλας νίκας. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τοὺς συγγραφεῖς, ἀλλὰ

63. Ὁ Μολιέρ
(Παρίσι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διδόμενα ἐπιδόματα διενέμοντο ἀδεξίως, ὥστε οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς ὀλίγον ὠφελήθησαν ἀπ' αὐτά.

Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου γενεὰν ἀνήκουν τρεῖς μεγάλοι συγγραφεῖς.

Ὁ Πέτρος Κορνείγ (Pierre Corneille 1606 - 1684), ἀφοῦ προηγουμένως συνέγραψε περιπλόκους κωμωδίας, παρουσίασε τὸ 1653 τὸν *Cid*, δρᾶμα ἵπποτικόν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε πρωτοφανής. Ὁ Κορνείγ ἐκαλλιέργησε τὸ ἥρωϊκὸν δρᾶμα.

Ὅπως ὅλοι οἱ δραματικοὶ συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, πρότυπον εἶχε τὸ ἀρχαῖον δρᾶμα. Τὰς ὑποθέσεις του ἐλάμβανε κατὰ προτίμησιν ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως ἔλεγεν, εἶχον ὕφος μεγαλοπρεπές. Ὁ Ὀράτιος, ὁ Κίνας, ὁ Πολύευκτος εἶναι τὰ ἄριστα τῶν δραμάτων του.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ Ντεκάρτ (René Descartes 1594 - 1650) ἐξέδωκε τὸ πρῶτον σημαντικὸν ἔργον φιλοσοφίας εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν, τὸν *Περὶ μεθόδου λόγον*, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγινεν εἰς τῶν θεμελιωτῶν τοῦ γαλλικοῦ λόγου.

Ὀλίγον βραδύτερον ὁ Πασκάλ (Blaise Pascal, 1623 - 1662), ὁ ὁποῖος σχεδὸν παῖς εἶχε δεῖξει σπανίαν ἰδιοφυίαν εἰς τὰ μαθηματικά καὶ τὴν φυσικὴν, ἐδημοσίευσεν σειρὰν ἐπιστολῶν κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν *Provinciales* καὶ ἐθεωρήθησαν ὡς πρότυπον τοῦ γαλλικοῦ πεζοῦ λόγου. Μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ συγγραφέως, οἱ φίλοι του ἐδημοσίευσαν, ὑπὸ τὸν τίτλον *Pensées*, τὰ ἀποσπάσματα συγγράμματος, τὸ ὁποῖον συνέταξε, διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὀρθότητα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου διεκρίθησαν τέσσαρες ποιηταί, ὁ Μολιέρ, ὁ Λαφονταίν, ὁ Μπουαλὼ καὶ ὁ Ρασίν.

Ὁ Μολιέρ (Molière, 1622 - 1673) ἦτο ἐξαιρετικὴ ἰδιοφυΐα,

ὁ μόνος ἀληθινὸς δημιουργὸς ἀπὸ τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τοῦ 17ου αἰῶνος. Αἱ 29 κωμωδίαί του εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα δημιουργήματα τοῦ εἴδους. Ὁ Μολιέρος ἐγνώριζε καλῶς τὸν ἀνθρώπου, κατέιχε τὴν σκηνικὴν τέχνην καὶ διέσυρε τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του. Ἄλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν κωμωδιῶν του ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῶν χρόνων του καὶ ἀποβαίνουν αἰώνιοι τύποι. Ὁ Ἀρχοντοχωριάτης, αἱ Σοφαὶ Γυναῖκες, ὁ Κατὰ φαντασίαν ἀσθενὴς εἶναι θεατρικὰ ἔργα πλήρη χάριτος, δεικνύοντα τὰς διαφόρους ὄψεις τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτήρος, ἐνῶ ὁ Μισάνθρωπος, καὶ ὁ Ταρτοῦφος εἶναι μεγάλα ἀριστουργήματα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ κωμικὸν ἐγγίζει τὰ ὅρια τοῦ τραγικοῦ.

Ὁ Λαφονταῖν (Jean de la Fontaine, 1621 - 1695) ἦτο ἀριστοτέχνης τοῦ γαλλικοῦ στίχου. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς μύθων, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἐλάμβανεν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μυθογράφους. Ὑπὸ τὴν μορφήν ὅμως τῶν ζῶων ἐζωγράφησε τὰ ἤθη καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων, ὥστε οἱ μῦθοί του εἶναι ἀληθῆ μικρὰ δράματα, διακρνόμενα διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ λεπτότητα τῶν παρατηρήσεων. Ὁ Λαφονταῖν θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς γνησιωτέρους ἀντιπροσώπους τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος καὶ οἱ μῦθοί του τάσσονται μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας.

Ὁ Μποναλὼ (Nicolas Boileau, 1636 - 1711) δὲν ἦτο κυρίως ποιητὴς, ἀλλ' εἶχε λεπτὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν. Εἶναι ὁ ἀνεγνωρισμένος κριτικὸς τῶν χρόνων τούτων. Ἦτο θαυμαστὴς τοῦ Ὁρατίου καὶ κατ' ἀπομίμησιν ἐκείνου ἔγραψε Σατίρας καὶ Ἐπιστολάς καὶ τὴν Ποιητικὴν τέχνην. Ὁ Λουδοβίκος διώρισεν αὐτὸν ἱστοριογράφον τῆς αὐλῆς.

Ὁ καλλιτεχνικώτερος ἀπὸ τοὺς λογοτέχνας τῆς σειρᾶς αὐτῆς ἦτο ὁ νεώτερος Ρασὶν (Jean Racine, 1639 - 1699). Ἐκπαιδευθεὶς εἰς σχολὴν μοναχῶν, προωρίζετο διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον, ἀλλ' ἠγάπησε τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τραγωδίας ἀπομιμούμενος τὸν Εὐριπίδην, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζεν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον, χωρὶς νὰ τὸν ἐννοῇ πάντοτε καλῶς. Ἐντὸς δεκαετίας παρήγαγε τὰ ἀριστα τῶν ἔργων του, τὴν Ἀνδρομάχην καὶ τὴν Ἰφιγένειαν, τὸν Βρεττανικὸν καὶ τὴν Φαίδραν, γράφων μὲ παραδειγματικὴν εὐχέριαν στίχους ἀπαλούς καὶ ἐπιτυγχάνων ἄμεμπτον συμμετρίαν τοῦ συνόλου. Ὁ Ρασὶν θεωρεῖται τὸ πρότυπον τοῦ κλασσι-

64. Ο Ρασίν
(Παρίσι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

κοῦ ὕφους καὶ τῆς κλασσικῆς τέχνης. Πικρανθεὶς ἀπὸ τὴν κακὴν ὑποδοχὴν τῆς Φαίδρας, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸ θέατρον καὶ ἀφιερῶθη εἰς τὴν σύνθεσιν θρησκευτικῶν ποιημάτων. Μόλις βραδύτερον καὶ κατὰ παράκλησιν τῆς κυρίας Μαιντενὸν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τὰ δύο θρησκευτικὰ δράματα, τὴν Ἐσθήρ καὶ τὴν Ἀθαλίαν, τὰ ὁποῖα δεικνύουν ἄλλην ὄψιν τῆς ιδιοφυΐας τοῦ ποιητοῦ καὶ εἶναι ἔργα λεπτῆς θρησκευτικῆς συγκινήσεως, ἐνθυμίζοντα εἰκόνας τοῦ Ραφαήλ.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι συγγραφεῖς ἐπεβλήθησαν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, τὰ ἔργα των ἐθεωρήθησαν ὑποδειγματικά, οἱ δὲ κανόνες, τοὺς ὁποίους ἐθέσπισεν ὁ Μπουαλώ εἰς τὴν Ποιητικὴν Τέχνην, ἴσχυσαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν, ὡς αἱ τελευταῖαι λέξεις τῆς αἰσθητικῆς. Αὕτη εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν κλασσικὴ λογοτεχνία τῆς Γαλλίας.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἤκμασαν ἀξιόλογοι ἐκκλησιαστικοὶ ρήτορες, διότι ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν οὔτε Βουλὴ οὔτε ἐλευθερία λόγου, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀκμάσῃ ἄλλη ρητορικὴ πλὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ὁ ὀνομαστότερος τῶν ἱεροκηρύκων τῶν χρόνων τοῦ Λουδοβίκου εἶναι ὁ Μπ ο σ σ ο υ ἔ (Bossuet 1627 - 1704), εὐνοούμενος τοῦ βασιλέως καὶ παιδαγωγὸς τοῦ διαδόχου. Περίφημοι εἶναι αἱ ὁμιλίαι του, ἰδίως οἱ Ἐπικηδεῖοι λόγοι (Oraisons Funèbres), τοὺς ὁποίους ἀπήγγειλε κατὰ τὸν θάνατον ἐξεχόντων προσώπων, καθὼς καὶ ἡ Πραγματεία ἐπὶ τῆς Γενικῆς Ἱστορίας (Discours sur l'histoire universelle), εἰς τὴν ὁποίαν ἐξιστορεῖ ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς χριστιανικῆς θεολογίας τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς Ἱστορίας.

Εἰς νεωτέραν γενεάν καὶ διάφορον κόσμον ἰδεῶν καὶ τεχνοτροπίαν ἀνήκουν ὁ συγγραφεὺς τῶν Χαρακτήρων Λαμπρουγέρ

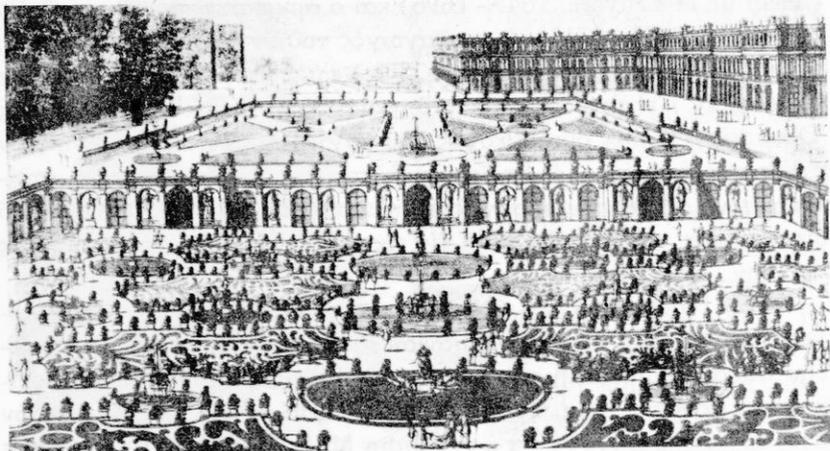
(Jean de la Bruyère, 1645 - 1696) και ὁ ἀρχιεπίσκοπος Φενελόν (Fénelon, 1651 - 1715), ὁ παιδαγωγὸς τοῦ ἐγγόνου τοῦ βασιλέως. Αἱ περιπλανήσεις τοῦ Τηλεμάχου (Aventures de Télémaque) εἶναι εἶδος ἐπικῆς διηγήσεως κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς Ὀδυσσεΐας. Κύριος ὁμῶς σκοπὸς τοῦ συγγραφέως ἦτο νὰ δώσῃ νέον πρότυπον ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος ἐργάζεται διὰ τὸ ἀγαθὸν τῶν ὑπηκόων του. Αἱ περιπλανήσεις ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ τῆς αὐτῆς καὶ ὁ συγγραφεὺς των κατεδικάσθη εἰς εὐσχημον ἐξορίαν, ἀπομακρυνθεὶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν του.

Τὸν 17ον αἰῶνα καὶ ἄλλαι χῶραι τῆς Εὐρώπης ἔχουν ἀξιολόγους συγγραφεῖς. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐξακολουθεῖ, παρὰ τὴν πολιτικὴν παρακμὴν, ἡ ἀκμὴ τῆς λογοτεχνίας. Εἰς τὴν Ὀλλανδίαν εὐδοκίμουν τὰ Πανεπιστήμια, εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν παλινόρθωσιν τῶν Στούαρτ ὁ Τζὼν Μίλτον (John Milton, 1608 - 1674) ἔγραψε τὸ περίφημον ἐπικὸν ποίημα Ἀπολεσθεῖς Παράδεισος, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφει τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν χαρὰν τοῦ πρωτοπλάστου εἰς τὸν Παράδεισον, ἀλλὰ καὶ τὴν λόγῳ ἀνυπακοῆς τιμωρίαν του.

Ἄρχιτεκτονικὴ καὶ ζωγραφικὴ ἐν Γαλλίᾳ

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα παρημελήθη ὁ γοτθικὸς ρυθμὸς. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας προσεκάλεσαν ἰταλοὺς ἀρχιτέκτονας πολλάκις καὶ ἐργάτας ἰταλοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔκτισαν ἀνάκτορα καὶ ἐκκλησίας κατὰ τὸν ρωμαϊκὸν ρυθμὸν, ὀγκώδεις οἰκοδομὰς μὲ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν, στεγαζομένους ἀπὸ ὑπερμεγέθεις θόλους, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσὰ δι' οἰκοδομὰς, ἐπεὶδὴ ἤθελε νὰ λαμπρύνῃ τὴν βασιλείαν του μὲ μνημεῖα μεγαλοπρεπῆ. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀνεξωγογήθησαν διὰ τῆς γενναιοδωρίας του. Ὁ Λουδοβίκος ἐπεσκεύασε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κερμεϊκοῦ (Tuileries) καὶ τὸ Λοῦβρον, ἔκτισε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Μαρλύ (Marly) καὶ τοῦ Τριανόν (Trianon). Ἄλλὰ τὸ κύριον ἀρχιτεκτονικὸν σημεῖον τῆς βασιλείας του εἶναι τὰ μυθώδη διὰ τὴν πολυτέλειαν ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιών (Versailles). Αἱ Βερσαλλίαι εὐρίσκονται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοὺς Παρισίους

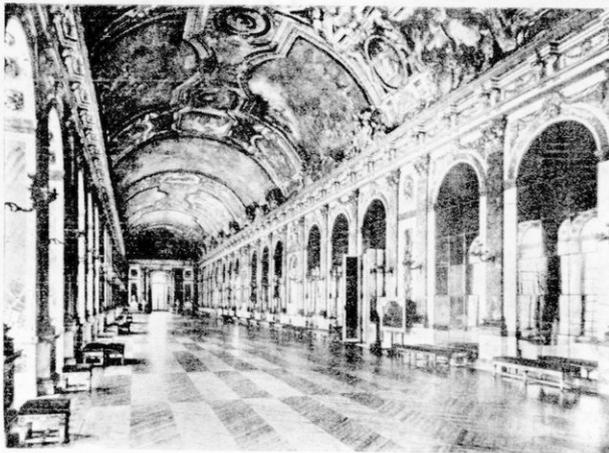
65. Βερσαλλίαι

καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ σύμπλεγμα οἰκοδομῶν. Τὸ κεντρικὸν οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος 450 μέτρων καὶ κοσμεῖται ἀπὸ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα ὀριζόντιον ὄροφον πολὺ ὑψηλόν, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐπικάθεται δεῦτερος χαμηλότερος, καὶ ἀντὶ στέγης φέρει ὀριζόντιον δῶμα. Πρὸ τοῦ ἀνακτόρου ἐκτείνεται ἀπέραντος κήπος με εὐρύχωρον δεδρροστοιχίαν, ὃ ὁποῖος κοσμεῖται με μαρμάρινα ἀγάλματα, παριστάνοντα θεοὺς τῆς μυθολογίας. Οἱ δρόμοι τοῦ ἄλλους ὀδηγοῦν εἰς κρήνας ἢ μικρὰς λίμνας, αἱ ὁποῖαι στολιζονται με ἀγάλματα ἀρχαίων θεῶν καὶ με πίδακας, εἰς τοὺς ὁποῖους τὸ ὕδωρ ἔρχεται με ὀρμὴν καὶ ἀναπηδᾷ εἰς μέγα ὕψος.

Τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ κατεσκευάσθησαν κατὰ τὴν παραλλαγὴν τοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν ὁποῖαν ὠνόμασαν Μ π α ρ ὀ κ (Baroque). Ὁ νέος ρυθμὸς ζητεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μεγαλειώδους καὶ τοῦ ἐπιβλητικοῦ με τὸν ὄγκον τῆς ὅλης οἰκοδομῆς καὶ τὴν διάταξιν τῶν μερῶν. Προτιμᾷ τὴν τεθλασμένην ἢ τὴν καμπύλην γραμμὴν καὶ τὸν φόρτον τοῦ γλυπτικοῦ καὶ γραφικοῦ διακόσμου, ἀντὶ τῆς εὐθυγραμμίας καὶ τῆς λιτότητος τοῦ κλασσικοῦ ρυθμοῦ.

Ὅμοιὰς τάσεις παρουσιάζει καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Ἀλλὰ ἡ γαλλικὴ ζωγραφικὴ τοῦ 17ου αἰῶνος δὲν παρήγαγεν ἔργα μεγάλης ἀξίας.

Ἐνῶ ἡ τέχνη εἶχε τελειοποιηθῆ καὶ οἱ τεχνῖται ἐζωγράφιζον μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν, τὸ κοινὸν ἐζήτει τὸ πομπῶδες καὶ βαρὺ. Διὰ τοῦτο περισσότερο ἀπὸ τὰς κανονικὰς, τὰς σοβαρὰς καὶ ψυχρὰς συνθέσεις ἐκτιμῶνται τὰ ἐξαίρετα τοπία καὶ τὰ ἱστορικὰ θέματα τοῦ Ν. Πουσσέν (Ν. Poussin), ὡς οἱ Ποιμένες τῆς Ἀρκადίας, τὸ Ἴδεῶδες τοπίον, ὁ Κατακλυσμὸς κλπ. καὶ τὰ ἰταλικά τοπία τοῦ Κλώντ Λορραῖν (Claude Lorrain), Πρωΐα - Ἑσπέρα, Ἀποψις λιμένος κατὰ τὴν ἀνατολήν τοῦ ἡλίου κτλ.

66. Ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν (Ἡ αἴθουσα τῶν κατόπτρων)

Ἴσπανοὶ ζωγράφοι

Ἀντιθέτως ἡ Ἰσπανία ἀνέδειξε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς μερικὸς ἀπὸ τοὺς καλύτερους ζωγράφους τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Βελάσκεθ (Velasquez, 1599 - 1660) ἐζωγράφιζε μὲ τέχνην καὶ ἀνυπερβλήτην ἐκφραστικότητα κατορθώσας μὲ ἀπλᾶ χρώματα νὰ παράγῃ ἄρμονιαν φωτοσκιάσεων. Πλὴν τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν εἰκόνων (Σ τ α ῥ ω σ ι ς κ.ἄ.), ἐφιλοτέχνησε προσωπογραφίας βασιλέων καὶ μικρῶν πριγκίπων τῆς αὐλῆς, τῶν ὁποίων τινὲς εἶναι ὀνομασταὶ (Π ρ ι γ κ ῖ π ι σ σ α Μ α ρ γ α ρ ῖ τ α), ὡς

67. Ἡ Ἰνφάντιν Τερέζα (Βελάσκειθ)

καὶ ἱστορικοὺς πίνακας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Παράδοσις τῆς Βρέδα εἶναι περίφημος.

Ὁ Μουρίλλο (Murillo, 1617 - 1682) ἐζωγράφιζεν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν μοναστηρίων καὶ ἄνωθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης τῶν ναῶν σκηνὰς ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἐξαιρετικῆς χάριτος εἶναι αἱ Παναγίαι, τὰς ὁποίας παρίστανεν ἐν μέσῳ ἀπαλοῦ φωτὸς καὶ ὁ μικρὸς Χριστὸς παίζων μετὰ τοῦ παιδὸς Ἰωάννου ἢ μετ' ἀρνίου. Ἐζωγράφιζεν ἐπίσης σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, χωρικοὺς καὶ ἀγυιόπαιδας ἐντὸς χρυσοῦ φωτισμοῦ καὶ μὲ πιστὴν παράστασιν τῆς πραγματικότητος (ἢ Ἀγία Οἰκογένεια, ἢ Ἀνάληψις τῆς Παρθένου, ἢ Ἀγία Σύλληψις, ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος μετὰ τοῦ Χριστοῦ παιδός, Χριστὸς καὶ Ἰωάννης παῖδες μετὰ τοῦ ἀρνίου, Παῖδες παίζοντες κύβους κ.ἄ.).

68. Άγία Σύλληψις
(Μουρίλλο, Μουσείον Λούβρου)

69. Παιδες παιζοντες κύβους
(Μουρίλλο, Μουσείον Μονάχου)

Ἡ ζωγραφικὴ εἰς τὰς Κάτω Χώρας

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα αἱ Κάτω Χῶραι ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον ζωγραφικὴν, ἡ ὁποία ἐν πολλοῖς εἶναι πλουσιωτέρα καὶ πολυμερεστέρα καὶ ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀναγεννήσεως.

Κέντρα τῆς ζωγραφικῆς αὐτῆς εἶναι ἡ Φλάνδρα (B r a b a n t) καὶ ἡ Ὀλλανδία. Αἱ δύο σχολαί, ἡ Φλαμανδικὴ καὶ ἡ Ὀλλανδική, ἔχουν κοινὸν ἔθνικὸν χαρακτήρα τὴν ἀγάπην τῆς φύσεως. Ἄλλ' ἡ Φλάνδρα, μείνασα πιστὴ εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα καὶ ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, διετήρησε τὴν παράδοσιν τῆς χρι-

στιανικής τέχνης, ἐνώ ἡ Ὀλλανδία, ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀπὸ τὸν ἰσπανικὸν ζυγόν, ἐδημιούργησε τέχνην μᾶλλον κοσμικὴν.

Ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς φλαμανδοὺς ζωγράφους, ὁ Ροῦμπενς (Rubens, 1577 - 1640) ἔζησεν ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐμελέτησε τοὺς ἀρχαιότερους τεχνίτας. Ἐγκατασταθεὶς ἔπειτα εἰς τὴν Ἀμβέρσαν, διήλθε μετὰ τῆς πρώτης συζύγου του ἡμέρας εὐτυχίας, τῆς ὁποίας ἀνάμνησιν ἔχομεν ἐν τῇ διπλῇ προσωπογραφίᾳ τοῦ καλλιτέχνου μετ' αὐτῆς. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς, συ-

70. Ὁ Ροῦμπενς καὶ ἡ σύζυγός του (Ροῦμπενς, Μόναχον, Πινακοθήκη)

νεζεύχθη, εἰς ἡλικίαν 53 ἐτῶν, τὴν νεαρὰν ἀνεψιὰν του, τῆς ὁποίας ἡ μορφή ἔκαμεν εἰς αὐτὸν τόσῃ ἐντύπωσιν, ὥστε παρέστησεν αὐτὴν ὄχι μόνον εἰς προσωπογραφίας καὶ οἰκογενειακὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ εἰς μεγάλας θρησκευτικὰς ἢ μυθολογικὰς παραστάσεις. Σφάζεται μέγας ἀριθμὸς πινάκων τοῦ Ροῦμπενς, οἱ ὅποιοι εἶναι διασκορπισμένοι εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Φαίνεται ὅτι εἶχε παραγάγει ὑπὲρ τὰ δισχίλια ἔργα. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι καλλιτεχνήματα μεγάλης ἀξίας, ἐπιβαλλόμενα διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς συλλήψεως καὶ τὴν ἀριστοτεχνικὴν ἐκτέλεσιν. Αἱ μορφαὶ τῶν θρησκευτικῶν πινάκων ἔχουν τι τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ προκαλοῦν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ὑψηλοῦ, τοῦ μυστηριώδους καὶ ἀνησυχητικοῦ (ἢ Ἐτοιμασία τοῦ Σταυροῦ, ἢ Ἀποκαθήλωσις, ἢ Προσκύνησις τῶν Μάγων, ἢ Μαντόννα τοῦ Ἁγίου Ἰλδεφόνσο), ἐνώ ἀφθονία ζωῆς καὶ κοσμικὸν αἶσθημα ἐκχειλίζει ἀπὸ τὰ

συμπλέγματα παιδων και τας μυθολογικας παραστάσεις (Στέφανος καρπών, αϊ Τρεις Χάριτες κλπ.).

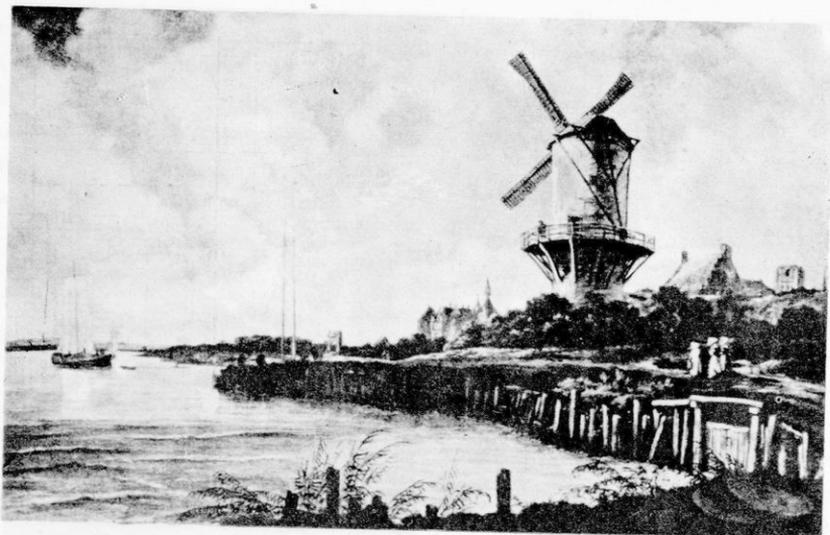
Μετὰ τὸν Ροῦμπενς, ὁ γνωστότερος τῶν Φλαμανδῶν ζωγράφων εἶναι ὁ Βὰν Ντάϊκ (Van Dyck), ὁ ὁποῖος ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐν τῇ αὐτῇ Καρόλου Α' (Ἐπιτάφιος θρῆνος, τὰ τέκνα Καρόλου Α', προσωπογραφία Καρόλου Α') καὶ ὁ διάσημος τοπιογράφος Ρούσνταλ (Ruyssdael).

71. Ὁ Βὰν Ντάϊκ
(Αὐτοπροσωπογραφία)

Οἱ Ὁλλανδοὶ ζωγράφοι εἰργάσθησαν διὰ τοὺς πλουσίους ἀστοὺς καὶ ἐζωγράψισαν ἰδίως σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, διότι οἱ Ὁλλανδοὶ, ὡς καλβινισταί, δὲν συνήθιζον εἰκόνας εἰς τὰς ἐκκλησίας, οὔτε εἶχον εὐγενεῖς καὶ πρίγκιπας. Διὰ τοῦτο οἱ καλλιτέχναι τῶν ἐπεδόθησαν εἰς προσωπογραφίας ἢ παρέστησαν σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, τοπία, δάση παραλίας, κήπους, γωνίαν τινὰ τῆς πόλεως, καπηλεῖα κ.λ.π. Ἐζωγράφιζον κατὰ φύσιν, προσπαθοῦντες νὰ δώσουν ζωὴν καὶ φυσικὴν χάριν εἰς τὰς παραστάσεις. Ἐτελειοποίησαν τὴν τέχνην καὶ ἦσαν ἀπαραμίλλοι εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ φωτός.

Ἡ Ὁλλανδία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἀνέδειξε πλῆθος ζωγράφων, μεταξύ τῶν ὁποίων τινὲς ἦσαν ἐξέχοντες καλλιτέχναι. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Ρέμπραντ (Rembrandt, 1606 - 1669), ἦτο μεγάλη καλλιτεχνικὴ ἰδιοφυΐα. Ἡ ἀξία του ἐγκεῖται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ψυχικῶν καταστάσεων, διότι κατορθώνει νὰ παρατηρῇ τὴν πραγματικότητα μὲ σπανίαν διορατικότητα καὶ κατέχει τὴν τέχνην νὰ ἀποδίδῃ αὐτὴν μὲ ἀσυνήθη ἐκφραστικότητα. Ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα ἔργα του εἶναι τὸ περίφημον Μάθημα τῆς Ἀνατομίας, τὸ ὁποῖον,

72. Ἀνεμόμυλος
(Ρόυσνταλ, Ἀμστερνταμ, Πινακοθήκη)

παριστάνει ὄνομαστὸν ἱατρὸν ἐπιδεικνύοντα εἰς τοὺς συναδέλφους του τὸ ἀνατεμνόμενον σῶμα. Ὅμοίαι τεχνοτροπίας εἶναι καὶ ἡ Νυκτερινὴ φρουρά. Σφάζονται περὶ τοὺς 600 πίνακες καὶ 300 εἰκόνες τοῦ Ρέμπραντ (Ἐπιστροφή τοῦ Ἀσώτου, ὁ Ἰησοῦς θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ Προσκυνηταὶ τῆς Ἑμμαούς, Ἀποκαθήλωσις, ἡ συγκλονιστικὴ παράστασις τῆς Θυσίας τοῦ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακῶβ εὐλογεῖ τοὺς ἐγγόνους του κ.ἄ.).

Ἡ Μουσικὴ

Αἱ φυλαὶ τῆς Δ. Εὐρώπης εἶχον ἀνέκαθεν μεγάλην μουσικὴν ἰδιοφυΐαν. Αἱ ψαλμωδίαὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ λαϊκὰ ᾄσματα ἦσαν ποιικιλώτατα καὶ μελωδικώτατα. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Δύσιν.

Ὁ Λούθηρος ἠγάπα τὴν μουσικὴν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλη-

73. Ο Ρέμπραντ
(Αὐτοπροσωπία)

74. Οἱ προσκυνηταὶ τῆς Ἑμμαοῦς
(Ρέμπραντ, Μουσεῖον Λούβρου)

75. Μάθημα ἀνατομίας (Ρέμπραντ, Μουσεῖον τοῦ Ἀμστερνταμ)

σίαν ψαλμωδίαν άπλην, άλλα καταλυκτικήν, εκλέξας από τὰ παλαιά εκκλησιαστικά και από τὰ δημώδη άσματα και συνθέσας ό ίδιος νέας μελωδίας. 'Η χορωδία, εισαχθεΐσα εις τήν εκκλησίαν, ήγαπήθη από τόν λαόν και άνεκαίνισε τήν μουσικήν έν Γερμανία. 'Αφ' έτέρου οί Καλβινισταί τής Γαλλίας έψαλλον τούς ψαλμούς του Δαυΐδ, τούς όποιους ειχόν μελοποιήσει περίφημοι μουσικοί του 16ου αιώ- νος, όπως ό Γκουντιμέλ (Goudimel, 1505 - 1572).

Οί καθολικοί άπεμιμήθησαν τούς διαμαρτυρομένους. Τόν 16ον αΐωνα ό μουσικός τής παπικής εκκλησίας Παλεστρίνα (Palestrina, 1524 - 1594) συνέθεσε τήν όνομαστήν λειτουργίαν του πάπα Μαρκέλλου.

Τό εκκλησιαστικόν δρᾶμα έχρησίμευσεν ως πρότυπον διά πα- ραστάσεις κοσμικάς. Τοιουτοτρόπως έγεννήθησαν εις τήν 'Ιταλίαν σχεδόν ταυτοχρόνως τό 'Ορατόριον και τό Μελόδραμα ('Όπερα), περί τό 1600. 'Ορατόριον είναι μουσικόν δρᾶμα με θρησκευ- τικήν ύπόθεσιν, άποτελούμενον από όρχήστραν, ένῶ τό μελόδραμα είναι δρᾶμα κοσμικόν, του όποιου τὰ πρόσωπα ψάλλουν τό μέρος των. Τό πρώτον μελόδραμα 'Ορφεύς και Εύρυδικη έπαί- χθη εις τήν Φλωρεντίαν. Εις τήν Γαλλίαν πρώτος ό 'Ιταλός Λούλλι (Lulli) συνέθεσεν άληθῆ μελοδράματα.

Ή Φιλοσοφία

Οί άρχαίοι 'Ελληνες ειχόν άναπτύξει πλουσιωτάτην φιλοσο- φίαν, προσπαθοῦντες νά έρμηνεύσουν τήν άρχήν και τόν σκοπόν του κόσμου, καθώς και τήν άξίαν και τόν σκοπόν τής άνθρωπίνης ζωής. Κατά τό τέλος του 4ου π.Χ. αιώνας ό φιλόσοφος 'Αριστοτέλης έξέθεσε συστηματικῶς τās γνώσεις τών χρόνων του εις τὰ διεξοδικά συγγράμματά του, έπεβλήθη εις τās έπομένας γενεάς και κατά τούς μέσους χρόνους έγινε αύθεντία, εις τήν όποιαν έπρεπε νά στη- ριχθῆ πᾶσα έπιστήμη και πᾶσα σοφία. 'Η φιλοσοφία τών χρόνων αυτών, λεγομένη Σχολαστική φιλοσοφία, αυτόν ειχε διδάσκαλον και όδηγόν.

Κατά τήν 'Αναγέννησιν οί σοφοί τής Εύρώπης έμελέτησαν τὰ έργα τών έλλήνων φιλοσόφων και μερικοί έπεχείρησαν ν' ανακαλέ- σουν εις τήν ζωήν τὰ άρχαία φιλοσοφικά συστήματα. 'Ιδίως έμελε-

τήθη πολύ και απέκτησεν όπαδούς ό Πλάτων. 'Αλλά τά αύτοτελή φιλοσοφικά συστήματα τών νεωτέρων χρόνων έδημιουργήθησαν μόλις κατά τόν 17ον αιώνα.

Ό διάσημος Άγγλος φιλόσοφος Φράνσις Μπέικον (Francis Bacon, 1561 - 1626) έσυστηματοποίησε και ύπεστήριξε τήν θεωρίαν τής νέας μεθόδου τών φυσικών έπιστημών. 'Εδίδασκεν ότι τās περι τής φύσεως γνώσεις ποριζόμεθα έκ τής έμπειρίας. Πρέπει πρώτον νά παρατηρήσωμεν τά φαινόμενα και νά έξακριβώσωμεν διά τοϋ πειράματος, έπειτα νά ταξινομήσωμεν αυτά και άπό τās μερικās περιπτώσεις νά συναγάγωμεν έπαγωγικώς τό γενικό, δηλ. τούς νόμους τών φαινομένων. 'Επειδή δέ οί σχολαστικοί ήκολούθησαν τήν αντίθετον όδόν, στηριζόμενοι επί τής γνώμης τών παλαιών σοφών και προσπαθοϋντες άπό γενικās ύποθέσεις νά έρμηνεύσουν τά μερικά φαινόμενα, ό Μπέικον έπολέμησε ζωηρώς τήν σχολαστικήν μέθοδον. Διά τοϋτο τό σύγγραμμά του ώνόμασε Νοϋμ Οργάνον, έν αντιθέσει πρός τήν Λογικήν τοϋ 'Αριστοτέλους, τήν όποίαν είχον όνομάσει Όργανον, διότι έθεωρήθη ως τό μέσον τής όρθής διανοήσεως, επί τοϋ όποίου είχε στηριχθή ή σχολαστική έπιστήμη.

Ό γάλλος φιλόσοφος Ντεκάρτ (Descartes, 1596 - 1650), ό γνωστός με τό έκλατινισθέν κατά τήν συνήθειαν τών χρόνων έκείνων όνομά του Καρτέσιος (Cartesius), ύπέβαλεν εις άσστηράν κριτικήν τήν σχολαστικήν μέθοδον. Ό Καρτέσιος έσκέφθη ως έξής: Οί άνθρωποι παραλαμβάνουν συνήθως τās γνώσεις άπό τούς προγενεστέρους, χωρίς νά έξελέγξουν αϋτάς, στηριζόμενοι μάλλον εις τήν γνώμην παλαιότερων σοφών, εις τās άϋθεντίας. Περι τής άκριβείας όμως τών γνωμών αϋτών δέν έχομεν πειστικήν βεβαιότητα. 'Επειδή όμως πολλοί άπό τās γνώμας αϋτάς άποδεικνύονται ως μη όρθαί, μοϋ έπιτρέπεται νά άμφιβάλλω δι' όλα, όχι μόνον διά τά διδάγματα τών σοφών, αλλά και διά τήν ύπαρξιν τοϋ κόσμου και τοϋ έαυτοϋ μου άκόμη και νά μη δεχθώ ως άλήθειαν παρά μόνον ό,τι φαίνεται εις έμέ τόν ίδιον λογικόν και σαφές.

Αϋτό έσήμαινε τήν όριστικήν καταδίκην τής σχολαστικής μεθόδου και τής πίστεως εις άϋθεντίας. Τās γνώμας ταύτας έξέθεσεν εις τό σύντομον, αλλά περιεκτικόν σύγγραμμά του, εις τόν Περι μεθόδου λόγον (Discours de la methode), τό όποίον έγρα-

ψεν εις τήν όμιλουμένην γαλλικήν. 'Ο Καρτέσιος ήτο εξαίρετος μαθηματικός και φυσικός, έδέχετο τó σύστημα τού Κοπερνίκου και ύπεστήριζεν ότι όλα εις τόν κόσμον γίνονται κατά μηχανικήν άνάγκην. 'Ιδιαιτέραν όμως θέσιν έδιδεν εις τόν άνθρωπινον νοϋν, ό όποίος κατά τόν Καρτέσιον διαφέρει ριζικώς από τó σωμα, τήν ύλην γενικώς, από τήν έκτατήν ούσίαν, όπως χαρακτηρίζει τήν ύλην.

'Η διδασκαλία του Καρτεσιου εκαμεν εντύπωσιν, διεδόθη πολύ και απέκτησε πολλούς όπαδούς. 'Αλλ' οι θεολόγοι κατεδίκασαν τó σύστημά του και τόν 18ον αιώνα ακόμη οι καθηγηταί των Πανεπιστημίων άπηγόρευσαν εις τους φοιτητάς νά μελετοϋν τά έργα του.

Κατά τó δεύτερον ήμισυ του 17ου αιώνος αξιόλογον φιλοσοφικόν σύστημα ανέπτυξεν ό Μπαρούχ Σπινόζα (Spinoza, 1632 - 1677), τó όποιον έξετιμήθη βραδύτερον. Είχε γεννηθή από έβραϊκήν οικογένειαν εις τó 'Αμστελόδαμον και έξησεν εις τήν Χάγην πτωχός και άφανής, κατοικών ως οικότροφος εις οικίας μικροαστών μετρίας οικονομικής καταστάσεως και ποριζόμενος τά πρós τó ζήν από τήν λείανσιν ύέλων δια δίοπτρα ή από συνδρομάς φίλων. 'Ο Σπινόζα ήθελε νά δώση μαθηματικήν ακρίβειαν εις τους συλλογισμούς του. Δια τούτο τó κύριον σύγγραμμά του ή 'Ηθική (Ethica ordine geometrico demonstrata), έχει τήν διάταξιν έγχειριδίου Γεωμετρίας (θεωρήματα, άποδείξεις, πορίσματα). Παρεδέχετο ότι όλα εις τόν κόσμον άνάγονται εις έναίαν αρχήν και αίτίαν, ή όποία είναι εν ταυτῷ Θεός και φύσις, δηλαδή θεός και φύσις είναι εν και τó αυτό (deus sive natura). Δια τούτο τó σύστημά του ώνόμασαν πανθεϊστικόν. 'Η φιλοσοφία του Σπινόζα επιβάλλεται με τó ύφος και τήν εύγένειαν, διότι διδάσκει ότι ή άρετή είναι ή κανονική λειτουργία τής ανθρωπίνης φύσεως, συντελοϋσα εις τήν γαλήνην του σοφοϋ και τόν κατευνασμόν των παθών.

Περί τó τέλος του 17ου αιώνος παρατηρείται σημαντική μεταβολή Αί ζυμώσεις, τās όποίας προεκάλεσαν αί άγγλικαί επαναστάσεις, δίδουν τήν εύκαιρίαν ν' αναπτυχθή ή λεγομένη έμπειρική άποψις. 'Ο κυριώτερος αντιπρόσωπος αυτής, ό άγγλος φιλόσοφος Τζών Λόκ (John Locke, 1632 - 1704) εις τó όνομαστόν σύγγραμμά του, Δοκίμιον δια τήν ανθρωπίνην νόησιν, τó όποιον έξεδόθη δύο έτη μετά τήν ένδοξον επανάστασιν (τó 1690), ύπεστήριζεν ότι όλαί μας αί γνώσεις πηγην έχουν τήν

αίσθησιν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἐντυπώσεων εἰς τὸν νοῦν. Καταπολεμῆ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καρτεσίου περὶ ἐμφύτων ἐννοιῶν καὶ καταλήγει εἰς τὸ περίφημον συμπέρασμα : « Οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει ».

Τὴν ἀποφιν αὐτὴν ὠνόμασαν ἐμπειρικὴν ἢ ἐμπειρισμὸν (empirisme), ἐνῶ ἡ ἀντίθετος, ἢ δεχομένη ὅτι πηγὴ τῶν γνώσεων εἶναι ἡ νόησις, ὀνομάζεται ὀρθολογικὴ ἢ ὀρθολογισμὸς (rationalisme, ἀπὸ τὸ λατ. ratio - λόγος, λογικόν). Ἡ φιλοσοφία τοῦ Λόκ σημαίνει ἀποφασιστικὴν ἀντίδρασιν εἰς τὰ θεωρητικὰ συστήματα τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν νέας περιόδου εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Ὀλίγα ἔτη νεώτερος ὁ γερμανὸς Λάϊμπνιτς (Leibnitz, 1646 - 1716), ἡ πρώτη ἀξιόλογος φιλοσοφικὴ διάνοια τῆς Γερμανίας μετὰ τὰς ἀναστατώσεις τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, ἐπεχείρησε νὰ σώσῃ τὸν ὀρθολογισμὸν, δίδων εἰς αὐτὸν διάφορον ἐννοίαν. Ἐξαιρέτος σοφός, ἐκ τῶν πολυμαθεστέρων τῆς Εὐρώπης, ἀνεκάλυψε συγχρόνως μὲ τὸν Νεύτωνα τὴν βάσιν τοῦ ἀπειροστικοῦ λογισμοῦ. Εἰς τὰ ἔργα του, Νέα δοκίμια διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν (ἀπάντησις εἰς τὸν Λόκ), Θεοδικία καὶ Μοναδολογία, ἀνέπτυξεν ἀξιολόγους σκέψεις, ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν περὶ ἐμφύτων ἐννοιῶν καὶ τὴν αἰσιόδοξον περὶ τοῦ κόσμου ἀποφιν, ἢ ὅποια συνοψίζεται : « ὁ κόσμος εἶναι ὁ καλύτερος ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς κόσμους ». Ἡ βαθυτέρα προσπάθεια τοῦ Λάϊμπνιτς εἶναι νὰ δικαιολογήσῃ διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας.

Αἰ ἐπιστῆμαι

Ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τῶν νέων χρόνων εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, διότι δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος ἐκυριάρχησεν ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν πορισμάτων αὐτῶν ἀνεκαίνισε τὸν βίον του.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους οἱ ἄνθρωποι ἐζήτουν τὴν λύσιν πάσης ἀπορίας εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ ἰδίως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων ἐπὶ μακρὸν ἐξηκολούθησαν τὸ σύστημα αὐτό.

Τὸν 17ον αἰῶνα ὅμως πολλοὶ σοφοὶ ἤρχισαν νὰ μελετοῦν ἀπ'

εὐθείας τὴν φύσιν. Κατεσκεύασαν κατάλληλα ὄργανα, μὲ τὰ ὁποῖα κατιώρθωσαν νὰ παράγουν κατὰ βούλησιν τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἤθελον νὰ μελετήσουν. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιούργησαν τὴν νεωτέραν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὴν παρατηρησιν καὶ τὸ πείραμα. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔδειξαν μεγάλην δεξιότητα εἰς τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως, κατὰ τοῦτο δὲ ὑπερτεροῦν πολὺ τοὺς ἀρχαίους.

Τὸν 17ον αἰῶνα οἱ καταγινόμενοι εἰς τὰς μελέτας αὐτὰς ἦσαν ὀλιγάριθμοι καὶ ὅλοι σχεδὸν ἔρασιτέχναι, εὐρισκόμενοι ἐκτὸς τῶν Πανεπιστημίων, τὰ ὁποῖα μὲ πείσμα ἀπέκλειον τὸν νέον τρόπον τῆς ἐρέυνας. Ἐπίσης καὶ ἡ ἐκκλησία κατεδίωκε πάντα νεωτερισμὸν εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως ὡς αἵρεσιν. Αἱ ἐπιστῆμαι δὲν ἦσαν πολὺ ἀνεπτυγμέναι, ὥστε δὲν ἦτο δύσκολον νὰ κατέχη τις ὅλας τὰς γνώσεις τοῦ καιροῦ του εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ τοῦ 16ου καὶ τοῦ 17ου αἰῶνος ἦσαν συγχρόνως μαθηματικοί, φυσικοὶ καὶ φυσιολόγοι. Κατεγίνοντο ἰδίως εἰς τὰ Μαθηματικά, τὴν Ἀστρονομίαν, τὴν Φυσικὴν. Ἐγραφον κατὰ κανόνα εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τὰς γνώμας καὶ ἀνακαλύψεις των ἀνεκοίνωνον πρὸς ἀλλήλους προφορικῶς ἢ δι' ἐπιστολῶν.

Αἱ κυβερνήσεις παρετήρησαν, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ὠφέλεια ἀπὸ τὰς μελέτας αὐτὰς. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία προσεῖλκυσε περισσότερο τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦτο ἡ ἀστρονομία, διότι ὁ πολὺς κόσμος ἐξηκολούθει νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν πρόγνωσιν διὰ τῶν ἀστρων. Δὲν ἤργησαν ὁμως οἱ σοβαρώτεροι νὰ ἐκτιμήσουν τὰς θετικὰς ὑπηρεσίας τῆς ἀστρονομίας. Τὸ 1667 ἐκτίσθη τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Γκρήνουϊτς (Greenwich) πλησίον τοῦ Λονδίνου καὶ σχεδὸν συγχρόνως τὸ ἀστεροσκοπεῖον Παρισίων. Κατήρτισαν βοτανικοὺς κήπους, ἰδίως εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν Ὀλλανδίαν καὶ συλλογὰς φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον Μουσεῖα. Τὸ ὀνομαστότερον ἐξ αὐτῶν ἦτο τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον (British Museum).

Ἐπειδὴ ὁμως τὰ Πανεπιστήμια δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὸν νέον τρόπον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρέυνας, αἱ κυβερνήσεις ἴδρυσαν Ἐπιστημονικὰς Ἀκαδημίας, τῶν ὁποίων τὰ μέλη δὲν ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν καθηγητῶν τῶν Πανεπι-

στημίων. Αἱ Ἀκαδημαῖαι ἐβ-
ῆθησαν πολὺ τὴν πρόοδον
τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ἀστρονομία καὶ γενι-
κῶς αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐ-
σημείωσαν σημαντικὴν πρό-
οδον κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.
Αἱ ἀπόψεις τοῦ Κοπερ-
νίκου προεκάλεσαν βα-
θυτάτην ἐντύπωσιν καὶ ἐ-
πεδοκιμάσθησαν ἀπὸ πολ-
λοῦς σοφοῦς. Ὁ γερμανὸς ἀ-
στρονόμος Κέπλερ (Ke-
pler, 1571 - 1630) ἔδωκε
κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου
αἰῶνος μαθηματικὴν ἀπόδει-
ξιν τοῦ συστήματος, διατυ-
πώσας τοὺς λεγομένους Νό-

76. Ὁ Γαλιλαῖος

μοῦς τοῦ Κέπλερ. Ἄλλ' ὁ κυριώτερος θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας
φυσικῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁ διάσημος ἰταλὸς Γαλιλαῖος (Galilei,
1564 - 1642), ὁ ὁποῖος παρεδέχετο ὡς ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ
κέντρον τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος εἶναι ὁ ἥλιος καὶ ὅτι ἡ γῆ κινεῖται
περὶ αὐτόν. Ἀνεκάλυψε τοὺς νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων καὶ
ἔθεσεν οὕτω τὰς βάσεις τῆς μηχανικῆς. Κατεσκεύασε μεγεθυντικούς
φακοὺς, διὰ τῶν ὁποίων διέκρινε τὰ ὄρη τῆς σελήνης, τοὺς δορυφό-
ρους τοῦ Διὸς καὶ ἐξηκρίβωσε τὴν φύσιν τοῦ Γαλαξίου. Ἄλλ' ἡ
ἱερά Ἐξέτασις κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν του καὶ ὑπεχρέωσεν
αὐτὸν νὰ ἀποκηρύξη γονυκλινῆς τὰς δοξασίας του ὡς πλάνας.

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐσυστηματοποίησεν ὁ διάσημος
ἄγγλος φυσικὸς Νεύτων (Newton, 1642 - 1727) συνενώσας
αὐτὰς εἰς τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἑλξεως, ὁ ὁποῖος
φέρει τὸ ὄνομά του. Τὰς βάσεις τῶν Μαθηματικῶν παρέλαβον οἱ
νεώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μελετῶντες τοὺς Ἕλληνας μαθηματι-
κοὺς. Ὁ γάλλος Βιέτ (Viète 1540 - 1603) ἔδωκεν εἰς τὴν Ἀλ-
γεβραν τὴν νεωτέραν μορφήν, εἰσαγαγὼν τὰ γράμματα, ὁ δὲ
φιλόσοφος Ντεκάρτ, ἐξαιρετος μαθηματικός, εἰσήγαγε τὸν ἄλγε-

77. Ίσαάκ Νεύτων

ἐνῶ ὁ Τορριτσέλλι (Torricelli, 1608 - 1647), ἰταλὸς καὶ αὐτός, ἐμελέτησε τὸν νόμον τῆς ἰσορροπίας τῶν ρευστῶν καὶ κατασκεύασε τὸ βαρόμετρον, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον ἐπέτρεψε νὰ παρατηρήσουν τὴν βαρύτητα τοῦ ἀέρος (Pascal). Οὕτως, ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Φυσικὴ ἔγινε πειραματικὴ ἐπιστήμη.

βρικὸν ὑπολογισμὸν εἰς τὴν Γεωμετρίαν, δημιουργήσας τὴν Ἀναλυτικὴν Γεωμετρίαν. Ἄλλος φιλόσοφος, ὁ γερμανὸς Λάϊμπνιτς (Leibnitz), ἀνεκάλυψε τὸν Ἀπειροστικὸν Λογισμὸν, οὕτω δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος εἶχον διαμορφωθῆ οἱ διάφοροι κλάδοι τῶν Μαθηματικῶν.

Ἡ Φυσικὴ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο χωρισμένη ἀπὸ τὰ Μαθηματικά καὶ τὴν Ἀστρονομίαν. Ὁ Γαλιλαῖος ὑπελόγησε τὸν νόμον τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων,

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ (ΙΗ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'
Η ΑΓΓΛΙΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Γενική Ἐπισκόπησις

18ος αἰὼν εἶναι σημαντικώτατος διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Τρία ἀξιολογώτατα γεγονότα χαρακτηρίζουν αὐτόν: ἡ στερéωσις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας καὶ ἡ δημιουργία ἀποικιακοῦ κράτους μετὰ βάσεις τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδᾶν.

Τὸ πολιτικὸν καθεστῶς, τὸ καθιερωθὲν διὰ δύο ἐπαναστάσεων τὸν 17ον αἰῶνα, στερεώνεται τὸν 18ον ὑπὸ τὴν νέαν δυναστείαν τοῦ Ἀννοβέρου. Οἱ δύο πρῶτοι βασιλεῖς, ξένοι καὶ χωρὶς ἐπιβολήν, ἐμπιστεύονται τὴν κυβέρνησιν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ πλειοψηφοῦντος κόμματος τῆς βουλῆς, τὴν ὁποίαν ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποτελοῦν τὰ δύο κόμματα, τῶν Οὐίξ καὶ τῶν Τόρις.

Ἀπὸ τοῦ 1760 ὁ τρίτος βασιλεὺς τῆς δυναστείας Γεώργιος Γ' διεκδικεῖ τὰς βασιλικὰς προνομίας. Ἐξ αὐτοῦ δημιουργεῖται κοινοβουλευτικὴ κρίσις, ἡ ὁποία διαρκεῖ ὑπὲρ τὰ εἴκοσι ἔτη (1760 - 1782). Ἄλλ' ἡ ἀντίστασις τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἐξωτερικαὶ ἀποτυχίαι ὑποχρεώνουν τὸν βασιλέα νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὁ περίφημος Πίτ ὁ νεώτερος ἀποβαίνει ἰσχυρὸς κοινοβουλευτικὸς κυβερνήτης. Ἐκ τῆς κρίσεως ἐξέρχεται τὸ πολίτευμα περισσότερον στερεωμένον.

Τὸν 18ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ βιομηχανικὴ κίνησις, ἡ ὁποία κα-

τέστησε την Ἀγγλίαν πρώτην οικονομικὴν δύναμιν τοῦ κόσμου.

Τέλος, κατόπιν σκληρᾶς πάλης πρὸς τοὺς Γάλλους, οἱ Ἀγγλοὶ ἐγκαθίστανται ὀριστικῶς εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδᾶν καὶ γίνονται ἀδιαφιλονείκητοι ἡγεμόνες εἰς τὰς ἀποικίας.

Οἱ δύο πρῶτοι Γεώργιοι

Ὅταν ἀπέθανε τὸ 1714 ἡ βασίλισσα Ἄννα, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ, παρὰ τὴν ζωηρὰν ἐπιθυμίαν της, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς εἰς τὸν ἀδελφόν της Ἰακώβον Γ', εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας ἐκλήθη, κατὰ τὴν ἀπὸ τὸ ἔτος 1701 πρᾶξιν τοῦ Κοινοβουλίου, ὁ δισέγγonos τοῦ Ἰακώβου Α' (ἀπὸ τὴν μητέρα του Σοφίαν), ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου Γεώργιος. Δι' αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον ἡ δυναστεία τοῦ Ἀννοβέρου, ἡ ὁποία βασιλεύει μέχρι σήμερον.

Ὁ Γεώργιος Α' (1714 - 1727) ἦτο ἤδη 54 ἐτῶν, ὅταν

ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Δὲν ἐγνώριζε τὴν ἀγγλικήν, ὅπως καὶ οἱ περιστοιχιζόντες αὐτὸν Γερμανοί. Ἐμεινε πάντοτε ξένος μεταξὺ τῶν ξένων καὶ οὐδέποτε παρηγορήθη, διότι ἐγκατέλειπε τὸ Ἀννοβέρον. Ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι συγχρόνως ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου καὶ τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος του ἔθετε πάντοτε ὑπεράνω τῶν Ἀγγλικῶν.

Ὁ υἱὸς του Γεώργιος Β' (1727 - 1760) εἶχε τὰς ἑξεις καὶ τὰς ιδέας τοῦ πατρός του. Οἱ Ἀγγλοὶ ὅμως ἠνέχθησαν αὐτοὺς ἀπὸ αἴσθημα νομιμοφροσύνης, κυρίως ὅμως διότι ἦσαν διαμαρτυρούμενοι καὶ λόγω τῆς θέσεώς των ἦσαν ἀκίνδυνοι διὰ τὰς ἀγγλικὰς ἐλευθερίας.

78. Ἀγγλος εὐγενής με στολήν αὐλῆς

Πράγματι, οί δύο πρώτοι Γεώργιοι, χωρίς ενδιαφέρον διά τόν τόπον καί χωρίς έπιβολήν, άφησαν τήν φροντίδα τής κυβερνήσεως εις τό κοινοβούλιον καί καθιέρωσαν τήν συνήθειαν νά λαμβάνουν τούς ύπουργούς των άπό τό πλειοψηφοϋν εις τήν Βουλήν κόμμα. 'Η συνήθεια αύτή ύπήρξεν εύνοϊκή διά τήν στερέωσιν τοϋ κοινοβουλευτικοϋ πολιτεύματος. Χάρις εις τήν επί τόσα έτη άποχήν τής βασιλείας νά άναμειγνύεται εις τήν κυβέρνησιν, έπεκράτησεν ή αντίληψις ότι εις τήν 'Αγγλίαν, ό βασιλεύς βασιλεύει, αλλά δέν κυβερνά.

Τό κυβερνητικόν σύστημα

'Επεκράτησεν, όχι διά νομοθεσίας, αλλά διά τής συνηθείας, ό χωρισμός τών έξουσιών.

1) 'Επειδή ό βασιλεύς είναι άνεύθυνος, τήν εκτελεστικήν έξουσίαν άσκοϋν οί ύπουργοί. 'Ενϋ προηγουμένως τούς ύπουργούς ύπεδείκνυεν ό βασιλεύς, όλίγον κατ' όλίγον έπεκράτησεν ή συνήθεια νά γίνεται πρόεδρος τής κυβερνήσεως ό άρχηγός τοϋ πλειοψηφοϋντος εις τό Κοινοβούλιον κόμματος.

2) 'Η νομοθετική έξουσία άνήκεν εις τό Κοινοβούλιον, συνιστάμενον άπό δύο Βουλάς, τήν Βουλήν τών Λόρδων, τής όποίας τά μέλη διωρίζοντο ύπό τοϋ βασιλέως, καί τήν Βουλήν τών Κοινοτήτων, τής όποίας τά μέλη εξελέγοντο ύπό τοϋ λαοϋ, τούλάχιστον ύπό μέρος αύτοϋ, διά μίαν έπταετίαν (άπό τοϋ 1716). Σύν τϋ χρόνϋ ή Βουλή τών Λόρδων έχασε τήν έπιρροήν της, πρὸς όφελος τής δευτέρας.

3) 'Η Βουλή τών Κοινοτήτων άπετελεϊτο άπό δύο κόμματα, τούς Τόρις καί τούς Οϋίξ. Οί πρώτοι έθεωροϋντο άριστοκρατικοί, οί δεύτεροι λαϊκώτεροι. Κατ' ουσίαν όμως άντεπροσώπευον καί τās δύο όλιγαρχίας. Οί Τόρις τήν μεγάλην ιδιοκτησίαν, οί Οϋίξ τό χρήμα (βιομηχανίαν καί έμπόριον). Καί τά δύο δέν ήθελον νά αλλάξουν τό εκλογικόν σύστημα, τό όποϊον ήτο εύνοϊκόν δι' αύτά.

4) Τό εκλογικόν σύστημα ήτο έλάχιστα δημοκρατικόν. Κατ' ουσίαν έψήφιζε μικρά μειοψηφία τοϋ λαοϋ. Εις τούς νομούς τό δικαίωμα τής ψήφου είχε περιέλθει κυρίως εις τούς ιδιοκτήτας, εις τās πόλεις καί εις τās σωματεία. 'Ισχυροί άνδρες διέθετον μέ-

γαν ἀριθμὸν ἐδρῶν καὶ ἐπώλουν αὐτὰς εἰς τοὺς πλειοδοτοῦντας. Ἐπίσης οἱ ἐκλεγόμενοι ἀντιπρόσωποι ἐμπορεύοντο τὴν ψῆφόν των ἔναντι θέσεων καὶ ἀμοιβῶν. Πραγματικὴ διαφθορὰ καὶ φαυλοκρατία ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν.

Ἡ Κυβέρνησις τῶν Οὐίξ

Οἱ Τόρις ἦσαν ὕποπτοι, ὅτι εἶχον εὐνοήσει τὴν ἐκπτωτον δυναστείαν καὶ ὅτι διετήρουν μυστικὴν συμπάθειαν πρὸς αὐτήν. Ἀντιθέτως, οἱ Οὐίξ, ἐπειδὴ ἐπολέμησαν αὐτήν καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς στήριγμα τῆς προτεσταντικῆς δυναστείας, εἶχον τὴν εὐνοίαν τῶν βασιλέων καὶ ἐκράτησαν τὴν ἀρχὴν σχεδὸν ἐπὶ ἡμισυ αἰῶνα. Ἡ πολιτικὴ των ἦτο ἐπὶ μακρὸν φιλειρηνικὴ.

Ὁ Οὐάλποουλ (Walpole), ὁ δραστηριώτερος πρωθυπουργὸς των τῆς περιόδου αὐτῆς, ἐκυβέρνησεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἓν ὀλόκληρα ἔτη (1721 - 1742), ὅσον οὐδέποτε ἄλλη κοινοβουλευτικὴ κυβέρνησις. Ἀπέφυγε μὲ ἐπιμέλειαν πᾶσαν ἐξωτερικὴν περιπλοκὴν. Διετήρησεν ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ ἐξησφάλισε τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τι διάστημα.

Ἐκέρδισε τοὺς ἰδιοκτήτας, ἐλαφρώσας τὴν φορολογίαν τῆς γεωργίας, καὶ τοὺς ἐμπόρους, ἐγκαινιάσας εἶδος ἐλευθέρου συναλλαγῆς, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ ἄλλα κράτη ἐκλείουν αὐστηρῶς τὰ σύνορά των εἰς τὴν ἐξαγωγὴν καὶ εἰσαγωγὴν. Διηκόλυε τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν καὶ ἐξαγωγὴν βιομηχανικῶν προϊόντων.

Ἡ ἐπιτυχία ἐδικαίωσε τὴν τόλμην του. Αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι σήμερον κέντρα τῆς ἀγγλικῆς βιομηχανίας, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του εἶδον τὴν πρώτην ἀνάπτυξιν. Ἡ ἐξαγωγή ἀπὸ 600.000 ἀνῆλθεν εἰς 12.000.000 λίρας καὶ ἡ ἀξία τῶν ἀκινήτων ἐτριπλασιάσθη.

Ὁ ταχὺς αὐτὸς πλουτισμὸς καὶ τὰ οἰκονομικὰ μέτρα τοῦ Οὐάλποουλ ἐγέννησαν πραγματικὴν διαφθοράν καὶ ἠθικὴν κρίσιν εἰς τὴν χώραν. Ἐναντίον τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἐδημιουργήθη ἀντίδρασις. Ἡ ἀπομόνωσις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀδηγήσει τὴν χώραν ἡ φιλειρηνικὴ πολιτικὴ, ἐξήγειρε πολλοὺς ἐθνικιστάς. Ἡ χαλαρὰ τέλος στάσις του κατὰ τὴν σύρραξιν διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Αὐστρίας ἐπέφερε τὴν πτώσιν του (1742). Οἱ Οὐίξ ἐκράτησαν

τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἔγιναν φιλοπόλεμοι, ὑπὸ τὸν νέον αὐτῶν ἀρχηγόν, τὸν Πίτ.

Ὁ Οὐίλλιαμ Πίτ (William Pitt) ἢ ὁ πρῶτος Πίτ, ὅπως λέγουν, ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους πολιτικούς ἀνδρας τοῦ Ἑνωμένου Βασιλείου. Βουλευτὴς εἰκοσιεπτὰ ἐτῶν, ἦτο ἀντίπαλος τοῦ Οὐάλπουλ, τὸν ὁποῖον κατηγορεῖ ὡς ὑπαίτιον τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀνυποληψίας τῆς Ἀγγλίας. Εὐθύς, εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ ὀνομάζεται ἀδιὰφθορος, θερμὸς πατριώτης, με ἀπέραντον οἴησιν, τὴν ὁποῖαν ἐξέφραζε διὰ θεατρικῆς εὐγλωττίας, ἀπέκτησε πρωτοφανῆ δημοτικότητα.

Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Πίτ οἱ Οὐίξ ἔκαμαν τοὺς δύο πολέμους, τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν Ἑπταετῆ.

Ἐξῆλθον ζημιωμένοι ἀπὸ τὸν πρῶτον, διὰ τοῦ δευτέρου ὁμως ἐξησφάλισαν μεγάλα κέρδη, τὴν στρατιωτικὴν ἐξασθένησιν τῆς Γαλλίας καὶ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὰς ἀποικίας.

Γεώργιος Γ' (1760 - 1820). Ἡ Κοινοβουλευτικὴ κρίσις

Ὁ Γεώργιος Γ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον 23 ἐτῶν. Ἀπλοῦς τοὺς τρόπους, κανονικὸς εἰς τὴν ζωὴν, εἰλικρινὴς καὶ εὐλαβὴς, ἀποστρεφόμενος τὴν διαφθοράν, εἶχεν ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τὴν πρωσσίδα μητέρα του τὴν ἰδέαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι πραγματικὸς « βασιλεὺς ».

79. Ρόμπερτ Οὐάλπουλ
(Ἀριστερά, ὁμιλῶν μετὰ τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς)

Ὁ Γεώργιος Γ' ἠθέλησε νὰ μὴ εἶναι μόνον βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ νὰ κυβερνήσῃ. ἤθελε μάλιστα νὰ εἶναι ὁ πρῶτος ὑπουργὸς τοῦ βασιλείου. Εἶχε δηλαδὴ τὴν ἀπαιτήσιν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν κοινοβουλευτικὴν κυβέρνησιν διὰ προσωπικῆς. Σύμφωνας εἰς τοῦτο μὲ τὰς περὶ τοῦ βασιλέως ἀντιλήψεις τῶν Τόρις, ἔτρεφε συμπάθειαν πρὸς αὐτούς, ἐνῶ ἀπεστρέφετο τοὺς Οὐίξ.

Ἡ ἀπαιτήσις τοῦ βασιλέως ἐδημιούργησεν ἀληθῆ κοινοβουλευτικὴν κρίσιν. Ἡ πρώτη ἀπόπειρά του νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ κόμμα τῶν Τόρις προσέκρουσεν εἰς ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ τὸ 1770, ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὴν περιπλοκὴν μὲ τὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς, ἐχρησιμοποίησεν ἐπὶ δώδεκα ἔτη (1770 - 1782) τὸν λόρδον Νόρθ (North) καὶ ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς ὁ ἴδιος.

Ἄλλ' ὁ ζωηρὸς ἐρεθισμὸς τῆς κοινῆς γνώμης, ὁ ὁποῖος ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἰδρύσεως πολιτικῶν σωματείων, συγκεντρώσεων, διαδηλώσεων, σατίρας καὶ τῆς δημοσιογραφίας, ἰδίως ὅμως τὰ ἀτυχήματα εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀποικίων τῆς Ἀμερικῆς, ὑπεχρέωσαν τὸν βασιλέα νὰ ὑποχωρήσῃ. Εὐρεθεὶς πρὸ ἀδιεξόδου, ὁ Γεώργιος παρέδωσε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ Πίτ, τὸν δευτέρου Πίτ (1782).

Ὁ Δεύτερος Πίτ (1759 - 1806)

Ἐγινε πρωθυπουργὸς εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν. Ἀδιάφορος καὶ πατριώτης, ὅπως ὁ πατὴρ του, ἤλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὑπὸ ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, ἀλλ' εἶχεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἐναντίον του τὸ Κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον κατεψήφισεν αὐτὸν δέκα ἕξ φορές ἐντὸς τριμήνου. Ὁ Πίτ ὅμως, ἀντιθέτως πρὸς τὴν παράδοσιν, δὲν παρητήθη καὶ διέλυσε τὸ Κοινοβούλιον. Αἱ ἐκλογαὶ ἔφερον πλειοψηφίαν ἀφωσιωμένην εἰς αὐτὸν καὶ ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος κύριος τὴν Ἀγγλίαν ἐπὶ μίαν εικοσαετίαν (1784 - 1806).

Ἀνύψωσε τὸ ἠθικὸν τῆς χώρας, ἐτακτοποίησε τὰ ἀναστατωμένα ἐκ τοῦ πολέμου τῶν ἀποικίων οἰκονομικὰ καὶ ἀνέπτυξε τὸ ἐμπόριον. Δι' αὐτοῦ ἐμετριάσθη ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Οὐίξ καὶ Τόρις καὶ ἐσχηματίσθη κόμμα πατριωτικόν, ἀφωσιωμένον εἰς τὸν βασιλέα καὶ τὸ σύνταγμα. Τοιουτοτρόπως τὸ ἔθνος ἠνωμένον ἀν-

τεμετώπισε τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, κατὰ τῆς ὁποίας ὁ Πίτ ἐκήρυξεν « ἐξοντωτικὸν πόλεμον ».

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἀγγλίας

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Ἀγγλία ἀνεπτύχθη εἰς χώραν κατ' ἐξοχὴν βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν. Τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀκμὴν τῆς χώρας ἔδωσεν ἡ ὑπερβολικὴ αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ της, ὁ ὁποῖος ἐδιπλασιάσθη ἀπὸ τοῦ 1700-1780. Ἐπειτα ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀνθρακος ἀντὶ τοῦ ξύλου διὰ

τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν μεταλλευμάτων τοῦ σιδήρου ὑπῆρξε διὰ τὴν πλουσίαν εἰς γαιάνθρακα καὶ σίδηρον Ἀγγλίαν ἢ ἀρχὴ τῆς μεταλλουργικῆς βιομηχανίας, ἡ ὁποία ἐπὶ μακρὸν ἔμεινεν ἀσυναγώνιστος.

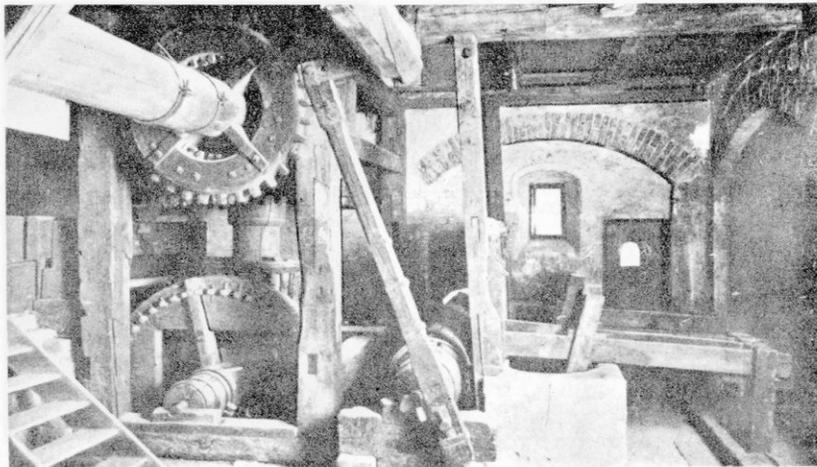
Σχεδὸν συγχρόνως ἀνεκάλυψαν διαφόρους μηχανάς, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὴν κλωστικὴν μηχανήν, ἐνῶ ὁ Οὐάτ (Watt) ἔδιδε τὴν κίνησιν εἰς τὰ ἐργοστάσια, τελειοποιῶν τὴν ἀτμομηχανὴν (1769 - 1779).

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἦτο ἀνάλογος καὶ ἀκόμη μεγαλύτερα ἡ ἀνάπτυξις. Ἀφοῦ ἐξετόπισαν τοὺς ἀντιπάλους των Ἰσπανοὺς, Γάλλους καὶ Ὁλλανδοὺς, οἱ Ἀγγλοὶ ἀπέβησαν κυρίαρχοι εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔγιναν αὐτοὶ ἀμαξήλαται τῶν θαλασσῶν (rouliers des mers), ὅπως συνήθιζον νὰ ὀνομάζουσαν παλαιότερον τοὺς Ὁλλανδοὺς.

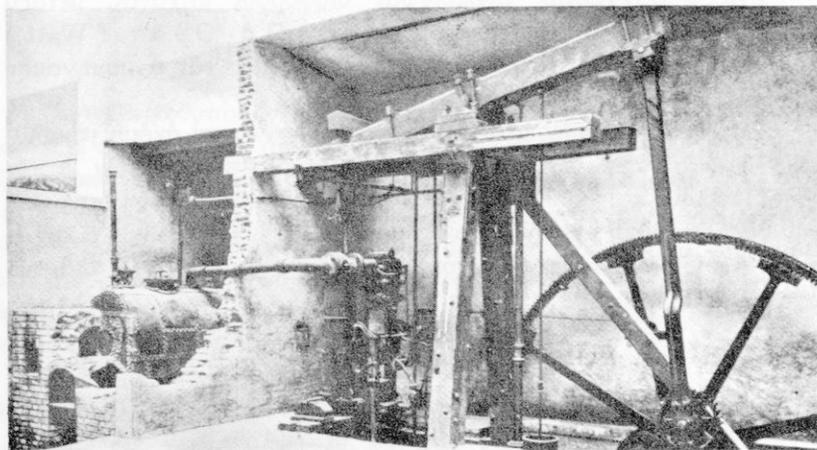
Ἡ Ἀγγλία ἐθεωρεῖτο ἡ χώρα τῶν ἐλευθεριῶν καὶ παρουσιάζετο ὡς ὑποδειγματικὴ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Αἱ Βουλαι συνεδρίαζον δημοσίᾳ καὶ αἱ συζητήσεις ἐδημοσιεύοντο αὐθημερὸν εἰς τὰς ἐφημερίδας. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶδον τὸ φῶς πολλοὶ ἐφημερίδες, μεταξύ τῶν ὁποίων μερικαὶ ἐξελίχθησαν εἰς τεραστίους δημοσιογραφικοὺς ὀργανισμοὺς καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκδίδωνται καὶ σήμερον, ὅπως οἱ Καιροὶ (Times), ὁ Πρωινὸς Ταχυδρόμος (Morning Post) κ.ἄ.

80. Ὁ δεῦτερος Πίτ
(Τ. Λόρεντς, Ἀνάκτορον Οὐίνδσορ)

81. Μύλος χάρτου του 18ου αιώνα (Μόναχον, Γερμανικόν Μουσείον)

82. Άτμομηχανή του Ούατ του 18ου αιώνα
(Μόναχον, Γερμανικόν Μουσείον)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι Γ'

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ ἀπολυταρχία εἰς τὴν Γαλλίαν

ΑΘ' ΟΛΗΝ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς τὴν Γαλλίαν συνεχίζεται, κατὰ τύπους τούλάχιστον, τὸ καθεστὼς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Οἱ δύο βουρβόνοι, Λουδοβίκος ΙΕ' καὶ Λουδοβίκος ΙΣΤ', τῶν ὁποίων ἡ βασιλεία πληροῖ τὸν αἰῶνα, εἶναι ἀπόλυτοι μονάρχαι, ἀσκοῦντες προσωπικὴν διοίκησιν. Ἐπίσης τὸ περιβάλλον των, τὰ κρατικὰ ὄργανα, ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς ἀπολυταρχίας.

Ἄλλ' ἡ πίστις εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν εἶχε κλονισθῆ ἤδη ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ἡ διάστασις μεταξὺ βασιλείας καὶ λαοῦ εὐρύνεται, ἕνεκα τῶν μεγάλων σφαλμάτων τῆς νέας βασιλείας.

Ἡ ἔλλειψις διορατικότητος ἐκ μέρους τῶν κυβερνώντων δημιουργεῖ σὺν τῷ χρόνῳ μεγάλην ἔντασιν, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας κρίσεις τῆς ἱστορίας, τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

I. Η ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ

ἽΟ ἀντιβασιλεὺς Φίλιππος τῆς Ὁρλεάνης

ἽΟ Λουδοβίκος ΙΕ', πενταετὴς κατὰ τὸν θάνατον τοῦ προκατόχου του, ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ θρόνου πενήτηντα ἑννέα ἔτη (1715 - 1774). ἽΗ βασιλεία του λοιπὸν εἶναι ἡ μακροτέρα μετὰ τὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη: Ἀνηλικιότητος καὶ ἀντιβασιλεία τοῦ Δουκὸς τῆς Ὁρλεάνης ἀπὸ τοῦ 1715 - 1723 καὶ προσωπικὴ διοίκησις ἀπὸ τοῦ 1723 - 1774.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄ εἶχε φροντίσει νὰ ὀρίση διὰ διαθήκης ἀντιβασιλέα τὸν υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Φίλιππον τῆς Ὁρλεάνης, ἀλλὰ τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν ἔδιδεν εἰς συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἡ φατρία τῶν εὐνοουμένων του. Τὸ ἀνώτατον ὅμως δικαστήριον τῶν Παρισίων ἠκύρωσε τὴν διαθήκην καὶ ὁ δούξ ἀνηγορεύθη ἀντιβασιλεὺς χωρὶς περιορισμόν.

Ὁ Φίλιππος δούξ τῆς Ὁρλεάνης, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ὀνομαστός εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ἐπώνυμον Régent (Ἀντιβασιλεὺς) ἦτο ἄνθρωπος εὐφυῆς, μὲ ζωηρὰν ἀντίληψιν, ἀμεμπτον ἀνατροφὴν καὶ κομψοὺς τρόπους. Οἱ ἀντίπαλοί του ὅμως εἶχον διασύρει τὰ προσόντα του καὶ κατῶρθωσαν νὰ τὸν παρουσιάσουν ὡς ὀλίγον σοβαρὸν ἄνθρωπον. Τὸ χειρότερον ὅμως ἦτο, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ὅλης τῆς γενεᾶς του ἐβάρυνον αἱ ἀμαρτίαι τῆς προηγουμένης βασιλείας. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄ εἶχεν ἀφήσει τεράστιον χρέος, τὸ ὁποῖον ἐξωγκῶνετο διαρκῶς ἐκ τοῦ ἐτησίου ἐλλείμματος τοῦ προπολογισμοῦ.

Ἡ κατάστασις τῶν οἰκονομικῶν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐγίνετο περισσότερον ἀπελπιστικὴ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βαρύτατα χρέη τοῦ παρελθόντος, ὁ προϋπολογισμὸς ἐσημείωσεν 69 ἑκατομμυρίων ἔσοδα, ἔναντι ἐξόδων ἐξ 147 ἑκατομμυρίων.

Τὸ σύστημα Λώ

Πολλοὶ συνεβούλευσαν εἰς τὸν ἀντιβασιλέα τὴν χρεωκοπίαν. Ἐκεῖνος προετίμησε νὰ δοκιμάσῃ τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον προέτεινεν ὁ σκῶτος οἰκονομολόγος Λώ (Law).

Ὁ Λώ, ἀποκτήσας τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀντιβασιλέως, ἐφήρμοσε πρῶτην φορὰν εἰς εὐρεῖαν κλίμακα τὴν χρῆσιν τοῦ χαρτονομίσματος. Ἡ ἰδιόκτητος τράπεζά του, ἡ ὁποία εἶχεν ἐργασθῆ μὲ ἐπιτυχίαν, ὠνομάσθη, τὸ 1718, Βασιλικὴ Τράπεζα, ἡ ὁποία ἐξέδωκε χαρτονομίσματα μὲ ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν. Ὁ Λώ ἐδημιούργησε τὴν Δυτικὴν Ἐταιρείαν μὲ κεφάλαιον 100 ἑκατομμυρίων, διηρημένον εἰς 20.000 μετοχὰς τῶν 500 φράγκων, ἐξηγόρασε τὸ προνόμιον τῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν κοπὴν τῶν νομισμάτων, τὴν πώλησιν τῶν καπνῶν καὶ τὴν ἐνοικίασιν τῶν ἀγροκτη-

μάτων. Τέλος, τὸ 1719, ἔξεδωκε δάνειον διὰ λογαριασμὸν τῶν ἑταιρειῶν. Διὰ τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ ὑπέσχετο νὰ ἀποσβέση βαθμιαίως τὰ χρέη εἰς τοὺς πιστωτὰς τοῦ δημοσίου.

Ἡ ἐπιχειρήσις, μετ' ἐντυπωσιακὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἀρχήν, κατέληξεν εἰς καταστροφὴν, κυρίως διότι τὸ χαρτονόμισμα δὲν εἶχεν ἀντίκρουσμα εἰς μέταλλον. Ὁ Λῶ ἔδραπέτευσεν, ἀφήνων χάος ὀπισθὲν του.

II. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΕ'

Ἡ Βασιλεία

Ἐνηλικιωθεὶς ὁ Λουδοβίκος τὸ 1723, ἄφησε τὴν κυβέρνησιν ἐπὶ εἴκοσι ἔτη εἰς τοὺς πρωθυπουργούς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ πενήκοντα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν (1723 - 1774), δὲν ὑπέβαλε τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν κόπον νὰ σκεφθῆ περὶ τῶν προβλημάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ ἢ τῆς διοικήσεως, πεπεισμένος ἐκ τῶν προτέρων ὅτι αὐτὰ εἶναι ἄλυτα. Σκληρὸς, φιλάργυρος, σκώπτῃς ἐκ μικρᾶς ἡλικίας, οὐδέποτε ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῆ σοβαρῶς. Οὔτε ἐσκέφθη ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑποχρεώσεις. Ἐφρόντιζε μόνον πῶς νὰ ζῆ ἀνετώτερον.

Ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμον τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας κατέπεσεν ἠθικῶς καὶ τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας ἤγον καὶ ἔφερον εὐνοούμενοι καὶ εὐνοούμεναι. Τὰ οἰκονομικὰ ἐξηθρώθησαν τελείως διὰ τῆς ἀκαταλογίστου σπατάλης τῆς αὐλῆς, διὰ τῶν πολεμικῶν ἐξόδων καὶ τῆς κακῆς διαχειρίσεως, ἐνῶ τὸ γόητρον τῆς Γαλλίας κατέπεσεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ τῶν ἀποτυχιῶν εἰς τοὺς πολέμους, ἰδίως διὰ τῆς ἀπωλείας τῶν ἀποικιῶν.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἐνίοτε στιγμὰς νηφαλιότητος, συνηθᾶνετο τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ κράτους. Περὶ τῶν ὑπουργῶν του ἔλεγεν, ὅτι θὰ καταστρέψουν ἀσφαλῶς τὸ κράτος διὰ τῆς κακῆς διοικήσεως. Ἀλλὰ προσέθετε : « Θὰ διαρκέσῃ ἐν τούτοις ὅσον ζῶμεν ἡμεῖς ». Διὰ τοῦτο ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν φράσιν : « *Après moi le déluge* ».

83. Ἡ κυρία Πομπαντούρ
(Λατούρ, Παρίσιαι, Μουσείον Λούβρου)

Ὁ καρδινάλιος Φλερὺ

Μεταξὺ τῶν ὑπουργῶν τῆς πρώτης εἰκοσαετίας διακρίνεται ὁ καρδινάλιος Φ λ ε ρ ὺ (Fleury). Χρηματίας διδάσκαλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', ἦτο ἑβδομήκοντα τριῶν ἐτῶν, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν. Δεξιός, μετρίοφρων καὶ ὑποχρεωτικός, ἠρνήθη νὰ δεχθῆ τὸν τίτλον τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ ἀντικατέστησε τὴν προσωπικὴν πολιτικὴν τῶν προκατόχων του διὰ μιᾶς πολιτικῆς ἐ θ ν ι κ ῆ ς ἀ ν ο ρ θ ὡ σ ε ω ς, στηριζομένης ἐπὶ τῆς τάξεως καὶ τῆς εἰρήνης.

Ἡ συνετὴ αὐτῆ διοικήσεως ἠϋξανε τὴν εὐμάρειαν. Κατεσκεύασε νέας ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι διηκόλυναν τὸ ἐμπόριον. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Φλερὺ ἡ Γαλλία εἶχεν ὀρθοποδήσει καὶ θεραπευθῆ. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐπεβάλλετο ὡς διαιτητῆς καὶ ἡ διοίκησις τοῦ καρδινάλιου ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς καλὰς σελίδας τῆς βασιλείας.

Ἡ Αὐλή. Αἱ εὐνοούμεναι

Μετὰ τὸν θάνατόν του οὐδεμία κυβέρνησις ἑσπερεύθη. Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἔζησεν εἰς τὴν ἀπραξίαν καὶ τὴν φιλαυτίαν. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια δὲν ἔχει ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ. Ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοούμενοι, πρὸ πάντων αἱ εὐνοούμεναι. Ὁ Λουδοβίκος εἶχε κατὰ καιροὺς διαφόρους. Αἱ πρῶται, ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν παρεκίνουν αὐτὸν εἰς τὴν δρᾶσιν. Ἐπροτίμησε μίαν ἀστήν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Μ α ρ κ η σ ί α ν ν τ ῆ Πομπαντούρ (Marquise de Pompadour), ἑξαιρετικῆς πραγματικῶς καλλονῆς. Μορφωμένη, ἐπιτηδεῖα καὶ

πολύ φιλόδοξος, έξουσίαζεν επί 19 ἔτη τὸν βασιλέα καὶ δι' αὐτοῦ τὴν Γαλλίαν, ἐκτιμωμένη ἀπὸ τοὺς λογοτέχνας καὶ τοὺς καλλιτέχνας, τοὺς ὁποίους ἐπροστάτευσε, μισουμένη ὅμως ἀπὸ τὸν λαὸν διὰ τὴν σπατάλην της.

Προσπάθειαι ἀνορθώσεως δὲν ἔλειψαν καὶ κατὰ τὰ σκοτεινότερα ἔτη τῆς βασιλείας Λουδοβίκου ΙΕ', χωρὶς νὰ καταλήξουν εἰς σοβαρὰ ἀποτελέσματα. Ὁ « πολυαγάπητος », ὅπως τὸν ὠνόμασεν ὁ λαὸς τὸν καιρὸν μιᾶς ἀσθενείας του κατὰ τὴν νεότητα, ἀπέθανε μισούμενος ὑπὸ πάντων.

ΙΙΙ. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΣΤ'

Λουδοβίκος ΙΣΤ' Μαρία Ἀντουανέττα

84. Λουδοβίκος ΙΣΤ'
(Κατὰ τὸν Καλλέ, Μουσεῖον Βερσαλλιῶν)

Ἀνακουφισθεὶς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' ὁ λαὸς ἐστήριξεν ἐλπίδας εἰς τὸν διάδοχόν του, ἀπὸ τὸν ὅποιον περιέμενε νέαν πολιτικὴν.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' (1774-1792), ἕγγονος τοῦ προκατόχου, ἡλικίας εἴκοσι ἐτῶν, ἦτο δημοφιλὴς διὰ τὰς ἀρετὰς τῆς ἰδιωτικῆς του ζωῆς, τὴν ἀγνότητα τῶν ἠθῶν, τὴν καλωσύνην καὶ τὴν τιμιότητα. Ὁ νέος βασιλεὺς εἶχε πράγματι ἀγαθὴν ψυχὴν, ἀλλὰ οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἐδυσκολεύετο νὰ λαμβάνῃ ἀποφάσεις μόνος καὶ ἐπηρέαζετο πολὺ ἀπὸ τὸ περιβάλλον του.

Ἡ Μαρία Ἀντουανέττα (Marie Antoinette), ἡ σύζυγός του, κόρη τῆς Αὐτοκρατορίας Μαρίας Θηρεσίας, δὲν εἶχε

85. Μαρία Ἀντουανέττα
(Κατὰ τὸν Καλλέ, Μουσεῖον Βερσαλλιῶν)

τι οἱ ἀντίπαλοι τῆς γαλλοαυστριακῆς συμμαχίας ἦσαν κακῶς διατεθειμένοι πρὸς αὐτήν, τὴν διέσυρον διὰ παντὸς μέσου, ὥστε ὁ λαὸς νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων. Τὴν ὠνόμαζον « autrichienne » ἢ « madame veto ».

Ἀπόπειραι μεταρρυθμίσεων

Μετὰ τὴν γενικὴν ἐξάρθρωσιν ἐπὶ τῆς προηγουμένης βασιλείας ἦτο κοινὴ καὶ διάχυτος εἰς τὴν χώραν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀνορθώσεως. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τὸ κυβερνητικὸν πρόβλημα τῆς Γαλλίας ἀπετέλει τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας.

Ἡ πίεσις τῆς κοινῆς γνώμης ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα νὰ λάβῃ

τὸ πολιτικὸν ἔνστικτον ἐκείνης. Βασίλισσα εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν δὲν εἶχεν ἀποκτήσει σοβαρότητα, ἠγάπα τὰ παιγνίδια καὶ τὰ ἔξοδα καὶ εἰρωνεύετο τὴν ἐθιμοτυπίαν, διὰ νὰ μὴ ὑποβάλλεται εἰς κόπους. Νεαρά, εὐειδής, ζωηρά, εἶχε μεταφέρει τὸν ἐλαφρὸν ἀφελῆ βίον τῆς Βιέννης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀσύμφωνος πρὸς τὰ ἦθη τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἐνδιεφέρετο περισσότερο διὰ τὰς διασκεδάσεις, τὸ χαρτοπαίγνιον καὶ τὸ θέατρον παρά διὰ τὴν πολιτικὴν. Συνήθιζεν ὁμως νὰ ὑποστηρίξῃ μετ' ἐπιμονῆς τοὺς εὐνοουμένους τῆς καὶ ἤσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως εἰς κρίσιμους στιγμὰς.

Δὲν εἶχε πολλὰς συμπαθείας εἰς τὴν Γαλλίαν, διό-

μεταρρυθμιστάς ὑπουργούς. Ἐξ αὐτῶν πρῶτος ὁ Tourgot διορισθεὶς γενικὸς ἐλεγκτὴς, δηλαδὴ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὅπως θὰ ἐλέγγομεν σήμερον, προσεπάθησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰ οἰκονομικὰ διὰ περιστολῆς τῆς σπατάλης καί, ἀκολουθῶν συγχρόνους ἀντιλήψεις, ἐπεχείρησε νὰ εἰσαγάγῃ σημαντικὰς μεταρρυθμίσεις. Κατήργησε τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἠθέλησε νὰ καθιερώσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, διὰ τῆς καταργήσεως τῶν συντεχνιακῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἀγγαρείας. Ἐσχεδιάζε μάλιστα νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν συνεργασίαν ἔθνους καὶ βασιλέως. Ἐπεδοκιμάσθη ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους, ἀλλ' ἀνετράπη διὰ τῆς ραδιουργίας τῶν προνομιούχων (1776).

*Ἄλλοι ὑπουργοὶ ἐπεχείρουν νὰ λάβουν ἀνθρωπιστικὰ ἢ φιλελεύθερα μέτρα, νὰ διοργανώσουν τὸν στρατὸν διὰ τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς μορφώσεως, ἐναυπήγησαν στόλον, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησεν ἐνδόξως ὑπὲρ τῶν Ἀμερικανῶν.

Ὁ Νέκερ (Necker), διαπρεπὴς τραπεζίτης, κληθεὶς τὸ 1776 νὰ διευθύνῃ τὰ οἰκονομικὰ, ἐπεχείρησε νὰ λάβῃ ριζικώτερα μέτρα. Ἐξέδωκε διάφορα δάνεια καί, ἀκολουθῶν τὰς ἰδέας τοῦ Tourgot, ἐδημιούργησε τὰς ἐπιτοκιστικὰς συνελύσεις, διὰ νὰ συνεργασθοῦν μὲ τὸν βασιλέα.

Ὅλοι αὐταὶ αἱ προσπάθειαι καὶ αἱ ἀγαθαὶ προθέσεις ναυαγοῦν ἔνεκα τῆς συστηματικῆς ἀντιδράσεως τῶν προνομιούχων καὶ τῆς αὐλῆς, ἀφήνουν πικρίαν καὶ ἀγανάκτησιν παρὰ τῶ λαῶ καὶ ἐτοιμάζουν τὸ ἔδαφος διὰ ριζικωτέραν ἐκκαθάρισιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΤΟΝ ΙΔ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ μέση Εὐρώπη

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ἀνάπτυξις τῆς μέσης καὶ ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἐπροχώρησε βραδύτερον. Τὸν 17ον αἰῶνα ἡ Γερμανία Αὐστρία, Πολωνία, Ρωσσία εἶναι ἀκόμη κράτη ἀγροτικά μὲ χαλαρὰν κεντρικὴν ἐξουσίαν. Ὁλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως δημιουργοῦν βιομηχανίαν καὶ ἐπιβάλλουν τὴν ἀπολυταρχίαν.

Ἡ Γερμανία ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη καὶ ἡ τάσις τῶν ἡγεμόνων τῆς νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἐξασθενεῖ τὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ Ἀψβούργοι ὅμως τῆς Αὐστρίας ἀποκτοῦν μεγάλην ἰσχύν εἰς τὰς χώρας τοῦ στέμματος καὶ διὰ τῶν ἐπιτυχῶν πολέμων πρὸς τοὺς Τούρκους ἀναπτύσσουν τὸ κράτος των εἰς μεγάλην δύναμιν. Παραλλήλως ὅμως ἀναπτύσσεται ἡ Πρωσσία εἰς ἀξιόλογον συγκεντρωμένον στρατιωτικὸν κράτος καὶ ἀντίπαλον τῆς Αὐστρίας. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται τὸν 18ον αἰῶνα ἡ γερμανικὴ δυαρχία.

I. Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις

Ἡ Γερμανία τὸν 18ον αἰῶνα εἰς τὸ σύνολον μένει ἀγροτικὴ, ἀραιῶς κατρωκὴμένη, πτωχὴ καὶ διηρημένη εἰς πολλὰ κρατίδια.

Ὁ Τριακονταετῆς πόλεμος ἀπέδειξεν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ καθολικισμὸς καὶ νὰ ἐνωθῇ ἡ χώρα ὑπὸ μίαν διοίκησιν. Ἀντιθέτως τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐγέννησαν τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν. Εἰς πολλὰ κράτη

τὰ δύο δόγματα συζοῦν, ἄλλα, ὅπως τὸ Βρανδεμβούργον, εἶναι προτεσταντικά καὶ ἄλλα, ὅπως ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βαυαρία, καθολικά.

Οἱ ἡγεμόνες, ἀκολουθοῦντες τὸ γενικὸν παράδειγμα, εἰσήγαγον τὴν ἀπολυταρχίαν, κατήργησαν τὰ δικαιώματα τῶν ἀντιπροσωπειῶν καὶ ἐπέβαλον τὸν μερκαντισμὸν εἰς τὴν γεννωμένην βιομηχανίαν. Οἱ εὐγενεῖς ἀποζημιώνονται διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πολιτικῆς τῶν δυνάμεως, προτιμώμενοι εἰς τὰς θέσεις τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἐνῶ ἡ ἀναπτυσσομένη καὶ πλουτίζουσα εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν κρατῶν ἀστική τάξις εἶναι φορεὺς τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ Αὐτοκρατορία

Ἡ Βεστφαλικὴ Εἰρήνη (1648) καθιέρωσε τὴν πολιτικὴν διάσπασιν τῆς Γερμανίας καὶ τὸν οὐσιαστικὸν ἐξαφανισμὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸ προσωπικὸν των συμφέρον, οἱ ἡγεμόνες δὲν θέλουσι νὰ εἶναι ἀπλοὶ ἀκόλουθοι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ δὲν διστάζουσι νὰ συνασπισθοῦν ἐναντίον του. Τὸ 1785 ὁ Φρειδερίκος Β΄ τῆς Πρωσσίας σχηματίζει τὴν λεγομένην Ὁμοσπονδίαν τῶν ἡγεμόνων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ ὑπερασπίσῃ « τὰ γερμανικὰ δικαιώματα », εἰς τὴν πραγματικότητά ὁμοῦς διὰ νὰ περισώσῃ τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὅποια ἐχορήγησεν εἰς αὐτοὺς ἡ Συνθήκη τῆς Βεστφαλίας. Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε καταστήσει σκιά.

Οἱ ἡγεμόνες

Ἡ Γερμανία εἶναι διηρημένη εἰς μέγαν ἀριθμὸν κρατῶν, κυβερνωμένων ἀπὸ πολυμελεῖς ἡγεμονικοὺς οἴκους, μὲ ποικιλωτάτους τίτλους. Οἱ ἡγεμόνες θέτουσι τὰ ἀτομικά των συμφέροντα ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ, ἔχουσι διαρκῶς ἑδαφικὰ ζητήματα πρὸς ἀλλήλους, σπαταλοῦν διὰ νὰ διατηρήσῃ πολυτελεῖς αὐλὰς καὶ εἰς ματαιοδοξίας καὶ δίδουσι ἀφορμὴν εἰς ξένας ἐπεμβάσεις. Ὁ πόλεμος τοῦ 1740 - 1763 ὑπῆρξε καταστρεπτικὸς καὶ διὰ τὰ μεγαλύτερα κράτη τῆς Γερμανίας.

Ἡ κακὴ κατάστασις τῶν οἰκονομικῶν ἔπεισε πολλοὺς ἡγεμό-

νας να εισαγάγουν μεταρρυθμίσεις εις την διοίκησιν, αί ὅποιοι κατέστειλαν τὰς καταχρήσεις καὶ κατήργησαν τὰ προνόμια. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν γάλλων φιλοσόφων καὶ οἰκονομολόγων, πολλοὶ ἡγεμόνες εἰργάσθησαν ὡς προοδευτικοὶ ἄρχοντες. Εἰς τὴν μαρκιωνίαν τῆς Βάδης, εἰς τὸ δουκάτον τοῦ Σάξ - Βάιμαρ, εἰς τὴν Σαξονίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Βαυαρίαν, οἱ ἡγεμόνες ἐπροστάτευσαν τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐτακτοποίησαν τὰ οἰκονομικά, κατήργησαν τὰς βαναύσους ποινάς, καθιέρωσαν θρησκευτικὴν ἀνοχὴν καὶ ἐσχεδίασαν ἢ ἐδημοσίευσαν δικαστικούς ἢ διοικητικούς κώδικας.

Τὰ μεγαλύτερα γερμανικὰ κράτη τοῦ 18ου αἰῶνος ἦσαν τὸ Ἀννόβερον, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Βαυαρία. Κυρίως ὁμως δύο ἐξ αὐτῶν, τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων (Αὐστρία) καὶ τὸ κράτος τῶν Χοεντζόλλερν (Πρωσσία) ἦσαν μεγάλα δυνάμεις.

Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις

Κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ἐσημειώθη ἀξιόλογος πνευματικὴ κίνησις εἰς τὰ γερμανικὰ κράτη.

Ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἐπεβλήθη ἀρχικῶς ἐκ τῶν ἄνω διὰ τῶν πανεπιστημίων, τὰ ὅποια οἱ ἡγεμόνες ἴδρυσαν εἰς τὰς ἔδρας τῶν. Παρὰ τὰ παλαιὰ πανεπιστήμια, ἰδρύθησαν νέα, προοδευτικώτερα, ὅπως τῆς Ἰένας, Λειψίας, Χάλλης, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἐδίδασκον μόνον θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ νομικὴν, ἱστορίαν, φιλολογοίαν καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας.

Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἔδρας τῶν ἡγεμονιῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς πλουσίας καὶ πολυανθρώπους πόλεις. Οἱ ἡγεμόνες ἔκτισαν εἰς αὐτὰς ἀνάκτορα κατ' ἀπομίμησιν τῶν Βερσαλλιῶν καὶ εἰσήγαγον τὴν ἐπίπλωσιν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἡ τάξις τῶν εὐπόρων, ἡ ὅποια ἐδημιουργήθη εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν ἡγεμονιῶν καὶ εἰς τὰς ἐλευθέραις πόλεις, ἀνεπτύχθη διανοητικῶς καὶ ἐκαλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν ἡ πολιτικὴ διαίρεσις ἦτο πλεονέκτημα, διότι ἡ Γερμανία εἶχε πολλὰς πρωτευούσας, αἱ ὅποιοι ἔγιναν κέντρα πνευματικά, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς Γαλλίας συνεκεντρῶνετο μόνον εἰς Παρίσιους.

Κατ' ἀρχὰς ἡ γαλλικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἄλλ' ἀφοῦ ἀφυπνίσθη ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, οἱ γερμανοὶ λόγιοι κατεπολέμησαν τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν ἐθνικὴν των γλῶσσαν. Ἡ γερμανικὴ ἐπεβλήθη μετὰ μακρὸν ἀγῶνα καὶ κατὰ τῆς καθιερωμένης λατινικῆς, ἡ ὁποία ὁμως ἐξηκολούθησε νὰ γράφεται καθ' ὅλον τὸν 18ον αἰῶνα.

II. Η ΑΥΣΤΡΙΑ

Ἀνάπτυξις εἰς μεγάλην δύναμιν

Οἱ Ἀψβοῦργοι τῆς Βιέννης ἐξηκολούθουν νὰ φέρουν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ὁ ὁποῖος ἐγίνε κληρονομικὸς εἰς τὴν οἰκογένειάν των, χωρὶς νὰ ἔχη οὐσιαστικὴν σημασίαν.

Ἄλλ' ἡ συμπαγὴς κτῆσις των ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, αὐξηθεῖσα σημαντικῶς διὰ τῶν νικῶν κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτ (1714), ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποκτήσουν μεγάλην ἰσχύν. Διὰ τῶν πολέμων πρὸς τοὺς Τούρκους ἡ Αὐστρία ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν.

Τὸν 18ον αἰῶνα ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ὀνομάζουσαν Αὐστρίαν τὸ σύνολον τῶν κτῆσεων τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν αὐτοκράτορα. Αἱ κτήσεις αὗται, ἐκτὸς τῶν παλαιῶν χωρῶν τοῦ στέμματος, τοῦ δουκάτου τῆς Αὐστρίας, Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνιόλης, περιελάμβανον τὸ βασίλειον τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Τρανσυλβανίαν, πρὸς τοὺς τὰς νέας κτήσεις, τὸ Μιλᾶνον, τὴν Νεάπολιν, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὸ Βέλγιον.

Ἡ Αὐστρία λοιπὸν ἦτο μεγάλη μοναρχία τὸν 18ον αἰῶνα καὶ ἔπαιξε σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν μέχρι τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου (1914). Κατὰ τὴν σύνθεσιν ὁμως ἦτο κράτος καθολικόν, ἀποτελούμενον ἀπὸ Γερμανούς, Τσέχους, Οὐγγρους, Σέρβους, Ρουμάνους, Φλαμανδούς, Ἰταλοὺς, Γάλλους. Οἱ λαοὶ αὗτοι ἀπετέλουν ἰδιαιτέρα κράτη, τὰ ὁποῖα συνήνωσαν τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Εἶχον ἰδίαν πρωτεύουσιν, ἰδίαν διοίκησιν καὶ ἰδίαν βουλὴν εὐγενῶν, συνθήκως δίαίταν καλου-

μένην. Ἡ Βοημία καὶ ἡ Οὐγγαρία μάλιστα εἶχον καὶ ἰδίους καταστατικούς χάρτας.

Προσπάθεια συγκεντρώσεως

Τοιοῦτον συγκρότημα ὅμως δὲν εἶναι στερεόν καὶ ἡ ἐξάπλωσις ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὸ κράτος. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας εἶχον πολλὰς προστριβὰς εἰς τὸ ἐσωτερικόν καὶ ζητήματα μὲ τοὺς πολυαρίθμους γείτονάς των. Διὰ νὰ συγκρατήσουν τὰ ἀνομοιογενῆ στοιχεῖα τῆς μοναρχίας καὶ τὰς βλέψεις τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν ἔπρεπε νὰ διατηροῦν ἰσχυρὸν στρατόν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου ἠπέλησε τὴν ὑπαρξιν τοῦ κράτους.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ΣΤ' (1711-1740), υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Α' καὶ διάδοχος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ Α' (1705-1711), ἀνεμείχθη εἰς τὰ θορυβώδη γεγονότα τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνος. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἀρπάσῃ τὸ στέμμα τῆς Ἰσπανίας ἀπὸ τὸν Φίλιππον Ε' (πόλεμος διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας). Ἀναπτερωθεὶς ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτ, ὠνειρεύθη τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς αὐτοκρατορίας Καρόλου Ε'. Εὐτυχήσας εἰς τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Τούρκους (εἰρήνην Πασσάροβιτς, 1718), ἐσχεδίασε νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὰ Βαλκάνια. Διὰ τὴν διπλῆν αὐτὴν φιλοδοξίαν ἐξήντησε πόρους καὶ στρατευματα καὶ ἀκόμη περισσότερον ἐξησθένισε τὸ κράτος του διὰ προσωπικὰς ἐπιδιώξεις.

Ὁ Κάρολος, μὴ ἔχων ἄρρενα γόνον, ἤθελε νὰ ἀφήσῃ διάδοχον τὴν θυγατέρα του Μαρίαν Θηρεσίαν. Κατὰ τινὰ ὅμως διάταξιν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου (1693), ὁ θρόνος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου περιήρχετο εἰς τὰς θυγατέρας τοῦ ἐπίσης χωρὶς ἄρρενα γόνον ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ Α'. Ὁ Κάρολος διὰ πράξεως, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Pragmatica Sanctio (1713) καὶ ἐγένεν ὀνομαστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν, ὠρίζε, μαζὶ μὲ τὸ δικαίωμα τῆς γυναικείας διαδοχῆς, διάδοχόν του τὴν ἰδικὴν του θυγατέρα Μαρίαν Θηρεσίαν. Δι' ἀκαταπονήτων προσπαθειῶν, παραχωρήσεων καὶ ὑποσχέσεων, κατῴρθωσεν ἡ πρᾶξις νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους καὶ τοὺς ξένους ἡγεμόνας.

“Όταν όμως απέθανε, κανείς δεν έσεβάσθη την συνθήκη, διότι είχε παραλείψει να στηρίξει αυτήν επί Ισχυρού στρατού όπως συνεβούλευσεν αυτόν ο πρίγκιψ Εϋγένιος.

“Η Αυστρία περιεπλάκη εις όκταετή πόλεμον, κατά τον όποιον συνησπίσθησαν έναντίον της αί μεγαλύτεραι ήπειρωτικά δυνάμεις Πρωσσία, Γαλλία, Ίσπανία. “Όταν λοιπόν απέσοβήθη ό κίνδυνος έγινε ζωνηώς αισθητή ή ανάγκη τής αναδιοργανώσεως του κράτους και τής συγκεντρώσεως τής έξουσίας, όπως εις άλλα κράτη.

Μαρία Θηρεσία (1740 - 1780)

Λαβούσα την αρχήν είκοσιτριών έτών, έν μέσω φοβερών ανωμαλιών, ή κόρη του Καρόλου ΣΤ΄, έδειξε ενεργητικότητα, ανδρικόν θάρρος και πρωτοβουλίαν. “Η Μαρία είχε ανατραφεί διά να κυβερνήση. “Από τό 18ον έτος παρευρίσκετο εις τά συμβούλια και επέδειξε διαυγή αντίληψιν, εύθυκρυσίαν και πρακτικόν πνεύμα. Είλικρινής και τολμηρά, άφελής και εύθυμος, έγινε παροιμιώδης διά την οικειότητα προς τους υπηκόους της. “Αντελήφθη εύσυνειδήτως « τό έργον του βασιλέως » και είργάσθη μέχρι τής τελευταίας στιγμής. “Ηγάπα έξαιρετικώς τον στρατόν, τον όποιον έσυνήιζε να επιθεωρή έφιππος. Ουδέποτε έσκέφθη περι φιλοσοφίας και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. “Ηγάπα όμως την μουσικήν και τους χορούς. “Επ’ αυτής ή Βιέννη προσέλαβε την όνομαστήν φαιδρότητα και λάμπιν.

“Η Μαρία, βοηθουμένη από τον υίόν της Ίωσήφ, έπεχείρησε να μεταρρυθμίση τό κράτος, να επιβάλη όμοίομορφον διοίκησιν και να συγκεντρώση την έξουσίαν εις χείρας της. “Επροχώρησεν όμως μεθοδικά και με προσοχήν, διά να μη προσκρούση εις τά αισθήματα των ποικίλων λαών του κράτους της. “Εκυβέρνησε μόνη με όλίγους συμβούλους και ως προϋπόθεσιν τής υπάρξεως τής αυστριακής μοναρχίας είχε τον στρατόν. Διά τουτο έφρόντισε να διατηρή αξιόλογον και αξιόμαχον στρατιωτικήν δύναμιν. Τοιουτοτρόπως κατώρθωσε να καταστήση τό κράτος της αυστηρώς συγκεντρωμένον, έκτός τής Ούγγαρίας, ή όποία διέτηρησε την αυτόνομον άριστοκρατικήν διοίκησιν και την Δίαιτάν της. “Αποτέλεσμα τής δεξιάς ταύτης πολιτικής ήτο ή όργάνωσις τής μοναρχίας εις κ ρ ά

ΤΟΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ, τὸ ὁποῖον ὑπήκουεν εἰς ἐνιαίαν διοίκησιν, με Βέλγους, Ἰταλοὺς καὶ Οὐγγρους ἀφωσιωμένους εἰς αὐτό.

Ἰωσήφ Β' (1780 - 1790)

Ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τῆς Μαρίας, Ἰωσήφ Β', ἐπλάτυνε τὸ πρόγραμμα καὶ ἤλλαξε τὴν τακτικὴν τῆς μητρὸς του, τῆς ὁποίας ἦτο συνεργάτης ἀπὸ τοῦ 1765. Ἐξαιρετικὴ καὶ συμπαθὴς μορφή, ἀπλοῦς, συνετός, με ὑψηλὰ φρονήματα, εἶναι ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου φιλόσοφος καὶ κατ' ἐξοχὴν φιλόσοφος ἡγεμὼν, τοῦ ὁποίου ὁ βίος ὑπῆρξε πρότυπον τάξεως καὶ φιλεργίας.

Ὁ Ἰωσήφ ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ σημαντικώτερον τὴν μεταρρυθμισιν καὶ νὰ συνδυάσῃ αὐτὴν με τὰς νέας ἀντιλήψεις τοῦ κράτους καὶ τῆς διοικήσεως. Εἶχε μελετήσῃ τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του καὶ ἤθελε νὰ διαρρυθμίσῃ τὸ κράτος του κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὅπως ἐδίδασκον οἱ φυσιοκράται καὶ οἱ φιλόσοφοι. Ὅπως ἡ πλειονότης τῶν διανοουμένων τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀπεστρέφετο τὰς συνηθείας τοῦ παλαίου καθεστώτος, πᾶν τὸ παραδεδομένον καὶ ἱστορικῶς καθιερωμένον. Ἀλλὰ τὸ καθεστῶς τῆς Αὐστρίας ἐστηρίζετο κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς παραδόσεως καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων τῶν εὐγενῶν, τὰ ὁποῖα οἱ φιλόσοφοι ὠνόμαζον προλήψεις.

Ὁ Ἰωσήφ κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν, διότι ἐφρόνει ὅτι οἱ ἀληθεῖς ἰδιοκτῆται τῆς γῆς εἶναι οἱ γεωργοὶ καὶ ὄχι οἱ φεουδάρχαι, ἐθέσπισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς βιομηχανίας καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου καὶ καθιέρωσε τὴν ἀνεξιθρησκείαν (tolérance). Ἐξεδίωξε τοὺς Ἰησουίτας, διέλυσε πολλὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ μετέτρεψε 2.000 μοναστήρια εἰς νοσοκομεῖα, σχολεῖα ἢ ἐργοστάσια καὶ ἐπεχείρησε ριζικωτέραν διοικητικὴν μεταρρύθμισιν, διὰ νὰ μετασχηματίσῃ τὴν Αὐστρίαν εἰς κράτος συγκεντρωμένον με ὁμοίομορφον διοίκησιν. Ἡ Βιέννη ἔγινεν ἡ μοναδικὴ πρωτεύουσα, τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον τῆς Πράγας μετεβλήθη εἰς στρατῶνα, τὸ στέμμα τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἀφηρέθη ἀπὸ τὴν Βουδαπέστην, κατηργήθησαν τὰ προνόμια τῶν ἀντιπροσωπειῶν τῶν εὐγενῶν.

Εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν νεωτερισμῶν του ὁ Ἰωσήφ προηγῆθη τῶν

μεταρρυθμιστικῶν θεσμῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἐξεργάγη κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας του. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία δὲν ἦτο τὸ κατάλληλον ἔδαφος διὰ τοιαύτας ριζικὰς μεταρρυθμίσεις. Οἱ Οὐγγροι εὐγενεῖς ἐξωργίσθησαν διὰ τὴν κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας, οἱ Βέλγοι διὰ τοὺς θρησκευτικούς νεωτερισμούς. Αἱ διατάξεις περὶ ἀνεξίτησκείας προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ μισαλλοδοξίαν τοῦ ὄχλου, ἐνῶ ἡ διοικητικὴ ἀφομοίωσις ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τὰς ἐθνότητας. Οἱ Βέλγοι ἐπανεστάτησαν, ἐκήρυξαν ἑκπτώτον τὸν Ἰωσήφ καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ὁ Ἰωσήφ εἶδε νὰ καταρρῆ ἡ προσπάθειά του καὶ ἀπέθανε πλήρης πικρίας παρὰ τὸν Δούναβιν, ὅπου ἐπολέμει κατὰ τῶν Τούρκων, ὄνειρευόμενος νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς.

Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχός του Λεοπόλδος Β' (1790 - 1792) ἔσπευσε νὰ ἀνακαλέσῃ ὅλας σχεδὸν τὰς διατάξεις του, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν γαλήνην τοῦ κράτους. Αἱ μεταρρυθμίσεις ὁμως τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ δὲν ἀπέτυχον εἰς τὸ σύνολον, διότι κατέστησαν τὴν Αὐστρίαν κράτος συγκεντρωμένον, γερμανικόν εἰς τὴν ὀργάνωσιν, στρατιωτικόν πρὸ παντός, καὶ οἰκονομικῶς ἀκμαῖον, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ ζήσῃ ἐπὶ ἕνα αἰῶνα καὶ πλέον ἀκόμη. Τὸ 1789, ὅταν ἤρχιζεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ νέα περίοδος πολέμων, ἡ Αὐστρία ἦτο εἰς καλυτέραν κατάστασιν παρὰ τὸ 1713.

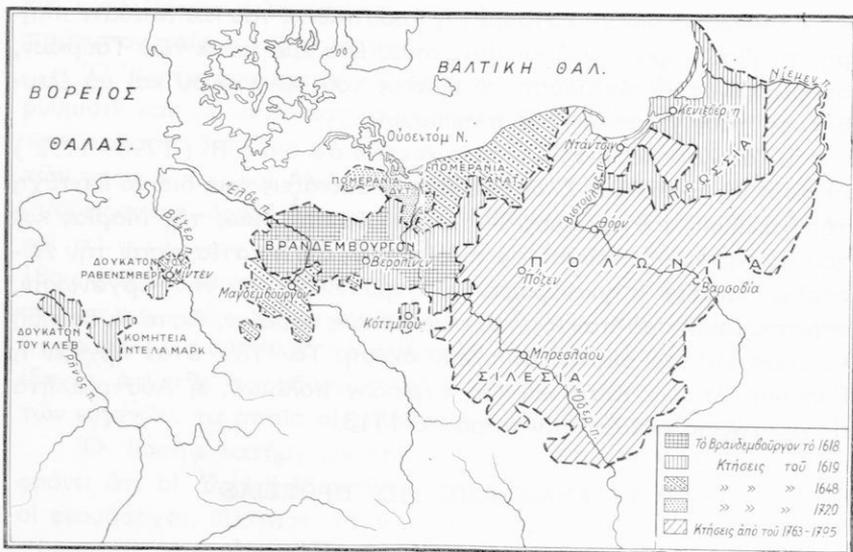
III. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

Παλαιότερα ἱστορία τῆς Πρωσσίας

Ἡ Πρωσσία ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀσήμαντος ἡγεμονία. Ὁ πυρῆν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀνεπτύχθη, εἶναι ἡ μαρκιωνία τοῦ Βρανδεμβούργου (Brandenburg), κειμένη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἑλβα καὶ Ὀδερ. Ὅλη ἡ χώρα ἀνατολικῶς τοῦ Ἑλβα κατωφεῖτο ἀπὸ Σλάβους, οἱ ὁποῖοι ἐξεγερμανίσθησαν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Εἰς τὰς χώρας αὐτάς, ὅπως καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν, οἱ Γερμανοὶ διὰ μακρῶν πολέμων ἱδρυσαν μικρὰς ἡγεμονίας ἐκκλησιαστικὰς ἢ ἀκριτικὰς (Mark). Τὸν 14ον αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦ Βρανδεμβούργου τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος καὶ τὸν 15ον αἰῶνα ἐδώ-

ρησε τὸ Βρανδεμβούργον εἰς τὸν οἶκον τῶν Χοεντζόλλερν (Hohenzollern). Τοιοῦτοτρόπως ὁ οἶκος οὗτος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχικῶς νοτιογερμανικὸς (Νυρεμβέργη), μετεφυτεύθη εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν, ὅπου τὸν ἀνέμενον ἔνδοξον μέλλον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ Χοεντζόλλερν τοῦ Βρανδεμβούργου ἀπέκτησαν ἐκ κληρονομίας μικρὰν κτῆσιν ἐπὶ τοῦ Ρήνου, τὸ δουκᾶτον Κλέβ, καθὼς καὶ τὸ δουκᾶτον τῆς Πρωσσίας, τὴν σημερινὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν, ἣ ὁποία διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πολωνίας.

86. Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας

Μόνον αἱ δυτικαὶ κτήσεις τῶν Χοεντζόλλερν ἦσαν σχετικῶς ἀνεπτυγμέναι, διότι ἐκεῖ ὑπῆρχον ὅπωςδῆποτε πόλεις ὅμοιαι μὲ τὰς ὀλλανδικὰς, ἐνῶ αἱ κτήσεις αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἑλβα, ἦσαν τότε εὐρεῖα πεδιάς ἀμώδης καὶ ἄγονος, διακοπτομένη ἀπὸ δάση καὶ ἔλη καὶ ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένη. Πόλεις σχεδὸν δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ οὔτε καὶ ἀστική τάξις. Οἱ κάτοικοι ἦσαν ἡ ἰ π π ὅ τ α ἰ (Ritter) ἢ γ ε ω ρ γ ο ἰ (Bauer).

Ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου δὲν ἦτο ἀνεξάρτητος, διότι τὸ μὲν Βρανδεμβούργον ὑπήγετο εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκρά-

τορος, τὸ δὲ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος εὐτυχῆ γεγονότα καὶ ἡ προσωπικὴ ἀξία των ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Χοεντζόλλερν νὰ ἐκτείνουν τὴν ἐπικράτειάν των καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν.

Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ (1640 - 1688)

Οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἔφερον ἐπὶ μακρὸν τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, (1640 - 1688), ὁ ἐπονομασθεὶς Μέγας Ἐκλέκτωρ, ἦτο ἡγεμὼν ἐξαιρετικῆς ἀξίας. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του εἶδεν ἐρημουμένην τὴν χώραν ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας ἀπέκτησε τὴν Πομερανίαν. Ἄλλὰ τὸ κράτος ἦτο εἰς κακὴν κατάστασιν. Εἶχεν ἐν συνόλῳ ἥμισυ ἑκατομμύριον κατοίκους, ἡ πρωτεύουσά του, τὸ Βερολίνον, μόνον 6 χιλιάδας καὶ ἀπὸ τὰς 1200 οἰκίας του αἱ 350 ἦσαν ἐγκαταλελειμμέ- ναι. Ὁ στρατὸς του δὲν ὑπερέβαινε τὰς 7 χιλιάδας. Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ ἐπολιτεύθη μὲ δεξιότητα, ἐπέβαλε τακτικὴν φορολογία, κατήρτισε στρατὸν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ὀλλανδικοῦ καὶ ἐγινε κύριος εἰς τὸ κράτος του. Ἐγκατέστησεν εἰς τὴν χώραν του τοὺς γάλλους καλβινιστάς, οἱ ὅποιοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Γαλίαν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης. 20 χιλιάδες περίπου ἄνθρωποι ἀνεπτυγμένοι, καλοὶ τεχνῖται, ἔδωσαν τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς Πρωσσίας. Ἀπὸ τοὺς 1.600 ἀξιωματικούς τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου οἱ 300 ἦσαν γάλλοι. Τέλος κατώρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἀπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας. Τοῦτο ἦτο γεγονός σημαντικόν, διότι οἱ ἡγεμόνες τοῦ

87. Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ Φρειδερίκος Γουλιέλμος

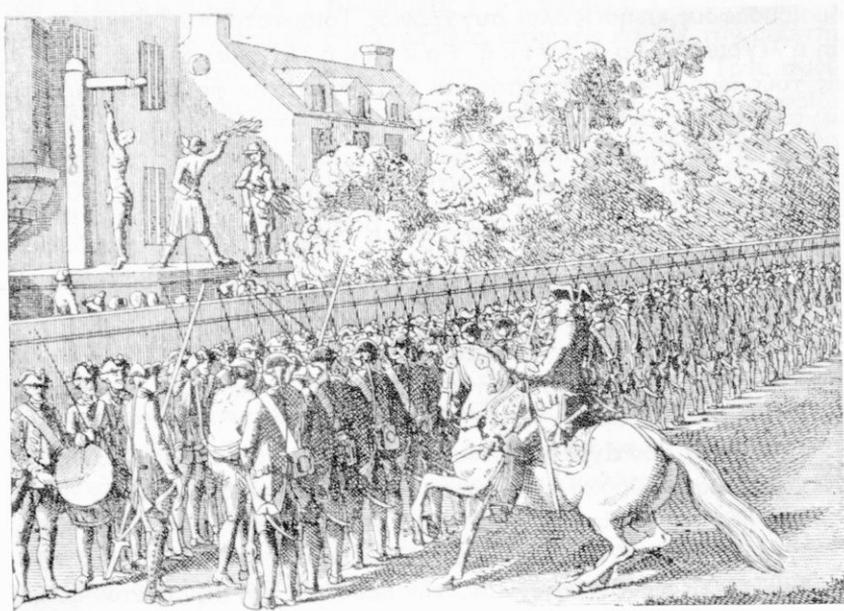
Βρανδεμβούργου έγινοντο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεξάρτητοι εἰς ἓν τμήμα τοῦ κράτους των.

Ἡ Πρωσσία βασιλείον (1701)

Ὁ υἱὸς τοῦ Φρειδερίκος Α' (1688 - 1713) παρέλαβεν ἀπὸ τὸν πατέρα του κράτος ὠργανωμένον καὶ ἀξιόλογον στρατὸν, ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ὡς ἀμοιβὴν ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως διὰ τὸ ἀνεξάρτητον τμήμα τοῦ κράτους του, τὴν Πρωσσίαν. Ἀπὸ τότε οἱ ἐκλέκτορες τοῦ Βρανδεμβούργου ὠνομάσθησαν Βασιλεῖς τῆς Πρωσσίας καὶ οἱ ὑπήκοοί των ἀδιαφόρως Πρωσσοί, εἰς ὅποιον τμήμα τῆς ἐπικρατείας καὶ ἂν ἀνήκον. Ὁ Φρειδερίκος Α' εἶναι ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας. Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἡ δημιουργία τοῦ νέου αὐτοῦ βασιλέως προεκάλεσε τὸν γέλωτα. Ἄλλ' ἡ Πρωσσία ἐπεφύλασεν ἐκπλήξεις.

88. Πρωσσοὶ στρατιῶται τοῦ 18ου αἰῶνος
(Γρεναδιέροι τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, τοῦ τάγματος τῶν Οὐσσάρων, 1760)

89. Τιμωρία εἰς τὸν πρωσσικὸν στρατὸν

Ὁ διάδοχος τοῦ Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' (1713 - 1740), ὁ πατὴρ τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ἦτο ἀνθρώπος περιέργος καὶ ιδιόρρυθμος μέχρι τοῦ σημείου νὰ θεωρῆται εἰς τὴν Εὐρώπην ὡς μὴ « ἔχων ἐντελῶς σῶας τὰς φρένας ». Νέος οὐδὲν ἐδιδάχθη, οὔτε ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς μορφώσεως καὶ τῶν γνώσεων, ἐπεὶ ἐπίστευεν ὅτι ὁ Θεὸς φροντίζει δι' αὐτόν. Ἀπεστρέφeto τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς ἐπιδείξεις καὶ ἐπέβαλλεν αὐστηρὰν οἰκονομίαν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Συνέβη νὰ ραβδίση εἰς τὸν δρόμον ἐργάτας, διότι κατὰ τὴν κρίσιν του δὲν εἰργάζοντο καλῶς. Κατὰ βᾶθος ὅμως εἶχε νοῦν πρακτικὸν καὶ παρὰ τὸς ιδιορρυθμίας του ἐκυβέρνησε καλᾶ. Ἐφρόντισε κυρίως διὰ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ σημαντικῶς τὰ εἰσοδήματά του.

Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἠγάπησε μὲ πάθος τὰ στρατιωτικὰ. Ἐφόρει διαρκῶς τὴν στρατιωτικὴν στολὴν καὶ συναεστρέφeto ἀξιωματικούς. Εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν εἰς τὸν στρατόν. Κατεπόνοι τοὺς στρατιώτας μὲ ἀκατάπαυστα γυμνάσια. Ἦθελε νὰ ἐκτελοῦν

ὁμοιομόρφους κινήσεις ὅλοι συγχρόνως. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη Π ρ ω σ ι κ ῆ ἡ τ α κ τ ι κ ῆ. Εἶχε μεγάλην ἀδυναμίαν εἰς τοὺς ὑψηλοὺς στρατιώτας καὶ κατήρτισε τὴν φρουράν του ἀπὸ μεγαλοσώμους ἀνδρας. Ἀποθνήσκων ἄφησε περίσσευμα 8 1)2 ἑκατομμύρια τάλληρα (τάλληρον = 3 φράγκα περίπου), στρατὸν ἀπὸ 83 χιλιάδας καὶ πληθυσμὸν 2.700.000 κατοίκων, ἀντὶ τῶν 1.700.000, οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς βασιλείας του.

Φρειδερίκος ὁ Μέγας (1740 - 1786)

Τὴν δύναμιν αὐτὴν μετεχειρίσθη ὁ υἱὸς του Φ ρ ε ι δ ε ρ ῖ κ ο ς ὁ Β' διὰ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν Πρωσίαν μεγάλην δύναμιν.

Ὁ πατὴρ του εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν ἐκπαίδευσίν του εἰς δύο πρώσους ἀξιωματικούς καὶ εἰς γάλλον εὐγενῆ μετανάστην, ἤθελε δὲ νὰ γίνῃ ὁ υἱὸς του « εὐσεβὴς χριστιανός, γενναῖος στρατιώτης καὶ καλὸς οἰκογενειάρχης ». Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην ἀπογοήτευσιν ὁ υἱὸς ἐδέικνε κλίσιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ἀνετον ζωὴν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἀπεστρέφετο τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις. Ὁ βασιλεὺς ἤρχισε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν « θηλυπρεπῆ » αὐτὸν υἱόν, τὸν ἔλεγεν ὀ ρ γ α ν ο π α ῖ κ τ η ν καὶ π ο ι η τ ῆ ν, τὸν ὕβριζε καὶ τὸν ἐρράβδιζεν.

Ἡ ἀντίθεσις μεταφύ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔφθασεν εἰς τόσην ὀξύτητα, ὥστε ὁ Φρειδερίκος ἀπεφάσισε νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του ἀπεκαλύφθη καὶ ὁ βασιλεὺς ἔξω φρενῶν εἰσήγαγεν αὐτὸν καὶ τὸν συνένοχον ἀξιωματικὸν εἰς δίκην ἐπὶ λ ι π ο τ α ξ ί α. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν ἀξιωματικὸν εἰς ἰσόβια δεσμά, ἀλλ' ἔκρινεν ἑαυτὸ ἀναρμόδιον νὰ δικάσῃ τὸν διάδοχον. Ὁ βασιλεὺς ἐφυλάκισε τὸν υἱόν του ἐντὸς φρουρίου εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς χώρας καὶ διέταξε νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν ἀξιωματικὸν ὑπὸ τὸ παράθυρόν του. Μόλις βραδύτερον συνεφιλιώθη πρὸς αὐτόν, ὅταν ὁ Φρειδερίκος ἐδέχθη νὰ συζευχθῆ τὴν γυναῖκα τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκλέξει ὁ πατὴρ του. Ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν οικονομικῶν καὶ ἤρχισε τότε νὰ μιῆται εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὸν πατέρα του. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ νεαρὸς διάδοχος (Kronprinz) διήλθεν εἰς τὸ ἀνάκτορον

τοῦ Ράϊνμπεργκ (Rheinberg) εὐχάριστα ἔτη, κατα-
νέμων τὸν χρόνον του εἰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς τὴν μελέτην
τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος. Τότε συνέ-
γραψε τὴν πραγματείαν του Ἀντιμαχιάβελ, εἰς τὴν ὁποίαν
προσπαθεῖ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν περὶ τοῦ ἡγεμόνος γνωστὴν μας (βλ.
σελ. 24) διδασκαλίαν τοῦ Ἰταλοῦ συγγραφέως Μακιαβέλλι καὶ
ἐκθέτει τὰς ἰδέας περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ βασιλέως, τὰς ὁποίας
ἐλησμόνησεν, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν.

Ὁ Φρειδερίκος κατὰ τὴν νεότητά του εἶχε συμπαθήσει τὰς περὶ
κράτους θεωρίας τῶν γάλλων φιλοσόφων, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον ὅτι
οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι ἐκ φύ-
σεως καὶ ὅτι ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸν λαόν.
Ὅταν ὅμως ἔγινεν ἄρχων ὑπεύθυνος, ἐκυβέρνησεν ἄπολυταρχι-
κῶς. Ἀνεγνώριζε μὲν τὸ φυσικὸν δίκαιον τῆς ἰσότητος
τῶν ἀνθρώπων, δὲν κατάρθωσεν ὅμως νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀν-
τίληψιν τοῦ πατρὸς του καὶ τῆς ἐποχῆς του περὶ τῶν δικαιωμά-
των τοῦ βασιλέως, ὅτι δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς εἶναι κύριος τοῦ κρά-
τους καὶ δικαιούται νὰ ἀποφασίζῃ μόνος καὶ χωρὶς περιορισμοῦ-
περὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ὑπηκόων του.

Ἄλλ' ὁ Φρειδερίκος διέφερεν ἀπὸ τοὺς προκατόχους του εἰς
βασικὰ σημεῖα. Ἐπρέσβευε δηλαδὴ ὅτι ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ κυ-
βερνᾷ μὲ δικαιοσύνην καὶ ἀφιλοκέρδειαν καὶ νὰ ἔχη πρῶτον μέλη-
μα τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ, διότι ὁ βασιλεὺς εἶναι χάριν
τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι ὁ λαὸς χάριν τοῦ βασιλέως.
«Ὁ Βασιλεὺς, ἔλεγεν, εἶναι ὁ πρῶτος ὑπάλληλος τοῦ
κράτους». Ἐπρέσβευε δηλαδὴ τὴν ἀντίληψιν τῶν χρόνων
του περὶ φωτισμένης ἢ συνετῆς δεσποτείας (βλ. κατωτέρω, σελ. 214).

Σκληρυνθεὶς ὅμως ἀπὸ τὰς δοκιμασίας τῶν νεανικῶν χρόνων,
ἔγινε ψυχρὸς καὶ σκεπτικιστῆς καὶ ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόσοφος, λε-
γόμενος, βασιλεὺς δὲν ἔκαμε τίποτε ἀξιόλογον διὰ τὰ γράμματα
καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐφρόντισε μᾶλλον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς
γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου.
Ἄλλὰ μέχρι τέλους ἔμεινεν ὁ μᾶλλον ἀνεξιθρησκὸς ἡγεμὼν τῆς Εὐ-
ρώπης. «Εἰς τὴν Πρωσσίαν, ἔλεγεν, ἕκαστος δύναται νὰ σώσῃ τὴν
ψυχὴν του, ὅπως ὁ ἴδιος θέλει». Ἡ χώρα του ἐπλούτισεν, ὁ πληθυ-
σμός της ηὔξηθη καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς μετὰ ταῦτα βιομηχανι-

κῆς ἀκμῆς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του ἐγκατεστάθησαν τριακόσιοι χιλιάδες μετανάσται εἰς τὸ κράτος του. Τοῦτο ὠνόμαζεν ὁ ἴδιος ἑσωτερικὴν κατὰκτησιν.

Ὁ Φρειδερίκος ἦτο θαυμαστής τῶν γάλλων συγγραφέων. Προσεκάλεσε τὸν Βολταίρον, ὁ ὁποῖος διέμεινεν ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὸ ἀνάκτορόν του, ἀπολαύων ἡγεμονικῶν τιμῶν. Ἄλλ' οἱ δύο ἄνδρες δὲν ἤργησαν νὰ ψυχρανθοῦν καὶ ἐχωρίσθησαν περιφρονοῦντες ἀλλήλους. Ὁ Φρειδερίκος συνέγραψε διάφορα ἔργα γαλλιστί. Καὶ οἱ μὲν στίχοι του, τὸ πλεῖστον φιλοσοφικοῦ διδακτικοῦ περιεχομένου, δὲν εἶναι ἄπταιστοι, ἀλλὰ τὰ ἱστορικά του συγγράμματα (*Memoires pour servir à l'histoire de mon temps* κλπ.), παρὰ τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ ὕφους, εἶναι ἔργα μεγάλης ἀξίας, διακρινόμενα διὰ τὴν βαθύτητα τῆς ἱστορικῆς ἀντιλήψεως.

Τὸ πρῶτιστον ὅμως μέλημα τοῦ Φρειδερίκου ἦτο ὁ στρατός. Διωργάνωσεν ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ διεξήγαγε μακροὺς πολέμους καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἀπὸ τὴν Πολωνίαν ἀπέσπασε χώρας, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκατεστάθη ἡ συνοχὴ τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ Βρανδεμβούργου, καὶ ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν ἀξιόλογον ἐπαρχίαν, τὴν Σιλεσίαν. Κατῶρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὰς κατακτήσεις ἐναντίον σχεδὸν ὅλης τῆς συνησπισμένης Εὐρώπης. Οὕτω μετὰ 15 ἐτῶν βασιλείαν εἶχε σχεδὸν διπλασιάσει εἰς ἕκτασιν τὸ κράτος του (200 χιλ. τετρ. χιλιόμετρα) καὶ σχεδὸν τριπλασιάσει εἰς πληθυσμὸν (6 ἑκατομμ. κάτοικοι). Οἱ φόροι ἀπέδιδον 22 ἑκατομμ. τάλληρα ἑτησίως καὶ τὸ ταμεῖον εἶχε περίσσευμα συνολικὸν 60 ἑκατομμ. Ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἦσαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

Ἡ Γερμανικὴ Δυναρχία

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας ἐδημιούργησε νέον γερμανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ διεκδικῆ τὴν ἐπὶ τῆς Γερμανίας κυριαρχίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἕως τότε ἡ Αὐστρία. Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς εἶχεν ἀναδειχθῆ ἀνώτερος τοῦ αὐστριακοῦ καὶ αἱ νίκαί του, ἰδίως κατὰ τῆς Γαλλίας, ἐκολάκευσαν τὸν ἔθνικὸν ἐγωϊσμὸν τῶν Γερμανῶν. Ἀπὸ τότε ἐφάνη ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τὸ ὁμοιογενὲς ἔθνικὸν κράτος τῆς Πρωσσίας καὶ ἐγεννήθη ζωηρὸς ἀνταγωνισμὸς μετὰ τῶν δύο μεγάλων κρατῶν, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας, διὰ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὠνόμασαν γερμανικὴν δυναρχίαν (*dualismus*).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη

Α ΚΡΑΤΗ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἦσαν περισσό-
τερον καθυστερημένα καὶ γενικῶς δὲν κατώρθωσαν νὰ
παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυτικωτέρων
λαῶν.

Μόνον εἰς τὴν Ρωσσίαν ὁ Μέγας Πέτρος ἐπέτυχε
νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς του καὶ διὰ τολμηρῶν
νεωτερισμῶν εἰσήγαγε τὴν χώραν του εἰς τὸν κύκλον τῶν εὐρωπαϊ-
κῶν κρατῶν.

Ἡ Πολωνία, ἡ Τουρκία καὶ ἡ Σουηδία, ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσαν
νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς τὰς νέας συνθήκας, ἐξησθένησαν καὶ ἠκρω-
τηριάστησαν. Ἡ Πολωνία μάλιστα διεμελίσθη ὑπὸ τῶν γειτόνων τῆς
καὶ ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται ὡς ἀνεξάρτητον κράτος.

I. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ

Οἱ Ρῶσσοι

Εἰς τὰς ἐκτεταμένας πεδιάδας τῆς βορειοανατολικῆς Εὐρώπης
ἔζων ἀνεκαθεν σλαβικαὶ φυλαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθον οἱ νεώ-
τεροι σλαβικοὶ λαοί, Ρῶσσοι, Πολωνοί, Ρουθηνοί,
Τσέχοι, Σλοβάκοι, Νοτιοσλάβοι. Οἱ Σλάβοι ἀνε-
πτύχθησαν πολὺ βραδύτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Ἡ πολυαριθμότερα καὶ ἰσχυροτέρα σλαβικὴ φυλὴ, οἱ Ρῶσσοι,
ἦσαν ἐξηπλωμένοι εἰς τὴν λεγομένην Μεγάλην Ρωσσίαν. Τὸ πρῶτον
ρωσσικὸν κράτος ἱδρυσαν Νορμανδοί, τὸν 9ον αἰῶνα, εἰσελθόντες
εἰς τὴν χώραν διὰ τῶν μεγάλων ποταμῶν τῆς Βαλτικῆς, τὸν καιρὸν
τῶν νορμανδικῶν ἐπιδρομῶν. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ροῦρικ ἔβασί-

λευσε μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος. Τὰ πρῶτα ὅμως στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ οἱ Ρῶσσοι ἔλαβον ἀπὸ τὸ Βυζάντιον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ οἶκος τῶν Ρ ω μ α ν ὠ φ (1613), ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε σχεδὸν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

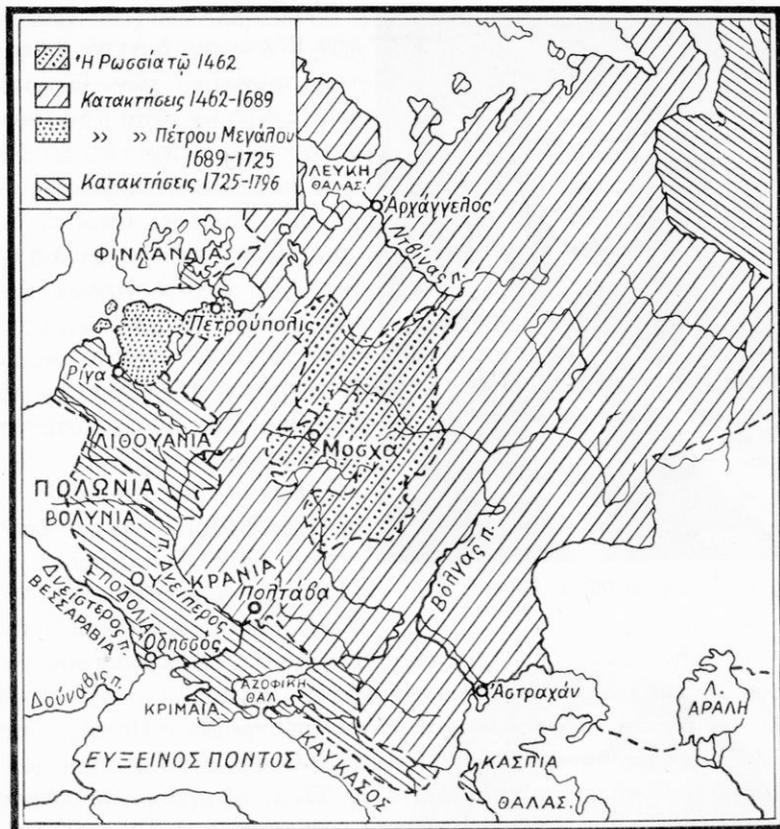
Τὸν 17ον αἰῶνα ὅμως ἡ Ρωσσία ἔθεωρεῖτο ὡς χώρα ἀσιατικὴ. Οἱ κάτοικοί της ἔμειναν μακρὰν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ διέτηρησαν ἥθη ἀσιατικά. Οἱ Ρῶσσοι ἐφόρουσαν ποδῆρεις ἐνδυμασίας, εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ χαιρετοῦν τοὺς ἀρχοντας πίπτοντες εἰς τὰ γόνατα, ἦσαν θρησκόληπτοι καὶ περιώριζον τὰς γυναῖκας. Ἡ κυρίαρχος τάξις, οἱ εὐγενεῖς δηλαδὴ καὶ ὁ κληρὸς, ἦτο ἐχθρική πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν Εὐρωπαίων, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουσαν αἰρετικούς.

Τὸ ρωσικὸν κράτος δὲν εἶχε διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν, διότι τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς κατεῖχον οἱ Σουηδοὶ καὶ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου οἱ Τοῦρκοι. Ἡ μοναδικὴ ρωσικὴ θάλασσα, ἡ Λ ε υ κ ῆ θ ἄ λ α σ σ α, εἶναι παγωμένη τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔτους. Ἐκεῖ εἶναι ὁ λιμὴν τοῦ Ἀ ρ χ α γ γ ἔ λ ο υ, εἰς τὸν ὁποῖον ἤρχοντο νὰ ἐμπορευθοῦν τὰ ἀγγλικά καὶ ὀλλανδικὰ πλοῖα.

Οἱ Ρῶσσοι ὅμως ἀνήκουν εἰς τὰς ἀνωτέρας φυλάς, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ δεχθοῦν καὶ προαγάγουν τὸν πολιτισμὸν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος ἤλθον εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἐντὸς δύο αἰῶνων κατάρθωσαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν κύκλον τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης.

ἽΟ Μέγας Πέτρος (1689 - 1725)

ἽΟ Μέγας Πέτρος εἶναι ὁ ἡγεμὼν, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε τὸν λαὸν του εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως καὶ κατέστησε τὴν Ρωσσίαν μεγάλην δύναμιν. Κολοσσός, ὕψους περισσότερον τῶν δύο μέτρων, μὲ πρόσωπον ἐκφραστικόν, νευρικός καὶ βίαιος, εἶχε λάβει ἀτελεῖ μὸρφωσιν. Ἐμαθεν ὅμως πολλὰ, συναναστροφόμενος τοὺς ξένους τῆς Μόσχας. Παρ' αὐτῶν ἐμνήθη εἰς τὴν ἰδέαν τῆς θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ῆ ς ἄ ν ο χ ῆ ς καὶ τοῦ διεθνισμοῦ. Ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον, ἔθεσε διπλοῦν σκοπὸν, νὰ « ἀνοίξη παράθυρον », ὅπως ἔλεγε, πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ κάμη τὴν Ρωσσίαν συγχρονισμένον Κράτος, εἰσάγων εἰς αὐτὸ τὰς δύο δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου, τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τεχνικὴν.

90. Ἐξάπλωσις τῆς Ρωσίας

Ὁ Πέτρος ἐξήτει διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν καὶ εἰς τὸν Εὐξεινον Πόντον, ἀλλὰ τὰ μὲν παράλια τῆς Βαλτικῆς, ὡς εἶπομεν, κατεῖχον οἱ Σουηδοὶ, τὰ δὲ παράλια τοῦ Εὐξεινοῦ οἱ Τούρκοι. Ἡ πρώτη ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένου λιμένος Ἰζώφ ἀπέτυχεν. Ἐκάλεσεν Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς, ἐναυπήγησε πλοῖα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δόν καὶ μετεκόμισε πυροβολικὸν μὲ αὐτά. Συνέπραξε μὲ τοὺς Εὐρωπαίους συμμάχους, οἱ ὅποιοι ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους καὶ κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον.

91. Ὁ Μέγας Πέτρος

Ἐταξίδευσεν ὕστερον εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν τεχνικὴν τῶν Εὐρωπαίων. Ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Πρωσσίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ὅπου εἰργάσθη ὡς ἀπλοῦς ἐργάτης, ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέτρος ὁ Ξυλουργός, εἰς τὰ ναυπηγεῖα. Ἀπ' ἐκεῖ μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου διέμεινε μακρότερον, διότι ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τῶν Ἀγγλῶν ἤρρεσεν εἰς αὐτὸν περισσότερο.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του οἱ Στρελίτσοι, τάγμα ἐπιλέκτων, εἶδος Γενιτσάρων τῆς Ρωσσίας, ὑποκινούμενοι ἀπὸ τοὺς παλαιορώσσους καὶ ἀπὸ

τὴν ἀδελφὴν του Σοφίαν, ἐπανεστάτησαν, διότι ἐφθόνουν τοὺς ξένους ἀξιοματικούς καὶ δὲν ἠνείχοντο τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Πέτρου. Ἡ στάσις κατεστάλη καί, ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ Πέτρος, προέβη εἰς ὁμαδικὰς θανατώσεις, ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τοὺς στασιαστὰς καὶ διέλυσε τὸ τάγμα τῶν Στρελίτσων. Ὄταν οἱ πρόκριτοι ἤλθον νὰ τὸν προσκυνήσουν, ἀπηγόρευσε τὴν γονυκλισίαν καὶ ἔκοψε μὲ τὴν ψαλίδα τὴν γενειάδα των. Τὴν ἐσπέραν εἰς τὸ συμπόσιον ἔκοψε τὰς ἄκρας τῶν χειρῶν καὶ ἐπέβαλε νὰ φέρουν εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα καὶ ἀμέσως κατόπιν δι' οὐκαζίου (διατάγματος) ὥρισε λεπτομερῶς τὴν ἐνδυμασίαν.

Ὁ ρωσικὸς λαὸς ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ βασιλέως καὶ οἱ καλόγηροι διέδιδον τρομερὰ περὶ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Πέτρος συνέτριψε τὴν ἀντίδρασιν, ἐξαναγκάσας εἰς ὑπακοὴν τὸν κληρὸν.

Τὴν διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν ἐξεβίασε μετὰ δεινὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν πολεμικώτατον βασιλέα τῆς Σουηδίας Κάρολον ΙΒ'. Ἡ ἐπιχείρησις ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν πορείαν πρὸς τὴν κατὰ τῶν

Τούρκων. Εἰς τὸν λεγόμενον Δεύτερον Βόρειον πόλεμον (1700 - 1720) ὁ κακῶς ὠργανωμένος καὶ κακῶς ἐφωδιασμένος στρατός του εἶχεν ἀποτυχίας. Ὁ Πέτρος ὁμως δὲν ἀπεθαρρύνθη. « Οἱ Σουηδοί, εἶπε, μὲ τὰς νίκας των θὰ μᾶς διδάξουν νὰ τοὺς νικῆσωμεν ». Καὶ ἡ νίκη τῆς Πολτάβας (1709) ἐσήμαινε τὴν κραταίωσιν τῆς αὐτοκρατορίας του καὶ τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ του ἔργου.

Ἡ Σουηδία ἔχασε τὰς κτήσεις αὐτῆς εἰς τὴν νότιον παραλία τῆς Βαλτικῆς, τὴν κυριαρχίαν της εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι μεγάλη δύναμις. Ἡ Ρωσσία κατέλαβε τὴν Ἰγγρίαν, Λιβονίαν καὶ τὴν Ἑσθονίαν καὶ ἀπέκτησε διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡδὴ τὸ 1703 ὁ Πέτρος εἶχε θέσει εἰς τὸ βᾶθος τοῦ Φινλανδικοῦ κόλπου καὶ ἐπὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ Νέβα τὰ θεμέλια νέας πόλεως, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη ταχέως εἰς ἐπιθαλασσίαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομά του.

Αἰκατερίνη Β' (1762 - 1796)

Ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Πέτρου, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὴν πολυπραγμοσύνην του, ἐξηκολούθησεν ἡ πάλῃ μεταξὺ νεωτεριστῶν καὶ παλαιωρῶστων καὶ ἐπανελήφθησαν οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Τούρκων, ἕως ὅτου τὸ 1762 ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν ἡ περίφημος Αἰκατερίνη Β'.

Ἡ Αἰκατερίνη ἦτο Γερμανίς, κόρη γερμανοῦ δουκός, καὶ εἶχε συζευχθῆ τὸν διάδοχον τοῦ ρωσικοῦ θρόνου Πέτρον. Ἐδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ρωσικὸν λαόν, ἔμαθε τὴν γλῶσσάν του προσῆλθεν εἰς τὴν ὀρ-

92. Αἰκατερίνη Β

θοδοξίαν, ἐνῶ ἦτο διαμαρτυρομένη, προσεποιήθη μεγάλην εὐσεβειαν καὶ ἔγινε δημοφιλής. Ὁ σύζυγός της ἦτο ἀνάξιος, ἐμέθυε, τὴν ἑκακομετεχειρίζετο καὶ ἐσκέπτετο νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτήν. Ἡ Αἰκατερίνη τὸν ἐπρόλαβεν. Ἐκέρδισε τὴν εὐνοίαν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀνέτρεψε τὸν Πέτρον, τὸν ὁποῖον οἱ φίλοι της ἐδολοφόνησαν εἰς τὴν φυλακὴν.

Ἡ Αἰκατερίνη (1729-1796) ἦτο μέσου ἀναστήματος, εὐσαρκος, ὑγιής, βραδυκίνητος ὀλίγον, ἀλλὰ διαρκῶς εὐθυμος καὶ δραστηριωτάτη. Ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις ὅσον καὶ τὴν ἐργασίαν. Κατὰ τὴν νεότητά της εἶχε λάβει καλὴν μόρφωσιν. Ἐμαθε τὴν γαλλικὴν καὶ ἀνεγίνωσκε γάλλους συγγραφεῖς, τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Μοντεσκιέ. ἠθέλε πολὺ νὰ γίνεται λόγος περὶ αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο περιεποιεῖτο καὶ ἐκολάκευε τοὺς γάλλους συγγραφεῖς, διότι ἠλπίζεν ὅτι δι' αὐτῶν θὰ γίνῃ ὀνομαστή. Ἐπὶ 15 ἔτη εἶχεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Βολταῖρον. Ἐπεισε τὸν Ντιντερώ νὰ ἔλθῃ εἰς Πετρούπολιν καὶ ἔστειλεν εἰς τὸν Μιτρυφὸν μετάλλια καὶ γουναρικά τῆς Σιβηρίας. Ἐγράψεν εἰς τὴν γαλλικὴν ὄχι μόνον ἐπιστολάς καὶ ἀπομνημονεύματα, ἀλλὰ καὶ ἱστορικά δράματα καὶ κωμωδίας. Ἡ αὐταρχικὴ καὶ φιλάρεσκος βασίλισσα κατῴρθησε νὰ κατακτῆσθαι τοὺς παρισινοὺς καὶ ὄλους τοὺς προοδευτικοὺς τοῦ 18ου αἰῶνος, διότι ἤξευρε νὰ παίξῃ τὸ πρόσωπον τοῦ προοδευτικοῦ καὶ νεωτεριστοῦ ἡγεμόνος.

Ἡ Αἰκατερίνη ἡγάπα τὴν πρόοδον καὶ ἐπεχείρησε νὰ διαδώσῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν χώραν της, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ὑπηκόων της. Δι' ὄλων τῶν μέσων ἠθέλε νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην τὴν ἐντύπωσιν προοδευτικῆς καὶ φιλανθρώπου ἡγεμόνος. Πράγματι ἀπέκτησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὠνομάσθη Σεμίραμις τοῦ Βορρᾶ. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς, ἦτο ἐλαφρὰ καὶ ματαιόδοξος, παράφορος εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν καὶ εἶχεν ἀνώμαλον ἰδιωτικὸν βίον.

Ἡ Αἰκατερίνη, σύγχρονος τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου καὶ τῆς Μαρίας Θηρεσίας, ἔπαιξεν ἀξιόλογον μέρος εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν καὶ συνειργάσθη μετὰ τῶν εἰρημένων δύο ἡγεμόνων διὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔλαβε σημαντικὸν μερίδιον. Ὀνομαστοὶ κυρίως καὶ ἐνδιαφέροντες δι' ἡμᾶς εἶναι οἱ πόλεμοί της πρὸς τὴν Τουρκίαν, ὡς καὶ αἱ συνεννοήσεις καὶ ἡ συνεργασία της μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθον σημαντικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων.

Π. Π Ο Λ Ω Ν Ι Α

Ἡ ἑσωτερικὴ διάσπασις

Ὅπως τὸ κράτος τῶν Μοσχοβιτῶν, ὡς ὠνόμαζον τοὺς Ρώσους τὸν 18ον αἰῶνα, οὕτω καὶ ἡ Πολωνία ἐθεωρεῖτο ἡμισιαστική χώρα. Παρὰ τὰς ἐδαφικὰς ἀπωλείας, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸν 17ον αἰῶνα, ἐξηκολούθει νὰ εἶναι τὸ μεγαλύτερον κράτος τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Πολωνία ἦτο ἀχανὴς πεδιάς, περιλαμβάνουσα διαφόρους περιφερείας, τῶν ὁποίων ἦτο δυσχερὴς ἡ ἐπικοινωνία. Ἀπετελέσθη ἀπὸ δύο κράτη ἠνωμένα εἰς τὸν πρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸ Βασίλειον τῆς Πολωνίας, καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Λιθουανίας, τὰ ὁποία ὁμως διετήρησαν τὴν ἰδιαιτέραν διοίκησιν. Πολωνοὶ καὶ Λιθουανοὶ ἦσαν Σλάβοι καὶ καθολικοὶ τὸ θρησκευμα. Ὑπῆρχον ὁμως καὶ λουθηρανοὶ Γερμανοὶ καὶ ὀρθόδοξοι Ρῶσοι. Ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ὁ ἰσχυρὸς καθολικὸς κληρὸς παρακινούμενος ἀπὸ τοὺς Ἰησοῦϊτας, κατεδίωξε τοὺς ὀπαδοὺς τῶν ἄλλων δογμάτων. Γεωγραφικὴ, πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ διάσπασις ἀπετέλουν ἀδυναμίαν διὰ τὴν χώραν.

Κοινωνικὴ κατάστασις

Ἡ Πολωνία εἶχεν ἀφθονίαν εὐγενῶν. Οἱ περισσότεροὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶχον μόλις τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐκαλλιέργουν, ὅπως οἱ χωρικοὶ, μόνοι τοὺς ἀγρούς των καὶ ἐκοιμῶντο εἰς ἀχυροσκεπεῖς καλύβας, ἀλλ' ἔφερον τὸ πράσινον ἔνδυμα τῶν εὐγενῶν, ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ τὸ ξίφος. Τοὺς υἱοὺς των ἐδίδασκον ἵππασίαν καὶ ἔστελλον αὐτοὺς εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰησοῦϊτῶν, ὅπου ἐδιδάσκοντο τὴν Λατινικήν.

Ὑπῆρχον περίπου διακόσιοι ἢ τριακόσιοι οἰκογένειαι μεγαλοκτηματιῶν ἀποτελοῦσαι τὴν ἀνωτάτην ἀριστοκρατίαν. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, μαγνᾶτοι καλούμενοι, διηύθυνον τὴν Δίαιταν (Βουλὴν), περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀπόρων εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν φρουράν των. Ἀστικὴ τάξις δὲν ὑπῆρχε, διότι δὲν ὑπῆρχον οὔτε βιομηχανία οὔτε πόλεις, καθόσον, πλὴν τῆς πρωτεύουσας Βαρσοβίας, δὲν ὑπῆρχε πόλις ἀριθμοῦσα πλεόν τῶν 20

χιλ. κατοίκων. Αί τετρακόσαιο βασιλικαί λεγόμεναι πόλεις ἦσαν μικραὶ κῶμαι, ἔχουσαι ὀλιγωτέρους τῶν χιλίων κατοίκων.

Οἱ χωρικοὶ ἦσαν ὅπως οἱ δουλοπάροικοι τῶν μέσων χρόνων, προσκολλημένοι εἰς τὸ κτῆμα τοῦ κυρίου, ὑποχρεωμένοι εἰς ἀγγαρείαν - ἐνίοτε ἑξαήμερον τὴν ἑβδομάδα - καὶ παραδεδομένοι εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν. Ἡ ζωὴ των ἦτο θλιβερὰ. Ἐζῶν ἡμίγυνοι, ἐτρέφοντο τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους μὲ σικάλινον ἄρτον καὶ χόρτα, συναλαζόμενοι μὲ τὰ ζῶα εἰς ἰσογείους καὶ χαμηλὰς καλύβας.

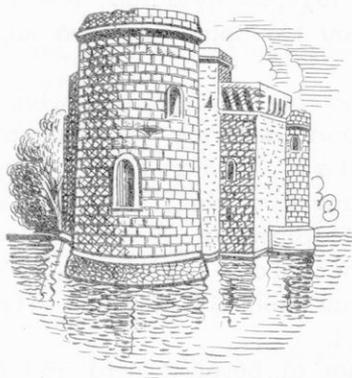
Διοίξεις καὶ στρατὸς

Τὸ κράτος των οἱ Πολωνοὶ ὠνόμαζον Δημοκρατίαν. Εἰς αὐτὸ ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ εὐγενεῖς. Λέγοντες Ἰπλωνοί, πολωνικὸν ἔθνος, εἶχον ὑπ' ὄψει μόνον τοὺς εὐγενεῖς. Αὐτοὶ ἐκυρίαρχουν εἰς τὴν Δίαιταν. Ἡ Δίαιτα ἦτο τὸ κυρίαρχον σῶμα. Αὐτὴ ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ὑπεχρέωνεν αὐτὸν νὰ μὴ μεταβάλη τίποτε ἀπὸ τὸ πολίτευμα. Ἐπίσης καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Διαιτης καὶ ἦσαν ὑπόλογοι ἀπέναντι αὐτῆς. Ἡ Δίαιτα συνήρχετο κατὰ διαιτίαν, ἀλλὰ κατὰ παλαιὰν συνήθειαν αἱ ἀποφάσεις ἐλαμβάνοντο διὰ τῆς συναινέσεως πάντων. Ἦρκει δηλαδὴ εἰς καὶ μόνον νὰ διαμαρτυρηθῆ ἑναντίον ἀποφάσεώς τινος, διὰ νὰ θεωρηθῆ αὕτη ἄκυρος διότι δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐπιβάλη τις εἰς τὸν εὐγενῆ ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐνέκρινε. Τοῦτο ἦτο τὸ λεγόμενον *liberum veto*, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς πρόχειρον μέσον κωλυσιεργείας καὶ παρέλυε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, διότι ἡ Δίαιτα σπανίως κατῴρθωνε νὰ λάβῃ ἀποφάσεις. Οὕτως ἀπὸ τοῦ 1652 - 1702 ἀπὸ 55 συνόδους τῆς εἶχον ματαιωθῆ αἱ 48. Οἱ ἐκλογεῖς προσήρχοντο ἑπιττοὶ καὶ ὠπλισμένοι καὶ συνήθως διηροῦντο εἰς δύο μερίδας, αἱ ὁποῖαι ὄχι σπανίως ἐφιλονείκουν καὶ ἐφθάνον εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰ ξίφη.

Ἡ Πολωνία δὲν εἶχε μόνιμον στρατὸν, διότι τὴν μαχητικὴν δύναμιν τῶν Πολωνῶν ἀπετέλουν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνήθως ἀρκετὰ γενναῖοι. Ἄλλ' ἐστρατεύοντο ὅταν ἠθελον ἢ ὅταν ἦτο μεγάλη ἀνάγκη καὶ συναθροιζόμενοι, ἀπετέλουν συγκεχυμένην μάζαν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πολεμήσῃ μὲ τακτικὸν στρατὸν.

Ἡ τύχη τῆς Πολωνίας

Οἱ Πολωνοὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Παρουσίαζον μάλιστα τὸν κλασσικὸν τύπον τοῦ ὀπισθοδρομικοῦ λαοῦ. Διοικήσεις, στρατός, βιομηχανία, οἰκογενειακὴ ζωὴ καὶ μόρφωσις ἦσαν εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν. Εἶχον μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των, ἐπίστευον ὅτι τὰ ἥθη καὶ ἔθιμά των ἦσαν τὰ καλύτερα καὶ δὲν ἤθελον τίποτε νὰ ἀλλάξουν. Ἡ ἀδυναμία νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς ἔφερε τὴν χώραν εἰς καταστροφὴν. Οἱ Ἰπολωνοὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ἡ χώρα των διεμελίσθη ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν γειτόνων των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

ΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΡΟΥΣΕΙΣ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ὁ χαρακτήρ τῶν πολέμων τοῦ αἰῶνος

18ος ΑΙΩΝ είναι ὑπερφορτωμένος ἀπό πολέμους. Ἐκτός τοῦ δεκατριετοῦς πολέμου διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας, ὁ ὁποῖος συμπίπτει μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος (1701 - 1714), καὶ τῶν πολέμων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ ὁποῖοι τὸν κλείουν (1792 - 1802), ἔχομεν σειρὰν πολέμων, τῶν ὁποίων τινὲς λαμβάνουν διαστάσεις πανευρωπαϊκοῦ ἢ καὶ τραγκοσμίου πολέμου.

Οἱ πόλεμοι τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι πολυπλοκώτεροι ἀπὸ τοῦ 17ου. Ἐκεῖνοι παρουσιάζουν τὸ τυπικὸν γνώρισμα ὅτι προήρχοντο ἀπὸ τὴν ἀπαίτησιν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων, τῶν Ἀψβούργων κατ' ἀρχάς, τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' βραδύτερον, νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης.

Τὸν 18ον αἰῶνα δὲν ὑπάρχει ἡγεμονεύουσα δύναμις. Ἀντιθέτως, εἰς τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς παλαιότερας ἐποχῆς, Αὐστρίαν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Ἀγγλίαν, Ὀλλανδίαν, προσετέθησαν δύο νέοι, Πρωσσία, καὶ Ρωσσία, καὶ παρὰ τοὺς παλαιότερους ἀνταγωνισμοὺς, Αὐστρίας-Γαλλίας, Ἰσπανίας-Γαλλίας, Ἀγγλίας-Γαλλίας, ἀνεπτύχθησαν νέοι, Αὐστρίας-Πρωσσίας, Ρωσσίας-Τουρκίας.

Σχεδὸν ἰσόπαλοι αἱ δυνάμεις μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας διὰ τῆς Συνθήκης τῆς Οὐτρέχτ (1713), ζητοῦν συμμάχους καὶ σχηματίζουν συνασπισμούς. Ἐκ τούτου δημιουργεῖται ζωηρὰ διπλωματικὴ κίνησις, αἱ δὲ φανεραὶ ἢ μυστικαὶ συνεννόησεις καὶ αἱ συμμαχίαι διαρκῶς ἐναλλάσσονται. Τὰ προ-

βλήματα τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης περιπλέκονται μὲ τὰ συμφέροντα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς ἀποικίας.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς οἱ πόλεμοι τὸν 18ον αἰῶνα ἔγιναν συχνότεροι, ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐμπολέμων καὶ τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἐπεξετάθησαν.

ἽΟ Βόρειος πόλεμος (1700 - 1720)

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος, ἐνῶ ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἐσπαράσσετο ἀπὸ τὸν πόλεμον διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Ἰσπανίας, ἡ ἀνατολικὴ ἐταράχθη ἀπὸ πόλεμον μακροτέρας διαρκείας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφορμὴν ἔδωκεν ὁ συνασπισμὸς τῶν γειτόνων τῆς κατὰ τῆς Σουηδίας.

Ἰσχυρὰ διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας τῶν ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Βάζα βασιλέων τῆς, ἡ Σουηδία ἔπαιξε τὸ μέρος μεγάλης δυνάμεως τὸν 17ον αἰῶνα καὶ μὲ τὰς ἐπιτυχίας τῆς κατὰ τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας ἐξησφάλισε τὴν κατοχὴν τῆς νοτίου παραλίας τῆς Βαλτικῆς.

Ὅταν ὅμως τὸ 1697 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Κάρολος ΙΑ', ἐπὶ τοῦ ὁποῖου τὰ Σουηδικὰ ὄπλα εἶχον ἐπιτυχίας, Δανία, Πολωνία καὶ Ρωσσία ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ δεκαπενταετοῦς διαδόχου του Καρόλου τοῦ ΙΒ', ὁ ὁποῖος ὅμως ἀνεδείχθη ἐξαιρετικὸν πρόσωπον καὶ ἐπλήρωσε μὲ τὴν δρᾶσιν, τὰ πολεμικὰ κατορθώματα καὶ τὰς περιπετείας του τὴν ἐποχὴν.

ἽΟ Κάρολος ΙΒ' (1697 - 1718) ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας, διὰ νὰ δώσῃ ἐλευθέραν διέξοδον εἰς τὴν ὁρμὴν του πρὸς δρᾶσιν. ἽΗ ἀνάγνωσις μυθιστορηματικῆς διηγήσεως διὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον καὶ ποιημάτων διὰ τὰ μυθικὰ ἀνδραγαθήματα τῶν σκανδιναῶν πολεμιστῶν, ὡς καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ μεγαλείου τῆς Σουηδίας, κατέστησαν αὐτὸν τολμηρὸν καὶ ἵπποτικὸν μέχρι τοῦ σημείου νὰ γίνῃ ἐπικίνδυνος διὰ τὸν τόπον του.

Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἐξέπληξε τοὺς ἀντιπάλους του μὲ τὴν ταχύτητα καὶ τὴν τόλμην του. ώΑπεβιβάσθη εἰς τὴν Ζεε-λάνδην, ἡπέιλησε τὴν Κοπεγχάγην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα τῆς Δανίας νὰ εἰρηνεύσῃ. Κατόπιν ἐστράφη κατὰ τῆς Πολωνίας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ρωσσίας Μεγάλου Πέτρου, ὁ ὁποῖος μὲ 40.000

κακῶς ὀργανωμένου καὶ κακῶς ὠπλισμένου στρατοῦ ἐπολιόρκει τὴν Νάρβαν, πρωτεύουσαν τῆς Ἰγγρίας, ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς. Προσέβαλε τὸν Ρῶσσον βασιλέα μὲ 8.000, ἐν μέσῳ χιονοθύελλης, καὶ διέλυσε τὸν στρατὸν του. Οἱ αἰχμάλωτοι ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ τοὺς νικητὰς.

Ὁ Κάρολος ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Βορειοανατολικὴν Εὐρώπην, ὑμνήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ὡς ὁ « ἥρωσ τοῦ βορρᾶ », ἡ δὲ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία, περιπεπλεγμένοι εἰς τὸν πόλεμον τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας, ἐπεδίωξαν τὴν συμμαχίαν του.

Ὁ Πέτρος ὅμως δι' ἐπιμόνου προσπαθείας ἀναδιώργανωσε τὰς δυνάμεις του καὶ ἡ ὀνομαστὴ μάχη τῆς Πολτάβας ἔδωσε τὴν κρίσιν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ Κάρολος ἠττήθη κατὰ κράτος, ὁ στρατὸς του διελύθη καὶ ὁ ἴδιος μὲ ὀλίγους ἵππεις κατέφυγεν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος (1709).

Ὁ Κάρολος ἔμεινε πέντε ἔτη εἰς ἓν χωρίον τῆς Βουλγαρίας, τὸ ὀποῖον παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὁ σουλτάνος. Κατῶρθωσε νὰ κινήσῃ αὐτὸν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας, ὁ ὀποῖος ὅμως, παρὰ τὴν ἦταν τοῦ Πέτρου, ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Τέλος ὅμως μὲ τὴν ἐπιμονὴν καὶ τοὺς ἐξωφρενισμοὺς ἔγινε τόσον ἐνοχλητικὸς, ὥστε ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ τὸν ἐξώσουν διὰ τῆς βίας. Ὁ Κάρολος ἀντέταξεν ἔνοπλον ἀντίστασιν μὲ τοὺς ὀλίγους φίλους καί, σωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος, ἐπέστρεψε μετὰ δεκαῆξ ἡμερῶν ἵππασίαν εἰς τὸ βασίλειόν του, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ τὴν πολιορκίαν νορβηγικῆς πόλεως (1718).

Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Νύσταδ (Nystand 1721), ἡ Σουηδία ἔχασε τὴν νότιον παραλίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ μετ' αὐτῆς τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι μεγάλη δύναμις. Ὁ Πέτρος κατέλαβε τὴν Ἰγγρίαν, Λιβονίαν καὶ Ἑσθονίαν.

Οἱ πόλεμοι διὰ τὰς διαδοχὰς τῶν θρόνων

Ἐπὶ πενήκοντα ἔτη ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ πολέμους διὰ κληρονομικὰ ζητήματα τῶν βασιλέων κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος. Τὰ πρῶτα 13 ἔτη πληροῦνται μὲ τοὺς πολέμους διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας.

Μετά την ειρήνην τῆς Ουτρεχτ (1713, σελ. 131) οἱ θρόνοι τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλλίας, καὶ τῆς Ἀγγλίας διεφιλονεικοῦντο, ὁ πρῶτος ὑπὸ τοῦ Καρόλου ΣΤ', ὁ δεύτερος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Ε' τῆς Ἰσπανίας καὶ ὁ τρίτος ὑπὸ τοῦ ἐκπτώτου Ἰακώβου Γ'. Ὁ Φιλίππος Ε' εἶχεν ἐπίσης κληρονομικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν αὐστριακῶν κτήσεων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἔγιναν πολλὰ προστριβαί. Ὁ ὀνομαστός ὑπουργὸς τῆς Ἰσπανίας καρδινάλιος Ἀλμπερόνι (Alberoni, 1714-1719) ἀναδιοργανώσας τὰς δυνάμεις τοῦ βασιλείου, προέβη εἰς ἔνοπλον κατάληψιν τῆς Σαρδηνίας καὶ τῆς Σικελίας. Ἀλλ' ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐβομβάρδισεν ἰσπανικοὺς λιμένας καὶ ναυπηγεῖα καὶ κατέστρεψε τὸν ἰσπανικὸν στόλον πρὸ τῆς Σικελίας (1717). Ἐν τούτοις ὁ γενικώτερος πόλεμος ἀπεσοβήθη χάρις εἰς τὴν κατευναστικὴν πολιτικὴν τοῦ Φλερὺ καὶ τοῦ Οὐάλλ-προουλ.

Μεγαλυτέρας διαστάσεις ἔλαβεν ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Πολωνίας (1733-1738), ὅστις καὶ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὸν γαλλοαυστριακὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διεξήχθη κυρίως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατέληξεν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γαλλίας. Ἡ κρίσις τοῦ Πολωνικοῦ ζητήματος εἶχε δύο ἀπρόοπτα ἀποτελέσματα, τὴν ἐγκατάστασιν τρίτου βασιλεύοντος βουρβονικοῦ οἴκου παρὰ τὸν γαλλικὸν καὶ ἰσπανικὸν, διότι ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου Β' Δὸν Κάρλος, ἔγινε βασιλεὺς τῶν δύο Σικελιῶν, καὶ τὴν τελειωτικὴν προσάρτησιν τῆς Λωρραίνης εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἡ συνθήκη τῆς Βιέννης, ἡ ὁποία ἐξεκαθάρισε τὴν κατάστασιν, ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶναι κύριος καὶ διαιτητὴς τῆς Εὐρώπης (1738).

Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου (1740-1748)

Μετά δύο ἔτη ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος, διὰ νὰ λάβῃ αὐτὴν τὴν φορὰν διαστάσεις πανευρωπαϊκοῦ πολέμου. Ὄταν δηλαδὴ τὸ 1740 ἀπέθανε τέλος ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ΣΤ', κανεὶς ἀπὸ τοὺς ὑπογράφαντας τὴν Pragmatica ἡγεμόνας δὲν ἐσεβάσθη τὴν ὑπογραφὴν του. Ἐπὶ τῶν κτήσεων τῆς θεωρουμένης ἀπίρου καὶ πτω-

χῆς εἰς μέσα ἀμύνης εἰκοσιεξαετοῦς διαδόχου Μαρίας Θηρεσίας ἠ-
γέρθησαν πολλοὶ ἀπαιτηταί. Ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος, ἐκλέκτωρ τῆς
Βαυαρίας, υἱὸς τῆς πρεσβυτέρας κόρης τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσήφ
Α', ἤθελε τὴν Βοημίαν καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Τὴν πρωτο-
βουλίαν τῶν ἐπιχειρήσεων ἔλαβεν ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας,
ὅστις, χωρὶς νὰ κηρύξη πόλεμον, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σιλεσίαν καὶ ἐξη-
σφάλισε τὴν κατοχὴν τῆς δι' ὀνομαστῆς νίκης (1741).

Ἡ αἰφνιδιαστικὴ πρᾶξις ἀπεκάλυψε τὴν δύναμιν τῆς Πρωσσίας
καὶ ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ Αὐστρία διαλύεται. Ἡ Γαλλία,
παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Φλερύ, συνεννοήθη μὲ τὸν Φρειδερίκον
καὶ ἐσχηματίσθη συνασπισμὸς κατὰ τῆς Αὐστρίας, εἰς τὸν ὁποῖον
εἰσηλθεν ἡ Ἰσπανία, ἡ Βαυαρία, ἡ Σαξονία καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρ-
δηνίας. Σαράντα χιλιάδες Γάλλοι ἠνώθησαν μετὰ τοῦ στρατοῦ
τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας Καρόλου Ἀλβέρτου καὶ εἰσέβαλον
εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ διευθυνθοῦν κατὰ τῆς Βιέννης, ἐπρο-
χώρησαν πρὸς τὴν Βοημίαν, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ ἐκλέκτορος. Διὰ τολ-
μηρᾶς προελάσεως οἱ Γάλλοι ἔγιναν κύριοι τῆς Πράγας καὶ ἔσπεψαν
τὸν Κάρολον Ἀλβέρτον βασιλέα τῆς Βοημίας. Μετ' ὀλίγας ἐβδομά-
δας οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἐξέλεξαν τὸν ἴδιον αὐτοκράτορα εἰς τὴν
Φραγκφούρτην, ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ζ' (23 Ἰανουαρίου 1742).

Εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν αὐτὴν κατάστασιν ἡ Μαρία Θηρεσία
ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα. Μὲ σοβαρὰς παραχωρήσεις
ἐκέρδισε τοὺς εὐγενεῖς τῆς Οὐγγαρίας, μὲ τὴν παραχώρησιν τῆς Σι-
λεσίας ἀπέσπασε τὸν Φρειδερίκον ἀπὸ τὴν συμμαχίαν καὶ εἰς τὴν
Ἰταλίαν ἐξηγόρασε τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν
ἔπεσεν ὁ Οὐάλποουλ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦλθον οἱ φιλοπόλεμοι Οὐίξ,
οἱ ὁποῖοι πρῶτον ὑπεστήριξαν τὸν Φρειδερίκον μὲ χρήματα καὶ
βραδύτερον ὠργάνωσαν στρατὸν εἰς τὸ Ἀννόβερον, ἐπὶ κεφαλῆς
τοῦ ὁποῖου ἐτέθη ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Β'.

Εἰς τὴν Πράγαν 25.000 Γάλλοι περιεκεκλιώθησαν ἀπὸ 50.000
Αὐστριακοὺς καὶ μόλις κατῴρθωσαν νὰ διαφύγουν μίαν σκοτεινὴν
νύκτα καὶ διὰ περιπετειώδους πορείας, ἡ ὁποία ἔγινεν ὀνομαστῆ,
ἔφθασαν εἰς τὸν Ρήνον. Οἱ Αὐστριακοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Βαυαρίαν
καὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον. Ἐκπτώτος ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος ὠ-
νομάσθη Ἰωάννης Ἀκτῆμων, ὅπως ὁ γνωστὸς μεσαιωνι-
κὸς ἄγγλος βασιλεὺς Ἰωάννης (1167-1216). Ἡ πρωτοπορία

τῶν Αὐστριακῶν ἔφθασεν εἰς τὸν Ρῆνον καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία ἐξήπτε τὸ μῖσος τῶν Γερμανῶν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐζήτει τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην.

Ὁ Φρειδερίκος, ἀνησυχήσας ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας της, ἔλαβε πάλιν τὰ ὄπλα. Ἄλλ' ἀφοῦ μετὰ ὀνομαστὰς νίκας ἐξησφαλίσθη ὁ ἴδιος, ἐγκατέλειψε πάλιν τοὺς συμμάχους του. Ἡ Γαλλία, ἡ ὁποία δὲν εἶχε ζωτικὸν συμφέρον εἰς τὸν πόλεμον, ἔμεινεν ἀπομεμονωμένη. Ἐξῆλθεν ὁμως ἀπὸ τὴν δυσχερῆ θέσιν μὲ ρωμαλέαν ἐπίθεσιν εἰς τὰς Κάτω Χώρας. Ὁ στρατηγὸς Μωρίς ντὲ Σάξ (Maurice de Saxe) ἐκέρδισε τὰς ὀνομαστὰς νίκας του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν καὶ αἱ τελευταῖαι τῆς μοναρχικῆς Γαλλίας. Τὸ Βέλγιον κατεκτήθη, ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς παρὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀνοτοχὴν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν, ἤρχισε νὰ κάμπτεται καὶ ἡ Ὀλλανδία ἠπειλήθη ὅπως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'.

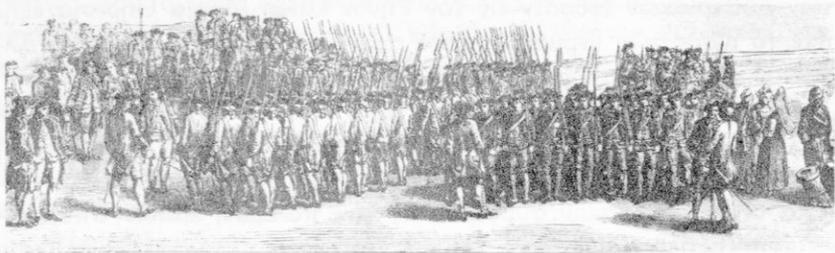
Ἡ εἰρήνη τῆς Αἶξ-λα Σαπέλ (Aix-la-Chapelle, 20 Ὀκτωβρίου 1748) ἦτο δυσμενὴς διὰ τὴν Γαλλίαν. Ἀνεγνώρισε κατ' οὐσίαν τὴν Pragmatica, ἡ Μαρία Θηρεσία διετήρησε τὸ στέμμα, ἡ αὐστριακὴ μοναρχία ἐστερεώθη. Ἡ Γαλλία παρητηθῆ ἀπὸ τὰς κατακτήσεις της. Εἰς τὰς ἀποικίας ἐπανῆλθε τὸ status quo. Ὁ Φρειδερίκος ἐκράτησε τὴν Σιλεσίαν.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο μεγάλη ἡ ἀγανάκτησις, διότι ἐπολέμησαν διὰ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας. Ἡ βασιλεία ἐζημιώθη ἐξαιρετικῶς ἀπὸ τὴν διεξαγωγὴν καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου.

Ὁ Ἑπταετῆς πόλεμος (1756 - 1763)

Εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ εἰρήνη ἦτο προσωρινὴ καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ὀκτῶ ἔτη οἱ διπλωμάται παρεσκεύασαν τὴν ὀνομασθεῖσαν ἀντιστροφὴν τῶν συμμαχιῶν. Ἡ Γαλλία, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παλαιὰν παράδοσιν, συνεμάχησε μὲ τὴν Αὐστρίαν, διότι ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὴν Ἀγγλίαν διὰ τὰ ζητήματα τῶν ἀποικιῶν εἶχεν ὀξυνθῆ πολὺ. Μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας ἀνεπτύχθη ἡ ἀντιζηλία διὰ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Γερμανίας, ἡ ὁποία διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ αἰῶνα καὶ ἐχώρισε τοὺς Γερμανοὺς εἰς δύο πολιτικὰ καὶ ἰδεολογικὰ στρατόπεδα.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις καὶ αἱ ἐπι-

93. Γαλλικόν πεζικόν κατά τὸ 2ον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος

τυχία εἶχον ἀνησυχῆσαι τοὺς γείτονάς του, εὐρέθη πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας, τὸν ὁποῖον ἐνίσχυσαν βραδύτερον ἢ Σουηδία, μικρὰ γερμανικὰ κράτη καὶ ἡ Ἰσπανία. Ὑπεστηρίχθη ὁμως ζωηρῶς ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ πρῶτος Πίτ, ὑπουργὸς κατὰ τὸν πόλεμον, διέθεσε τοὺς πόρους καὶ τὴν δραστηριότητα τῆς χώρας του ἐναντίον τῆς Γαλλίας, ἐνῶ εἰς τὴν Γαλλίαν τοὺς στρατηγούς διώριζεν ἡ Πομπαντούρ.

Ὁ Φρειδερίκος περιῆλθεν εἰς δυσχερῆ, ἐνίστε εἰς ἀπελπιστικὴν θέσιν, ἀλλ' ἐσώθη, διότι διέθετεν ἐξαιρετον στρατόν, 150.000 στρατιώτας, μορφωμένους ἀξιωματικούς, διεξῆγε τὴν ἐπίθεσιν ταχέως καὶ λελογισμένως καὶ ὁ ἴδιος ἦτο ἀριστος στρατηγός, κυρίως ὁμως διότι εἶχε σύμμαχον τὴν Ἀγγλίαν.

Οἱ καλύτεροι στρατηγοὶ τῆς Γαλλίας ἦσαν ἐναντίον τῆς συμμαχίας μὲ τὴν Αὐστρίαν, οἱ ἄλλοι ἀνίκανοι, προαχθέντες διὰ τῶν εὐνοουμένων, ὠδήγησαν τὸν γαλλικὸν στρατὸν εἰς ὀδυνηρὰς ἀποτυχίας. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἦτο βραδυκίνητος. Μεγάλας ἰκανότητος ἔδειξεν ὁ ρωσικὸς στρατός, ἀποτελούμενος ἀπὸ ὑγιεῖς καὶ ἀφωσιωμένους εἰς τὸν αὐτοκράτορα χωρικούς. Κατέφερε φοβερὰ κτυπήματα εἰς τοὺς Πρώσσοις καὶ τὸ ἵππικὸν τῶν Κοζάκων προήλασε, λεηλατοῦν τὴν χώραν, σχεδὸν μέχρι τῶν προθύρων τοῦ Βερολίνου. Ἄλλ' οἱ ἀρχηγοὶ του δὲν εἶχον πρωτοβουλίαν καὶ ἀνέμενον ὀδηγίας ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν. Ἡ συνεννόησις καὶ ἡ συνοχὴ μεταξὺ τῶν συμμάχων ἔλειπε. Τὰ τρία κράτη ἐκυβέρνην τρεῖς γυναῖκες ἀντίπαλοι τοῦ Φρειδερίκου, ἡ Μαρία Θηρεσία τὴν Αὐστρίαν, ἡ Ἐλισάβετ τὴν Ρωσσίαν καὶ ἡ Πομπαντούρ τὴν Γαλλίαν.

Ὁ πόλεμος εἶχε τυπικὴν μορφήν. Κατ' ἔτος οἱ σύμμαχοι περιέ-

σφιγγον τὸν Φρειδερίκον καὶ ἔφερον αὐτὸν εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ἐκεῖνος ὁμως ἐπωφελεῖτο ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν συνοχῆς μεταξύ τῶν ἀντιπάλων, κατώρθωνε νὰ τοὺς κτυπήσῃ χωριστὰ καὶ ἐξήρχετο ἀπὸ τὴν δυσχερῆ θέσιν. Μὲ τὰς ὀνομαστὰς νίκας τοῦ ἐκέρδισε συμπαθείας, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἐχθρικὰς χώρας. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ ἀντιπάθειαν πρὸς τὴν αὐτὴν ἐχειροκρότουσαν τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Φρειδερίκου καὶ διέσυρον τοὺς στρατηγούς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ΄.

Ἄλλ' ὁ ἑπταετὴς πόλεμος, παρὰ τὰς θορυβώδεις μάχας εἰς τὴν ξηρὰν, εἶναι κυρίως πάλῃ κατὰ θάλασσαν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας διὰ τὰς ἀποικίας. Ἡ Ἀγγλία, δεσμεύσασα τὰς κυριωτέρας δυνάμεις τῆς Γαλλίας εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν περιπέτειαν, κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ αὐτὴν εἰς τὴν θάλασσαν.

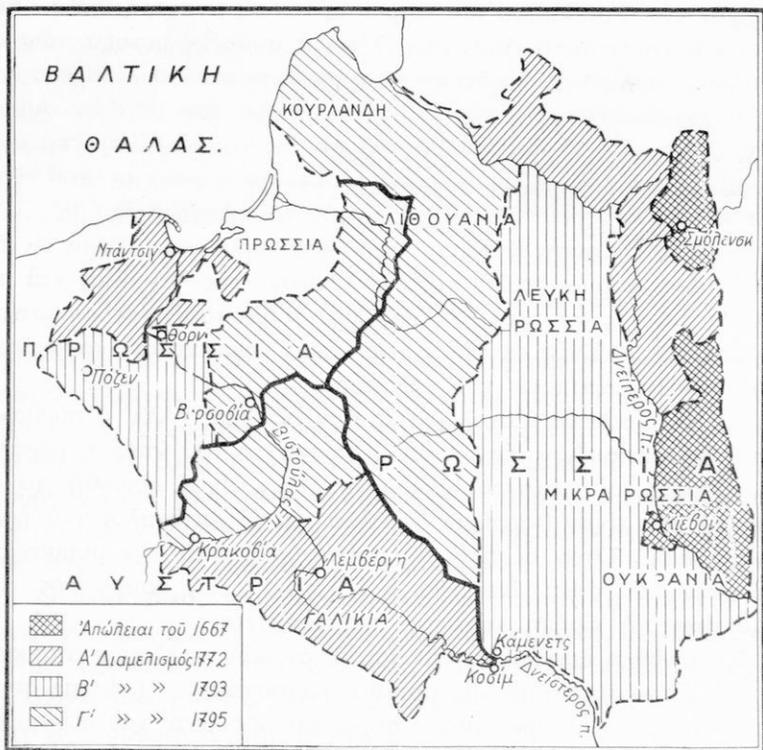
Ὁ Πίτ ἤθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Ἄλλ' ὁ σύμμαχος τοῦ Φρειδερίκου εἶχεν ἐξαντληθῆ. Ὁ στρατὸς τοῦ ὑπέστη μεγάλας καταστροφάς, οἱ καλύτεροὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ εἶχον φονευθῆ, τὰ οικονομικά τοῦ εἶχον βαραθρωθῆ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀντίπαλοί τοῦ ἦσαν ἐξηντλημένοι. Ὅταν δὲ ἡ Ρωσσία ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν συμμαχίαν, διότι τὴν Ἐλισάβετ διεδέχθη ὁ Πέτρος Γ΄, θαυμαστὴς τοῦ Φρειδερίκου, ἡ εἰρήνη κατέστη ἀναπόφευκτος.

Ἡ συνθήκη ἐπέκυρωσε τὴν ἀπώλειαν τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς παλαιᾶς καταστάσεως (status quo) εἰς τὴν ἡπειρον. Ὁ Φρειδερίκος, παρὰ τὴν τρομερὰν του συντριβὴν εἰς ἀνδρας καὶ χρῆμα, διετήρησε τὴν Σιλεσίαν καὶ τὸ γόητρόν του.

Ἡ Γαλλία, ὑποστηρίζουσα ξένα συμφέροντα εἰς τὴν Εὐρώπην, ἔχανε τὰς ἀποικίας της καὶ ἡ γαλλικὴ βασιλεία ἀθεραπεύτως τὸ κῦρος της.

Διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας (1772, 1793, 1795)

Ἡ Πολωνικὴ δημοκρατία, ὅπως ὠνόμαζον τὸ κράτος των οἱ Πολωνοί, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀμυνθῆ κατὰ τῶν γειτόνων της, οἱ ὅποιοι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἑσωτερικά της. Οἱ τρεῖς γείτονες, Ρωσσία, Αὐστρία καὶ Πρωσσία, παρουσιάζοντο ὡς προστάται τοῦ « νομίμου καθεστώτος », τὸ ὅποῖον ἐξησφάλιζε τὴν ἀναρχίαν καὶ ἀδυναμίαν τῆς Πολωνίας. Τὸ 1764 ἐπέβαλον τὸν προστατευόμενον αὐτῶν εἰς τὸν θρόνον, ἀφοῦ

94. Διαμελισμοί της Πολωνίας

έστειλαν ή Ρωσσία 60.000 και ή Πρωσσία 20.000 άνδρας. Ή Δίαιτα ύπεχρεώθη νά αναγνωρίση τήν ισότητα τών μη καθολικῶν και ό πρεσβευτής τής Ρωσσίας έφέρετο ως κυρίαρχος εις τήν Βαρσοβίαν.

Οί καθολικοί και πατριῶται έσημάτισαν όμοσπονδίαν, διά νά πολεμήσουν « ύπέρ πίστεως και έλευθερίας ». Ήσαν όμως όλίγοι, μόλις 8.000, άνεπαρκείς νά άντιμετωπίσουν τόν τακτικόν στρατόν τών Ρώσσων. Ένικήθησαν και ύπεχρεώθησαν νά έκπατριθοῦν.

Νικήτρια εις τήν Πολωνίαν και τήν Τουρκίαν ή Αικατερίνη έσκέφθη νά προσαρτήση τήν Πολωνίαν. Άλλ' ό Φρειδερίκος συνεννόηθη μέ τήν Μαρίαν Θηρεσίαν, ή όποία ήρχισε νά συγκεντρώνει στρατεύματα εις τά ρωσσικά σύνορα. Ή Αικατερίνη έστερξεν εις τήν διανομήν.

Ἡ Συνθήκη τῆς Πετροπόλεως (5 Αὐγούστου 1772) ὥρισε τὸ μερίδιον ἑκάστου. Ὁ Φρειδερίκος προσήρτησε τὴν Πολωνικὴν Πρωσσίαν ἐκτὸς τοῦ Θόρν καὶ τοῦ Δάντζιγ, 600-900 χιλ. Γερμανούς καὶ Πολωνούς, ἡ Αὐστρία τὴν Γαλικίαν καὶ τὴν Ἐρυθρὰν Ρωσσίαν, 2.600.000 Πολωνούς καὶ Ρώσους, ἡ Αἰκατερίνη τὴν Λευκὴν Ρωσσίαν ἀνατολικῶς τοῦ Ντίνα (Düna) καὶ τοῦ Δνίπερ, 1.600.000 ὀρθοδόξους Ρώσους.

Ἐπὶ εἴκοσι ἔτη ἡ Αἰκατερίνη, ἀπὸ ἀντιζηλιαν ἴσως πρὸς τὴν Πρωσσίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν, ἄφησε τὴν Πολωνίαν καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν Τουρκίαν. Ἐννοοῦντες τὸν ἀπειλοῦντα αὐτοὺς κίνδυνον, οἱ Πολωνοὶ ἔκαμαν πραγματικὴν προσπάθειαν, διὰ νὰ μεταρρυθμίσουν τὸν στρατὸν τῶν καὶ νὰ δώσουν εἰς τὸ κράτος τῶν νεώτερον Σύνταγμα, ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπεξεργάζετο ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις εἰς τὴν Γαλλίαν (1791).

Ἡ ἀνόρθωσις αὐτῆ, ἐνθαρρυνομένη ἀπὸ τὸν νέον βασιλέα τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκον Γουλιέλμον Β', ἀνησύχησε τὴν Αἰκατερίνην, ἡ ὁποία κατήγγειλε τοὺς συνταγματικούς τῆς Βαρσοβίας ὡς Ἰακωβίνους, ὁμοίους μὲ τοὺς παρισινοὺς, καί, τὸ 1792, ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν τουρκικὸν πόλεμον, ἐπειδὴ ἔβλεπε τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν ἀπησχολημένας μὲ τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐγέννησεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἔστειλεν 100.000 Ρώσους εἰς τὴν Λιθουανίαν. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ὄχι μόνον δὲν ἐβοήθησε τοὺς Πολωνούς, ἀλλὰ εἰσέβαλε συγχρόνως μὲ τοὺς Ρώσους εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας. Ἡ συνθήκη τοῦ δευτέρου διαμελισμοῦ ὑπεγράφη τὴν 23ην Ἰανουαρίου 1793. Ἡ Ρωσσία ἔλαβε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Λιθουανίας καὶ ἡ Πρωσσία τὸ Θόρν, τὸ Δάντζιγ καὶ τὸ Πόζεν.

Ἐπιλείπετο μικρὸν ράκος μόνον ἀπὸ τὴν Πολωνίαν καὶ αὐτὸ κατεῖχετο ἀπὸ ρωσικὰ στρατεύματα ἄλλ' ὁ πληγεὶς πατριωτισμὸς τῶν Πολωνῶν ἐφάνη πρόθυμος διὰ θυσίαν. Ὁ Θεοδωσιὸς Κοστσιουσκό, πολεμήσας εἰς τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἀγῶνα, ἐκάλεσε, τὸ 1794, τοὺς νέους καὶ μὲ τὰ λείψανα τοῦ πολωνικοῦ στρατοῦ ἔξε-

δίωξε τούς Ρώσους από την Βαρσοβίαν και ἐγκατέστησεν ἐκεῖ προσωρινὴν Κυβέρνησιν.

Ἡ ἐπέμβασις τῶν γειτόνων ἔγινε ραγδαία. Ἀποκλεισθέντες ἀπὸ τὴν προηγουμένην διανομήν, οἱ Αὐστριακοὶ ἔσπευσαν νὰ καταλάβουν τὴν Γαλικίαν. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἀνεκάλεσε τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὸν Ρήνον. Ὁ Κοστσιουόσκο, ἠττηθεὶς καὶ πληγωμένος, ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ρώσων. Πιθανὸν νὰ μὴν ἀπήγγειλέ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ περίφημον « finis Poloniae ». Ἄλλ' ἡ φράσις ἐχαρακτήριζεν ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν. Ἦτο τὸ τέλος τῆς Πολωνίας.

Τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1795, διὰ τῆς τρίτης συνθήκης τοῦ διαμελισμοῦ, τὸ ὑπόλοιπον τῆς Λιθουανίας καὶ ἡ Κουρλανδία ἐδόθησαν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἡ Δυτικὴ Πολωνία μὲ τὴν Βαρσοβίαν εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ ἡ μεσημβρινὴ Πολωνία μὲ τὴν Κρακοβίαν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ Πολωνία διεγράφη ὡς ἀνεξάρτητον κράτος.

Αἱ τρεῖς δυνάμεις, ἀντικαταστήσασαι τὸ δίκαιον τῶν ἔθνων διὰ τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ἐγκαινιάσασαι τὸ σύστημα τῆς συναλλαγῆς καὶ τῶν ἀνταλλαγμάτων, ἐδημιούργησαν προηγουμένον ἐπικίνδυνον διὰ τὰς συνεπείας του.

Ὁ πρῶτος πόλεμος τῆς Αἰκατερίνης Β' κατὰ τῆς Τουρκίας (1768 - 1774)

Ἡ εὐτυχὴς διὰ τὴν Τουρκίαν εἰρήνη τοῦ Βελιγραδίου, τὸ 1739, ἐσήμαινε τὴν ἀναχαίτισιν τῆς αὐστριακῆς ἐξαπλώσεως εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἀπὸ τότε ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τοῦ σουλτάνου εἶναι ἡ Ρωσσία.

Ὅταν τὸ 1768 ὁ στρατὸς τῆς Αἰκατερίνης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον της, παροτρυνομένη ὑπὸ τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς βραδέως ἤρχετο ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, οἱ Ρῶσοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν τουρκικῶν κτήσεων τοῦ Εὐξείνου. Οἱ δύο στρατοί, κακῶς ὠπλισμένοι καὶ κακῶς συντηρούμενοι, ἀλληλοεσφάζοντο εἰς τὰς μεταξύ Δνειστέρου καὶ Προύθου ἐλώδεις πεδιάδας, ἐνῶ περισσοτέρους ἀπεδεκάτιζον αἱ ἀσθένειαί. Ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας ἔλεγεν ὅτι πρόκειται « περὶ πολέμου μονοφθάλμων μὲ τυφλοὺς ». Τέλος οἱ γενίτσαροι, νικηθέντες, ἠρνήθησαν νὰ διαχειμάσουν εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβεως

χώρας και έξεκένωσαν την Βεσσαραβίαν, Μολδαβίαν και Βλαχίαν, τὰς ὁποίας κατέλαβον οἱ Ρῶσοι.

Ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε μοναχοὺς νὰ κηρύξουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Τουρκίας καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος διετάχθη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Μεσόγειον. Ὁ στόλος αὐτὸς, κακῶς ὠπλισμένος καὶ κακῶς ἐφωδιασμένος, ὑπὸ τὴν ἄρχηγίαν τοῦ Ἀλεξίου Ὁρλώφ, εὐνοουμένου τῆς Αἰκατερίνης, ἐφωδιάσθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, παρέλαβεν ἄγγλους ὁδηγοὺς καὶ ἀξιωματικούς, ἔκαμε τὸν γῦρον τῆς Εὐρώπης, εἰσέπλευσεν ἀπὸ τὸ Γιβραλτάρ καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Ἀνεπτερώθησαν τότε αἱ ἐλπίδες τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἐπανεστάτησαν. Ἀλλὰ στίφη τουρκαλβανῶν, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, εἰσέβαλον εἰς τὴν χερσόνησον, προέβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἀπομακρυνθῆ. Προσέβαλεν ὅμως τὸν τουρκικὸν στόλον, διπλάσιον κατὰ τὸν ἀριθμὸν, εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ, ἀπέναντι τῆς Χίου. Οἱ ἄγγλοι καὶ οἱ ρῶσοι ἀξιωματικοὶ ἐξαπέλευσαν πυρπολικά κατὰ τῶν τουρκικῶν πλοίων, μετέδωσαν εἰς αὐτὰ τὸ πῦρ καὶ τὴν καταστροφὴν συνεπλήρωσαν διὰ τοῦ βομβαρδισμοῦ (6 Ἰουλ. 1770). Οἱ Ρῶσοι ὅμως δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν συμβουλὴν τῶν ἄγγλων ἀξιωματικῶν καὶ νὰ προσβάλουν τὰ Δαρδανέλλια, τὰ ὁποία εἶχε προφθάσει νὰ ὀχυρώσῃ ὁ βαρῶνος Τότ.

Αἱ πρόοδοι τῶν Ρῶσων ἀνησύχησαν τὴν Αὐστρίαν καὶ πρὸ πάντων τὸν Φρειδερίκον Β', ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ στρέψῃ τὰς βλέψεις τῆς Αἰκατερίνης πρὸς τὴν Πολωνίαν, ἣ ὁποία καὶ ὑπέστη τὸν πρῶτον διαμελισμὸν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Οἱ Ρῶσοι κατέλαβον τὴν Κριμαίαν, διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ περιεκύκλωσαν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Σούλμαν. Οἱ οὐλέμαδες (νομοδιδάσκαλοι) ἀπεφάνθησαν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς ἀπίστους χῶραι, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν τεμένη. Ἡ ἐξάντλησις ὅμως ὑπεχρέωσε τὸν σουλτάνον νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (πλησίον τῆς Σιλιστρίας, 21 Ἰουλίου 1774) εἶναι σπουδαῖος σταθμὸς εἰς τὰς ρωσσοτουρκικὰς σχέσεις καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βαλκανικῆς. Τὰ ἔδαφικὰ ὠφελήματα τῆς Ρωσσίας δὲν εἶναι μεγάλα. Ἐκράτησε τὸ

Ἀζώφ καὶ Κέρτζ καὶ ὑπεχρέωσε τὸν σουλτάνον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας καὶ τοῦ Κουμπάν. Κυρίως ὁμως ἐπέτυχε τὴν ἐλευθερίαν τῆς ναυσιπλοΐας εἰς τὸν Εὐξείνιον καί, τὸ σπουδαιότερον, ἔλαβεν εἶδος προστασίας ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Τουρκία ὑπεχρεοῦτο, ὅπως ἔλεγεν ἡ συνθήκη, νὰ « προστατεύῃ διαρκῶς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τοὺς ναοὺς τῆς καὶ νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψει τὰς παραστάσεις τῶν Ρώσων ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ». Ἐπομένως ἡ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζῆ ἔδιδεν εἰς τοὺς Ρώσους τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἡ Αὐστρία, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἐπενέβη φιλικῶς, ἔλαβε τὴν Βουκοβίναν.

Ἐκ δὲυτέρου πόλεμου τῆς Αἰκατερίνης Β' κατὰ τῆς Τουρκίας (1787 - 1792)

Ἡ Αἰκατερίνη ὑπέθεσεν ὅτι φθάνει πρὸς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου της, νὰ προσαρτήσῃ δηλαδὴ τὰς εἰς τὴν Εὐρώπῃ κτήσεις τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπωφελομένη ἀπὸ τὰς διχονοίας τῶν Τατάρων, κατέλαβε τὴν Κριμαίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκτισε τὸ φρούριον τῆς Σεβαστοπόλεως. Ἐνα ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ υἱοῦ της Παύλου ὠνόμασε Κωνσταντῖνον, ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν ἑλληνικὴν δι' ἑλληνίδος παιδαγωγοῦ καὶ ἔκοψε μετάλλιον παριστάνον τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ ἀνατέλλοντος ἄστρου. Τὸ 1786 ἐπεχείρησε τὴν ὀνομαστὴν περιοδείαν της εἰς τὰς καταληφθεῖσας χώρας. Εἰσηλθὼν εἰς τὴν Σεβαστούπολιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ θριαμβευτικὴ ἄψις ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν: « Ὁ δὸς πρὸς τὸ Βυζάντιον », ἐνῶ δ' εὐνοούμενός της Ποτέμκιν παρουσίασε διὰ διαφόρων τεχνασμάτων ὡς πλουσίαν καὶ εὐδαίμονα τὴν ἐρημωθεῖσαν ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ τὴν ρωσικὴν κακοδιοίκησιν χώραν.

Τὰ σχέδια αὐτὰ ἀνησύχησαν τὰς ἄλλας δυνάμεις. Ἡ Αὐστρία ἰδίως δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ τὴν Ρωσσίαν νὰ ἐξαπλωθῇ μόνῃ εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

Ὁ Ἰωσήφ Β' ἐσκέφθη νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ὅπως εἰς τὸ πολωνικόν, νὰ συνεννοηθῇ δηλαδὴ μὲ τὴν Αἰκατερίνην. Τοιοῦτοτρόπως προήλθε τὸ περίφημον πρόγραμμα τοῦ

διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας. Οἱ ἰσχυροὶ ἐλάμβανον τὰς μερίδας των, ἀνιδρύετο ὁμως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, με πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὴν Πελοπόννησον, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον ἐλάμβανεν ἡ Βενετία, τὴν Αἴγυπτον τέλος ἡ Γαλλία.

Ὁ πόλεμος ὠρίσθη κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν δύο ἡγεμόνων εἰς Χερσῶνα, κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν περιοδείαν τῆς Αἰκατερίνης εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν, τὸ 1787. Εἰς τὸν δεῦτερον αὐτὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσε περίπου πέντε ἔτη, ἡ Τουρκία εἶχε πάλιν ἀποτυχίας καὶ ἐκινδύνευσεν. Ἐσώθη ὁμως χάρις εἰς τὴν μυστικὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλίας. Τὸ 1790 ἀπέθανεν ὁ Ἰωσήφ Β', καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφὸς του Λεοπόλδος Β', συνετὸς καὶ φιλειρηνικός, ὑποχρεωμένος ν' ἀγωνισθῆ ἔναντιον ἐξεγέρσεων εἰς τὸ κράτος του, ἰδίως τῶν Βέλγων, καὶ ἀνήσυχος διὰ τὴν πρόοδον τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ὡς γυναικάδελφος τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', εἰρήνευσε μετὰ τὴν Τουρκίαν (1791).

Ἡ Αἰκατερίνη ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον. Ὁ στόλος της ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν Εὐξείνιον, οἱ στρατοὶ της ἐκυρίευσαν τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας. Ἀλλ' αἱ ἀπειλαὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ τὰ αἰτήματα τῆς Πολωνίας ὑπεχρέωσαν τὴν τσαρίναν νὰ μὴ ἐξακολουθήσῃ τὰς κατακτήσεις της.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Ἰασίου (9 Ἰαν. 1792) ἀνενέωσε τοὺς ὄρους τοῦ Καϊναρτζῆ. Ἡ Τουρκία ἀπέφυγε τὸν διαμελισμὸν, ὅχι διὰ τὸ θάρρος τῶν γενιτσάρων της, ἀλλὰ συνετεία εὐτυχῶν συμπτῶσεων. Μετὰ τοὺς κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμους τῆς Αἰκατερίνης συνδέονται ἀξιωματικὰ γεγονότα εἰς τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Η ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ὁ Διαφωτισμὸς

ΑΤΑ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας Λουδοβίκου ΙΔ' ἐκλονίσθη τὸ κῦρος τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ ἐγίναν καταφανέστερα τὰ τρωτὰ τοῦ καθεστῶτος, ὅπως εἶχον κληρονομηθῆ ἀπὸ τοὺς μέσους χρόνους.

Μεταξὺ κυβερνώντων καὶ λαοῦ εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ μακροῦ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐγένετο διαρκῶς βαθύτερον. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς διεδόθησαν εἰς πλατύτερα στρώματα αἱ νέαι ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀναπτυχθῆ τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἀξιόλογοι συγγραφεῖς, τὸ περισσότερον Γάλλοι, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν, φιλοσόφους καὶ οἰκονομολόγους, διεφώτισαν τὸν λαόν, προσπαθοῦντες νὰ ἀπαλλάξουν αὐτὸν ἀπὸ τὰς παραδεδομένας προλήψεις καὶ νὰ διαδώσουν λογικῶς καὶ πραγματικῶς ὀρθὰς γνώσεις. Συγχρόνως κατέκριναν τὰ τρωτὰ καὶ τὰ παράλογα τοῦ κρατοῦντος καθεστῶτος. Διὰ τοῦτο τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ διαφωτισμοῦ.

Κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἦσαν, πλὴν τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν οἰκονομολόγων, καὶ πολλοὶ ἀνεπτυγμένοι ὑπάλλληλοι τοῦ κράτους. Ἐπίσης πολλοὶ κληρικοὶ καὶ εὐγενεῖς ἦσαν ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως, ὅπως π.χ. ὁ Κονδορσέ (Condorcet), ὁ ὁποῖος, ἀνήκων εἰς τὴν ἀνωτάτην κοινωνικὴν τάξιν, ἦτο ἀπὸ τοὺς πρώτους δημοκρατικούς τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Λαφαγιέτ (La Fayette), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἀμερικανῶν.

Οἱ μεταρρυθμισταὶ εἶχον κοινὸν γνώρισμα, ὅτι ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὸ κράτος μεταρρυθμίσεις κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τῆς raison, ὅπως ἔλεγον εἰς τὴν γαλ-

λικήν. Ἄλλὰ ὑπῆρχον δύο τάσεις. Οἱ μὲν ἤθελον, μένοντες πιστοὶ εἰς τὸν θεσμόν τῆς ἀπεριορίστου βασιλείας, νὰ μεταρρυθμίσουν τὴν διοίκησιν, νὰ ἐνοποιήσουν τοὺς νόμους, νὰ καθιερώσουν τὴν ἰσότητά τῆς φορολογίας καὶ νὰ βελτιώσουν τὴν θέσιν τοῦ χωρικοῦ. Οἱ ἄλλοι, ἐκτὸς τῆς διοικητικῆς, δικαστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναμορφώσεως, ἤθελον καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον νὰ δίδῃ εἰς τὸν λαὸν τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Οἱ τελευταῖοι ἠκολούθησαν τὴν διδασκαλίαν τῶν φιλοσόφων καὶ εἶχον ὡς πρότυπον τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα καὶ τὸ πρόσφατον ἀμερικανικὸν (βλ. σελ. 157 καὶ 225). Ὡς πρότυπα εἶχον τὸν παραδειγματικὸν διὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς πολιτικὸν βίον τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα τῶν πολιτῶν νὰ ψηφίζουν τοὺς νόμους καὶ νὰ μὴ συλλαμβάνωνται ἄνευ λόγου (Habeas corpus). Τὴν ἀνατροπὴν τῆς βασιλείας καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας ἐζήτουν κατ' ἀρχὰς πολὺ ὀλίγοι...

Ο ἱ φ ι λ ὄ σ ο φ ο ἰ

Οἱ γάλλοι συγγραφεῖς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀνεγινώσκοντο μὲ πολλὴν ἀγάπην εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπέκτησε διάδοσιν καὶ ἐπιβολὴν μεγαλυτέραν. Ἄλλ' οἱ συγγραφεῖς δὲν ἦσαν πλέον ποιηταὶ ἢ καθαροὶ λογοτέχνηται, ἀλλ' ἐπραγματεύοντο κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα. Κατέκρινον αὐστηρῶς τὸ κρατοῦν πολιτικὸν σύστημα καὶ διέδιδον τὰς νέας περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἰδέας.

Πατρὶς τῶν νέων ἦ, ὅπως ἔλεγον τότε, τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν, ἦτο ἡ Ἀγγλία. Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648 εἶχε γεννηθῆ ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ (σελ. 118) καὶ οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι, ἰδίως ὁ περίφημος Τζῶν Λὸκ (John Lock, 1632 - 1704), ἐδίδαξεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἐλεύθερος καὶ ἔχει ἀναφαίρετα δικαιώματα, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ φυσικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἄνθρωποι παραχωροῦν τὴν ἀπαιτουμένην ἐξουσίαν εἰς τὸ κράτος, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ δικαιώματά των. Μεταξὺ λαοῦ καὶ κυβερνώντων ὑπάρχει εἶδος συμβολαίου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβοῦν οἱ κυβερνηταί. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ

κοινωνικού συμβολαίου. Εάν όμως το κράτος, αντί να προστατεύσει, παραβιάζει τα δικαιώματα του ανθρώπου, δεν έχει λόγον υπάρξεως, το μεταξύ αυτού και των πολιτών συμβόλαιον διαλύεται και οι πολίται έχουν το δικαίωμα να επαναστατήσουν. Τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον δικαίωμα ἀντιστάσεως.

Ἡ ἐκκλησία εἶναι, κατὰ τὸν Λόκ, ἐκούσιος συνεταιρισμὸς τῶν ἀνθρώπων νὰ λατρεύουν δημοσίᾳ τὸν Θεόν, ὅπως κρίνουν αὐτοὶ θεάρεστον καὶ σύμφορον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των. Τὸ κράτος, εἴτε ἄλλη ὀργάνωσις, δὲν δικαιούται νὰ ἐπιβάλλῃ βιαίως ὠρισμένον δόγμα οὔτε ὠρισμένον τύπον λατρείας. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀνεξιθρησκείας (tolérance). Οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι ἐδίδασκον, ὅτι ὅλαι αἱ θρησκεῖαι ἔχουν κοινὰς καὶ θεμελιώδεις δοξασίας, τὴν πίστιν εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν πράξεων. Τὸ σύνολον τῶν κοινῶν αὐτῶν δοξασιῶν εἶναι ἡ φυσικὴ θρησκεία. Ἐν γένει οἱ σοφοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν πιστεύουν εἰς τὴν πανσοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τῆς φύσεως, ὅτι δηλαδὴ οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶναι πολὺ σοφώτεροι καὶ εὐεργετικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπίλους. Διὰ τοῦτο τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία πρέπει νὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθερα, διὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν, κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Οἱ προστατευτικοὶ καὶ περιοριστικοὶ νόμοι τῶν ἀνθρώπων βλάπτουν μόνον ἀντὶ νὰ ὠφελήσουν.

Εἰς τὴν παλαιότεραν γενεὰν τῶν γάλλων φιλοσόφων ἀνήκουν δύο ὀνομαστοὶ συγγραφεῖς, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ.

Βολταῖρος (1694 - 1778)

Ὁ Βολταῖρος (Voltaire), καταγόμενος ἀπὸ πλουσίαν ἀστικήν οἰκογένειαν, εἶχε σπουδάσει εἰς σχολὴν Ἰησουϊτῶν. Νέος ἀκόμη ἐφιλονέικησε μὲ ἓνα εὐγενῆ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξυλοκόπησε καί, ὅταν ἐζήτησε δικαιοσύνην, τὸν ἔκλεισαν εἰς τὴν Βαστίλλην. Ὅταν ἀπελύθη, ἐθεώρησε καλόν, κατὰ συμβουλήν φίλων, νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἔμεινε τρία ἔτη. Ἡ διαμονὴ αὕτη εἰς τὴν φιλελευθέραν καὶ προηγμένην χώραν τῶν Ἀγγλοσαξόνων εἶχε βαθεῖαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διανοίας του.

Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Γαλλίαν ἐδημοσίευσε τὰς Φιλοσοφικὰς Ἐπιστολὰς (Lettres philosophiques), ἐκθειάζων τὰ πολιτικὰ ἦθη καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἀγγλων καὶ κατὰ τὸν μακρὸν βίον του ἀνέπτυξε δραστηρίαν συγγραφικὴν δρᾶσιν, ἀπέκτισε πανευρωπαϊκὴν φήμην καὶ ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν.

Ὁ Βολταῖρος ἦτο τολμηρὰ καὶ πολυμερὴς διάνοια, συγγραφεὺς γλαφυρός, πολυμαθὴς, καὶ εὐφυσολόγος, ὄχι ὁμῶς πάντοτε βαθύς. Διέπρεπεν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, ὡς ἐπικός ποιητὴς καὶ δραματογράφος, ὡς μυθιστοριογράφος καὶ σατιρικός, ὡς φιλόσοφος καὶ κριτικός, ὡς ἱστορικός, ἀκόμη καὶ μαθηματικός. Κατὰ βάθος ὁ Βολταῖρος δὲν ἦτο δημοκρατικῶν διαθέσεων, οὔτε εἶχε γνήσιον πολιτικὸν ἐνδιαφέρον. Ἦθελε μόνον νὰ καταργήσῃ τὰ ἀπάνθρωπα μέτρα τῆς ἀπολυταρχίας, τὴν θανατικὴν ποινὴν καὶ τὴν κατάσχεσιν τῆς περιουσίας καὶ ἐπολέμησε σφοδρότατα τὴν μισαλλοδοξίαν.

Μ ο ν τ ε σ κ ι ἐ (1689 - 1755)

Ὁ Μοντεσκιέ (Montesquieu) εἶχε γίνῃ γνωστὸς μὲ τὰς Περσικὰς Ἐπιστολὰς (Lettres persanes 1721), εἰς τὰς ὁποίας ἐσατίρισε τὰ ἦθη τῶν εὐγενῶν καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν κυβερνώντων. Ἀργότερα μὲ τὸ ὄνομαστὸν του ἔργον τὸ Πνεῦμα τῶν Νόμων (L'esprit des lois 1748), ἐπραγματεύθη συστηματικῶς καὶ μὲ ὀξύνοια τὰς νέας περὶ κράτους θεωρίας. Ἀπῆτησε τὴν διαίρεσιν τῶν ἐξουσιῶν εἰς τρεῖς, τὴν νομοθετικὴν, τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὴν δικαστικὴν. Ὁ Μοντεσκιέ ἦτο ἀπὸ τοὺς ἐμβριθεστάτους συγγραφεῖς τοῦ αἰῶνος καὶ ἡ ἐπίδρασίς του ὑπῆρξε γονιμωτάτη.

Οἱ ἐγκυκλοπαιδισταὶ

Ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ ἦσαν κατὰ βάθος ἀριστοκράται καὶ μοναρχικοί. Ἐπεζήτησαν ὄχι τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστώτος, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν μεταρρύθμισίν του. Δὲν ἤργησεν ὁμῶς νὰ ἐμφανισθῇ νέα γενεὰ φιλοσόφων, ἡ ὁποία ἦτο ἐπαναστατικωτέρα καὶ ἐζήτηε ριζικωτέραν ἀνατροπὴν. Εἰς τὴν γενεάν αὐτὴν ἀνήκουν λόγιοι καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι περιστοιχίζουσι τὸν Diderot καὶ ὀνομά-

ζονται διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ἐγκυκλοπαιδισταί, διότι συνειργάσθησαν εἰς τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τῆς ἐποχῆς.

Ὁ Ντιντερώ (Diderot 1713 - 1784) κατήγετο, ὅπως ὁ Βολταίρος, ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν καὶ εἶχε σπουδάσει, ὅπως ἐκεῖνος, εἰς Σχολὴν Ἰησουϊτῶν. Ἐγκατασταθεὶς εἰς Παρισίους, ἔζη μὲ κόπον ἀπὸ ἰδιωτικὰς παραδόσεις καὶ ἐκδοτικὰς ἐργασίας. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν μεγάλου ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ μὲ συνεργασίαν πολλῶν λογίων. Τὸ ἔργον εἶχε σκοπὸν νὰ δώσῃ ἐπισκόπησιν τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς του. Εἰς τὴν σύνταξιν συνειργάσθησαν πολλοὶ ἐπαναστατικοὶ συγγραφεῖς καὶ τὸ ἔργον ἔγινε πολεμικὸν ὄργανον τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ὁπαδῶν τῶν νέων ἰδεῶν. Ὁ κυριώτερος συνεργάτης του, ὁ μαθηματικὸς Νταλαμπέρ (D' Alembert), ἔγραψε τὸν πρόλογον, ὁ ὁποῖος ἐξετιμήθη πολὺ. Ἡ ἔκδοσις τοῦ ἔργου ἀπηγορεύθη ἐπανειλημμένως. Ἄλλ' ἢ Ἐγκυκλοπαιδεῖα ἦτο ἐμπορικὴ ἐπιχείρησις, διὰ τὴν ὁποῖαν ἐνδιεφέροντο βιβλιοπῶλαι καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς. Διὰ τοῦτο ἡ ἔκδοσις ἐπανελήφθη, μὲ τὴν ὑποστήριξιν μάλιστα τῆς κυρίας Πομπαντούρ, καὶ συνεπληρώθη. Εἰς τοὺς τελευταίους τόμους συνειργάσθησαν συγγραφεῖς ριζοσπαστικώτεροι, ὁ Ἐλβέτιος (Helvetius) καὶ ὁ βαρῶνος Χόλμπαχ (Holbach), οἱ ὁποῖοι ἔκλιναν εἰς τὸν ὕλισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀθεΐαν. Τὸ σημαντικὸν τοῦτο δημοσίευμα ἐξεδόθη ἀπὸ τοῦ 1751 - 1772 καὶ προῆλθε τοιοῦτοτρόπως ἡ Μεγάλη Ἐγκυκλοπαίδεια (Grande Encyclopédie), μνημειῶδες ἔργον τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ρουσσώ (1712 - 1778)

Φήμεν μεγάλου συγγραφέως εἶχεν ἀποκτήσει κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ Ρουσσώ (Jean Jacques Rousseau). Υἱὸς ὠρολογοποιοῦ τῆς Γενεύης, δὲν ἔλαβε συστηματικὴν μόρφωσιν. Ὀνειροπόλος καὶ συναισθηματικὸς, εἶχε πολλὰς περιπετείας καὶ ἤσκησε διάφορα ἐπαγγέλματα, τοῦ μουσικοῦ, οἰκοδιδασκάλου, θαλαμηπόλου. Ἐπομένως δὲν εἶχε λόγους νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν τάξιν τῆς κοινωνίας. Εἰς τὸ κύριον ἔργον του, τὸ Κοινωνικὸν Συμβόλαιον (Contrat Social, 1762) λέγει : « Ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐλεύθερος καὶ ὁμῶς πανταχοῦ εἶναι σι-

δηροδέσιμος. Ἡ κοινωνία εἶναι ἄδικος, διότι δίδει περισσότερα δικαιώματα εἰς τοὺς προνομιοῦχους». Ὁ Ρουσσώ δὲν ἤθελε νὰ ὀργάνωση τὴν πολιτείαν κατὰ τὸ ἀγγλικὸν πρότυπον, ἐπειδὴ ἐφρόνει ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἔχουν φαινομενικὴν μόνον ἐλευθερίαν. «Οἱ ἄνθρωποι, ἔλεγε, πρέπει νὰ νομοθετοῦν ἀπ' εὐθείας, συνερχόμενοι οἱ ἴδιοι, ὅπως ἐγένετο εἰς τὰς ἀρχαίας πολιτείας, διότι ἡ κοινὴ βούλησις ζητεῖ πάντοτε τὸ ἄριστον». Ὁ Ρουσσώ πιστεύει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη φύσει ἀγαθός, ἀλλὰ διέφθειρεν αὐτὸν ὁ πολιτισμός. Διὰ νὰ διορθωθῶμεν, διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν παλαιὰν ἀθωότητα, πρέπει νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν φύσιν.

Ὅταν ἐξεδόθη τὸ Κοινωνικὸν Συμβόλαιον, τὸ δικαστήριον τῶν Παρισίων εἶχε καταδικάσει ἄλλο ἔργον του, τὸν Αἰμίλιον, καὶ εἶχε διατάξει τὴν σύλληψιν τοῦ συγγραφέως του. Ἀλλ' ὁ Ρουσσώ ἐδραπέτευσε εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Ὁ Αἰμίλιος εἶναι τὸ ὀνομαστὸν παιδαγωγικὸν σύγγραμμα τοῦ Ρουσσώ, εἰς τὸ ὁποῖον διδάσκει, ὅτι πρέπει νὰ μελετήσωμεν τὰς φυσικὰς τάσεις τοῦ παιδός, καὶ κατ' αὐτὰς νὰ ρυθμίσωμεν τὴν ἀγωγήν του. Σημαντικωτάτη ἦτο ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ρουσσώ. Οἱ ριζοσπαστικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας εἶχον γνώμας καὶ φράσεις του εἰς τὰ χεῖλη καὶ ὁ συναισθηματικὸς καὶ ὀνειρώδης συγγραφικὸς τρόπος του προπαρεσκεύασε τὸν ρωμαντισμὸν τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ Αἰμίλιος ἐξετιμήθη, τὸν 19ον αἰῶνα, ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἀνεκαίνισε τὴν παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην.

Ο ἰ ο ἰ κ ο ν ο μ ο λ ό γ ο ι

Αἱ γνώμαι περὶ πλοῦτου τῶν λαῶν καὶ τῆς διοικήσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους ἤλλαξαν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Οἱ συγγραφεῖς, οἱ πραγματευθέντες τὰ ζητήματα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἦσαν ἰδίως Γάλλοι καὶ ὠνομάσθησαν οἰκονομολόγοι.

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐπίστευον, ὅτι ὁ πλοῦτος μῖς χώρας συνίσταται εἰς τὸ ποσὸν τοῦ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντος χρυσοῦ καὶ μέσον πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ χρυσοῦ ἐθεώρουν τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον. Τὸν 18ον αἰῶνα ὁ Γάλλος Κουέσνεϊ (Quesnay) ἐδίδαξεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ πλοῦτου, διότι καλλιεργούμενη παράγει πᾶν ὅ,τι

ἐπιθυμοῦμεν, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀληθεῖς παραγωγοὶ εἶναι οἱ γεωργοί. Πτωχοὶ γεωργοί, ἔλεγε, πτωχὸν κράτος· πτωχὸν κράτος, πτωχὸς βασιλεύς. Οἱ ὄπαδοὶ τῆς θεωρίας ταύτης ὠνομάσθησαν φυσιοκράται. Ὁ *Γκουρναὶ (Gouney) πάλιν ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν εἶναι ἐπιβλαβὴς καὶ ἀπήτησε τελείαν ἐλευθερίαν παραγωγῆς καὶ ἐμπορίου.

Τὰς θεωρίας αὐτὰς ἐσυστηματοποίησεν ὁ διασημότερος ἀπὸ τοὺς οἰκονομολόγους τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ Σκῶτος Ἄδαμ Σμιθ (Adam Smith, 1723 - 1790), εἰς τὸ ὀνομαστὸν ἔργον, Ἐρευναὶ περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλούτου τῶν λαῶν. Ἐδίδασκεν ὅτι τὸν πλοῦτον παράγει ἡ ἐργασία ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς καί, διὰ τὰ ἐπιτύχωμεν τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ ἀφήσωμεν ἕκαστον νὰ ἐργάζεται ὅπως θέλει. Αἱ ἀνθρώπιναι διατάξεις, αἱ ὁποῖαι σκοποῦν δῆθεν νὰ προστατεύουν τὸ κοινὸν συμφέρον, φέρουν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. « Τὸ ἄτομον ἐργαζόμενον δι' ἴδιον ὄφελος ὁδηγεῖται ὑπὸ ἀοράτου χειρὸς, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν ». Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως τὸν 18ον αἰῶνα, ἀντιθέτως πρὸς τὸ προστατευτικὸν σύστημα τῶν χρόνων τοῦ μερκαντιλισμοῦ, ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη φιλελευθέρα τάσις ἢ οἰκονομικὸς λιμπεραλισμὸς (Liberalismus)

Ἡ φωτεινὴ δεσποτεία

Αἱ νέαι περὶ κράτους καὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἰδέαι ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἕκαμαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς λαοὺς καὶ δὲν ἄφησαν ἀσυγκινήτους καὶ τοὺς ἡγεμόνας.

Οἱ κυβερνητὰι ἐπρόσεξαν τὰς νέας ἰδέας ἀπὸ συμπάθειαν ἢ ἀπὸ συμφέρον. Νεαροὶ πρίγκηπτες ἰδίως ἐφάνησαν εὐαίσθητοι εἰς τὰς ἀνθρωπιστικὰς ἀντιλήψεις. Ἄλλοι, διὰ τὰ μὴ φανοῦν καθυστερημένοι, ἤκουσαν καὶ ἐπροστάτευσαν τοὺς φιλοσόφους. Ἄλλοι πάλιν, ἀπὸ ἀντίθεσιν εἰς τὸν ἀντιδραστικὸν καὶ δεσποτικὸν προκάτοχόν των, ἠσπάσθησαν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς ἀρχὰς αὐτὰς. Τὴν νέαν ἀντίληψιν συνώψιζον εἰς τὸ ἀξίωμα, ὅτι « ὁ ἡγεμὼν ἐπλά-

σθη διὰ τὸν λαὸν ἦ ὅτι τὸ κράτος δὲν εἶναι κτῆμα τοῦ ἡγεμόνος». Ἄφ' ἑτέρου ἢ βαθεῖα κρίσις, τὴν ὁποῖαν διήρχοντο ὄλαι αἱ βασιλεῖαι, καθίστα ἀναγκαίαν τὴν μεταρρύθμισιν. Πολυτελής αὐλή, εὐνοοῦμεναι, γραφειοκρατία κλπ. κατέστρεφον οἰκονομικῶς τὰ κράτη. Πολλοὶ ἡγεμόνες λοιπὸν ἤλπιζον νὰ αὐξήσουν τοὺς πόρους τῶν μὲ τὴν μεταρρύθμισιν, τὴν καταπολέμησιν τῶν καταχρήσεων καὶ τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων.

Τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς ὠνόμασαν συνετοὺς ἢ φωτισμένους δεσπότης καὶ τὸ σύστημα συνετὴν ἢ φωτισμένην δεσποτείαν.

Οἱ διάφοροι ἡγεμόνες ἀντελήφθησαν διαφόρως τὴν μεταρρύθμισιν. Ὅλοι ὅμως ἤθελον νὰ ἐφαρμόσουν αὐτὴν, χωρὶς νὰ βλάψουν τὴν ἐξουσίαν τῶν. Συνήθως τὴν μετεχειρίσθησαν διὰ νὰ τὴν αὐξήσουν.

Καὶ ἂν εἰλικρινῶς ἐφρόντιζον διὰ τὸ καλὸν τῶν ὑπηκόων τῶν, ἤθελον νὰ πράξουν τοῦτο χωρὶς τὴν συνεργασίαν αὐτῶν. « Ὅλα διὰ τὸν λαὸν καὶ οὐδὲν διὰ τοῦ λαοῦ », ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ Φρειδερίκου Μεγάλου τῆς Πρωσσίας. Ἐνθαρρύνουν τὴν γεωργίαν, καταργοῦν τελωνεῖα, κατασκευάζουν δρόμους, διώρυγας, λιμένας, φροντίζουν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, καταργοῦν ἢ περιορίζουν τὴν δουλοπαροικίαν, μετριάζουν τὰς σκληρὰς ποινάς. Ἀποφεύγουν ὅμως κάθε πολιτικὸν νεωτερισμόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

1. ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ

Ἀποικιακοὶ λαοὶ

ΟΙ ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ καὶ οἱ Ἴσπανοὶ προηγῆθησαν, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἐξερεύνησιν τῶν νέων χωρῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐφάνησαν ἄξιοι τῆς μεγάλης τύχης. Καὶ οἱ δυὸ ἦσαν λαοὶ μετρίας εὐφυΐας, ὀλίγον δημιουργικοὶ καὶ ὀλιγώτερον προοδευτικοί. Κατέλαβον τὰς νέας χώρας ἐπ' ὀνόματι τῶν βασιλέων τῶν καὶ ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτὰς κακῶς, θέλοντες νὰ πλουτήσουν ἀκόπως. Ὅσοι ἂπ' αὐτοὺς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νέας χώρας ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κλίματος ἢ ἀνεμείχθησαν μὲ τοὺς ἐντοπίους καὶ ἐξειλίχθησαν εἰς λαοὺς ὀλίγον ἐνεργητικοὺς.

Οἱ Ὀλλανδοὶ ἔδειξαν μεγαλυτέραν δεξιότητα. Ἐξεμεταλλεύθη-

95. Ὁ λιμὴν τοῦ Ἀμστερνταμ
(Κατὰ χαλκογραφίαν τῆς ἐποχῆς, Παρίσι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

96. Άποικιαί τῆς Β. Ἀμερικῆς

σαν τὰς Ἰνδίας μεθοδικώτερον, ἐδημιούργησαν σημαντικὴν ναυτιλίαν καὶ τὸν 17ον αἰῶνα εἶχον εἰς χεῖράς των τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὑψηλῆς. Παραλλήλως ἀνέπτυξαν εἰς τὴν χώραν των ἀξιόλογον πολιτισμόν, ὃ ἰδιωτικὸς βίος των ἐλεπτύνθη καὶ ἤκμασεν ἡ τέχνη, ἰδίως ἡ ζωγραφικὴ. Ἄλλὰ τὸ ἀποικιακὸν σύστημα καὶ τῶν Ὀλλανδῶν ἦτο ἐλαττωματικόν. Ἰδρυσαν μᾶλλον ἐμπορικὸς σταθμοὺς παρά πραγματικὰς ἀποικίας, ἐθεώρουν τὰς ἀποικίας μόνον ὡς μέσον πλουτισμοῦ καὶ ἐφάνησαν συμφεροντολόγοι καὶ μικρόψυχοι πρὸς τοὺς ἐγχωρίους. Μετὰ τοὺς Ὀλλανδοὺς ἦλθον οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ.

Ὁ γαλλικὸς ἀποικισμὸς

Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας κατέβαλον μεγάλην προσπάθειαν νὰ δημιουργήσουν ἀποικιακὸν κράτος. Ἄλλ' ὁ γαλλικὸς ἀποικισμὸς ἦτο

μᾶλλον κρατική ἐπιχείρησις ἐνῶ οἱ ἰδιῶται καὶ γενικὰ ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἔδειξαν πραγματικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ὑπερποντίους κτήσεις. Ὁ Γάλλος ἀγαπᾷ ὑπερβολικὰ τὸ πάτριον χῶμα καὶ δὲν ἔχει μεγάλην κλίσιν διὰ μακρυνὰς ἀποδημίας καὶ περιπετείας εἰς ξένας χώρας. Οἱ εὐγενεῖς ἐλάμβανον τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἀνακαλυπτομένην χώραν, κατελάμβανον αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως των καὶ ἐκυβέρνην ὡς ἐπαρχίαν γαλλικὴν. Ἔστελλον συνήθως εἰς τὰς χώρας καταδίκους καὶ πολὺ ὀλίγους γεωργοὺς. Τοὺς ἐπιχειρηματίας ἠκολούθησαν οἱ ἱεραπόστολοι καὶ ὁ κλῆρος ἀπέκτα μεγάλην ἰσχύν εἰς τὰς ἀποικίας. Τὸ μέγιστον μέρος π.χ. τῆς γῆς εἰς τὸν Καναδᾶν ἦτο ἰδιοκτησία τοῦ κλήρου. Γενικῶς ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ εἰς τὴν Γαλλίαν εἶχεν ὀλίγους θιασώτας. Ὁ Εὐολταῖρος π.χ. ἔλεγεν ὅτι ἀπορεῖ διατί οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἀλληλοσφάζονται δι' ὀλίγα πλέθρα χιόνος εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ὁχάσιο καὶ οἱ περισσότεροι πολιτικοὶ τῆς Γαλλίας ἐφρόνουν, ὅτι « μίᾳ τετραγωνικῇ λεύγα εἰς τὰς Κάτω Χώρας ἀξίζει περισσότερον ἀπὸ μίαν ἀποικίαν ».

Ὁ ἀγγλικὸς ἀποικισμὸς

Ἀντιθέτως, τὰς ἀγγλικὰς ἀποικίας ἐδημιούργησεν ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία. Τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα ἔγινε μεγάλη ἔξοδος τῶν Ἄγγλων εἰς τὰς ἀποικίας. Αὐτοὶ δὲν ἐστάλησαν ἀπὸ τὸν βασιλέα ἢ τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' ἔφυγον οἰκειοθελῶς, διὰ νὰ εὑρουν νέαν πατρίδα. Δὲν ἦσαν κατάδικοι, ὅπως οἱ γάλλοι ἀπαικοί, ἀλλ' ἀνθρωποὶ ἐλεύθεροι, ἔχοντες ζωηρὰν ἀντίληψιν τῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ μετέβαινον εἰς τὰς ἀποικίας διὰ νὰ εὑρουν περισσοτέραν ἐλευθερίαν ἀπ' ὅσην εἶχον εἰς τὴν πατρίδα. Οἱ πουριτανοὶ π.χ. πιεζόμενοι ἐπὶ Ἰακώβου Α' μετηνάστευσαν ὁμαδικῶς εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν.

Ἡ ἀγγλικὴ ἀποικία εἶχεν ἰδίαν διοίκησιν, ἰδίους νόμους. Οἱ ἄγγλοι ἀποικοὶ ἦσαν ἀνεπτυγμένοι, ἐξέδιδον ἐφημερίδας καὶ ἐτύπωνον βιβλία.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἄγγλοι ἀνεδείχθησαν ἀξιολογώτατος ἀποικιακὸς λαός. Ἐμφανισθέντες τελευταῖοι ὑπερέβησαν ταχέως ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ κατάρθωσαν νὰ δημιουργήσουν ἐκεῖ-

θεν τοῦ ὠκεανοῦ ἀληθῆ νέον κόσμον, δευτέραν Εὐρώπην, ὑπερέχουσαν μάλιστα τῆς παλαιᾶς εἰς σφρίγγος καὶ δημιουργικὴν ὀρμήν.

Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι εἰς τὰς ἀποικίας

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας διεξεδίκησε τὸ κράτος τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Ὑπῆρξαν χρόνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἀνεπτύχθη ἐπικινδύνως τὸ γαλλικὸν ναυτικόν. Οἱ Γάλλοι ἀπέκτησαν σημαντικὰς ἀποικίας εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο κρατῶν ἐφθασεν εἰς μεγάλην ὀξύτητα. Πᾶσα ρῆξις εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχεν ὡς συνέπειαν πόλεμον εἰς τὰς ἀποικίας καὶ πᾶσα διένεξις εἰς τὰς ἀποικίας εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Β. Ἀμερικῆς οἱ Γάλλοι εἶχον ἐγκατασταθῆ, κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος, εἰς τὸν Καναδᾶν, καταλαβόντες τὴν χερσονήσον Ἀ κ α δ ί α ν (τὴν σημερινὴν Νέαν Σκωτίαν) καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀ γ ί ο υ Λ α υ ρ ε ν τ ί ο υ (Saint Lorenz). Ἐξηρεύνησαν τὸν Καναδᾶν βορειότερον καὶ ἀπὸ τοῦ 1673 κατήλθον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μισσισιπιπῆ καὶ τὴν ἀπέραντον πεδιάδα, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν, ὠνόμασαν Λ ο υ ἱ ζ ι ᾶ ν α ν, πρὸς τιμὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Οἱ Ἄγγλοι ἐγκατεστάθησαν νοτιωτερον, εἰς τὰ παράλια τῶν σημερινῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, καταλαβόντες πρῶτον τὴν Β ι ρ γ ι ν ί α ν. Βραδύτερον οἱ ἄγγλοι πουριτανοί, φεύγοντες τὰς πιέσεις τοῦ Ἰακώβου Α', κατέλαβον τὴν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν χώραν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Νέα ν Ἀ γ γ λ ί α ν. Ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ 1608 μέχρι τοῦ 1732 ἰδρύθησαν αἱ 13 ἀγγλικαὶ ἀποικίαι (Βιργινία, Μασσαχουσέττη, Νέα Ὑόρκη, Καρολίνα, Γεωργία κ.λ.π.), αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν.

Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τῶν Ὀλλανδῶν διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν Ἰνδιῶν. Συνέστησαν δηλαδὴ ἐμπορικὰς ἑταιρεῖας. Ἡ ἀγγλικὴ ἑταιρεία, ἰδρυθεῖσα τὸ 1599, κατέλαβε διαφόρους σταθμούς, τῶν ὁποίων βᾶσις ἦτο τὸ Μ α ν τ ρ ᾶ ς (Madras) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς χερσονήσου.

Ἡ γαλλικὴ ἑταιρεία ἰδρύθη τὸ 1604, εἶχε τὸν αὐτὸν σχεδὸν ὀρ-

γανισμόν, κατέλαβε νήσους τινὰς τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, ἰδίως τὴν Μαδαγασκάρην, καὶ ἐπὶ Κολμπέρ διεξῆγεν ἄρκετὰ ζωηρὸν ἐμπόριον. Οἱ Γάλλοι ἰδρυσαν ἐπίσης πολλοὺς ἐμπορικοὺς σταθμοὺς ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς παραλίας, τῶν ὁποίων κέντρον ἦτο τὸ Ποντισερύ (Pondichéry) νοτίως τοῦ Μαντράς.

Ἡ σύγκρουσις

Τοιουτοτρόπως οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἦσαν ἀντιμέτωποι εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν ἀνταγωνισμὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μακροὺς καὶ τραχεῖς ἀγῶνας. Κατὰ τοὺς μεγάλους πολέμους εἰς τὴν Εὐρώπην μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν διεξήγετο ζωηρὸς ἀγὼν εἰς τὰς ἀποικίας. Οἱ Ἀγγλοὶ ἀποικοὶ ἦσαν πολυπληθέστεροι καὶ δραστηριώτεροι ἀπὸ τοὺς Γάλλους εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὸ κράτος ἔδειξε μεγαλυτέραν ἐνεργητικότητα. Κατὰ τὸν Ἑπταετη Πόλεμον (1756 - 1763) οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὰς γαλλικὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς καὶ μετὰ τοὺς ναπολεοντεῖους πολέμους διὰ τῆς Εἰρήνης τῶν Παρισίων (1815) ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπ' αὐτῶν κυριαρχία τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπίσης οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον καὶ τοὺς γαλλικοὺς σταθμοὺς τῶν Ἰνδιῶν κυριεύσαντες τὸ Ποντισερύ. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1763 ἀπέδωσαν αὐτό, καθὼς καὶ τέσσαρας ἄλλας θέσεις, ἀλλ' ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ στρατὸν εἰς τὸ Ποντισερύ. Τοιουτοτρόπως ἡ Γαλλία ἔχασε τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας.

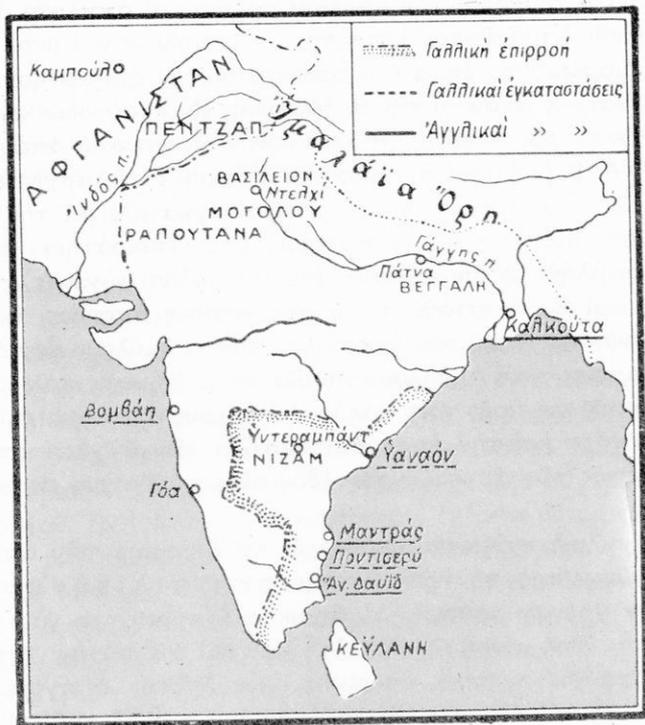
Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας

Οἱ Ἀγγλοὶ ἦσαν ἤδη σταθερῶς ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν. Ἀφοῦ δὲ ἀπεμάκρυναι τοὺς Γάλλους ἀπὸ τὰς Ἰνδίας, ἐτράπησαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς μεγάλης χερσονήσου.

Ὁ λόρδος Κλάιβ (Clive), διευθυντὴς τῆς ἐταιρείας τῶν Ἰνδιῶν, διωργάνωσε τὴν κατάκτησιν. Λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τὸν φόνον ὀλίγων Ἀγγλων, ἤρχισε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἰθαγενῶν καὶ ἐντὸς δέκα ἐτῶν (1757 - 1767) ἐκυρίευσε τὴν Βεγγάλην. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις προβλέπουσα τὸ μέλλον τοῦ Ἰνδικοῦ κράτους,

ἐκράτησε τὰς κατακτηθείσας χώρας δι' ἑαυτὴν καὶ διώρισε τὸν Κλάιβ ἐδιοικητὴν αὐτῶν.

Περὶ τὸ 1600 οἱ Ὀλλανδοὶ εἶχον ἀνακαλύψει τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Αὐστραλίας. Ἀλλὰ τὴν νέαν ἥπειρον ἐξηρεύνησεν ὁ ἄγγλος θαλασσοπόρος Κούκ (Cook) καὶ κατέλαβεν αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας (1770). Οἱ Ἀγγλοὶ ἱδρυσαν

97. Αἱ Ἰνδίαι τὸ 1750

ἐποικίαν εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς πόλεως Σύδνεϋ (Sydney.) Τοιοῦτοτρόπως ἐτέθησαν αἱ στερεαὶ βάσεις τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν.

Αί άποικίαι κατά τής Μητροπόλεως

‘Ο ‘Επταετής πόλεμος (1756 -1763) είχεν ώς άποτέλεσμα τήν κυριαρχίαν τής ‘Αγγλίας επί τής Βορείου ‘Αμερικής. ‘Αλλά 13 έτη μετά τò τέλος τοϋ προς τήν Γαλλίαν πολέμου αί άγγλικάί άποικίαι τής ‘Αμερικής έξηγήρθησαν κατά τής μητροπόλεως και μετά μακρόν πόλεμον διαρκέσαντα έπτά έτη απέκτησαν τήν άνεξαρτησίαν των.

Αί δεκατρείς άποικίαι τής Β. ‘Αμερικής είχον αύτοδιοίκησιν ύπό άγγλικήν κυριαρχίαν και έξηρτώντο μόνον οικονομικώς άπό τήν μητρόπολιν. Αί βορειότεραι άπετελοϋντο άπό μικροκαλλιεργητάς, άπογόνους τών πουριτανών, οί όποιοι είχον έγκαταλείψει τήν πατρίδα των επί ‘Ιακώβου Α’. Βραδύτερον, όταν έπεκράτησεν ό Κρόμβελ και έπεβλήθη ή δημοκρατία, έφυγον πολλοί εύγενείς άπό τήν ‘Αγγλίαν και έγκατασταθέντες εις τās νοτίους άποικίας, έκαλλιέργουν καπνόν και βάμβακα, χρησιμοποιούντες δούλους εις τās έκτεταμένας φυτείας των. Αί θαλασσοπορίαι και ό διηνεκής πόλεμος προς τούς ίθαγενείς και προς τούς γάλλους άποίκους είχον άναπτύξει τήν δραστηριότητα και τήν άποφασιστικότητα τών άγγλων άποίκων. ‘Ο πληθυσμός τών άποικιών τόν 18ον αιώνα άνήρχετο εις δύο έκατομύρια.

‘Η άγγλική κυβέρνησις έκανόνιζε τò εμπόριον τών άποικιών.

Συμφώνως προς τήν κρατοϋσαν με ρ κ α ν τ ι λ ι κ ή ν π ο λ ι τ ι κ ή ν τών χρόνων τούτων, αί άποικίαι ύπεχρεοϋντο νά έξάγουν τās πρώτας ύλας μόνον εις τήν ‘Αγγλίαν και άπ’ αύτήν νά προμηθεύωνται τά βιομηχανικά προϊόντα, τών όποιών άπηγορεύετο ή κατασκευή εις τās άποικίας. ‘Η κυβέρνησις τών Ουίξ, κυβέρνησις μεγαλοβιομηχάνων ιδίως και εμπόρων, είχεν έκμεταλλευθή άπλήστως τās άποικίας.

‘Ο ‘Επταετής πόλεμος προς τήν Γαλλίαν έδημιούργησε μεγάλας οικονομικάς δυσχερείας εις τήν ‘Αγγλίαν. ‘Η Κυβέρνησις, διά νά άντεπεξέληθ ηναγκάσθη νά φορολογήση βαρύτερον άκόμη τās άποικίας και επέβαλε σειράν άπαγορευτικών μέτρων, τά όποία έξήγειραν τούς άποίκους.

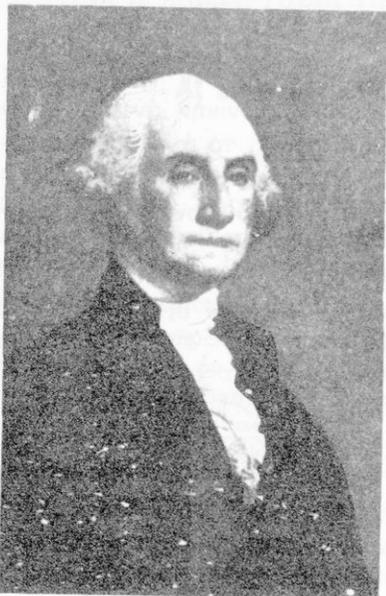
Ἡ Ἐπανάστασις

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔξαψιν τῶν πνευμάτων ἔδωσεν ὁ λεγόμενος φόρος τοῦ χαρτοσήμου. Κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν, ὁ φορολογούμενος νὰ ψηφίζῃ ὁ ἴδιος τοὺς φόρους, τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους εἰς τὰς ἀποικίας, ἔπειδὴ αὗται δὲν ἀντεπροσωπεύοντο εἰς τὸ κοινοβούλιον. Ἡ Κυβέρνησις τῆς Βιργινίας διεμαρτυρήθη :

« Οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ ἐκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν καὶ μετέδωσαν εἰς τοὺς ἀπογόνους των ὅλα τὰ προνόμια καὶ ὅλας τὰς ἐλευθερίας τῶν ἀγγλῶν ὑπηκόων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις τῆς ἀποικίας ἔχει τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα νὰ εἰσπράττῃ φόρους παρὰ τῶν κατοίκων καὶ πᾶσα ἀπόπειρα, ὅπως ἄλλος τις σφετερισθῇ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆν, εἶναι παράνομος, ἀντισυνταγματικὴ καὶ ἀδικος καὶ τείνει νὰ καταστρέψῃ τὴν βρετανικὴν καθὼς καὶ τὴν ἀμερικανικὴν ἐλευθερίαν ».

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατήργησε τὸν φόρον τοῦ χαρτοσήμου, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἐπέβαλε τὸν τελωνειακὸν φόρον ἐπὶ ὠρισμένων εἰδῶν εἰσαγομένων εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἡ φορολογία δὲν ἦτο σημαντικὴ, ἀλλὰ τελωνοφύλακες, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν ἡ Ἀγγλία, ὑπὸ τὴν πρόφασιν αὐτῆν, ἠμπόδιζον τὸ λαθρεμπόριον, τὸ ὁποῖον διεξήγετο εἰς εὐρυτάτην κλίμακα. Διὰ τοῦτο προεκάλεσε μεγάλην ἐξέγερσιν. Ἰδίως εἰς τὴν Βοστώνην ἐπῆλθε σύγκρουσις λαοῦ καὶ στρατοῦ. Τότε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐπέμεινε μόνον εἰς τὴν φορολογίαν τοῦ τείου, ἀλλ' οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐκόμιζον τείον. Εἰς τὴν Βοστώνην ὁμᾶς κατοίκων μετῆμφισμένων εἰς Ἰνδιάνους εἰσηλθεν εἰς τρία πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔμενον εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἔρριψε τὰ κιβώτια τοῦ τείου εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο ἐξήγειρε τὴν κοινὴν γνώμην εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Βοστώνης καὶ διετάχθη ἀποκλεισμός τοῦ λιμένος τῆς.

Αἱ ἀποικίαι ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, διὰ νὰ σκεφθοῦν περὶ τῆς καταστάσεως. Ἡ Συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας ἐδημοσίευσεν τὴν Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων, διὰ τῆς ὁποίας διεμαρτύρητο κατὰ τῆς φορολογίας, καὶ ἀπεφάσισε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατέφυγεν εἰς τὴν βίαν καὶ ἀπέστειλε στρατιω-

98. Ὁ Γεώργιος Οὐάσιγκτον

τικήν δύναμιν κατὰ τῆς Βοστώνης, ἀλλ' ἡ πολιτοφυλακὴ τῆς Μασσαχουσέττης ἔλαβε τὰ ὄπλα καὶ ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς ἐπολιορκήθη εἰς τὴν Βοστώνην.

Ἡ Συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας τότε ἐδήλωσεν ὅτι ἡ ἄμυνα τῆς Μασσαχουσέττης εἶναι ὑπόθεσις κοινὴ τῶν ἀποικιῶν, ἀπεφάσισε νὰ σχηματίσῃ στρατὸν καὶ διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν γαιοκτήμονα τῆς Βιργινίας Γεώργιον Οὐάσιγκτον (Washington, 1732 - 1799), ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποκτήσει φήμην εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐπεβάλλετο μὲ τὴν εὐθύτητα τοῦ χαρακτήρος. Οἱ κάτοικοι ἐκάστης ἀποικίας ἐξέλεξαν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία

κατήρτισεν ἰδιαίτερον σύνταγμα. Δι' αὐτοῦ αἱ ἀποικίαι μετεβάλλοντο εἰς ἀνεξάρτητα κράτη, εἰς δημοκρατίας.

Ἡ σημαντικωτάτη τῶν ἀποικιῶν Βιργινία προέταξε τοῦ συντάγματος αὐτῆς Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία εἶναι ἔγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, διότι ἀποκρυσταλλώνει τὰς περὶ τοῦ νέου πολιτεύματος ἀντιλήψεις καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τὰς ἄλλας ἀποικίας, ὡς καὶ εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὸ 1789. Αἱ ἀρχαί, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται, εἶναι αἱ ἑξῆς :

α) Τὸ φυσικὸν δίκαιον. Ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται φύσει ἐλεύθερος καὶ ἀνεξάρτητος καὶ ἔχει δικαιώματα ἀπαράγραπτα, τὸ δίκαιωμα τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας, τῆς εὐδαιμονίας, τῆς ἀσφαλείας.

β) Κυριαρχία τοῦ λαοῦ. Πᾶσα ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ πηγάζει, οἱ δὲ ἀρχοντες εἶναι ἐντολοδόχοι καὶ ὑπάλληλοι αὐτοῦ.

γ) Τὸ πολίτευμα. Ὁ τελειότερος τύπος πολιτεύματος εἶναι τὸ ἀντιπροσωπευτικόν, διότι δημιουργεῖ τὸν ὑψιστον βαθμὸν εὐδαιμονίας καὶ ἀσφαλείας τοῦ πολίτου καὶ παρέχει μεγαλύτεραν ἀσφάλειαν κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς κακῆς διοικήσεως.

δ) Ὁ χωρισμὸς τῶν ἐξουσιῶν. Ἡ νομοθετικὴ, ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ χωρισθοῦν, ὅπως ἐδίδαξεν ὁ Μοντεσκιέ.

ε) Κυβέρνησις αἰρετῆ. Διὰ νὰ προλαμβάνωνται αὐταρχικαὶ ὑπερβασίαι τῶν δύο ἐξουσιῶν, τῆς νομοθετικῆς καὶ τῆς ἐκτελεστικῆς, πρέπει νὰ περιβάλλωνται αὐτὰς ἀπλοὶ ἰδιῶται, ἐκλεγόμενοι κατὰ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα.

Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ 6 χιλ. στρατόν, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὰς ἀποικίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας δὲν εἶχεν ἄρκετους Ἀγγλους πρὸς στρατολογία, ἐμίσθωσε τὸν στρατὸν πολλῶν μικρῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας. Οἱ Ἀμερικανοί, οἱ ὅποιοι κατὰ βάθος δὲν ἤθελον τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, ἐξανέστησαν, ὅταν ἔμαθον, ὅτι ὁ βασιλεὺς ὤπλισε ξένους ἐναντίον των. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἀνεπτύχθη Ἐθνικὸν ἄμερικανικὸν αἴσθημα καὶ ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν, τὴν 4 Ἰουλίου 1776.

Τοιοιουτρόπως ἤρχισεν ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τῶν ἀποικιῶν, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη (1776 - 1783). Στρατὸν ὠργανωμένον δὲν εἶχον οἱ Ἀμερικανοί, ἀλλὰ ἀποφασιστικότητα καὶ θερμούς ἀρχηγούς. Ἡ ὑπόθεσις των ἠγειρεν ἐνθουσιασμὸν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ περίφημος πολιτικὸς Βενιαμὶν Φραγκλίνος (Benjamin Franklin, 1706-1790) ἐστάλη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ εἰργάσθη μὲ μεγάλην δεξιότητα διὰ τὴν ἀμερικανικὴν ὑπόθεσιν. Τέλος ἡ Γαλλία ἐκλείσεν ἐπίσημον συμμαχίαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ δὲ Ἰσπανία καὶ ἡ Ὀλλανδία ἐπίσης ἐπενέβησαν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπῆρχον πολλοὶ συμπαθοῦντες τὸ κίνημα τῶν Ἀμερικανῶν. Διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλιωῶν (3 Σεπτεμβρ. 1783) ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν.

Τὸ Π ο λ ί τ ε υ μ α

Αἱ Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς ἠνώθησαν εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὸν τίτλον Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερι-

κ ἤ ς (United States of America, συντομογραφικῶς U.S.A.). Κατὰ τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἰσχύει ἀπὸ τοῦ 1787, ἡ κυβέρνησις τῆς ἐνώσεως ἔδραν ἔχει τὴν Οὐάσιγκτον, διευθύνει τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καὶ νὰ κόπτῃ νόμισμα.

Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ τὸ Κογκρέσσον (Congress), ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο Βουλὰς κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν, ἀπὸ τὴν Βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν ἀντιπρόσωποι τῶν Πολιτειῶν κατ' ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης, καὶ ἀπὸ τὴν Γερουσίαν, ἀποτελουμένην ἀπὸ δύο γερουσιαστὰς ἐξ ἐκάστης Πολιτείας, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ἡ ἰδιαιτέρα Βουλὴ τῶν Πολιτειῶν.

Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ ὁ Πρόεδρος, ὁ ὁποῖος ἐκλέγεται διὰ μίαν τετραετίαν ὑπὸ ἀντιπροσώπων τῶν Πολιτειῶν, ἐκλεγομένων ἐπὶ τούτῳ. Ὁ Πρόεδρος εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, διαπραγματεύεται τὰς συνθήκας καὶ διορίζει τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους, κατόπιν συναινέσεως τῆς Γερουσίας. Αὐτὸς ἐπίσης διορίζει τοὺς ὑπαλλήλους.

Τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἔχει τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἀποφαίνεται, ὡσάκις γεννᾶται ζήτημα ἐρμηνείας τοῦ Συντάγματος ἢ τῶν νόμων, οἱ ὅποιοι διέπουν τὴν συμπολιτείαν.

Αἱ τρεῖς ἐξουσίαι εἶναι ἀνεξάρτητοι. Τὸ Κογκρέσσον συνέρχεται κατ' ἔτος καὶ ὁ πρόεδρος δὲν δικαιούται οὔτε ν' ἀναβάλλῃ τὴν σύγκλησιν αὐτοῦ οὔτε νὰ διαλύσῃ αὐτὸ. Ἀλλὰ καὶ τὸ Κογκρέσσον δὲν ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ Προέδρου καὶ τῶν ὑπουργῶν, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὀνομάζονται γραμματεῖς καὶ δὲν λαμβάνονται ὑποχρεωτικῶς ἀπὸ τὸ Κογκρέσσον. Ἀλλ' ὁ Πρόεδρος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Κογκρέσσου, νὰ συζητηθῇ ἐκ νέου νόμον, τὸν ὁποῖον δὲν ἐγκρίνει ὁ ἴδιος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, διὰ νὰ λάβῃ ἰσχὺν ὁ νόμος πρέπει νὰ ψηφισθῇ ἀπὸ τὰ δύο τρίτα τῶν ἀντιπροσώπων. Ἐπειδὴ δὲ σπανίως ἐπιτυγχάνεται ἡ πλειοψηφία αὕτη, ἐπιστροφὴ νόμου ὑπὸ τοῦ Προέδρου ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἄρνησιν καὶ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον Veto τοῦ Προέδρου.

Ἐκάστη πολιτεία ἀποτελεῖ ἴδιον κράτος, ἔχον αὐτοδιοίκησιν, ἰδίαν βουλὴν καὶ ἰδίαν κυβέρνησιν. Ἡ Ὁμοσπονδία ἀπετελέσθη ἀρχικῶς ἀπὸ 13 Πολιτείας, ἦτο ὅμως δεκτικὴ εὐρύνησεως, διότι ἐκάστη

περιφέρεια, μόλις απέκτα πληθυσμόν 50 χιλ., είχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀποτελέσῃ Πολιτείαν.

Αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι ἔλαβον κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν. Ἡδη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος εἶχον δημιουργηθῆ νέαι πολιτεῖαι. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἠγόρασαν τὴν περιοχὴν τοῦ Μισσισιπιππῆ ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα, τὴν Φλωρίδα ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Βραδύτερον, τὸν 19ον αἰῶνα, τὸ Τέξας ἀπεσχίσθη ἀπὸ τὸ Μεξικὸν καὶ προσεχώρησεν εἰς τὴν μεγάλην συμπολιτείαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἔγινεν ἀφορμὴ πολέμου μεταξὺ Ἀμερικῆς καὶ Μεξικοῦ, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐνίκησαν αἱ Πολιτεῖαι καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1848 ἐκτὸς τοῦ Τέξας προσήρτησαν καὶ τὴν Καλιφορνίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄

Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ι. ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Συνοπτική εικών

ΑΤΑ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἦτο γενικὴ εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀλλαγῆς τοῦ καθεστῶτος. Παρὰ τὴν βαθεῖαν ὁμως μεταβολὴν εἰς τὴν σύστασιν τῆς κοινωνίας καὶ εἰς τὰς ἰδέας τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὀργάνωσις τῆς Γαλλίας ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ εἰς τὴν κληρονομηθεῖσαν ἀπὸ τὸν μεσαιῶνα μορφήν : διαίρεσιν τῶν κατοίκων εἰς τάξεις, διάκρισιν δικαιωμάτων καὶ ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἦλθεν ὁμως ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Γάλλοι ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ἀφόρητον τὴν κατάστασιν καὶ αἱ σχηματισθεῖσαι νέαι δυνάμεις προεκάλεσαν τεραστίαν ἐξέγερσιν, τὴν ὀνομασθεῖσαν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, ἡ ὁποία ἀνέτρεψε τὸ παλαιὸν καθεστῶς καὶ εἶχεν ἀνυπολογίστους συνεπείας εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ παλαιὸν καθεστῶς

Ὅπως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ΄, ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἦτο ἀπὸλυτος μοναρχία. Ὁ βασιλεὺς μὲ ὀλίγους ἀνωτέρους λειτουργούς, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ὁ ἴδιος, θέτει τοὺς νόμους, ὀρίζει τοὺς φόρους, διαθέτει κατ' ἀρέσκειαν τὸν δημόσιον πλοῦτον.

Ἡ Γαλλία δὲν ἔχει τελείως ἐνοποιηθῆ. Οἱ νόμοι, ἡ φορολογία, οἱ τρόποι συναλλαγῆς, τὰ μέτρα, τὰ σταθμὰ, τὸ νόμισμα, διαφέρουν ἀπὸ περιοχῆς εἰς περιοχὴν. Τοῦτο προκαλεῖ σύγχυσιν καὶ μεγάλα ἐμπόδια εἰς τὸ ἐμπόριον.

Τὸ καθεστῶς, συνέχεια τοῦ μεσαιωνικοῦ, στηρίζεται ἐπὶ τῆς

ἀνισότητος. Οἱ κάτοικοι τῆς Γαλλίας διαιροῦνται εἰς τοὺς προνομιοῦχους (privilégiés) καὶ εἰς τὸν κοινὸν λαόν. Οἱ προνομιοῦχοι ἀποτελοῦν μικρὰν μειοψηφίαν, περίπου τὰ δύο ἑκατοστὰ τοῦ πληθυσμοῦ. Αὐτοὶ ὅμως εἶναι κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς γῆς, ἔχουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ κυβερνοῦν τὸν τόπον. Οἱ προνομιοῦχοι διαιροῦνται εἰς δύο τάξεις, τὸν κληρὸν καὶ τοὺς εὐγενεῖς.

Ὁ κληρὸς (clergé) ἀποτελεῖται ἀπὸ 130.000 πρόσωπα. Ἀπ' αὐτὰ, 5 - 6 χιλ., ὁ ἀνώτερος κληρὸς (ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, ἡγούμενοι), εἶναι πλουσίως ἐφωδιασμένοι μὲ εἰσοδήματα. Ὁ κατώτερος κληρὸς, πενιχρῶς μισθοδοτούμενος, ζῆ ὅπως ὁ πτωχὸς λαός.

Οἱ εὐγενεῖς περὶ τὰς 400.000, ζῶσιν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα, ἀπὸ ἀργομισθίας καὶ εἶναι ἐξαιρετικῶς ἀπαιτητικοὶ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἀποκλείουν ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα καὶ τὰς προσοδοφόρους θέσεις τοὺς κατωτέρας προελεύσεως (roturiers). Οἱ εὐγενεῖς δὲν ὁμονοοῦν καὶ παρουσιάζουν ἀσθενῆ πλευρὰν.

Ἐναντὶ τῆς μειοψηφίας αὐτῆς τῶν προνομιοῦχων εἶναι ὁ μέγας ὄγκος τοῦ λαοῦ, ἡ ὀνομαζομένη συνοπτικῶς μὲ μίαν λέξιν, προερχομένην ἀπὸ τὸν μεσαίωνα, Τιέρς Ἐτὰ (Tiers État), τρίτη τάξις. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς καλλιεργητὰς τῆς γῆς καὶ τοὺς ἐμπόρους καὶ ἐπαγγελματίας τῶν πόλεων, τοὺς ἀστούς.

Παράπονα καὶ ἐλπίδες

Εἰς τὴν τρίτην τάξιν ἔχει γίνει μεγάλη διαφοροποίησις. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ἀναπτυσσομένη βιομηχανία ἔχει δημιουργήσει τοὺς ἰσχυροὺς τοῦ χρήματος, ἐπιχειρηματίας καὶ ἐπαγγελματίας μὲ οικονομικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἰατροὺς, δικηγόρους, λογίους, συγγραφεῖς. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὴν ἀστικὴν τάξιν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνοδὸν τῆς.

Ἡ θέσις τῶν γεωργῶν ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι σκληρά. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ εὐρίσκονται ἐν διεγέρσει, ἔχουν τὰς ἀξιώσεις των καὶ εἶναι πρόθυμοι ν' ἀκολουθήσουν τὴν προοδευτικὴν τάξιν τῶν πόλεων.

Οἱ Γάλλοι ἔχουν συγκεκριμένας ἀπαιτήσεις. Θέλουσιν νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν, νὰ περιορίσουν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν διὰ παγίου νόμου, διὰ **Συντάγματος**. Εἰς αὐτὸ εἶναι ἐλκυστικὸν τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας.

Θέλουν **ἐπίσης** διοικήσιν ὀλιγώτερον πολὺπλοκον καὶ ὀλιγώτερον διεσπασμένην. Ἀπαιτοῦν νὰ ἀρθοῦν τὰ ἐμπόδια τῆς οἰκονομικῆς συναλλαγῆς καὶ ἡ Γαλλία νὰ μεταβληθῆ εἰς ἑνιαίαν ἀγοράν. Τοῦτο ἐκφράζεται μὲ τὴν ὀνομαστήν οἰκονομικὴν ἀρχήν: *laisser faire, laisser passer*.

Κοινὸς πόθος εἶναι νὰ καταργηθοῦν τὰ προνόμια, νὰ ἐκλείψῃ ἡ ἀνισότης. Νὰ δοθῆ εἰς ὅλους ἐλευθερία κινήσεως, φρονημάτων, λόγου.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ γενικὴ αἰσιοδοξία. Ὅλοι, πλὴν τῶν προνομιούχων, ἀλλὰ καὶ ἄρκετοὶ ἀπ' αὐτούς, αἰσθάνονται ὅτι τὰ πράγματα ὠρίμασαν καὶ ὅτι θὰ εὐρεθῆ τρόπος νὰ ἀνακαινισθῆ χωρὶς κλονισμοὺς τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα τῆς Γαλλίας.

Ἡ σύγκλησις τῶν Γενικῶν Τάξεων

Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Γαλλίας εἶχον φθάσει εἰς τὸ ἀπροχώρητον. Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ προσπάθειαι τῶν ὑπουργῶν Τυργκό (Turgot) καὶ Νέκερ (Necker) προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῆς αὐτῆς καὶ τῶν εὐγενῶν. Τὸ 1788 ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', ἀπειλούμενος ἀπὸ χρεωκοπίας, ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἀπαιτήσιν τῶν προνομιούχων νὰ συγκαλέσῃ τὰς Γενικὰς Τάξεις, τὰ *États généraux*, τοὺς ἀντιπροσώπους ὅλης τῆς Γαλλίας, διότι ἐλπίζει, αὐτὸς καὶ οἱ εὐγενεῖς, τὴν ψήφισιν νέων φορολογιῶν.

Τὰ *États généraux* ἦσαν συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, δηλαδὴ τῶν τριῶν τάξεων, κλήρου, εὐγενῶν, τρίτης τάξεως. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναβαίνει εἰς τὸν μεσαιῶνα. Τοιαύτην συνέλευσιν συνεκάλεσε πρῶτος ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος ὁ ὄβριος, τὸ 1302, διὰ νὰ στηριχθῆ ἐπὶ τῶν τριῶν τάξεων τοῦ ἔθνους, εἰς τὸν ἀγῶνά του κατὰ τοῦ πάπα Βονιφατίου Η'. Τὰ *États généraux* συνεκλήθησαν ἔκτοτε πολλάκις κατ' ἀραιὰ διαστήματα διὰ διαφόρους σκοποὺς. Ἡ τελευταία σύνοδος τῶν τὸ 1614 ἐπὶ Ρισελιὲ διελύθη, ἐπειδὴ παρετηρήθησαν συγκρούσεις μεταξὺ τῶν τάξεων καὶ ἰδιαίτερος, διότι ἡ λαϊκὴ ἀντιπροσώπευσις ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ ἐπικρατῆσαν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα πνεῦμα τῆς ἀπολυταρχίας.

Αἱ τάξεις ἐξεδήλωσαν κατὰ τὴν παράδοσιν τὰ παράπονα καὶ τὰς ἐπιθυμίας των μὲ ὑπομνήματα, τὰ λεγόμενα *Cahiers de doléances*. Διτηρήθησαν πλῆθος ἀπὸ τὰ «τετράδια» αὐτὰ καὶ εἶναι, τῶν λαϊκῶν τάξεων ἰδίως, τὸ εἰλικρινέστερον τεκμήριον τῶν πόθων τοῦ γαλλικοῦ

λαοῦ κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς αὐτὰ βλέπει κανεῖς ὅτι οἱ Γάλλοι κατὰ πλειονότητα ἦσαν δυσηρεστημένοι ἀπὸ τὸ πολιτικὸν καθεστῶς, τὴν διοικητικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα.

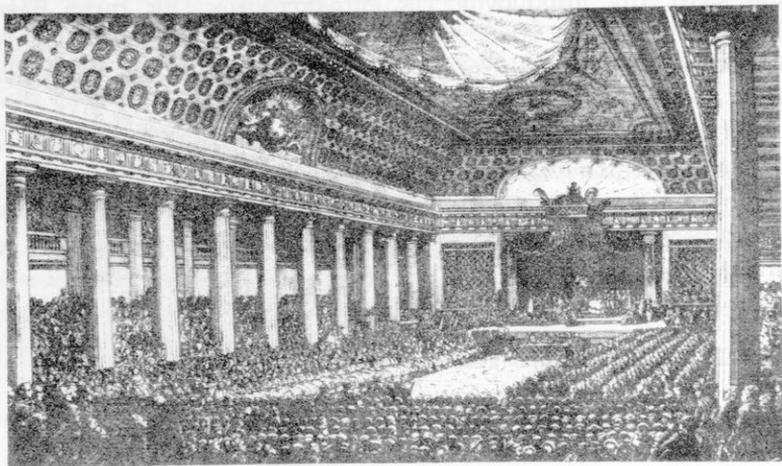
Ἡ ἐκλογή διὰ τὰς Γενικὰς Τάξεις ἔγινε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1789, ἐντὸς ἀτμοσφαίρας παραγμένης ἀπὸ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ πάθη. Ἐν τούτοις, ὅταν τὴν 5 Μαΐου οἱ ἀντιπρόσωποι συνῆλθον εἰς τὰς Βερσαλλίας, ἐπεκράτει αἶσθημα ἀπεράντου αἰσιοδοξίας καὶ ἐλπίδων.

II. ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ (1789)

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις

Τὰ États généraux συνῆλθον τὴν 5 Μαΐου 1789 εἰς τὰς Βερσαλλίας. Οἱ Τιέρς (οἱ ἀντιπρόσωποι δηλ. τῆς τρίτης) ἐνεφανίσθησαν πλήρεις ἐλπίδων. Οἱ πατριῶται (patriotes), ὅπως ὠνόμαζον τοὺς ὄπαδους τῶν μεταρρυθμίσεων, ἦσαν εὐχαριστημένοι μὲ τὸν βασιλέα, διότι εἶχεν ἐπιτρέψει τὸν διπλασιασμὸν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Τρίτης. Ἐπὶ 1199 ἀντιπροσώπων, τοῦ κλήρου ἦσαν 306, τῶν εὐγενῶν 282, τῆς Τρίτης 611. Ἄλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲν διήρκεσε πολὺ. Ὁ βασιλεὺς ἔδειξε ψυχρότητα κατὰ τὴν παρουσίαν των. Εἰς τὸν ἐνακτῆριον λόγον του, τὴν 5 Μαΐου, δὲν εἶπε λέξιν περὶ μεταρρυθμίσεων, οὔτε ὁ Νέκερ εἰς τὴν μακρὰν ὁμιλίαν του μετὰ τὸν βασιλέα.

Ἡ δυσαρέσκεια ηὔξηθη τὰς ἐπομένας ἡμέρας. Δὲν εἶχε διευκρινισθῆ, ἂν αἱ τρεῖς τάξεις θὰ συνεσκέπτοντο χωριστά, ὅπως ἐγένετο ἄλλοτε, ἢ ὁμοῦ. Τὴν ἐπομένην τῆς συνεδρίας, οἱ Τιέρς ἐκάλεσαν τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν νὰ συνενωθοῦν καὶ νὰ συνεργασθοῦν εἰς τὴν ἰδίαν αἴθουσαν. Αὐτὸ θὰ ἐσήμαινε κατάργησιν τῆς διακρίσεως τῶν τάξεων καὶ τὴν ἐξασφάλισιν συγχρόνως τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Πατριωτῶν. Διότι θὰ κατηργεῖτο ἡ παλαιὰ ψηφοφορία κατὰ τάξεις καὶ θὰ εἰσῆγετο ἡ ψηφοφορία κατὰ κεφαλὰς, ὅποτε ἡ Τρίτη τάξις θὰ εἶχε τὴν πλειοψηφίαν, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἐφημέριοι καὶ ὀλίγοι εὐγενεῖς ἦσαν πρόθυμοι νὰ ψηφίσουν μὲ

99. Συνεδρίασις τῶν Γενικῶν Τάξεων

(Οἱ κληρικοὶ εἰς τὴν μίαν πλευράν, οἱ εὐγενεῖς εἰς τὴν ἄλλην, τελευταῖοι τῆς Τρίτης ἀπέναντι τοῦ θρόνου)

τὴν Τρίτην τάξιν. Ἡ πλειονότης τῶν εὐγενῶν ἠρνήθη. Ἐπὶ ἓνα μῆνα συνεζήτησαν χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Τὴν 17ην Ἰουνίου οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Τρίτης τάξεως, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον προσχωρήσει 15 ἡμέριοι, ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀντιπροσωπεῖαν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, ὡς Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ διεκήρυξαν ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς οὐδεὶς φόρος θὰ εἰσπραττέτο, ἀν δὲν ἐνεκρίνετο παρ' αὐτῆς. Αὐτὴ ἦτο ἡ πρώτη ἐπαναστατικὴ πρᾶξις, ἡ ὁποία ἀνέτρεπε τὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης κρατοῦσαν τάξιν τῆς Γαλλίας.

Ἐπίπλευρα ἀντιδράσεως

Ἡ αὐλὴ ἠθέλησε νὰ ἀντιδράσῃ ἀποφασιστικῶς. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἀνεγνώρισε τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Ἐκλείσθη τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι θὰ ἐτοιμασθῆ διὰ τὴν βασιλικὴν συνεδρίασιν. Ἄλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀββᾶ Σιεγιῆς (abbé Sieyès) καὶ τὸν ἀστρονόμον Μπαϊ-

γύ (Bailly) κατέλαβον
 μίαν αίθουσαν τῶν ἀνακτό-
 ρων, ἡ ὁποία ἐχρησίμευεν
 ὡς σφαιριστήριον εἰς τοὺς
 αὐλικούς, καὶ ἔδωσαν τὸν
 ὄνομασθέντα Ὁρκὸν τοῦ
 Σφαιριστηρίου (Ser-
 ment du Jeu de Paume) :
 «ὅτι δὲν θὰ χωρισθοῦν πο-
 τέ... μέχρις ὅτου τὸ Σύν-
 ταγμα τοῦ βασιλείου κα-
 ταρτισθῆ καὶ ἀσφαλισθῆ ἐπὶ
 στερεῶν βάσεων» (20 Ἰου-
 νίου).

100. Ὁ Μιραμπὸ

Εἰς τὴν ἐπίσημον συνε-
 δρίασιν τῆς 23ης ὁ βασιλεὺς ἐκήρυξεν ἄκυρον τὴν ἀπόφασιν τῆς
 17ης Ἰουνίου καὶ ἀπηγόρευσε εἰς τὰς τάξεις νὰ συνεδριάζουν ὁμοῦ.
 Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνεδριάσεως ἡ Τρίτη Τάξις ἔμεινε μόνη εἰς τὴν
 αίθουσαν καὶ ἐκήρυξε κατ' εἰσήγησιν τοῦ κόμητος Μιραμπὸ τὰ μέλη
 τῆς ἐνθουσιανῆς ἀπαραβίαστα. Ἡ πλειονότης τῶν κληρικῶν
 καὶ σημαντικὸν μέρος τῶν εὐγενῶν προσεχώρησαν καὶ ἡνωμένα
 αἱ τρεῖς τάξεις ἀπετέλεσαν τὴν Ἐνθουσιανήν.

Ὁ κόμης ντε Μιραμπὸ (Honoré-Gabriel de Mirabeau, 1749 - 1791) ὁ κατ'
 ἔξοχην ρήτωρ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπαναστάσεως, συντέλεσε διὰ τοῦ λό-
 γου καὶ τῶν γνώσεών του εἰς τὸν κλονισμὸν τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος. Καταγό-
 μενος ἐκ τῆς νοτίου Γαλλίας, διεκρίθη νέος διὰ τὰς φιλελευθέρους ἰδέας, ἦλθεν εἰς ρή-
 ξιν πρὸς τὸν αὐταρχικὸν πατέρα του καὶ ἐφυλακίσθη κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ. Ἀπο-
 κλεισθεὶς ἐκ τῆς τάξεώς του, ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος τῆς Τρίτης. Ὁπαδὸς τῆς συν-
 ταγματικῆς μοναρχίας, δὲν ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ νὰ περιορί-
 σῃ τὰς αὐθαιρεσίας διὰ παγίου συντάγματος. Ἀπέθανε τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐπα-
 ναστάσεως, καθ' ἣν στιγμὴν εἶχον ἀρχίσει νὰ τὸν κατηγοροῦν, ὄχι ἀδίκως, ὅτι
 εἶχε συνθηκολογήσει μετὰ τῆς αὐλῆς.

Βασίλλη (14 Ἰουλίου 1789)

Ὁ βασιλεὺς προέβη εἰς δευτέραν ἀπόπειραν. Συνεκέντρωσε περὶ
 τὰς Βερσαλλίας στρατιωτικὴν δύναμιν, ἰδίως ἀπὸ Ἑλβετοῦς καὶ Γερ-

μανούς τῆς φρουρᾶς, καὶ ἀπέπεμψε τὸν μεταρρυθμιστὴν Ὑπουργὸν Νέκερ. Ὁ ἀναβρασμὸς τοῦ λαοῦ ἐξέσπασε τότε εἰς ζωηρὰν ἐξέγερσιν καὶ τὴν 14ην Ἰουλίου δι' ἐξάλλου ἐπιθέσεως ὁ λαὸς κατέλαβε καὶ κατεδάφισε τὸ μισητὸν φρούριον τῆς Βασιτίλλης, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς φυλακὴ τῶν πολιτικῶν καταδίκων.

Τότε ὁλόκληρον τὸ παλαιὸν καθεστῶς κατέρρευσεν. Αἱ πόλεις κατήρτισαν δημοτικὰ συμβούλια καὶ ἐθνοφρουράς. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐθνοφρουρᾶς τῶν Παρισίων ἐτέθη ὁ νεαρὸς Μαρκήσιος Λαφαγιέτ (La Fayette, 1757-1834), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἑν. Πολιτειῶν.

Ἐν μέσῳ παραφορᾶς ἡ Συνέλευσις, κατὰ τὴν νυκτερινὴν συνεδρίασιν τῆς 4ης Αὐγούστου, κατήργησε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, δηλαδὴ τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα, τὴν δεκάτην καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν προνομιοῦχων ἀπὸ τὴν φορολογίαν. Οἱ εὐγενεῖς ἐν ἀπεριγράπτῳ συγκινήσει ἐδήλωσαν ὅτι παραιτοῦνται ἀπὸ τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα. Ἐπηρεολούθησαν ἐκδηλώσεις συναδελφώσεως καὶ περιπτύξεις μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων.

Ἀκόμη μίαν φορὰν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐπεχείρησε νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν ἐξουσίαν. Ἄλλ' ὁ ὄχλος τῶν Παρισίων, ὑπερερεθισμένος ἤδη ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφίμων, ἐβάδισε πρὸς τὰς Βερσαλλίας καὶ ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ Παρίσι (5 καὶ 6 Ὀκτωβρίου).

Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου

Ἡ συνέλευσις, ἐγκαταλείψασα τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον εἶχε κληθῆ, τὴν τακτοποιήσιν δηλαδὴ τῶν οικονομικῶν τοῦ κράτους, ἀνέλαβε νὰ συντάξῃ σύνταγμα διὰ τὴν Γαλλίαν, τουτέστι θεμελιώδη νομοθεσίαν, ἡ ὁποία νὰ ρυθμίζῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη αὕτη Ἐθνοσυνέλευσις ἔλαβεν ἀπὸ τῆς 9 Ἰουλίου 1789 τὸ ὄνομα **Συντακτικὴ Συνέλευσις** (Assemblée constituante). Κατὰ πρότασιν τοῦ La Fayette, καὶ κατὰ πρότυπον τῆς Ἀμερικῆς, προέταξε τοῦ συντάγματος γενικὰς ἀρχὰς περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολίτου.

Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου (26 Αὐγ. 1789), ὅπως ὠνομάσθη ἡ ἔκθεσις τῶν ἀρχῶν τού-

των, είναι έγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, ή ριζοσπαστικωτέρα πράξις τῆς συνελεύσεως. Ἐν αὐτῇ κηρύττονται ή ἐλευθερία, ή ἰσότης πρὸ τοῦ νόμου, ή ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιστάσεως κατὰ πάσης πίεσεως ὡς φυσικὰ δικαιώματα, δηλαδὴ κοινὰ εἰς πάντα ἄνθρωπον, ἀδιακρίτως καταγωγῆς, ἐθνότητος καὶ φυλῆς.

Ἡ νέα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ διάταξις

Τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον κατήρτισεν ή πρώτη συνταγματικὴ συνέλευσις, μετέβαλε ριζικῶς τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς τῆς Γαλλίας.

Αἱ κυριώτεραι διατάξεις αὐτοῦ εἶναι:

1. Διατηρεῖται ή κληρονομικὴ βασιλεία, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἔχει μόνον τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.

2. Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκοῦν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους, ἐκλεγόμενοι δι' ἐμμέσου ψηφοφορίας καὶ ἀποτελοῦντες μίαν βουλὴν.

3. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία, ὅπως πᾶσα ἄλλη, πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Οἱ δικασταὶ πρέπει νὰ ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, αἱ δὲ δίκαι νὰ διεξάγονται δημοσίᾳ.

4. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἀξίας περίπου τριῶν δισεκατομμυρίων, ἐκηρύχθησαν ὡς ἐθνικά.

5. Τὰ μοναχικὰ τάγματα κατηργήθησαν, ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἐγιναν δημόσιοι υπάλληλοι, μισθοδοτούμενοι ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἡ πολιτεία ἀνέλαβε τὴν συντήρησιν τῶν ἀγαθοεργῶν ἰδρυμάτων, τὰ ὁποῖα συνετήρει μέχρι τοῦδε ὁ κληρὸς.

Οἱ ἱερεῖς ὑπεχρεώθησαν νὰ ὀρκισθοῦν πίστιν εἰς τὸ νέον πολίτευμα. Πολλοὶ ὁμως ἠρνήθησαν νὰ ὀρκισθοῦν, ὀνομασθέντες διὰ τοῦτο ἀ ν ὠ μ ο τ ο ι (insermentés), οἱ δὲ χωρικοὶ ἐσέβοντο αὐτοὺς περισσότερο ἀπὸ τοὺς ὀρκισθέντας. Οἱ ἀνώμοτοι ἱερεῖς ἀντέδρων κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος εὔρον εἰς αὐτοὺς ἰσχυρὸν στήριγμα.

Δὲν ὑπῆρχε πλέον διαφορὰ τάξεως εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι ή τάξις τῶν εὐγενῶν κατηργήθη.

Ἡ ἑορτὴ τῆς συναδελφώσεως (14 Ἰουλίου 1790)

Ἡ Συνέλευσις εὐρέθη ἐνώπιον μεγάλων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν. Τὸ κεφάλαιον ἐφυγαδέυθη ἢ ἀπεκρύβη. Ἐκαμε τὴν ἐμφάνισίν

της ή μαύρη αγορά (marché noir), όπως ώνομάσθη από τότε ή κρυφή πώλησις εις ύψηλās τιμās ειδών πρώτης ανάγκης. Διά νά αποφύγη τήν χρεωκοπίαν και διά νά προμηθευθῆ οικονομικά μέσα, ή Συνέλευσις ήρχισε νά πωλῆ τὰ κτήματα τοῦ κλήρου και, ἔχουσα ταῦτα ὡς ἀντιστάθμισμα, ἔξέδωσε χαρτονόμισμα, τὰ assignats.

Ἄφοῦ ἀποκατέστησε τήν ἰσότητα και τήν ἔλευθερίαν, ήθέλησε νά διακηρύξη τήν ἀδελφωσύνην. Ἡ μεγαλειώδης τελετή τῆς Συνεδελφώσεως (Fête de Fédération, 14 Ἰουλίου 1790), ἐπέτειος τῆς ἀλώσεως τῆς Βαστίλλης, ὑπῆρξεν ἑορτῆ τῆς ἐπαναστάσεως και τῆς φιλοπατρίας συγχρόνως. Ὁ βασιλεὺς ὠρκίσθη εἰς τὸ νέον σύνταγμα ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ.

Προμηνύματα θυέλλης

Ἡ ἐπανάστασις ἐφάνη πρὸς στιγμὴν λήξασα. Ἡ πλειοψηφία τῆς συνελεύσεως ἦτο μοναρχική και ἐδείκνυε σεβασμὸν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' οἱ ἐπαναστατικοὶ σύλλογοι, ή περίφημος Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων (Jacobins) και ή Λέσχη τῶν Κορντελιέ (Cordeliers), ὀνομασθεῖσαι ἀπὸ τὰ μοναστήρια ὅπου αἱ λέσχαι αὗται συνεδρίαζον, με τὰς πολυαριθμοὺς διακλαδώσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας, διέσπειρον δημοκρατικὰς ἰδέας.

Ἐν τῷ μεταξύ ἀπέθανεν ὁ Μιραμπό, κηδευθεὶς μετὰ μεγάλων τιμῶν, ἐνῶ μεγάλην ἐπιρροὴν ήρχισαν νά ἀποκτοῦν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατικῶν σωματείων, ἰδίως ὁ Ρομπεισιέρ (Robespierre), ὁ ἡγέτης τῶν Κορντελιέ Νταντὸν (Danton) και ὁ περιβόητος Μαρὰ (Marat), ὁ ἐκδότης τῆς ἐφημερίδος « L'Ami du Peuple ».

Ἡ κίνησις αὕτη δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀπάντησιν ἐκ τῆς ἀντιθέτου μερίδος. Μόλις ἔπεσεν ή Βαστίλλη, ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ὁ Κόμης τοῦ Ἄρτοὰ (Comte d'Artois), ἀπὸ τοὺς ἀδιαλλάκτους ἀπολυταρχικοὺς, ἐγκατέλειψε τήν Γαλλίαν με πολλοὺς ἐκ τῆς ἀνωτέρας ἀριστοκρατίας. Ἦκολούθησαν αὐτοὺς πολλοὶ εὐγενεῖς και κληρικοί. Οἱ φυγάδες, ὀνομασθέντες émigrés, συνεκεντρώθησαν εἰς τήν παραρρήνειον Γερμανίαν, ἰδίως εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡγεμονίας, Κολωνίαν, Μαγεντίαν κ.λ.π. και εἰργάσθησαν με πάθος κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, καλέσαντες εἰς βοήθειαν ξένα στρατεύματα.

Βαρέως φέρων τὴν πίεσιν καὶ ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε δι' ἀποφασιστικοῦ κινήματος νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Τὴν 20 Ἰουνίου 1791 ἔφυγε κρυφίως μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν πρὸς τὰ βελγικὰ σύνορα μὲ σκοπὸν νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φυγάδων εὐγενῶν καὶ τοῦ στρατοῦ τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἄλλ' ἀνεγνωρίσθη καθ' ὁδὸν εἰς τὸ χωρίον Βαρὲν (Varennes πλησίον τοῦ Βερντέν), καὶ ὑπεχρῶθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς Παρισίους (22 Ἰουνίου). Ἡ κυβέρνησις ἀνέστειλε τὴν ἐξουσίαν του.

101. Ὁ Μαρὰ νεκρὸς
(Ἔργον τοῦ Γάλλου ζωγράφου David)

Ἄλλ' ἡ προσπάθεια τῶν ἀντιμοναρχικῶν νὰ τὸν ἀνατρέψουν ἀπέτυχεν. Ὁ βασιλεὺς ἐπανελάβε τὸν ὄρκον του εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν του.

III. Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις
(1 Ὀκτωβρίου 1791 - 20 Σεπτεμβρίου 1792)

Συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἐψήφισεν ἡ πρώτη,

ή όνομασθεΐσα διὰ τοῦτο Συντακτική Συνέλευσις (Assemblée Constituante), ἐξελέγη τακτική βουλή, ή Νομοθετική Συνέλευσις (Assemblée législative), ή όποία συνηλθε τήν 1 Ὀκτωβρίου 1791. Ἡ πλειονότης ἀπετελεΐτο πάλιν ἀπό φιλοβασιλικούς. Μεγάλην ἐπιρροήν ὅμως ἀπέκτησεν ή ἀριστερά περιλαμβάνουσα δημοκρατικούς, οἱ όποῖοι εἶχον χάσει τήν ἐμπιστοσύνην εἰς τόν Λουδοβίκον ΙΣΤ΄ μετὰ τήν ἀπόπειραν τῆς φυγῆς. Δέν ἤθελον ὅμως τήν ἀνατροπήν τῆς βασιλείας. Οἱ περισσότεροι ἦσαν μέλη τῆς Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, διεκρίνοντο διὰ τήν εὐχέρειαν τοῦ λόγου καί, ἐπειδή μερικοί διακεκριμένοι ἡγέται των κατήγοντο ἀπό τήν περιοχήν τοῦ ποταμοῦ Ζιρονδ (Gironde, νοτιοδυτική Γαλλία, ὅπου ή πόλις Μπορντώ), ὠνόμασαν βραδύτερον ὄλον τὸ κόμμα Ζιρονδίνους. Εἰς τήν ἄκραν ἀριστεράν καί ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων τοῦ βουλευτηρίου ἐκάθηντο οἱ ὀλίγοι ἀνατρεπτικοί, οἱ περισσότεροι μέλη τῆς Λέσχης τῶν Κορντελιέ, ὠνομασθέντες λόγω τῆς θέσεως των Ὀρεινοί (Montagnards) καί κατ' ἐπέκτασιν οἱ ἀνατρεπτικοί ὠνομάσθησαν ἀπό τότε Ὀρεινοί ἢ τὸ Ὀρος (Montagne), ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ συντηρητικοί ὠνομάσθησαν Πεδινοί ἢ Πεδιάς (Plaine).

Οἱ Ζιρονδῖνοι καί ἰδίως οἱ Ὀρεινοί εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν τὸν ὄχλον τῶν Παρισίων, τοὺς όποίους ὠνόμασαν sans culotte διότι ἀπέφευγον τήν ἀριστοκρατικὴν περισκελίδα (culotte) καί ἐφόρουσαν τὸ λαϊκὸν πανταλόνιον, ὥστε sans culotte ἤρχισε νὰ σημαίνει τὸν ἐπαναστατικὸν τῶν ἄκρων.

Ὁ πόλεμος (20 Ἀπριλίου 1792)

Ο αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καί ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, πολεμικώτερος αὐτός, ὑπέγραψαν, παρακινούμενοι ἀπὸ τοὺς γάλλους μετανάστας τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1792, συμμαχίαν στρεφομένην κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως.

Εἰς τήν Γαλλίαν ὁ βασιλεὺς καί οἱ φιλοβασιλικοί, ὅσον καί οἱ ἐπαναστατικοί, δι' ἀντιθέτους λόγους, ἤθελον τὸν πόλεμον. Ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξεν αὐτὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας τήν 20ην Ἀπριλίου 1792.

Ὁ πόλεμος ἤρχισε μὲ ἀποτυχίας, αἱ όποῖαι συνετέλεσαν νὰ ἐπιδεινωθῇ ή κατάσταση εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὑπὸ τήν ἀπειλήν τῆς ξέ-

νης εισβολής ή Συνέλευσις ἐκήρυξε τὴν πατρίδα ἐν κινδύνῳ (*La patrie en danger*, 11 Ἰουλίου 1792).

Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἠνωμένου γερμανικοῦ στρατοῦ, ὁ πρῶστος κόμης τοῦ Μπραουνσβάϊκ (*Braunschweig*) ἐδημοσίευσεν ἀπειλητικὴν προκήρυξιν συνταχθεῖσαν ἀπὸ γάλλων μετανάστην. Πᾶς ἀντιστάμενος κατὰ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ θὰ ἐτυφεκίζετο ὡς προδότης καὶ ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἀνακτόρων ἢ πόλιν τῶν Παρισίων θὰ μετεβάλλετο εἰς τέφραν (25 Ἰουλίου 1792).

Ἡ Γαλλία ἐκινήθη ζωηρῶς. Κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς *Fédération* (14 Ἰουλίου) ἐνθοφουραὶ συνέρρεον εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τὴν 30 Ἰουλίου ἔφθασαν 500 τῆς Μασσαλίας ψάλλοντες τὸ νέον πολεμικὸν ἄσμα, τὸ ὁποῖον εἶχε συνθέσει εἰς τὸ Στρασβοῦργον ὁ ἀξίωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ Ροϋζέ δὲ Λίλ (*Rouget de Lisle*) διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ρήνου.

Τὸ ἄσμα ὠνομάσθη Μασσαλιῶτις (*Marseillaise*) καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ ἔθικὸς ὕμνος τῶν Γάλλων. Αἱ στροφαὶ του, φλεγόμεναι ἀπὸ θερμὸν πατριωτισμὸν, ἐξηρέθισαν περισσότερον τὸν πληθυσμὸν τῶν Παρισίων.

Α ἰ σ υ ν ἑ π ε ἰ α ἰ

Ἐπὶ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ ἀναβρασμὸς εἶχεν ἀπροόπτους συνεπειάς. Τὴν νύκτα τῆς 9 πρὸς τὴν 10 Αὐγούστου 1792 οἱ Ἰακωβῖνοι ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὴν δημαρχίαν τοὺς συντηρητικοὺς συμβούλους καὶ ἐσχημάτισαν νέον κοινοτικὸν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθητο ὁ Δαντῶν, ὁ Μαρά καὶ ὁ Ρομπεσπιέρ καὶ τὴν 10 ἐξήγειραν τὸν λαόν. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὴν ἀναστολὴν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν νέας σ υ ν τ α κ τ ι κ ῆ ς σ υ ν ε λ ε ὕ σ ε ω ς.

Ἡ 10 Αὐγούστου 1792 ἐσήμαινε νέαν, ριζοσπαστικωτέραν ἐπανάστασιν.

Ἐπὶ τὴν ἐντύπωσιν τῶν ἀποτυχιῶν εἰς τὸ μέτωπον, ἰδίως ὅταν ἔφθασεν ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Λαφαγιέτ, ὁ ἥρωρ τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν ἡμερῶν, ἀρχηγὸς τοῦ εἰς τὰ Βελγικὰ σύνορα στρατοῦ, ἐπεχείρησε νὰ στρέψῃ τὸν στρατὸν του ἐναντίον τῶν ἐπαναστατικῶν τῆς πρωτευούσης καὶ ἀποτυχῶν ἐδραπέτευσεν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὁ

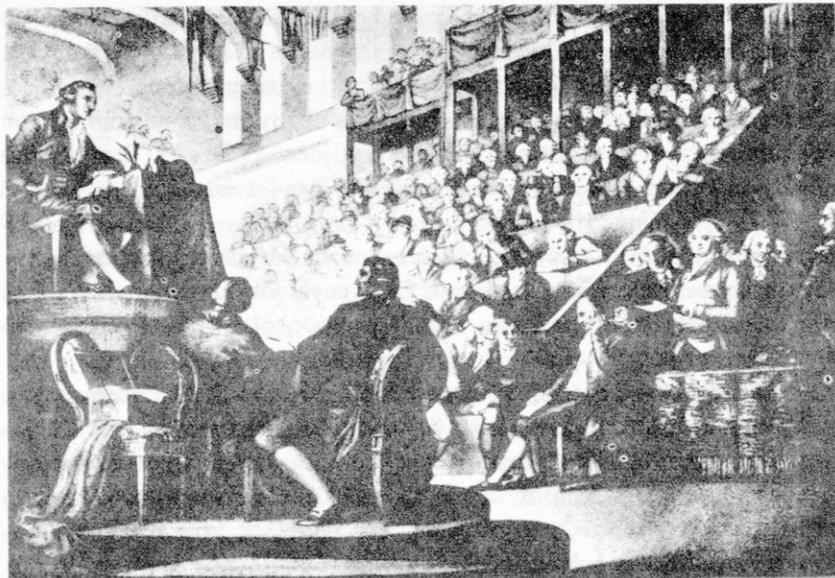
102. Γάλλοι στρατιῶται
(Γερμανικὴ γελοιογραφία τῆς ἐποχῆς)

λαὸς ἐξετράπη εἰς ἀπαισίας σφαγὰς τῶν ἐγκλείστων εἰς τὰς φυλακὰς (σφαγαὶ τοῦ Σεπτεμβρίου).

Βαλμὺ (20 Σεπτεμβρίου 1792)

Ἄλλ' ἢ αὐστροπρωσικὴ εἰσβολὴ τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ὀρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ κακῶς ὠργανωμένος στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ὁ πρωσικὸς στρατὸς δηλαδὴ καὶ τὸ σῶμα τῶν γάλλων μεταναστῶν, τὸ ὁποῖον τὸν ἐνίσχυνε, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ ἐπροχώρει βραδέως. Αἴφνης ὅμως οἱ Γερμανοὶ παρετήρησαν, ὅτι αἱ συγκοινωνίαι τῶν ἐκινδύνευον νὰ κοποῦν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Dumouriez καὶ τοῦ βοηθοῦ του Κελ-

103. 'Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' πρὸ τοῦ Κουβάν

Iermann είχαν ὀχυρωθῆ εἰς τὸ Valmy Ἐβρομβάρδισαν τὴν πόλιν ἄλλ' οἱ Γάλλοι ἐκράτησαν τὰς θέσεις των. Οἱ Πρῶσσοι καὶ οἱ Γάλλοι εὐγενεῖς ἔμειναν κατάπληκτοι πρὸ τῆς ἀντοχῆς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν «στρατὸν ὑποδηματοποιῶν καὶ ραπτῶν». Ὁ Braunschweig ἔθεώρησε καλὸν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐξεκένωσεν ἐν σπουδῇ τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ὁ γερμανὸς ποιητῆς Γκαίτε, ὁ ὁποῖος εἶχε παρακολουθήσει τὴν ἐκστρατεῖαν καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ὑποχώρησιν, ἀντελήθη τὴν σημασίαν τῶν γεγονότων. «Ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ καὶ ἀπὸ σήμερον, εἶπεν, ἀρχίζει νέα ἐποχὴ εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν καὶ δύνασθε νὰ εἴπητε, ὅτι εἴσασθε παρών».

Ἀνακήρυξις τῆς Δημοκρατίας (21 Σεπτεμβρίου 1792)

Αἱ ἐκλογαὶ διὰ τὴν νέαν ἔθνοσυνέλευσιν γινόμεναι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας - ἐνῶ εἰς τὰς δύο προηγουμένας ἐψήφισαν μόνον οἱ πληρώνοντες φόρον - ἔφερον δημοκρατικὴν πλειοψηφίαν. Οἱ Ζιρονδῖνοι κατεῖχον τὴν δεξιάν, ἐνῶ ἡ ἄριστερά ἐπληρώθη ἀπὸ ὀρει-

νούς. Ὁ Ρομπεσπιέρ καὶ ὁ Δαντῶν ἦσαν ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἐκλεγέντας. Ἐξελέγη καὶ ὁ Μαρά.

Ἡ δευτέρα αὐτῆ ἐθνοσυνέλευσις τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὀνομασθεῖσα Convention nationale ἢ ἀπλῶς Convent, ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν τρία ἔτη περίπου (20 Σεπτεμβρίου 1792 -26 Ὀκτωβρίου 1795) καὶ εἶναι ἡ κυρίως ἐπαναστατικὴ συνέλευσις.

Τὴν ἐπομένην τῆς συγκλήσεως ἡ Convention ἐψήφισε τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας (21 Σεπτεμβρίου). Ἀμέσως ἤρχισε σκληρὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν κομμάτων. Οἱ Ζιρονδῖνοι ἀντιπροσωπεύοντες τὴν δεξιάν, εἶχον ἀντιπάλους τοὺς Ὀρεινοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐστηρίζοντο εἰς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον τῶν Παρισίων.

Ὁ γαλλικὸς στρατὸς σχηματισθεὶς δι' ὁμαδικῆς κινητοποιήσεως τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ὁ πρῶτος δηλαδὴ ἐθνικὸς στρατὸς τῆς Εὐρώπης, ὀδηγούμενος ἀπὸ νεαροὺς παρατόλμους στρατηγούς, ἐσημείωσε σημαντικὰς ἐπιτυχίας κατὰ τοῦ παλαιοῦ τύπου μισθοφορικοῦ στρατοῦ τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 1792 κατελήφθη ἡ Σαβοῖα καὶ ἡ Νίκαια, ἡ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ Ῥήνου καί, μετὰ τὴν νίκην εἰς Ζεμάπ (Jemappes), τὸ Βέλγιον.

Οἱ ὄρεινοὶ ἐξώθησαν τὴν Convention εἰς τὰ ἄκρα. Ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐδικάσθη, κατεδικάσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη (21 Ἰανουαρίου 1793).

Ἡ προσάρτησις τῶν καταληφθεισῶν χωρῶν καὶ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ βασιλέως εἶχον ὡς συνέπειαν γενικὸν συνασπισμὸν κατὰ τῆς Γαλλίας, σοβαρὰν ἐξέγερσιν καὶ ταραχὰς εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὁ στρατηγὸς Dumouriez, ὁ νικητὴς τοῦ Valmy, ἐπεχείρησε νὰ παρασύρῃ τὸν στρατὸν κατὰ τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων του, ἀλλ' ἀποτυχῶν ἐδραπέτευσεν εἰς τὸ αὐστριακὸν στρατόπεδον. Κατόπιν ἀγρίας πάλης οἱ ὄρεινοὶ ἐξώντωσαν τοὺς Ζιρονδῖνους. Ἡ μνηστὴ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, Charlotte Corday ἐδολοφόνησε τὸν Μαρά εἰς τὴν οἰκίαν του ἐντὸς τοῦ λουτροῦ.

Ἡ τρομοκρατία (31 Μαΐου 1793 - 27 Ἰουλίου 1794)

Ἡ συνέλευσις, ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων τούτων, κατήρτισε τὴν περίφημον Ἐπιτροπὴν τῆς ἐθνικῆς σωτηρίας (Comité de Salut public, 6 Ἀπριλίου 1793), τὴν ὁ-

ποίαν άπετέλεσεν ό Δαντών, ό Ισχυρότατος άνθρωπος τής ημέρας μεταξύ τών Όρειών μέ έννέα όπαδούς του. Είς τās έπαρχίās έσχηματίσθησαν παραρτήματα τής έπιτροπής, και λεγόμεναι έπιτροπαι τής έποπτείας, και είς αυτās περιήλθεν ουσιαστικώς ή έξουσία. Τοιουτοτρόπως ή Γαλλία έξουσιάζετο από τους άκρως έπαναστατικούς, οί όποιοι έλαβον τó κοινόν και περιβόητον όνομα Ίακωβίνοι.

Κατ' είσήγησιν του Δαντών έσχηματίσθη έκτακτον έπαναστατικόν δικαστήριον μετά παραρτημάτων είς τās αντιδραστικās έπαρχίās και ήρχισαν καταγγελίαι κατά τών ύπόπτων και όμαδικαί θανατώσεις. Άντιδραστικοί ίερείς, μετανάσται και γενικώς πās ό αντίφρονών ή άποδοκιμάζων τās πράξεις τών κυβερνώντων συνελαμβάνετο και μετά πρόχειρον διαδικασίαν ώδηγείτο είς τήν λαιμητόμον. Διά τουτο, τήν περίοδον τών 14 μηνών από του Μαΐου του 1793 μέχρις Ιουνίου 1794 ώνόμασαν Τρομοκρατίαν (Terreur).

Ό Δαντών έθεώρει τήν τρομοκρατίαν ως προσωρινόν μέτρον προς στερέωσιν τής δημοκρατίας. Άλλ' ήλθεν είς σύγκρουσιν προς τους άδιαλλάκτους, τών όποίων άρχηγός ήτο ό Ρομπεισιέρ. Κατεδικάσθη και άπεκεφαλίσθη μετά του Δεμουλέν, ό όποίος είς τήν έφημερίδα του Le Vieux Cordelier είχεν έπιτεθή κατά τών υπερβολών τής τρομοκρατίας. Τότε έκυριάρχησεν ό Ρομπεισιέρ και μετά τήν ψήφισιν νόμου, ό όποίος επέτρεπε τήν άνευ μαρτύρων καταδίκην, αί θανατικάί έκτελέσεις υπερέβησαν πάν όριον. Κατά τήν τρομοκρατίαν ή λαιμητόμος έλειτούργησε τακτικώς είς δύο θέσεις τών Παρισίων. Έγιναν περί τās 2600 θανατώσεις, εκ τών όποίων αί 1376 έντός τών τελευταίων 39 ήμερών, κατά τās όποίās έκυριάρχησεν ό Ρομπεισιέρ.

Κατά τήν τρομοκρατίαν ό Χριστιανισμός κατηργήθη έπίσημως. Άντι τής χριστιανικής χρονολογίας είσήχθη ή μέτρησις από δημοκρατίας (27 Σεπτεμβρίου 1792), τὰ λατινικά όνόματα τών μηνών άντικατεστάθησαν διά λαϊκών όνομάτων (π.χ. Vendémiaire, Brumaire κτλ.). Άντι τής διαιρέσεως είς έβδομάδας είσήχθη ή διαίρεσις είς δεκάδας και ή δεκάτη αφιερώθη είς τήν λατρείαν του ύπερτάτου όντος.

Μετά τήν πτώσιν του Δαντών ό Ρομπεισιέρ έκυβέρνησεν ως

δικτάτωρ μετὰ τῶν διαβοήτων ὄπαδῶν του Σαιν Ζιούστ (Saint Just) καὶ Κουθόν (Couthon). Ἄλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ μισητὸς καὶ ἐπίφοβος καὶ εἰς τοὺς ὄπαδούς του ἀκόμη. Ὅρεινοὶ καὶ μετριοπαθεῖς συνεννοήθησαν καὶ παρεσκεύασαν τὴν περίφημον ἡμέραν τῆς 9 Thermidor (28 Ἰουλίου 1794), κατὰ τὴν ὁποίαν μετὰ θυελλώδη συνεδρίαν τῆς Συνελεύσεως, ὁ Ρομπεσπιέρ συνελήφθη μετὰ τῶν ἐμπίστων του. Ὁ περιβόητος δημεγέρτης ἀνῆλθε τὴν λαιμητόμον καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ συλληφθέντες βουλευταί, πολλὰ μέλη τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, Ἰακωβῖνοι τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου κ.ἄ., τὸ ὅλον 104 ἄτομα.

Τὸ Διευθυντήριον (27 Ὀκτωβρίου 1795 - 9 Νοεμβρίου 1799)

Ἡ πτώσις τοῦ Ρομπεσπιέρ εἶχε βαθυτέραν σημασίαν. Ἡ ἐπαναστατικὴ ὀρμὴ εἶχεν ἐκπνεῦσει καὶ ἤρχιζεν ἡ ἀντίδρασις.

Ἡ τρομοκρατηθεῖσα τάξις τῶν εὐπόρων ἀνεθάρρηνεν. Οἱ νέοι τῆς τάξεως ταύτης, ἡ λεγομένη χρυσῆ νεολαία (Jeunesse dorée) ἐπετέθησαν κατὰ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, ἡ ὁποία ἐκλείσθη κατὰ διαταγὴν τῆς Συνελεύσεως.

Εἰς τὴν Convention ἐπεκράτησαν οἱ συντηρητικοί, οἱ ὅποιοι προέβησαν εἰς τὴν σύνταξιν νέου Συντάγματος πολὺ συντηρητικοῦ.

104. Ὁ Ρομπεσπιέρ

Δι' αὐτοῦ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐδόθη εἰς Διευθυντήριον (Directoire) ἀπὸ πέντε ἀνδρας οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνηον τῇ βοηθείᾳ δύο βουλῶν, τοῦ Συμβουλίου τῶν Πεντακοσίων καὶ τοῦ Συμβουλίου τῶν Γερόντων (Conseil des Anciens) ἐκ 250 ἀνδρῶν, ἡλικίας ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη. Ἄλλὰ διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν μοναρχικῶν, οἱ ὅποιοι, ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς νέας καταστάσεως ἐζήτηον νὰ ἐπαναφέρουν τὴν

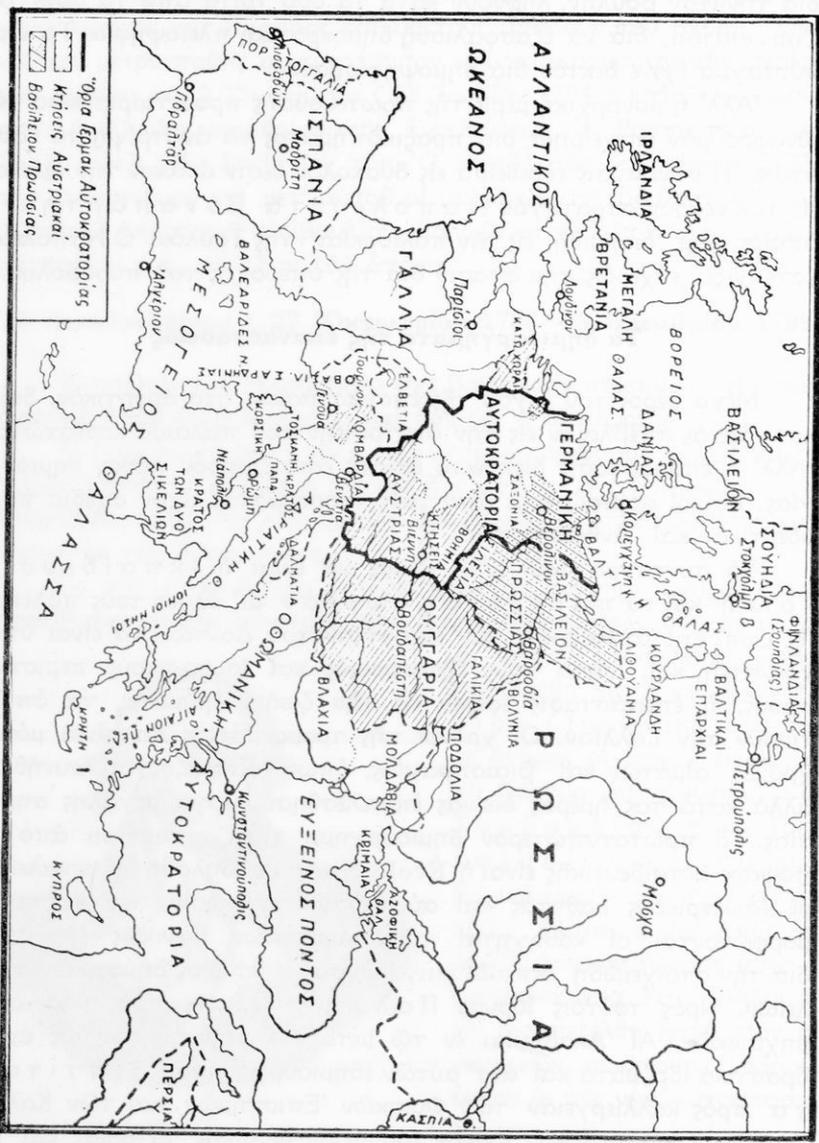
βασιλείαν, ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισεν, ὅπως οἱ μέλλοντες νὰ ἐκλεγοῦν διὰ τὴν νέαν βουλὴν, ληφθοῦν κατὰ τὰ δύο τρίτα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Convention, διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ δημοκρατικὴ πλειοψηφία. Τὸ νέον σύνταγμα ἔγινε δεκτὸν διὰ δημοψηφίσματος.

Ἄλλ' ἡ μοναρχικὴ μερὶς τῆς πρωτευούσης προσεταιρισθεῖσα τὴν ἔθνοφρουρὰν ἐπεχείρησε διὰ πραξικοπήματος νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ συνέλευσις εὐρεθεῖσα εἰς δύσκολον θέσιν ἀνέθεσε τὴν ἄμυναν εἰς τὸν νεαρὸν στρατηγὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτην, ὁ ὁποῖος εἶχε διακριθῆ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλὸν. Ὁ Ναπολέων κατέπνιξεν εὐχερῶς τὴν στάσιν διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πυροβολικοῦ.

Τὰ δημιουργήματα τῆς ἐπαναστάσεως

Μέγα μέρος τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἀρνητικόν, διότι κατ' ἀρχὰς ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος. Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις διεπνέετο ἐπίσης ἀπὸ ζωηρὸν πόθον δημιουργίας. Καὶ οἱ φοβερῶτεροι ἀπὸ τοὺς τρομοκράτας εἶχον σχέδια προοδευτικὰ καὶ ἀνθρωπιστικὰ.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1792 ὥρισε νὰ εἶναι ἡ ἐκπαίδευσις κοινὴ καὶ νὰ παρέχεται δωρεὰν δι' ὅλους τοὺς πολίτας. Ἡ Convention ἀπεφάσισε, κατ' εἰσήγησιν τοῦ Δαντών, νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ καί, παρὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς περισπασμούς, ἡ ἐπανάστασις ἔφερεν εἰς τὴν ζωὴν ἰδρύματα, τὰ ὁποῖα τιμοῦν τὴν Γαλλίαν. Οἱ χρόνοι τῆς τρομοκρατίας δὲν εἶναι μόνον χρόνοι αἱμάτων καὶ βιαιοπραγίας, ὅπως φαντάζονται συνήθως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐπετελέσθησαν ἔργα μεγάλης σημασίας. Τὸ πρωτοτυπώτερον δημιούργημα τῆς Convention ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαιδευτικῆς εἶναι ἡ École Normale, δηλαδὴ διδασκαλεῖον, μὲ ἐσωτερικοὺς μαθητὰς καὶ αὐστηρὰν ὀργάνωσιν, εἰς τὸ ὁποῖον μορφώνονται οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων. Γενικῶς ἐφρόντισε διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, ἰδρύσασα πλῆθος δημοτικῶν σχολείων. Πρὸς τούτοις ἰδρυσε Πολυτεχνεῖον πρὸς μόρφωσιν μηχανικῶν. Αἱ Ἀκαδημίαι ἐν τῷ μεταξὺν κατηργήθησαν ὡς ἀντιδραστικὰ ἰδρύματα καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐδημιουργήθησαν Ἰνστιτούτα πρὸς καλλιέργειαν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Πλὴν τούτων ἰδρυσε Μουσεῖον Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ Ὡ

105. Ἡ Εὐρώπη τὸ 1789

δείον. Τέλος σημαντικώτατον ἔργον τῆς Convention ἦτο ἡ μεταρρυθμισις τοῦ μετρικοῦ συστήματος καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ δεκαδικοῦ.

IV. ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ νέα τακτικὴ

Ἡ ἐπανάστασις ἀπέλυσε θύελλαν πολέμων εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης συνησπίσθησαν κατ' αὐτῆς.

Ἀπέναντι αὐτῶν οἱ Γάλλοι ἔδειξαν ἀντοχὴν καὶ πρωτοφανῆ δραστηριότητα καὶ πολεμικὴν ὁρμὴν. Νεαροὶ στρατηγοὶ ὄδηγοῦντες τὸν στρατὸν περιήγαγον τὰς νικηφόρους σημαίας των εἰς διαφόρους χώρας καὶ διέδωσαν τὰς ἐπαναστατικὰς ἰδέας.

Μέχρι τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως οἱ στρατοὶ τῶν εὐρωπαϊῶν ἡγεμόνων ἀπετελοῦντο, καθὼς γνωρίζομεν, ἀπὸ μισθοφόρους. Ὁ στρατὸς τῆς ἐπαναστάσεως συνεκροτήθη ἀπὸ τὴν γαλλικὴν νεολαίαν, ἡ ὁποία προσεκλήθη ὑπὸ τὰ ὄπλα, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Γάλλοι κατῴρθωσαν νὰ συναθροίσουν ὑπὸ τὰς σημαίας μάζας ἀνθρώπων πρωτοφανεῖς εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ στρατὸς αὐτὸς εἶχε τὸ προσὸν νὰ μὴ εἶναι τόσον δαπανηρὸς, ὅσον ὁ μισθοφορικὸς τῶν ἡγεμόνων. Δὲν διεκρίνετο διὰ τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν, ἀλλ' εἶχε θερμὸν ἐνθουσιασμόν, πλατυτέραν καὶ φωτεινότεραν ἀγάπην τῆς πατρίδος, διότι οἱ γάλλοι στρατιῶται ἐνισχύοντο ἀπὸ τὴν πίστιν, ὅτι πολεμοῦν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν λαῶν.

Ἡ σύστασις τοῦ στρατοῦ τῆς Γαλλίας ἀνεστάτωσε τὴν τακτικὴν. Οἱ ὄδηγοὶ του, παράτολμοι καὶ συνήθως νέοι, ταχέως προαχθέντες εἰς στρατηγούς, περιεφρόνησαν τὴν παλαιότεραν μέθοδον. Ἐπετίθεντο μὲ πυκνὰς φάλαγγας ἐπιδιώκοντες νὰ συγκεντρώσουν ἀνωτέραν δύναμιν κατὰ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο τὸ πᾶν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ συνδυασμένας κινήσεις καὶ συγκεντρώσεις πρὸ τῆς μάχης. Τῆς νέας τακτικῆς ἀριστοτέχνης ἀνεδείχθη ὁ Ναπολέων.

Τὸν ἐπαναστατικὸν στρατὸν διωργάνωσεν ὁ περίφημος Λάζαρος Καρνὸ (Carnot), ὁ ἐπονομασθεὶς ὀργανωτῆς τῆς νίκης, σοφὸς μαθηματικὸς καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς

106. Γάλλοι στρατιῶται τοῦ 1794

Δημοσίας σωτηρίας, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰς 14 στρατιάς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐχάραξε τὰ σχέδια τῶν ἐκστρατειῶν.

Ὁ κατὰ τῆς Γαλλίας συνασπισμὸς

Ἡ γερμανικὴ ἐκστρατεία τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ἀπροσδοκῆτου ὁρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἐξεκένωσε τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ὁ στρατὸς τοῦ Dumouriez κατέλαβε τὸ Βέλγιον καὶ ἕτερος στρατὸς ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Ρήνου. Συγχρόνως κατελήφθησαν πρὸς νότον ἡ Νίκαια καὶ ἡ Σαβοΐα, αἱ ὁποῖαι ἐκηρύχθησαν δημοκραταίαι ὑπὸ τὸ ὄνομα Δημοκραταίαι τῶν Ἀλλοβρόγων. Βαθεῖα συγκίνησις κατεῖχεν ὅλην τὴν Εὐρώπην, οἱ στρατοὶ τῶν ἡγεμόνων ἐπολέμουν ἀπροθύμως κατὰ τῶν Γάλλων καὶ οἱ κάτοικοι τῶν καταλαμβανομένων χωρῶν ἐδέχοντο αὐτοὺς ὡς ἐλευθερωτὰς.

Ἡ Ἀγγλία συνήνωσε τότε κατὰ τῆς Γαλλίας διὰ χρημάτων καὶ ἀπειλῶν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, τὸν βασιλεῖα τῆς Πρωσίας, πολλοὺς γερμανοὺς ἡγεμόνας, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ὀλλαν

δίαν. Πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ αὐτοῦ ἐφάνη κινδυνεύουσα ἡ δημοκρατία. Οἱ Γάλλοι ἠττήθησαν εἰς πολλὰ μέρη καὶ εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας ἐξερράγησαν στάσεις. Ὁ στρατηγὸς Dumouriez, ἐξοργισθεὶς διὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ βασιλέως, ἠθέλησε νὰ στρέψῃ τὸν στρατὸν του κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Ἄλλ' ἀπέτυχε καὶ ἠυτομόλησε πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, ὅπως εἶχε πράξει τοῦτο πρὸ αὐτοῦ ὁ La Fayette. Διὰ τοῦτο ἐπεκράτησε γενικὴ δυσπιστία κατὰ τῶν εὐγενῶν στρατηγῶν, οἱ ὅποιοι ἀντικατεστάθησαν σχεδὸν ὅλοι δι' ἀξιωματικῶν ἀστικῆς προελεύσεως, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ ἦσαν νεαρώτατοι, ὡς ὁ Πισεγκρού (Pichegru) 33 ἐτῶν, ὁ συμπαθὴς καὶ ἡρωϊκὸς Χὸς (Hoche) μόλις 25 ἐτῶν, ὁ Ναπολέον Βοναπάρτης κ. ἄ. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὑπερίσχυσαν οἱ Ἰακωβῖνοι καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Δημοσίας σωτηρίας ἔστειλεν εἰς τὰ σύνορα μεγάλας μάζας στρατοῦ διὰ τῆς ὁμαδικῆς στρατολογίας (lénée en masse) καὶ μετ' ἀποφασιστικὰς μάχας ἐπὶ τῶν βελγικῶν συνόρων ἀνακατελήφθησαν τὸ Βέλγιον καὶ ἡ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ Ρήνου. Ὁ δὲ Pichegru μετ' ἐπιμόνους μάχας κατὰ τοῦ ἀγγλοολλανδικοῦ στρατοῦ διέβη τοὺς βραχίονας τοῦ Ρήνου ἐπὶ τῶν πάγων καὶ κατέλαβε τὴν Χάγην καὶ τὸ Ἄμστερνταμ. Ὁ ὀλλανδικὸς στόλος ἀποκλεισθεὶς ἐν μέσῳ τῶν πάγων μεταξὺ τῆς Helder καὶ τῆς νήσου Texel παρεδόθη εἰς τοὺς οὐσσάρους τῆς γαλλικῆς ἐμπροσθοφυλακῆς. Ἡ Ὀλλανδία ἀνεκρύχθη δημοκρατία ὑπὸ τὸ ὄνομα Βαταβικὴ δημοκρατία.

Τὸ 1795 ὁ συνασπισμὸς διεσπάσθη. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας διὰ συνθήκης ὑπογραφείσης ἐν Βασιλείᾳ (Basel) τῆς Ἑλβετίας εἰρήνευσε (6 Ἀπριλίου 1795) καὶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀνεγνώρισε τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατοχὴν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου. Ἀπὸ τότε ἡ Πρωσσία διετέλεσεν ἐν εἰρήνῃ μέχρι τοῦ 1806. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰρήνευσε καὶ ἡ Ἰσπανία.

Τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ἡ Convention, ἐξηκολούθησε τὸ Διευθυντήριον. Ἡ Αὐστρία ἀπομονωθείσα ἠπειλήθη ἀπὸ τρεῖς γαλλικὰς στρατιάς. Τὰς δύο ἀπ' αὐτὰς ἐσταμάτησεν ἐπὶ τοῦ Ρήνου ὁ ὀνομαστὸς στρατάρχης Ἀρχιδούξ Κάρολος. Ἄλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς τρίτης στρατιάς Ναπολέον Βοναπάρτης ἔγινεν ἔνδοξος κατὰ τὴν ὀνομαστὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας (1796). Τέλος ἡ Αὐστρία ὑπεχρέωθη νὰ κλείσῃ τὴν Εἰρήνην τοῦ Καμ-

π ο φ ό ρ μ ι ο (Campo - Formio, 17 Ὀκτωβρίου 1797), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρησε τὸ Βέλγιον εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος δημιουργηθεῖσαν Ἐν τε ὕθ εν τ ῶ ν Ἄ λ π ε ω ν Δ η μ ο κ ρ α τ ί α ν καὶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀνεγνώριζε καὶ αὕτη τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ρήνου. Ὡς ἀντιστάθμισμα ἔλαβε τὴν χώραν τῆς βενετικῆς δημοκρατίας τὴν ὅποιαν κατέλυσε ὁ Ναπολέων.

Ἄ Ο κατὰ θάλασσαν πόλεμος

Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Καμποφόρμιο μόνη ἡ Ἄγγλία ἔμεινε ὑπὸ τὰ ὄπλα. Γαλλία καὶ Ἄγγλία ἐπάλαισαν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν θάλασσαν. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν τότε ξύλινα καὶ ἐκινουῦντο δι' ἰστίων. Τὰ κατ' ἐξοχὴν πολεμικὰ ἦσαν τὰ π λ ο ῖ α τ ῆ ς γ ρ α μ μ ῆ ς, τὰ ὅποια ἔφερον μέχρι 120 τηλεβόλων, ἐνῶ αἱ φρεγάται ἦσαν ἐλαφρότεροι καὶ ταχυπλωότεροι, ὠπλισμένοι μὲ 30 - 60 τηλεβόλα.

Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἄγγλία εἶχε στόλον πολὺ ἀνώτερον. Διὰ τοῦτο ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἔθαλασσοκράτει, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθῶνῃ νὰ ἀποκλείῃ ἐντελῶς τὰ παράλια τῆς Γαλλίας. Τὸ 1793 προσκληθεῖς ὑπὸ τῶν βασιλοφρόνων ἐπαναστατῶν κατέλαβε τὴν Τ ο υ λ ὶ ο ν, τὴν ὅποιαν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ, ὅταν ἔφθασεν ὁ γαλλικὸς στρατός, ἀλλὰ κατέκαυσε τὸν λιμένα καὶ τὰ εὐρεθέντα ἐκεῖ πολεμικὰ. Κατὰ τὰς συγκρούσεις εἰς τὴν θάλασσαν ὑπερίσχυον συνήθως οἱ Ἄγγλοι.

Ἄ Η ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον

Μετὰ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ νίκας τὸ Διευθυντήριον περιέβαλε τὸν Ναπολέοντα μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ ἀνέθεσε εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ τῆς Ἄγγλιας πολέμου. Ὁ Ναπολέων ἐμελέτησε τὸ σχέδιον ἀποβάσεως εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρετανίαν, τὸ ὅποιον δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ. Ἐσκέφθη τότε νὰ προσβάλλῃ τὴν βᾶσιν τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως, τὰς Ἰνδίας, καταλαμβάνων τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ Αἴγυπτος ἀνήκει ὀνόματι μόνον εἰς τὸν Σουλτάνον, διότι τὴν ἀρχηγίαν εἶχον κυρίως οἱ Μ α μ ε λ ο ὕ κ ο ι μ π ῆ ῆ δ ε ς, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μαμελούκων πολεμιστῶν. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσε εἰς Του-

λὸν ἐκλεκτὸν στρατὸν ἀπὸ 35 περίπου χιλ. καὶ ἔλαβε μαζί του τοὺς καλυτέρους ἀξιωματικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον διακριθῆ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἰταλίας, καθὼς καὶ διαφόρους σοφούς, καλλιτέχνας καὶ τεχνίτας, γεωργικὰς μηχανὰς, καὶ ὀλόκληρον ὑλικόν, ὅπως ὀρύξη τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ. Τὸ μουσικὸν ἐκρατήθη ἄρκετὰ καλά, καθ' ὅσον ὁ Ναπολέων διέδιδεν, ὅτι ἠτοίμαζεν ἀπόβασιν εἰς τὴν Μ. Βρεττανίαν. Πιστεῦον εἰς τὰς φήμας ὁ ναύαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου τῆς Μεσογείου, ὁ περίφημος Νέλσων, (Nelson, 1758 - 1805), ἀπέκλεισε τὴν διάβασιν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἄφησεν οὕτω τὸν Ναπολέοντα νὰ πλεύσῃ ἀκωλύτως εἰς Αἴγυπτον (19 Μαΐου 1798).

Καθ' ὁδὸν ὁ Ναπολέων κατέλαβε τὸν ὀχυρώτατον λιμένα τῆς Μάλτας (11 Ἰουνίου) καὶ ἀπέκτησεν οὕτως ἰσχυρὰν ναυτικὴν βάσιν. Τὴν νῆσον κατεῖχον οἱ Ἰωαννῖται ἰππῶται τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐκδιώξει ἀπὸ τὴν Ρόδον ὁ Σουλτάνος Σουλεϊμάν. Ἀμέσως κατόπιν ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη ἀκωλύτως εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ, κατέλαβε τὴν Ἀλεξάνδρειαν (1 Σεπτεμβρ.) καὶ ἐβάδισε κατὰ τοῦ Καίρου. Ἡ ἀντίστασις τῶν Μαμελοῦκων ἦτο ἀσήμαντος, ἀλλ' εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰς κλιματικὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας δὲν εἶχε προβλέπει. Οἱ στρατιῶται ὀδεύοντες διὰ τῶν ἀνύδρων ἐρήμων ὑπὸ τὸν καυστικὸν ἥλιον ἐνδεδυμένοι τὰς βαρεῖας χειμερινὰς στολὰς, κατελαμβάνοντο ὑπὸ ἀπελπισίας καὶ μερικοὶ ἠτύχτησαν.

Οἱ Μαμελοῦκοι ἰππεῖς ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὴν πρὸς τὸ Κάϊρον ὁδόν, ἀλλ' ἦσαν τελείως ἀνίσχυροι κατὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ. Κατὰ τὴν μάχην τῶν Πυραμίδων, ὅπως ὠνόμασεν ἐπὶ τὸ πομπωδέστερον τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ὁ Ναπολέων (21 Ἰουλ.), τὸ γαλλικὸν πυροβολικὸν ἐθέρισε δύο χιλιάδας Μαμελοῦκους, ἐνῶ μόνον 30 Γάλλοι ἐφονεύθησαν. Οὕτω τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1798 ὅλη ἡ Αἴγυπτος εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἔφθασεν ὁ Νέλσων, ἀφοῦ εἶχεν ἀναζητήσει εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον τοὺς Γάλλους καὶ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ κατέκαυσε τὸν γαλλικὸν στόλον (1 Αὐγ.). Ἡ Τουρκία ἐπίσης ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων ἐστράφη τότε κατὰ τῆς Συρίας (Φεβρ. 1799). Μὲ μικρὰν δύναμιν ἐπέρασε τὴν μετὰ τὴν Αἴγυπτου καὶ Συρίας ἔρημον καὶ κατέλαβε τὴν Ἰόππην.

‘Αλλ’ ἀπέτυχε προσβαλὼν τὴν ὄχυράν θέσιν τοῦ Ἁ γ ί ο υ Ἰ ω ά ν -
ν ο υ τ ῆ ς Ἄ κ ρ α ς. Ἐπιστρέψας εἰς Αἴγυπτον ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν
στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποβιβάσει ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἰς τὴν πα-
ραλίαν τοῦ Ἄβουκίρ.

Ἡ θέσις ὁμῶς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἦτο κρίσιμος, διότι δὲν ἦ-
το δυνατόν νὰ διατηρηθῆ εἰς τὴν Αἴγυπτον, οὔτε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς
τὴν Γαλλίαν. Κατὰ τὴν δυσχερῆ αὐτὴν στιγμήν ὁ Ναπολέων προσ-
εκλήθη κρυφίως ἀπὸ τὸ Διευθυντήριον, διότι ἡ πολιτικὴ κατάστασις
εἶχε περιπλακῆ εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν. Ἀνεχώρησε κρυφίως
μετὰ τῶν ἀφωσιωμένων στρατηγῶν καὶ ἀξιωματικῶν καὶ κατώρθωσε
νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ γαλλικὸς στρατός τὸν ὁποῖον ἐγκατέ-
λειπεν εἰς Αἴγυπτον, ἐσυνθηκολόγησε κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν
μὲ τοὺς Ἀγγλους ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετακομισθῆ εἰς Γαλλίαν (1801).
Ἐπὶ τὸν αὐτὸν ὄρον παρεδόθη καὶ ἡ γαλλικὴ φρουρὰ τῆς Μάλτας.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ τέλος τῆς εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατείας. Ἐξ αὐ-
τῆς ὠφελήθη σημαντικῶς ἡ ἐπιστήμη, διότι οἱ Γάλλοι σοφοὶ ἐμελέ-
τησαν τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας, καθὼς
καὶ τὸ ἀρδευτικὸν σύστημα τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου καὶ κατήρτισαν
τὸ σχέδιον τῆς διώρυγος μεταξὺ μεσογείου καὶ Ἐρυθρᾶς. Τὸ Α ἱ γ υ -
π τ ι α κ ὸ ν Ἰ ν σ τ ι τ ο ὕ τ ο ν, τὸ ὁποῖον συνέστησεν ὁ Ναπολέων
(22 Αὐγ. 1798) εἰς τὸ Κάϊρον, ἔκαμε πολλὰς παρατηρήσεις καὶ ἐμελέ-
τησε μνημεῖα ἀγνωστα μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων. Βραδύτερον ὁ
γάλλος σοφὸς Σ α μ π ο λ λ ι ὸ ν (Champollion) ἐθεμελίωσε τὴν Αἴγυ-
πτιολογίαν ἀναγνώσας τὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν. Τὰ πορίσματα
τῶν μελετῶν αὐτῶν ἐδημοσιεύθησαν εἰς μέγα σύγγραμμα ὑπὸ τὸν
τίτλον ἡ Α ἱ γ υ π τ ο ς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Η ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ι. ΑΝΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἑπατεία καὶ Αὐτοκρατορία

ΑΤΑ τοὺς χρόνους τῶν πολιτικῶν κλονισμῶν συμβαίνει πολλάκις ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν δύο πολιτικῶν φατριῶν νὰ προκύψῃ στρατιωτικὴ δεσποτεία. Τοῦτο συνέβη εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν εὐπατριδῶν καὶ τοῦ δήμου ἐγενήθη ἡ τυραννίς, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὴν πάλην τῶν πατρικίων καὶ πληβείων προῆλθεν ἡ καισαρική ἀρχή.

Ὁμοίως εἰς τὴν Γαλίαν, ἀπὸ τοὺς κλονισμοὺς τῆς ἐπαναστάσεως ἐγενήθη ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς τρομοκρατίας ἐξεδηλώθη ζωηρὰ ἀντίδρασις, ἡ ὅποια ἐνισχύετο διαρκῶς κατὰ τὴν χαλαρὰν διοίκησιν τοῦ Διευθυντηρίου. Ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι ἐβλεπε νὰ κινδυνεύουν τὰ ἀποκτῆματα τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπεστῆριξε τότε ἓνα νικηφόρον στρατηγόν, τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος ἐσυμβόλιζε δι' αὐτὸν τὴν δημοκρατίαν, καὶ ἦτο ἡ ἀσφάλεια τῶν δικαιωμάτων, τὰ ὅποια εἶχεν ἀποκτήσει μὲ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ναπολέων ἀνηγορεύθη κατ' ἀρχὰς Ὑπάτος (1799), βραδύτερον Αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων (1804) καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλίαν ἐπὶ 16 περίπου ἔτη. Τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἱστορίας των οἱ Γάλλοι ὀνομάζουν Ἑπατείαν (1799 - 1804) καὶ Αὐτοκρατορίαν (1804 - 1815).

Ἐπιστρέψας ὁ Ναπολέων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εὗρε γενικὴν δυσἀρέσκεϊαν κατὰ τοῦ Διευθυντηρίου. Ἀνέτρεψεν αὐτὸ διὰ τοῦ πραξικοπήματος τῆς 18 Brumaire (9 Νοεμβρίου 1799) καὶ προέβη εἰς

σύνταξιν νέου συντάγματος. Κατὰ τὸ νέον σύνταγμα, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κράτους ἐτέθη ὁ Ναπολέων, ὡς Πρῶτος Ὑπάτος (Premier consul), ἐκλεγείς διὰ δέκα ἔτη μετὰ δύο ἄλλων ὑπάτων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συμβουλευτικὴν ψῆφον. Ὁ πρῶτος Ὑπάτος ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, αὐτὸς διεχειρίζετο τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν καὶ εἶχε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπίσης αὐτὸς διώριζε τὰ μέλη τῆς Γερουσίας (Senat), ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ 60 μέλη καὶ ἐξέλεγε τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν ἀπὸ τοῦ καταλόγου τὸν ὁποῖον κατήρτιζον οἱ ἐκλογεῖς. Ὁ Ναπολέων διορίζων εἰς τὴν Γερουσίαν πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης του ἰσόβια, καὶ πλουσίως ἀμειβόμενα, εἶχεν αὐτὴν πάντοτε ἀφωσιωμένην καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐξουσίαζε τὴν κρατικὴν μηχανήν.

Ὁ Ναπολέων εἶχε νὰ παλαίση πρὸς τοὺς δημοκρατικούς, καθὼς καὶ πρὸς τοὺς νομιμόφρονας βασιλικούς, τοὺς ὀπαδοὺς δηλαδὴ τῶν Βουρβόνων. Κατίσχυσε καὶ τῶν δύο. Τὸ 1802 μετ' ἀποτυχούσαν ἀπόπειραν κατὰ τῆς ζωῆς του καὶ ἐπωφελοῦμενος ἀπὸ τὰς νίκας του ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Ἰσοβίου Ὑπάτου. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐγέννησεν ἀντίδρασιν εἰς τὸν στρατόν, ἔπαυσεν ἡ ἔστειλεν εἰς ὑπερποντίους ἐξορίας τοὺς δημοκρατικούς στρατηγούς. Τέλος, ἀφοῦ κατέπνιξε τὴν συνωμοσίαν τῶν βασιλοφρόνων ἔλαβε τὸν τίτλον Κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων καὶ τὴν 2αν Δεκεμβρίου 1804 ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Μετὰ ἓν ἔτος ἐστέφθη κληρονομικὸς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας καὶ διώρισεν ἀντιβασιλέα τὸν Εὐγένιον Μπωχαρναί, υἱὸν τῆς συζύγου του Ἰωσηφίνας ἀπὸ τὸν πρῶτον γάμον.

Ὁ Ναπολέων (1769 - 1821) εἶναι ἀπὸ τὰ παράδοξα δημιουργήματα τῶν παρὰ τοὺς καιρῶν. Ἐγενήθη τὸ 1769 ἐν Ἀγιατίσι (Ajaccio) τῆς Κορσικῆς. Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἰταλοῦ δικηγόρου Βοναπάρτε (Bonaparte). Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Κολλέγιον τῆς Βριέννης (Brienne) καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν στρατιωτικὴν Σχολὴν τῶν Παρισίων, ὁπότεν ἐξῆλθε μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ Πυρκοῦ τὸ 1785. Τὸ ὕφος του ἦτο ἐκφραστικὸν καὶ εἰς τὰς προκηρύξεις καὶ τὰς ἀγορεύσεις πρὸς τὸν στρατόν ἐφθανεν εἰς ἐπιβλητικὴν εὐγλωττίαν.

Τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἡ σωματικὴ ἀνοχὴ του ἦσαν σπάνια. Εἶχε μνήμην ἀπεριόριστον καὶ διορατικότητα καταπληκτικὴν. Ἡ εὐκίνησις τοῦ πνεύματός του ἦτο ἀπαράμιλλος. Εἶχε τὸ χάρισμα νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν καὶ συγχρόνως νὰ συλλαμ-

βάνη καθαρὰν εἰκόνα τοῦ δλου. Ἡ αὐτοπεποθησις καὶ δύναμις τῆς βουλήσεώς του εἶχον κάτι τὸ πρωτοφανές, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐγωϊσμός καὶ ἡ φιλοδοξία του δὲν ἐγνώριζον ὄρια. Ἡ δραστηριότης του ἦτο ὑπεράνθρωπος· ὑπηγόρευε συγχρόνως τὰ ἔγγραφα δλων τῶν ὑπουργείων. Ἦρκειτο πολλάκις εἰς τρίωρον ὕπνον.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ναπολέοντος εἶχεν ἀρκετὰ στερεὸν κοινωνικὸν στήριγμα, διότι διὰ τὰς λαϊκὰς μάζας ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε συμβολικὴν ἔννοιαν, ἦτο ἡ προσωποποίησης τῆς Δημοκρατίας, ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευσε τὰς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως κτηθείσας ἐλευθερίας. Ἡ ἀνωτέρα τάξις πάλιν ἐβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὴν πολιτικὴν σταθερότητα, ἡ ὁποία ἀπέτρεπε τὰς αἰφνιδίας ἀνατροπὰς.

107. Ὁ Ναπολέων

Ἡ διοίκησις τοῦ Ναπολέοντος

Ὁ Ναπολέων ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ὡς στράτευμα, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ διαταγαὶ του ἔπρεπε νὰ ἐκτελοῦνται χωρὶς συζήτησιν. Οἱ πολῖται ἐτέθησαν ὑπὸ αὐστηρὰν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ὑπατείας του ἔπαυσε τὰς περισσοτέρας τῶν ἡμερησίων καὶ εἰς τὸ ἔξῃς ἔπαυε καὶ διώριζε τοὺς διευθυντὰς των ὡς νὰ ἦσαν κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι. Εἶχε φυλακὰς ὁμοίας μὲ τὴν Βασιλλίαν, εἰς τὰς ὁποίας ἐνέκλειε τοὺς ὑπόπτους.

Ἐδημιούργησεν αὐλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσήγαγε τὰς συνηθείας τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος. Αἱ κυρίαὶ ἐδιδάχθησαν νὰ ὑποκλίνωνται, ὅπως ἄλλοτε εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Βουρβόνων. Οἱ παλαιοὶ τίτλοι ἀνεκλήθησαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὠνομάσθησαν αὐτοκρατορικοὶ πρίγκιπες.

Μετὰ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας ἐδημιούργησε βαρῶ-
νους, κόμητας, δούκας, ἰππότες, δηλαδή τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς
νέας αὐτοκρατορίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδιδεν ἐπιδόματα καὶ ἐχάρι-
ζεν εἰσοδήματα. Ἐπίσης ἐδημιούργησε τὴν Λεγεῶνα τῆς
τιμῆς, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐλάμβανον ἐπιδόματα. Διότι ὁ Να-
πολέων διέβλεπεν, ὅτι ἡ κληρονομικὴ βασιλεία δὲν εἶναι δυνατὸν
νὰ στηριχθῆ χωρὶς κληρονομικὴν ἀριστοκρατίαν. Διοικηταί, ὑπο-
διοικηταί, δήμαρχοι τῶν ἐπαρχιῶν, διωρίζοντο ὑπὸ τῆς κυβερνή-
σεως. Τοιοῦτοτρόπως κατηργήθη ἡ αὐτοδιοίκησις καὶ ἐδημιουρ-
γήθη αὐστηρὰ συγκέντρωσις. Ἐν τούτοις ἡ πλειονότης τοῦ λαοῦ
ἦτο εὐχαριστημένη, διότι τὸ κράτος ἐπανεῦρε τὴν γαλήνην καὶ
ἐξησφαλίσθη ἡ ἀπονομή τοῦ δικαίου.

Ὁ Ναπολέων ἤθελε νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους τῶν
γραμμάτων, ὅπως ἔπραξεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. Ἀλλὰ δὲν ἠγάπα
τοὺς ἀνεξαρτήτους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του, τὸν Σατω-
βριὰν καὶ τὴν κυρίαν Στάελ, ἐνῶ ἐπροστάτευε δευτερευού-
σης ἀξίας λογοτέχναις. Τὸ 1804 ἐξεδόθη ὁ Ναπολεόντειος
Κῶδιξ, ὁ ὁποῖος περιελάμβανε τὸ ἐπὶ τῶν νέων ἀντιλήψων
στηριζόμενον ἀστικὸν δίκαιον καὶ εἰσήχθη εἰς πολλὰς χώρας.

II. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἡ Ναπολεόντειος στρατηγικὴ

Ὁ Ναπολέων ἐτελειοποίησε τὴν τακτικὴν τῶν στατηγῶν
τῆς ἐπαναστάσεως. Ὠρᾶτο καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ὅτι ὁ πο-
λυπληθέστερος στρατὸς νικᾷ πάντοτε τὸν ὀλιγαριθμότερον. Διὰ
τοῦτο προσεπάθει νὰ κρατῆ συγκεντρωμένας τὰς δυνάμεις του καὶ
νὰ συντρίβῃ δι' ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως τὸ κύριον σῶμα τοῦ
ἐχθροῦ. Ἀνεδείχθη ἀριστοτέχνης τῆς τακτικῆς αὐτῆς. Εἶχε τὸ χά-
ρισμα νὰ ὑπολογίζῃ καλῶς τὰ πράγματα, νὰ συλλαμβάνῃ ταχέως
σχέδια καὶ νὰ ἐκτελῇ αὐτὰ μετὰ θαυμαστῆς ἐπίσης ταχύτητος. Ὁ
στρατὸς του ἦτο ἀκαταπόνητος εἰς τὰς πορείας καὶ διὰ τῆς ταχύ-
τητος τῶν κινήσεων καὶ τῆς ἐπικαίρου συγκεντρώσεως ἐξησφά-
λιζε τὴν νίκην: «Διὰ τῶν κνημῶν μας κερδίζει τὰς μάχας». ἔλεγον

οί στρατιῶται. Οί στρατηγοί του ἠκολούθουν τὴν τακτικὴν του, ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπόν του καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, ἔγιναν ἔνδοξοι, ὅπως ὁ Νέϋ, Μπερναντότ, ὁ Μασσενά κλπ. (Ney, Bernadotte, Masséna).

Ἐκ τῆς Ναπολεὼν ἐπιστηματοποιήσθη τὴν γενικὴν στρατολογίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐπανάστασις, καὶ κατάρθωσεν νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν μεγάλην μάζαν. Ἐκ τῆς στρατῶς του ἀπὸ τοῦ 1805 ἔλαβεν τὴν προσωνομιάν Μεγάλην στρατιάν (Grande armée). Ἐπὶ ἦρχεν ὁμοίως καὶ ὑλικώτερος λόγος τῆς τυφλῆς ἀφοσιώσεως τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Ναπολέοντα, διότι ὁ γάλλος χωρικός ἐπίστευεν ὅτι, ἂν πέσῃ ἡ ἀρχὴ του, θὰ ἐπανέλθῃ τὸ παλαιὸν καθεστῶς, καὶ ὅτι θὰ στερηθῆ τὰς γαίας, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς.

Ἐκ τῆς δευτέρου κατὰ τῆς Γαλλίας συνασπισμοῦ (1798 - 1802)

Τὸ 1798 ἡ Γαλλία εὐρέθη πρὸ νέου συνασπισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία καὶ ὁ τσάρος τῆς Ρωσίας Παῦλος Α', ὁ υἱὸς τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β', ὁ ὁποῖος ἐμίσει τὴν ἐπανάστασιν, καὶ ἡ Τουρκία. Κατ' ἀρχὰς οἱ Γάλλοι εἶχον σημαντικὰς ἀποτυχίας. Ἐκ τῆς Ἀρχιδουξ Κάρολος τῆς Αὐστρίας ἀπώθησεν τὸν γαλλικὸν στρατὸν ἐκεῖθεν τοῦ Ρήνου, ἐνῶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ διάσημος ρώσσοσ στρατηλάτης Σουβάροφ ὁδηγῶν τὸν ρωσσοαυστριακὸν στρατὸν εἶχε λαμπρὰς ἐπιτυχίας. Ἐκ τῆς ρωσσοαυστριακοῦ στρατῶς ἐπολέμει μετ' ἐξαιρετικοῦ φανατισμοῦ κατὰ τῶν « ἀθέων Γάλλων ἐπαναστατῶν ».

Ἐκ τῆς ἡ τύχῃ τοῦ πολέμου ἠλλάξεν, ὅταν ὁ Ναπολεὼν διεβίβασεν διὰ τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν ἐφεδρικὴν στρατιάν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐτοιμάσει κρυφίως. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐνικήθησαν παρὰ τὸ Μαρτέκο καὶ ἐξεκένωσαν τὴν Ἰταλίαν (Ἰούλιος 1800). Ἐκ τῆς ἄλλου ὁ στρατηγὸς Μορώ (Moreau) ἐκέρδισε λαμπρὰν νίκην παρὰ τὸ Μόναχον καὶ ἤνοιξε τὴν πρὸς τὴν Βιέννην ὁδόν. Ἐκ τῆς αὐτοκράτωρ ἐδέχθη νὰ εἰρηνεύσῃ. Ἐκ τῆς εἰρήνῃ τῆς Λιουνεβίλ (Lunéville, 9 Φεβρουαρίου 1801) ἐπεκύρωσεν τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης τοῦ Καμποφόρμιο. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1802), ὅταν εἶχεν ἤδη ἀνατραπῆ ὁ Πίτ, ὑπέγραψε καὶ ἡ

Ἑγγλία τὴν εἰρήνην τῆς Ἀμιέν (Amiens, 25 Μαρτίου 1802), διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ τὰς γαλλικὰς ἀποικίας καὶ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Πολιτικαὶ μεταβολαὶ

Ἡ εἰρήνη τῆς Λιουνεβίλ καὶ τῆς Ἀμιέν ἦσαν ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς κυριαρχίας τοῦ Ναπολέοντος ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Ὁ γάλλος δικτάτωρ διερρῦθμισε τὰ πράγματα ὅπως ἤθελεν. Ἀπὸ τὰς δημοκρατίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῆ περὶ τὴν Γαλλίαν, ἄλλας προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του καὶ ἄλλας μετέβαλεν εἰς βασιλεία. Προσήρτησε τὸ Πεδεμόντιον καὶ τὴν δημοκρατίαν τῆς Γενούης. Τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων δημοκρατίαν μετεβάπτισεν εἰς Βασιλεῖον τῆς Ἰταλίας, ἐστέφθη βασιλεὺς αὐτοῦ καὶ διώρισεν ἀντιβασιλέα τὸν προγονόν του Εὐγένιον Μπωχαρναί. Σημαντικώτερα ἦτο ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ Ναπολέων παρέδωκε τὰ ἐκκλησιαστικὰ κράτη καὶ τὰς ἐλευθέρους πόλεις, πλὴν ὀλίγων, εἰς τοὺς κοσμικοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀπολέσει πέραν τοῦ Ρήνου, χώρας προσαρτηθείσας εἰς τὴν Γαλλίαν.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται εἶχον μεγάλην σημασίαν διὰ τὸ μέλλον τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας, διότι δι' αὐτῶν ἐπῆλθε σημαντικὴ συγκέντρωσις, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσαν μεταγενέστεραι συνθήκαι τοῦ Ναπολέοντος. Ἐνῶ τὸ 1789 εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπῆρχον 190 κρατίδια καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, τὸ 1815 ἔμειναν μόνον 39. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ναπολέων εἰργάσθη ἀσυναίσθητως διὰ τὴν ἔθνικὴν ἐνότητα τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Ὁ τρίτος συνασπισμὸς (1805)

Οἱ ἄγγλοι ἔμποροι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν εἰρήνην, διότι διὰ τοῦ πολέμου ἐξησφάλιζον τὸ μονοπώλιον τοῦ ἀποικιακοῦ ἐμπορίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ἑγγλία δὲν ἐξεκένωσε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μάλταν καὶ τὸν Μάϊον τοῦ 1803 ἐπανελήφθησαν αἱ ἐχθροπραξίαι. Ὁ Πίτ κληθεὶς πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν διεκήρυξεν, ὅτι θὰ πολεμήσῃ μέχρι τέλους τοῦ βίου του τὸν Ναπολέοντα. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Βουλώνην μέγαν στρα-

τόν, ἔχων σκοπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς Μ. Βρεττανίαν. Ὁ Πίτ συνήνωσε τότε τὴν Αὐστρίαν, Ρωσσίαν καὶ Σουηδίαν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἔμεινε πάλιν οὐδέτερος.

Οὐλμ — Ἄουστερλιτς — Τράφαλγκαρ

Ὁ Ναπολέων ἔστρεψε τὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὴν Βουλώνην, κατὰ τῆς Αὐστρίας. Διὰ ταχυτάτης πορείας προήλασε πρὸς τὸν ἄνω Δούναβιν, ὅπου τὰ νοτιογερμανικὰ κράτη Βυρτεμβέργη καὶ Βάδη ἐτάσσοντο μὲ τὸ μέρος τῆς Γαλλίας. Συγχρόνως ὁ Μπερναντότ, παραβιάζων τὴν οὐδετερότητα τῆς Πρωσσίας, ἐβάδιζεν ἀπὸ τὸ Ἄννόβερον πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν. Τοιουτοτρόπως ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μὰκ (Mack) αὐστριακὸς στρατός, ὁ ὁποῖος εἶχε προχωρήσει μέχρι τῆς Οὐλμ (Ulm) ἀπεκόπη καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ 30 χιλιάδες ἄνδρες καὶ 53 τηλεβόλα παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους (15 Ὀκτωβρίου 1805). Ὁ Ναπολέων εἰσηλθεν εἰς τὴν Βιέννην.

Ἄφοῦ ἀνέπαυσε καὶ ἀνασυνέταξε τὸν στρατὸν του, προσέβαλε τοὺς αὐστρорώσσοις παρὰ τὸ Ἄουστερλιτς (Austerlitz) βορείως τῆς Βιέννης. Ἡ περιβόητος αὕτη μάχη, ὀνομασθεῖσα τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, διότι πλὴν τοῦ Ναπολέοντος παρευρίσκοντο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Β' καὶ ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α', εἶναι ὑπόδειγμα ναπολεοντείου τακτικῆς. Οἱ σύμμαχοι ἀπώλεσαν 15 χιλιάδας νεκροὺς καὶ τραυματίας καὶ 20 χιλιάδας αἰχμαλώτους (2 Δεκεμβρίου 1805)

108. Ὁ Νέλσων

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ στόλος τοῦ Ναπολέοντος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐτοιμάσει μὲ πολλὰς θυσίας, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπόβασιν, ἔπαθε πανωλεθρίαν. Ὁ γαλλικὸς δηλαδὴ στόλος, ἠνωμένος μετὰ τοῦ ἰσπανικοῦ, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Γαδεΐρων. Ὅταν ὅμως ἐπεχείρησε νὰ ἐξέλθῃ, προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ναυάρχου Νέλσωνος, ὁ ὁποῖος κατέκαυσε τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ καὶ ἠχμαλώτισε τὰ περισωθέντα πλοῖα παρὰ τὸ ἀκρωτήριο Τράφαλγκαρ βορείως τοῦ λιμένος τῶν Γαδεΐρων. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐφονεύθη ὁ Νέλσων (21 Ὀκτωβρίου 1805).

Τὸ τέλος τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας

Οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον πλέον στρατόν. Διὰ τοῦτο ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν Εἰρήνην τοῦ Πρέσμπουργκ (26 Δεκεμβρίου 1805), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρει τὴν Βενετίαν εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ Τυρόλον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας. Ἡ Βαυαρία καὶ ἡ Βυρτεμβέργη ἀνεκρῦχθησαν βασιλεία. Συγχρόνως ὁ Ναπολέων κηρύττει ἐκπτώτους τοὺς Βουρβόνους τῆς Νεαπόλεως καὶ παραδίδει τὸ βασιλεῖον εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ. Ἡ Βαταβικὴ δημοκρατία μεταβάλλεται εἰς βασιλεῖον καὶ δίδεται εἰς τὸν ἀδελφόν του Λουδοβίκον. Τὸ 1806 δημιουργεῖ τὴν Ὁμοσπονδίαν τοῦ Ρήνου, ἡ ὁποία περιέλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλα τὰ κράτη τῆς Γερμανίας, πλὴν τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας. Ἡ Ὁμοσπονδία τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν του, συνάπτει μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοῦ χορηγῇ 63 χιλιάδας στρατόν εἰς περίπτωσιν πολέμου.

Ὅπως δὲν ὑπῆρχε πλέον Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Β' ἀπέθεσε τὸ γερμανικὸν στέμμα καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας (6 Αὐγ. 1806). Τοιοῦτοτρόπως ἔπαυσεν ὑφιστάμενον τὸ Ἅγιον Ρωμαϊκὸν κράτος τοῦ Γερμανικοῦ Ἔθνους, τὸ ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ὁθωνος τοῦ Μεγάλου (962 μ.Χ.).

Ὁ τέταρτος συνασπισμὸς - Κατάρρευσις τῆς Πρωσσίας (1806)

Ὁ Ναπολέων ἐκυριάρχει εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὰ στρατεύματά του ἐκινουῦντο ἐλευθέρως, διεχίμαζον εἰς αὐτὴν καὶ συμπεριεφέ-

ροντο ὡς κατακτηταί. Αὐτὸ ἔκαμνεν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Γερμανοὺς καὶ πολλοὶ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐδημιουργήθη φιλοπόλεμος μερίς, τῆς ὁποίας ψυχὴ ἔγινεν ἡ βασίλισσα τῆς Πρωσσίας Λουίζα, καὶ δὲν ἤργησαν αἱ φιλοπόλεμοι ἐκδηλώσεις εἰς τὸ Βερολῖνον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας συνεννοήθη μὲ τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὴν Γερμανίαν. Ἐκεῖνος ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως ἔθεσεν εἰς κίνησιν τὸν στρατὸν του. Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς ὠργανωμένος κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα καὶ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν γηραιὸν Braunschweig, τὸν ἀρχηγὸν τῆς πρώτης γερμανικῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Γαλλίαν, συνετρίβη εἰς δύο μεγάλας μάχας, παρὰ τὴν Ἰέναν (Jena) καὶ τὴν Ἀουερστέδ (Auerstedt). Ὁ Ναπολεὼν εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Βερολῖνον (27 Ὀκτωβρ. 1806), ἐνῶ οἱ πρῶσοι στρατηγοὶ παρεδίδοντο ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Καὶ αὐτὸς ὁ μετὰ ταῦτα ἔνδοξος Μπλύχερ (Blücher) ὑποχωρήσας μέχρι Λύμπεκ (Lübeck) ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἡ βασιλικὴ οἰκγένεια κατέφυγεν εἰς Καίνιξμπεργκ.

Βραδέως, καθὼς πάντοτε, ἐνεφανίσθησαν οἱ Ρῶσοι, ἀλλ' ἀντέταξαν σοβαρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ διεξήχθη σφοδρὰ πάλη εἰς τὴν ἀνατολικὴν Πρωσσίαν. Ἀλλὰ τέλος ὑπερίσχυσεν ὁ Ναπολεὼν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατέφυγεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνατολικὴν ἄκραν τοῦ κράτους του καὶ ὁ Τσάρος ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ.

Τότε ἔγινεν ἡ ὀνομαστὴ συνάντησις τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νίμεν, ἀπέναντι τῆς πόλεως Τιλισίτ, ἐντὸς πλωτοῦ περιπτέρου (25 Ἰουν. 1807). Ὁ Ναπολεὼν ἐκέρδισε τὸν Ἀλέξανδρον διεγείρας παρ' αὐτῷ τὴν ἐλπίδα, ὅτι οἱ δύο, συνεννοούμενοι, ἠδύναντο νὰ κυριαρχήσουν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ὁ Τσάρος ἐγκατέλειπε τὴν Πρωσσίαν, τὴν ὁποίαν διεμέλισεν ὁ Ναπολεὼν. Ἀπέσπασε τὰς πρὸς Δ. τοῦ Ἑλβα κτήσεις τῆς, συνήνωσεν αὐτὰς μετὰ τοῦ ἐκλεκτοράτου τῆς Ἑσσης, τοῦ Μπράουνσβαϊκ καὶ τοῦ Ἀννοβέρου καὶ ἐδημιούργησε τὸ βασιλεῖον τῆς Βεστφαλίας, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰερώνυμον. Ἀπέσπασε τὴν πρωσσικὴν Πολωνίαν καὶ ἐδημιούργησε τὸ Μεγαλοδουκάτον

τῆς Βαροβίας, τὸ ὅποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαξονίας. Ἡ Πρωσσία ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ 160 ἑκατ. φρ. πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πληρώσῃ, 160 χιλ. γαλλικοῦ στρατοῦ ἔμενον εἰς τὴν χώραν συντηρούμενοι ὑπ' αὐτῆς.

Ἑπειρωτικὸς ἀποκλεισμός

Ὁ Ναπολέων εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Ἀπὸ τὸ Βερολῖνον ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέβαλε τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου. Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἀποκλείσει τοὺς γαλλικοὺς λιμένας ἀπὸ τῆς Βρέστης μέχρι τῆς Ἀμβέρστης. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Ναπολέων διέταξε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀγγλικῶν παραλίων καὶ ἀπηγόρευσε τὸ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπόριον καὶ τὴν πώλησιν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὰς χώρας τῶν συμμάχων τῆς. Τοῦτο ὠνομάσθη ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός (Blocus Continental, 21 Νοεμβρίου 1806). Ἡ Ἀγγλία ἀπέκλεισε τότε τοὺς λιμένας τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἐδέχοντο τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν. Ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ρωσσία προσχώρησαν εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν.

Ὁ ἀποκλεισμός ἐβλάπεν ἰδίως τὴν Γαλλίαν καὶ τὰς χώρας τῆ ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, διότι ἐπῆλθε μεγάλη ἔλλειψις ἀποικιακῶν καὶ ὑπερετιμήθησαν τὰ εἶδη-πρώτης ἀνάγκης.

Κατάληψις Πορτογαλίας καὶ Ἰσπανίας

Ἡ Πορτογαλία δὲν εἶχε δεχθῆ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν καὶ ἡ Λισσαβὼν ἀπέβη κέντρον λαθρεμπορίου. Διὰ τοῦτο ὁ Ναπολέων συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἰσπανίας κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Λισσαβῶνα μετὰ 25 χιλ. στρατοῦ καὶ ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλίας, ὁ ὁποῖος ἔφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς τὴν Βραζιλίαν (1807). Συγχρόνως ὁμως ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν σύμμαχόν του Ἰσπανίαν, σκοποῦν ἔχων νὰ δώσῃ κίνησιν καὶ ζωὴν εἰς τὴν χώραν, ἣ ὅποια ἐφυτοζῶει ἀπὸ μακροῦ ὑπὸ ἀριστοκρατικὴν μοναρχίαν καὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ καθολικοῦ κλήρου. Ἀλλὰ προεκάλεσε μεγίστην ἀντίδρασιν, διότι αἱ μᾶζαι τοῦ

Ισπανικού λαού ἦσαν συντηρητικώτατοι καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ τὸν ἐφανάτιζον κατὰ τῶν Γάλλων. Ἦρχισε τότε μακρὸς καὶ ἐπίμονος ἀγὼν, ὁ ὁποῖος ἐστοίχισεν εἰς τοὺς γάλλους περὶ τὰς 300 χιλιάδας ἀνδρας. Οἱ Ἴσπανοὶ διηρημένοι εἰς μικρὰ σώματα καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ φανατικούς καλογήρους διεξήγον κλεφτοπόλεμον (ἴσπαν. guerrilla), ἐνῶ αἱ κινήσεις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ἐδύσχεραίνοντο πολὺ εἰς τὴν ὀρεινὴν, θερμὴν καὶ ἄγονον χώραν.

Μετ' ὀλίγον, οἱ Ἄγγλοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Λισσαβῶνα ὑπὸ τὸν περίφημον στρατηγὸν Οὐέλλινγκτον (Wellington) καὶ κατεσκεύασαν στρατόπεδον ὠχυρωμένον ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν (1 Αὐγ. 1808). Ἐν τῷ μεταξύ δύο γάλλοι στρατηγοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν εἰς τὴν Ἴσπανίαν. Ὁ Ναπολέων ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως καὶ κατέλαβε τὴν Μαδρίτην. Ἄλλὰ τὰς περὶ τὴν Λισσαβῶνα ὀχυρὰς θέσεις τῶν Ἄγγλων δὲν κατώρθωσαν νὰ διασπάσουν οἱ γάλλοι στρατηγοὶ παρὰ τὰς αἱματηρὰς ἐπιθέσεις. Βραδύτερον, ὅταν κατέρρευσεν ἡ δύναμις τοῦ Ναπολέοντος, οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον καὶ ὁ Οὐέλλινγκτον διῆλθε τὰ Πυρηναιὰ καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ Αὐστριακὸς πόλεμος (1809)

Μετ' ὀλίγον ἡ Αὐστρία περιεπλάκη εἰς νέον πόλεμον πρὸς τὸν Ναπολέοντα, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας (πέμπτος συνασπισμός). Ὁ Ναπολέων ἔσπευσεν ἀπὸ τὴν Ἴσπανίαν, συνεκέντρωσε τὰς ἐν Γερμανίᾳ δυνάμεις του, ἀπώθησε τὸν αὐστριακὸν στρατὸν καὶ κατέλαβε τὴν Βιέννην. Μετὰ περιπετειώδεις συμπλοκάς κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Δουνάβεως ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην παρὰ τὸ Βάγκραμ (Wagram 5-6 Ἰουλίου).

Διὰ τῆς Εἰρήνης τῆς Βιέννης (14 Ὀκτωβρ. 1809) ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὰς Ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ οὕτως ἐστερήθη τὴν διέξοδον πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἐπίσης ἐγίνε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πολιτικῆν, διότι τὸ φιλελεύθερον ὑπουργεῖον ἀντικατέστησεν ἀντιδραστικὴν κυβέρνησις ὑπὸ τὸν πονηρὸν Μέρτερνιχ.

Εὐρισκόμενος εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς δόξης του ὁ Ναπολέων διεζεύχθη τὴν Ἴωσηφίαν, προφασιζόμενος ὅτι ἦτο ἄτεκνος,

και το 1810 συνεζεύχθη την θυγατέρα του αυτοκράτορος της Αυστρίας Φραγκίσκου Β' Μαριαν Λουίζαν, είκοσαετή περίπου την ηλικίαν. Από τον γάμον αυτόν γεννήθη ο διάδοχος, λαβών τον τίτλον του βασιλέως της Ρώμης, έπονομασθεις Ναπολέων Β' (Αετιδής, Αίγιον).

Έκτασις της Ναπολεοντείου αυτοκρατορίας

Το 1810 ο Ναπολέων ήτο κύριος έκτεταμένης αυτοκρατορίας, ή όποία περιελάμβανε πλην της Γαλλίας την άριστεράν όχθην του Ρήνου, την Όλλανδίαν και την Γερμανικήν παραλίαν της Βορείου Θαλάσσης μέχρι του Λύμπεκ (Lübeck). Είς την Ιταλίαν κατείχε το Πεδεμόντιον, την Γένουαν, την Τοσκάνην και το κράτος του Πάπα. Τέλος προσετέθησαν εις το κράτος του αι ήλυρικαι έπαρχίαι της Αυστρίας και αι Ίόνιοι νήσοι. Έξηρτῶντο άπ' αυτόν τα βασιλεία της Ιταλίας, της Νεαπόλεως, ή Ισπανία, ή Έλβετία, ή Όμοσπονδία του Ρήνου και το Μέγα Δουκάτον της Βαρσοβίας. Η Πρωσσία, ή Δανία και ή Ρωσσία ήσαν σύμμαχοί του. Η δε Σουηδία, όπου πρό μικρού ο γάλλος στρατηγός Μπερναντότ ειχε αναγνωρισθῆ ως διάδοχος του άτέκνου βασιλέως, διετέλεσεν υπό γαλλικήν έπιρροήν.

III. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Η κατά της Ρωσσίας έκστρατεία (1812)

Μεταξύ του Ναπολέοντος και του τσάρου της Ρωσσίας υπήρχον σοβαραι προστριβαί, κυρίως διότι ή Ρωσσία δέν εφήρμοζεν αυστηρώς τον ήπειρωτικόν άποκλεισμόν. Κύριος της δυτικής και μέσης Εύρώπης ο Ναπολέων έσκέφθη, ότι ήτο δυνατόν να καταλάβη και την Ρωσσίαν. Ηρχισε λοιπόν να σχεδιάζη μεγάλην έπιχείρησιν, δια της όποίας ήλπιζε να κάμψη τον Τσάρον και να άποκλείση άποτελεσματικώτερον την Άγγλίαν. Έκτός τούτου ή άνήσυχος φύσις του ώθει αυτόν εις την περιπετειώδη εκείνην έπιχείρησιν.

Ο Ναπολέων παρεσκεύασε μεγαλειώδη έκστρατείαν. Από του Γουαδαλκιβίρ μέχρι του Νιέμεν έξηπλούντο στρατιωτικάι δυ-

νάμεις, γαλλικαί καί συμμαχικαί, ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον. Ἡ Μεγάλη Στρατιά, ἀποτελουμένη ἀπὸ 500 περίπου χιλιάδας ἀνδρας, ἐξ ὧν τὰ 2)3 ξένοι, καὶ διηρημένη εἰς τρία σώματα, ἐβάδισε διὰ τῆς Πρωσίας καὶ τὴν 24-25 Ἰουνίου ἐπέρασε τὸν ποταμὸν Νίεμεν. Μέρος μόνον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἦσαν Γάλλοι, τὸ ὑπόλοιπον ἀπετελεῖτο ἀπὸ συμμάχους, Γερμανούς, Ἰταλούς κ.λ.π.

Ἡ ἐκστρατεία ἤρχισεν ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας, διότι αἱ χῶραι τῆς Λιθουανίας καὶ τῆς Πολωνίας, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο ὁ στρατός, ἦσαν πλήρεις ἀπὸ ἔλη καὶ δάση, αἱ ὁδοὶ ἔλειναι, ὁ ἐπισιτισμὸς ἀνεπαρκῆς διὰ τόσον μεγάλην στρατιάν, ἡ ὁποία ἠναγκάζετο νὰ διανυκτερεύῃ εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐπειδὴ ἔλειπον καταλύματα. Ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος εἰρήνευσε πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῆς Σουηδίας. Δὲν κατώρθωσεν ὁμως νὰ παρατάξῃ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πλεόν τῶν 220 χιλ. ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Ρῶσοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐφαρμόσουν νέον σχέδιον πολεμικῆς. Ἀπέφευγον ἀποφασιστικὴν μάχην, ἀπεσύροντο πρὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἔκαιον τὰ χωρία καὶ ἠρήμωνον τὴν χώραν.

Ὁ γαλλικὸς στρατός, κατεπεπονημένος ἤδη ἀπὸ τὰς κακουχίας, ἐξησθενημένος ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ὁμαδικὰς λιποταξίας, ἐφθασεν εἰς Σμόλενσκ, τὸ ὁποῖον οἱ Ρῶσοι ἐξεκένωσαν μετὰ αἰματηρὰν μάχην (17 Αὐγ. 1812).

Μ ό σ χ α

Ὁ Τσάρος διώρισεν ἀρχιστράτηγον κατ' ἀπαίτησιν τοῦ στρατεύματος τὸν Κ ο υ τ ο ῦ σ ω φ, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε τὴν ὑποχώρησιν καὶ δὲν ἐσταμάτησε παρὰ εἰς τὸ Β ο ρ ο δ ῖ ν ο ν. Οἱ Γάλλοι (137 χιλ.) προσέβαλον τὰ χαρακώματα, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ὁ Κουτούσωφ εἶχε τάξει τὸν στρατὸν του (120 χιλ.). Μετὰ πεισματώδη καὶ αἰματηρὰν μάχην οἱ Ρῶσοι ἐξεκένωσαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Ἡ μεγάλη Στρατιά εἶχε 30 χιλ. νεκρούς καὶ τραυματίας, οἱ Ρῶσοι περὶ τὰς 60 χιλιάδας νεκρούς, τραυματίας καὶ αἰχμαλώτους. Αὕτη εἶναι ἡ μάχη τῆς Μόσχας, ὅπως ὠνόμασεν αὐτὴν ὁ Ναπολέων (5 - 7 Σεπτεμβρίου).

Τὴν 14 Σεπτεμβρίου ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μ ό σ χ α ν καὶ τὴν ἐπομένην ἡ πόλις ἤρχισε νὰ καίεται. Ἡ πυρκαϊά, διαρκέσασα

τέσσαρας ημέρας, απέτρεψε μέγα μέρος τῆς πόλεως καὶ 5 χιλ. ρῶσσοι τραυματῖαι ἀπέθανον οἰκτρὸν θάνατον. Ἐν τούτοις οἱ Γάλλοι εὔρον εἰς τὴν πόλιν καταλύματα καὶ ζωοτροφίας.

Ἡ καταστροφή

Ἡ ἐκστρατεία εἶχεν ἀποτύχει, διότι ὁ Ναπολέων δὲν κατάρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν ρωσικὸν στρατὸν καὶ ἦτο ὡς ἐκ τούτου ἀδύνατον νὰ διαχειμᾶσῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ὁ χειμὼν ἐπλησίαζεν, αἱ ζωοτροφῖαι ἤρχισαν νὰ σπανίζουν καὶ ἰδίως δὲν ὑπῆρχεν ἀρκετὴ τροφή διὰ τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἀπέθνησκον κατὰ ἑκατοντάδας. Ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τότε νὰ διαπραγματευθῇ μὲ τὸν Τσάρον, ὁ ὁποῖος ἀπέφευγε πᾶσαν συνεννόησιν. Δὲν ὑπελείπετο λοιπὸν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ ὑποχώρησις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ἀρχίσασα τὴν 19 Ὀκτωβρίου, κατέληξεν εἰς πλήρη καταστροφήν. Ὁ βαρὺς ρωσικὸς χειμὼν ἐνέσκηψε προῶως, αἱ στερήσεις καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀποσκευῶν καὶ τῶν λαφύρων ἐδυσχέραινον τὴν πορείαν, ἐνῶ τὸ σμῆνος τοῦ Ρωσικοῦ ἵππικοῦ παρηκολούθει τοὺς ὑποχωροῦντας καὶ τοὺς ἀπεδεκάτιζεν. Οἱ Γάλλοι ἐκάστην πρωΐαν ἀποχωροῦντες ἀπὸ τὰς ὑπαιθρίους κατασκηνώσεις ἀφηνον νεκρούς, ἀσθενεῖς καὶ τραυματῖας.

Κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Βερεζίνα ὁ γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη σοβαρωτάτην ἀπώλειαν, διότι ὁ ρωσικὸς στρατὸς προελάσας ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν, κατέλαβε τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ὁ στρατὸς τοῦ Κουτούσωφ ἐπίεζεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀνατολήν, τρίτος δὲ ρωσικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἀπὸ τὸν νότον. Τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς ἐν πλήρει ἀποσυνθέσει ἐζήτησαν νὰ ἀνοίξουν δρόμον διὰ τῆς Πολωνίας καὶ Πρωσσίας. Ὁ ἴδιος ὁ Ναπολέων ἔφυγε κρυφίως ἐπὶ ταχυδρομικῆς ἀμάξης καὶ διὰ Βαρσοβίας καὶ Δρέσδης ἔφθασεν εἰς Παρισίους καὶ δι' ἀνακοινωθέντος ἀνήγγειλε τὴν καταστροφήν τῆς Μεγάλης Στρατιᾶς.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ρωσσίας ὑπῆρξε μία τῶν μεγίστων καταστροφῶν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ἀπὸ τὴν μεγάλην αὐτὴν στρατιάν, ἣ ὁποῖα εἰσῆλθεν εἰς τὸ ρωσικὸν ἔδαφος, 200 χιλ. ἦσαν νεκροί, τραυματῖαι ἢ ἀσθενεῖς, 130 χιλιάδες αἰχμάλωτοι, 50 χιλ. λιπτοάκται.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ρωσικὸς στρατὸς ἀπὸ 220 χιλ. εἶχεν ἀπομείνει μόνον μὲ 40 χιλ.

Οἱ Πρῶσσοι καὶ οἱ Αὐστριακοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀκολουθήσει ἀναγκαστικῶς τὴν ἐκστρατεῖαν, ἀπεστάτησαν, μόλις εἶδον τὴν καταστροφὴν, καὶ ὅλη ἡ Γερμανία ἐκινεῖτο κατὰ τοῦ Ναπολέοντος.

Ἐξέγερσις τῆς Γερμανίας. Λειψία

Τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ρωσσίαν ἠκολούθησε ζωηρὰ κίνησις εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος ἐτέθη ἡ Πρωσσία. Ἐνισχυθεῖσα μὲ ἀγγλικά χρήματα καὶ ἐφαρμόσασα τὴν καθολικὴν ὑποχρεωτικὴν θητεῖαν κατῴρθωσε νὰ παρατάξῃ 270 χιλιάδας στρατοῦ. Οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὸ Βερολῖνον καὶ ἀπεσύρθησαν ἐκεῖθεν τοῦ Ὁδερ. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων ἦτο πάντοτε ἐπίφοβος.

Ἡ Ἀγγλία συνήνωσε τότε εἰς συμμαχίαν τὴν Πρωσσίαν, τὴν Αὐστρίαν καὶ Σουηδίαν. Ἡ Αὐστρία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διήυθυνεν ὁ Μέττερνιχ, μετὰ τινὰς ἐλιγμούς προσεχώρησεν εἰς τὴν συμμαχίαν (ἐκτος συνασπισμὸς κατὰ τῆς Γαλλίας).

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ὁ Ναπολέων ἔδωσε πάλιν δειγματοειδῆ στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποτρέψῃ τὸ μοιραῖον. Ὑπέβαλεν εἰς τελευταίαν προσπάθειαν τὸν γαλλικὸν λαόν, ἐστρατολόγησε προληπτικῶς νεωτάτους στρατιώτας μέχρι τοῦ 18ου ἔτους. Τοιοῦτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν 350 χιλ. Οἱ σύμμαχοι ἀντέταξαν κατ' αὐτοῦ 500 χιλ. διηρημένους εἰς τρεῖς στρατιάς. Μίαν ἀπ' αὐτὰς ᾠδήγει ὁ ἄλλοτε στρατηγὸς τοῦ Ναπολέοντος Μπερναντότ, ἄλλην ὁ πρῶσσος στρατηγὸς Μπλύχερ (Blücher), ὁ ὁποῖος εἶχε γίνῃ ἐνδοξος μὲ τὰς ἐπιτυχίας του κατὰ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ναπολέοντος, καὶ τὴν τρίτην ὁ αὐστριακὸς στρατηγὸς Σβάρτσενμπεργκ (Schwarzenberg), ὁ ὁποῖος εἶχε καὶ τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Λειψίαν (16 - 19 Ὀκτωβρίου 1813). Ἐκεῖ 160 χιλ. Γάλλοι ἐπάλαισαν κατὰ 295 χιλιάδων συμμάχων, οἱ ὁποῖοι διέθετον διπλάσιον ἵππικόν καὶ πυροβολικόν. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς, μετὰ κρατερόν ἀγῶνα, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀφοῦ ἐξήντησε τὰ πυρομαχικά του καὶ ἀφοῦ εἶδε τοὺς συμμάχους του Σάξονας καὶ Βυρτεμβεργίους νὰ προσχωροῦν εἰς τὸν ἐχ-

θρόν. Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη μάχη τῆς Λειψίας, τὴν ὁποῖαν οἱ Γερμανοὶ ὠνόμασαν Μάχη τῶν Ἑθνῶν (Völkerschlacht).

Ὁ Ναπολέων ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῆ πέραν τοῦ Ρήνου, ἡ Γερμανία μέχρι τοῦ Ρήνου ἦτο ἐλευθέρη, οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἀπεστάτησαν, ἡ Ὀμοσπονδία τοῦ Ρήνου διελύθη.

Εἰσβολὴ εἰς τὴν Γαλλίαν

Τὴν νύκτα τῆς 1ης τοῦ νέου ἔτους 1814 ὁ Μπλύχερ διέβη τὸν Ρήνον καὶ μετ' αὐτὸν εἰσῆλθον οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἐκ διαφόρων σημείων εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Ἡ προσπάθεια τοῦ Ναπολέοντος νὰ δημιουργήσῃ νέον στρατὸν ἔφερε πενιχρὰ ἀποτελέσματα, διότι αἱ ὑπηρεσίαι δὲν ὑπήκουον καὶ οἱ νέοι δὲν ὑπετάσσοντο. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν στενωπτερον περισφιγγόμενος ἐπάλαισεν ὡς λέων μανιώδης καὶ διέπραξε κατορθώματα οὐδενὸς τῶν προηγουμένων ὑποδεέστερα, ἀλλὰ κατῴρθωσε μόνον νὰ βραδύνη τὸ μοιραῖον. Τὴν 31 Μαρτίου οἱ σύμμαχοι εἰσῆλθον εἰς Παρισίους. Ὁ Ναπολέων προσεπάθησε νὰ σώσῃ τὸν θρόνον ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του, ἀλλ' εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὑπερίσχυσαν οἱ ὄπαδοὶ τῶν Βουρβόνων καὶ ἡ Γερουσία ἐκήρυξεν ἐκπτωτον τὸν Ναπολέοντα.

Οἱ σύμμαχοι ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας τὸν ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' Λουδοβίκον ΙΗ', (1), ὁ ὁποῖος

1. Λουδοβίκος ΙΖ' θεωρεῖται ὁ υἱὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', τὸν ὁποῖον οἱ μετανάσαι βασιλοφρονες ἀνεκήρυξαν βασιλέα μετὰ τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ πατρὸς του. Ὁ νεαρὸς ἡγεμονίδης ἀπέθανεν εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου εἶχεν ἐγκλεισθῆ μετὰ τῶν γονέων του.

110. Ὁ Ναπολέων τὸ 1814

ὑπεσχέθη ἀμέσως ὅτι θὰ παραχωρήσῃ Σύνταγμα. Μετ' αὐτοῦ συνήψαν οἱ σύμμαχοι τὴν πρώτην Εἰρήνην τῶν Παρισίων (30 Μαΐου 1814), διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1792, ἀνέκτα πάλιν σχεδὸν πάσας τὰς ἀποικίας τῆς καὶ δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ὁ Ναπολέων εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ διάφορα μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἀγγλία ἐκράτει τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἐλγολάνδην. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἐκθρονισθέντες ἡγεμόνες ἐπανήρχοντο εἰς τὸν θρόνον των (παλινόρθωσις, restoration) καὶ ὠρίζετο νὰ συνέλθῃ συνδιάσκεψις τῶν κρατῶν εἰς τὴν Βιέννην, διὰ νὰ κανονίσῃ τὴν νέαν κοτάστασιν τῆς Εὐρώπης.

Κατ' εἰσήγησιν τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου παρεχωρήθη εἰς τὸν Ναπολέοντα ὡς ἡγεμονία ἡ νῆσος Ἐλβα καὶ ὑπεχρεώθη ἡ Γαλλία νὰ δίδῃ εἰς αὐτὸν χρηματικὴν ἐπιχορήγησιν.

Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1814 συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Βιέννην οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν, πολλοὶ ἡγεμόνες, πολιτευταὶ καὶ στρατηγοί. Ἡ Βιέννη ἔλαβεν ἑορτάσιμον ὄψιν καὶ ἐδόθησαν ἀλλεπάλληλα συμπόσια, χοροὶ καὶ παραστάσεις, διότι μετὰ τὸν μακροχρόνιον καὶ βαρὺν πόλεμον οἱ ἄνθρωποι ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ἀναψυχῆς.

Μεγίστην ἐπιρροὴν ἤσκησεν ἐπὶ τῶν διαπραγματεύσεων ὁ Μέττερνιχ. Μέλος τῆς ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας ἦτο ὁ Ἕλλην Καποδίστριας. Μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος εἰργάσθη ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν Γαλλίαν Ταλλεϋράν (Talleyrand), ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ διασπάσῃ τοὺς συμμάχους προσεταιρισθεὶς τοὺς ἀντιπρόσωπους τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ παρ' ὀλίγου νὰ ἐξερρηγνύετο πόλεμος μετὰ τοῦ νέου αὐτοῦ συνδυασμοῦ καὶ τῆς Ρωσσίας καὶ Πρωσσίας. Αἱ συνεννοήσεις δὲν εἶχον εἰσέτι καταλήξει εἰς ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα, ὅποτε ἐφθασεν ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Ναπολέων ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν, Ὁ συνασπισμὸς τῶν ὀκτῶ κρατῶν ἀνενώθη καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκήρυξαν τὸν Ναπολέοντα ἐχθρὸν καὶ ταραξίαν τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου.

Ὁ Ναπολέων εἶχεν ἀκριβεῖς πληροφορίες διὰ τὰς ἀντιθέσεις τῶν συμμάχων εἰς τὴν Βιέννην, ἐγνώριζεν ἐπίσης καλῶς ὅτι ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἠγάπα τὸν Λουδοβίκον. Πολλοὶ στρατηγοὶ καὶ διπλωμάται συνεννοοῦντο μετ' αὐτοῦ ὅπως παλινρθώσουν τὴν ἀρχὴν του. Ἐνθαρρυνόμενος λοιπὸν ἀπ' αὐτὰ ἀνέλαβε τὴν καταπληκτικὴν ἐπιχείρησιν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὴν 1 Μαρτίου 1815 ἀπεβιβάσθη μετὰ 1.100 ἀνδρῶν εἰς Κάννας τῆς Προβηγκίας. Λαὸς καὶ στρατιῶται ἐδέχθησαν αὐτὸν πανταχοῦ μὲ ἐπευφημίας «Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ». Ὁ στρατηγὸς Νεύ, ὁ ὁποῖος ἐστάλη κατ' αὐτοῦ, προσεχώρησε μετὰ τοῦ στρατοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ ὅλη ἡ Γαλλία ἀεγνώρισεν αὐτόν, ἐνῶ ὁ Λουδοβίκος ἔφυγεν εἰς τὸ ἐν Βελγίῳ στρατόπεδον τῶν συμμάχων. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέα περίοδος δράσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἡ ὁποία διήρκεσεν ὀλίγον περισσότερον ἀπὸ τρεῖς μῆνας καὶ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν Ἐκ α τ ὸ ν ἡ μ έ ρ α ι (20 Μαρτίου - 22 Ἰουνίου 1815).

Ὁ Ναπολέων περιπειοιήθη τὸν γαλλικὸν λαόν, παρεχώρησε φιλελεύθερον πολίτευμα καὶ ὠμίλησε πρὸς αὐτὸν μὲ ἐκφράσεις τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν χρόνων. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ καταρτίζη στρατὸν καὶ κατάρθωσεν ταχέως νὰ δημιουργήσῃ 208 χιλ. καλῶς ἡσκημένου στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπετέλεσαν οἱ ἄνδρες οἱ ἐπανελθόντες ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. Προσεπάθησε νὰ διασπάσῃ τὸν ἐναντίον του συνασπισμὸν διὰ συνεννοήσεων, ἀλλ' ἀπέτυχε.

Ἡ θέσις τοῦ Ναπολέοντος ἦτο δυσχερεστάτη. Εἰς τὸ Βέλγιον ὑπῆρχον δύο στρατιαί, ὁ ἄγγλος στρατηγὸς Οὐέλλιγκτον μὲ 100 χιλ. στρατοῦ καὶ ὁ Μπλύχερ μὲ 150 χιλ. Τὸν Ρῆνον κατεῖχον 350 χιλ. Αὐστριακοὶ καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ἦσαν 235 χιλ. Ρῶσσοι. Οἱ σύμμαχοι ἐδήλωσαν ὅτι δὲν θὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν Ναπολέοντα.

Ὁ Ναπολέων διὰ νὰ προλάβῃ τὴν περαιτέρω συγκέντρωσιν τοῦ ἐχθροῦ, προήλασε μὲ 120 χιλ. ἐκλεκτοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ Βέλγιον, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ χωρίσῃ μὲ ἰσχυρὸν κτύπημα τὰ στρατεύματα τοῦ Οὐέλλιγκτον καὶ τοῦ Μπλύχερ. Τὸ πρῶτον κτύπημα ἐδέχθησαν οἱ Πρῶσσοι. Μετὰ πεισματώδη μάχην οἱ Γάλλοι διέρρηξαν τὸ κέντρον των καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μπλύχερ ἔπεσεν ἀπὸ τὸν ἵππον καὶ ἐκιν-

111. Ὁ Οὐέλλιγκτον

δύνευσεν. Ἀμέσως κατόπιν προσέβαλε τοὺς Ἄγγλους, οἱ ὅποιοι εἶχον ὀχυρωθῆ ἐπὶ τοῦ ἔροπεδίου Σαιν Ζάν (Saint-Jean), ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Βρυξέλλας, ἐλπίζων ὅτι θὰ συντρίψη αὐτοὺς διὰ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς (74 χιλ. Γάλλοι καὶ 246 τηλεβόλα κατὰ 60 χιλ. Ἄγγλων καὶ 148 τηλεβόλων). Ἦδη εἶχον ἀρχίσει νὰ κλονίζωνται αἱ τάξεις τῶν Ἄγγλων, ὅποτε ἐνεφανίσθη-

σαν οἱ Πρῶσοι τοῦ Μπλύχερ. Μετὰ πάλιν σῶμα πρὸς σῶμα οἱ Γάλλοι ἐτράπησαν εἰς ἀγρίαν φυγὴν, ἀφοῦ τὸ ἐν τρίτον ἐξ αὐτῶν δηλ. 15 χιλιάδες νεκροὶ ἢ τραυματῆαι, ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Τὸ πρωσοικὸν ἵππικὸν κατεδίωκεν αὐτοὺς καθ' ὄλην τὴν νύκτα, οὕτως ὥστε τὰ συντρίμματα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ διήλθον ἐν πανικῶ τὰ βελγικὰ σύνορα καὶ μόλις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Παρισίων κατῶρθωσαν νὰ ἀνασυνταχθοῦν. Αὐτὴ εἶναι ἡ περίφημος ἐν Βατερλό (Waterloo) καταστροφή (18 Ἰουν. 1815).

Μετὰ τὴν κατάρρευσιν συνῆλθον εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν αἱ δύο βουλαὶ ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Ναπολέοντος, ἐσχισμάτισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ναπολέοντα νὰ παραιτηθῆ καὶ τὸν διέταξαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γαλλίαν. Ὁ Ναπολέων φεύγων ἐφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ροσφόρ (Rochefort), ἐνθα ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἄγγλους, οἱ ὅποιοι τὸν μετέφερον εἰς Ἀγίαν Ἐλένην, μικρὰν νῆσον κειμένην εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου ἐζῆσεν ἐξ ἔτη ἀσθενὴς καὶ συντετριμμένος καὶ ἀπέθανε (5 Μαΐου 1821).

Ἡ δευτέρα εἰρήνη τῶν Παρισίων

Μετ' ὀλίγον οἱ ἐχθροὶ κατέλαβον τὸ δεύτερον τὴν γαλλικὴν

πρωτεύουσαν και οι σύμμαχοι ήγεμόνες εισήλθον εις αυτήν πανηγυρικώς και τούτους ήκολούθησεν ο Λουδοβίκος ΙΗ'. Ο Λουδοβίκος υπέγραψε την δευτέραν ειρήνην των Παρισίων (20 Νοεμβρίου 1815), δια της οποίας η Γαλλία επανήρχετο εις τα σύνορα του 1790. Ούτως η περιπέτεια των Έκατον ήμερών έστοίχισεν εις την Γαλλίαν ήμισυ εκατομμύριον κατοίκους και 700 εκατομμύρια πολεμικήν αποζημίωσιν. Οι Γάλλοι υπεχρέωθησαν ακόμη να επιστρέψουν τα έργα τέχνης, τα αφαιρεθέντα παρ' αυτών από διαφόρους χώρας.

Αί αποφάσεις του Συνεδρίου της Βιέννης

Μετά την καταστροφήν του Ναπολέοντος το συνέδριον της Βιέννης συνεπλήρωσε τας εργασίας του και έλαβεν αποφάσεις, αι όποιοι ώρισαν την νέαν πολιτικήν κατάστασιν της Ευρώπης. Οι διπλωμάται ειργάσθησαν ως αντιπρόσωποι ήγεμόνων και όχι λαών. Έστηρίχθησαν εις την αρχήν της νομιμότητος, της ισορροπίας και των αντισταθμισμάτων και διμοίρασαν τας χώρας, χωρίς να έρωτήσουν τους κατοίκους.

Η Ρωσσία έλαβε μέγα μέρος του δουκάτου της Βαρσοβίας, συνήνωσεν αυτό μετά των λοιπών πολωνικών επαρχιών και έσημάτισεν ούτω το βασίλειον της Πολωνίας, της οποίας βασιλεύς άνηγορεύθη ο Τσάρος. Η Πρωσσία έλαβε μέρος του δουκάτου της Βαρσοβίας (το Πόζεν, το Θόρν και το Ντάντσιγκ) και τρεις γερμανικας επαρχίας (Σαξονίαν, Βεσφαλίαν, και περιοχήν του Ρήνου). Τοιουτοτρόπως επέτυχε την ένωσιν των διεσπαρμένων τμημάτων του κράτους και απέκτησε μεγάλην επιρροήν επί του Ρήνου μέχρι των συνόρων του Βελγίου. Η Αγγλία εκράτησε την Μάλταν, τας Ίονιους νήσους και το ακρωτήριον της Καλής Έλπίδος, την Κεϋλάνην κτλ. εκτός της Ευρώπης. Τοιουτοτρόπως ο άποικιακός άγων έληξεν υπέρ της Αγγλίας. Η Αυστρία έλάμβανε τας ίλλυρικας επαρχίας, την Βενετίαν και Λομβαρδίαν και απέκτα μεγάλην επιρροήν εις την Ιταλίαν. Οι παλαιοι ήγεμόνες της Ιταλίας και ο Πάπας επανήλθον εις το θρόνον των. Το Βέλγιον ήνώθη μετά της Όλλανδίας εις έν κράτος ανεξάρτητον υπό την επωνυμίαν Βασίλειον των Ηνωμένων Κάτω Χωρών, υπό τον βασιλέα Γουλιέλμον Α' της Ορανίας, και η Νορβηγία ήνώθη μετά της Σουηδίας.

Ἱερὰ Συμμαχία (26 Σεπτεμβρίου 1815)

Τῇ εἰσηγήσει τοῦ μυστικοπαθοῦς τσάρου Ἀλεξάνδρου, οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες Ρωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας συνήψαν τὴν λεγομένην Ἱερὰν Συμμαχίαν, ἣ ὁποία ἀρχικῶς εἶχε σκοπὸν τὴν διατήρησιν τῶν ὄρων τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης. Συμπληρωθεῖσα ὁμως διὰ νέων συνεννοήσεων ἔλαβε τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. Οἱ συμβαλλόμενοι δηλαδὴ ἡγεμόνες ὑπεχρεοῦντο νὰ κυβερνήσουν τὰ κράτη των κατὰ τὴν θεῖαν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι θὰ κατεδίωκον πᾶσαν φιλελευθέραν κίνησιν εἰς τὴν χώραν των καὶ θὰ ὑπεστήριζον ἀλλήλους, καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, διὰ νὰ διατηρήσουν τὸ ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἐξήσκησεν ἀληθῆ δεσποτείαν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Κατεδίωξε τοὺς φιλελευθέρους καὶ κατέπνιξε πᾶσαν προοδευτικὴν ἐκδήλωσιν τῶν λαῶν, πολλὰκις διὰ βιαίων ἐπεμβάσεων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξεργάγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἰδίως τῆς Αὐστρίας, ἐπολέμησαν αὐτὴν ἀμειλίκτως.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Κ Α '

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ - ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Τὰ γαλλικὰ γράμματα

ΑΤΑ τὸν 18ον αἰῶνα εἶναι ἀκόμη μεγαλυτέρα ἢ ἐπιβολὴ τῶν γαλλικῶν γραμμάτων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα μελετᾶται εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς χρησιμεύουν ὡς ὑπόδειγμα. Ἐπίσης ἡ γαλλικὴ τέχνη, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς εὐρίσκουν ζωηρὰν ὑποδοχὴν, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ πνευματικῆς ἡγεμονίας τῶν Γάλλων τὸν 18ον αἰῶνα.

Ἄλλ' οἱ σημαντικώτεροι τῶν γάλλων συγγραφέων τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ Βολταῖρος, ὁ Μοντεσκιέ, ὁ Ντιντερό, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλήσαμεν, δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς λογοτέχναι, ἀλλὰ πολιτικοὶ συγγραφεῖς, καὶ πραγματεύονται μᾶλλον κοινωνικὰ προβλήματα. Ἡ παράδοσις τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ ὑπάρχουν συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι συνθέτουν δράματα καὶ μύθους κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μεγάλου αἰῶνος. Ἄλλ' ὅπως συμβαίνει συνήθως, τὰ προϊόντα τῆς μιμήσεως στεροῦνται ἀληθινῆς πνοῆς.

Ἄγγλικὴ λογοτεχνία

Ἀπὸ τὸ τέλος ἤδη τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐξαπλοῦται διαρκῶς βορειότερον. Ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἀγγλία εἶναι ἤδη κέντρα ἐντόνου ζωῆς, ἐνῶ καθυστεροῦν αἱ παλαιαὶ νοτιώτεραι ἐστίαι τοῦ πολιτισμοῦ, Ἰταλία καὶ Ἰσπανία. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀφυπνίζεται τὸ ἀληθινὸν λυρικὸν αἶσθημα, ὅπως εἰς τὰς Νύκτας τοῦ ποιητοῦ Γιόουνγκ (Young, 1681 - 1765), καὶ τὸ ἠθογραφικὸν μυθιστόρημα φθάνει εἰς ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν. Ὁ Δανιήλ

Ντιφόου Daniel Defoe, 1660-1731) γράφει τὸν περίφημον Ροβινσὸν Κροῦσον καὶ ὁ σατυρικός Σουϊφτ (Swift, 1667-1745) τὰ Ταξίδια τοῦ Γκιούλιβερ.

Ὁ Γίββων (Gibbon, 1737-1796) διὰ τῆς εὐρυτάτης πολυμαθείας του, τῆς ὀξυνοίας, τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς τῶν κειμένων, ἔγινεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς ἱστορίας εἰς τὸ ἔργον του Παρακμὴ καὶ πτώσις τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἀκμὴ τῆς Γερμανικῆς λογοτεχνίας

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ἀξιολόγους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ἀνέδειξεν ἡ Γερμανία. Ἡ γερμανικὴ λογοτεχνία ὑπέστη ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπίδρασιν τῆς κλασικίζουσας Γαλλικῆς λογοτεχνίας καὶ ἐχρειάσθη ἀγών, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν μίμησιν. Οἱ γερμανοὶ ἐστράφησαν τότε εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς ποιήσεως καὶ ἀνεκάλυψαν τοὺς θησαυροὺς τῆς μητρικῆς τῶν γλώσσης. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἐφάνη ὁ πρῶτος δημιουργικὸς ποιητὴς, ὁ Φρειδερίκος Κλοπστοκ (Klopstock, 1724-1803), συγγραφεὺς τῆς Μεσιάδος, ὁ ὁποῖος ἔδειξεν εἰς τοὺς συγχρόνους του τὴν λεπτότητα καὶ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν τῆς γερμανικῆς.

Λόγιοι καὶ τεχνοκρίται ἐζήτουν νὰ κατανοήσουν βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Τὸ 1764 ἐξεδόθη ἡ Ἱστορία τῆς τέχνης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τοῦ Βίνκελμαν (Winckelmann, 1717-1768), ἡ ὁποία ἔδιδε νέαν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχαίου καλοῦ. Δύο ἔτη ἀργότερα ἐφάνη τὸ σημαντικώτατον ἔργον κριτικῆς τῶν χρόνων τούτων, ὁ Λαοκόων τοῦ Λέσσινγκ (Lessing, 1729-1781). Ὁ Λέσσινγκ ἐπολέμησε τὸν ψευδοκλασικισμόν, ἀναφερόμενος εἰς τὴν γνησίαν κλασσικὴν παράδοσιν καὶ προβάλλων ὡς ὑπόδειγμα δραματικῆς τέχνης τὸν Σαίξπηρ. Ἐνῶ ὁ Λέσσινγκ ἔδιδεν εἰς τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, ὁ Χέρντερ (Herder, 1744-1803) ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως ἐκήρυττε τὸ συναίσθημα καὶ τὴν φαντασίαν καὶ προσεπάθησε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν δημῶδη ποίησιν. Τὸ ὀνομαστότερον ἔργον του εἶναι ἡ Φιλολογία τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος.

113. 'Ο Γκαίτε

Μετά την προπαρασκευήν αὐτὴν ἤρχισεν ἡ ἀκμὴ τῶν γερμανικῶν γραμμάτων, ἡ ἐποχὴ τῆς Θυέλλης καὶ Ὁρμῆς (Sturm und Drang), ὅπως ὀνομάζουσι αὐτὴν οἱ Γερμανοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐξεδηλώθη ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ Γκαίτε (Goethe, 1749-1832). Εἰς τὸ πρῶτον ἀξιόλογον ἔργον του, τὸν Βέρθερ, εἰκονίζεται ἡ κατέχουσα τὰς νεαρὰς ψυχὰς ἀνησυχία. Ὁ ὑπεραισθηματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς νεαρὸς ἦρως τοῦ μυθιστορήματος, δὲν κατορθώνει νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὸν συνήθη πεζὸν τρόπον τοῦ βίου, μεταφέρει τὴν ἄφθονον αἰσθηματο-

λογίαν του εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ ἐξ ἀφορμῆς ἐρωτικοῦ ἐπεισοδίου θέτει τέρμα εἰς τὴν ζωὴν του. Τὸ ἔργον, συντεταγμένον ὑπὸ μορφήν ἐπιστολῶν καὶ εἰς γλῶσσαν ἀπλήν, σχεδὸν οἰκογενειακὴν, ἐδημιούργησε σχολήν, ἀπέκτησε πολλοὺς μιμητὰς καὶ τὸ πάθος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐτήκετο ὁ νεαρὸς Βέρθερ, ὠνόμασαν πάθος τοῦ αἰῶνος (mal du siècle).

Ὁ Γκαίτε ἀνεπτύχθη εἰς ἀξιολογώτατον καλλιτέχνην συνδυάζων τὴν παράδοσιν τοῦ γερμανικοῦ μεσαιῶνος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ μεγάλη δημιουργία του εἶναι ὁ Φάουστ (Faust).

Ἡρως τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἔχει μορφήν δράματος, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα σκηνικοῦ ἔργου, ὑποτίθεται ὁ σοφὸς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως Φάουστ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ δι' ὅλου τοῦ βίου ἐκοπίασε ζητῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ προσπαθῶν νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, καταλαμβάνεται ὑπὸ μεταμελείας διὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον κατηνάλωσε τὴν νεότητά, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ζωὴν, ὅπως δώσῃ εἰς αὐτὴν ἄλλην κατεύθυνσιν.

Ὁ Γκαίτε συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Σίλλερ (Schiller, 1759-1805), τοῦ ὁποῖου τὰ νεανικά δράματα (Οἱ Λησταί, Φιέσκο, Δὸν Κάρολος) διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτου. Ἄλλ' ὁ σχετικὸς βραχὺς βίος τοῦ εὐπαθοῦς ποιητοῦ ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Βάλλενσταϊν, ἡ Μαρία Στούαρτ, ὁ Γουλιέλμος Τέλλ είναι ἀπὸ τὰ ἄριστα δραματικά δημιουργήματα τῆς Γερμανίας.

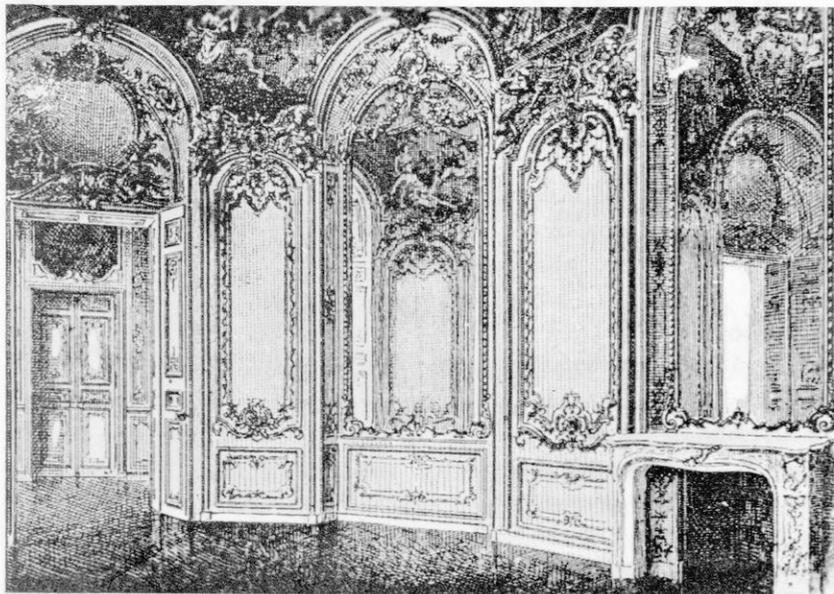
Αἰτέχνα·

Εἰς τὴν τέχνην τοῦ 18ου αἰῶνος ἐσημειώθη σημαντικὴ μεταβολή, ἀνάλογος πρὸς τὰς τάσεις καὶ τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς.

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ φαίνεται νὰ ἀκολουθῆ κατὰ τόπους τὸν οἰκοδομικὸν τρόπον τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ τὰ καλύτερα κατασκευάσματα, ἀνάκτορα, ναοί, ἐνθυμίζουσι κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν τὰς Βερσαλλίας καὶ ἄλλα κτίσματα τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἐν τούτοις ἡ μεταβολὴ εἶναι αἰσθητή. Τὰ οἰκοδομήματα δὲν ἔχουσι οὔτε τὸ μέγεθος οὔτε τὸν βαρὺν καὶ ψυχρὸν ὄγκον τοῦ Μπαρόκ. Οἱ καλλιτέχναι ἀποφεύγουσι συστηματικῶς τὴν εὐθυγραμμίαν εἰς τὴν πρόσοψιν καὶ προτιμοῦσι τὰς καμπύλας καὶ ἰδιορρυθμοὺς γραμμάς. Τὰ ἀετώματα κάμπτονται καὶ ἐπικρατοῦσι τὰ αὐθαίρετα σχέδια καὶ ἡ διακόσμησις διὰ φανταστικῶν φυτῶν, πτηνῶν ἢ ὀστράκων. Γενικῶς ἐπιδιώκουσι τὸ ἐλαφρὸν, τὸ κομψὸν καὶ εὐθυμον.

Σημαντικώτερα εἶναι ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διαρρύθμισιν καὶ τὴν ἐπίπλωσιν. Τὰ δωμάτια γίνονται μικρότερα, κατασκευάζονται ἰδιαίτερα ἀπόκρυφα διαμερίσματα, κλίμακες, ἀπὸ τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ ἢ νὰ ἐξέλθῃ χωρὶς νὰ παρατηρῆται. Εἰς τὴν ἐπίπλωσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐπιδιώκουσι τὸ κομψὸν καὶ συγχρόνως ἀναπαυτικόν. Τὰ ἐπιπλα γίνονται μικρότερα καὶ ἀναπαυτικώτερα. Γενικῶς ἐπιζητοῦσι τὸ ἀπαλόν, ὅ,τι ἡσυχάζει τὰς αἰσθήσεις.

Τὴν νοοτροπίαν ταύτην ὠνόμασαν Ροκοκὸ (Rococo, ἀπὸ τὸ rocaille=ὄστρακον). Τὸ Ροκοκὸ εἶναι ἡ τέχνη τῶν χρόνων τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. Ἡ Στρατιωτικὴ Σχολή, τὸ Μικρὸν Τριανόν, τὰ δύο μέγαρα τῆς βορείας πλευ-

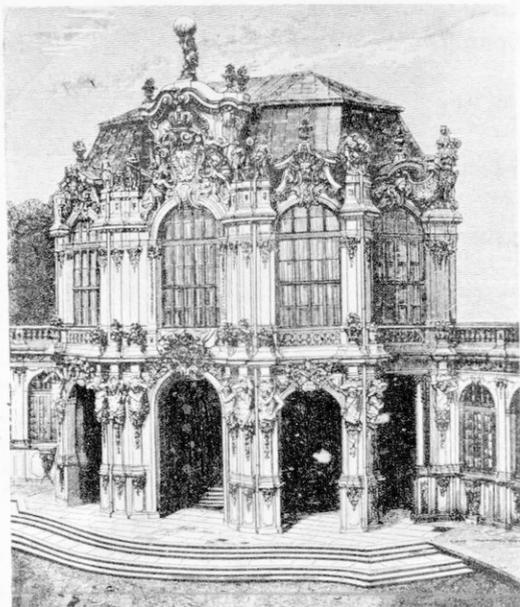

114. Αίθουσα του μεγάρου Σουμπιζ των Παρισίων.

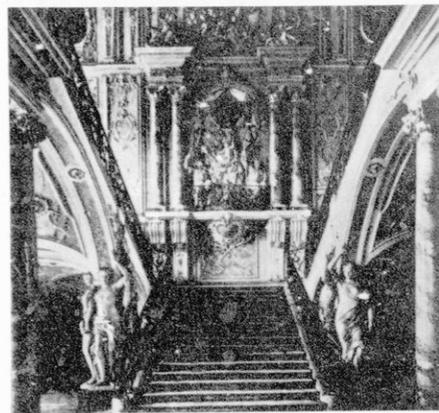
ρᾶς εἰς τὴν Πλατεῖαν τῆς Ὁμοιοῖας εἶναι τὰ ὠραιότερα δείγματα τῆς τέχνης αὐτῆς. Ἡ νέα τεχνοτροπία εἰσήχθη καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης ὅπου γάλλοι καλλιτέχνηι πολλάκις κατεσκεύασαν ὁμοία ἔργα. Ἀξιόλογα εἶναι τὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὅποια κατεσκεύασαν πολλοὶ μικροὶ ἱγεμόνες τῆς Γερμανίας, ἰδίως οἱ τῆς Σαξονίας εἰς τὴν Δρέσδην. Ὁμοία τεχνοτροπία ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα δὲν ὀμιλοῦν εἰς τὴν φαντασίαν ἢ τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἔχουν προορισμὸν νὰ τέρψουν τοὺς ὀφθαλμούς. Πολλάκις ὁμως εἶναι πλήρη κινήσεως καὶ ζωῆς. Ὁ ἀξιολογώτατος τῶν γάλλων ζωγράφων τῆς περιόδου αὐτῆς Β α τ τ ῶ (Watteau, 1684-1721) ἐζωγράφησε σκηνὰς τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, καὶ ἑορτᾶς ποιμένων, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων εἶναι ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας εἰκονιζόμενα εἰς ἀγροτικὸν περιβάλλον (ὀνομαστότερα ἔργα: Π λ ο ὤ σ ε ἰ ς Κ ὕ θ η ρ α, Γ ε ὤ μ α ἔ ν ὕ π α ἰ θ ρ ω κλπ.).

Τὸν 18ον αἰῶνα ἀκμάζουν ἀξιόλογοι ζωγράφοι εἰς τὴν Ἀγ-

γλίαν, οι όποιοι διακρίνονται διά τήν πιστήν άπόδοσιν τής φύσεως και περιγραφήν του καθ' ήμέραν βίου (ρεαλισμός). Ο ιδρυτής τής νέας άγγλικής ζωγραφικής Χόγκκαρτ (Hogarth 1697-1764), όλλανδικής καταγωγής, παρέστησε τόν βίον τών άκαταστάτων και τά άποτελέσματα τής άμελείας και άσωτίας και είναι ό δημιουργός τής ήθικής γελοιογραφίας (έργα : 'Ιστορία ύπηρετρίας, 'Ιστορία άσώτου, ό γάμος κατά τόν συρμόν κτλ). Οί δέ δύο μεγάλοι άγγλοι ζωγράφοι του αιώνος, ό Ρέϋνολδς (Reynolds, 1723-1792) και ό Γκέϊνσμπορο (Gainsborough, 1727-1788) ήσαν έξοχοι προσωπογράφοι και ζωγράφοι τοπίων κατά τό σύστημα του Βαττώ.

115. Δυτικόν περίπτερον του Zwinger (Δρέσδη)

116. Κλίμαξ .του μεγάρου Μπρϋλ

Κατά τό τέλος του 18ου και τήν άρχήν του 19ου αιώνος έχομεν έπιστροφήν εις τό κλασσικόν πρότυπον, ή όποία ενισχύεται διά τής ανακαλύψεως τών δύο αρχαίων πόλεων, τής Πομπηίας και του 'Ηρακλείου. Εις τούς Παρισίους και άλλαχοϋ κτί-

ζουν ναούς και μέγαρα με αρχαίζοντα ρυθμόν. Ὁ Ναπολέων ιδρύει θριαμβευτικὰς ἀψίδας καὶ στήλας, αἱ ὁποῖαι ἀπομιμοῦνται τὰς

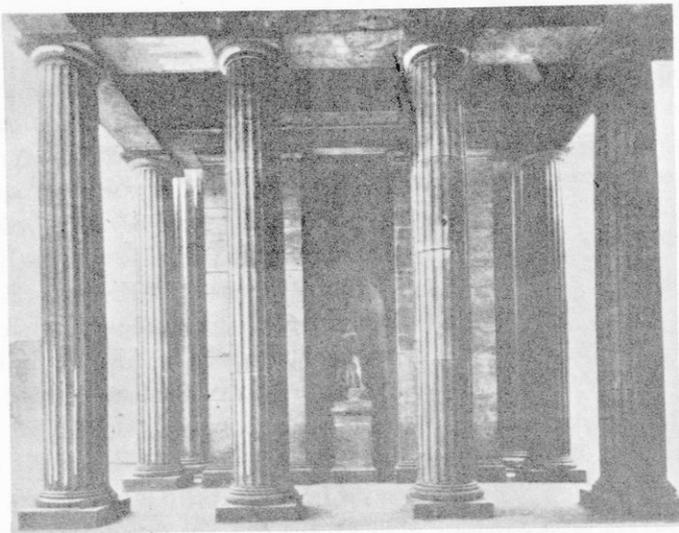
ρωμαϊκὰς. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας θέλει νὰ καταστήσῃ τὸ Μόναχον πόλιν τῶν μνημείων καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ κατασκευάζουν Στοὰς καὶ Προπύλαια, ἀπομιμούμενοι τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπίσης ἡ διακόσμησις καὶ τὰ ἐπιπλα γίνονται ἀπλοῦστερα καὶ γραμμικώτερα (ρυθμὸς empire).

Οἱ γλύπται φρονοῦν ὅτι ἡ ὑψηλὴ τέχνη παριστάνει τὸ ἥρωϊκόν, τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ γυμνοῦ, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀρχαίων. Ἡ κομψὴ καὶ περίτεχνος γλυπτικὴ τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν ἐκτιμᾶται πλέον καὶ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι μόνον ἀπομιμούμενοι τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα δύναται νὰ ἐπιτύχουν τὸ ἰδεῶδες ὥραϊον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος, δύο γλύπται ἀπολαύουν μεγάλης φήμης, ὁ Ἰταλὸς Κανόβα (Canova, 1757-1822) καὶ ὁ δανὸς Τορβάλδσεν (Thorwaldsen, 1779-1884), οἱ ὁποῖοι ἐζήσαν καὶ εἰργάσθησαν εἰς τὴν Ρώμην. Καὶ οἱ δύο εἶχον μεγάλην εὐχέρειαν καὶ παρήγαγον μέγα

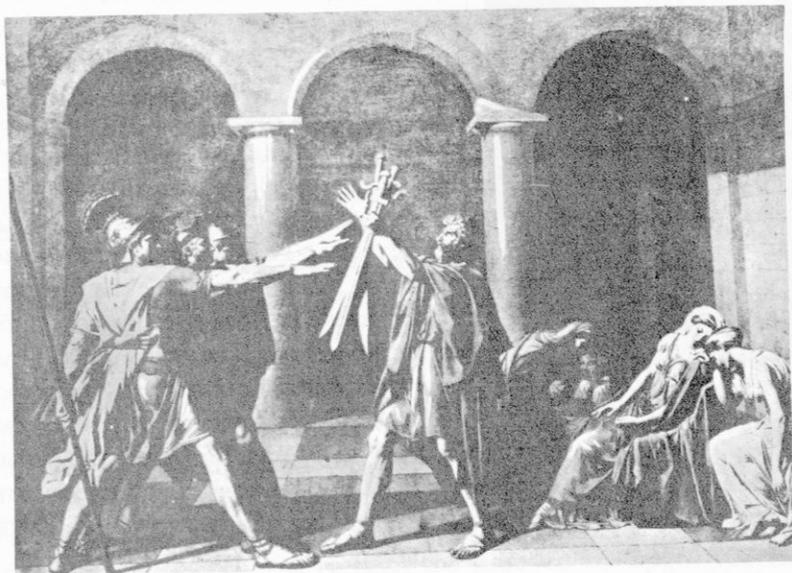

117. Τράπεζα καὶ ὠρολόγιον ροκοκὸ

1779 - 1884), οἱ ὁποῖοι ἐζήσαν καὶ εἰργάσθησαν εἰς τὴν Ρώμην. Καὶ οἱ δύο εἶχον μεγάλην εὐχέρειαν καὶ παρήγαγον μέγα

118. Πύλη του Μπράντεμπουργκ (Βερολίνον)

119. Όρκος τῶν Ὁρατίων (Δαυίδ)

πλήθος έργων, απομιμούμενοι τὴν κανονικότητα τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων.

Ὅμοιαι τάσεις ἐπικρατοῦν καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ παραμελεῖται ἡ πρωτότυπος καὶ πλήρης ζωῆς τέχνη τοῦ 18ου αἰῶνος. Ὁ ἡγέτης τῆς κλασικίζουσας ζωγραφικῆς, ὁ Γάλλος Δαυίδ

(David 1748 - 1825), ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν ζωγραφικὴν ἀνακαλῶν εἰς τὴν ζωὴν τὰς συμμετρικὰς γραμμὰς καὶ τὴν ἀρμονίαν τῆς μουσικῆς διαπλάσεως τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων καὶ δεσπόζει ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη (ἔργα: Ὁρκος τῶν Ὁρατίων, Λεωνίδας εἰς τὰς Θερμοπύλας, Σαβίνιαι, κ.ά.). Οἱ ὀνομαστότεροι ζωγράφοι τῶν χρόνων τούτων εἶναι μαθηταὶ του.

Ἡ φιλοσοφία

Οἱ σοφοὶ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὁ Descartes, ὁ Spinoza, ὁ Leibnitz ἐδέχοντο ἀκόμη, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐκ γενετῆς μερικὰς γνώσεις, τὰς λεγομένας ἐμφύτους ἐννοίας, ὅπως εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τῆς οὐσίας, τοῦ τελείου κλπ., καὶ ὅτι ἀναλύοντες αὐτὰς δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ὀρθὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς προελεύσεως τοῦ κόσμου, περὶ τῶν καθηκόντων

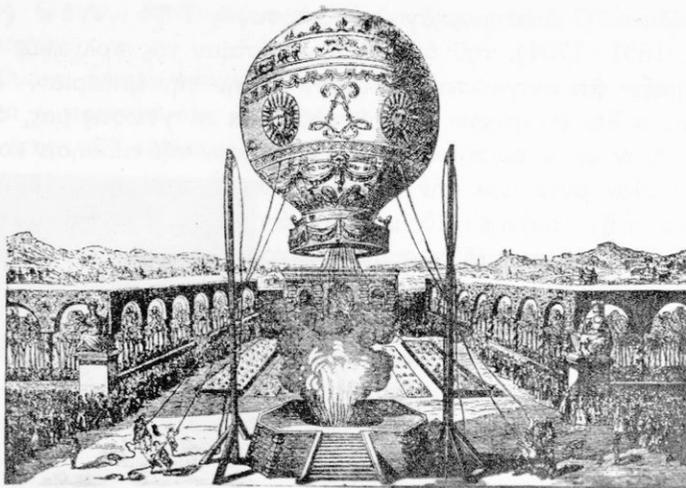
τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ ζητήσωμεν τὴν βοήθειαν τῆς ἐμπειρίας. Γενικῶς, οἱ παλαιότεροι σοφοὶ εἶχον δώσει μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐδέχοντο ὅτι ἡ βαθυτέρα οὐσία τοῦ παντὸς εἶναι τὸ πνεῦμα.

Κατὰ τῆς δοξασίας αὐτῆς ἐγίνε ζωηρὰ ἀντίδρασις, ἰδίως τὸν

18ου αιώνα. Ο διάσημος Άγγλος φιλόσοφος Τζόν Λοκ (John Locke, 1631 - 1704), του οποίου γνωρίσαμεν τὰς πολιτικὰς ιδέας, ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ γνώσεις μας ἔχουν ἀρχὴν τὴν ἐμπειρίαν. Ἐμφυτοὶ ἔννοιαι δὲν ὑπάρχουν. Ἀντιθέτως, ὅλαι αἱ γνώσεις μας, ἀκόμη καὶ αἱ πλέον ἀφηρημέναι ἔννοιαι, πηγὴν ἔχουν τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν μὲ τὴν νόησιν. Ὄθεν ἡ περιφημος ἀρχὴ οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὁ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει. Τοιοῦτοτρόπως ἐδίδετο πολὺ μεγάλη σημασία εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ὁ ὁπθῖος ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος ἐνισχύθη ἡ δοξασία αὐτῇ καὶ οἱ γάλλοι φιλόσοφοι καὶ ψυχολόγοι ἐδίδαξαν ὅτι αἱ γνώσεις μας προέρχονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις μόνον καὶ τέλος ὅτι ἡ βασικὴ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι ἡ ὕλη. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησαν, εἰς τὴν Γαλλίαν ἰδίως, αἰσθησιαρχικαὶ καὶ ὑλιστικαὶ ἀντιλήψεις.

Ἡ τάσις αὕτη δὲν ἤργησε νὰ γεννήσῃ ἀντίδρασιν. Ὁ γερμανὸς Ἐμμάνουελ Κάντ (Kant, 1724 - 1804) ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶχον ἄδικον οἱ ὄπαδοὶ καὶ τῶν δύο ἀντιθέτων ἀντιλήψεων. Τὸ βασικὸν σφάλμα τῶν παλαιότερων φιλοσόφων ἦτο, κατὰ τὸν Κάντ, ἡ πίστις ὅτι τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ἱκανὸν νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας: θεὸς, προέλευσις τοῦ κόσμου, ἀρχὴ καὶ οὐσία τῆς ψυχῆς. Πρέπει κατὰ τὸν Κάντ, νὰ ἀντιστρέψωμεν τὴν ἔρευναν, νὰ ἐξετάσωμεν δηλαδὴ, ἂν τὸ λογικὸν μας εἶναι εἰς θέσιν νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα, αὐτά. Ἡ φιλοσοφία πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν κριτικὴν τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ ὀνομάζεται κριτικὴ φιλοσοφία καὶ τὸ κύριον ἔργον του ἐπιγράφεται: Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου. Ὁ Κάντ φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι ματαιοπονία νὰ θέλωμεν νὰ λύσωμεν μὲ τὸ λογικὸν τὰ παλαιὰ προβλήματα τῆς μεταφυσικῆς καὶ ὅτι τὸ κυριώτερον ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἠθική. Ὁ ἴδιος ἐδίδαξε τὴν καθαρὰν ἠθικὴν, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀξία τῶν πράξεων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διάθεσιν, ἀπὸ τὴν ἠθικὴν βούλησιν.

Ὁ Κάντ ἔδωσε νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἰδεαλισμός, καὶ ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὸν Σωκράτην, οὕτως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος ἀπὸ τὸν Κάντ, ἐξῆλθεν ὁλόκληρος γενεὰ φιλοσόφων τῶν ὁ-

121. Δοκιμή αεροστάτου υπό τῶν ἀδελφῶν Μονγκολφιέ

ποίων οἱ σημαντικώτεροι εἶναι ὁ Φίχτε (Fichte, 1762 - 1814), ὁ Σέλλινγκ (Schelling 1775 - 1854) καὶ ὁ Χέγκελ (Hegel, 1770 - 1831).

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι

Ἡ ζωηρὰ ἐπιστημονικὴ κίνησις τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν 18ον. Αἱ συνθήκαι τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας δὲν ἤλλαξαν. Οἱ ἐπιστήμονες δὲν εἶναι γενικῶς εἰδικοί, ἀλλ' ἐρασιτέχναι καλλιεργοῦντες τὰς ἐπιστῆμας, ὅπως π.χ. ὁ Λαβουαζιέ, ὁ δημιουργὸς τῆς χημείας, εἶναι μισθωτὴς φόρων. Αἱ κυβερνήσεις ὅμως ὑποστηρίζουν προθυμότερα τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἰδρύουν Ἀκαδημίας καὶ διοργανῶνουν ἀποστολάς.

Ἡ Γαλλία ἔχει ἀξιολόγους σοφοὺς, ἰδίως μαθηματικούς, τῶν ὁποίων ὁ διασημότερος Λαπλάς (Laplace, 1749 - 1827) γράφει τὰ κυριώτερα ἔργα του κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος. Τὴν σημαντικωτέραν πρόοδον σημειώνει πάλιν ἡ φυσικὴ. Κατασκευάζουν ἀκριβέστερον μέτρον διὰ τὴν μέτρησιν τῆς θερμότητος, τὸ ὑδραργυρικὸν θερμόμετρον, ὁ πρῶστος Fahrenheit

122. Ἡλεκτρικὴ μηχανή

εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1716), ὁ Reaumur εἰς τὴν Γαλλίαν (1713), ὁ Celsius εἰς τὴν Σουηδίαν (1742). Οἱ ἀδελφοὶ Μονγκολφιέ (Montgolfier) κατασκευάζουσι τὸ ἀερόστατον (1783), ὁ σκώτος Οὐάτ (Watt) τροποποιεῖ τὴν ἀτμομηχανήν, τῆς ὁποίας τὴν πρώτην ἰδέαν εἶχε συλλάβει ὁ γάλλος Παπέν (Papin) ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', καθιστῶ αὐτὴν παραγωγὸν κινητικῆς δυνάμεως καὶ τὴν χρησιμοποιοῖ εἰς τὰ μεταλλεῖα καὶ εἰς τὰ ὑφαντήρια. Βραδύτερον ἔγινε προσπάθεια

νά χρησιμοποιήσουν αυτήν διὰ τὴν κίνησιν ἀμαξῶν καὶ πλοίων. Ἄλλ' ἡ ἔλλειψις ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῶν Κυβερνήσεων ἐπιβραδύνει τὴν ἐφαρμογὴν. Ἡ μελέτη τοῦ ἠλεκτρισμοῦ φέρει εἰς διαφόρους παρατηρήσεις ἰδίως εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀμερικανοῦ Βενιαμίν Φραγκλίνοῦ ἀνακάλυψιν τοῦ ἀλεξικεράνου, τοῦ πρώτου πρακτικοῦ πορίσματος τῶν μελετῶν αὐτῶν.

Ἡ Χημεία ἀναπτύσσεται εἰς ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ Λαβουαζιέ, (Lavoisier, 1743 - 1794), ὁ ὅποιος ὀρίζει τὴν μέθοδόν της. Διαπιστώνσας ὅτι ἡ ὕλη δύναται νὰ ἀλλάσῃ μορφήν, ἀλλὰ ὅτι διατηρεῖ πάντοτε τὸ βάρος, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ζυγὸς εἶναι ἀλάνθαστον ὄργανον εἰς πᾶσαν χημικὴν ἔρευναν. Ὁ Λαβουαζιέ ἐξηκρίβωσε τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀέρος καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ὀξυγόνου εἰς τὴν καῦσιν. Ἐπίσης κατώρθωσε δι' ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως νὰ δείξῃ τὰ συστατικὰ τοῦ ὕδατος.

Αἱ φυσιολογικαὶ ἐπιστῆμαι σημειώνουν ἐπίσης μεγάλας προόδους. Ὁ σουηδὸς Λιννέ (Linné, 1707 - 1778) ἐμελέτησε τὸ φυτικὸν βασιλεῖον καὶ εἰσήγαγε γενικὸν σύστημα ταξινομήσεως τῶν φυτῶν καὶ ὀνοματολογίαν, ἡ ὁποία ἔγινε δεκτὴ γενικῶς καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη σήμερον. Φήμην μεγάλου φυσιοδίφου ἀπέκτησε καὶ ὁ Γάλλος Μπυφφόν (Buffon, 1707 - 1788), τοῦ ὁποίου τὰ συγγράμματα πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας, εἶναι ἐξαιρέτα λογοτεχνήματα.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1453 - 1821)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Αί κατακτήσεις Μωάμεθ Β'

ΜΩΑΜΕΘ Β' (1451 - 1481), αφού τὸ 1453 ἔκυριεύσε τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν προμαχῶνα τῆς Βαλκανικῆς, ἐνεφανίσθη ὡς θεία μάστιξ τῶν δυναστειῶν τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Μετ' ὀλίγον ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος ὑπέκυψεν

εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς.

Ὁ Μωάμεθ κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Θωμάς Παλαιολόγος ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου βραδύτερον ὁ υἱὸς του Ἀνδρέας ἐπώλησε τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματά του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η', ὁ ὅποιος ὠνειρεύετο σταυροφορίαν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Κατελήφθησαν συγχρόνως τὰ φραγκικὰ κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς οἱ Τούρκοι ἀπέσπασαν τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Χίον, ἀπὸ τοὺς Γενοάτας τὴν Λέσβον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Τούρκους, ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος. Οἱ Ἐνετοὶ διετήρουν ἀκόμη τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἰονίους νήσους, καθὼς καὶ λιμένας τινὰς τῆς Πελοποννήσου, ὅπως καὶ τὴν Ναύπακτον, ἡ δὲ Ρόδος κατείχετο ὑπὸ τῶν ἰπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Πρὸς δυσμὰς ὁ Μωάμεθ προσέβαλε τὸ Βελιγράδιον καὶ παρὰ τὰ

άνδραγαθήματα τοῦ περιφήμου βοεβόδα τῆς Τρανσυλβανίας Ἰωάννου Χούνναδου (Hunyady) ἡ Σερβία ὑπέκυψε, διότι οἱ γαιοκτήμονες τῆς Σερβίας, οἱ βογιάροι, ὀρθόδοξοι τὸ θρήσκευμα, προετίμησαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Μόνον τὸ Βελιγράδιον, τὸ ὁποῖον ὑπερήσπισεν ἠρωϊκῶς ὁ Χούνναδου, δὲν παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἔμεινε μέχρι τοῦ 1521 συνοριακὸν φρούριον τῆς Οὐγγαρίας. Ἡ Σερβία ἔγινε τουρκικὴ ἐπαρχία τὸ 1459 καὶ τὸ 1464 κατελήφθη ἡ Βοσνία καὶ μετ' ὀλίγον ἡ Ἐρζεγοβίνη. Εἰς τὴν βόρειον Ἀλβανίαν ὁ περίφημος Σκενδέρπηης κατεφρόνει τὴν ἰσχὺν τῶν Ὀθωμανῶν. Ἄλλ' ὅταν ἀπέθανε γέρον ἤδη (1468), ἡ χώρα περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ 1481, ὅταν ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ, ὄλη ἡ Μ. Ἀσία καὶ ὄλη ἡ χώρα μεταξὺ τοῦ Σάβου, τοῦ Δὸν καὶ τοῦ Ταινάρου (ἐκτὸς τοῦ Μαυροβουνίου, τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Μάνης) εἶχον γίνει τουρκικαί.

Αἱ κατακτήσεις τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος

Αἱ κατακτήσεις τῶν Ὀθωμανῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα. Οἱ δύο οὗτοι αἰῶνες, ὁ 15ος καὶ ὁ 16ος, εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται αἰῶνες τῶν μεγάλων τουρκικῶν κατακτήσεων. Εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον ἔφθασεν ἡ ἰσχὺς τῶν Ὀθωμανῶν ἐπὶ τῶν δύο Σουλτάνων Σελίμ Α' καὶ Σουλεῦμάν Β'.

Ὁ Σελίμ Α' (1512 - 1520) ἦτο ἄγριος καὶ αἰμοχαρής. Κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ στάσεως κατὰ τοῦ πατρός του Βαγιαζίτ, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐδολοφόνησεν, ὅπως καὶ τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς του.

Πρῶτος μεταξὺ τῶν σουλτάνων συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐξισλαμίση τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διέτρεξε τότε σοβαρώτατον κίνδυνον, τὸν ὁποῖον ἀπέτρεψεν ἡ ἐπιτηδεῖος πολιτικὴ τοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Σελίμ κατέκτησε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Τὰς χώρας ταύτας ἐξουσίαζον μογγόλοι ἵππεις, οἱ καλούμενοι Μαμελοῦκοι (δούλοι). Ὅταν ὁ Σελίμ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Χαλέπιον, ὁ ἱεροκήρυξ τοῦ μεγάλου τεμένους προσεφώνησεν αὐτὸν ὑπηρέτην τῶν δύο ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδινᾶς. Οὕτως οἱ Σουλ-

123. *Η Τουρκία κατά τόν 17ον αιώνα

τάνοι τῆς Τουρκίας ἔλαβον τόν τίτλον τοῦ Χαλίφου, δηλαδή τοποτηρητοῦ τοῦ Προφήτου.

Ὁ Σουλεῦμάν Β΄ (1520 - 1566) εἶναι ὁ ὀνομαστότερος τῶν Τούρκων δυναστῶν, σύγχρονος Καρόλου Ε΄, Φραγκίσκου Α΄, τοῦ πάπα Λέοντος Ι΄ καί τοῦ Λουθήρου. Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς διέλαβον ἐκτενῶς περὶ αὐτοῦ, εὐρωπαῖοι ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτόν καί σφύζονται μακρὰ ἐκθέσεις τῶν βενετῶν πρεσβευτῶν περὶ αὐτοῦ. Οἱ εὐρωπαῖοι ὠνόμασαν αὐτόν Μεγαλοπρεπῆ (Magnifique) καί οἱ Τοῦρκοι Γιαβούς (ἄξιον) καί Κανουνι (νομοθέτην).

Ὁ Σουλεῦμάν διεκρίθη ὡς πολεμιστής, ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καί ὡς νομοθέτης. Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν κατέρριψε τὰ δύο προπύργια τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ Βελιγράδιον καί τὴν Ρόδον. Τὸ 1521 ὁ Σουλεῦμάν μετὰ πολιορκίαν ἐξ ἑβδομάδων ἔγινε κύριος τοῦ Βελιγραδίου, τὸ ὁποῖον διὰ πρώτην φοράν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων μετὰ μακροὺς καί πεισματώδεις ἀγῶνας. Ἡ Ρόδος ἔπεσε μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν τῶν Ἱπποτῶν, οἱ ὅποιοι ἀποχωρήσαντες ὑπόσπονδοι ἐκ τῆς νήσου ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μάλ-

ταν (1522). Ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἔφθασε τότε εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες ἐπεζήτησαν τὴν συμμαχίαν τοῦ Σουλεῦμάν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φραγκίσκος Α΄, ἠττηθεὶς (μάχη Παισίας, 1525) εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ Κ α ρ ὀ λ ο υ Ε΄ καὶ αἰχμαλωτισθεὶς, ἔστειλεν ἀπεσταλμένον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν τοῦ ἰσχυροῦ Σουλτάνου. Σφάζονται ἐπιστολαὶ τοῦ Σουλεῦμάν, εἰς τὰς ὁποίας πλήρης ἀσιατικοῦ στόμφου ὁμιλεῖ περὶ τῆς δυνάμεώς του.

Ὁ Σουλτάνος προσέβαλε μετὰ ταῦτα τὴν Οὐγγαρίαν (1625). Μὲ τὸ ἰσχυρὸν καὶ φιλοπόλεμον πεζικὸν τῶν Γενιτσάρων, μετὸ τοξοφόρον ἵππικὸν τῶν ἀκιντζήδων, τὸ πυροβολικὸν καὶ τὸ σῶμα τῶν σκαπανέων, οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν Εὐρώπην. Ἀνερχόμενοι τὴν ὁδὸν τοῦ Δουνάβεως ἐζήτησαν νὰ τὴν πλήξουν εἰς τὴν καρδίαν. Εἰς τὴν περίφημον μάχην τοῦ Μ ο χ ᾶ τ ς (Mohacz, πόλις τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, 1526) συνετρίβη τὸ οὐγγρικὸν ἵππικόν, ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λ ο υ δ ο β ῖ κ ο ς Β΄ ἐφονεύθη καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βούδαν καὶ κατὰσκέυασαντες πελωρίαν γέφυραν διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ κατέλαβον τὴν Πέσταν. Μέρος ἀπὸ τοὺς οὐγγρους εὐγενεῖς, ἔδωκε τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας εἰς τὸν ἀρχιδουκάτην Αὐστρίας Φερδινάνδον, ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου Β΄, ἐνῶ ὁ Σουλεῦμάν ὑπεστήριξε τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐκείνου Ἰωάννην Ζάπολυα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀρχιδουκὸς κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Σουλτάνου κατέλαβε τὴν Πέσταν, ὁ Σουλεῦμάν παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ προήλασε μέχρι τῶν προθύρων τῆς Βιέννης. Μετ' ὀλίγον 250 χιλ. στρατοῦ μετὰ 300 τηλεβόλα περιεκύκλωσαν τὴν αὐστριακὴν πρωτεύουσαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 16 χιλ. στρατὸς καὶ 72 τηλεβόλα. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς ἀνωτέρας πολεμικῆς τέχνης τῶν εὐρωπαίων (1529).

Ἡ κατάληψις τῆς Ρόδου ἤνοιξεν εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Ὁ Σουλτάνος διώρισε τότε ὀργανωτὴν καὶ διοικητὴν τοῦ στόλου τὸν περίφημον πειρατὴν, ἄρχοντα τοῦ Ἀλγερίου, Χαϊρεδδὶν Βαρβαρόσσα. Ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα εἶδε τότε ἡμέρας δόξης καὶ οἱ ἀλγερινοὶ πειραταὶ διέσπειραν τὸν τρόμον εἰς τὴν Μεσόγειον λαφυραγωγοῦντες τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἀπάγοντες αἰχμαλώτους τοὺς ἐπιβάτας. Διὰ τοῦτο ἢ κατὰ τῆς Τύνιδος

έκστρατεία Καρόλου του Ε' έλαβε χαρακτήρα σταυροφορίας. Το φρούριον κατελήφθη υπό των Χριστιανών, ο Χαϊρεδδίν εξεδιώχθη από την Τύνιδα και χιλιάδες αιχμαλώτων ήλευθερώθησαν.

Κατάληψις τής Κύπρου (1571)

Οί Τουρκοί εξηκολούθησαν και μετά τον θάνατον του Σουλεϊμάν να είναι επικίνδυνοι εις την θάλασσαν. Το 1571, επί του Σουλτάνου Σελίμ Β', υιού του Σουλεϊμάν, κατέλαβον, κατόπιν αίματηρού αγώνος, την Κύπρον.

Η μεγαλόνησος, έλληνική από των προϊστορικών χρόνων, έζησεν άτελεύτητον σειράν περιπετειών. Έπ' αυτής διήλθον « ως σκοτεινά κύματα εις ζοφερόν ώκεανόν » επί χιλιετηρίδας επιδρομαί, λεηλασίαι, άλλαγή δεσποτών, τυραννίαι. Έν τούτοις, εις την άπόκεντρον και μακράν τής μητρός θέσιν της, έμεινεν έλληνική, διατηρήσασα ζωηράν την έθνικήν συνείδησιν.

Άπό του 1489 ή Κύπρος περιήλθεν εις την έξουσίαν των Ένετών. Άλλά μετά την ανάπτυξιν τής τουρκικής δυνάμεως, ή μεγαλόνησος απέβαινεν από τους άμεσώτερους στόχους τής βουλιμίας των σουλτάνων.

Ο Σελίμ Β' (1566 - 1574), ύποκινούμενος υπό ισπανοεβραίου τυχοδιώκτου, παρεσκεύασε μεγάλην έκστρατείαν. Τριακόσια έξήκοντα ιστιοφόρα και 100.000 στρατός εκινήθησαν κατά τής νήσου. Την 1ην Ιουλίου 1570 ο θωμανικός στόλος ήγκυροβόλησεν εις τον κόλπον τής Λεμεσοῦ και άπεβίβασεν άκωλύτως τον στρατόν. Το φρούριον τής Λεμεσοῦ παρεδόθη μετά την πρώτην προσβολήν και ο τουρκος στρατηγός έφείσθη τής πόλεως και των κατοίκων, δια να ένθαρρύνη τās άλλας πόλεις εις παράδοσιν. Ο έλληνικός λαός τής νήσου, ένεκα του μίσους προς τους Λατίνους, έβλεπε με άπάθειαν ή και εῦνοιαν την τουρκικήν δύναμιν ως μέλλουσαν ν' άπαλλάξη αὐτόν από την φραγκοκρατίαν. Τα χωρία παρεδίδοντο, αλλά έδοκιμάζοντο από την άντεκδίκησιν των Βενετών.

Οί Τουρκοί συνήντησαν μεγαλυτέραν άντίστασιν εις την Λευκωσίαν και πραγματικώς ήρωικήν εις την Άμμόχωστον, την Φαμαγούσταν (Famagusta), όπως λέγουν οί Δυτικοί, τής οποίας ή πολιορκία έγινε ονομαστή. Μετά μακρόν άποκλεισμόν και έπανειλημ-

μένας ἐπιθέσεις ἢ οἰκτρῶς ἀποδεκατισθεῖσα φρουρά, παρεδόθη, τὴν 1ην Αὐγούστου 1571, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μεταφερθῆ δι' ὀθωμανικῶν πλοίων εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ὅλη ἡ νῆσος περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου.

Ἡ τουρκικὴ ἐπιδρομὴ συνωδεύετο ἀπὸ τὰς συνήθεις φρικαλεότητας. Τὴν ἄλωσιν τῆς Λευκωσίας ἠκολούθησεν ἀγρία σφαγὴ τῶν κατοίκων. Πολλοὶ γυναῖκες κατεκρημνίζοντο ἀπὸ τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἄλλοι ἐφόνευσαν ἰδιοχείρως τὰς θυγατέρας των. Εἴκοσι χιλιάδες ἐσφάγησαν καὶ δύο χιλιάδες νέοι καὶ νέαι ἀπήχθησαν ὡς δοῦλοι. Μία ἑλληνίς, νεάνις, ἡ Μαρία Συγκλητικὴ, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην τῆς γαλέρας ἐφ' ἧς ἐκρατεῖτο. Ἡ γαλέρα καὶ δύο ἄλλα πλοῖα ἠγκυροβολημένα παρ' αὐτὴν, πλήρη πολυτίμων λαφύρων, ἀνετινάχθησαν καὶ μετ' αὐτῶν ἔγιναν παρανάλωμα τοῦ πυρός χίλιαι αἰχμάλωτοι νεάνιδες.

Εἰς τὴν Ἀμμόχωστον οἱ Τούρκοι παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν τοὺς ἐπὶ συμβάσει παραδοθέντας. Ὁ γενναῖος ἀρχηγὸς των ἐφονεύθη κατόπιν πολυημέρων ἀπεριγράπτων βασάνων κατ' ἀπαιτήσιν τοῦ τούρκου στρατηγοῦ. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως δὲν εἶχον νὰ προσάψουν πολλὰ εἰς τοὺς Μωαμεθανούς, διότι πρὸ ἐνὸς μόλις ἔτους εἶχον διαδραματισθῆ εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσιν τὰ ἐγκλήματα τῆς Νυκτὸς τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου.

Ὁ Σελὶμ διέταξε νὰ προστατεύσουν τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν, διὰ νὰ ἔχη ὑπὲρ αὐτοῦ τοὺς ραγιαδες τῆς νήσου. Ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἔχουν τὰ αὐτὰ προνόμια πρὸς τοὺς ἄλλους ὑποδούλους Ἑλλήνας καὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ διορίσῃ ἐπισκόπους εἰς τὴν νῆσον. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Μωαμεθανῶν δὲν ἠλλοίωσεν οὐσιωδῶς τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῆς μεγαλονήσου, ἢ ὅποια παρέμεινε μέχρι σήμερον ἑλληνική.

Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (7 Ὀκτωβρίου 1571)

Ὁ τουρκικὸς στόλος ἠπέλκει ἤδη τὴν Κρήτην καὶ τὰ παράλια τῆς Δαλματίας, αἱ δὲ διαπραχθεῖσαι εἰς τὴν Κύπρον ὑπὸ τῶν Τούρκων ὠμότητες ἐτάραξαν τὴν Εὐρώπην. Οἱ Ἑνετοὶ ἀπηύθυναν ἔκκλησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον καὶ ὁ πάπας Πῖος Ε' ἤνωσεν εἰς ἱερὰν σύμμαχίαν τὴν Ἰσπανίαν, Ἑνετίαν καὶ τοὺς ἵππότας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Ὁ ἠνωμένος χριστιανικὸς στόλος συνεκεντρώθη εἰς τὴν Μεσσηνίαν τῆς Σικελίας καὶ ἔπλευσεν εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος. Ναύαρχος αὐτοῦ ἦτο ὁ Ἰσπανὸς πρίγκιψ Δὸν Ἰωάννης Αὐστριακὸς (Don

Juan d' Austria), υιός του αυτοκράτορος Καρόλου Ε' και έτεροθαλής αδελφός του Φιλίππου Β' τής 'Ισπανίας, νεώτατος, μόλις 24 έτων, ένδοξος ήδη από τους πολέμους κατά των 'Αλγερινών πειρατών και των Μαυριτανών.

Είχον συγκεντρωθή τεράστιαι δυνάμεις από τὰ δύο μέρη, ανά 250 πολεμικά περίπου, και μέγας αριθμός στρατού επί των πλοίων. Οί όνομαστότεροι πολεμισταί τής Χριστιανωσύνης και του 'Ισλάμ έλαβον μέρος εις την μάχην. Πολλών γαλερών του Χριστιανικού στόλου κυβερνήται και ιδιοκτῆται ήσαν Έλληνες από την Κρήτην και τας 'Ιονίους νήσους. Τò πλήρωμα, ιδίως οί κωπηλάται και τών δύο στόλων, ήσαν Έλληνες, βιαίως ή δια χρημάτων στρατολογηθέντες. Διά τουτο εις την ναυμαχίαν έχύθη πολύ έλληνικόν αίμα.

Η σύγκρουσις έγινε έξω του Κορινθιακού κόλπου παρά τας Έχινάδας νήσους, εις τας έκβολάς του 'Αχελώου την 7ην 'Οκτωβρίου 1571. 'Από τὰ δύο μέρη έπολέμησαν με πείσμα. 'Αλλά έθριάμβευσε τò άνώτερον ύλικόν και ή άνωτέρα ναυτική τέχνη των Εύρωπαιών. 'Ο τουρκικός στόλος υπέστη τρομεράν καταστροφήν.

'Ο χριστιανικός κόσμος ήκουσε με ανακούφισιν την νίκην. 'Ο Πάπας έχαιρέτησε τόν 'Ιωάννην Αύστριακόν δια τών λέξεων του Εύαγγελίου : «'Ην άνθρωπος άπεσταλμένος παρά Θεου, ω όνομα 'Ιωάννης ». 'Αλλά διχόνοιαι δέν επέτρεψαν εις τους Εύρωπαιούς νά εκμεταλλευθοϋν την εύκαιρίαν και διεψεύσθησαν αί μεγάλαι έλπίδες των Έλλήνων.

'Αναχαίτισις των κατακτήσεων

Μετά τους μεγάλους Σουλτάνους του 16ου αιώνος, τόν Σελίμ Α' και τόν Σουλεϋμάν Β', αί κατακτήσεις των Τούρκων κατ' ουσίαν έσταμάτησαν. Η ειρήνη του 1606 προς την Αύστριαν, συναφθεΐσα επί τής βάσεως του status quo ante, ειχε θέσει τέρμα εις την τουρκικην έπιδρομήν. 'Ο θρησκευτικός φανατισμός τής άρχής διετηρήθη επί τι διάστημα υπό την μορφήν τής όρμής προς διαρπαγήν, ή όποία όμως υπεχώρησεν εις την έπιθυμίαν τής άπολαύσεως των κεκτημένων. Στάσεις των Γεντισάρων και μηχανορραφία του χαρεμίου υπέσκαπτον την τουρκικην Ισχύν, ώστε ήδη κατά τò πρώτον ήμισυ του 17ου αι-

ῶνος τὸ διορατικὸν βλέμμα τῶν Εὐρωπαϊῶν διπλωματῶν διέβλεπε τὸ σπέρμα τῆς παρακαμῆς.

Ὁ περιβόητος σουλτάνος Μουράτ Δ' (1623 - 1640), σύγχρονος τοῦ Ρισελιέ, μὲ βίαια μέσα καὶ παροδικῶς μόνον ἀνεχαίτισε τὴν προϊοῦσαν ἐσωτερικὴν ἀποσύνθεσιν. Αἱ κεφαλαὶ τῶν μεγάλων βεζυρῶν ἐπιπτον, ὅπως ἐπὶ Σελὶμ τοῦ αἰμοχαροῦς, καὶ τὸ πρῶτον ἀπεκεφαλίσθη ὁ Σεῖχουλισλάμης καὶ ὁ πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις ἔπεσε θῦμα τῆς θηριωδίας τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ραδιουργιῶν τῶν Ἰησουϊτῶν τοῦ Γαλατᾶ.

Ἡ εἰρήνη διετηρήθη ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη, λόγω τῆς ἀναρχίας εἰς τὸ κράτος καὶ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ πολεμικοῦ φρονήματος.

Οἱ Κιοπρουληδες (1656 - 1710)

Τὴν ἀναρχίαν ἐσταμάτησαν ἐπὶ τινὰ χρόνον κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κιοπρουληδῶν μεγάλοι βεζύραι.

Ὁ ἐνεργητικὸς σουλτάνος Μωάμεθ Δ' (1648 - 1687), ἐκάλεσεν ὡς βεζύρην τὸν πρῶτον Κιοπρουλην, τὸν Μεχμέτ, ὁ ὁποῖος ἴδρυσεν, οὕτως εἶπεῖν, πραγματικὴν δυναστείαν, ἣ ὁποία ἔδωσε πέντε μεγάλους βεζύρας. Οἱ Κιοπρουληδες ἦσαν Μουσουλμάνοι Ἀλβανοί, ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς Μεχμέτ Κιοπρουλης, πρῶην βοηθὸς μαγεῖρου εἰς τὸ σεράϊ (ἀνάκτορον), ἐβδομηκοντούτης ἤδη, μὴ γνωρίζων γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἦτο δραστήριος μέχρις ἀγριότητος, καὶ εἶχεν ἔμφυτον εὐφυΐαν, ἐπεβλήθη καὶ ἤσκησε δικτατορικὴν ἐξουσίαν. Ἀπεκεφάλισεν ἢ ἔριψεν εἰς τὸν Βόσπορον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχῆς του 4 χιλιάδας καὶ εἰς 30 χιλιάδας ὑπολογίζουσα τὰ θύματα τῆς πενταετοῦς βεζυρείας του (1656 - 1661). Μεταξὺ τῶν θυμάτων ἦτο καὶ ὁ Πατριάρχης Παρθένιος.

Κατάληψις τῆς Κρήτης (1645 - 1669)

Καθ' ὃν χρόνον ὁ τριακονταετὴς πόλεμος ἐμαίνετο εἰς τὴν Εὐρώπην, οἱ Τοῦρκοι παρεσκεύασαν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν, κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἀποβιβασθέντες τὸ 1645 εἰς τὴν νῆσον, κατέλαβον ἀμέσως τὰ Χανιά καὶ τὴν Σούδα καὶ τὸ 1648

ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεγάλου Κάστρου, δηλαδή τοῦ Ἡρακλείου (Candia). Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἐθραύσθησαν πρὸ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου καὶ ἡ πολιορκία, διαρκέσασα ἐκ διαλειμμάτων ἐπὶ 25 ἔτη, ἔγινεν ὀνομαστή.

Οἱ Τούρκοι, διὰ νὰ ἐμποδίσουν πᾶσαν βοήθειαν τῶν Εὐρωπαίων πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς, εἰσέβαλον τὸ 1663 ὑπὸ τὸν δεῦτερον Κιοπρουλῆ, τὸν Ἀχμέτ, μὲ 250.000 στρατὸν καὶ 145 τηλεβόλα εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν κατεχόμενον τμήμα τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ Πάπας ἐκάλεσε τὸν Χριστιανικὸν κόσμον εἰς βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου Α΄. Μόνος ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄ ἔστειλεν 6.000 ἄνδρας καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐνίκηθη εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην, τῆς ὁποίας τὴν ἔκβασιν ἔκρινεν ἡ ἀκατάσχετος ὀρμὴ τῶν « κορασίδων », ὅπως ἐξέλαβεν ὁ μέγας βεζύρης τοὺς περικοφόρους ἵππεῖς τοῦ Λουδοβίκου. Ἄλλ' οὐτε τοῦτο ἔσωσε τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον).

Τὸ 1666 ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως ὁ δεῦτερος Κιοπρουλῆς, ὁ Ἀχμέτ, υἱὸς τοῦ πρώτου, ἀνὴρ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πατέρα του, ἀνεπτυγμένος καὶ ἠπιώτερος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς διερμηνέα τὸν Ἑλληνα Παναγιώτην Νικουσίον. Τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως διηύθυνεν ὁ ὀνομαστὸς ἐνετὸς στρατηγὸς Φραγκίσκος Μοροζίνης. Ἡ πάλῃ ὑπήρξε σκληρά.

Τὴν 27ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1669 ὁ Μοροζίνης ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, ἀφοῦ εἶχεν ὑποστῆ 63 ἐπιθέσεις καὶ ἐπεχείρησεν 80 ἐξόδους. Οἱ Τούρκοι ἔχασαν 100.000 ἄνδρας οἱ Ἐνετοὶ 30.000. Εἰς τὸ Κάστρον εἶχον ἀπομείνει μόνον 4.000. Τὰς διαπραγματεύσεις διηύθυνεν ὁ Νικουσίος. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους.

Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης (1683)

Ὁ νέος μέγας βεζύρης Καρὰ Μουσταφᾶς, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Ἀχμέτ καὶ διάδοχος ἐκείνου, ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀναγεννηθεῖσαν δύναμιν τῆς Τουρκίας διὰ μεγάλην ἐπιχείρησιν κατὰ τῆς Εὐρώπης, φιλοδοξῶν νὰ ἐπιτύχῃ ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος ὁ Μεγαλοπρεπὴς Σουλεϊμάν. Ἦτο ματαιόδοξος, ἀπληστος εἰς πλοῦτον καὶ ἡ πολυτέλειά του ὑπερέβαινε τὴν σουλτανικὴν.

Ἡ Αὐστρία εὐρίσκετο εἰς ἀδυναμίαν, ἔνεκα τοῦ ἐναντίον αὐτῆς

πολέμου τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Οὐγγαρίας εἶχον ἐξεγερθῆ κατὰ τοῦ Λεοπόλδου, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰς ἐλευθερίας καὶ τὸν προτεσταντισμὸν των, καὶ ἐκάλεσαν, παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου ἐξ αὐτῶν Τέκελι (Tököly), τοὺς Ὀθωμανούς, εἰς βοήθειαν.

Ὁ Καρὰ Μουσταφᾶς εἰσέβαλε μὲ 200.000 εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, δὲν συνήντησεν ἀντίστασιν καί, ὑπερήφανος διὰ τὰς ταχείας ἐπιτυχίας του, ἐφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 10 χιλιάδες στρατὸς καὶ ὠπλισμένοι πολῖται ὡς καὶ φοιτηταὶ ('Ιούλιος 1683). Ἐπὶ 60 ἡμέρας ἡ ἀμυνα ἦτο ἡρωϊκὴ καὶ ἡ ἐπίθεσις μανιώδης. Σχεδὸν ὅλοι οἱ προμαχώνες εἶχον κυριευθῆ ἢ ἀνατιναχθῆ μὲ ὑπονόμους. Οἱ Γενίτσαροι ἐζήτησαν τὴν γενικὴν ἔφοδον. Ἄλλ' ὁ Μουσταφᾶς μὴ θέλων νὰ περιέλθουν εἰς χεῖρας αὐτῶν οἱ πλοῦσιοι θησαυροὶ τῆς αὐστριακῆς πρωτεύουσος, ἀνέβαλλε καὶ ἡ φιλαργυρία του ἐπέτρεπεν εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατὸν, ἰδίως εἰς τὸ πολωνικὸν ἵππικόν, ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἰωάννην Σομπιέσκι, νὰ φθάσῃ.

Οἱ Τοῦρκοι ὑπεχρέωθησαν ν' ἀποσυρθοῦν καὶ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην ἐπολέμησαν κακῶς. Οἱ Γενίτσαροι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλείψαντες 300 τηλεβόλα (μάχη Κάλενμπεργ, Kahlenberg, 1683). Πανικὸβλήτος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν ἀταξίᾳ καὶ μόλις εἰς τὸ Βελιγράδιον κατῶρθωσε ν' ἀνασυνταχθῆ. Τοιουτοτρόπως ἀπέτυχεν ἡ τελευταία ἀπόπειρα τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἠύλογησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Σομπιέσκι, ὅπως πρὸ αἰῶνος τοῦ ὁμωνύμου του νικητοῦ τῆς Ναυπάκτου.

Ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας συνασπισμὸς τοῦ 1684

Μετὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς Βιέννης ἀποτυχίαν (1683), ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἤρχισε νὰ καταρρέῃ. Ἀπεδείχθη ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς στρατὸς εἶναι ἀνώτερος τοῦ τουρκικοῦ εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸ ἠθικόν.

Ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, ὁ Πάπας, ἡ Ἑνετία, ὡς καὶ οἱ ἱππῶται τῆς Μάλτας, ἐσχημάτισαν, μεσολαβήσει τοῦ Πάπα, Ἱερὰν Συμμαχίαν, ὀνομασθεῖσαν Δεκάτην τετάρ-

την σταυροφορίαν, εις τὴν ὁποίαν εισῆλθε, τὸ 1686, καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ρωσσία.

Ὁ πόλεμος διήρκεσε 16 ἔτη. Οἱ Τούρκοι προσβληθέντες ἀπὸ ὄλα τὰ σημεῖα ὑπέστησαν καταστροφάς. Εἰς τὴν Οὐγγαρίαν νικηθεὶς ὁ Τέκελι κατέφυγεν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ αὐτοκρατορικός στρατὸς κατέλαβε τὴν Βούδαυ, ἡ δὲ οὐγγρική βουλή ἐκήρυξε τὸ οὐγγρικὸν στέμμα κληρονομικὸν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Μετ' ὀλίγον ἔπεσε τὸ Βελιγράδιον.

Οἱ Ἑνετοί, ἐξήγειραν τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν, ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Δαλματίας καὶ ὑπὸ τὸν ἥρωα τῶν κρητικῶν πολέμων, τὸν γηραιὸν Μοροζίνη, ἐκυρίευσαν τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἔπαθε θλιβεράν καταστροφήν ὁ Παρθενῶν (1687).

Ἀποφασιστικαὶ ἐπιτυχίαι. Συνθήκη τοῦ Κάρλοβιτς (1699)

Ἡ πίεσις τῶν συμμάχων ἐξησθένησεν, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ μέρος τῶν δυνάμεών του εἰς τὸν Ρῆνον κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ Κιοπροουλῆς Μουσταφᾶ Ζαδὲ κατάρθωσε νὰ φανατίσῃ τοὺς Γενιτσάρους καὶ ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀνέκτησε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Αὐστριακοὺς ἀπὸ τὴν Σερβίαν, ἀνακαταλαβὼν τὸ Βελιγράδιον. Ἀλλ' ἡ μεγάλη μάχη τοῦ Σλάνκαμεν (Slankamen, 1691) κατέληξεν εἰς καταστροφὴν τῶν Τούρκων. Ὁ μέγας βεζύρης ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην.

Ὁ πόλεμος ἐχαλαρώθη ἐπὶ τι διάστημα. Ἀλλὰ τὸ 1696 ὁ τσάρος Μέγας Πέτρος ἐκυρίευσεν τὸ Ἀζώφ καὶ ἠπειλίησεν τὴν Κριμαίαν.

Ἐπειτα, ὅταν εἰρήνευσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ὁ διάσημος πλέον στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος ὁ Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας ἐνίκησε παρὰ τὴν πόλιν τῆς Γιουκοσλαβίας Ζένταν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Jais, εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Τούρκους (1697). Ἐφονεύθησαν 20 χιλ. καὶ 10 χιλ. ἐπνίγησαν εἰς τὸν ποταμὸν.

Ἐξηντηλημένη ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἐδέχθη τὴν μεσολάβησιν τῆς Ἀγγλίας. Τὴν 26ην Ἰανουαρίου 1699 ὑπεγράφη ἡ Εἰρήνη τοῦ Κάρλοβιτς, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν κατοχὴν τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς

Τρ αν σ υ λ β α ν ί α ς, εις τήν Ρωσσίαν τοῦ Ἀζώφ, εις τήν Ἑνετίαν τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ εἰρήνη αὕτη, εις τὸ τέρμα τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐσημείωνε τὴν ὀριστικὴν ἀπόκρουσιν τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι περιορίζοντο πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς βαλκανικὰς χώρας, χωρὶς ἐλπίδας πλέον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Ἡ κρίσις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας

Μετὰ τὴν Συνθήκην τοῦ Κάρλοβιτς ὁ αὐτοκράτωρ ἔστειλε τὸν στρατόν του εἰς τὸν Ρήνον καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Τοῦρκοι ὁμως δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀναδιοργανωθοῦν κατὰ τὸ μεσολαβήσαν διάλειμμα τῶν δέκα ἐτῶν, ὥστε εὐρέθησαν ἀνέτοιμοι, ὅταν ἐξεβράγη ἡ πρώτη β α λ κ α ν ι κ ῆ κ ρ ί σ ι ς.

Αὕτη προεκλήθη ἀπὸ τὸν Μέγαν Πέτρον, ὁ ὅποιος ἀνέλαβε τὴν πρώτην ρωσικὴν προσπάθειαν διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τοῦ Σουλτάνου.

Οἱ πράκτορες του εἶχον ἐργασθῆ μεταξύ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, παρουσιάζοντες τὸν ὀρθόδοξον ἄρχοντα τῆς Ρωσσίας ὡς θεόπεμπτον ἐλευθερωτὴν ἀπὸ τὸν μουσουλμανικὸν ζυγόν. Κατέπληξε τὸν Σουλτάνον διὰ τῆς πομπῶδους πρεσβείας, τὴν ὁποίαν ἔστειλε πρώτην φοράν διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκοφεν ἐπίσης νομίσματα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν « Αὐτοκράτωρ τῶν Ρωσσοελλήνων ». Μετὰ τὴν νίκην τῆς Πολτάβας (1709) ἐθεώρησε τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον νὰ πραγματοποιήσει τὰς φιλοδοξίας του. Ἐπειδὴ ἡ Πύλη ἠρνήθη νὰ ἐκδιώξῃ τὸν καταφυγόντα εἰς τὴν Τουρκίαν βασιλέα τῆς Σουηδίας Κάρολον ΙΒ', διέβη τὸν Προῦθον, ὑπολογίζων εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἄλλὰ τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ 120.000 ἀπέκοψε τὴν ὑποχώρησιν του καὶ ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῆ. Ὁ Μέγας Βεζύρης ὁμως δελεασθεὶς ἀπὸ τὰ δῶρα, ὡς λέγεται, τῆς αὐτοκρατείας, ἐπέτρεψε τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, λαβῶν ὡς ἀντάλλαγμα μόνον τὴν ἐπιστροφήν τοῦ Ἀζώφ (1711).

Ἡ εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς (1718)

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἔγινεν αἰτία καταστροφῆς διὰ τοὺς Ὀθωμανούς. Μεγαλοφρονήσαντες ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ἑνετίας, καθ' ἣν

στιγμὴν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης εἶχε δαμασθῆ ἡ ὀρμὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἦτο ἐλεύθερος νὰ διαθέσῃ τὰ στρατεύματα. Ἔστειλε λοιπὸν τὸν Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Μέγας Βεζύρης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Κερκύρας, ἐστράφη πρὸς τὴν Αὐστρίαν, διέβη τὸν Σάβον, ἀλλ' αἱ δυνάμεις του συνετρίβησαν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως πρὸ τῶν τειχῶν τῆς σλαβονικῆς ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως πόλεως Π ε τ ρ ο β α ρ δ α ἴ ν ο υ (Petervardein, 1716) καὶ ὁ πολιορκῶν τὴν Κέρκυραν τουρκικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐν ἀταξίᾳ. Ὁ Εὐγένιος μετὰ νέαν νίκην κατέλαβε τὸ Βελιγράδιον (1717). Οἱ Αὐστριακοὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ὁ Εὐγένιος ὠνευρέυθη νὰ προελάσῃ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ εἶρ ἤνῃ τοῦ Πασσάροβιτς (Passarowitz, πόλεως τῆς Σερβίας ἐπὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Μοράβα, 1718) ἐπεκύρωσε τὰς ἐπιτυχίας του. Ἡ Αὐστρία ἔλαβε τὸ Βανᾶτον, τὴν βόρειον Σερβίαν μετὰ τοῦ Βελιγραδίου, μέρος τῆς Βοσνίας καὶ τὴν δυτικὴν Βλαχίαν. Ἡ Ἑνετία ἐκράτησε τὴν Δαλματίαν. Ἡ Πελοπόννησος ὅμως ἐπεστράφη εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἡ συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν τουρκικὴν ἱστορίαν, διότι σημειώνει τὴν ὀριστικὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀπὸ τότε ἡ Τουρκία δὲν ἀποτελεῖ πλέον κίνδυνον, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἤδη τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι προφανὴς ἡ κατάρρευσις τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ ζήτημα τῆς κληρονομίας τῶν χωρῶν τῆς ἀρχίζει νὰ δημιουργῆ πρόβλημα, τὸ πολύπλοκον Ἀνατολικὸν ζήτημα, τοῦ ὁποῖου τὴν λύσιν κατὰ διαφόρους τρόπους ἐζήτησαν αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις.

Ἀναστολὴ τῆς αὐστριακῆς ἐπεκτάσεως. Ρωσία

Ἡ Τουρκία ὅμως οὐδέποτε ἔμεινε χωρὶς ὑποστήριξιν καὶ ἀπέφυγεν ἐπὶ δύο αἰῶνας τὸν διαμελισμὸν, χάρις εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης.

Πρώτη προστάτρια τῆς παρουσιάζεται ἡ Γαλλία. Εὐρισκομένη εἰς πλεονεκτικὴν θέσιν ἕνεκα τῆς παλαιᾶς φιλίας πρὸς τὸν Σουλτάνον καὶ τῶν Διομολογήσεων, αἱ ὁποῖαι παρεχωρήθησαν ἤδη ἐπὶ Φραγκίσκου Α' καὶ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, προνομίων

δηλαδή προστατευτικών των Γάλλων ύπηκόων, ἐδέχθη τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας.

Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καρδινάλιος Φλερὺ (Fleury) ὑπεσχέθη τὴν ὑποστήριξιν του εἰς τὴν μοιρολατρικῶς ἀπογοητευμένην μετὰ τὸ Πασσάροβιτς Πύλην. Ὁ πρεσβευτὴς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Βίλνεβ (Villeneuve) κατῶρθωσε νὰ τὴν ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὴν ἀδράνειαν, ὁ βαρῶνος Τὸτ (Tott) ἔδωσε κάποιαν συνοχὴν εἰς τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις καὶ χριστιανὸς τις ἀρνησίθρησκος, ὁ Μπουνεβάλ πασᾶς (Bonneval) ἐγύμνασε τὴν πολιτοφυλακὴν καὶ ἔπεισε τοὺς Τούρκους ὅτι ὁ κύριος ἐχθρὸς τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἦτο ἡ Αὐστρία. Χάρις εἰς τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἀνδρας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Γαλλίας, ἡ Τουρκία κατῶρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν νέον συνασπισμόν.

Ἡ Αὐστρία παρέσυρεν εὐκόλως τὴν Ρωσσίαν, ἣ ὁποία ἤθελε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν συνθήκην τοῦ 1711, καὶ αἱ δύο δυνάμεις, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐπαναλαμβάνουν τὴν σταυροφορίαν κατὰ τῶν ἀπίστων, ἐζήτουν ὑλικά κέρδη ἀπὸ τὸν πόλεμον.

Τὸ 1736 οἱ Ρῶσοι ἀνακατέλαβον τὸ Ἀζώφ καὶ ἐληλάτησαν τὴν Κριμαίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Αὐστριακοὶ κατέλαβον τὴν Βοσνίαν, ἐκυριεύσαν τὸ Νις εἰς τὴν Σερβίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν ἀνατολικὴν Βλαχίαν, κρατοῦντες οὕτω τὰ ἐπικαιρότερα σημεῖα τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.

Οἱ Τούρκοι ὅμως, ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὸν Βιλνέβ, ἐπετέθησαν μὲ ὀρμὴν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, τοὺς ἀπώθησαν μέχρι τοῦ Δουνάβεως καὶ ἐπολιοῦρκησαν τὸ Βελιγράδιον. Ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς, γνωρίζων ὅτι ἡ δραστηριότης τῶν Τούρκων ἦτο ἐφήμερος, ἐμεσολάβησε καί, ἐκφοβίζων τοὺς Αὐστριακοὺς δι' ἐπικειμένης ἐκρήξεως τοῦ ὀθωμανικοῦ φανατισμοῦ, ἐπέτυχε τὴν Συνθήκην τοῦ Βελιγραδίου (1739), διὰ τῆς ὁποίας οἱ Τούρκοι ἀνέκτησαν τὰ μέρη τῆς Σερβίας καὶ Βλαχίας, τὰ παραχωρηθέντα τὸ 1718. Οἱ Ρῶσοι, ἀπομείναντες μόνοι, ἐκλείσαν εἰρήνην, ἐγκαταλείψαντες τὸ Ἀζώφ.

Τοιοῦτοτρόπως ἐσταμάτησεν ἡ αὐστριακὴ ἐξάπλωσις. Ἐπὶ ἓνα καὶ ἡμισυ περίπου αἰῶνα, μέχρι τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου 1877 - 1878, ἡ Αὐστρία δὲν ἐσημείωσε πρόοδον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Τουρκίας. Ἐμεινεν εἰς αὐτὴν μόνον ἡ τιμὴ, ὅτι ἀνεχαίτισε τοὺς

Τούρκους κατά την περίοδον τῆς μεγάλης ὀρμῆς των. Εἰς τὸ ἐξῆς, ἕνεκα ἐσωτερικῆς ἐξασθενήσεως, ὑπολογισμῶν ἢ καὶ ἐλλείψεως πρωτοβουλίας, περιωρίσθη εἰς τὴν συνετὴν ἄμυναν. Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὁμως παρεμβαίνει ἡ Ρωσσία, ἡ ὁποία ἐπὶ δύο αἰῶνας διεξήγαγεν ἔξοντωτικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων.

Παρακμὴ τῆς Τουρκίας

Ὁ κυριώτερος λόγος τῆς παρακμῆς τῶν Τούρκων εἶναι τὸ ὅτι δὲν εἶχον τὴν ἰκανότητα νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης. Ἰδίως δὲν κατῴρθωσαν νὰ προσοικειωθοῦν τὴν ἐπιστήμην καὶ τεχνικὴν, τὰς δύο μεγάλας δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Τουρκία ὑστερεῖ σημαντικῶς τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἡ ἀπόστασις γίνεται διαρκῶς μεγαλυτέρα, ὅσον προάγονται οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως. Ἡ θρησκεία τοῦ Κορανίου ἀποτρέπει τὸν πιστὸν νὰ καταγίνεται εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία εἶναι ἔργον τῶν ἀπίστων χριστιανῶν.

Ἐπάρχουν ὁμως καὶ ἄλλοι λόγοι τῆς τουρκικῆς παρακμῆς.

1. Ἡ ἰσχὺς τῶν σουλτάνων ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς κατακτήσεως καὶ τὸ ταμεῖον αὐτῶν ἐπληροῦτο διὰ τῶν λαφύρων τῶν νέων χωρῶν. Ὅταν λοιπὸν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις, ἤρχισεν ἀμέσως κλονιζόμενον τὸ κράτος, διότι ὁ Σουλτάνος δὲν εἶχε χρήματα.

2, Ὅταν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις καὶ ἤρχισε νηφαλιώτερος βίος, ταχύτατα ἐξέπνευσεν ἡ ὀρμητικότης τῶν Τούρκων, καὶ κατέπεσε τὸ ἀγέρωχον φρόνημα. Ὁ Σουλτάνος δὲν ἦτο πλέον ὁ κρατερὸς ἡγέτης τῶν πολεμιστῶν τοῦ Ἰσλάμ, ἀλλὰ ἀπὸ μακροῦ εἶχε γίνει ἀόρατος ἐγκεκλεισμένος ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων. Ἄφηγε συνήθως τὴν διοίκησιν εἰς τοὺς βεζύρας καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τοῦ χαρεμίου. Κατ' ἀναλογίαν εἶχε καταπέσει καὶ ἡ πολεμικότης τοῦ στρατοῦ. Τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων κακῶς διοικούμενον εἶχε παραλύσει τελείως.

3. Τὸ τουρκικὸν κράτος διετήρησε τὸν μεσαιωνικὸν φεουδαρχικὸν χαρακτήρα. Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν τυραννίσκοι ἐκβιάζοντες τοὺς κατοίκους καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἰσχυροὶ πασᾶδες εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, στρατολογοῦντες καὶ διεξάγοντες πολέμους δι' ἴδιον λογαριασμόν, ὅπως π.χ. ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Πασβάνογλου τοῦ Βιδινίου κ. ἄ.

4. Δημόσια θέσεις και δικαιοσύνη ἦσαν ὠνηταί. Θέσεις διοικητῶν ἐπωλοῦντο καθ' ὠρισμένον τιμολόγιον καὶ οἱ ἐξαγοράζοντες τὰς θέσεις πασαῖδες ἐξεβίαζον τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν, διὰ νὰ καλύψουν τὸ τίμημα. Ἐπίσης ἐπωλοῦντο αἱ θέσεις τῶν δικαστῶν. Ἀπέβησαν δὲ παρομιμῶδεις αἱ εἰς βᾶρος τοῦ Δημοσίου καταχρήσεις τῶν Τούρκων. « Τὸ ταμεῖον τοῦ Παδισάχ εἶναι θάλασσα καὶ ὅστις δὲν πίνει ἀπ' αὐτὴν εἶναι χοῖρος », ἔλεγε τουρκικὸν λόγιον.

5. Οἱ κυρίως Τούρκοι ἀπετέλουν μειοψηφίαν εἰς τὸ κράτος, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολυάριθμοι, πλούσιοι καὶ ἀνεπτυγμένοι, ἐθεώρουν τὴν αὐτοκρατορίαν ὡς ἐχθρικήν καὶ ἐζήτουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἦσαν δηλαδὴ στοιχεῖα διαλυτικά καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ

'Αποτελέσματα τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως

ΙΑ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ἐνέσκηψεν ἡ μεγίστη τῶν συμφορῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία του παρεδίδοντο εἰς τὴν διάκρισιν ὑπερφιάλων πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν ἠττημένον ραγιάν ὡς τὸ εὐτελέστερον πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι τῶν Τούρκων συνώδευσαν τὴν προέλασιν. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους κατώρθωσαν, ἔφυγον δρομαίως πρὸ τῆς τουρκικῆς λαίλαπος καὶ τῆς θαλάσσης τὰ νῶτα ἐσκέπασαν πλοῖα καὶ ἀκάτια, τὰ ὅποια ἔφερον τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιὰ καὶ τὴν περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων εἰς χώρας εὐτυχεστέρας. Οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν τὴν βυζαντινὴν ἀριστοκρατίαν, τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν τιμαριωτικὴν τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ χριστιανοὶ εὐγενεῖς ἢ ἐσφάγησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ἤλλαξαν πίστιν καὶ συνεχωνεύθησαν μετὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς. Ἡ πρώτη καὶ σημαντικὴ συνέπεια τῆς κατακτήσεως ἦτο ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ἄλλοτε κυρίαρχος εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὑπεχώρησε καὶ περιωρίσθη εἰς ὀλίγα ἑκατομύρια ἀνθρώπων.

Δεύτερον· κατεστράφη ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Σουλτάνος ἀφήρσεν ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τὰς καλύτερας γαίας καὶ τὰς διεμοίρασεν εἰς τοὺς τούρκους πολεμιστὰς καὶ ἄλλας ἔδωκεν εἰς τὰ τζαμιά ὡς βακούφια. Μόνον μικρὰ κτήματα εἰς ἀπόκεντρα καὶ ὄρεινὰ μέρη ἔμειναν εἰς τοὺς ὑποδούλους, οἱ ὅποιοι ὑπεχρέωθησαν νὰ εἰσφέρουν τὸ πέμπτον ἢ καὶ περισσότερον τῶν προϊόντων. Διὰ τοῦτο διετηρήθησαν Ἑλληνες γαιοκτήμονες κυ-

ρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπὶ τῶν νήσων, εἰς τὴν Στερεάν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἑπείρου.

Τρίτον· κατεστράφη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἀσιατικὴ ἀπαιδευσὶς ἐκάλυψε τὰς κατακτηθείσας χώρας. Ὅτι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν κατεστράφη· τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, ἡ τέχνη παρήκμασε. Ἀκόμη καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν ὑποδούλων ὑπέστη θλιβεράν ἀλλοίωσιν, διότι ἐξέλιπε τὸ ἀνδρικὸν καὶ ἐλεύθερον φρόνημα.

Ὑπὸ τὴν μακρὰν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἔπαθε καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τῆς χώρας. Αἱ ὁδοὶ παρημελήθησαν καὶ ἡ καταστροφή τῶν δασῶν καὶ ἡ ἀποχέρσωσις τῆς γῆς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν κλασσικῶν χρόνων, ἔλαβον μεγαλυτέρας διαστάσεις.

Ἡ τεραστία αὐτὴ καταστροφή εἶχεν ὡς ἔμμεσον ἀντιστάθμισμα ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον εἶχε διαμελισθῆ διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1204 ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνηνώθη πάλιν. Οἱ Τοῦρκοι καταλύσαντες τὰ ποικιλώνυμα φραγκοενετικά ἢ ἑλληνικά κράτη ἐπανέδωσαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνότητά.

Ὁργάνωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ

Οἱ πιστοὶ τοῦ Ὁσμανικοῦ κράτους, ὅσοι κατέλαβον τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἦσαν κυρίως πολεμισταί, οἱ ὁποῖοι, ὅπως πᾶσα στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ παραγωγούς, γεωργούς καὶ τεχνίτας. Ὁ Σουλτάνος διετήρησε τοὺς Ἑλληνας, ἐπειδὴ ἦσαν ἔμποροι καὶ τεχνῖται. Ἄλλως τε ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία διηκούλυνε τὴν διατήρησιν τῶν ξένων ἔθνοτήτων, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώνουν φόρους. Ὁ Μωάμεθ μετέφερε πολλοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσεν.

Ἀφοῦ διετηρήθη τοιοῦτοτρόπως τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὠργανώθη, ὅπως τὰ ὑπόδουλα ἔθνη κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους, ὅπως π.χ. ἦσαν ὠργανωμένοι οἱ ὑποτελεῖς λαοὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ. Διετήρησε τουτέστι καὶ προσήρμοσε πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοινοτικὴν διοίκησιν

του. Ὅμοιως ὠργανώθησαν καὶ ἄλλαι μὴ μωαμεθανικαὶ ἐθνότητες ὡς οἱ Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι κτλ.

Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν μὴ μουσουλμανικῶν ἐθνοτήτων, χορηγήσας εἰς αὐτοὺς πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ποιμνίων των καὶ καταστήσας αὐτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως ἐπὶ κινδύνῳ τῆς κεφαλῆς των. Ἦλπιζε δὲ ὅτι, ἐπιδαφιλεύων εἰς αὐτοὺς τιμὰς καὶ πλοῦτον, θὰ εἶχεν αὐτοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὸν οἶκον τῶν Ὀσμανιδῶν καὶ προθύμους νὰ ἀποκοιμίζουσαν τὸ ποιμνιὸν των διὰ τῆς διδασκαλίας ἐλευθερίας ἐν οὐρανῷ, ὑποταγῆ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ Πατριάρχης

Ἡ σημαντικωτέρα τῶν χριστιανικῶν ἐθνοτήτων ἦτο ἡ Ἑλληνική. Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλληνικὸν Πατριαρχεῖον. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐπειδὴ ἐχῆρυσεν ὁ πατριαρχικὸς θρόνος, διέταξε νὰ ἐκλέξουσαν νέον Πατριάρχην. Ἐξελέγη δὲ ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὀνομασθεὶς Γεννάδιος, ἀρχηγὸς τῆς ἀνθενωτικῆς μερίδος, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλισε τὸ μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως χάσμα.

Ὁ νέος Πατριάρχης ἐγκαθιδρύθη εἰς τὸν θρόνον μετὰ τὴν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων λαμπρότητα. Ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπου εἶχε καταφύγει τὸ Πατριαρχεῖον, μετέβη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μωάμεθ, ὅπου παρεκάθησαν εἰς μεγαλοπρεπῆς δεῖπνον, καὶ ὁ Σουλτάνος προπέμπων αὐτὸν ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔχη τὴν φιλίαν καὶ τὴν εὐνοίαν του καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἀπολαύῃ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν προνομίων, ὅπως ἐπὶ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων. Συνώδευσε αὐτὸν μέχρι τῆς αὐλῆς, ἐβοήθησε νὰ ἀναβῆ ἐπὶ λευκοῦ ἵππου καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἐν συνοδείᾳ τούρκων μεγιστάνων. Αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ τῶν ὀρθοδόξων διετήρησαν μέρος τῆς παλαιᾶς λαμπρότητος καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα εἰς τὸ Φανάριον ἀνεμίμησεν ἡμέρας ἀρχαίας αἴγλης.

Ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς Τουρκίας, Ἑλληνες, Ἀλβανοί, Βούλγαροι, Σέρβοι, Βλάχοι, ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦντες μίαν φυλὴν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔκαμνον διάκρισιν καὶ ὠνόμαζον ὅλους διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ροῦμ (Ρωμαίους). Ὁ Ἕλληνας

Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὁ-
λων τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας, ἀφ' ὅτου μάλιστα, τὸ 1766 -
1767, κατηργήθησαν αἱ δύο αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι, ἡ σερβικὴ τοῦ
Ἰπεκίου καὶ ἡ βουλγαρικὴ τῆς Ἀχρίδος. Ἀπὸ τότε ὁ ἑλληνικὸς κλη-
ρος ἀπέκτησεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἰσχὺν σχεδὸν ἴσην μὲ τὴν πολι-
τικὴν ἰσχὺν τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀφοῦ ἐξεδιώχθη
ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἄλλους μεγαλυτέ-
ρους ναοὺς, ἤδρευεν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς τὸ Φανά-
ριον, τὸ ὁποῖον εἶναι συνοικία κειμένη ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Κε-
ρατιοῦ κόλπου. Τὸ πατριαρχεῖον ἦτο τὸ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον τῶν
ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας· πρωτίστως ὁμως τὸ ἔθνικὸν κέντρον τῶν
Ἑλλήνων, περὶ τὸ ὁποῖον εἶχε συσπειρωθῆ τὸ ἔθνος μετὰ τὴν τρα-
γικὴν καταστροφὴν. Ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ λαβυρινθώδους πα-
τριαρχικοῦ μεγάρου καὶ εἰς τὰς περὶ αὐτὸ συνοικίας μὲ τὴν ἀνατολι-
κὴν ὄψιν ἐξειλίχθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς βίος τοῦ τουρκοκρατουμένου
ἑλληνισμοῦ.

Αἱ Κοινότητες

Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἦσαν ὠργανωμένα ἀνάκαθεν
εἰς κοινότητας. Ἐξέλεγον δηλαδὴ ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία ἐφρόντιζε διὰ
τὴν συντήρησιν τῶν ναῶν, κρηνῶν, νεκροταφείων κλπ. Οἱ Τοῦρκοι
ἀνεγνώρισαν καὶ διετήρησαν αὐτάς, δι' οὓς λόγους εἶχον διατηρή-
σει οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Βυζαντινοί, διότι διηκούλουν τὸ ἔργον τῆς
διοικήσεως, ἰδίως τὴν φορολογίαν, διότι ἡ κυβέρνησις ἀντὶ
νὰ ἀποτείνεται εἰς ἰδιώτας εἶχεν ὑπεύθυνα σωματεῖα, μετὰ
τῶν ὁποίων συνεννοεῖτο διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων. Οἱ πρού-
χοντες ἢ προεστοὶ ἢ δημογέροντες ἢ κοτζαμπάσηδες ἐκάστης κοινότητος ἐφρόντιζον διὰ τὴν εἰσπραξίν τοῦ
ὀριζομένου ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν φόρου, κατανέμοντες αὐτὸν
εἰς τοὺς κατοίκους τῆς κοινότητος, ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς κατα-
στάσεως ἐκάστου.

Προελοῦσαι ἐκ πρακτικῆς ἀνάγκης αἱ κοινότητες, ἀπέβησαν
βαθμηδὸν ἰσχυραὶ ὀργανώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐδηλώνεται ὁ πολι-
τικὸς βίος τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. Ἡ σύστασις καὶ ὀργάνωσις

τῶν κοινοτήτων τῆς Τουρκοκρατίας δὲν εἶναι ὁμοίος σχημος. Κυβερνῶνται πάντοτε ὑπὸ τῶν εὐπόρων. Ἄλλ' οἱ προεστοὶ αὐτῶν ἄλλοτε ἐπιβάλλονται ἢ διορίζονται ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλαχοῦ ἐκλέγονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος, πάντοτε ὁμως ἀπὸ πρόσωπα ἀρεστὰ εἰς τοὺς Τούρκους. Ἄλλαχοῦ αἱ κοινότητες ὑπόκεινται περισσότερον εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, ἀλλαχοῦ ὀλιγώτερον. Εἰς μερικὰ μέρη πολλαὶ κοινότητες ἐνώνονται εἰς ὁμοσπονδία, ὅπως ἡ δημοκρατικὴ συμπολιτεία τοῦ Σουλίου, συσταθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος, τῶν Ζαγοροχωρίων εἰς τὴν Ἠπειρον, τοῦ Πηλίου ἢ τῶν Μαδεμοχωρίων εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἔχομεν παραδείγματα ἐνώσεως εἰς συνεργατικούς συνεταιρισμούς. Ὀνομαστὴ ὑπὸ τὴν ἐποψιν αὐτὴν εἶναι ἡ κοινότης τῶν Ἀμπελακίων εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Εἰς αὐτὴν ἦκμασε μεικτὴ συνεργατικὴ ἐταιρεία παραγωγῆς, καταναλώσεως καὶ ἀμοιβαίας πίστεως κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ὀργανώσεις ἔχουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον χαρακτηρὰ ἐνώσεως δι' ἄμυναν. Διαφορετικὴ εἶναι ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ ζωὴ τῶν κοινοτήτων εἰς τὰς πόλεις, πολλὰ τῶν ὁποίων, εὐποροῦσαι, εἶναι ἐστία μορφώσεως καὶ ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ὅπως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τῶν Ἰωαννίνων.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν τὰς κοινότητας τῶν ναυτικῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, τῶν ὁποίων οἱ συνεταιρισμοὶ ναυτικῆς ἐμπορίας παρεσκεύασαν τὸν στόλον τοῦ Ἐθνικοῦ ἀγῶνος.

Μεγάλῃ ἐνίσχυσις ὕλικὴ καὶ ἠθικὴ διὰ τὸν δουλεύοντα ἑλληνισμὸν εἶναι αἱ κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἰς τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν Μασσαλίαν, τὴν Τεργέστην, τοὺς Παρισίους, τὸ Λονδίνον, τὴν Ὁδησσὸν κ.ἄ., ὑπάρχουν πολυἀριθμοὶ ἑλληνικαὶ παροικίαι, ὅπου εὐφρεῖς καὶ ἐργατικοὶ Ἕλληνες λαμβάνουν ἀξίολογον θέσιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν κίνησιν, ἀποκτοῦν κεφάλαια, ἰδρῶσιν ἐμπορικούς οἴκους, ναυτικὰς ἐταιρείας. Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ἐκείνης βλέπουν καὶ ἐκτιμοῦν καλύτερον τὴν κατάστασιν τοῦ κόσμου, τὴν θέσιν τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐθνικῶν μας ὑποθέσεων. Ἡ ἀποδημία ἐβρόθησε πολὺ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐπέσπευσε τὸ ἀπελευθερωτικὸν κίνημα.

Τὰ προνόμια τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους

Οὕτω λοιπὸν παλαιαὶ συνήθειαι μᾶλλον ἢ θετικαὶ παραχωρήσεις τῶν σουλτάνων ἐδημιούργησαν εἶδος αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινοτικῶν πραγμάτων ὠνόμασαν βραδύτερον προνόμια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὅμοια εἶχον καὶ αἱ ἄλλαι ἐθνότητες τῆς Τουρκίας. Οὐσιαστικῶς τὰ προνόμια εἶναι :

1. Ἐλευθερία θρησκείας καὶ γλώσσης.
2. Προστασία καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ κλήρου.
3. Οἱ ἐπίσκοποι ἀσκοῦν εἶδος πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐπιβλέψεως. Ἐδικαιοῦντο δηλαδὴ νὰ τιμωροῦν κατὰ τοὺς προϋπάρχοντας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως χριστιανικοὺς νόμους τοὺς παρεκτρεπομένους εἰς θρησκευτικὰ ἢ καὶ οἰκονομικὰ ζητήματα ἀφορῶντα τὴν κοινότητα δι' ἐξωεκκλησιασμοῦ, ἀναθέματος, ἀφορισμοῦ ἢ καὶ παραδόσεως αὐτῶν εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρχάς. Ὁ δὲ Πατριάρχης ἐδικαιοῦτο νὰ καταδικάσῃ εἰς εἰρκτὴν ἢ καὶ θάνατον.

4. Ρητῆ τοῦ Σουλτάνου ἀδείξ ὑπάγονται εἰς τὸν κλῆρον πᾶσαι αἱ περὶ γάμου καὶ κληρονομίας δίκαι. Τὰς δίκας ταύτας διεξάγει τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον τοῦ ὁποίου προεδρεύει ὁ ἐπίσκοπος. Αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἐφεσιβάλλονται μόνον ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τοῦ Πατριάρχου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ διαδικασία τῶν Τούρκων ἦτο δαπανηρὰ καὶ ὀλίγην ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην, οἱ χριστιανοὶ ὑπέβαλλον εἰς τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον καὶ τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις. Πολλάκις Τούρκοι καὶ Ἰουδαῖοι κατέφευγον εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους, διότι εἶχον μεγαλύτεραν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἀμεροληψίαν αὐτῶν παρὰ τοῦ Μουφτῆ.

5. Ἐλευθερία τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, τουτέστι τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν κοινοτήτων ὑπὸ δημογεροντίας ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκλεγομένης.

Τινὲς τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων εἶχον μεγαλύτερα προνόμια, ὅπως ἡ Χίος, ἡ Τήνος, ἡ Νάξος, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά, ἐξαρτώμεναι ἀμέσως ἐκ τοῦ Καπετάν πασᾶ (ναυάρχου καὶ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν), ἢ δὲ Μάνη, οὐδέποτε ὑποταγεῖσα οὐσιαστικῶς εἰς τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τὸ 1770

ὑπὸ ἄρχοντος ἐντοπίου, διοριζομένου παρὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ φέροντος τὸν τίτλον τοῦ μπέη.

Ο ἱ Φαναριῶται

Περὶ τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν ἐδημιουργήθη σὺν τῷ χρόνῳ νέα τάξις εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Εἶχον συγκεντρωθῆ ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ μόνον σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησαν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν καὶ ἀξίωμα. Οἱ νέοι εὐγενεῖς ὠνομάσθησαν Φαναριῶται, ἀπὸ τὴν συνοικίαν, ὅπου ἔκειτο τὸ Πατριαρχεῖον. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν εὐφυεῖς, ἐμάνθανον ξένας γλώσσας καὶ ἐγνώριζον τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα καλύτερον ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Διὰ τοῦτο ὁ Σουλτάνος μετεχειρίζετο αὐτοὺς εἰς ἀνωτέρας κρατικὰς ὑπηρεσίας καὶ πολλοὶ διεκρίθησαν ὡς διερμηνεῖς ἢ πρεσβευταὶ τῆς Πύλης. Βραδύτερον ἀπ' αὐτοὺς ἐξέλεγεν ὁ Σουλτάνος τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Ἄλλ' οἱ Φαναριῶται ζῶντες μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ ἐρχόμενοι εἰς διαρκῆ μὲ τοὺς Τούρκους κυβερνήτας ἐπαφὴν εἶχον προσοικειωθῆ τοὺς τρόπους των, καθὼς καὶ τὰς ἔξεις τῆς τουρκικῆς αὐλῆς. Αἱ ἀνώτεροι θέσεις εἰς τὴν τουρκικὴν ὑπηρεσίαν καταλαμβάνοντο μὲ δωροδοκίας καὶ ταπεινώσεις, πολλάκις δὲ ἐστοίχιζον τὴν κεφαλὴν τοῦ τιτλούχου ραγιαῖ, διότι τὰ τουρκικὰ ἦθη ἦσαν τότε ἄγρια καὶ ὁ Σουλτάνος ἢ ὁ μέγας βεζύρης διὰ τὴν ἐλαχίστην αἰτίαν ἢ διαβολὴν ἔστελλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀγχόνην.

Ἄρματολοι καὶ κλέφται

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἤδη χρόνους εἶχον σχηματισθῆ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος στρατιωτικὰ σώματα, διὰ νὰ ἀναχαιτίζουσι τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Φράγκων. Οἱ σουλτάνοι διετήρησαν τὰ σώματα αὐτὰ καὶ ἐνεπιστεύθησαν εἰς αὐτὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὄρεινῶν διαμερισμάτων τῆς χώρας. Ἐπειδὴ σοβαρὸς ἐξωτερικὸς κίνδυνος δὲν ἠπείλει τὸ κράτος εἰς τὰς πρὸς νότον ὄρεινὰς καὶ δυσπροσίτους αὐτὰς ἐσχατίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Πύλη οὔτε στρατὸν διετήρει οὔτε ἐφρόντιζε διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν

τῶν φρουρίων. Τὰ στρατιωτικά αὐτὰ σώματα ὠνομάσθησαν ἄρματολοί, οἱ ἄρχηγοί των καπετάνοι καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐποπτευόμενα διαμερίσματα ἄρματολίκια.

Ὁ Σουλτάνος δὲν ἔκρινεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπιβάλη αὐστηρῶς τὰ κυριαρχικά του δικαιώματα εἰς τὴν ἄκραν αὐτῆς τῆς ἐπικρατείας του καὶ ἐκτεταμένα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τὰ Ἄγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ἢ μεταξὺ τοῦ Πηλίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου χώρα κτλ., διετέλουν εἰς ἀναρχίαν. Σημαντικὸν μέρος τῶν κατοίκων εὕρισκετο εἰς κατάστασιν ἀνταρσίας ἢ ἡμιανταρσίας. Ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν τὸν ζυγόν, ὅσοι ἠσθάνοντο εἰς τὸ στήθος των σφύζουσαν γενναϊότεραν καρδίαν, ἔσπευδον εἰς τὰ ὄρη καὶ ὁ δοῦλος τῆς χθῆς μετεβάλλετο εἰς ἐπίφοβον ἐχθρόν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων « τοῦ κάμπου » καὶ συνετηροῦντο ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι κλέφται. « Ἄλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κλέφτου, ὡς τὸ ὄνομα τοῦ ληστοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὐ μόνον δὲν ἔθεωρεῖτο ἀτιμωτικόν, ἀλλ' ἐνομιζέτο ἐνδοξον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαπρεφάντων μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων μετεδίδοντο εὐσεβάστως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν », ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Σπ. Τρικούπης.

Ἡ Πύλη δὲν ἔδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς μεμονωμένας αὐτὰς ἀνταρσίας, περιωρίζετο δὲ μόνον νὰ τιμωρῇ ἀγρίως τοὺς συλλαμβανομένους. Ἄλλὰ μεταξὺ φρουροῦ καὶ ἀντάρτου ἢ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγάλη. Ὁ ἄρματολὸς τῆς χθῆς ἐγίνετο αὖριον κλέφτης καὶ πολλοὺς ὀνομαστοὺς κλέφτας ἢ Πύλη διώριζεν ἄρματολούς. Γενικῶς ὑπῆρχε βαθυτέρα συμπάθεια μεταξὺ ἄρματολῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς ὁποίους ἦγωνε τὸ κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν μῖσος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἔθνικὴ συνείδησις, ἐξύψωνεν ἀμφοτέρους εἰς ἥρωας. Ὁ Ὀλυμπος, ἡ Πίνδος, τὰ Ἄγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ὁ Βάλτος, εἶναι τὰ θρυλικά λημέρια των, ὁ δὲ βίος, τὰ κατορθώματα, καὶ τὰ παθήματά των, τὸ προσφιλὲς θέμα τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων.

Ἐμπόριον καὶ ναυτιλία τῶν Ἑλλήνων

Ἡ καταστροφὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν παρακμὴν τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ τῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς εἰς τὰ παράλια. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς

ναυτιλίας τῶν ἰταλικῶν πόλεων καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπληξαν κυρίως τὸ βυζαντινὸν ἐμπόριον, τὴν δὲ καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ τουρκικὴ κατάκτησις, οὕτως ὥστε δὲν δύναται νὰ γίνῃ σπουδαῖος λόγος περὶ ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους. Ἄλλ' ὅταν διὰ τῆς κατακτῆσεως τῶν Τούρκων ἐδημιουργήθη νέα κατάστασις πραγμάτων, οἱ Ἕλληνες ἔλαβον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς χεῖράς των τὸ ἐμπόριον. Εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἔμποροι, ἐξήσκουν δηλαδὴ κατ' ἄρχὰς κυρίως μικροεμπόριον καὶ ἀργότερα ἔγιναν ἀπαραίτητοι μεσίται καὶ πράκτορες τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν καὶ ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Εὐρωπαϊῶν. Κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα, ὁπότε ἤκμαζε τὸ γαλλικὸν ἐμπόριον εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ Ἕλληνες ἐπλούτισαν ὡς πράκτορες τῶν Γάλλων. Ἰδίως εἰς τὴν Σμύρνην ἀνεπτύχθησαν πλούσιοι ἐμπορικὸι οἴκοι.

Σπουδαιότατον ὅμως γεγονός διὰ τὸν τουρκοκρατούμενον Ἑλληνισμόν εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ ναυτικοῦ τῶν νήσων. Ἡ Ὑδρα πρώτη ἀπέκτησε ναυτικόν. Εἰς τὴν νῆσον, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ ἀλβανοφώνους ὀρθοδόξους, ποιμένας καὶ ἀλιεῖς, κατέφυγον κατὰ καιροὺς, ἕνεκα τῶν τουρκικῶν διωγμῶν καὶ ἄλλων ἀναστατώσεων, πολλοὶ πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ κατέστησαν τὴν νῆσον ἀξιόλογον ἐμπορικὸν κέντρον. Κατ' ἄρχὰς διεξῆγον τὸ ἐμπόριον μὲ μικρὰ πλοῖα, καΐκια ἢ τρεχαντήρια. Ὅταν ὅμως ἐνισχύθησαν οἰκονομικῶς, κατεσκεύασαν μεγαλύτερα πλοῖα καὶ ἤρχισαν νὰ πλέουν μέχρι Τεργέστης καὶ Βενετίας. Τὸ παράδειγμα τῆς Ὑδρας ἐμιμήθησαν ἄλλα νῆσοι, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά, ἡ Μύκονος κτλ.

Τὸν 18ον αἰῶνα οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀξιόλογον ναυτιλίαν. Μὲ τὰ ἱστιοφόρα των, πολλὰ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο διὰ τὴν κομψότητα καὶ ταχύτητα, μετεκόμιζον σῖτον ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν ἢ ἐγχώρια προϊόντα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ παρελάμβανον ἀπ' ἐκεῖ ἀποικιακὰ, ὑφάσματα καὶ ἄλλα βιομηχανικὰ εἶδη. Ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὴν μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας συνθήκην τοῦ Κιουτσουκ - Καϊναρτζῆ (1774), ἡ ὁποία ἐπέτρεπεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ πλέουν ὑπὸ ρωσικὴν σημαίαν. Κατὰ τοὺς

πολέμους τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐπλούτησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ κυρίως διὰ τοῦ λαθρεμπορίου. Τολμηροὶ θαλασσινοὶ περιφρουοῦντες τοὺς κινδύνους τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἐκόμιζον εἰς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς λιμένας ἐμπορεύματα τῶν ὁποίων αἱ τιμαὶ εἶχον φθάσει εἰς μεγάλα ὕψη. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν πολέμων ἐξηκολούθησε νὰ προοδεύη ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία καὶ ἐμπόριον. Ἡ ἀντοχή, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἰδίως τὸ λιτοδίαιτον τῶν Ἑλλήνων κατέστησαν αὐτοὺς ἀκαταγώνιστους εἰς πολλὰ εἶδη ἐπιχειρήσεων. Συνέπεια αὐτοῦ ἦτο ὅτι εἰς τὴν Μασσαλίαν, τὴν Γένουαν, τὴν Βενετίαν, τὴν Ἀμβέρσαν, τὸ Λονδίνον, τοὺς Παρισίους καὶ εἰς ἄλλα μεγάλα κέντρα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου ἐδημιουργήθησαν παροικίαι ἑλλήνων ἐμπόρων.

Ἡ διασπορὰ αὕτη ὠφέλησε τὸ ἔθνος, διότι οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν κόσμον ἀνώτερον καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἀπέβησαν ἐντριβέστεροι εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν. Βλέποντες ἐξ ἀποστάσεως, κατενόησαν ὅτι ἡ Τουρκία εἶναι κράτος καταρρέον καὶ ὄχι ὁ τρομερὸς καὶ ἀκαταμάχητος κατακτητῆς, ὅπως ἠσθάνοντο αὐτὴν, ἐφ' ὅσον διετέλουν ὑπὸ τὸ πέλμα τῆς.

Τοιοῦτοτρόπως παρεσκευάζετο σιωπηλῶς εἰς τὴν θάλασσαν σπουδαιότατον ὄπλον διὰ τὸ ἔθνος, τὸ ναυτικόν. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν χρόνων τούτων ἦσαν ὠπλισμένα καὶ οἱ ναῦται τῶν ἐξησκημένοι εἰς τὰς συμπλοκάς, διότι τὴν θάλασσαν ἐμάστιζεν ἡ πειρατεία, ἰδίως τῶν Ἀλγερινῶν. Ἦτο λοιπὸν εὐκολὸν εἰς ἐμπορικὰ πλοῖα νὰ μεταβληθοῦν εἰς πολεμικά.

Οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἐπὶ τουρκοκρατίας

Ἀφ' ἧς οἱ τελευταῖοι Ἕλληνες χουμανισταὶ, ὁ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, φεύγοντες πρὸ τῆς προσεγγιζούσης τουρκικῆς λαίλαπτος, μετεκόμισαν τοὺς ὠραίους θεοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰς τὴν Δύσιν, σκότος πυκνὸν ἐκάλυψε τὴν ἀτυχῆ Ἀνατολήν.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σκοτεινοτάτους χρόνους τῆς δουλείας, δὲν ἔλειψαν ἀμυδρὰ φῶτα εἰς διάφορα σημεία τῆς ἑλληνικῆς χώρας. Ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως τῶν Κομνηνῶν ἀρχίσασα ἑλληνικὴ ἀναγέννησις διεκόπη ἀποτόμως, ἐκυριάρχησε δὲ πάλιν ξηρὰ γραμματικὴ

σοφία. Οί λόγοι τοῦ 16ου αἰῶνος δὲν εἶχον ἀποσεῖσει τὴν μεσαιωνικὴν στενότητα καὶ ἐξακολουθοῦν τὴν αἰωνίαν μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας διαμάχην, προσπαθοῦντες νὰ διακριθοῦν διὰ τοῦ κατὰ τῶν παπιστῶν ζήλου. Μόλις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἔγινεν ἐλαφρὰ μετατροπὴ, διότι οἱ λόγοι ζωηρότερον ἀναπολοῦν τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἡ διάνοιά των ἀρχίζει νὰ διαισθάνεται τὴν σημασίαν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Κύριλλος Λούκαρις (1572 - 1638), σύγχρονος τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Καρτεσίου, ὁ ἐπανελημμένος πατριαρχεύσας λόγιος καὶ πνευματικὸς μαχητῆς, εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς νέας τάσεως. Ὁ βίος του ἦτο πλήρης ἀγώνων καὶ περιπετειῶν, διότι ἡ ἐλευθερία τῶν θεολογικῶν φρονημάτων του ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ πολλοὺς ἀντιπάλους, ἡμετέρους καὶ ξένους. Ἄλλ' οἱ τραχεῖς ἀγῶνες ἔδωκαν εἰς τὰς συγγραφάς του δύναμιν καὶ βαθύτητα ἀγνωστον ἕως τότε. Τέλος κατίσχυσαν αἱ ραδιουργίαι τῶν ἀντιπάλων του καὶ ὁ Λούκαρις καθηρέθη καὶ ἐξωρίσθη καὶ τέλος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ἄλλὰ τὰ διδάγματά του διέσωσαν οἱ μαθηταὶ του, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέχουν ὁ Κορυδαλλεύς, ὁ Καρυοφύλλης καὶ ὁ ὄνομαστός πολυγράφος Λέων Ἀλλάτιος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους ἀναμένει τὴν σωτηρίαν τῶν ὁμογενῶν. Εἰς τὸ ποίημά του « Ἑλλάς » ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ καρδινάλιου Ρισελιέ ὑπὲρ τῆς ποδοπατουμένης ὑπὸ τῶν Τούρκων πατρίδος του, εἰκονίζει τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν λαμπρότητα καὶ θρηνεῖ διὰ τὴν παντελῆ κατάπτωσιν καὶ τὴν περιβάλλουσαν αὐτὴν βαθεῖαν νύκτα.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀρχίζει ἡ δρᾶσις τῶν Μαυροκορδάτων. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, σπουδᾶσας εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκδώσας ἀξιόλογον διατριβὴν λατινιστὶ περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ἐχρημάτισε καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς καὶ μεγάλως ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Κιοπρουλῆ Ἀχμέτ πασᾶ. Διορισθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως κατὰ τὰς διαπραγματεῦσεις τῆς εἰρήνης τοῦ Κάρλοβιτς (1699) ἔδειξεν ἐξαιρετον διπλωματικὴν δεξιότητα. Διὰ τοῦτο ἴσχυσε πολὺν παρὰ τοῖς Ὄθωμανοῖς καὶ ὁ πιεζόμενος ἑλληνικὸς λαὸς προσέβλεπεν εἰς αὐτὸν ὡς πρὸς πατέρα. Ἐγράψε πολυάριθμα συγγράμματα τὴν, Ρητορικὴν, τὴν

Γραμματικήν, τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν, τὰ ὁποῖα ἔχυσαν φωτεινὴν ἀκτῖνα εἰς τὸ Φανάριον καὶ ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς ἐλευθερωτέραν διανόησιν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος Μαυροκορδατος, ὁ πρῶτος Ἕλλην ὀσποδάρορ (ἡγεμῶν) τῆς Βλαχίας, ἔδωκε τὴν πρώτην ᾧθησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, ἰδρύσας τυπογραφεῖον καὶ σχολὴν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐδιδάσκοντο ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία γίνονται κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας, λόγοιοι δὲ καὶ διδάσκαλοι τυγχάνουν περιποίσεως καὶ τιμῆς εἰς τὰς αὐλὰς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὸν 18ον αἰῶνα

Ἀλλὰ περὶ τῆς πραγματικῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς παιδείας δύναται νὰ γίνῃ λόγος μόνον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Διότι, ἐνῶ προηγουμένως ἡ παιδεία περιορίζετο εἰς τὸν κληρὸν μόνον καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ γράμματα, σχολεῖα δὲ διετηροῦντο μακρὰν τοῦ βλέμματος τῆς ἀρχῆς, εἰς μοναστήρια ἢ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν, τώρα ἡ παιδεία τείνει νὰ γίνῃ κοσμικωτέρα, δηλαδὴ νὰ περιλάβῃ χρησίμους διὰ τὴν ζωὴν γνώσεις, διότι ἡ τάξις τῶν ἐμπόρων ἐζήτει πρακτικωτέραν μόρφωσιν. Διὰ τοῦτο δημιουργοῦνται ἐκπαιδευτήρια εἰς πολλὰ μέρη. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος ἰδρύθη ἡ Πατριαρχικὴ Σχολὴ τοῦ Φαναρίου, ἡ ὁποία, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κλήρου, ἀπέκτησε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ κατὰ τὸ πρότυπον αὐτῆς ἰδρύθησαν τὸν 18ον αἰῶνα σχολεῖα εἰς Πάτμον, Ἰωάννινα, Λάρισα, Θεσσαλονίκην, Τύρναβον καὶ Ἀδριανούπολιν.

Τὸν 17ον, ἰδίως ὁμως τὸν 18ον αἰῶνα, εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἐφθασεν ἡ ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσα, τὰ Ἰωάννινα. Κατὰ τὴν τουρκικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1731 ἡ πόλις ἠριθμεῖ 40 χιλιάδας κατοίκους, ἐξ ὧν 3)⁴ Ἕλληνες καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἀπέβη σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Φιλοπάτριδες Ἰωαννῖται πλουτήσαντες εἰς τὴν πόλιν, ἰδίως ὁμως εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐφιλοτιμήθησαν νὰ καταστήσουν τὴν πατρίδα των φωτοβόλον πνευματικὴν ἐστίαν. Τότε ἰδρύθησαν αἱ ποικιλώνυμοι σχολαὶ τῶν Ἰωαννίνων, ἀπὸ τὰς ὁποίας

εξηγήθον οί σημαντικώτεροι λόγιοι τοῦ αἰῶνος. Οὕτω δὲν εἶναι ὑπερβολή τὸ λεχθὲν ὅτι « οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς τοῦ 18οῦ αἰῶνος ὑπῆρξαν Ἰωαννῖται ».

Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους λογίους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι ὁ ἐκ Κεφαλληνίας Ἡλίας Μηνιάτης (1669 - 1714), ἐξαιρετος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ, ὁ ὁποῖος διὰ τὴν πλησιάσθη τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, μετεχειρίζετο ἀπλούστερον τύπον γλώσσης καὶ τοῦ ὁποίου αἱ πλήρεις ζωῆς ὁμιλίας ἀναγιγνώσκονται μὲ εὐχαρίστησιν ἀκόμη καὶ σήμερον.

Ἄλλὰ οἱ κορυφαῖοι τῶν λογίων τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι δύο Κερκυραῖοι, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις (1716 - 1806) καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης (1736 - 1805). Ὁ Βούλγαρις εἶχε φιλοσοφικὸν νοῦν. Σπουδάσας εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας ἐγνώρισε τὰ φιλοσοφήματα τοῦ Locke, τοῦ Leibnitz καὶ τοῦ Wolf, τῶν ὁποίων τὰ διδάγματα ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Λογικὴ (1766) καὶ ἡ Μεταφυσικὴ του (1805) εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ἔργα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Θεοτόκης ἠγάπησε μᾶλλον τὰ μαθηματικά καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, διακριθεὶς καὶ ὡς θεολόγος καὶ ἱεροκήρυξ. Τὰ Κυριακοδρομιά του, ἦτοι ἐρμηνεῖαι τῶν κυριακῶν εὐαγγελίων, χρησιμεύουν ἀκόμη σήμερον ὡς βοήθημα εἰς τοὺς ἱεροκήρυκας. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ἱερωμένοι καὶ ἐδίδαξαν εἰς διαφόρους σχολὰς. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ διαφύγουν τὰς προστριβὰς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅπου ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη περιεποιήθη αὐτοὺς καὶ ἀνύψωσε καὶ τοὺς δύο εἰς ἀρχιεπισκόπους.

Μὲ τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει ἡ δρᾶσις ἐξαιρετικοῦ ἀνδρός, τοῦ Αἰτωλοῦ Κοσμᾶ (1714 - 1779). Γεννηθεὶς εἰς τὸ Μεγάλον Δένδρον τῆς Αἰτωλίας, νεώτατος ἐκάρη μοναχός. Ἄλλὰ διψῶν μάθησιν καὶ δρᾶσιν κατώρθωσε μετὰ περιπετείας νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐγνωρίσθη καὶ ἐξετιμήθη παρὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ πολλῶν ἀρχιεπισκόπων καὶ ὡς καταληφθεὶς ὑπὸ θείας ἐμπνεύσεως ἤρχισε τὸ θεῖον κήρυγμα ἀπὸ τοῦ 1760. Περιήλθε σχεδὸν

όλην τὴν Ἑλλάδα τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Θεσσαλίαν, Σπερεῖαν Ἑλλάδα, τὰς Ἰονίους νήσους. Τὰ κηρύγματα τοῦ Κοσμᾶ γινόμενα εἰς τὴν γλώσσαν τοῦ λαοῦ, διήγειρον ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν. Ὁ λαὸς κατὰ χιλιάδας ἔσπευδε νὰ παρακολουθήσῃ τὸν κήρυκα. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν ἐκείνον πρὸς τὰ θεῖα ἐκρύπτετο τὸ βαθύ παράπρονον τοῦ λαοῦ διὰ τὴν ὑποτέλειαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐλπίδες διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ γένους.

Εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη του ὁ Κοσμᾶς κέντρον τῆς δράσεώς του εἶχε ἐκλέξει τὴν Ἡπειρον. Δὲν ἔλειψαν ὅμως οἱ φθονεροὶ καὶ ραδιοῦργοι. Οἱ Ἑβραῖοι ἰδίως κατεσκευοφάντησαν αὐτὸν καὶ ἐπέτυχον νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Κοσμᾶς ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τὴν 24 Αὐγούστου 1779. Ἡ Ἐκκλησία ἔταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἁγίων τῆς.

Ἄλλὰ πάντας τούτους ὑπερέβη κατὰ τὴν φήμην ὁ Ἀδამαντιοσ Κοραῆς (1748-1833), διότι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸ ἔθνος εἶδε τὸν κατ' ἐξοχὴν σοφὸν καὶ ἐρμηνευτὴν τῶν προγονικῶν συγγραμμάτων. Ὁ Κοραῆς ἦτο ἐπιμελέστατος καὶ ὀξύνους μελετητῆς, ἔγραψε πολλὰ καὶ ποικίλου περιεχομένου συγγράμματα καὶ ἐξέδωκεν, ἐσχολίασε καὶ ἐξελαΐκευσεν ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς, Ξενοφῶντα, Πλάτωνα, Ἱπποκράτην, Θεόφραστον, Πλούταρχον (Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη, 1807-1825). Εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐξετιμήθησαν εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ὅθεν καὶ ἐπροτάθη ἐπανειλημμένως ὡς μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν γραμμάτων. Πρὸ παντὸς ὅμως ἦτο εὐγενὴς φύσις, ἠγάπα περιπαθῶς τὴν πατρίδα του καὶ παντοιοτρόπως εἰργάσθη διὰ τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισιν καὶ ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς. Ἐγκατεστημένος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας ἔγινε μέγα «κέντρον ἐθνικῶν ὑποθέσεων καὶ παιδείας ἑλληνικῆς». Εἰς τὰ Ἄτακτα (1826-1833) καὶ τὰ Πάρεργά του (1809-1827) ἐπιχειρεῖ νὰ εὕρῃ τὰς κλασσικὰς πηγὰς τῆς δημώδους γλώσσης καὶ ἀφυπνίζει τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ διὰ τὴν καταγωγὴν του. Εἰς τοὺς προλόγους τῶν συγγραμμάτων εὐρίσκουν ἀπῆχῃσιν αἱ ἰδέαι τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ συνδυάζονται μὲ τὰ ἀρχαῖα παραδείγματα.

Τοὺς ἀνδρας τούτους, οἱ ὁποῖοι εἰς τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας εἰργάσθησαν διὰ τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὠνόμασαν Διδασκάλους τοῦ Γένους.

Δημοτική ποίησης

Πλὴν τῆς λογίας λογοτεχνίας, ἡ ὁποία ἦτο προσιτὴ μόνον εἰς τοὺς ὀλίγους, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε δημιουργήσει ἤδη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους δημώδη ποίησιν εἰς τὴν κοινῶς ὀμιλουμένην διάλεκτον. Κατ' ἀρχάς, ἡ δημώδης ποίησις ἐζησεν εἰς τὴν ἀφάνειαν παρὰ τῷ λαῷ τῆς πρωτευούσης καὶ εἰς τὰ σκώμματα τῶν ἵπποδρομιῶν, ἀπέκτησεν ὅμως μεγάλην λαμπρότητα εἰς τὰ ἀ κ ρ ι τ ι κ ἄ π ο ι ῆ μ α τ α τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ ὁποία ἔφαλλον τὰ ἐπικά κατορθώματα τῶν παραμεθορίων φρουρῶν, τῶν καλουμένων ἀ κ ρ ι τ ῶ ν, εἰς τοὺς διηνεκεῖς πολέμους μετὰ τοὺς Ἄραβας.

Βραδύτερον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησε τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τουρκοκρατίας ἔφαλλε τὰ δεινοπαθήματα καὶ τοὺς πόθους του. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθον τὰ δημώδη ᾄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἀριστουργήματα διὰ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Ψάλλουν δὲ συνήθως τὰ ἀπλᾶ καὶ ἰσχυρὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν λύπην, τὸν ἔρωτα, τὴν θλίψιν τοῦ θανάτου. Ἄλλα πάλιν ὑμνοῦν τὸν ἥρωϊσμόν τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν τοὺς Τούρκους ἢ ἔπεσαν θύματα τῆς ἀγριότητός των, ἰδίως τοὺς ἀρματολούς καὶ κλέφτας. Διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸ τὴν φύσιν, τὰ ὑψηλὰ βουνά, τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸν Κίσαβον, πρὸς τὰ μεγάλα πτηνά, τὰ ὁποῖα ζοῦν εἰς τὴν ἐρημίαν τῶν ὀρέων. Ἐκδηλώνουν τὴν ἀνησυχίαν διὰ τοὺς πολεμιστάς, οἱ ὁποῖοι ἀφήνοντας τὴν ἐστίαν των φεύγουν εἰς τὰ ὄρη. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἐποιεήθησαν ἀναμφιβόλως ἀπὸ γυναῖκας, τὰς συζύγους καὶ μητέρας ἢ ἀδελφὰς τῶν πολεμιστῶν. Τὰ δημώδη ᾄσματα ἐξύψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι τὰ γνησιώτερα μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δουλείας.

Ἀνάπτυξις τῆς Κρήτης

Ἐπὶ 4½ αἰῶνας (1210-1669) ἡ μεγαλόνησος Κρήτη διετέλεσεν ὑπὸ ἐνετικὴν κυριαρχίαν. Οἱ Ἐνετοί, παρὰ τὰς αὐθαιρεσίας των εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ παπικοῦ κλήρου, ἐκυβέρνη-

σαν υποφερτά. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν των οἱ κάτοικοι εἶχον σχετικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ τὸ ἐμπόριον, διετήρησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν των καὶ εἶδαν καλὰς ἡμέρας, ἰδίως ἀπὸ τῆς Ἐναγενησεως μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ Κρήτες ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα εἶχον τὴν ἀνάπτυξιν των, ἠγάπησαν τὰ γράμματα, τὰ τραγούδια καὶ τὰς καλὰς τέχνας, ἰδίως τὴν ζωγραφικὴν καὶ ὠφελήθησαν ἀπὸ τὰς σχέσεις μὲ τὴν Δύσιν.

Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν τῆς Ἐνετοκρατίας ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Κρήτην ἀξιόλογος λογοτεχνία. Ἐκαλλιεργήθη, ὅπως εἰς τὰς χώρας τῆς Δύσεως, ἡ λαϊκὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία ἔγενετο ἐξαιρετὸν ἔκφραστον ὄργανον. Οἱ Κρήτες ἔγραψαν εἰς πεζόν, διεκρίθησαν ὁμως ἰδίως ὡς ποιηταί. Ἐγραψαν ποιήματα διδακτικά, τραγωδίας, κωμωδίας, ἔπη. Ἐκαλλιέργησαν πολὺ τὸ θρησκευτικὸν δράμα, τὸ λεγόμενον μυστήριον. Ἀριστον δεῖγμα τοῦ εἶδους εἶναι ἡ *Θ υ σ ί α τ ο Ὡ Ἄ β ρ α ά μ*, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἀγνωστος ποιητὴς ἀνέστησεν, εἰς 1154 πολιτικούς στίχους, τὴν βιβλικὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλὰ τὰ πρόσωπα εἶναι σύγχρονοι ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι μᾶς δεικνύουσιν εἰς πόσῃ εὐαισθησίᾳ εἶχον φθάσει οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς.

Περὶ τὸ 1600 ὁ Ρεθύμιος ποιητὴς Χορτάτζης ἔγραψε τὴν τραγωδίαν «*Ἐ ρ ω φ ἰ λ η*», ἡ ὁποία, παρὰ τὸ ἀτελετέτητον μᾶκρος, περιέχει ὠραία μέρη καὶ ἰδίως χορικά. Τὸ ἔργον μαρτυρεῖ τὴν ἐπαφὴν τῆς Κρήτης μὲ τὸν δυτικὸν κόσμον. Τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἡ «*Ἐρωφίλη*» ἔλαβεν ἀπὸ ἰταλικὸν δράμα τοῦ 1561, εἰς δὲ τὰ χορικά του, τὰ ὁποία θέμα ἔχουν τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Τίτου, ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν Ἐλευθερωμένην Ἱερουσαλήμ τοῦ Τάσσου.

Ἀλλὰ τὸ ἀξιολογώτερον προῖον τῆς κριτικῆς ποιήσεως εἶναι τὸ ἵπποτικὸν ἔργον τοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου, ὁ «*Ἐ ρ ω τ ὀ κ ρ ι τ ο ς*». Εἰς τὸ μακροσκελὲς αὐτὸ ρωμαντικὸν ποίημα ὁ λαϊκὸς ποιητὴς ἐξύμνησε τὴν ἀνδρείαν, τὴν ἄδολον φιλίαν, τὰ εὐγενικὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ. Δικαίως τὸ ποίημα ἀπέβη λαϊκὸν καὶ ὑπῆρχον Κρήτες, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον ὀλόκληρον τὸν «*Ἐρωτόκριτον*» ἀπὸ στήθους.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους οἱ Κρήτες διεκρίθησαν καὶ εἰς τὰς τέχνας, ἰδίως εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὸν 16ον αἰῶνα ἤδη ἤκμασεν ἡ ἀγιογραφικὴ βυζαντινὴ σχολὴ τοιχογραφίας, ἔλκουσα τὴν ἀρχὴν τῆς πιθανώτατα ἀπὸ τὰς τοιχογραφίας τοῦ Μυστρᾶ (Περίβλεπτος).

Τὰ ἔργα τῆς διακρίνονται ἀπὸ τὰς ἀποτόμους φωτοσκιάσεις καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγλυφον ὄψιν τῶν ἀντικειμένων διὰ βιαίων ἀντιθέσεων. Δὲν παρημελήθησαν ἐν τούτοις αἱ φορηταὶ εἰκόνες, αἱ ὁποῖαι ὁμως ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίαν τεχνοτροπίαν.

Σπουδαιότεροι ἀντιπρόσωποι τῆς Κρητικῆς Σχολῆς εἶναι οἱ τοιχογράφοι Θεοφάνης (1575), ζωγραφῆσας τὴν Λαύραν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὁ Ζώρζης (1517), ζωγραφῆσας τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς Διονυσίου, ὁ Ἀντώνιος (1545) κλπ. Εἰκονογράφοι φορητῶν εἰκόνων εἶναι οἱ Μιχαὴλ Δαμασκηνὸς (1615), ὁ Βίκτωρ (τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος) κ.ἄ. Ἐκ τοῦ κλίματος αὐτοῦ ἐξῆλθεν ὁ ἀξιολογώτερος καλλιτέχνης τῆς Ἀναγεννήσεως Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (ἴδε σελ. 50).

Ἑπτανησιακὸς πολιτισμὸς

Ἰδιάζουσαν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἔχουν αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου. Αἱ ἑπτὰ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους δὲν ἐγνώρισαν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καί, διατελέσασαι ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γάλλων, Ρώσων καὶ Ἀγγλων, ἐτήρησαν ἀμεσώτεραν ἐπαφὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἑπτάνησον καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κέρκυραν ἴδιος βίος καὶ πολιτισμὸς. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ Κερκυραῖοι διακρίνονται τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διὰ τὴν λεπτότητα τῶν ἡθῶν καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ὠραίου. Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦσαν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐξ αὐτῶν ἀπεφοίτησαν ἄνδρες διακριθέντες εἰς τὰ γράμματα, ὡς ὁ Μηνιάτης, ὁ Θεοτόκης, ὁ Βούλγαρις κ.ἄ. Ἀξιολογώτατον γεγονός εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι ἡ ἴδρυσις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Ὁ διακεκριμένος ἄγγλος Φρειδερίκος Νόρθ Γκίλφορντ, υἱὸς ὑπουργοῦ καὶ γνώστης τῆς ἑλληνικῆς, ἴδρυσε, τὸ 1824, ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον εἰς τὴν Κέρκυραν, ὀνομασθὲν Ἰόνιος Ἀκαδημία, ὅπου ἐδιδάσκετο ἡ κλασσικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἱστορία, φυσικὴ πειραματικὴ, νομικὴ καὶ ἰατρικὴ. Εἰς αὐτὸ ἐδίδαξαν ὁ Κ. Ἀσώπιος, ὁ Ἀνδρέας Κάλβος κ. ἄ.

Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἔθνους

Ἐκκλησία λοιπὸν καὶ κλήρος, κοινοτική αὐτοδιοίκησης καὶ ἔνοπλος ἀντίστασις, ὅπου ἦτο δυνατόν, πρὸς τούτοις ἐμπόριον καὶ ναυτιλία καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἦσαν τὰ κοινωνικὰ καὶ ἠθικὰ στηρίγματα τοῦ δουλεύοντος Ἑλληνισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ὁμως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς καταστροφῆς ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ τουρκικὴ κυριαρχία θὰ ἦτο παροδική. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν αἰῶνας, ἡ ἀπελευθέρωσις ἦτο ψιλὸς πόθος, διότι ἡ αὐτοκρατορία τῶν Ὁθωμανῶν ἦτο κραταιὰ καὶ πρὸ αὐτῆς ἐπτήσσον καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι.

Ἐξεγέρσεις ὁμως, ἀπονενομημένοι ἔστω, δὲν ἔλειψαν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας. Παράδειγμα καταπληκτικὸν εἶναι τὸ κίνημα τοῦ ἐπισκόπου Διονυσίου.

Ὁ Διονύσιος ἦτο ἐπίσκοπος Τρίκκης τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἐλθὼν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπόν του, τὸν Μητροπολίτην Λαρίσης, ἐξώσθη ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς του, τὸ 1611. Μετέβη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας καὶ ἐνισχυθεὶς παρ' αὐτῆς διὰ χρημάτων ἐφθασεν εἰς τὴν Ἠπειρὸν. Ἐγκατεστάθη εἰς μονὴν τῆς Θεσπρωτίας, ὡς ἀπλοῦς μοναχός, περιήρχετο τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία προετοιμάζων τὴν μελετωμένην ἐξέγερσιν. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1612 συνέλεξεν 800 περίπου χωρικοὺς ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Παραμυθίας, τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πίνδου, ὠπλίσεν αὐτοὺς μὲ ποιμενικὰς ράβδους, ἐπειδὴ ἔλειπον τὰ ὄπλα, καὶ ἤρχισεν ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Ἐξόντωσε πολλοὺς εἰς τὰ χωρία καὶ τὰ μεσάνυκτα τῆς 11ης Σεπτεμβρίου εἰσήλασεν εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου κατέσφαξε πολλοὺς καὶ ἐπυρπόλησε τὸ μέγαρον τοῦ τούρκου δικαστοῦ. Τὸ κίνημα, ὅπως ἦτο φυσικόν, ἀπέτυχε. Ὁ Διονύσιος ἐφυγεν εἰς τὸ σπήλαιον ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ φρουρίῳ. Ἀνεκαλύφθη ὁμως, παρεδόθη εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς καὶ ἐφονεύθη ἀγρίως. Ὁ λαὸς ὠνόμασεν αὐτὸν Σ κ υ λ ὀ σ ο φ ο ν, τὸ ὅποιον ἐκδηλώνει τὸν πόνον του διὰ τὰ οἰκτρὰ ἀποτελέσματα τῆς παραλόγου ἀποπειράς του, ἀλλὰ συγχρόνως τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν τόλμην του.

Μόλις βραδύτερον, ὅταν ἤρχισε καταρρέουσα ἡ ἰσχὺς τοῦ Σουλτάνου, ὁ πόθος τῆς ἀνεξαρτησίας μετεβλήθη εἰς ἀληθινὴν πίστιν.

Κατὰ τὴν 15ην, 16ην καὶ 17ην ἑκατονταετηρίδα, ἐφ' ὅσον ἡ Τουρκία ἦτο ἰσχυρά, μόνον οἱ βασιλεῖς τῆς Δύσεως ἠδύνατο νὰ δώσουν χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ὁ Ἕλληνικὸς λαὸς, καθὼς καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄρχοντές του, δὲν ἠύχοντο κατὰ βάθος τὴν ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν σταυροφορίαν. Αἱ μεγάλαι αὐστριακαὶ νίκαι τῆς 17ης καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος δὲν εἶχον διαθέσει πολὺ θερμῶς τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' ὅταν κατὰ τὴν 18ην ἑκατονταετηρίδα ἡ ὁμόδοξος Ρωσσία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἀγῶνα, κλῆρος καὶ λαὸς εἶδον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Τσάρου τὸν θεόπεμπτον ἐκδικητὴν καὶ λυτρωτὴν καὶ ὅλοι ἠσθάνοντο, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἀναστάσεως καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ συνενώσουν τὰς προσπάθειάς των μετὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ μοσχοβίτου βασιλέως.

Σχέσεις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Ρωσσίαν τὸν ΙΗ' αἰῶνα

Ἡ προϊῦσα παρακμὴ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἔπεισε τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς πολιτικοὺς τῆς Ρωσσίας, ὅτι ἦτο εὐκόλον νὰ διαδεχθοῦν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ Βυζαντίου, ὡς φυσικοὺς δὲ συμμάχους των εἰς τὴν κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας πάλην ἐθεώρησαν τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου. Διὰ τοῦτο, τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετρούπολεως δὲν ἔπαυσε νὰ ὑποβάλλῃ διὰ παντὸς τρόπον τὸν ἱερὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἀποσείσουν τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Οἱ εἰς τὴν Πετρούπολιν μεταβαίνοντες Ἕλληνες ἀπέκτων ἀμέσως τὴν ρωσικὴν ἰθαγένειαν, ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν στρατὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀξιώματα. Ἀφ' ἐτέρου ὁ κλῆρος τῆς Μόσχας διετέλει εἰς συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν τεθλιμμένων ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔστελλεν εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους διάφορα δῶρα, ἄμφια, σκευὴ πολυτίμα, εἰκόνας, σταυροὺς κλπ. Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσουκ Καϊναρτζῆ (1774) ἀνεγνώρισεν ὡς νόμιμον τὴν παλαιὰν ἀπαίτησιν τῆς Ρωσσίας ὅπως παρίσταται ὡς προστάτις τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανῶν. Πάντα ταῦτα, πρὸς τούτοις δὲ πολλὰι δημῶδεις προρρήσεις, ἐξέκαιον τὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων καὶ διέθετον αὐτοὺς προθύμους νὰ προσέχουν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τῆς Ρωσσίας. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν πολέμων τῆς Ρωσσίας κατὰ τοῦ Σουλτάνου

συνεδέθησαν κινήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὅποια εἶναι οἱ πρῶτοι πραγματικοὶ ἀγῶνες αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1769

Μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ Αἰκατερίνη, ὁ εὐνοούμενος αὐτῆς Γρηγόριος Ὁρλώφ ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Γεώργιον Παπάζολην, Ἕλληνα ἀξιωματικὸν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ προετοιμάσῃ ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μελετώμενον ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Μάνης ἐφάνησαν δύσπιστοι εἰς τοὺς ὠραίους λόγους καὶ τὰς πλουσίας προσφορὰς τοῦ Παπάζολη. Ἄλλ' ὁ ἐγκριτος προὔχων τῶν Καλαμῶν Μπενάκης ἐφάνη προθυμότερος, ἐνῶ φῆμαι καὶ διαδόσεις ἐξήπτον τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Πανταχοῦ ἐπιστεύετο, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔμελλε νὰ ἐλευθερωθῇ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας. Ἐπιθυρίζετο ὅτι ἀκτινοβόλος σταυρὸς ἐπεφάνη ἐπὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ὅτι μάτην οἱ Τοῦρκοι προσεπάθουν νὰ ἀποδιώξουν τὸ θαυμάσιον σημεῖον καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὄρη ἀντήχησε τὸ δημῶδες ἄσμα :

*« Ἀκόμη τούτ' τὴν ἀνοιξη ραγιᾶδες, ραγιᾶδες,
Τοῦτο τὸ καλοκαίρι, ὅσο νᾶρθῃ ὁ Μόσκοβος,
Νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι, Μοριά καὶ Ρούμελη. »*

Διὰ τοῦτο ἡ Πελοπόννησος καὶ μέρος τῆς Στερεᾶς ἐκινήθησαν, μόλις ἐφάνη εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ὁ ρωσσικὸς στόλος.

Τὴν 17ην Φεβρουαρίου ὁ Θεόδωρος Ὁρλώφ ἀπεβιβάσθη εἰς Οἶτυλον. Ἀμέσως ὠρκισεν ἐπ' ὀνόματι τῆς αὐτοκρατείας τὸ τάγμα τοῦ Μπενάκη καὶ τῶν Μανιατῶν, ἀλλ' ἐξήντησε τὰς μικρὰς δυνάμεις του πολιορκῶν τὴν Κορώνην. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἔφθασε μετὰ νέων πλοίων καὶ πολεμοφοδίων ὁ Ἀλέξιος Ὁρλώφ, αἱ δυνάμεις τῶν Ρώσσων δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς διὰ τόσον μεγάλην ἐπιχείρησιν, ἰδίως μετὰ τὴν φθορὰν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης. Ὅθεν ἡ κατὰ τῆς πρωτεύουσας τῆς Πελοποννήσου Τριπόλεως ἐπίθεσις ἀπέτυχεν, ἐκ παραλλήλου δὲ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐνήργησε δραστηρίως καὶ ἔστειλε κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἀλβανικὰς ὁρδὰς. Αἱ Πάτραι κατελήφθησαν ἐξ ἐφόδου καὶ 3 χιλ. κάτοικοι ἐσφάγησαν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Παρὰ τὴν Κορώνην οἱ συνενωθέντες μετὰ

τῆς φρουρᾶς τῆς Τριπόλεως Ἄλβανοί κατέκοψαν 400 Μανιάτας συλλαβόντες αἰχμάλωτον τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἰωάννην Μαρρομιχάλην. Ὁ Ἀλέξιος Ὀρλώφ ἀπεσύρθη εἰς Ναυαρίνον, ὅθεν ἔβλεπε χυνόμενον τὸ αἷμα τῶν συμμάχων του, καὶ τέλος ἀπελπισθεὶς ἀπέπλευσεν ἐγκαταλείψας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην τῶν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ρωσικὸς στόλος ἔκαυσε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ (1770), ἀλλὰ τὸ κίνημα τῆς Πελοποννήσου ἐπνίγη εἰς τὸ αἷμα καὶ ἡ χώρα δεινῶς ἐληλατήθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Φοβεραὶ σφαγαὶ χριστιανῶν ἐγίναν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Τουρκίας.

Τότε ἐγεννήθη παρὰ τῷ Διβανίῳ ἡ σκέψις νὰ ἐξολοθρεύσουν ἐντελῶς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου διὰ τῶν Ἀλβανῶν. Ἀλλὰ ὁ Καπετὰν πασᾶς Χασάν, τὸν ὁποῖον ἡ Πύλη ἔστειλε διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον, ἀντετάχθη εἰς τὸ σχέδιον, διότι οὕτω θὰ ἔσπευτετο ἡ Πύλη τοῦ χαρτασιῦ καὶ ἡ χώρα ἐργατικῶν χειρῶν. Ὁ Καπετὰν πασᾶς, θέλων νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ἀπέβησαν πλῆγη εἰς τὴν χώραν, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν, χορηγήσας εἰς αὐτοὺς ὄπλα καὶ πολεμοφόδια καὶ ὑποσχεθεὶς ἀμνηστία. Ἀλλὰ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Τρίπολιν καταστροφὴν τῶν Ἀλβανῶν (1779) προσέβαλε, κατὰ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν, καὶ τοὺς συμμάχους του. Τότε θύμα τῆς παρασπονδίας τῶν Τούρκων ἔπεσεν ὁ ἐκ Γορτυνίας ἀρματολὸς Κωνσταντῖνος Κολοκοτρῶνης, πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρῶνη, ὁ ὁποῖος, παιδίον τότε, μόλις διεσώθη μετὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ πατρός του κατὰ τὴν ἐξοδὸν ἐκ τοῦ Πύργου τῆς Καπιάνης. Ἡ Μάνη ὑπεχρεώθη εἰς ὑποτέλειαν, διοικουμένη ὑπὸ ἐγχωρίου μπέη καὶ καταβάλλουσα 30 χιλ. γροσίων ἐτήσιον φόρον. Οὕτως οἰκτρῶς διεφεύσθησαν αἱ ὑποσχέσεις τῆς Αἰκατερίνης καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων ἀπέμεινε πικρία καὶ δυσπιστία πρὸς τοὺς βορείους ἐλευθερωτάς.

Τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1787 - 1792. Λάμπρος Κατσώνης

Διὰ τοῦτο ὁ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1787-1792 εὔρε τοὺς Ἕλληνας ὀλιγώτερον προθύμους. Ἡ Αἰκατερίνη ἐπέμενε εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐλληνικοῦ σχεδίου. Ἐσκέ-

124. Λάμπρος Κατσώνης

πτετο τώρα νά ἀνορθώση τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου καὶ ν' ἀναβιβάσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἔγγονόν της Κωνσταντῖνον, κατάρθωσε δὲ νά προσεταιρισθῇ τὸν ἰδεολόγον αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β'. Τὸ 1787 ὑπεγράφη μεταξὺ τῶν δύο ἰγεμόνων συνθήκη περὶ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας, εἶναι δὲ χαρακτηριστικὰ τῶν διαθέσεων τοῦ Ἰωσήφ ὅσα βραδύτερον ἔγραφεν εἰς τὸν γάλλον πρεσβευτὴν: « ἐπέστη ὁ χρόνος, καθ' ὃν, ἐμφανιζόμενος ὡς ἐκδικητῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀναλαμβάνω νά ἀποζημιώσω τὴν Εὐρώπην δι' ὅσα ἔπαθεν

ἄλλοτε δεινὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων κανιβάλων ». Νέοι πράκτορες τῆς Ρωσσίας ἐφάνησαν τότε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων μυρία ἐπαγγελλόμενοι καὶ ἤρχισαν νά πάλλουν καὶ πάλιν ζωηρῶς αἱ καρδίαι των ἅμα τῇ ἐκρήξει τοῦ ρωσσοαυστριακοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου καὶ ἡ φρικίασις μετεδίδοτο μέχρι τῶν ὁρέων τοῦ Σουλίου. Ἐξεγέρσεις ὅμως δὲν ἔγιναν.

Ἄλλὰ τὸ 1788 ὁ Λάμπρος Κατσώνης (1752 - 1804), Ἕλλην λοχαγὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσσίας, ἐξέπλευσεν ἐκ Τεργέστης μετὰ μικροῦ στόλου, ἐξοπλισθέντος διὰ συνεισφορῶν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ φέροντος τὴν ρωσικὴν σημαίαν, καὶ ἐπέδραμεν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Αὐξήσας δὲ διὰ τῆς συλλήψεως τουρκικῶν πλοίων τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων εἰς 16, κατέστη τὸ φόβητρον τῶν

Τούρκων εις τὴν Μεσόγειον. Κατεναυμάχησεν ἐπανειλημμένως τμηματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐπεβίβασεν ἐπὶ τῶν πλοίων τὸν ὀνομαστόν ὄπλαρχηγὸν Ἀνδρῖτσον μὲ 500 παλληκάρια, προσέβαλε τὸν τουρκικὸν στόλον μεταξύ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας καὶ κατετρόπωσεν αὐτόν. Τὴν ἐπομένην ὁμως εὐρεθεὶς μεταξύ τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ προσπλέοντος ἀλγερινοῦ στόλου δὲν κατῴρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ὑπεροχὴν εἰς ἀριθμὸν καὶ πυροβολικὸν καὶ μόλις διέφυγε μετ' ἀτελείων ἀγῶνα ὁ περιβόητος καταδρομεύς.

Κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν ἠρνήθησαν εἰς αὐτὸν πᾶσαν βοήθειαν οἱ ρῶσσοι πράκτορες. Ἡ δὲ τσαρίνα ἔκλεισε τὸ 1792 τὴν εἰρήνην τοῦ Ἰασίου καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ παύσῃ τὰς κατὰ τῆς Τουρκίας ἐχθροπραξίας. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος ἠρνήθη φανερώς νὰ ὑπακούσῃ καὶ ἀπήντησεν ἐπὶ λέξει: «Ἄν ἡ αὐτοκράτειρα συνωμολόγησεν τὴν εἰρήνην τῆς, ὁ Κατσώνης, δὲν συνωμολόγησεν ἀκόμη τὴν ἰδικὴν του». Καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1792 ἐξέδωκε τὴν περίφημον προκήρυξιν, τὴν «Φανέρωσιν τοῦ ἐξοχωτάτου χιλιάρχου καὶ ἱππέως Λάμπρου Κατσώνη», εἰς τὴν ὁποίαν ἀφοῦ καταγγέλλει τὴν ἀχάριστον ἐκ μέρους τῆς Αἰκατερίνης ἐγκατάλειψιν τῶν Ἑλλήνων, κηρύττει ὅτι οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν ἰδίων μόνον δυνάμεων θὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ὁ Κατσώνης κατήρτισεν νέον στολίσκον καὶ, ἀφοῦ ἀπεβίβασεν τὸν Ἀνδρῖτσον εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Ταινάρου, προσεκάλεσε τοὺς Λάκωνας εἰς ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν, ὁ δὲ Μπέης τῆς Μάνης Τζανέτος Γρηγοράκης, πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἠπειλήσεν αὐτὸν ὅτι θὰ βαδίσῃ ἐναντίον του. Τέλος προσβληθεὶς ὑπὸ ἰσχυρᾶς ναυτικῆς καὶ ἱππικῆς δυνάμεως διεσώθη ἐπὶ πλοίου εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Ρωσσίαν.

Ὁ δὲ Ἀνδρῖτσος καταδικώμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων διέσχισε τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τραχεῖς ἀγῶνας διεσώθη εἰς τὴν Ἰθάκην. Ἄλλ' οἱ Ἐνετοὶ παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρκους, μετακομισθεὶς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐθανατώθη οἰκτρῶς. Τὰ κατορθώματα ὁμως τοῦ κλέφτου καὶ τοῦ καταδρομέως διητηρήθησαν εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ Αἰκατερίνη διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἰασίου (1792) ἐγκατέλειπε μὲ ἀδιαφορίαν τοὺς Ἕλληνας συμμάχους καὶ ἀπεψύχρανεν οὕτω τὰς ὑπολειπομένας ἀπὸ τοῦ 1770 συμπαθείας

τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεκράτησε τότε ἀντὶ τῆς ρωσικῆς ἢ γαλλικῆς ἀντίδρασις, διότι ἤδη ἐταράσσετο ἡ Εὐρώπη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἐστρέφετο ἀπλήστως πρὸς τὰ θαυμάσια ἀγγέλματα.

Σ ο ὄ λ ι

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους περίπου οἱ θρυλικοὶ ἀγῶνες τοῦ Σουλίου κατὰ τοῦ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀνύψωσαν τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίσχυσαν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναμετρηθοῦν πρὸς τοὺς μουσουλμάνους.

Οἱ Σουλιῶται κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα φεύγοντες τοὺς Τούρκους εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰ ἄγρια Κασσιοπαῖα ὄρη τῆς νοτίου Ἠπείρου, εἰς δωδεκάωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἱδρυσαν ἐκεῖ στρατιωτικὴν κοινότητα αὐτοδιοικουμένην, ἡ ὁποία περιέλαβε κατ' ἀρχὰς τέσσαρα καὶ βραδύτερον ἕνδεκα χωρία. Ἐπλήρωνον φόρον τινὰ εἰς τὴν Πύλην, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐφορολόγουν τὴν γειτονικὴν χώραν. Ἐλέγετο ὅτι ἐξήκοντα χωρία, τῶν Παρασουλιωτῶν λεγόμενα, ἐπλήρωνον φόρον εἰς τοὺς Σουλιώτας.

Ἡ κυριωτάτη ἐνασχόλησις τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἡ κτηνοτροφία, ἡ δὲ φύσις τοῦ τόπου καὶ αἱ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν ὁμόρων κατέστησαν αὐτοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικοὺς. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων.

Ἄλῃ πασᾶς (1744 - 1822)

Ὁ περίφημος πασᾶς τῆς Ἠπείρου ἦτο ἀπὸ τοὺς τρομεροὺς φεουδάρχας, οἱ ὁποῖοι ἐκμεταλλεζόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης ἐσχεδίασαν τὴν ἱδρυσιν ἰδίας ἐξουσίας. Ὁ Ἄλῃς, ὅπως καὶ ἄλλα δημιουργήματα τῆς πολυταράχου ἐκείνης ἐποχῆς, ὅπως π.χ. ὁ Πασβάνογλου τοῦ Βιδινίου καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου δεσπότης Μεχμέτ Ἄλῃς, ἦτο ἐξαιρετικὴ φύσις πλήρης ἀκαταλόγιστου ὀρμῆς καὶ ἀκάμπτου ὀμότητος. Ἐγεννήθη εἰς τὸ μικρὸν χωρίον τῆς Ἀλβανίας Τεπελένι. Ἡ νεότης τοῦ Ἄλῃ διήλθεν ἐν μέσῳ τῶν βιαιῶν παθῶν, τῶν δολοπλοκιῶν καὶ τῶν αἱματηρῶν προσδοκιῶν ἢ ἐκδικήσεων, τῶν ὁποίων εὐρεῖα κονίστρα ἦτο τότε ἡ Τουρκία καὶ ἰδίως ἡ θρη-

σκευτικῶς καὶ εἰς φα-
 τρίας διηρημένη Ἄλ-
 βανία. Ἀσκηθεῖς οὐ-
 τως εἰς τὰς ραδιουρ-
 γίας τῆς ἐποχῆς, ἀ-
 πέκτησε τὴν εὐνοίαν
 τῆς Πύλης διὰ προ-
 δοσίας τοῦ εὐεργέτου
 του πασᾶ τοῦ Δελβί-
 νου καὶ ἔγινε κύριος
 τοῦ πασαλικίου τῶν
 Τρικάλων. Διὰ πλα-
 στογραφίσεως τοῦ
 σουλτανικοῦ φιρμα-
 νίου (διατάγματος) ἔ-
 γινε κύριος τῶν Ἰωαν-
 νίνων καὶ τῆς Ἄρτης.
 Ἐξεδικήθη σκληρῶς
 τοὺς Χορμοβίτας διὰ
 τὴν κατὰ τῆς μη-

125. Ἄλῃ πασᾶς

τρός καὶ ἀδελφῆς του προσβολῆν. Προσελκύσας δολίως εἰς ἐνέδραν,
 ἔψησεν ἢ συνέτριψεν ἐντὸς χειρομύλου τοὺς πρωταιτίους καὶ ἀμέσως
 ἐπέτεθη κατὰ τοῦ Χορμόβου, ἐκυρίευσεν αὐτὸ καὶ κατέσφαξε τοὺς
 κατοίκους. Ἐρχεται εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ναπολέοντα καὶ
 προσλαμβάνει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του γάλλους ἀξιωματικούς. Ὀργα-
 νώνει στρατὸν ἀπὸ 10 - 12 χιλ. καὶ ἐκτείνει τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν
 Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐγκαθιστᾷ τοὺς υἱοὺς του
 πασαῶδες εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ τὴν Πελοπόννησον, στερεώνει τὴν
 θέσιν του διὰ τῆς τόλμης ἢ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν ἐν τῷ Διβανίῳ ἰ-
 σχυόντων καὶ καθιστᾷ τὸ κράτος του σχεδὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ
 τὸν Σουλτάνον.

Ὁ Ἄλῃς περιεποιεῖτο τοὺς χριστιανοὺς τρέφων μεγαλυτέραν
 ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτοὺς ἢ εἰς τοὺς μουσουλμάνους μισθωτοὺς του,
 μετεχειρίζετο τὴν ἑλληνικὴν ὡς ὄργανον διπλωματικῆς συνεννοή-
 σεως καὶ ὑπέθαλπε τὸν πόθον τῶν Ἀλβανῶν περὶ ἀνεξαρτησίας
 καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων περὶ ἔθνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἑλλη-

νες και Ἄλβανοι ὑπηρετήσαν τὸν περιβόητον σατράπην καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν πολεμιστῶν τοῦ 1821 τῶν δύο ἀντιπάλων στρατοπέδων εἶχον ἐκπαιδευθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ὡς λ.χ. ὁ υἱὸς τοῦ Ἄνδρίτσου Ὀδυσσεύς, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ὁμέρ - Βρυώνης κ.ά. Ὁ Ἄλῃς δὲν ἠνείχετο πρὸ πάντων τὰς φιλελευθέρας ἐκδηλώσεις καὶ συνέντριβε μετὰ πείσματος πᾶσαν ἀντίστασιν. Ἄλβανοὶ μπέηδες καὶ κάτοικοι ὀλοκλήρων πόλεων ἐδοκίμασαν τὴν ἀπανθρωπιάν τοῦ ξίφους του, οἱ τολμηρότατοι τῶν Ἑλλήνων ἀρματολῶν, οἱ Κατσαντωναῖοι καὶ ὁ Βλαχάβας, ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν ἢ τὸν δόλον του καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἔθνη ἔθρήνησαν τὰς 17 εὐγενεῖς γυναῖκας τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῆς Κυρὰ Φροσύνης, τὰς ὁποίας ὁ Ἄλῃς ἔπνιξεν εἰς τὴν λίμνην.

Καταστροφή τοῦ Σουλίου

Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ὁ Ἄλῃς ἦτο ὁ σοβαρώτερος κίνδυνος διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι εὐρίσκετο πολὺ πλησιέστερον τοῦ Σουλτάνου, ἐγνώριζε καλῶς τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας της καὶ διὰ τῶν Ἄλβανῶν μαχητῶν του ἠδύνατο νὰ συντρίψῃ αὐτήν. Ὅταν ἔληξεν ὁ δεύτερος ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ Ἄλῃς παρέστησε τὸ Σούλι ὡς φωλεὰν προδοσίας καὶ ἀρπαγῆς καὶ κατῴρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σουλτανικὸν φερμάνιον πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ.

Ὁ Ἄλῃς ἀπεφάσισε νὰ ἐξαφανίσῃ τὸν μικρὸν ὄρεινὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἠρίθμει τότε περὶ τοὺς 2.500 μαχητάς. Οἱ σκληρότατοι ἀγῶνες διήρκεσαν 15 ἔτη (1788 - 1803). Ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τὸ 1791 ἀπέτυχε τελείως, διότι οἱ Ἄλβανοὶ του δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν ἀγρίαν ὄρεινὴν χώραν καὶ διεσκορπίσθησαν λεηλατοῦντες τὴν πεδιάδα τῆς Παραμυθιάς καὶ πολλοὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν αἰφνιδιαστικῶς ἐπιπεσόντων Σουλιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Ἰωαννίνων.

Δύο ἔτη βραδύτερον ἐπετέθη μὲ μεγαλυτέραν παρασκευήν. Ἄλλῃς ἦ διὰ δόλου ἐπιχειρηθεῖσα ἐπίθεσις δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Σουλιῶται συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως, ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἄμυναν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των Γεώργιον Μπότσαρη καὶ Λάμπρον Τζαβέλαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ἄλῃν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἰωάννινα τρίζοντα τοὺς ὀδόντας ἀπὸ ἀγανάκτησιν.

Ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ἄφησεν ἡσύχους τοὺς Σουλιώτας, διότι ἐν τῷ μεταξύ ἐπήλθον μεγάλαι ἀνατροπαὶ καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἄλλας ἐνασχολήσεις. Ἡ εἰρήνη δηλαδὴ τοῦ Καμποφόρμιο (1797) παρέδιδεν εἰς τοὺς Γάλλους τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ἀπεσταλμένος τῆς δημοκρατίας ὕψωσε τὴν τρίχρουν σημαίαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς Κερκύρας. Οὕτως ἠνοιγετο εὐρὺ στάδιον εἰς τὰς ραδιουργίας τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος διανοεῖτο νὰ καταλάβῃ τοὺς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατεχομένους λιμένας τῆς Ἠπείρου Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, καὶ νὰ θέσῃ τὸν πόδα ἐπὶ τῆς Κερκύρας. Κατ' ἀρχὰς προσεποιήθη φιλίαν πρὸς τοὺς νέους γείτονάς του, ἐδέχθη τὰς φιλικὰς ἐκδηλώσεις ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ ἔδειξεν ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ κατηχηθῇ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Ἰακωβίνων. Οὕτω τῇ ἀνοχῇ τοῦ γάλλου διοικητοῦ τῆς Κερκύρας παρεσκεύασε στόλον εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς ἑλληνικὰ χωρία τῆς παραλίας καὶ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους. Ὁ Ναπολέων ἐκστρατεύων εἰς Αἴγυπτον ἔστειλεν ἀπὸ τὴν Μάλταν τοὺς χαιρετισμούς του εἰς τὸν φίλον τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ὁ Ἀλῆς ἐπὶ τινα χρόνον ἀκόμη προσεποιήθη, ὅτι γοητεύεται ἐκ τῆς γαλλικῆς φιλίας, αἴφνης ὁμως ἔρριψε τὸ προσωπεῖον, συνέλαβε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Ναπολέοντος, προσέβαλε τὴν ὑπὸ 300 γάλλων φρουρουμένην Πρέβεζαν καὶ καταλαβὼν αὐτὴν παρέδωκεν εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν δῆωσιν (1798).

Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῶν Σουλιωτῶν. Παρεσκεύασεν εἶδος ἱεροῦ πολέμου κατ' αὐτῶν, προσπαθῆσας νὰ ἐκκαύσῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν τουρκαλβανῶν. Οἱ δερβίσαὶ καὶ σφιχαὶ (ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων) ἐξήψαν τὸ κατὰ τῶν γκιαούρηδων μίσος τῶν Μωαμεθανῶν. Μετ' ἀξιόλογον λοιπὸν προπαρασκευὴν προσέβαλε τοὺς Σουλιώτας μὲ 10 χιλ. ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐδιπλασιάσθησαν. Μὴ ἐπιτυχὼν ὁμως νὰ καταβάλῃ αὐτοὺς ἐξ ἐφόδου μετέβαλε τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμὸν κατασκευάσας ὠχυρωμένους πύργους εἰς τὰς διεξόδους τῶν στενοποριῶν. Ὁ ἄνισος ἀγὼν διήρκεσε τρία ἔτη (1800 - 1803), κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Σουλιῶται ἔδειξαν ἀπαραμίλλου ἀνδρείαν. Ὁ Φῶτος Τζαβέλας, ὁ ἥρωϊκὸς υἱὸς τοῦ Λάμπρου, ὁ καλόγηρος Σαμουήλ καὶ ἄλλοι, εἶναι οἱ ἥρωες τῶν ἐπικῶν ἐκείνων περιπετειῶν. Οἱ Σουλιῶται μολονότι ἔμαστιζόντο ἀπὸ τὴν πεί-

ναν, έξηκολούθησαν με άποφασιστικότητα τήν αντίστασιν και νέα επίθεσις του 'Αλῆ απέληξεν εις άποτυχίαν, αλλά 500 'Αλβανοί διελθόντες δι' άγνώστου άτραπυ καταέλαβον αίφνιδιαστικώς τὸ Σούλι, τὸ ὅποϊον εἶχον εγκαταλείψει οἱ κάτοικοι. Οἱ Σουλιῶται ὁμως ὀχυρωθέντες εις τὸ Κιούγκι, έξηκολούθησαν τὸν άγῶνα και πεντάκις απέκρουσαν τοὺς έφορήσαντας έχθροὺς καταγαγόντες πολυνέκρους νίκας, ὡστε ὁ Βελῆς υἱὸς τοῦ 'Αλῆ πασαῖ, ὁ ὁποῖος ὠδήγει τήν έκοστρατείαν, ήναγκάσθη νά δεχθῆ τήν πρότασιν τῶν Σουλιωτῶν νά εγκαταλείψουν ὑπόσπονδοι τὰ χωρία των με τὰς γυναῖκας και τὰ τέκνα των και τήν κινητήν περιουσίαν των. Ἡ έξοδος έγινε τήν 16ην Δεκεμβρίου 1803.

Ὁ Βελῆς ὁμως παρασπονδήσας προσέβαλε τοὺς ὑποχωροῦντας, αἱ δὲ Σουλιώτισσαι περιελθοῦσαι εις άπόγνωσιν ὑπέστησαν ήρωϊκήν θυσίαν, διὰ νά άποφύγουν τήν ταπείνωσιν (Κ α τ α σ τ ρ ο φ ῆ τ ο Ὡ Ζ α λ ὅ γ γ ο υ). Μόνον μέρος τῶν κατοίκων διεσώθη εις Πάργαν και διεπεραιώθη εκείθεν εις τὰς 'Ιουίους Νήσους.

Ἡ φιλελευθέρα κίνησις εις τήν Βαλκανικήν

Βαθυτάτη ήτο και εις τήν Βαλκανικήν ή έντύπωσις εκ τῆς γαλλικῆς επανάστασεως. Οἱ ὑπόδουλοι τῆς αυτοκρατορίας ήκουσαν τὰ κηρύγματα τῆς έλευθερίας και ισότητος ὡς ήγερετήριον σάλπισμα. Καί αυτοί οἱ Μωαμεθανοί δέν έμειναν άσυγκίνητοι. Εις τήν Κωνσταντινούπολιν, κέντρον διεθνές τότε, διεσταυροῦντο αἱ ιδέαι και ήσκειότο ζωηροτάτη προπαγάνδα παρὰ τῆς γαλλικῆς πρεσβείας.

Περισσότερον άπ' ὅλους συνεκινήθησαν οἱ "Έλληνες, διότι εἶχον άξιόλογον τάξιν ανεπτυγμένων και ζωηράν τήν άνάμνησιν ένδόξου παρελθόντος. Ὁ διαφωτισμός εἶχεν εισέλθει εις εὐρύτατα στρώματα και τὸ έθνος ανέδειξε λογίους, ποιητάς και συγγραφείς κατὰ τήν γόνιμον περίοδον τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' και τήν άρχήν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

Ὁ Ρήγας (1757 - 1798)

Ὁ άνήρ ὁ ὁποῖος έντονώτερον παντός άλλου ήσθάνθη τήν επίδρασιν τῶν νέων ιδεῶν, ήτο ὁ Ρ ή γ α ς.

Ὁ Ρήγας έγεννήθη τὸ 1757 εις τὸ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας και ὠνομάζετο κατὰ τήν συνήθειαν τῆς Τουρκοκρατίας με τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος του Ρ ή -

γας Βελεστινλή. Με τὸ ὄνομα αὐτὸ φέρεται εἰς τὰ ἐγγραφα τῆς δίκης τῆς Βιέννης. Ἄλλ' οἱ ἡμέτεροι λόγιοι ἐπειδὴ τὸ Βελεστινὸν κεῖται εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Φερῶν, ἐξελλήνισαν αὐτὸν εἰς Φεραῖον. Τὰ τῆς νεότητός του δὲν εἶναι γνωστά. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθη εἰς τὴν Ζαγορὰν καὶ ἐιργάσθη ἐπὶ τινα ἔτη ὡς διδάσκαλος εἰς τὰ χωρία τοῦ Πηλίου.

Ταχέως ἀνεπτύχθη εἰς προσωπικότητα ὁμοίαν τῆς ὁποίας ἀπὸ αἰῶνων δὲν εἶχεν ἴδει ἢ Βαλκανικὴ. Ἦτο μεγαλόσωμος, ἐπιβλητικός, μὲ βλέμμα ἐνθαρρυντικὸν καὶ ἑλκυστικὴν ὁμιλίαν. Ἀκοίμητος φιλομά-

126 Ρήγας ὁ Φεραῖος

θεια τὸν ἐκέντριζε καὶ συγχρόνως ἦτο φύσις ἀξιαγάπητος, μὲ νεανικὴν πίστιν, ἢ ὁποία δὲν ὑπολογίζει τὰς δυσκολίας.

Ποθῶν περισσοτέραν ἐλευθερίαν μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐδέχθη ζωηρὰς ἐπιδράσεις, καὶ κατόπιεν εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, ὅπου ἔγινε γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Μαυρογένους. Ἐκεῖ ἔζησε τὸν δεύτερον πόλεμον τῆς Αἰκατερίνης κατὰ

τῶν Τούρκων καὶ εἶδε τὸν ἀποκεφαλισμὸν τοῦ Μαυρογένους, ἐπειδὴ ὁ ἡγεμὼν ἐθεωρήθη ὑπαίτιος τῆς τουρκικῆς ἀποτυχίας.

Ἐκεῖ τὸν εὗρηκεν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἡ ἐντύπωσις τοῦ ἐκ τοῦ γεγονότος ἦτο, καθὼς διηγεῖται ὁ βιογράφος τοῦ Περραιβός, συγκλονιστικὴ. Ἔμαθε τὰ γαλλικὰ διὰ τὴν ἐμβαθύνει εἰς τὸ νόημα τοῦ μεγάλου φαινομένου. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἔγινεν ἡ ἀντιπροσωπευτικωτέρα μορφή τῶν πόθων τοῦ ἔθνους μας. Ἔψαλεν, ὠμίλησεν, ἔγραψεν, ἐδίδασκεν. Ἐμύησε προκρίτους καὶ ἀρματολούς. Λέγεται, ὅτι προσεῖλκυσεν ἀκόμη καὶ τὸν ντερβέναγαν τοῦ Βιδινίου Ὅσμὰν πασᾶν Πασβάνογλου, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ παλαιὰν σλαβικὴν οἰκογένειαν πλουσίων φεουδαρχῶν, καθολικὴν τὸ θρήσκευμα, προσελθοῦσαν εἰς τὸν ἰσλαμισμόν διὰ τὴν διατηρήσει τὰ κτήματά της. Ἄλλοτε συμμαχῶν, ἄλλοτε πολεμῶν τὸν Σουλτάνον ἐπεχείρησεν ὁ περίφημος ἀντάρτης περὶ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος τὴν ἰδίον ἀνεξάρτητον κράτος. Ἀμφίβολον ὅμως ἂν ὁ Πασβάνογλου ἦτο εἰλικρινής.

Τὰ σχέδια τοῦ Ρήγας

Τὴν ἐπανάστασιν ὁ Ρήγας τὴν ἐφαντάζετο ὡς γενικὴν ἐξέγερσιν ὅλων μαζί τῶν λαῶν τῆς Τουρκίας κατὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ Σουλτάνου.

Ὁ Ρήγας συνέθεσε τὸ *θούριον τοῦ* ὡς Μασσαλιώτιδα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως :

Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενὰ

.....

καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ

παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακί.

Τὰ ποιήματά του διέδιδον τὴν συγκίνησιν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Τὸ θούριον τοῦ νέου Τυρταίου διατρέχει εἰς χειρόγραφα τὰς ἑλληνικὰς χώρας, αἱ στροφαὶ του προκαλοῦν ρίγη καὶ συγκίνησιν μέχρι δακρύων. Πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ εὐρίσκουν τὸ θούριον φυλαττόμενον ὑπὸ ἀγραμμάτων βοσκῶν ὡς ἐγκόλπιον κεκρυμμένον εἰς τὸ στήθος.

Ἀπὸ τοῦ 1796 ὁ Ρήγας ἐκλέγει κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του τὴν

Βιέννην, ὅπου ἤκμαζε τὸ μετὰ τῆς Ρούμελης ἐμπόριον καὶ ὑπῆρχον πολλοὶ εὐποροὶ ὁμογενεῖς συμπαθοῦντες τὸ ἔργον του. Ἐκεῖ ἐκτυπώνει μὲ ἐνίσχυσίν των τὰ ἐπαναστατικά του φυλλάδια, τὴν προκήρυξίν του εἰς χιλιάδας ἀντίτυπα καὶ τὴν ὀνομασθεῖσαν Δημοκρατικὴν Προπαίδειαν, δηλαδὴ καταστατικὸν χάρτην, δι' οὗ θὰ ἐκυβερνᾶτο τὸ μέλλον νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως κράτος ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ τῇ Μ. Ἀσίᾳ. Τυπώνει ἐπίσης τὸν Χ ἄ ρ τ η ν τ ῆ ς Μ. Ἐ λ λ ἄ δ ο ς.

Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ καταβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον, νὰ κινήσῃ εἰς ἐξέγερσιν τοὺς Μανιάτας, ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Μωριάν, νὰ εἰσβάλλῃ ἔπειτα εἰς τὴν Ἥπειρον, νὰ συνενώσῃ τοὺς Μανιάτας μετὰ τῶν Κακοσουλιωτῶν κλπ., ὅπως ἀναγράφεται εἰς τὸ κατηγορητήριον τῆς δίκης του εἰς τὴν Βιέννην, ἐπὶ τῇ βάσει καταθέσεως δυστυχῶς ἡμετέρων.

Ὁ Ρήγας ἔθνομάρτυς

Ὁ Ρήγας ἦτο ἰδεολόγος χωρὶς μεγάλην πρακτικότητα. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του ἀπεφάσισε, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1797, νὰ μεταβῆ ἀπὸ τὴν Βιέννην εἰς τὴν Τεργέστην, διὰ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶχεν ἐπίσης εἰς τὸ νοῦν νὰ περάσῃ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ συνεννοηθῆ μετὰ τὸν Ναπολέοντα, τὸν νεαρὸν τότε στρατηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ ὁποῖος μετὰ τοὺς περιφήμους πολέμους τῆς Ἰταλίας εἶχε κατανικήσει τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα. Δὲν γνωρίζομεν μὲ ἀκρίβειαν τὰς θρυλλουμένας συνεννοήσεις τοῦ Ρήγα μετὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἄλλων σημαινόντων προσώπων ὅπως τοῦ Ἀββᾶ Σιεγῆς κ.ἄ. Εἶναι ὁμως βέβαιον, ὅτι ὁ Ναπολέων, περὶ παντὸς ἄλλου ἐσκέπτετο παρὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ραγιάδες.

Ὁ Ρήγας προαπέστειλεν εἰς τὴν Τεργέστην πρὸς τὸν ἐκεῖ φίλον του καὶ ὁμοιδεάτην Ἀντώνιον Κορωνιόν, ὑπάλληλον τοῦ ἐκ Κοζάνης μεγαλεμπόρου Δημητρίου Οἰκονόμου, 12 κιβώτια περιέχοντα διάφορα βιβλία, πολυάριθμα ἀντίτυπα τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως, φακέλους ἐγγράφων καὶ ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Ἄλλ' ἐπειδὴ, κατὰ κακὴν τύχην, ὁ Κορωνιὸς ἀπουσίαζεν ἀπὸ τὴν Τεργέστην, τὰ κιβώτια ἔλαβεν ὁ Οἰκονόμος, ὁ ὁποῖος εἶτε ἐκ φόβου, εἶτε διότι ἀπεστρέφετο τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα, κατήγγειλεν εἰς τὸν Νομάρχην τῆς Τεργέστης, ὥστε, ὅταν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1797 ὁ Ρήγας ἔφθασεν εἰς τὴν Τεργέστην, ἡ ἀστυνομία συνέλαβεν αὐτὸν τὴν

νύκτα εις τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου εἶχε καταλύσει, καὶ κατέσχε τὰ κιβώτια.

Ἐδημιουργήθη μέγας θόρυβος. Ὁ Νομάρχης τῆς Τεργέστης ἀνήγγειλε τὴν μεγάλην ἀνακάλυψιν δι' ἐφίππου ταχυδρόμου πρὸς τὸν ὑπουργὸν εἰς τὴν Βιέννην, ὁ ὁποῖος ἐνημέρωσε τὸν αὐτοκράτορα Φραγκίσκον. Αἱ αὐστριακαὶ ἀρχαὶ προέβησαν εἰς συλλήψεις Ἑλλήνων ἐνεχομένων εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Ρήγας ἀπεστάλη εἰς τὴν Βιέννην διὰ ν' ἀνακριθῆ, ἀφοῦ ἀπέτυχε ν' αὐτοκτονήσῃ. Τὰ ἔγγραφα του μετεφράσθησαν ἐπιμελῶς εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ δὲν ἔλειψαν Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν καταθέσεών των διεφώτισαν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς τὴν ὑπόθεσιν. Ἐσχηματίσθη ὀγκώδης δικογραφία, ἡ ὁποία σφάζεται καὶ ἐτυπώθη τὸ γερμανικὸν κείμενον μὲ τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν.

« Εὐρέθησαν ἀκόμη, γράφει ὁ Νομάρχης τῆς Τεργέστης πρὸς τὸν ὑπουργὸν του, εἰς τὰ ἀνοιχθέντα κιβώτια δύο τρεῖς χιλιάδες ἀντίτυπα ἐγκυκλίου, εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν συντεταγμένης, μὲ τὰς ἐπαναστατικὰς λέξεις ἐλευθερία, ἀδελφσύνη, ἰσότης, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα κατὰ τῶν μοναρχῶν ἐξαιρεται ἡ δημοκρατία καὶ ὅπου περιέχονται τὰ ἐν Γαλλίᾳ κηρυχθέντα γνωστὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, νέοι νόμοι δημοκρατικοί, τύποι ὀρκωμοσίας, ἄσματα ἐλευθερίας, καθὼς καὶ περικοπαί, αἵτινες δύνανται νὰ ἐξάψουν τὸ αἶσθημα τῶν ἀνθρώπων. (Τεργέστη 20 Δεκεμβρίου 1797).

«... Ἡ ἀστυνομία ἐγνώριζεν ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, γράφει ὁ ὑπουργὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες ἦσαν ὄπαδοὶ τῶν γαλλικῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν καὶ ὅτι μυστικὰ ἐργάζονται διὰ διαδόσεως δημοκρατικῶν συγγραμμάτων νὰ συγκινήσουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα τοὺς διεσπαρμένους εἰς διαφόρους χώρας ὁμοδόξους των » Ὁ αὐτοκράτωρ ἐγκρίνει διὰ σημειώματος εἰς τὸ περιθώριον.

» Μερικοὶ Ἕλληνες μὲ φουσκωμένα μυαλά, λέγεται εἰς ἄλλην ἐκθεσίν τοῦ Νομάρχου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, οἱ ὁποῖοι ἐσπούδασαν πρὸ πάντων ἱατρικὴν εἰς ξένα πανεπιστήμια, φαίνεται ὅτι ἔφεραν τὰς δηλητηριώδεις αὐτὰς ἰδέας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐμόλυναν μὲ αὐτὰς πολλοὺς τῶν ἐδῶ Ἑλλήνων καὶ ἔπειτα κατάρθωσαν νὰ ἰδρῦσουν ἐνταῦθα ἐν εἶδος ἐταιρείας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ συνωμοσία θὰ ἐλάμβανε τὴν κατεύθυνσίν της ».

Ἡ κυριωτέρα κατηγορία κατὰ τοῦ Ρήγα καὶ τῶν ὄπαδῶν του εἶναι, ὅτι παρεσκεύαζον ἐπανάστασιν εἰς φιλικὴν χώραν δηλαδὴ εἰς τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου.

Μετὰ μακρὰς συνεννοήσεις πρὸς τὴν Πύλην, ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐξέδωσε τὸν Ρήγαν καὶ ἑπτὰ ἐκ τῶν συλληφθέντων εἰς τὸν

πασάν τοῦ Βελιγραδίου. Οἱ παραδοθέντες ἑπτὰ σύντροφοι, τοῦ Ρήγα ἦσαν: Ὁ Εὐστράτιος Ἀργέντης, ἔμπορος ἀπὸ τὴν Χίον, Ἀντώνιος Κορωνιός, ἔμπορος εἰς τὴν Τεργέστην, Δημήτριος Νικολίδης, διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, ἀπὸ τὴν Καστοριάν, ὁ δεῦτερος φοιτητῆς τῆς ἰατρικῆς, Θεοχάρης Τορουντζίας, ἀπὸ τὴν Σιάτισταν, καὶ ὁ Ἰωάννης Καρατζᾶς ἀπὸ τὴν Λευκωσίαν τῆς Κύπρου.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὀλίγους προδότας καὶ οἱ ἑπτὰ ἐκράτησαν ἀνδρικήν στάσιν, ἔδειξαν ἀφοβίαν καὶ πίστιν εἰς τὸ μέλλον τῆς πατρίδος.

Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὸ τέλος των. Ἡ παράδοσις φέρει ὅτι ὁ πασᾶς τοὺς ἔπνιξεν εἰς τὸν Δούναβιν. Τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ ὑπερόχου ἔθνεργετου καὶ ἔθνομάρτυρος ἦσαν: « Ἀ ρ κ ε τ ὄ ν σ π ὀ ρ ο ν ἔ σ π ε ι ρ α . Τ ὄ ν κ α ρ π ὄ ν θ ᾶ θ ε ρ ῖ σ η τ ὸ ἔ θ ν ο ς μ ο υ » .

Χ Ρ Ο Ν Ο Λ Ο Γ Ι Α Ι

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
ΙΕ' ΑΙΩΝ	ΙΕ' ΑΙΩΝ
1453 Άλωσις Κωνσταντινουπόλεως	1453 - 71 'Ο 'Ιωάννης Άργυρόπουλος διδάσκει εις την Φλωρεντίαν
1486 Άνακάλυψις άκρωτηρίου Καλής Έλπίδος	1463 - 77 'Ο Μαρσίλιος Φικίνος μεταφράζει τόν Πλάτωνα
1492 Άνακάλυψις τής Άμερικής	1472 Θάνατος του Βησσαρίωνος
1498 Άνακάλυψις τής θαλασσίας όδοϋ 'Ινδιών	1481 'Ιδρύεται ή 'Ιερά έξέτασις εις την 'Ισπανίαν: Torquemada (1420 - 1498)
ΙΣΤ' ΑΙΩΝ	ΙΣΤ' ΑΙΩΝ
1512 - 1520 Σελίμ Α', κατάληψις Συρίας και Αιγύπτου, ό Σουλτάνος Χαλίφης	1501 'Η Πιετá του Μιχαηλαγγέλου
1517 Άρχή τής Μεταρρυθμίσεως έν Γερμανία	1506 'Η Τζιοκόντα του Λεονάρδο δά Βίντσι
1519 - 1556 'Ο Κάρολος Ε' αυτοκράτωρ τής Γερμανίας	1511 *Ερασμος, *Επαινοσ τής Μωρίας
1519 'Ο Ζβίγγλιος μεταρρυθμιστής έν Ζυρίχη	1516 Κακιαβέλλι , 'Ηγεμών, Τόμας Μόρ , Ούτοπία, Άρίστος , Μαινόμενος Ρολάνδος, *Ερασμος, *Εκδοσις Νέας Διαθήκης, Ραφαήλ , Madonna Sixtina
1520 - 1566 Σουλεϊμάν Β' ό Μεγαλοπρεπής	1534 Ραμπελαί , Ζωή Γκαργκαντούά του μεγάλου
1529 'Ο Σουλεϊμάν πολιορκεί την Βιέννην	1543 Κοπέρνικος , De Revolutionibus, Βεζάλ , De corporis humani fabrica
1534 'Ιδρυσις του τάγματος των 'Ιησουϊτών	1547 'Ο Μιχαήλ Άγγελος άναλαμβάνει την διεύθυνσιν των έργασιών του ναού του Άγιου Πέτρου τής Ρώμης
1545 - 1563 Σύννοδος έν Τριδέντω	1564 - 1616 Σαίξπηρ
1555 Θρησκευτική ειρήνη τής Αγγούστας	1564 - 1642 Γαλιλαίος
1570 - 2 Κατάληψις τής Κύπρου υπό των Τούρκων	1571 - 1630 Κέπλερ
1571 Ναυμαχία Lepanto (Ναυπάκτου)	1580 Montaigne, Essais
1572 Νύξ του Άγ. Βαρθολομαίου	1587 Τυπογραφία του Βατικανού
1589 - 1610 'Ερρίκος Δ' Γαλλίας. Άρχή δυναστείας Βουρβόνων	1593 Σαίξπηρ , Ριχάρδος Γ'
1598 Διάταγμα τής Νάντης	1597 » Ρωμαίος και 'Ιουλιέττα
	1600 Έκτέλεσις του Μπρούνο

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΙΖ' ΑΙΩΝ

- 1600 Ίδρυσις τῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ (1602)
- 1618 - 1648 Τριακονταετῆς πόλεμος
- 1632 Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος φονεύεται παρὰ τὸ Lützen
- 1648 Εἰρήνη Βεστφαλίας
- 1643 - 1715 Βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ'
- 1648 - 1688 Περίοδος τῶν ἀγγλικῶν ἐπαναστάσεων
- 1649 Ἡ Ἀγγλία δημοκρατία. Ὁ Κρόμβελ
- 1669 Ἄλωσις τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης
- 1683 Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης ὑπὸ τῶν Τούρκων
- 1685 - 1715 Βενετικὴ κυριαρχία ἐν Πελοποννήσῳ
- 1687 Καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος
- 1689 - 1725 Ὁ Μέγας Πέτρος Τσάρος τῆς Ρωσσίας
- 1697 Ὁ Πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβοῦνας νικᾷ τοὺς Τούρκους παρὰ τὴν Ζένταν

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΙΖ' ΑΙΩΝ

- 1610 Ὁ Γαλιλαῖος ἀνακαλύπτει τὸ τηλεσκόπιον
- 1614 **Θεοτοκόπουλος**, Κοίμησις τῆς Παρθένου
- 1616 Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις ἀπαγορεύει εἰς τὸν Γαλιλαῖον νὰ διδάσκη
- 1620 Bacon, *Novum Organum*
- 1633 Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις ὑποχρεώνει τὸν Γαλιλαῖον ν' ἀποκηρύξη « τὰς πλάνας καὶ τὰς αἰρέσεις του »
- 1635 Ίδρυσις τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας
- 1636 Παράστασις τοῦ Cid τοῦ Κορνέιγ
- 1637 **Ντεκάρτ**, *Discours de la Méthode*
- 1638 **Ροῦμπενς**, Ἄνδρομέδα, **Ρέμπραντ**, Ἡ οἰκογένεια τοῦ ξυλουργοῦ
- 1640 Οἱ Ἰησοῦται ἀπαγορεύουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ καρτεσιανισμοῦ εἰς τὰ σχολεῖά των
- 1644 Ὁ Τοριτσέλλι ἐφευρίσκει τὸ βαρόμετρον
- 1662 Ίδρυσις τῆς Βασιλικῆς Ἐταιρείας τοῦ Λονδίνου
- 1664 **Μολιέρ**, *Ταρτούφος*
- 1670 **Σπινόζα**, *Tractatus theologico-politicus*
Πασκάλ, *Pensées*
- 1675 Λάιμπνιτς, Ἀπειροστικὸς λογισμὸς
- 1677 **Σπινόζα**, Ἠθικὴ
- 1668 - 1693 Λαφονταίν, *Μῦθοι*
- 1681 **Μποσσουέ**, *Παγκόσμιος Ἱστορία*
- 1682 Ὁ Νεύτων ἀνακαλύπτει τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἐλξεως

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

1Η' ΑΙΩΝ

- 1701 - 1721 'Ο βόρειος πόλεμος
- 1701 - 1713 'Ο πόλεμος διὰ τὴν διαδο-
χὴν τῆς 'Ισπανίας
- 1701 'Η Πρωσσία βασιλείου
- 1713 Εἰρήνη Οὐτρέχτης
- 1713 - 1740 Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α'
βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας
- 1740 - 1786 Φρειδερίκος ὁ Μέγας
- 1740 - 1780 Μαρία Θηρεσία
- 1741 - 1748 Πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν
τῆς Αὐστρίας
- 1756 - 1763 'Επταετής πόλεμος
- 1762 - 1796 Αἰκατερίνη Β'
- 1765 - 1790 'Ιωσήφ Β' τῆς Αὐστρίας
- 1770 Καταστροφή τουρκικοῦ στόλου εἰς
Τσεσμέ
- 1772 Πρῶτος διαμελισμὸς τῆς Πολω-
νίας
- 1774 Εἰρήνη τοῦ Κιουτσούκ - Καίναρ-
τζή
- 1783 'Ανεξαρτησία τῶν 'Ηνωμένων Πο-
λιτειῶν
- 1789 'Αρχὴ τῆς Γαλλικῆς 'Επαναστά-
σεως
- 1799 - 1815 Ναπολέων
- 1815 Συνθήκη τῆς Βιέννης

- 1690 Τζῶν Λόκ, Δοκίμιον διὰ
τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν
- 1694 Λεξικὸν τῆς Γαλλικῆς 'Ακαδημίας
- 1695 - 97 Bayle, Λεξικὸν ἱστορι-
κὸν καὶ κριτικὸν
- 1699 Φενελόν, Τηλέμαχος
- 1700 'Ακαδημία 'Επιστημῶν τοῦ Βε-
ρολίνου

1Η' ΑΙΩΝ

- 1702 'Η πρώτη ἀγγλικὴ ἡμερησία ἐφη-
μερίς The Daily Courant
- 1703 **Λάιμπνιτς**, Νέα Δοκίμια
διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νό-
ησιν
- 1704 **Νεύτων**, 'Οπτικὴ
- 1707 'Ο Παπὲν κατασκευάζει ἀτμόπλοιοι
- 1710 **Λάιμπνιτς**, Θεοδικία
Μπέρκλεϋ, Πραγματεία διὰ
τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπί-
νης Γνώσεως
- 1712 **Βαττώ**, 'Ο ἀπόπλους διὰ
τὰ Κύθηρα
- 1719 **Δανιὴλ Ντιφόου**, Ροβινσὸν
Κροῦσος
- 1723 - 25 **Μάμφε** 'Ιταλικὸν θέ-
ατρον
- 1734 **Ι.Σ. Μπάχ**, Τὰ κατὰ 'Ιωάν-
νην πάθη
Βολταίρος, 'Αγγλικά ἐπι-
στολαί
- 1739 **Φρειδερίκος Β'**, 'Αντιμαχιά-
βελ
Χιούμ, Περί τῆς ἀνθρωπί-
νης φύσεως

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

- 1746 **Ντιντερώ**, Φιλοσοφικαί σκέψεις
- 1747 Ὁ Φραγκλίνος ἀνακαλύπτει τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀλεξικεραύνου
- 1747-55, **Τζόνσον**, Λεξικὸν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης
- 1748 Ἀνακάλυψις τῶν ἐρειπίων τῆς Πομπηίας
- 1759 Ἰδρυσις τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου
- 1762 **Ρουσσώ**, Αἰμίλιος, Κοινωνικὸν Συμβόλαιον
- 1767 Ὁ Τζαίμς Οὐάτ συμπληρώνει τὴν ἀτμομηχανὴν του
- 1773-79 Κατασκευὴ τῆς πρώτης σιδηρᾶς γεφύρας
- 1774 **Πρίστλεϋ**, Μελέται ἐπὶ τοῦ ὀξυγόνου
- Γκαίτε**, Ὁ Βέρθερ
- 1776-88 **Γίββων**, Παρακμὴ καὶ πτώσις τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας
- 1781 Ὁ Χέρσελ ἀνακαλύπτει τὸν πλανήτην Οὐρανὸν

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

- Κάντ**, Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου
- Σίλλερ**, Οἱ Λησταί
- 1783 Ὁ Λαβουαζιέ ἀναλύει τὸ ὕδωρ
- 1785 Τὸ πρῶτον ἀτμοκίνητον κλωστήριον εἰς τὴν Ἀγγλίαν
- 1788 Ἰδρυσις τοῦ Χρόνου (Ταίμς τοῦ Λονδίνου)
- 1795 **Βόλφ**, Προλεγόμενα εἰς τὸν Ὅμηρον
- 1798 Ὁ Βοναπάρτης ἰδρύει τὸ Ἰνστιτοῦτον τοῦ Καίρου
- Χάϋδν**, Συμφωνία τῆς δημιουργίας
- 1800 Ὁ Βόλτα ἐφευρίσκει τὴν ἠλεκτρικὴν στήλην
- 1807-8 **Φίχτε**, Ὁμιλῖαι εἰς τὸν γερμανικὸν λαὸν
- 1809 **Λαμάρκ**, Ζωολογικὴ φιλοσοφία
- 1814 Ὁ Ἀμπέρ μελετᾷ ἄτομα καὶ μόρια. Ὁ Στέφενσον ἀνακαλύπτει τὴν κινητήριον ἀτμάμαξαν

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΙΣ

Ἡ Βενετία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Νεωτέρων χρόνων	Σελ. 6
Πλοῖον τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος	» 8
Ὁ Κολόμβος	» 11
Μακιαβέλλι	» 23
Ὁ πάπας Λέων Ι'	» 27
Ὁ Ἔρασμος	» 30
Γουλιέλμος Σαΐκσπηρ	» 35
Μηρουνελλέσκι, παρεκκλήσιον Pazzi	» 38
Μέγαρον Βεντραμίνι Καλέργι	» 39
Ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάρου Σπάντα	» 39
Ἡ ἀνοιξὶς τοῦ Μποττιτσέλλι	» 40
Δὰ Βίντσι, Ἡ Παρθένος, ἡ Ἁγία Ἄννα καὶ ὁ Χριστὸς	» 41
Δὰ Βίντσι, Τζιοκόντα	» 42
Μιχαήλ Ἄγγελος, Πιετὰ τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 43
Μιχαήλ Ἄγγελος, ὁ Ἀναστάς Χριστὸς	» 43
Πλατεία τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 43
Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 44
Ραφαήλ, Σχολὴ Ἀθηνῶν	» 44
» Μία Μαντόνα	» 45
Τιτσιάνο, Τὸ νόμισμα τοῦ Κήνσου	» 46
Ἄλμπρεχτ Ντύρερ, Οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Μᾶρκος	» 47
» » Ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος	» 47
Χάνς Χόλμπαϊν, ὁ Πιλάτος νίπτει τὰς χεῖρας	» 48
» » Εἰκὼν νέου	» 49
Διάκοσμον πινάκιον τοῦ 16ου αἰῶνος	» 49
Θεοτοκόπουλος, Ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ δρὸς τῶν ἐλαιῶν	» 49
» Ὁ Αἴρων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ	» 50
Ὁ Λούθηρος	» 5
Κατοικία γερμανοῦ εὐγενεοῦς τὸν 16ον αἰῶνα	» 56
Ἐκκλησιαστικὴ ἐκκλησία	» 56
Λειτουργία εἰς ἐκκλησίαν διαμαρτυρομένων	» 57
Ὁ Καλβίνος	» 60
Κάρολος Ε'	» 69
Πόλις τῆς Γαλλίας τοῦ 16ου αἰῶνος	» 71
Φραγκίσκος Α'	» 72
Τὸ Ἐσκουριάλ	» 75

Ἑρρίκος Η΄	Σελ.	80
Ἡ βασίλισσα Ἑλισάβετ	»	81
Μαρία Στούαρτ	»	82
Στρατὸς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος	»	92
Μετάλλιον ἀναμνηστικὸν τῆς Νυκτὸς τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου	»	94
Οἰκία Νυρεμβέργης	»	96
Στρατόπεδον τριακονταετοῦς πολέμου	»	97
Βαλλενσταίν	»	98
Γουσταῦος Ἀδόλφος	»	99
Ὁ Ρισελιέ	»	104
Λουδοβίκος ΙΔ΄	»	109
Ὁ Μποσσουέ	»	112
Ὁ ἄρτος τοῦ βασιλέως	»	113
Κάρολος Α΄	»	117
Ὁ Κρόμβελ	»	119
Ὁ Κρόμβελ συνομιλῶν με τοὺς δικηγόρους	»	120
Γουλιέλμος τῆς Ὁρανίας	»	128
Στρατιωτικὴ σημαία τοῦ Λουδοβίκου	»	129
Πολεμικὸν τοῦ 17ου αἰῶνος « Λουδοβίκος ΙΔ΄ »	»	130
Ὁ Μολιέρ	»	136
Ὁ Ρασιν	»	138
Βερσαλλίαι	»	140
Ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν (Αἶθουσα Κατόπτρων)	»	141
Βελάσκη, Ἡ Ἰνφάντιν Τερέζα	»	142
Μουρίλλο, Ἁγία Σύλληψις	»	143
» Παιδὲς παίζοντες κύβους	»	143
Ὁ Ροῦμπενς καὶ ἡ σύζυγός του	»	144
Ὁ Βάν Ντάϊκ	»	145
Ρόϋσνταλ, Ἀνεμόμυλος	»	146
Ρέμπραντ, Αὐτοπροσωπογραφία	»	147
» Οἱ προσκυνηταὶ τῆς Ἑμμαοῦς	»	147
» Μάθημα ἀνατομίας	»	147
Ὁ Γαλιλαῖος	»	153
Ἰσαὰκ Νεύτων	»	154
*Ἄγγλος εὐγενὴς με στολὴν αὐλῆς	»	156
Ὁ Ρόμπερ Οὐάλπροουλ	»	159
Ὁ δεῦτερος Πίτ.	»	161
Μύλος χάρτου τοῦ 18ου αἰῶνος	»	162
*Ἀτμομηχανὴ τοῦ Οὐάτ τοῦ 18ου αἰῶνος	»	162
Ἡ κυρία Πομπαντοῦρ	»	166
Λουδοβίκος ΙΣΤ΄	»	167
Μαρία Ἀντουανέττα	»	168
Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ Φρειδερίκος Γουλιέλμος	»	179

Πρώσοι στρατιῶται τοῦ 18ου αἰῶνος	» 180
Τιμωρία εἰς τὸν πρῶσικὸν στρατὸν	» 181
Ὁ Μέγας Πέτρος	» 188
Αἰκατερίνη Β'	» 189
Γαλλικὸν πεζικὸν κατὰ τὸ 2ον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος	» 200
Ὁ λιμὴν τοῦ Ἀμστερταμ	» 216
Ὁ Γεώργιος Οὐάσιγκτον	» 224
Συνεδρίασις τῶν Γενικῶν Τάξεων	» 232
Ὁ Μιραμπὸ	» 233
Ὁ Μαρά νεκρὸς	» 237
Γάλλοι στρατιῶται (γελοιογραφία)	» 240
Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' πρὸ τοῦ Κουβάν	» 241
Ὁ Ρομπεσπιέρ	» 244
Γάλλοι στρατιῶται τοῦ 1794	» 248
Ὁ Ναπολέον	» 255
Ὁ Νέλσων	» 259
Ὁ Ναπολέον τὸ 1814	» 269
Ὁ Οὐέλλιγκτον	» 272
Ὁ Γκαίτε	» 278
Αἶθουσα τοῦ μεγάρου Σουμπιζ τῶν Παρισίων	» 280
Δυτικὸν περίπτερον τοῦ Zwinger	» 281
Κλίμαξ τοῦ μεγάρου Μπρῦλ	» 281
Τράπεζα καὶ ὠρολόγιον ροκοκὸ	» 282
Πύλη τοῦ Μπράντεμπουργκ	» 283
Δαυίδ, Ὁρκὸς τῶν Ὁρατίων	» 283
Τορβάλδσεν, Ἡβη	» 284
Δοκιμὴ ἀεροστάτου Μογκολφιέ	» 286
Ἡλεκτρικὴ μηχανή	» 287
Λάμπρος Κατσώνης	» 326
Ἄλῆ Πασᾶς	» 329
Ρήγας ὁ Φεραῖος	» 333

Χ Α Ρ Τ Α Ι

Χάρτης τῶν ἀνακαλύψεων	Σελ. 9
*Ἡ Γερμανία μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Αὐγούστας	» 58
*Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Γερμανία ἐπὶ Καρόλου Ε'	» 70
*Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα	» 86
Χάρτης τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου	» 95
*Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας	» 100
*Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν Εἰρήνην τῆς Οὐτρεχτ	» 133
*Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας	» 178
*Ἐξάπλωσις τῆς Ρωσσίας	» 187
Διαμελισμοὶ τῆς Πολωνίας	» 202
Αἱ ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς	» 217
Αἱ Ἰνδίαὶ τὸ 1750	» 221
*Ἡ Εὐρώπη τὸ 1789	» 246
Ναπολεόντειος αὐτοκρατορία	» 265
*Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βιέννης (1815)	» 275
*Ἡ Τουρκία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα	» 291

ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΦΩΦΩ ΑΝΔΡΕΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ (ΙΣΤ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	'Ανακάλυψις νέων χωρῶν	5 - 20
» Β'	'Η 'Αναγέννησις	21 - 37
	I. 'Ανάπτυξις διανοητική—'Ανθρωπισμός	21 - 25
	II. 'Η Κοινωνία	26 - 29
	III. Οί άνθρωπισται	29 - 31
	IV. Οί ἔθνικοι συγγραφεῖς	31 - 37
» Γ'	'Αναγέννησις τῆς τέχνης	38 - 50
» Δ'	Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις	51 - 63
» Ε'	'Η Πολιτικὴ ἀνάπτυξις	64 - 83
	I. Καθολικαὶ ἐξουσίαι καὶ ἔθνικα κράτη	64 - 67
	II. Τὸ σύστημα τῶν κρατῶν	67 - 83
» ΣΤ'	Οί δυναστικοὶ πόλεμοι	84 - 91
» Ζ'	Θρησκευτικοὶ πόλεμοι	92 - 101

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ (ΙΖ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'	Μεγίστη ἰσχὺς τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐν Γαλλίᾳ—Οί χρόνοι Λουδοβίκου ΙΔ'	102 - 114
	I. Λουδοβίκος ΙΓ', Ρισελιέ, Μαζαρέν	102 - 108
	II. 'Η βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ.	103 - 114
» Θ'	'Ανάπτυξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολι- τεύματος εἰς τὴν 'Αγγλίαν	115 - 124
» Ι'	Αἱ διεθνεῖς συγκρούσεις τὸν ΙΖ' αἰῶνα— Οἱ πόλεμοι Λουδοβίκου ΙΔ'	125 - 132
» ΙΑ'	Διανοητικὴ ἀνάπτυξις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶ- να. 'Ο αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'	134 - 154

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ (ΙΗ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'	'Η 'Αγγλία τὸν ΙΗ' αἰῶνα	155 - 162
»	ΙΓ' 'Η Γαλλικὴ μοναρχία τὸν ΙΗ' αἰῶνα	163 - 169
	I. 'Η ἀντιβασιλεία	163 - 165
	II. Λουδοβίκος ΙΕ' καὶ ΙΣΤ'	165 - 169
»	ΙΔ' Τὰ γερμανικὰ κράτη τὸν ΙΗ' αἰῶνα	170 - 184
	I. 'Η Γερμανία	170 - 173
	II. 'Η Αὐστρία	173 - 177
	III. 'Η Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας	177 - 184
»	ΙΕ' 'Η ἀνατολικὴ Εὐρώπη τὸν ΙΗ' αἰῶνα	185 - 193
	I. Ἀνάπτυξις τῆς Ρωσσίας	185 - 190
	II. Πολωνία	190 - 193
»	ΙΣΤ' Αἱ διεθνεῖς συγκρούσεις τὸν ΙΗ' αἰῶνα	194 - 207
»	ΙΖ' 'Η διανοητικὴ κίνησις τὸν ΙΗ' αἰῶνα	208 - 215
»	ΙΗ' Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰς τὰς ἀποικίας	216 - 227
	I. Ἀποικιακὸς ἀνταγωνισμὸς	216 - 221
	II. Ἀνεξαρτησία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν	222 - 227
»	ΙΘ' 'Η Μεγάλῃ Γαλλικῇ Ἐπανάστασις	228 - 252
	I. Τὰ αἶτια	228 - 231
	II. Κατάρρευσις τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος	231 - 237
	III. Ἡ Δημοκρατία	237 - 247
	IV. Πόλεμοι τῆς Ἐπαναστάσεως	247 - 252
»	Κ' 'Η Ναπολεόντειος Αὐτοκρατορία	253 - 275
	I. Ἡ ἀνύψωσις τοῦ Νάπολέοντος	253 - 256
	II. Ἡ στρατιωτικὴ ἐπικράτησις τοῦ Ναπολέ- οντος	256 - 264
	III. Πτώσις τοῦ Ναπολέοντος	264 - 275
»	ΚΑ' Γράμματα - Ἐπιστήμαι - Τέχνη τὸν ΙΗ' αἰῶνα	276 - 288

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'	Μεγίστη ἰσχὺς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτο- κρατορίας	289 - 304
»	ΚΓ' Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν	305 - 337

Τὰ αντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἄντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διχθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

Ἐκδοσις Η' 1966 (VI) — ANT. 25.000 — ΣΥΜΒ. 1421/14-6-66 - 1365/14-4-66

Ἐκτύπωσης - Βιβλιοδοσία: ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο.Ε. - Φιλαδελφείας 4 - ΑΘΗΝΑΙ

